

วารสาร มหาจุฬาราชการ Mahachula Academic Journal

ISSN : 2408 1078 (Print)

ISSN : 2651-2440 (Online)

ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม – เมษายน ๒๕๖๘ Vol.12 No.1 January – April 2025

● วัตถุประสงค์

วารสารมหาจุฬาราชการ เป็นวารสารวิชาการ ราย ๔ เดือน (ปีละ ๓ ฉบับ) คือ ฉบับที่ ๑ เดือน มกราคม-เมษายน, ฉบับที่ ๒ เดือน พฤษภาคม-สิงหาคม, ฉบับที่ ๓ เดือน กันยายน-ธันวาคม มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนา เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคม เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เพื่อสนับสนุนให้เกิดวารสารทางวิชาการกลางของมหาวิทยาลัย ในการเผยแพร่บทความวิชาการและบทความวิจัยแก่ผู้บริหาร คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนิสิต นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านศาสนาและปรัชญา พระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ในขอบข่ายเนื้อหา สาขาวิชาสังคมวิทยา ศิลปศาสตร์และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เปิดรับบทความ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

- บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬาราชการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬาราชการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิง ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
- ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้รับการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) อย่างน้อย ๒ ท่านต่อ ๑ บทความ
- ทรัพย์สินและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสารมหาจุฬาราชการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทรัพย์สินของความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ วารสารมหาจุฬาราชการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒)

● **เจ้าของ**

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ห้อง ๓๐๕ เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ถ.พหลโยธิน ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๓๕ ๒๔๘๐๐๐ ต่อ ๘๗๗๓, โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘๐๑๓

● **ที่ปรึกษาวารสารมหาจุฬารวิชาการ**

พระพรหมบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.	ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์
พระพรหมวัชรธีรอาจารย์, ศาสตราจารย์ ดร.	อธิการบดี
พระเมธีวราญาณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีคณะพุทธศาสตร์
พระมหาบัณฑิต ปณฺธิตเมธี, ดร.	คณบดีคณะครุศาสตร์
พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินโน, รองศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
พระอุดมสิทธินายก, รองศาสตราจารย์ ดร.	คณบดีคณะสังคมศาสตร์

● **บรรณาธิการ**

รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

● **หัวหน้ากองบรรณาธิการ**

นายสุญา ศิริธัญญะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

● **กองบรรณาธิการ :**

พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ พรหมเลิศ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชัย สุขตาม	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย ดำเนิน	สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณอง ปาลิภัทรางกูร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นายสุภฐาน สุตาจันทร์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

● **คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (Peer Review)**

สาขาวิชา ศาสนา, ปรัชญา, พระพุทธศาสนา, ครุศาสตร์, มนุษยศาสตร์, สังคมศาสตร์

■ **ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

พระพรหมวัชรธีรอาจารย์, ศาสตราจารย์ ดร.

พระเมธีวัชรบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร.

ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง

รองศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล

รองศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม

รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก

รองศาสตราจารย์ ดร.กฤต ศรียะอาจ

รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวัฒน์ ศรีเครือดง

รองศาสตราจารย์ ดร.ประยูร สุธะใจ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระกาญจน์ กนกกมลเศ

พระธรรมวชิรปัญญาจารย์, รองศาสตราจารย์ ดร.

ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์

รองศาสตราจารย์ ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม

รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง

รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี

รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภพร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เริงชัย หมั่นชนะ

■ **ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย**

ศาสตราจารย์ พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ

ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ

รองศาสตราจารย์ ดร.สมาน งามสนิท

รองศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส

รองศาสตราจารย์ ดร.จินดา จันทรแก้ว

รองศาสตราจารย์ ดร.วิชชุดา หนูวิไล

รองศาสตราจารย์ ดร.เมธาวิ อุดมธรรมานุภาพ

รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน

รองศาสตราจารย์ ดร.สนธิ สัตโยภาส

รองศาสตราจารย์ ดร.เสริมศรี ไชยศรี

รองศาสตราจารย์ สยาม คำปรีดา

รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์

รองศาสตราจารย์ ดร.มารุต พัฒนา

รองศาสตราจารย์ ดร.นลินี ณ นคร

ราชบัณฑิต

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยบูรพา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

(๔)

รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันชัย สุขตาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย ดำเนิน
ดร.ชัยสิทธิ์ ทองบริสุทธิ

มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
มหาวิทยาลัยบูรพา
สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง

● ฝ่ายประสานงานและจัดการ

ประสานงานจัดการและพิสูจน์อักษร

พระมหาขวัญชัย ปุตุตวิโสโส
พระมหาทรงชัย วิชยเกรี
นายสุกษาน สุดาจันทร์
นางสาวสังเวียน พู่เฟื่อง
นายณัฐวุฒิ วงษ์ภา

พระมหาธิติ อนุภทโท
นายศิลป์ชัย วงษ์จำนงค์
นางสาวสุจิตรา ชวดรัมย์
นางสาวภักนิจ พิมพา

งานสมาชิก

พระมหาทรงชัย วิชยเกรี

บันทึกข้อมูล

นายจิระศักดิ์ ธารสุขกระจำง

งานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

นายณพนดล เพ็ญประชุม

● นิติกร

นายธวัช แยมปัว

● ภาพ/ศิลปะ

พระมหาสุระศักดิ์ ธีรวโส

นายสมบุญณ์ เพ่งพิศ

● ออกแบบปก

พระพลวัฒน์ พวงปากกา

- จัดรูปเล่ม

นายสมบูรณ์ เฟ่งพิศ

- พิมพ์ที่

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ ต่อ ๘๕๕๕-๘๕๕๙ โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๐๐ ต่อ ๘๕๔๕

- จำนวนที่ตีพิมพ์ ๑๐๐ เล่ม

วารสารมหาจุฬาริชาการ
เป็นสมาชิกเครือข่ายวารสารวิชาการ
ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (JSH)

บทบรรณาธิการ

วารสารมหาจุฬาริชาการ ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๖๘ เป็นฉบับพิเศษที่ตีพิมพ์ในเดือนมกราคม ๒๕๖๘ ได้รวบรวมบทความวิชาการของผู้บริหาร คณาจารย์ของมหาวิทยาลัย รวมถึงคณาจารย์ต่างสถาบันมาร่วมตีพิมพ์ เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ ทำให้คณาจารย์ได้มีโอกาสศึกษาพุทธธรรมและการนำไปประยุกต์ บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอันเป็นการบริการวิชาการแก่สังคม ในฉบับนี้ กองบรรณาธิการและคณะทำงานฝ่ายประสานงานได้รับเกียรติจากผู้เขียนทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยและสถานศึกษาจำนวน ๑๑ แห่ง ร่วมส่งบทความทางวิชาการเพื่อลงตีพิมพ์เผยแพร่ จำนวน ๓๒ บทความ ในบทความทั้งหมดเป็นภาษาไทยล้วน แบ่งเป็นบทความวิชาการ ๑๘ บทความ บทความวิจัย ๑๔ บทความ และมีบทวิพากษ์ ๑ เรื่อง รายละเอียดบทความต่าง ๆ กองบรรณาธิการ ได้กล่าวถึงเนื้อหาของแต่ละบทความโดยสรุปดังนี้

บทความวิจัยที่ ๑ เรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมในทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์” โดย พระมหายุทธนา นรเชษฐ์, รศ.ดร., พระครูภาวนา-วัฒนบัณฑิต วิ., ผศ.ดร., ผศ.พิเศษ ดร.จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยว่า องค์ความรู้ในทศชาติชาดก ได้แก่ (๑) การบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการของพระโพธิสัตว์ และ (๒) ความเป็นธรรมที่สะท้อนในเรื่องทศชาติชาดก ส่วนแรก การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์แสดงออกผ่านการปฏิบัติบารมี ๑๐ ประการ ได้แก่ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี ส่วนที่สอง ความเป็นธรรมในทศชาติชาดกสะท้อนให้เห็นผ่านหลายประเด็น เช่น การปฏิบัติต่อนักโทษและผู้พิการ การดูแลประชาชน การจัดการกับบุคคลที่มีความอิจฉาริษยาในองค์กร การบริหารอำนาจ การป้องกันการแย่งชิงราชสมบัติ รวมถึงบทบาทและคุณธรรมของผู้นำ การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม การบริจาคข้างมงคล การบำเพ็ญทาน ที่เรียกว่า สัตตสตกมมหาทาน รวมถึงการเสียสละบุตรธิดาและพระชายา ทั้งหมดนี้สะท้อนถึงการปฏิบัติที่ส่งเสริมความเป็นธรรมและความเมตตาต่อสังคม รูปแบบการเผยแผ่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม ที่ปรากฏในทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

บทความวิชาการที่ ๒ เรื่อง “ทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐” โดย พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำเสนอว่า การศึกษาที่คณะสงฆ์ต้องเน้นและนำไปสู่การจัดการศึกษา คือ (๑) การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีจิตสำนึกในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สร้างสรรค์สภาพแวดล้อม

ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกวัด (๒) บูรณาการเทคโนโลยี ด้วยการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนตามกรอบพระธรรมวินัย เช่น การเรียนออนไลน์ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่พระธรรม และการพัฒนาระบบฐานข้อมูลทางพระพุทธศาสนา (๓) มุ่งเน้นการปฏิบัติ ผสมผสานการเรียนรู้ทางทฤษฎีกับการปฏิบัติกรรมฐาน (๔) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ (๕) ส่งเสริมการวิจัย ด้วยการสนับสนุนให้มีการทำวิจัยทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนให้ทันสมัย พัฒนาผู้นำทางการศึกษา พัฒนาคุณภาพของครูและผู้บริหาร รวมถึงพัฒนาผู้เรียน เพื่อให้สามารถนำพาการศึกษาของคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ให้ศาสนทายาทสามารถรักษาหลักการของพระพุทธศาสนาและเผยแผ่หลักธรรมเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลกสืบต่อไป

บทความวิชาการที่ ๓ เรื่อง **“บทบาทวิทยาลัยพระธรรมทูต มจร กับการผลิตพระธรรมทูตสายต่างประเทศ”** โดย พระครูสุตฺตธฺมมบัณฑิต, ดร., พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ผศ.ดร., พระมหาวิเชียร สุทธิโร, ดร. ได้นำเสนอว่า วิทยาลัยพระธรรมทูตได้ดำเนินการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศมาแล้ว ๓๐ รุ่น มีผู้ผ่านการอบรมจำนวน ๒,๕๔๘ รูป และได้พัฒนาหลักสูตรการศึกษา ๔ หลักสูตร ได้แก่ (๑) หลักสูตรวุฒิปัตร์พระธรรมทูต (๒) หลักสูตรประกาศนียบัตร์พระธรรมทูต (๓) หลักสูตรประกาศนียบัตร์วิปัสสนากรรมฐาน (หลักสูตรนานาชาติ) และ (๔) หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาพระธรรมทูต นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนวทางการพัฒนาในอนาคต ๕ ด้าน คือ (๑) การปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทของโลก (๒) การเสริมสร้างทักษะการบริหารจัดการและภาวะผู้นำ (๓) การส่งเสริมการวิจัยและการสร้างองค์ความรู้ใหม่ (๔) การพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผล และ (๕) การสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ การดำเนินงานของวิทยาลัยพระธรรมทูตนี้มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ และการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรมในระดับนานาชาติ

บทความวิชาการที่ ๔ เรื่อง **“โยนิโสมนสิการอย่างไรให้ใจพ้นทุกข์”** โดย พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธรรมาจารย์, ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส ได้นำเสนอว่า โยนิโสมนสิการ เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญญา คือ เกิดสัมมาทิฐิที่เป็นเหตุที่ทำให้เกิดความเห็นที่ถูกต้องตามหลักวิปัสสนาคือเห็นรูปรูปนามตามความเป็นจริง เช่น ในด้านอริยาบถมีความเคลื่อนไหวทั้ง ๔ หลักโยนิโสมนสิการจะพึงรู้โดยแยกกายตามความเป็นจริงว่าไม่มีใครยืน ใครเดิน ใครนั่ง ใครนอน มีการรับรู้โดยแยกกายในใจว่าเป็นแต่เพียงความเคลื่อนไหว เป็นแต่เพียงธาตุที่ทำงานกันตามเหตุปัจจัย ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัว ไม่มีตน ไม่มีเรา ไม่มีเขา ในด้านของการรับรู้ ก็เช่นเดียวกัน มีเพียงแต่ธรรมชาติเท่านั้นที่กำลังแสดงความเป็นจริงให้เห็นถึงกระบวนการรับรู้ต่าง ๆ เท่านั้น จนกระทั่งจิตใจตั้งมั่นอยู่กับการรับรู้ด้วยโยนิโสมนสิการและหยั่งเห็นด้วยปัญญาว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้น

(๘)

เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปในที่สุด ตามหลักวิปัสสนาญาณตั้งแต่นามรูปปริเฉทญาณจนถึงสังขารเพิกชาญาณ จนเกิดความหยั่งรู้มรรค ผล นิพพาน ทำให้จิตใจพ้นทุกข์ได้

บทความวิจัยที่ ๕ เรื่อง “การแสดงความกตัญญูทวาทิวิธินในสังคมไทย” โดย พระสุพาท คมภิรมย์, พระมหาทวี มหาปัญโญ, ผศ.ดร., รศ.ดร.सानุ มหันธนาตุลย์ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยว่า (๑) ความกตัญญูทวาทิ หมายถึง บุคคลมีคุณธรรม มีศีลธรรม รู้จากบุญคุณอันท่านกระทำแล้วและตอบแทน นับได้ว่าเป็นเครื่องหมายของความดี หรือเป็นพื้นฐานสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูทวาทิ ต้องได้รับการศึกษาอบรมจิตใจจากบุคคลผู้มีอุปการคุณ เช่น มารดาบิดา ครูและอาจารย์ จึงจะได้ผลผลิต คือได้บุคคลมีคุณภาพ มีคุณธรรมและศีลธรรม มีทัศนคติที่ดีทำให้เกิดประโยชน์สุข เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า อันเป็นส่วนประกอบสำคัญของมนุษย์ (๒) การแสดงความกตัญญูทวาทิวิธินในสังคมไทย มีรูปแบบการแสดงออกถึงความกตัญญูทวาทิแบบเดียวกับการแสดงความกตัญญูทวาทิในทางพระพุทธศาสนา เพราะวามนุษย์ทุกคนต้องอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้น กตัญญูทวาทิวิธินในสังคมสมัยก่อนนั้นเคยปฏิบัติมาอย่างไรก็ปฏิบัติตามกันมาแบบนั้น (๓) การแสดงความกตัญญูทวาทิวิธินใหม่ของสังคมไทย คือวิธินแห่งโลกยุคดิจิทัล ดังนั้น จึงมีวิธีการแสดงออกถึงความกตัญญูทวาทิในวิธินใหม่ในสังคมสมัยใหม่ ได้หลากหลายวิธีกว่าในสมัยก่อนที่ไม่มีสื่อสังคมออนไลน์ เป็นสื่อที่มีพลังอำนาจอย่างมากที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของคุณในยุคนั้น

บทความวิชาการที่ ๖ เรื่อง “การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมโดยพระสงฆ์บนพื้นที่สูงเพื่อการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนตามเป้าหมาย SDGs” โดย รศ.ดร.อภิรมย์ สีดาคำ, ผศ.ดร.ประเสริฐ ปอนถิ่น, ผศ.ดร.นพดล ปัญญาวิรัตน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้นำเสนอว่า การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูงเป็นประเด็นสำคัญของประเทศไทย เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีบทบาทในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ เช่น หลักสันโดษและเศรษฐกิจพอเพียง ถูกนำมาปรับใช้เพื่อส่งเสริมการลดการบริโภคที่เกินความจำเป็น การอนุรักษ์ทรัพยากร และการฟื้นฟูระบบนิเวศ นอกจากนี้ บทบาทของพระสงฆ์ยังครอบคลุมการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการพัฒนาสุขภาพและการศึกษาในชุมชนห่างไกล โดยใช้กิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อสร้างความตระหนักรู้ในความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

บทความวิชาการที่ ๗ เรื่อง “หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา” โดย ดร.सानิตย์ สีนาค คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ผศ.ดร.เสฐียร ทังทองมะดัน, พระศรีวัชรวิสุทธิ, ดร.และ ดร.ชริตา ไซอ่ำเยี่ยม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ได้นำเสนอว่า หลักการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา มีกระบวนการเริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาเป็นสมาชิก เมื่อรับ

เข้ามาแล้ว ก็ให้การศึกษาอบรม ให้ตั้งอยู่ในแนวทางที่ถูกต้องดีงาม ผ่านกระบวนการศึกษาฝึกหัดขัดเกลา ควบคุมป้องกัน การศึกษาทางพุทธศาสนาเน้นการฝึกอบรมตนและการพึ่งตนเอง การมุ่งอิสระหลุดพ้น จากกิเลส เมื่อกล่าวถึงประเด็นพระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์แล้ว จะเห็นว่า การศึกษาจะต้อง มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนให้มีความฉลาด มีเครื่องมือควบคุมความฉลาด รวมถึงมีมนุษยธรรม สิ่งสำคัญ เหล่านี้เป็นแนวทางสำคัญในการที่จะช่วยให้บุคคลเข้าถึงอิสรภาพสูงสุดก็คือความหลุดพ้นจากกิเลส และความทุกข์ หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา จึงมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อทำให้ชีวิตเข้าถึงอิสรภาพคือ ความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง

บทความวิชาการที่ ๘ เรื่อง “พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้” โดย พระสว่าง จานวโร, นางสาวหยิดา ผลสมบูรณ์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดนอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัด ชลบุรี, นายปรัชญา บุตรสะอาด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี ได้นำเสนอว่า ป่าไม้เป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความสำคัญยิ่งต่อมนุษยชาติ ในการช่วยรักษา ความสมดุลของระบบนิเวศ อันที่จะไม่นำมาซึ่งภัยวิบัติทางธรรมชาติแก่มนุษย์ไม่ว่าจะเป็นความ แห้งแล้ง ฝนไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล เมื่อฝนตกดินที่ไร้คุณภาพ ก็ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ หรือไม่ ก็เกิดอุทกภัยอย่างฉับพลัน ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน ปัญหามลพิษ อุณหภูมิสูงขึ้น เป็นต้น ปัญหา เหล่านี้ ล้วนแต่มีที่มาจากสาเหตุเดียวกัน คือ การสูญเสียระบบนิเวศ ป่าไม้ถูกทำลายเพราะการใช้ ทรัพยากรผิดวิธี และทุกวันนี้ มนุษย์มีความต้องการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น เนื่องจากจำนวน ประชากรของแต่ละประเทศในโลกได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนเกิดปัญหาความขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ตามมา โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาระบบนิเวศอื่น เพื่อให้เกิดความสมดุล ทางธรรมชาติกลับคืนมาได้

บทความวิชาการที่ ๙ เรื่อง “ปัญญาประดิษฐ์กับการจัดการเรียนการสอน” โดย นายคมสัน สงวนวงศ์, นางสาวณัฐฐา จันทรพัฒน์, นายทวีโชค เรือนริน สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัย ศิลปากร ได้นำเสนอว่า ปัญญาประดิษฐ์เป็นเทคโนโลยีที่มีความฉลาด สามารถคิดคำนวณ วิเคราะห์ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ และตัดสินใจได้ โดยให้เหตุผลได้เหมือนสมองของมนุษย์ แต่แค่ไม่มีความรู้สึกนึกคิด ซึ่ง AI ได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก เช่น ในด้านการแพทย์ อุตสาหกรรม เกษตรกรรม รวมถึงด้านการศึกษาที่ได้เข้ามามีส่วนช่วยในการจัดการเรียนสอน ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ การออกแบบวิธีการสอน เป็นเครื่องมือช่วยสอนสำหรับผู้ สอน การวัดและประเมินผล รวมไปถึงเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัดหรือ ความต้องการของผู้เรียน ทำให้การจัดการเรียนการสอนมีคุณภาพ มีความยืดหยุ่น ทันสมัย ตอบสนอง ความต้องการของผู้เรียน ทั้งในด้านการมีปฏิสัมพันธ์ การประเมินผล และยังช่วยลดข้อจำกัดในการ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดเวลา

(๑๐)

บทความวิจัยที่ ๑๐ เรื่อง “**ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก**” โดย นายวิทยา สุวรรณพันธุ์, รศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม, ผศ.พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร์ พุทธศาสน-มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยว่า เมตตาบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดี มีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่น และสรรพสัตว์ทั้งปวงมีความสุข ความเจริญ การบำเพ็ญเมตตาเป็นการละอกุศลและการเจริญกุศล เพื่อประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ การบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก ตั้งแต่การเสวยชาติเป็นสุวรรณสามพระโพธิสัตว์ พระองค์พึงระลึกอยู่เสมอว่ามารดาบิดาคือพรหมของบุตรจึงได้ปรณินบัติต่อมารดาบิดาด้วยความรักและปรารถนาให้มีความสุขยิ่งขึ้น เมตตาที่มีต่อพระเจ้าปิลักขะด้วยการให้อภัย ไม่โกรธเคืองพยาบาทและกล่าววาจาไพเราะอ่อนหวานในขณะที่สนทนาแม้ตนนั้นจะถูกศรธนูอาบยาพิษข้างขวาทะลุไปยังข้างซ้ายจนกระอักเป็นเลือดออกมาด้วยความทุกข์ทรมานและเมื่อฟื้นขึ้นมายังเมตตาแสดงธรรม การบำเพ็ญเมตตาบารมีต่อสัตว์ต่อสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ แม่น้ำ ด้วยการไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้าย ไม่ฆ่า ไม่ทำลาย ช่วยปกป้องและอนุรักษ์สัตว์ป่าและสิ่งแวดล้อม และคุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในความรัก ความปรารถนาดี มีความกตัญญูรู้คุณและตอบแทนบุญคุณ การให้อภัย ความอดทน การละพยาบาท ประพัตตินเป็นผู้รอบน้อม ถ่อมตนและการมีจิตเมตตาบริสุทธิ์อันเป็นคุณค่าของการบำเพ็ญเมตตาบารมีในการนำไปสู่มรรคผลนิพพาน

บทความวิจัยที่ ๑๑ เรื่อง “**การบริหารทรัพยากรมนุษย์และความผูกพันกับองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทแห่งหนึ่ง**” โดย นายสุธน ชมชื่น, ผศ.ดร.กัญญาดา รื่นสุข คณะบริหารธุรกิจและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ ได้เสนอผลการวิจัยว่า (๑) ระดับความคิดเห็นในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ทั้งความผูกพันกับองค์กร และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (๒) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ด้านการสรรหาและคัดเลือก ด้านการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ ด้านแรงงานสัมพันธ์ ด้านการฝึกอบรมและพัฒนา และด้านสุขภาพและความปลอดภัย ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ (๓) ความผูกพันกับองค์กร ด้านความเต็มใจที่จะทุ่มเทเพื่อองค์กร และด้านความปรารถนาในการดำรงความเป็นสมาชิกองค์กร ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

บทความวิชาการที่ ๑๒ เรื่อง “**การบูรณาการไตรสิกขาและแนวคิดจิตสาธารณะเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**” โดย นายพชรวิทย์ ทองประยูร หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำเสนอว่า การบูรณาการไตรสิกขาและแนวคิดจิตสาธารณะตามวิธีบูรณาการที่ ๒ คือ การปรับหลักพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์

ตามแนวคิดของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ผลการบูรณาการทำให้ได้ “MSMW Model” เพื่อการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย M = Moral Behavior (พฤติกรรมทางศีลธรรม) การมีพฤติกรรมที่ประกอบด้วยศีลธรรม ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดและยั่งยืน, S = Social Responsibility (ความรับผิดชอบต่อสังคม) การไม่สร้างความเดือดร้อนต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความรับผิดชอบ, M = Moral Mind (จิตใจอันประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม) การมีจิตใจที่มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเมตตากรุณาและมุ่งมั่นในการพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตราบนานเท่านาน, W = Wisdom (ปัญญา) การมีปัญญาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การคิดค้นแนวทางใหม่ ๆ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง การนำ MSMW Model มาปฏิบัติจริงจะส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านพฤติกรรม จิตใจ และการใช้ปัญญาเพื่อคิดค้นและพัฒนาแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการรักษาสิ่งแวดล้อมและสังคม

บทความวิชาการที่ ๑๓ เรื่อง “การเสริมสร้างกิจการคณะสงฆ์ตามหลักพระพุทธศาสนา” โดย พระวชิรธรรมวิธาน หลักรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำเสนอว่า หลักทศพิธราชธรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ด้านการปกครอง ใช้หลักทศพิธราชธรรม ได้แก่ ศีล มัทวะ อักโกธะ อวิหิงสา และขันติ ด้านการศึกษา ใช้หลักทศพิธราชธรรม ได้แก่ ทานและบริจาค ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ใช้หลักทศพิธราชธรรม ได้แก่ ทาน บริจาคและขันติ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้หลักทศพิธราชธรรม ได้แก่ ทาน ตบะและขันติ เป็นต้น โดยสามารถปรับให้เข้ากับบริบทปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง การนำหลักธรรมมาช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชีวิตและสังคม ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนา และสนับสนุนการจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชน เพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการยึดถือหลักธรรมและปฏิบัติให้สอดคล้องกับยุคสมัย

บทความวิชาการที่ ๑๔ เรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการให้ทานตามคติของพระโพธิสัตว์” โดย นางสุภาวดี คูหาทอง พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอว่า แนวทางการส่งเสริมการให้ทานของพระโพธิสัตว์นี้ กล่าวถึงเรื่องพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทาน ๓ ระดับ คือ ทานบารมี ทานอุปบาร และทานปรมัตถบารมี เมื่อทรงบำเพ็ญทานก็มีพระทัยตั้งมั่นที่หวังจะพาสัตว์ข้ามพ้นสังสารวัฏนี้ แนวทางการส่งเสริมการให้ทานของพระโพธิสัตว์ทำให้ทราบถึงคุณค่าของการให้ ทานนี้เริ่มจากเหตุผลที่ให้ทานเป็นมูลฐานประกอบกับความเชื่อ ความละอายและจิตจาคะ ย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ คือ เป็นที่รัก คบหาคนดี มีชื่อเสียง ไม่ห่างธรรม นำสู่สวรรค์ แนวทางการส่งเสริมการให้ทานของพระโพธิสัตว์จึงควรมีการให้ความรู้

(๑๒)

ในทุกระดับชั้นไม่ว่าเด็กอายุน้อยสู่เยาวชนจนถึงผู้สูงอายุ เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยเสียสละให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ ไม่เบียดเบียนหรือสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นเพราะมีความเห็นอกเห็นใจกัน ก็จะเกิดความเปลี่ยนแปลงให้สังคมนี้อยู่กันอย่างสันติสุขได้

บทความวิชาการที่ ๑๕ เรื่อง “บทบาทของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชต่อชาวจังหวัดระยอง” โดย นางสาวนุชลักษณ์ เจริญวัย, ผศ.ดร.พยุพพร ศรีจันทวงศ์, ผศ.ดร.สุรธัชกุล นุ่นภูบาล คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ได้นำเสนอว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นเรื่องเล่าที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ชาติไทยและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชาวจังหวัดระยองมีความเชื่อว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมาพักทัพที่บริเวณวัดลุ่มมหาชัยชุมพล ทรงผูกช้างศึกประจำพระองค์ ชื่อ “พังคิริบัญชร” และเรียกประชุมพ่อเมืองและราษฎรชาวระยอง ประกาศเจตจำนงในการกอบกู้เอกราชคืนจากพม่า ชาวระยองพร้อมใจให้สมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นผู้นำทัพ แล้วบุกเมืองจันทบุรี ทำการรวบรวมพลกรีธาทัพทางเรือทางทะเลออกสู่กรุงศรีอยุธยา จากเรื่องเล่าดังกล่าวนี้มีบทบาทต่อชาวจังหวัดระยอง จำแนกได้ ๖ ประการคือ คือ (๑) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ (๒) เสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนและจังหวัดระยอง (๓) สร้างประเพณีสร้างสรรค์ (๔) สร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ความรักชาติและความสามัคคี (๕) สร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ และ (๖) สร้างแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้

บทความวิจัยที่ ๑๖ เรื่อง “ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ “ศาสตราจารย์” ของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา (ประเทศไทย)” โดย ศ. ธาณินทร์ สิทธิวีรชธรรม, รศ. ดร.สุชุม เฉลยทรัพย์, เหมะพันธุ์, ผศ. ดร.พิทักษ์ จันท์เจริญ, ผศ. ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ได้เสนอผลการวิจัยว่า ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ ประกอบด้วย ๔ ด้านหลัก ได้แก่ (๑) ด้านคุณสมบัติ และผลงานทางวิชาการ ประกอบด้วย การสร้างผลงานวิจัยที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน การเขียนตำรา และหนังสือที่มีความถูกต้องทางวิชาการ และการพัฒนาผลงานอย่างต่อเนื่อง (๒) ด้านวิถีชีวิต ประกอบด้วย การสร้างสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน และการบริหารเวลาอย่างมีประสิทธิภาพ (๓) ด้านความสำเร็จในวิชาชีพ ประกอบด้วย การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การสร้างผลงานทางวิชาการที่มีคุณภาพสูง และการมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรและการสอน (๔) ด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ประกอบด้วย การสนับสนุนจากองค์กร การสร้างเครือข่ายทางวิชาการ การมีต้นแบบที่ดีและการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว สำหรับข้อค้นพบสำคัญคือ ความสำเร็จในตำแหน่งศาสตราจารย์เกิดจากการผสมผสานของปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนจากองค์กร เครือข่ายทาง

วิชาการและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน โดยทุกปัจจัยต้องดำเนินไปอย่างสอดคล้องและส่งเสริมกันและกัน

บทความวิชาการที่ ๑๗ เรื่อง “กลยุทธ์การตลาดสำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัย” โดย นางสาวศรียรรณ พูลต่าย, รศ.ดร.ศิริโรจน์ ผลพันธิน, รศ.ดร.สุขุม เฉลยทรัพย์, ผศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ได้นำเสนอว่า ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องพัฒนาองค์ประกอบภายในองค์กรให้เชื่อมโยงกันตามแนวคิด ๗-S McKinsey ได้แก่ โครงสร้างองค์กรที่ยืดหยุ่น กลยุทธ์ที่มุ่งเน้นคุณภาพและบริการดิจิทัล ระบบการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ การบริหารแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาบุคลากร และทักษะอย่างต่อเนื่อง และการสร้างค่านิยมร่วมที่เน้นคุณภาพ การวิเคราะห์ Porter’s Six Forces Model พบปัจจัยสำคัญที่ส่งผลการดำเนินธุรกิจ ได้แก่ การแข่งขันที่รุนแรงกับโรงพิมพ์เอกชน อำนาจต่อรองของซัพพลายเออร์และแรงงานทักษะ ความต้องการที่หลากหลายของลูกค้า สื่อดิจิทัล อุปสรรคด้านเงินลงทุนสูง และความสำคัญของสินค้าที่ใช้ร่วมกัน สำหรับส่วนประสมการตลาด ๗Ps ควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ กำหนดราคาที่เหมาะสม พัฒนาช่องทางจัดจำหน่ายแบบผสมผสาน ส่งเสริมการตลาดที่มีประสิทธิภาพ พัฒนาบุคลากร สร้างกระบวนการที่ได้มาตรฐาน และพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสม โดยมุ่งสู่การเป็นองค์กรที่ให้บริการแบบผสมผสานระหว่างสิ่งพิมพ์ดั้งเดิมและดิจิทัล

บทความวิชาการที่ ๑๘ เรื่อง “การพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือ” โดย นางสาวธัญพร ปองทอง, ดร.มลิวัลย์ ธรรมแสง, ผศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต ได้นำเสนอว่า ล่ามภาษามือมีความสำคัญในฐานะสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นสำหรับคนพิการทางการได้ยิน โดยประเทศไทยมีการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพอย่างเป็นระบบผ่านการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่ล่ามภาษามือ พ.ศ. ๒๕๖๔ ที่ครอบคลุม ๕ ด้าน ได้แก่ การแปลและถ่ายทอดใจความ การเคารพศักดิ์ศรีและสิทธิของผู้รับบริการ การพัฒนาทักษะของตนเอง การเป็นแบบอย่างที่ดีในวิชาชีพ และการปฏิบัติตามระเบียบที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังมีการกำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพที่ครอบคลุมความรับผิดชอบต่อนตนเอง วิชาชีพ ผู้รับบริการ ผู้ร่วมวิชาชีพ และสังคม อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังประสบปัญหาการขาดแคลนล่ามภาษามือที่มีคุณภาพในระดับนานาชาติ สหรัฐอเมริกาถือเป็นผู้นำในการพัฒนาวิชาชีพผ่านสมาคมทะเบียนล่ามภาษามือแห่งสหรัฐอเมริกาที่มีระบบการรับรองคุณวุฒิที่เข้มแข็ง ขณะที่สหภาพยุโรปมีการจัดตั้งเวทีล่ามภาษามือยุโรปเพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิก และออสเตรเลียองค์การรับรองคุณวุฒิล่ามและนักแปลแห่งชาติทำหน้าที่กำกับดูแลมาตรฐานวิชาชีพ แนวโน้มการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือในอนาคตมุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยี การพัฒนาระบบการศึกษาและความร่วมมือระหว่างประเทศ

(๑๔)

บทความวิชาการที่ ๑๙ เรื่อง “พุทธศาสนสถาน : แนวทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาสู่ความเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในยุควัฒนธรรมร่วมสมัย” โดย ดร.คณพรรณรัตน์ ดิษบรรจง, นางสาวอริสา สายศรี, พระมหาวิชิต อัครชิตโต, ดร.สุรัชย์ พุดชู คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ดร.กฤษฎา ดิษบรรจง อัยการพิเศษฝ่าย สำนักงานอัยการสูงสุด ได้นำเสนอว่า พุทธศาสนสถานเป็นสถานที่สำหรับอาศัยของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร ผู้ประพฤติดี เป็นที่บำเพ็ญกุศลและประกอบกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่ศึกษาวิชาการและเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา เป็นสถานสงเคราะห์สำหรับประชาชน และเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน ปัจจุบันพุทธศาสนสถานกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เป็นทางสร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับชุมชน สังคมและยกระดับเศรษฐกิจของประเทศชาติให้ดีขึ้น การพัฒนาพุทธศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาสู่ความเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในยุควัฒนธรรมร่วมสมัยของวัดท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ที่มีการอนุรักษ์และพัฒนาในมิติด้านประวัติศาสตร์ มิติด้านวัฒนธรรมประเพณี มิติด้านศาสนา มิติด้านสุขภาพและการพัฒนา ด้านภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม เป็นแลนด์มาร์คสำคัญที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ นิยมเข้าเยี่ยมชมเป็นอย่างมาก

บทความวิชาการที่ ๒๐ เรื่อง “คำศัพท์ “ธรรมจักขุ”: การอธิบายผ่านแนวคิดเกมภาษาของลุดวิก วิทเจนสไตน์” โดย พระมหาวัชรญาณ ญาณกิตติ, รศ. ดร.แมชชีกฤษฎา รักษาโฉม, ผศ.ดร.อรชร ไกรจักร, นางสาวจรงใจ เกรียงบุรพา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำเสนอว่า (๑) ความหมายตามบริบท: ธรรมจักขุมีความหมายสัมพันธ์กับสถานการณ์และบุคคลที่บรรลุธรรม เช่น ในบริบทของพระโสดาบัน หมายถึง โสดาปัตติมรรค ขณะที่ในบริบทของพระอรหันต์ หมายถึง มรรค ๔ ผล ๔ (๒) ภาษาคือส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชีวิต: การใช้คำว่า ธรรมจักขุสะท้อนรูปแบบการปฏิบัติธรรมและการบรรลุธรรมในระดับต่าง ๆ (๓) ความคล้ายคลึงในลักษณะครอบครัว: ธรรมจักขุมีลักษณะคล้ายคลึงในเชิงความหมาย คือ การบรรลุธรรม แต่แตกต่างกันระดับของการละกิเลส (๔) การดำเนินตามกฎ: ธรรมจักขุ หมายถึง ดวงตาเห็นธรรมหรือการบรรลุธรรมโดยธรรมจักขุไม่ได้เกิดจากการคิดในเชิงปรัชญาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากการปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ การตีความธรรมจักขุต้องอาศัยบริบทการใช้งาน ทั้งนี้เพราะเมื่อตีความธรรมจักขุในบริบทหนึ่งแล้วพบว่า ธรรมจักขุ หมายถึง โสดาปัตติมรรค แต่เมื่อตีความธรรมจักขุในอีกบริบทหนึ่งก็อาจจะพบว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๓ ผล ๓

บทความวิจัยที่ ๒๑ เรื่อง “ผลการใช้แบบฝึกทักษะร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสุเหร่าทางควาย” โดย นางสาวณัฐชา นิละไพจิตร, ผศ.ดร.กิตติศักดิ์ ลักษณะภาควิชาวัตกรรมการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้เสนอผลการวิจัยว่า (๑) นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ มีทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (๒) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๘๗ และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๑๖

บทความวิจัยที่ ๒๒ เรื่อง “ศึกษากัมมัญฐานที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท: กรณีศึกษา สหัสสวรรค” โดย พระมหาฉลอง เขมรโต, รศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม, ผศ. (พิเศษ) ดร.อรรถ ไกรจักร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยว่า (๑) กัมมัญฐานทางพระพุทธศาสนามี ๒ อย่าง คือ สมถกัมมัญฐานและวิปัสสนากัมมัญฐาน สมถกัมมัญฐานปฏิบัติในกรอบของอารมณ์ ๔๐ ทำให้จิตสงบเป็นสมาธิ ส่วนวิปัสสนากัมมัญฐานปฏิบัติกำหนดรู้รูปนามในกรอบของกฎไตรลักษณ์ คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา (๒) โครงสร้างและเนื้อหาใน สหัสสวรรค เป็นการแสดงเรื่องราวของบุคคลและคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนมี ๑๔ เรื่อง (๓) กัมมัญฐานใน สหัสสวรรค เป็นรูปแบบสอนเปรียบเทียบคำพูดคำเดียว ธรรมบทเดียว และคาถาเดียวประเสริฐกว่าคำพูด ๑๐๐ คำ ๑,๐๐๐ คำที่ไร้ประโยชน์ คำพูดที่มีประโยชน์คือพูดเรื่องขันธ ธาตุ อายนะ อินทรีย์ พละ โพชฌงค์ สติปัญฐาน และนิพพาน คำพูดเหล่านี้เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา กำหนดรู้รูปนามเห็นความเสื่อมไป ความสิ้นไปของรูปนามตามกฎไตรลักษณ์คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พระพุทธเจ้าตรัสสอนแก้ทุกข์สลดและบรรพชิตผ่านคำพูดคำเดียวประเสริฐ ผู้ฟังอยู่สงบใจไปตามกระแสธรรม ได้บรรลุเป้าหมายหลักคือมรรค ผล นิพพาน หากยังไม่บรรลุเป้าหมายหลักจะบรรลุเป้าหมายรองคือมนุษยโลกสวรรค์

บทความวิจัยที่ ๒๓ เรื่อง “พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลและปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในพื้นที่ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี” โดย นางสาวณภัทรกาญจน์ ไบบัว, ผศ.ดร.ณัฐกานต์ พงษ์สรนันทน์ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้เสนอผลการวิจัยว่า (๑) พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลและปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาดมีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ใช้สื่อดิจิทัลประมาณ ๕-๘ ชั่วโมงต่อวัน โดยเฉพาะระหว่างเวลา ๑๒:๐๑-๑๕:๐๐ น. เพื่อประเมินทางเลือกการตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว

(๑๖)

(๒) พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลที่แตกต่างกันของนักท่องเที่ยวนั้นมีผลต่อการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ วัตถุประสงค์ในการใช้สื่อ อุปกรณ์การใช้สื่อ ประเภทการใช้สื่อและประเภทของเนื้อหา ปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาด ได้แก่ การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ การขายโดยบุคคล การส่งเสริมการขายและการตลาดทางตรง ส่งผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ดังกล่าวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

บทความวิจัยที่ ๒๔ เรื่อง “มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ ศึกษากรณี ผู้ค้ายาเสพติด” โดย จำสิบตรี อธิพงษ์ ศรีมาลา, รศ.ดร.อัศกร ไชยพงษ์, ดร.นพดล ทัดระเบียบ หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ได้เสนอผลการวิจัยว่า (๑) ประมวลกฎหมายยาเสพติด ได้กำหนดมาตรการกฎหมายเพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้เสพยาเสพติดไว้เป็นการเฉพาะ ตามแนวคิดที่ว่า “ผู้เสพ คือ ผู้ป่วย” ประมวลกฎหมายยาเสพติดควรมีเพียงมาตรการแก้ไขฟื้นฟูโดยกรมราชทัณฑ์ในขณะที่รับโทษอยู่เพียงเท่านั้น (๒) ภายใต้ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด การป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ จะต้องประกอบด้วยกระบวนการ ๓ ส่วน ได้แก่ การแก้ไขฟื้นฟู การกำกับติดตามภายหลังปล่อย และกระบวนการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย (๓) การป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของประเทศไทย ปรากฏมาตรการกฎหมายเฉพาะความผิดเกี่ยวกับเพศและการใช้ความรุนแรงเท่านั้น โดยพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในความผิดเกี่ยวกับเพศหรือที่ใช้ความรุนแรง พ.ศ. ๒๕๖๕ ทว่าในส่วนของการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติด ดำเนินไปในลักษณะนโยบายกระทรวงยุติธรรม ด้วยการจัดตั้งศูนย์เฉพาะกิจเฝ้าระวังความปลอดภัยของประชาชนในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ ซึ่งเป็นการดำเนินงานในลักษณะการขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ได้แก่ กรมราชทัณฑ์ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ราชการส่วนภูมิภาค และราชการส่วนท้องถิ่น ทำให้ประสิทธิภาพการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ ไม่เทียบเท่ากับกรณีการรับรองไว้โดยกฎหมายโดยตรง (๔) ผู้วิจัยเสนอแนวทาง ดังนี้ ๑) กรณีมาตรการกำกับติดตามผู้ค้ายาเสพติดภายหลังปล่อย ควรนำเอามาตรการกำหนดกรอบระยะเวลาในการคุมประพฤติภายหลังปล่อยและรวมถึงมาตรการในการกำกับติดตามผู้พ้นโทษภายหลังปล่อย ตามแบบอย่างที่เป็นที่บัญญัติไว้ในกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา มาบังคับใช้กับกรณีผู้ค้ายาเสพติด ด้วยการเพิ่มเติมประมวลกฎหมายยาเสพติดขึ้นใน มาตรา ๑๒๓/๑ ๒) กรณีมาตรการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย ควรกำหนดให้มีมาตรการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย ด้วยวิธีการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการจ้างงานผู้พ้นโทษภายหลังปล่อยตามแบบอย่างของรัฐบาลว่าด้วยการให้โอกาส ค.ศ. ๒๐๐๗ ของประเทศสหรัฐอเมริกา ด้วยการเพิ่มเติมมาตรการสงเคราะห์ภายหลังปล่อยผู้ค้ายาเสพติดขึ้นในประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา ๑๒๓/๒

บทความวิชาการที่ ๒๕ เรื่อง “รูปแบบการบริโภคและวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่ปรากฏใน อริยวงศ์สูตร” โดย ผศ.ดร.สุชาติ บุษย์ชยานนท์, พระครูธีรธรรมบัณฑิต, ผศ.ดร., ดร.นคร จันทราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี ได้นำเสนอว่า อริยวงศ์สูตรใน พระพุทธศาสนาเป็นพระสูตรว่าด้วยเรื่องวงศ์ของพระอริยเจ้าโดยมีพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า และพระสาวกเป็นสังคมของพระภิกษุสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าตั้งขึ้นมาถือว่าเป็นสังคมใหม่เพื่อเป็นสังคม แบบอย่างสำหรับผู้ประพฤติธรรม การครองชีพ ซึ่งแตกต่างจากสังคมทั่วไป การบริโภคของพระสงฆ์ ที่ปรากฏในอริยวงศ์สูตรมี ๓ ลักษณะ คือ (๑) การบริโภคจีวร (๒) การบริโภคอาหาร และ (๓) การบริโภค เสนาสนะ มีเป้าหมายสำคัญคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเพื่อให้ได้คุณค่าที่มากกว่าคุณค่าเทียม โดยมีหลักคำสอนเรื่องสันโดษเป็นหลักธรรมที่ช่วยกำกับเรื่องของการบริโภคและวิถีชีวิตของพระสงฆ์

บทความวิจัยที่ ๒๖ เรื่อง “ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มี ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสุขศึกษาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนดอนเมือง จาตุรจินดา” โดย นางวรรณวิสา ขำนาญธรรม, ผศ.ดร.กิตติศักดิ์ ลักษณะ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขานวัตกรรมหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้เสนอผลการวิจัยว่า (๑) นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์วิชาสุขศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (๒) นักเรียนมีความ พึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ที่สุด

บทความวิจัยที่ ๒๗ เรื่อง “ผลการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ที่ส่งผล ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนดอนเมือง จาตุรจินดา” โดย นางสาวสุพิชชา ตระกูลสว่าง, ผศ. ดร.กิตติศักดิ์ ลักษณะ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขานวัตกรรมหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้เสนอผลการวิจัยว่า (๑) นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (๒) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการ จัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ในระดับมากที่สุด

บทความวิชาการที่ ๒๘ เรื่อง “การตีความ “นิพพานชั่วคราว” ตามนัยของพุทธทาสภิกขุ” โดย พระทีนวัฒน์ จนทปญโญ หลัสูตรพุทธศาสนคหิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำเสนอว่า นิพพานตามนัยของพระพุทธศาสนา หมายถึง สภาวะที่สิ้นกิเลสโดยสิ้นเชิงและเกิดขึ้นเฉพาะในระดับโลกุตระธรรมซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการ ปฏิบัติธรรม ในขณะที่พุทธทาสภิกขุเสนอแนวคิดเรื่อง “นิพพานชั่วคราว” โดยเน้นว่าผู้ปฏิบัติแม้ยังอยู่

(๑๘)

ในฐานะปุถุชนก็สามารถสัมผัสนิพพานได้ชั่วขณะในสภาวะที่จิตหลุดพ้นจากกิเลสชั่วคราว การตีความดังกล่าวสะท้อนถึงมิติการสื่อสารธรรมะในลักษณะตีความโดยอรรถ (Idiomatic interpretation) อันเป็นวิธีหนึ่งในการกระตุ้นให้พุทธศาสนิกชนตระหนักถึงนิพพานในฐานะจุดหมายหมายที่สามารถเข้าถึงได้และส่งเสริมความเข้าใจในธรรมะในยุคร่วมสมัย นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยง “นิพพานชั่วคราว” เข้ากับแนวคิดเรื่องนิโรธในพระไตรปิฎก ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับการดับกิเลสในระดับชั่วคราว ได้แก่ วิกขัมภนนิโรธ และตทังคนิโรธ ที่สามารถเกิดกับผู้ปฏิบัติธรรมในระดับโลกียธรรมแม้จะไม่เทียบเท่า นิพพานที่แท้จริงก็ตาม การตีความนิพพานของพุทธศาสนิกชนมีเป้าหมายเพื่อให้คำสอนทางธรรมะมีความหมายต่อชีวิตประจำวันมากขึ้น ส่งเสริมการเข้าถึงธรรมะในกลุ่มคนทั่วไป และเปิดโอกาสให้ปุถุชนได้สัมผัสสภาวะของความเย็นสงบของนิพพานในระหว่างการปฏิบัติธรรม

บทความวิจัยที่ ๒๙ เรื่อง “ค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยเทคนิคระยอง” โดย นายอมร นทีธิประเสริฐ, ดร.ชญานันท์ นภัทร์ธรรมาชัย, ผศ.ดร.วิสลิกา รุมาคม ศึกษาสาตรมหาบัณฑิต สาขาวัตกรรมการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น ได้เสนอผลการวิจัยว่า ค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยเทคนิคระยอง จำแนกตามเพศ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีจำนวน ๑๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๑๕ และเป็นเพศชาย จำนวน ๑๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๘๕ จำแนกตามระดับชั้น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ระดับชั้นปี ๑ จำนวน ๑๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๑๕ และระดับชั้นปี ๒ จำนวน ๑๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๑๕ จำแนกตามอายุ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อายุ ๑๙ ปี จำนวน ๑๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๐๖ รองลงมา คือ อายุ ๒๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๒๔ อายุ ๑๘ ปี จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๐๓ และอายุ ๒๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๖๗ และจำแนกตามประเภทวิชา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อุตสาหกรรม จำนวน ๑๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๓๓ รองลงมา คือ พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ จำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๓๓ รองลงมา คือ เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร จำนวน ๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๐๗ รองลงมา คือ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จำนวน ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๘๘ และคหกรรม จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๓๙ พบว่าระดับค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง และเปรียบเทียบค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงจำแนกตาม เพศ ระดับชั้นปี อายุ ประเภทวิชา ภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

บทความวิชาการที่ ๓๐ เรื่อง “แนวคิดทางภาษา และการแสวงหาความรู้ในทัศนะของพุทธปรัชญา” โดย พระครูปริยัติรัตนคุณบัณฑิต, รศ.ดร., นายภาณุทัช แก่นวงศ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำเสนอว่า แนวคิดทางภาษา และการแสวงหาความรู้

ในมุมมองของพุทธปรัชญานั้น เป็นไปในลักษณะที่อ้างอิงกับประสบการณ์ ที่รับรู้ได้ผ่านทางประสาทสัมผัส โดยภาษาก็คือสิ่งที่ใช้แสดงออกหรือเป็นเครื่องมือสื่อสารประสบการณ์ของเรา ซึ่งนำพาเราไปสู่ความรู้ที่แท้จริงได้ และความรู้นั้นก็จะต้องมีลักษณะที่สื่อไปถึงความจริง และต้องผ่านการพิสูจน์เพื่อให้เป็นที่ยอมรับจนสามารถนำมาปฏิบัติและได้ผลเป็นประโยชน์สุขจริง โดยวิธีการที่ปรากฏในกาลามสูตร ซึ่งเป็นกระบวนการตรวจสอบความรู้โดยการเข้าไปรับรู้ และตรวจสอบด้วยตนเองด้วยหลักโยนิโส-มนสิการ ซึ่งเป็นวิธีการกลั่นกรองสิ่งต่าง ๆ ด้วยการวิเคราะห์ และสังเคราะห์จนเกิดความมั่นใจว่าเป็นความรู้ที่แท้จริงตามทัศนะของพุทธปรัชญา

บทความวิจัยที่ ๓๑ เรื่อง “การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะทางสังคมในรายวิชาการงานอาชีพโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนแม่ต๋อนวิทยาคม” โดย นายณรงค์ ทรงอาจ, ผศ.ดร.สุระวีร์ เพ็ญเพชรเลิศ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้เสนอผลการวิจัยว่า (๑) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (๒) ทักษะทางสังคมวิชาการงานอาชีพของนักเรียนจากการประเมินก่อนเรียน ระหว่างเรียนและหลังเรียน พบว่ามีคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้น (๓) นักเรียนที่เรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม มีระดับความพึงพอใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๖๘$, S.D. = ๐.๐๔)

บทความวิจัยที่ ๓๒ เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ความสุขในการดำเนินชีวิตตามแนวสุขสูตร” โดย พระมหาเกิดมั่น ถิรวโร, พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ.ดร., รศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เสนอผลการวิจัยว่าความสุขในพระพุทธศาสนา คือ ความสุขกายสุขใจ ความสุขสบายสำราญที่ได้เสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนา น่าพอใจยินดีทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ปรากฏความสุขถึง ๔ ระดับ คือ (๑) กามสุข (๒) ฌานสุข (๓) นิโรธสมาบัติสุข (๔) นิพพานสุข ในกามสุขเป็นของปุถุชนทั่วไปเป็นสุขที่ต่ำ หยาบ ในฌานสุขและนิโรธสมาบัติสุขเป็นสุขที่ละเอียด ประณีตกว่า ส่วนนิพพานสุขเป็นสุขที่สูงสุด เป็นความสงบละเอียดประณีตยิ่งกว่าสุขทั้งหมด ความสุขในสุขสูตรมี ๕ พระสูตร ได้แก่ (๑) สุขสูตร (๒) ปฐมสุข (๓) ทุติยสุขสูตร (๔) สุขปัตถนาสูตร (๕) สุขโสมนัสสสูตร เป็นพระสูตรที่นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ถึงความสุขได้ด้วยคลายความยินในอารมณ์ที่ประสบเข้า ด้วยการเห็นความเกิดเป็นทุกข์ ด้วยการยินดีเป็นสุข ด้วยการมีศีล การคบคนดี และการยินดีธรรมทั้ง ๖ ประการ คือ (๑) พระธรรม (๒) ภาวนา (๓) การละ (๔) บิวกะ (๕) ไม่พยาบาท (๖) ธรรมเครื่องไม่เนิ่นช้า ใน ๕ พระสูตรนี้ สุขปัตถนาสูตรเป็นสุขแบบโลกิยะสำหรับคฤหัสถ์ พระสูตรที่เหลือเป็นสุขแบบโลกุตระสำหรับบรรพชิต

(๒๐)

นอกจากนี้ ยังมีบทวิพากษ์หนังสือ “พุทธวิธีบริหาร” โดย พระวชิรธรรมวิธาน หลักรัฐพุทธศาสนตรุศฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำเสนอการวิพากษ์ไว้ว่า พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำศาสตร์ด้านการบริหารสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้กับการบริหารด้วยหลักพุทธธรรมได้อย่างกลมกลืนกันกับมิติของสังคมในสมัยปัจจุบัน ส่งผลให้องค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายทั้งด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้น การบริหารงานในปัจจุบันจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำ นอกจากนี้สิ่งที่ทำให้การบริหารประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ในการกำหนดทิศทางขององค์กรให้ไปสู่เป้าหมายที่ชัดเจน โดยอาศัยองค์ความรู้ทางโลกมาบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หากผู้นำไม่มีคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้นการบริหารย่อมไม่ประสบความสำเร็จ ฉะนั้น การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นจึงจำเป็นที่ผู้บริหารต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหาร นอกจากนี้ สิ่งที่ทำให้การบริหารประสบความสำเร็จอย่างแท้จริงผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์ในการกำหนดทิศทางขององค์กรให้ไปสู่เป้าหมายที่ชัดเจน ประยุกต์ใช้กับการบริหารด้วยหลักพุทธธรรมได้อย่างกลมกลืนกันกับมิติของสังคมในสมัยปัจจุบัน ส่งผลให้องค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายทั้งด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล

เนื้อหาของบทความเหล่านี้ เป็นบทความวิจัยและบทความวิชาการที่ได้รับจากคณาจารย์ รวมทั้งนิสิตและนักศึกษา จากสถาบันอุดมศึกษาทั้งภายในและภายนอก ล้วนให้มุมมองในมิติทางศาสนา และปรัชญา รวมทั้งพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ในสาขาวิชาสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ได้อย่างครอบคลุมและลึกซึ้ง

สำหรับรายละเอียดบทความทั้งหมดเหล่านี้ ผู้ใคร่ต่อการศึกษาเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ได้จากบทความดังกล่าวในวารสารฉบับนี้ และพบกันอีกครั้งในวารสารมหาจุฬาวិชาการ ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๘ ซึ่งเป็นฉบับที่จะตีพิมพ์เผยแพร่ในเดือนสิงหาคม ๒๕๖๘ ต่อไป

(รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง)

บรรณาธิการวารสารมหาจุฬาวิชาการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	(๖)
รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมในทศชาติชาดก ผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์	๑
พระมหาบุญทอนา นรเชฏโฐ, รศ.ดร. พระครูภาวนาวัฒนบัณฑิต วิ., ผศ.ดร. ผศ.พิเศษ ดร.จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์ คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
ทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐	๒๒
พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
บทบาทวิทยาลัยพระธรรมทูต มจร กับการผลิตพระธรรมทูตสายต่างประเทศ	๔๔
พระครูสุตรัตนบัณฑิต, ดร. พระมหาสุรศักดิ์ ปจจนตเสโน, ผศ.ดร. พระมหาวิเชียร สุธีโร, ดร. วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
โยนิโสมนสิการอย่างไรให้ใจพ้นทุกข์	๖๘
พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมจารย์, ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส	
การแสดงความกตัญญูกตเวทีวิถีใหม่ในสังคมไทย	๘๒
พระสุพาด คมกัธปญโญ พระมหาทวิ มหาปญโญ, ผศ.ดร. รศ.ดร.सानุ มหัทธนาตุลย์ หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	

(๒๒)

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมโดยพระสงฆ์บนพื้นที่สูงเพื่อการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน ๙๔

ตามเป้าหมาย SDGs

รศ.ดร.อภิมย์ สีตาคำ

ผศ.ดร.ประเสริฐ ปอนถิ่น

ผศ.ดร.นพดณ ปัญญาวิรัตน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

หลักการศึกษาศาในพระพุทธศาสนา ๑๑๐

ดร.सानิตย์ สีนาค

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผศ.ดร.เสฐียร ทังทองมะดัน

พระศรีวัชรวิสุทธิ, ดร.

ดร.ขริศ ไซอ่ำเอี่ยม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้ ๑๒๒

พระสว่าง จานวโร

นางสาวทิตา ผลสมบูรณ์

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดนอก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

อาจารย์ปรัชญา บุตรสะอาด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี

ปัญญาประดิษฐ์กับการจัดการเรียนการสอน ๑๓๖

นายคมสัน สงวนวงศ์

นางสาวณัฐา จันท์พัฒน์

นายทวิโชค เรือนริน

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร

(๒๓)

ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก	๑๕๒
นายวิทยา สุวรรณพันธุ์	
รศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม	
ผศ.พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร์	
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา	
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
การบริหารทรัพยากรมนุษย์และความผูกพันกับองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทแห่งหนึ่ง	๑๖๘
นายสุธน ชมชื่น	
ผศ.ดร.ภิญญาดา รื่นสุข	
คณะบริหารธุรกิจและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ	
การบูรณาการไตรสิกขาและแนวคิดจิตสาธารณะเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	๑๘๕
นายเพชรวิทย์ ทองประยูร	
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา	
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
การเสริมสร้างกิจการคณะสงฆ์ตามหลักพระพุทธศาสนา	๒๐๐
พระวชิรธรรมวิธาน	
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา	
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
แนวทางการส่งเสริมการให้ทานตามคติของพระโพธิสัตว์	๒๑๙
นางสุภาวดี คูหาทอง	
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา	
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
บทบาทของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชต่อชาวจังหวัดระยอง	๒๒๗
นางสาวนุชลักษณ์ เจริญวัย	
ผศ.ดร.พยุ่งพร ศรีจันทวงษ์	
ผศ.ดร.สุรชัยนุกูล นุ่นภูบาล	
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย	

(๒๔)

ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ “ศาสตราจารย์” ของอาจารย์

ในสถาบันอุดมศึกษา

๒๔๓

ศ.ชานินทร์ สิทธิวัชรธรรม

รศ.ดร.สุชุม เฉลยทรัพย์

ผศ.ดร.พิทักษ์ จันทร์เจริญ

ผศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์

หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

กลยุทธ์การตลาดสำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัย

๒๕๙

นายศรวิรรณ พูลต่ำ

รศ.ดร.ศิโรจน์ ผลพันธิน

รศ.ดร.สุชุม เฉลยทรัพย์

ผศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์

หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

การพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือ

๒๗๔

นางสาวธัญพร ปองทอง

ดร.มลิวลย์ ธรรมแสง

ผศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์

หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

พุทธศาสนสถาน : แนวทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

และภูมิปัญญาสู่ความเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในยุควัฒนธรรมร่วมสมัย

๒๘๗

ดร.ชลพรรณรัตน์ ดิษบรรจง

อาจารย์อริสา สายศรีโกศล

พระมหาวิชิต อคฺคชิตโต

ดร.สุรัชย์ พุดชู

คณะศาสนาศาสตร์และปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ดร.กฤษฎา ดิษบรรจง

อัยการพิเศษฝ่าย สำนักงานอัยการสูงสุด

- คำศัพท์ “ธรรมจักขุ”: การอธิบายผ่านแนวคิดเกมภาษาของลุดวิก วิท겐สไตน์ ๓๐๔
- พระมหาวรญาณ ญาณกิตติ
รศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม
ผศ.พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร์
นางสาวจรงใจ เกรียงบุรพา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ผลการใช้แบบฝึกทักษะร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus
ที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสุเหร่าทางควาย ๓๒๕
- นางสาวณัฐชา นีละไพจิตร
ผศ.ดร.กิตติศักดิ์ ลักษณะ
ภาควิชาวิทยาศาสตร์และการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ศึกษากัมมัฏฐานที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท: กรณีศึกษาสหัสสวรรค์ ๓๔๓
- พระมหาฉลอง เขมรโต
รศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม
ผศ.พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร์
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลและปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ๓๖๑
- นางสาวณภัทรกาญจน์ ใบบัว
ผศ.ดร.ณัฐกานต์ พฤษสรนันท์
บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา
- มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ ศึกษากรณี ผู้ค้ายาเสพติด ๓๗๔
- จำสิบัติรี ธีรพงษ์ ศรีมาลา
รศ.ดร.อัศกร ไชยพงษ์
ดร.นพดล ทัดระเปียบ
หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

(๒๖)

รูปแบบการบริโภคและวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่ปรากฏในอริยวงศ์สูตร

๓๙๕

ผศ.ดร.สุชาติ บุษย์ชญาณนท์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

พระครูธีรธรรมบัณฑิต, ผศ.ดร.

พระครูพิมลสุตบัณฑิต, ดร.

ดร.นคร จันทราช

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์

ทางการเรียนวิชาสุขศึกษาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา

๔๑๑

นางวรรณวิสา ชำนาญธรรม

ผศ.ดร.กิตติศักดิ์ ลักษณะ

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขานวัตกรรมหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผลการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์

ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา

๔๓๐

นางสาวสุพิชชา ตระกูลสว่าง

ผศ.ดร.กิตติศักดิ์ ลักษณะ

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขานวัตกรรมหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

การตีความ “นิพพานชั่วคราว” ตามนัยของพุทธทาสภิกขุ

๔๔๘

พระทินวัฒน์ จนทปญโย

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยเทคนิคระยอง ๔๖๐

นายอมร นัทธีประเสริฐ

ดร.ชญานันท์ นภัทร์ธราไชย

ผศ.ดร.วิสสิกา รุมาคม

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัตกรรมการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

แนวคิดทางภาษา และการแสวงหาความรู้ในทัศนะของพุทธปรัชญา

๔๗๕

พระครูปริยัติคุณรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

นายภาณุทัช แก่นวงศ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะทางสังคมในรายวิชาการงานอาชีพ

โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกมสำหรับนักเรียน

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนแม่ต๋่านวิทยาคม

๔๘๗

นายณรงค์ ทรงอาจ

ผศ.ดร.สุระวีร์ เพียรเพชรเลิศ

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัตกรรมการหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ศึกษาวิเคราะห์ความสุขในการดำเนินชีวิตตามแนวสุสุตร

๕๐๑

พระมหาเกิดม้น ถิรวโร

พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.

รศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทวิพากษ์เรื่อง พุทธวิธีบริหาร

๕๑๙

พระวชิรธรรมวิธาน

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒๘)

ภาคผนวก

- คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬาริชาการ ๕๓๐
- แบบฟอร์มการส่งต้นฉบับเพื่อพิจารณานำลงในวารสารมหาจุฬาริชาการ ๕๔๓
- กระบวนการจัดทำวารสารมหาจุฬาริชาการ ๕๔๔
- หลักเกณฑ์ในการตีพิมพ์ต้นฉบับของวารสารมหาจุฬาริชาการ ๕๔๕
- ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารมหาจุฬาริชาการ ๕๔๖

รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม
ในทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์*

Dissemination Models of Knowledge and Just Practices
as Depicted in the Ten Jataka Tales via Digital Online Platforms

พระมหายุทธนา นรเชฏโฐ**

Phramaha Yutthana Narajettho

พระครูภาวนาวัฒนบัณฑิต วิ.***

Phrakhrubavanavaddhanabandit Vi.

จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์***

Jutharat Thonginchan

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: thira74@gmail.com

Received: December 10, 2024

Revised: December 30, 2024

Accepted: January 14, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก (๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการเผยแพร่ทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูล เรียบเรียงข้อมูลและนำเสนอข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและเชิงพรรณนาวิเคราะห์

* บทความนี้ ได้พัฒนามาจากบทความวิชาการ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือสารนิพนธ์ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๗ งานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๗ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่างวันที่ ๗-๘ ธันวาคม ๒๕๖๗

** พระมหายุทธนา นรเชฏโฐ, รศ.ดร. Phramaha Yutthana Narajettho, Assoc.Prof.Dr. หัวหน้าโครงการวิจัย

*** พระครูภาวนาวัฒนบัณฑิต วิ., ผศ.ดร. Phrakhrubavanavaddhanabandit Vi., Asst.Prof.Dr. ผู้ร่วมวิจัย

**** ผศ.พิเศษ ดร.จุฑารัตน์ ทองอินจันทร์ Adjunct.Dr. Jutharat Thonginchan ผู้ร่วมวิจัย

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้ในทศชาติชาดก ได้แก่ (๑) การบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ ของพระโพธิสัตว์ และ (๒) ความเป็นธรรมที่สะท้อนในเรื่องทศชาติชาดก ส่วนแรก การบำเพ็ญบารมี ของพระโพธิสัตว์แสดงออกผ่านการปฏิบัติบารมี ๑๐ ประการ ได้แก่ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี ส่วนที่สอง ความเป็นธรรมในทศชาติชาดกสะท้อนให้เห็นผ่านหลายประเด็น เช่น การปฏิบัติต่อนักโทษและผู้พิการ การดูแลประชาชน การจัดการกับบุคคลที่มีความอิจฉาริษยาในองค์กร การบริหารอำนาจ การป้องกัน การแย่งชิงราชสมบัติ รวมถึงบทบาทและคุณธรรมของผู้นำ การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม การบริจาค ข้างมงคล การบำเพ็ญทาน ที่เรียกว่า สัตตสตกมหาทาน รวมถึงการเสียสละบุตรธิดาและพระชายา ทั้งหมดนี้สะท้อนถึงการปฏิบัติที่ส่งเสริมความเป็นธรรมและความเมตตาต่อสังคม รูปแบบการเผยแพร่ องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรม ที่ปรากฏในทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์

คำสำคัญ : องค์ความรู้; วิถีปฏิบัติ; ความเป็นธรรม; ทศชาติชาดก; ดิจิทัลออนไลน์

Abstract

This research article has three objectives: 1) To study the knowledge and practices of justice as depicted in the Ten Jataka Tales; 2) To develop a model for disseminating the knowledge and practices of justice as depicted in the Ten Jataka Tales through an online digital system; and 3) To present innovative methods for disseminating the Ten Jataka Tales creatively on an online digital database. The research will employ a documentary research method, involving the study of data from the Tipitaka, commentaries, related documents and research, interviews with five experts, data analysis, data compilation, and presentation of data through content analysis and descriptive analysis.

The research result found that; (1) The knowledge and practices of justice as depicted in the Ten Jataka Tales can be divided into two parts: the first part is the ten perfections cultivated by the Bodhisattva, and the second part is the concept of justice as it appears in the Ten Jataka Tales. The first part, the continuous cultivation of perfections by the Bodhisattva in the Ten Jataka Tales, includes: generosity, morality, renunciation, wisdom, energy, patience, truthfulness, determination, loving-kindness, and equanimity. The second part, the concept of justice as it appears in the Ten Jataka

Tales, encompasses various aspects such as: treatment of prisoners, the disabled, and the general public; dealing with envious individuals within an organization; the use and distribution of royal power, and the prevention of power struggles; the firmness and wisdom of leaders; social welfare; the virtues of a good person; donations of auspicious elephants, the great offering of seven hundred sets of robes, sons, daughters, and wives, and so on. (2) There are three primary digital online formats for disseminating knowledge and the practice of justice as depicted in the Ten Jataka Tales on an online digital database.

Keywords: Dissemination Models; Knowledge; Just Practice; the Ten Jatak Tales; Digital Online Platforms

บทนำ

ทศชาติชาดกเป็นเรื่องเล่าในมหานิบาตชาดก ซึ่งเป็นชาดกที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ประกอบด้วยทั้งหมด ๑๐ เรื่อง ได้แก่

๑) เตมียชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี โดยคุณธรรมสำคัญในชาดกเรื่องนี้คือการแสวงหาความสงบ ซึ่งนำมาซึ่งความสุขทั้งทางกายและใจ

๒) มหาชนกชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญวิริยบารมี คุณธรรมที่เน้นในเรื่องนี้คือ ความพากเพียรพยายาม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จ

๓) สุวรรณสามชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเมตตาบารมี โดยคุณธรรมหลักคือความกตัญญู ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่แสดงถึงความเป็นคนดี

๔) เนมิราชชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอิทธิฐานบารมี คุณธรรมที่สำคัญคือ การบำเพ็ญกุศลซึ่งนำมาซึ่งความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

๕) มโหสถชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้มีปัญญาสามารถแก้ไขปัญหและประสบความสำเร็จในชีวิตและการทำงาน

๖) ภูริทัตตชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญศีลบารมี โดยศีลเป็นเหตุแห่งความสุขและเป็นปัจจัยในการเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

๗) จันทกุมารชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญขันติบารมี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่นย่อมนำมาซึ่งความสุข ในทางตรงกันข้าม การเบียดเบียนผู้อื่นนำไปสู่ความทุกข์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๘) นารทชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี โดยชาดกเรื่องนี้เน้นถึงความสำคัญของการคบคนพาลและบัณฑิต ซึ่งมีผลกระทบที่แตกต่างกัน คนพาลนำพาไปสู่ทางที่ผิด ส่วนบัณฑิตแนะนำไปในสิ่งที่ดีงาม

๙) วิรุทธชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญสัจจบารมี โดยชาดกเรื่องนี้เน้นว่าผู้มีปัญญาย่อมสามารถแก้ปัญหาได้ และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น

๑๐) เวสสันดรชาดก พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทานบารมี ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานแห่งการบรรลุมรรค ผล นิพพาน และเป็นที่ยรักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ทศชาติชาดกนั้นเป็นส่วนหนึ่งของชาดก ซึ่งมีทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง ที่บันทึกไว้ในคัมภีร์ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๒๗-๒๘^๑ นอกจากนี้ ยังมีคัมภีร์ขุททกนิกาย อรรถกถาชาดก ๑๐ เล่ม^๒ ซึ่งอรรถกถาชาดกประกอบด้วย ๕ ส่วนสำคัญ ได้แก่ ปัจจุบันวัตถุ ซึ่งเป็นเรื่องในปัจจุบัน อดีตวัตถุ เป็นเรื่องในอดีตที่ยกมาเป็นอุทาหรณ์ คาลา ซึ่งเป็นส่วนที่เป็นคำประพันธ์ ไวยากรณ์ อธิบายศัพท์หรือคำสำคัญ และประชุมชาดก ที่สรุปเนื้อเรื่องและกล่าวถึงตัวละครสำคัญที่ปรากฏในชาดก เพื่อให้เข้าใจเนื้อเรื่องได้อย่างง่ายดายและเชื่อมโยงกับปัจจุบันวัตถุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของคุณธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก ผู้เขียนจึงได้ศึกษาและวิเคราะห์องค์ความรู้และแนวปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมในทศชาติชาดก อย่างเป็นระบบตามแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ ได้แก่ แนวคิดการตีความชาดก ทฤษฎีความเป็นธรรม (A theory of Justice)

ความเป็นธรรมในทศชาติชาดก มีนัยสำคัญในฐานะที่เป็นหลักการ คือเป็นองค์ความรู้และวิธีการปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมระหว่างคนในสังคมสมัยก่อนพุทธกาล คือในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ๑๐ พระชาติ ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ พระองค์ได้ปฏิบัติตามหลักการแห่งความเป็นธรรมในแต่ละพระชาติด้วยการบำเพ็ญบารมี ๑๐ ทศ อย่างครบถ้วนบริบูรณ์ และยังได้รับการปฏิบัติหรือถูกระทำที่ขาดความเป็นธรรมอีกด้วย ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาและวิเคราะห์ทศชาติชาดก ว่า ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติมีอะไรบ้าง มีลักษณะอย่างไร และสามารถเผยแพร่ผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ได้ด้วยรูปแบบอย่างไรบ้าง

^๑ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๒๗ - ๒๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

^๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, อรรถกถาขุททกนิกาย ชาดก ภาคที่ ๑ - ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก
๒. เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์
๓. เพื่อนำเสนอนวัตกรรมการเผยแพร่ทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์บนฐานข้อมูลดิจิทัลออนไลน์

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยนี้ ประกอบด้วยขอบเขตด้านเอกสาร ได้แก่ ทศชาติชาดกทั้ง ๑๐ เรื่อง ประกอบด้วย

๑) เถมียชาดก	๒) มหาชนกชาดก
๓) สุวรรณสามชาดก	๔) เนมิราชชาดก
๕) มโหสถชาดก	๖) ภูริทัตตชาดก
๗) จันทกุมารชาดก	๘) นารทชาดก
๙) วิรุทธชาดก	๑๐) เวสสันดรชาดก

เรียกว่ามหานิบาตชาดก ในพระไตรปิฎกที่ ๒๘ และในอรรถกถาพุทธทศกนิยายชาดก เล่มที่ ๙ - ๑๐ และด้านนวัตกรรม คือส่วนที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรม แล้วนำเสนอแบบใหม่ให้สอดคล้องกับสังคมยุคปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา พุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไป ได้ศึกษาเรียนรู้ความเป็นธรรมในทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ คือภาพและเสียงประกอบการวิจัยผ่าน youtube และในรูปแบบของ E-book

ผลการวิจัย

องค์ความรู้และความเป็นธรรมในทศชาติชาดก สามารถวิเคราะห์และสรุปได้ ดังนี้

๑. องค์ความรู้ในทศชาติชาดก ได้แก่ บารมี ๑๐ อย่าง หรือบารมี ๑๐ ทศ ซึ่งเป็นบารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญในแต่ละชาติที่แตกต่างกัน ประกอบด้วย (๑) ทานบารมี คือการให้ การบริจาค การเสียสละ (๒) ศีลบารมี การรักษาศีลให้เป็นปกติ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ความประพฤติถูกต้องดีงามตามระเบียบวินัย (๓) เนกขัมมบารมี การออกจากกาม ความปลื้มใจออกจากกาม การประพฤติพรหมจรรย์ การออกบวช (๔) ปัญญาบารมี ความรอบรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล การเข้าใจสภาวะของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง (๕) วิริยบารมี ความเพียร ความกล้าหาญ ไม่เกรงกลัวอุปสรรค ความพยายามบากบั่น มีความอดุสาหะ พัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง ไม่เกรงกลัวอุปสรรค ไม่ท้อถอย (๖) ขันติบารมี ความอดทน อดกลั้น ความทนทาน ความเข้มแข็งของจิตใจ สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจเหตุผล และแนวทางความประพฤติที่ตั้งไว้เพื่อจุดหมายอันชอบ ไม่ลู่อ่อนของกิเลส (๗) สัจจบารมี

ความตั้งใจจริง ความจริงใจ (๘) อธิษฐานบารมี ความตั้งใจมั่น ความมั่นคง การไม่เปลี่ยนแปลง (๙) เมตตาบารมี ความรักความปรารถนาดี ความมีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงให้มีความสุข ความเจริญ (๑๐) อุเบกขาบารมี ความวางใจเป็นกลาง ความวางใจสงบราบเรียบสม่ำเสมอ ความเที่ยงธรรม และดำรงอยู่ในธรรม ไม่เอนเอียงหรือหวั่นไหวไปด้วยความยินดีความยินร้ายชอบหรือแรงเฝ้ายาวนาน ยั่วใด ๆ^๓

การบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ทศ ของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดกนี้ ไม่ได้เรียงตามลำดับของบารมีทั้ง ๑๐ เพราะชาติที่ ๑ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเทมีย์ ทรงบำเพ็ญเนกขัมมะบารมี คือการออกบวชเป็นดาบสตลอดชีวิต ชาติที่ ๒ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก ทรงบำเพ็ญวิริยะบารมี คือความเพียรอันยิ่งยวด ชาติที่ ๓ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามกุมาร บำเพ็ญเมตตาบารมี ชาติที่ ๔ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเนมิราช ทรงบำเพ็ญอุทิสฐานบารมี ชาติที่ ๕ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสถบัณฑิต บำเพ็ญปัญญาบารมี ชาติที่ ๖ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นภริทัตตนาคราช บำเพ็ญศีลบารมี ชาติที่ ๗ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระจันทกุมาร ทรงบำเพ็ญขันติบารมี ชาติที่ ๘ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนารทพรหม บำเพ็ญอุเบกขาบารมี ชาติที่ ๙ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นวิธูรบัณฑิต บำเพ็ญสัจจบารมี ชาติที่ ๑๐ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญทานบารมี^๔

ในการบำเพ็ญบารมีนั้น บุคคลสามารถบำเพ็ญให้บริบูรณ์ทั้ง ๓ ระดับได้ คือ ๑) บารมีระดับธรรมดาสามัญ เรียกว่าบารมี เช่น การให้สิ่งของ การให้อาหาร การให้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม การให้วัตถุภายนอกแก่บุคคลอื่น ๒) บารมีระดับกลาง เรียกว่าอุปบารมี เช่น การบริจาคโลหิต การบริจาคอวัยวะของร่างกายให้เป็นทาน ๓) บารมีระดับสูงสุด เรียกว่าปรมัตถบารมี เช่น การเสียสละชีวิต เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ หรือเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม^๕

๒. ความเป็นธรรมในทศชาติชาดก ได้แก่ ความเป็นธรรม ความเป็นกลาง ความยุติธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกทั้ง ๑๐ เรื่อง ดังนี้

๒.๑ เติมียชาดก มีความเป็นธรรมที่แสดงออกเด่นชัด ๓ ประการ (๑) การปฏิบัติต่อนักโทษที่ปรากฏในตอนต้นของเรื่องเทมียชาดก ได้กล่าวถึงการตัดสินคดีความลงโทษพวกมหาโจรของพระเจ้ากาสิกราช ซึ่งมีทั้งที่เป็นไปด้วยความถูกต้องชอบธรรม และไม่ชอบธรรม เพราะถูกอคติ (๒) การปฏิบัติต่อบุคคลที่ถูกกล่าวหาเป็นกาฬิณี (๓) การปฏิบัติต่ออำนาจ ยศ และทรัพย์สินสมบัติ จากข้อความใน

^๓ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (Dictionary of Buddhism)**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๖๕), หน้า ๒๓๙ - ๒๔๐.

^๔ เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

^๕ เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

เทมียชาดกจะเห็นว่า พระเทมียกุมาร มีความเชื่อว่า การปฏิบัติตามหน้าที่ของผู้ปกครองประเทศ อย่างเช่นพระเจ้ากาสิกราชผู้เป็นพระราชบิดา แม้จะเป็นการปฏิบัติไปตามหน้าที่ความรับผิดชอบ ถ้าหากปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบแล้ว ย่อมนำซึ่งความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นทั้งในโลกนี้และโลกหน้าได้ เทมียชาดกนี้ ทำให้ได้รูปแบบความเป็นธรรมที่ควรเสนอในเชิงแนะนำแก่คนในสังคมว่า ความเป็นพระราชานั้น แม้จะมีอำนาจบาตรมีมากมาย สามารถให้คุณและโทษแก่บุคคลทั้งหลายที่อยู่ภายใต้การปกครองได้ แต่ถ้าทรงเป็นพระราชผู้ครองราชสมบัติด้วยความเที่ยงธรรม เป็นพระราชที่ผู้ทรงธรรมผู้เปี่ยมด้วยความรู้ความสามารถแล้ว ย่อมสามารถสร้างคุณประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติได้อย่างมหาศาล และพระองค์ก็ไม่จำเป็นต้องกลัวต่อการไปตกนรกหลังจากสวรรคตแล้ว เพราะพระองค์ได้บำเพ็ญคุณความดีหรือทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ อย่างบริบูรณ์แล้ว เมื่อสวรรคตไปแล้ว ย่อมไปสู่สุคติโลกสวรรค์แน่นอน ดังนั้น ความเป็นพระราชไม่ได้เป็นสิ่งที่น่ากลัวแต่อย่างใด ความเป็นคนชั่ว ความเป็นคนไม่ดี ความเป็นคนพาลหรือความเป็นโมฆบุรุษต่างหาก เป็นสิ่งที่น่ากลัว เพราะถ้าบุคคลประพฤติดนเป็น คนชั่วสันดานหยาบ สร้างแต่อกุศลกรรม คือกรรมที่ชั่ว เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ เป็นต้น ย่อมไปสู่นรกวินิบาต ความเป็นเปรต ความเป็นสัตว์เดรัจฉานอย่างแน่นอน เพราะการกระทำของตนเองเป็นสาเหตุ^๖

๒.๒ มหาชนกชาดก มีความเป็นธรรมที่แสดงออกอย่างเด่นชัด ๓ อย่าง ประกอบด้วย (๑) ภาวะผู้นำของผู้ปกครอง ประเด็นนี้มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมจากกรณีที่พระเจ้าอริฏฐชนก พระราชาองค์ใหม่ได้สั่งให้จับกุมและจองจำพระโพลชนก (พระอนุชา) (๒) การล้อเลียนพระมหาชนกกุมาร เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นกับพระมหาชนกกุมารที่ถูกล้อเลียนจากเด็กเร่ร่อนเดียวกันว่า เป็นลูกหญิงหม้ายที่เมืองกาลจัมปา ซึ่งเป็นเมืองที่พระมารดาของพระกุมารเสด็จหลบหนีออกจากเมืองมิลิตาด้วยการช่วยเหลือของอาจารย์ผู้ศึกษาปาโมกข์ และได้ให้การประสูติพระกุมารที่นี้ (๓) การแสวงหาผลประโยชน์จากความเป็นพระราช กรณีนี้นปรากฏอย่างชัดเจนในเหตุการณ์ที่พวกเสนาอำมาตย์ข้าราชการบริพารของพระมหาชนกพากันแย่งชิงผลมะม่วงและทำลายต้นมะม่วงในพระราชอุทยาน เพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน โดยไม่คำนึงถึงความมั่นคง ความดำรงอยู่ของสถาบัน ไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรมดั้งเดิม ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่เป็นแรงจูงใจให้พระมหาชนกมีพระหฤทัยฝักใฝ่ในการออกบรรพชา เพราะทรงพิจารณาเห็นว่า ตำแหน่งความเป็นพระราชของพระองค์นั้นเป็นที่มาของการแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ เป็นตำแหน่งที่สามารถให้คุณและโทษแก่หมู่ชนเป็นอันมากได้ ก่อให้เกิดปัญหา ความทุกข์ ความเดือดร้อนไม่มีที่สิ้นสุด^๗

^๖ ดูรายละเอียดใน อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๙ พระพุทธโฆสะ รัตน, อรรถกถาฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑ - ๕๗.

^๗ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘ - ๑๒๘.

รูปแบบความเป็นธรรมที่ควรนำเสนอในชาดกนี้ คือเหตุการณ์ขณะที่เป็นแรงจูงใจให้พระมหาชนก ออกบวช คือการทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงสองต้นในพระราชอุทยานที่ได้รับการปฏิบัติแตกต่างกัน ต้นที่มีผลสมบูรณ์ ถูกพวกเหล่าเสนาอำมาตย์รุมยื้อแย่งกินผลของมัน ถึงขั้นทำลายกิ่งของต้นมะม่วง ให้ได้รับความเสียหาย ขณะที่ต้นมะม่วงอีกต้นที่ไม่มีผล กลับไม่มีใครสนใจที่จะรุมยื้อแย่งแต่อย่างใด ไม่ ทำให้ได้คิดธรรมว่า สถานะ ตำแหน่ง หรือบุคคลที่สามารถให้คุณหรือโทษแก่บุคคลอื่นได้ ย่อมได้รับความสนใจ มีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามาติดสัมพันธ์เพื่อแสวงหาผลประโยชน์อยู่ตลอดเวลา ขณะที่สถานะ ตำแหน่ง หรือบุคคลใดที่ไม่อยู่ในบทบาท ตำแหน่ง หน้าที่ที่สำคัญ ไม่สามารถให้คุณหรือโทษแก่บุคคลอื่นได้ ก็จะไม่มีการให้ความสำคัญ เหมือนกับมะม่วงอีกต้นหนึ่งที่ไม่มีผล ก็ไม่มีใครสนใจเช่นเดียวกัน ดังนั้น รูปแบบของการสื่อสารจากเหตุการณ์นี้ คือต้องพยายามนำเสนอในเชิงแนะนำว่า แต่ละภาคส่วน ล้วนมีความสำคัญ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เป็นปัจจัยสนับสนุนแก่กันและกัน การกระจายทรัพยากร การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเสมอภาค เท่าเทียมกัน โดยปราศจากอคติ ไม่เลือกที่รัก ผลักที่ชัง ให้ความเป็นธรรมแก่ทุกภาคส่วนที่มีอยู่ในสังคม ย่อมเป็นหลักประกันให้เกิดความเป็นธรรมแก่คนในสังคมได้ สอดคล้องกับหลักการในสารานุกรมธรรม ข้อที่ ๔ คือสาธารณโภคีตา คือความเป็นผู้มีใจโอบเอื้อต่อส่วนรวม หมายความว่า การได้มา การมีอยู่หรือการเกิดขึ้นของผลประโยชน์ใด ๆ ในหน่วยงาน องค์กร ชุมชนหรือสังคม ผู้มีหน้าที่ในการบริหารจัดการ ต้องแจกจ่าย แบ่งปันอย่างทั่วถึงกัน ไม่ให้กระจุกตัวหรือผูกขาดอยู่กับบุคคล หรือกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะ เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของรายได้ต่อหัวของประชาชนในทุกระดับชั้น และเพื่อกระจายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน

๒.๓ สุวรรณสามชาดก มีความเป็นธรรมที่แสดงออกอย่างเด่นชัด ๓ ประการ ประกอบด้วย (๑) การปฏิบัติต่อผู้พิการ จากกรณีที่มารดาบิดาของสุวรรณสามกุมารถูกงูพ่นลมพิษใส่จนตาบอดทั้งสองข้าง สุวรรณสามกุมารในฐานะที่เป็นบุตรผู้มีความกตัญญูกตเวที ได้เลี้ยงดูดูแลเอาใจใส่ท่านทั้งสองเป็นอย่างดี (๒) การปฏิบัติต่อสัตว์ป่า ทรมานกรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากเหตุการณ์ที่สุวรรณสามกุมาร เดินทางเข้าไปในป่าเพื่อหาผลไม้ป่าชนิดต่าง ๆ ทุกวัน มีฝูงสัตว์ป่าน้อยใหญ่เป็นเพื่อน แสดงให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์วางตนเป็นมิตร เป็นกัลยาณมิตรกับสัตว์ป่านานาชนิด โดยไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายสัตว์ป่าทุกชนิด ไม่ทำลายทรมานกรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๓) การปฏิบัติต่อผู้ก่อเวรแก่ตนเอง จากเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์สุวรรณสามถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษของพระเจ้าปิฬยิกษ ในตอนที่พระองค์กำลังขึ้นจากน้ำ นั่งห่มผ้า และยกหมอน้ำขึ้นสู่อำยุ่ เพียงเพราะเขาต้องการพิสูจน์ว่าบุคคลนี้เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา หรือเป็นนาคกันแน่ แม้จะถูกยิงอย่างนั้น พระโพธิสัตว์ก็ไม่ได้อาฆาต ผูกโกรธ กระวนกระวายหรือโสกเศร้า เสียใจแต่อย่างใด^๘

^๘ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๙ พระพุทธโฆสะ รจนา, อรรถกถาฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๑๒๙ - ๑๓๘.

รูปแบบความเป็นธรรมที่ควรนำเสนอในสุวรรณสามชาดก คือเหตุการณ์ในขณะที่สุวรรณสามถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษของพระเจ้ากบิลยักษ เพราะต้องการทดสอบว่า เป็นคน หรือเทวดา เป็นเหตุการณ์ที่น่าสะทือนใจและสะท้อนให้เห็นว่า การกระทำความบางอย่างของบุคคล อาจจะมีเหตุผลเพียงน้อยนิดที่จะสนับสนุนการกระทำของตนเองได้ ขณะที่ผลของการกระทำนั้นส่งผลอันยิ่งใหญ่ เช่น ทำลายชีวิต ทรมานสังขาร หรือความสามัคคีของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้ และเหตุการณ์ขณะที่มารดาบิดาและนางเทพธิดาผู้เคยเป็นมารดาของสุวรรณสามได้ทำสังจกริยา เพื่อให้สุวรรณสามฟื้นคืนชีพขึ้นมา จนทำให้มีเหตุอัศจรรย์เกิดขึ้นพร้อมกันทั้ง ๔ อย่าง คือ พระมหาสัตว์สุวรรณสามหายฟื้นคืนชีพเป็นปกติ ดาบสและตาปสีนผู้เป็นบิดามารดาของท่านหายจากตาบอดมีดวงตาสามารถมองเห็นได้ตามปกติ แสงพระอาทิตย์ในรุ่งอรุณขึ้นปรากฏ และบุคคลทั้งสี่ได้มาปรากฏที่อาศรมดั้งเดิม

๒.๔ เนมิราชชาดก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่อย่างเด่นชัด ๓ ประการ ประกอบด้วย (๑) การปฏิบัติต่ออายุสังขาร จากเหตุการณ์ที่ปรากฏในเนมิราชชาดกนี้ ทำให้เห็นว่า พระราชาทุกพระองค์ ตั้งแต่พระเจ้ามณฑพ ผู้เป็นต้นพระราชวงศ์เป็นต้นมา ได้ใช้ความหอกของพระเกศาเป็นเกณฑ์การตัดสินใจของระยะเวลาในการที่จะสละราชสมบัติแก่พระราชนัดดา (๒) การปฏิบัติตามประเพณีของวงศ์ตระกูล จากเรื่องที่ปรากฏในเนมิราชชาดกนี้ แสดงให้เห็นว่า พระราชาในราชวงศ์ของพระเจ้ามณฑพนี้ ให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตามประเพณีของวงศ์ตระกูลที่ถือปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องยาวนานถึง ๘๔,๐๐๐ พระองค์ คือการทอดพระเนตรเห็นพระเกศาหอกแล้ว สละราชสมบัติให้แก่พระโอรสพระองค์โตเสด็จออกผนวชเป็นฤาษี (๓) การปฏิบัติต่อประชาชน จากการปฏิบัติพระองค์ของพระเจ้าเนมิราช ด้วยการบริจาคทาน สร้างโรงงาน สละทรัพย์วันละ ๕๐๐,๐๐๐ กหาปณะ เพื่อสงเคราะห์หมู่ประชาชนผู้ตกทุกข์ได้ยาก พระองค์เองก็สมทานเบญจศีลอยู่เป็นประจำในชีวิตประจำวัน และสมทานอุโบสถศีลทุกกึ่งเดือนมิได้ขาด^๙

เหตุการณ์ที่ควรนำเสนอในเนมิราชชาดกนี้ คือความเป็นธรรมของกฎธรรมชาติของกรรม ระหว่างผลของการทำความดีและความชั่ว ที่มีผลแตกต่างกัน การทำความชั่วเป็นเหตุให้มนุษย์ทั้งหลายอยู่ในโลกนี้ด้วยความเดือดร้อน ความทุกข์ ความลำบาก เมื่อตายไปแล้วก็ไปรับผลกรรมนั้นในนรกขุมต่าง ๆ ตามกรรมชั่วที่ตนได้กระทำ ขณะที่ผู้ทำความดี ย่อมเป็นอยู่ในโลกนี้ด้วยความสุข ความเจริญรุ่งเรืองในลาภยศสุขสรรเสริญ การนำเสนอฉากทัศน์ในพระสูตรนี้ เพื่อปลูกฝังความดีงามให้ปรากฏขึ้นในจิตใจของคนทั้งหลาย เพื่อป้องกันมิให้คนทำความชั่ว และเพื่อให้คนทั้งหลายร่วมกันสร้างสรรค์ บำเพ็ญประโยชน์ตนเองและประโยชน์ของผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เป็นการกระตุ้นเตือนให้ทุกคนร่วมกันทำความดีงามแก่สังคมและป้องปรามการทำความชั่วทุกรูปแบบในสังคม นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็น

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๘ - ๒๔๓.

ว่า บทบาทและการทำหน้าที่ของผู้นำประเทศมีความสำคัญมากในฐานะที่เป็นแบบอย่างแก่หมู่ประชาชนทั้งหลาย

๒.๕ มโหสถชาดก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่อย่างเด่นชัด ๓ ประการ ประกอบด้วย (๑) อานุภาพของทิพยโอสถ จากเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์ขณะที่ประสูติจากครรภ์ของมารดา มีโอสถติดมือออกมาด้วย และโอสถนั้นเป็นยาขนานวิเศษ เป็นทิพยโอสถ ที่สามารถบำบัดรักษาโรคได้อย่างฉับพลัน เช่น กรณีที่สิริวตมเศรษฐีผู้เป็นบิดาปวดศีรษะมาเป็นเวลานานถึง ๗ ปี เมื่อนำโอสถนั้นมาฝนที่หินบดแล้วนำโอสถมาทาที่หน้าผากอาการปวดศีรษะก็หายไปอย่างฉับพลัน มหาชนขอโอสถนี้เพื่อไปทำเป็นยาทาที่ศีรษะก็หายจากโรคภัยต่าง ๆ เช่นเดียวกัน (๒) ปัญญาเป็นรัตนอันประเสริฐของมนุษย์ จากเหตุการณ์ที่มโหสถบัณฑิต สามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นด้วยปัญญาตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ จนเป็นที่ยอมรับของหมู่มหาชนของอำมาตย์ของพระเจ้าวิเทหราช และพระเจ้าวิเทหราชได้เชิญท่านเข้ามาและแต่งตั้งเป็นบัณฑิตประจำราชสำนัก แม้อำมาตย์ผู้อาวุโสที่มีอยู่จะไม่เห็นด้วยและพยายามขัดขวางทุกวิถีทางก็ตาม (๓) การปฏิบัติต่อบุคคลผู้อัจฉริยในองค์กร จากเหตุการณ์ที่พวกบัณฑิตอาวุโสทั้งหลาย มีความอัจฉริยชาติต่อมโหสถบัณฑิต และหาทางกลั่นแกล้งอยู่ตลอดเวลา ทำให้ท่านไม่มีความเจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร^{๑๐}

รูปแบบความเป็นธรรมที่ควรนำเสนอในมโหสถชาดกนี้ คือเมื่อมโหสถบัณฑิต ได้รับแต่งตั้งเป็นเสนาบดีแล้ว ได้ยกทัพไปปราบพระเจ้าจูฬนิ แห่งเมืองปัญจาละ แต่พระเจ้าจูฬนิทรงเจรจายอมสงบศึกและขอรับรองให้มโหสถบัณฑิตไปรับราชการอยู่กับพระองค์ ต่อมาเมื่อพระเจ้าวิเทหะสวรรคตแล้ว มโหสถบัณฑิตจึงตัดสินใจเดินทางไปรับราชการอยู่ราชสำนักของพระเจ้าจูฬนิ แต่ก็ต้องประสบปัญหาหลายอย่างเหมือนกับที่เผชิญขณะที่อยู่กับพระเจ้าวิเทหะ คือถูกอำมาตย์อาวุโสทั้งหลายกลั่นแกล้งใส่ความอยู่เสมอ มโหสถบัณฑิตได้ใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการมีกลยาณมิตร คือนางปริพาชิกาคนหนึ่ง ที่เห็นความสามารถของมโหสถบัณฑิต จึงได้กราบทูลพระเจ้าจูฬนิ ให้ประกาศเกียรติคุณของมโหสถบัณฑิต ให้ปรากฏในท่ามกลางมหาสมาคม พระเจ้าจูฬนิประกาศว่า พระองค์ยอมสละชีวิตของพระราชมารดา พระเทวี พระราชโอรส พระสหาย บุโรหิต และชีวิตของพระองค์ได้ แต่จะไม่ยอมสละมโหสถบัณฑิตนี้ ให้แก่ผีเสื้อน้ำเป็นอันขาด ทำให้เกียรติคุณของมโหสถบัณฑิตแพร่ขจรไปทั่วสารทิศ ท่านได้บำเพ็ญกิจต่าง ๆ ตอบสนองคุณของพระเจ้าจูฬนิตลอดชีวิตของท่าน เมื่อสิ้นชีวิตแล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก

๓.๖ ภูริทัตตชาดก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่อย่างเด่นชัด ๓ ประการ ประกอบด้วย (๑) วิธีการจัดสรรอำนาจและการป้องกันการแย่งชิงราชสมบัติ จากกรณีที่พระเจ้าพรหมทัตแห่งนครพาราณสี มีวิธีการป้องกันการแย่งชิงราชสมบัติจากพระราชโอรสของพระองค์ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นมหาอุปราช ด้วยการ

^{๑๐} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๙ พระพุทธโฆสะ ธานา, อรรถกถาฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๒๔๔ - ๔๘๘.

เนรเทศให้ไปวชเป็นดาบสฤาษี (๒) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพญานาค จากกรณีที่พระราชโอรสที่ถูกพระราชผู้เป็นพระราชบิดา เนรเทศให้ไปวชเป็นดาบสในป่าไปสร้างอาศรมพักอาศัยอยู่ที่ริมแม่น้ำยมุนา ได้แต่งงานกับนางนาคมาณวิกา ที่แปลงกายมาจนกระทั่งมีพระราชโอรสและพระราชธิดาด้วยกัน (๓) การละเมิดสิทธิของสัตว์ จากกรณีที่พระโพธิสัตว์ภูริทัตตนาคราช ถูกหมองูใช้มนต์อาลัมพายบังคับท่านให้ไปแสดงตามที่ต่าง ๆ ตามความต้องการของหมองู แม้พระโพธิสัตว์จะมีฤทธิ์มากสามารถพ้นพิษทำลายชีวิตของหมองูและปฏิเสธการทำตามความต้องการของหมองูได้ แต่ท่านไม่กระทำเพราะว่าตนเองได้สมาทานรักษาศีลอุโบสถแล้ว^{๑๑}

จากเหตุการณ์ที่ปรากฏในภุริทัตตชาดกนี้ ทำให้เห็นว่า รูปแบบความเป็นธรรมที่ควรนำเสนอคือควรเป็นการสื่อให้เห็นว่าบุคคลไม่ควรทำการละเมิดศีลธรรม กฎหมายหรือกติกาของสังคม เพียงเพราะเหตุแห่งความจำเป็นบางอย่างที่อาจจะส่งผลให้ประพฤติก่อให้เกิดได้ เช่น เหตุผลด้านความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน ความลำบากทางกายและจิตใจ เป็นต้น ควรถือเอาการประพฤติปฏิบัติของภุริทัตตนาคราชเป็นตัวอย่าง ที่ไม่ยอมล่วงละเมิดศีลอุโบสถที่ตนสมาทานรักษาไว้แล้ว เพราะเหตุแห่งความลำบากทางกาย ถูกบีบบังคับให้แสดงฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่างๆ เพื่อประโยชน์แห่งทรัพย์สินเงินทองของพราหมณ์อาลัมพายนะ ซึ่งการกระทำลักษณะนี้ ถ้าไม่ใช่ในนาคราชพระโพธิสัตว์อาจจะไม่สามารถทำได้ เพราะโดยปกติไม่ว่าคนหรือสัตว์มักจะรักตัวกลัวตาย คิดปกป้องคุ้มครองรักษาตนเองก่อนด้วยกันทั้งนั้น

๓.๗ จันทกุมาร มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่อย่างเด่นชัด ๓ ประการ ประกอบด้วย (๑) การตัดสินคดีความอย่างไม่ยุติธรรม จากเหตุการณ์ที่กัณหาละพราหมณ์บุโรหิต ผู้ทำหน้าที่ในการตัดสินพิพากษาคดีความด้วยความไม่ชอบธรรม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เห็นแก่สินจ้างรางวัล ไม่เห็นแก่ความถูกต้องทำให้ประชาชนเดือดร้อน ไม่ได้รับความเป็นธรรม (๒) ความหนักแน่นและความชาญฉลาดของผู้นำจากกรณีที่พระเจ้าเอกราช ขาดความหนักแน่นหยาบ เชื่อคำทำนายของกัณหาละพราหมณ์บุโรหิตผู้ต้องการล้างแค้นพระจันทกุมาร ด้วยการแนะนำให้ฆ่าบุคคลผู้ที่ไม่ควรฆ่า ประกอบด้วย พระราชโอรส พระราชธิดา พระมเหสี ขาวนิคม โคอุสภะ และม้าอาชาไนย อย่างละ ๔ นั้น หากท้าวสักกเทวราชไม่ลงมาช่วยบุคคลทั้งหมดเหล่านี้อาจจะถูกฆ่าตายได้ (๓) ความเคารพต่อบุพพการี จากเหตุการณ์ที่พระจันทกุมารมีความกตัญญูตทเวที่ต่อพระราชบิดา ด้วยการใช้ร่างกายป้องกันพระวรกายของพระราชบิดามีให้ประชาชนเข้าทำร้าย และยังเสด็จไปเยี่ยม สงเคราะห์พระราชบิดาผู้ถูกปลดออกจากความเป็นพระราชา และถูกเนรเทศออกจากเมืองไปอยู่ในเขตของคณจันทาลด้วยปัจจัย ๔ อยู่เป็นประจำ^{๑๒}

^{๑๑} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑๐ พระพุทธโฆสะ ธิสสรณ, อรรถกถาฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๑ - ๑๐๐.

^{๑๒} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑๐ พระพุทธโฆสะ ธิสสรณ, อรรถกถาฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๑๐๑ - ๑๖๐.

จากเหตุการณ์นี้ที่ปรากฏในจันทกumar นี้ รูปแบบความเป็นธรรมที่ควรนำเสนอ คือการเน้นให้เห็นความเป็นธรรม คือการตัดสินคดีความ ของผู้พิพากษาทั้งหลายควรเป็นไปอย่างเที่ยงธรรม มีความเป็นธรรม สามารถอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้นแก่คนในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน ผู้ทำหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรม ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ มีคุณธรรมจริยธรรม มีธรรมประจำใจ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ต้องมุ่งผดุงรักษาความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนให้ได้ โดยปราศจากอคติ ขณะเดียวกันผู้นำ ผู้ปกครองประเทศชาติ ควรเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ฉลาด มีวิจารณ์ญาณ ไม่หุนหา ไม่เชื่อคนง่าย ต้องบริหารบ้านเมืองอย่างเที่ยงธรรม มีความเป็นกลาง ปราศจากอคติ ๔ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

๓.๘ นารทชาดก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่อย่างเด่นชัด ๒ ประการ ประกอบด้วย (๑) ความสำคัญของกัลยาณมิตร จากกรณีที่พระเจ้าวิเทหะ ได้พระราชทานทรัพย์ให้แก่พระราชธิดารุจา ๑,๐๐๐ กหาปณะ ทุกgingเดือน เพื่อให้ใช้จ่ายและบริจาทตามความต้องการ ส่วนพระองค์ ได้สั่งให้ประดับประดาตกแต่งพระนครให้สวยงาม และมีความคิดวิตกเกี่ยวกับการดำเนินการชีวิตในท่ามกลางของคืนวันเพ็ญเดือน ๔ เช่นนี้ เมื่อได้รับคำแนะนำจากอำมาตย์ให้ไปสนทนากับคุณาชีวก นักบวชชีเปลือย และได้รับคำแนะนำในทางที่ผิด จากที่เคยเป็นสัมมาทิฐิก็กลายเป็นมิถิฐิ จากที่เคยเป็นพระราชผู้เอาพระทัยใส่ต่อพระราชกรณียกิจ ก็ละเลยไม่เอาพระทัยใส่ มัวเมาหลุ่มหลงในการบริโภคกามคุณอย่างเดียว (๒) การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม จากกรณีที่พระนางรุจาราชิดา ได้บริจาทสงเคราะห์หมู่ประชาชน ด้วยทรัพย์ที่พระราชบิดาพระราชทานให้เป็นประจำ ทำให้เห็นว่า บุคคลผู้ชาญฉลาดย่อมใช้สภาพภาพของตนเอง คือความพร้อมด้านการมียศ มีทรัพย์ ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลอื่น สังคมและประเทศชาติอย่างเหมาะสม ไม่ได้ใช้เพื่อแสวงหาความสุขแก่ตนเองแต่อย่างเดียว^{๑๓}

จากเหตุการณ์ในนารทชาดกนี้ รูปแบบความเป็นธรรมที่ควรนำเสนอจึงควรเน้นให้เห็นว่า กัลยาณมิตรมีความสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลแต่ละคน ถ้าบุคคลมีกัลยาณมิตรอยู่ใกล้ชิดคบหากัลยาณมิตร เชื่อฟังคำสอนของกัลยาณมิตรแล้ว ย่อมสามารถดำเนินชีวิตของตนเองได้ไปในทางที่ถูกต้อง ย่อมอยู่เป็นสุข เจริญรุ่งเรืองในชีวิตหน้าที่การงาน เพราะกัลยาณมิตรย่อมชี้แนะแนวทางที่ดีงาม ที่ถูกต้องอยู่เสมอ แต่ถ้าบุคคลคบเพื่อนชั่ว หรือปาปมิตรแล้วชีวิตของเขา ย่อมประสบแต่ทางเสื่อมหาความเจริญมิได้ เพราะปาปมิตรย่อมแนะนำในทางที่เสียหาย ในทางที่เป็นความเสื่อม หาความเจริญมิได้ ดังเช่นพระเจ้าอังคิราชที่ไปสมาคม เคารพศรัทธาคุณาชีวก ผู้เป็นมิถิฐิ ทำให้พระองค์ดำเนินชีวิตไปในทางที่ผิด แต่เพราะมีพระราชธิดารุจาผู้เป็นสัมมาทิฐิ จึงสามารถนำพาพระราชบิดาของพระองค์ให้หันกลับมาสู่แนวทางที่ดีงาม สู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสมได้ โดยอาศัยอำนาจของนารทพรหมมาช่วยอีกทางหนึ่ง แสดงให้เห็นว่า กัลยาณมิตรมีความสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม

^{๑๓} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๑ - ๒๓๕.

๓.๙ วิรุทธชาดก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่อย่างเด่นชัด ๓ ประการ ประกอบด้วย (๑) ปัญหาการอยู่ครองเรือน พระเจ้าธนัญชัยโกกรัพยะ ได้กล่าวถึงปัญหาของฆราวาสธรรมว่า จะมีความปลอดภัยได้อย่างไร จะมีการสงเคราะห์กันได้อย่างไร จะมีการไม่เบียดเบียนกันได้อย่างไร จะเป็นผู้มีปิตักกล่าวคำสัตย์ได้อย่างไร และจะเป็นคนที่จากโลกนี้จะไม่เศร้าโศกอย่างไร (๒) ธรรมสำหรับราชเสวก คือผู้ทำงานใกล้ชิดพระราชา ๔๐ ประการ เช่น ไม่พึงหวั่นไหวด้วยอำนาจฉันทาคติเป็นต้น พึงตั้งใจกระทำราชกิจทุกอย่าง ต้องฉลาดในราชกิจ ไม่พึงเดินในทางที่เขาเตรียมไว้สำหรับพระราชา ไม่พึงบริโภคสมบัติเสมอกับพระราชา ไม่ควรใช้สอยประดับประดาเสื้อผ้า มาลา เครื่องลูบไล้เสมอกับพระราชา ไม่พึงประพฤติอากัปกริยาเสมอเท่าเทียมกับพระราชา เป็นต้น (๓) ธรรมของคนดี หรือสาธุชนธรรม มี ๔ ประการ ได้แก่ จงเดินไปตามทางที่ท่านเดินไปแล้ว หมายถึงการปฏิบัติตามสิ่งที่ดีงามที่บรรพบุรุษหรือคนรุ่นก่อนได้เคยปฏิบัติมาแล้ว จงอย่าเฝ้าฝ่ามืออันเปียกชุ่ม หมายถึงการมีความกตัญญูทวนเวทิต่อผู้บุคคลผู้มีอุปการะแก่ตนเอง ไม่ประทุษร้ายในมิตรทั้งหลาย หมายถึงการเป็นคนไม่อกตัญญู รู้บุญคุณของบุคคล ต้นไม้ทรพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และอย่าตกอยู่ในอำนาจของเหล่าสตรี หมายถึงการไม่อยู่ได้คำบังคับบัญชาของสตรีผู้ที่มีมากในกามคุณ ผู้ไม่มีความซื่อสัตย์ต่อสามี^{๑๔}

รูปแบบความเป็นธรรมที่ควรนำเสนอ คือเหตุการณ์ที่วิรุทธบัณฑิตได้แสดงราชวสตีธรรม คือคุณสมบัติของความเป็นข้าราชการที่ดีแก่บุตร ธิดา อำมาตย์ ญาติและเพื่อนสนิทไว้ เช่น การไม่หวั่นไหวด้วยอำนาจแห่งความพอใจ การเป็นผู้สม่ำเสมอ เทียงตรง ดุจตราขัง ความเป็นผู้ฉลาดในกิจการงานทั้งปวง การไม่เดินบนทางที่เขาจัดแต่งไว้สำหรับพระราชา ไม่ควรบริโภคกามที่ติดเทียมกับพระราชา ไม่ควรใช้สอยเสื้อผ้า เครื่องประดับ เครื่องลูบไล้ที่ติดเทียมกับพระราชา ไม่ควรประพฤติอากัปกริยาที่ติดเทียมพระราชา ไม่พึงทำการสนทนากับนางสนมกำนัลของพระราชา เป็นต้น และสาธุชนธรรม คือธรรมของคนดี แก่ปณณกัณฑ์ว่า ท่านจงเดินไปตามทางที่ท่านเดินไปแล้ว จงอย่าเฝ้าฝ่ามืออันเปียกชุ่ม อย่าได้ประทุษร้ายในมิตรทั้งหลายในกาลไหน ๆ และอย่าตกอยู่ในอำนาจของเหล่าสตรี จากหลักการของราชวสตีธรรม และสาธุชนธรรมนี้ สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมได้ เช่น การเป็นผู้สม่ำเสมอ เทียงตรง ดุจตราขัง หลักการนี้ เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมในสังคมโดยตรง ที่เน้นให้บุคคลผู้ทำงานในราชสำนัก หรือเป็นข้าราชการ ต้องมีความยุติธรรม ถือความถูกต้อง ความเสมอภาค เป็นหลักสำหรับการทำงานในหน้าที่การงาน โดยเฉพาะการบริหารจัดการนโยบายของภาครัฐการจัดสรรงบประมาณ การแบ่งปันทรัพยากร และการให้บริการแก่ประชาชน จะต้องมีความเป็นธรรม ความยุติธรรม ความเสมอภาค จึงจะทำให้การบริการเป็นไปอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ สร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคมได้อย่างแท้จริง

^{๑๔} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑๐ พระพุทธโฆสะ ธิสสรณ, อรรถกถาฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๒๓๖ - ๓๘๒.

๓.๑๐ เวสสันดรชาดก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่ ๓ ประการ ประกอบด้วย (๑) การบริจาค ข้างมงคลที่ชื่อว่าปัจจยนาถ จากกรณีที่พระเวสสันดรได้บริจาคข้างมงคลชื่อว่าปัจจยนาถแก่ชาวเมือง กาลิงคะ ที่ประสบปัญหาความแห้งแล้งติดต่อกันมาหลายปี แสดงให้เห็นว่า พระเวสสันดรมีพระทัยประกอบด้วยเมตตากรุณาในสรรพสัตว์โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ (๒) การบริจาคสัตตสดกมหาทาน การบริจาคสิ่งของ อย่างละ ๗๐๐ แก่มหาชนทั้งหลาย ประกอบด้วย ข้าง ๗๐๐ เชือก ม้า ๗๐๐ ตัว รถ ๗๐๐ คัน สตรี ๗๐๐ คน โคนม ๗๐๐ ตัว ทาส ๗๐๐ คน ทาสี ๗๐๐ คน ก่อนที่จะเสด็จออกจากพระราชวังตามการเนรเทศ ของชาวเมืองนั้น แสดงให้เห็นว่า พระเวสสันดรมีพระราชหฤทัยกว้างขวาง มีเมตตา มีความฝึกฝนในการ ให้บริจาทานเป็นอย่างยิ่ง (๓) การบริจาคบุตร ธิดาและพระชายา คือการบริจาคพระราชโอรสพระนาม ว่า ชาลี และพระราชธิดาพระนามว่า กัณหาชรีนา แก่พราหมณ์เฒ่าชื่อว่า ชูชก พระเวสสันดรมีจุดประสงค์ ชัดเจน คือการบริจาคพระโอรสและพระธิดาทั้งสองนี้ เพื่อเป็นสะพานทองนำพระองค์ไปสู่การหลุดพ้น จากอาสวะทั้งหลายในที่สุด^{๑๕}

รูปแบบความเป็นธรรมที่ควรนำเสนอในเวสสันดรชาดก คือคุณสมบัติของพระเวสสันดรมีพระหฤทัย ที่เป็นกลาง ยุติธรรม เสมอภาค กว้างขวางและเต็มเปี่ยมด้วยพระกรุณาธิคุณ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง สงเคราะห์หมู่ประชาชนผู้เดือดร้อนที่มาขอความช่วยเหลืออย่างเท่าเทียมกัน และทรงมีพระปัญญาธิคุณ คือพิจารณาเห็นคุณประโยชน์ และเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ของการบำเพ็ญทานบารมีในพระชาตินี้ คือ การบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาล พระองค์จึงได้บริจาคมหาทานอย่างยิ่งใหญ่นั้น แม้ใน มุมมองของนักวิชาการบางคนในสมัยปัจจุบัน อาจจะเห็นว่า พระเวสสันดรบริจาคข้างปัจจยนาถโดยพลการ ไม่ได้ปรึกษาชาวเมืองสีพีก่อน เป็นเหตุให้พระองค์ถูกประหารเนรเทศออกจากวังในที่สุด แต่มุมมองลักษณะ นี้เป็นการมองจากคนภายนอกที่เป็นปุถุชนคนธรรมดา เป็นการมองโดยยึดประโยชน์ด้านโลกียะเป็นเกณฑ์ แต่เพียงด้านเดียว ขณะที่พระเวสสันดร ท่านเป็นพระโพธิสัตว์การกระทำทุกอย่างมีเป้าหมายอันสูงสุด ด้านโลกุตระ คือสร้างเหตุปัจจัยแห่งการสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าอนาคตกาล เพื่อนำพาสรรพสัตว์ทั้งหลาย ให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ดังนั้น การบริจาคของพระองค์จึงเป็นการกระทำที่มีเหตุผล เป็นไปเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ โดยไม่ได้ยึดติดอยู่กับทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่ดังเช่นโลกิชนทั้งหลาย แต่ทรง ใช้ทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่ให้เป็นสะพานบุญนำไปสู่ประโยชน์สูงสุด ดังเช่นที่พระองค์ตรัสไว้กับพระราชโอรส และพระธิดา ขณะที่ทรงบริจาคให้แก่พราหมณ์ชูชกว่า “เจ้าทั้ง ๒ จงเป็นดุจยานนาวาของพ่อ อันไม่ โยงโคลงในสาครคือภพเกิด พ่อจักข้ามฝั่งคือชาติ จักช่วยสัตว์โลกพร้อมด้วยเทวโลกให้ข้ามด้วย”^{๑๖}

^{๑๕} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘๓ - ๖๓๖.

^{๑๖} อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑๐ พระพุทธโฆสะ รจนา, อรรถกถา ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๕๒๗.

จากข้อความนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เจตนารมณ์ของพระเวสสันดรในการบริจาทานด้วยบุตรธิดาที่เรียกว่า “ปุตตทาน” นี้ คือเพื่อเป็นปัจจัยแห่งการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อช่วยให้สัตว์โลกพร้อมด้วยเทวโลกให้ข้ามพ้นด้วย ซึ่งมีนัยยะว่า พระองค์บำเพ็ญทานบารมีครั้งนี้ เพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ เพื่อประโยชน์ของมวลมนุษยชาติ หาใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตนของพระองค์แต่อย่างใดไม่

อภิปรายผลการวิจัย

ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก คือหลักการที่ว่าด้วยเป็นกลาง ความเป็นธรรม ความถูกต้อง ความชอบธรรม ความปราศจากอคติที่สอดแทรกอยู่ในชาดกทั้ง ๑๐ ชาดก สามารถวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัยในประเด็นองค์ความรู้และวิถีการปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมว่า ความเป็นธรรมในทศชาติชาดกมีปรากฏในหลายเหตุการณ์ เพียงแต่ว่าการพิจารณาความเป็นธรรมจะใช้กรอบแนวคิดหรือทฤษฎีใดมาพิจารณา เช่น ในเวสสันดรชาดก มีความเป็นธรรมปรากฏอยู่หรือไม่ ไม่ว่าจะเป็นการบริจาคช้างมุงคลที่ชื่อว่าปัจจัยนาถ การบริจาคสัตตสกกมหาทาน และการบริจาคพระโอรส พระธิดาและพระชายาก็ตาม ตามหลักการของทฤษฎีความเป็นธรรมของจอห์น บี. รอลล์ (A Theory of Justice)^{๑๗} มีประเด็นที่ต้องพิจารณาถึงความเป็นธรรมตามหลักการอย่างน้อย ๒ ประการ คือหลักเสรีภาพและหลักความแตกต่าง หลักเสรีภาพ คือการยึดถือหลักที่ว่าทุกคนในสังคมมีเสรีภาพเท่าเทียมกัน อยู่ในระดับเดียวกัน หรือมีสิทธิเท่าเทียมกัน หลักความแตกต่าง คือการยึดถือหลักการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่คนที่เสียเปรียบในสังคม และเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนมีโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน เมื่อพิจารณาความเป็นธรรมในทางปรัชญา ตามหลักการทั้ง ๓ คือ หลักความสัมพันธ์เชิงพันธสัญญา หลักความสัมพันธ์ต่างตอบแทน และหลักความสัมพันธ์เชิงการใช้อำนาจ จะพบว่า การกระทำของพระเวสสันดรมีความเป็นธรรมปรากฏอยู่ เพราะท่านมีปณิธานอันแน่วแน่ตั้งแต่แรกในวันประสูติแล้ว ในเชิงพันธสัญญากับมารดาบิดาในการบริจาทานเพื่อเป็นสะพานนำไปสู่การบรรลุเป็นพระพุทธเจ้า การบริจาคสัตตสกกมหาทานเป็นการกระทำเพื่อตอบแทนบุญคุณของแผ่นดินที่พระองค์อยู่อาศัย เป็นการกระจายผลประโยชน์แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ระหว่างพระองค์กับพลเมืองและความสัมพันธ์กับบ้านเมืองอื่นด้วย

^{๑๗} Rawls, John B., *A Theory of Justice*, Revised Edition, (The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1971).

งานวิจัยของสุวรรณ สถาอานันท์ ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “เมตตธรรม-ความเป็นธรรมในเวสสันดรชาดก”^{๑๘} เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า มีการถกเถียงเรื่องความเป็นธรรมทางศีลธรรม (Moral Justice) ของพระโพธิสัตว์ในกรณีของเวสสันดรชาดก ซึ่งขึ้นอยู่กับการใช้กรอบการวิเคราะห์ที่ทอดยาวออกไปมากน้อยเพียงใด หากกำหนดกรอบการวิเคราะห์ไว้เฉพาะเหตุการณ์และเวลาที่เกิดขึ้นเป็นตัวบท การให้ทานของพระเวสสันดรหรือการบริจาคบุตรธิดาและภริยานั้น ถือว่าเป็นกิจกรรมที่บำเพ็ญเพื่อแลกเอาพระโพธิญาณในอนาคต ทำให้พิจารณาตัดสินได้ว่า ไม่มีความเป็นธรรมทางศีลธรรมในเวสสันดรชาดก เพราะการให้ทานเป็นการแลกเปลี่ยนอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่หากกำหนดกรอบการวิเคราะห์ยาวออกไปถึงพระชาติที่เป็นเจ้าชายสิทธัตถะ และได้บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือบรรลุพระโพธิญาณตามปณิธานได้สำเร็จ ถือว่ามีความเป็นธรรมทางศีลธรรม เพราะการให้ทานเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการบรรลุพระโพธิญาณ และเพื่อชี้แนวทางให้มนุษย์ทั้งหลายได้ปฏิบัติตนเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ความทุกข์ยากของบุตรธิดาและภริยา จากการกระทำของพระเวสสันดรจะมีความหมายใหม่ในเงื่อนไขอีกชุดหนึ่ง การใช้กรอบวิเคราะห์ความเป็นธรรมในเวสสันดรชาดก เพื่อวิเคราะห์ประเด็นการบริจาคทานของพระเวสสันดร ยังมีนักวิชาการอีกท่านหนึ่ง คือหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช^{๑๙} ที่ได้วิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับการบริจาคทานของพระเวสสันดรว่า การกระทำของพระเวสสันดรด้วยการบริจาคช้างปัจจัยนาเคนทร์ บุตรธิดา และภรรยา เป็นการกระทำที่เห็นแก่ตัว ไม่เหมาะสม เป็นการทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของพระเวสสันดรเอง เป็นการหาเสียง เป็นการเอาตัวรอด โดยไม่รับผิดชอบต่อผู้ถูกระทำและต่อส่วนรวม มุ่งแต่การสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าอย่างเดียว โดยไม่สนใจความลำบากทุกข์ยากของสมาชิกในครอบครัว หรือประชาชนในเมืองของตนเอง ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์โต้แย้งได้ว่าการวิพากษ์ดังกล่าวเป็นการพิจารณาการบริจาคทานของพระเวสสันดรเพียงด้านเดียว คือมิติประโยชน์เชิงปัจเจกบุคคล ว่าเป็นการกระทำด้วยเจตนาและวิธีการที่ไม่บริสุทธิ์ เพราะเป็นการกระทำที่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นประชาชน บุตรธิดาและภรรยา ซึ่งความจริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะถ้าพิจารณาด้านประโยชน์เชิงสังคม การกระทำของพระเวสสันดร มีหลักการและเหตุผลรองรับอยู่ คือเป็นการกระทำด้วยมุ่งหวังที่จะสงเคราะห์บุคคลอื่นที่กำลังประสบปัญหาความเดือดร้อน ต้องการความช่วยเหลือจึงมาร้องขอการบริจาคจากพระเวสสันดร สิ่งของที่ทรงบริจาคมก็เป็นที่ของพระองค์เองมิใช่เป็นของคนอื่น พระองค์จึงมีสิทธิ์ในการที่จะเสียสละให้ใครก็ได้ แม้อันนี้จะเป็นการกระทำที่เบียดเบียนคนอื่นในเบื้องต้น แต่พระองค์มองเห็นประโยชน์ที่จะตามมาในอนาคตจึงได้บริจาค เช่น ประโยชน์ที่จะเกิดแก่ชาวกาลิงคะ

^{๑๘} สุวรรณ สถาอานันท์, “เมตตธรรม - ความเป็นธรรมในเวสสันดรชาดก”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม, ๒๕๕๑).

^{๑๙} ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, ปัญหาประจำวันชุด “รู้ไว้ชัวร์”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามรัฐ, ๒๕๓๑), หน้า ๘๙-๙๐.

เพราะได้ช้างปัจจัยนาเคนทร์ไปไว้ บุตรธิดา คือพระกัณหาและพระชาลีได้พบกับพระเจ้าตา คือพระเจ้ากรุงส่วยชัย พระนางมัทรี แม้พระองค์จะบริจาคให้แก่ท้าวสัณณะผู้ปลอมตัวมาเป็นพราหมณ์เพื่อทูลขอพระนาง แต่ท้าวสัณณะก็ประทานคืนให้แก่พระองค์ตามเดิม และที่สำคัญพระองค์มุ่งหวังประโยชน์อันยิ่งใหญ่คือการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพื่อทำประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่มวลมนุษย์ สัตว์และเทวดาทั้งหลาย ให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ จึงเห็นได้ว่า พระเวสสันดรทรงใช้ทรัพย์ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือการบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการกระทำที่ได้ผลอย่างสูงสุด ไม่ใช่เป็นการกระทำที่ไร้ผล แม้ดูเหมือนจะเป็นการให้ทานในลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนคล้ายกับพ่อค้าที่ต้องมีการลงทุนเพื่อให้ได้ผลกำไรที่มากกว่าก็ตาม แต่ทำเช่นนั้น เป็นกำไรเพื่อความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงและเพื่อช่วยให้สรรพสัตว์ทั้งหลายหลุดพ้นจากทุกข์ตามด้วยการกระทำของพระเวสสันดรด้วยการบริจาคบุตรธิดาและภริยานั้น จึงเป็นการบำเพ็ญทานบารมีเพื่อเป็นสะพานนำไปสู่การบรรลุประโยชน์อันสูงสุด

องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในทศชาติชาดก ยังเป็นการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของกรนก ศรีสุวรรณ และสุวิญ รักษ์สัจย์ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางความรับผิดชอบต่อหน้าที่ตามวิถีพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในมหานิบาตชาดก”^{๒๐} ที่พบว่า แนวทางสร้างเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ ๗ ประการ ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนเอง ครอบครัว เพื่อนร่วมงาน ครูอาจารย์ รัฐ พระพุทธศาสนา และผู้ต้องการความช่วยเหลือ การบำเพ็ญบารมีตามวิถีของพระโพธิสัตว์สามารถทำได้ด้วยจิตสำนึกรับผิดชอบต่อ ทำให้การปฏิบัติหน้าที่สร้างความมีระเบียบวินัยแก่ตนเอง รักษาและพัฒนามาตรฐานความรับผิดชอบต่ออย่างมีคุณภาพ ทำงานด้วยความเข้าใจเชิงระบบ เคารพสิทธิของผู้อื่น เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งมนุษยชาติและสังคม สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ด้วยใจ การบำเพ็ญบารมีจึงเป็นเงื่อนไขการรับผิดชอบต่อหน้าที่ ทำประโยชน์ แฝ่ไปสู่สังคมไม่มีขอบเขตและมีความสุขทุกกิจกรรม

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก มีความสอดคล้องกับแนวคิดปรัถนิยม และแนวคิดจิตอาสา ที่มุ่งเน้นการบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ในการศึกษาวิจัยของหม่อมอัญชลี ยุคล ณ อยุธยา เรื่อง “แนวคิดปรัถนิยมในฐานะรากฐานแห่งจิตอาสา”^{๒๑} ที่พบว่า มีความใกล้เคียงกันอยู่ระหว่างแนวคิดทั้งสอง เพราะเป็นการกระทำประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน แม้จะมีลักษณะคล้ายกับการให้ทานก็ตาม แต่การให้ทานในทางพุทธปรัชญา เป็นการให้ที่มีผลประโยชน์

^{๒๐} กรนก ศรีสุวรรณ และสุวิญ รักษ์สัจย์, “แนวทางความรับผิดชอบต่อหน้าที่ตามวิถีพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในมหานิบาตชาดก”, *วารสารวิจัยธรรมศึกษา*, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๖) : ๒๔๗ - ๒๖๐.

^{๒๑} หม่อมอัญชลี ยุคล ณ อยุธยา, “แนวคิดปรัถนิยมในฐานะรากฐานแห่งจิตอาสา”, *วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์*, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๑๔ - ๒๒.

บางอย่างแอบแฝงอยู่ ซึ่งมุมมองในลักษณะนี้เป็นการมองการให้ทานที่ยังไม่ครอบคลุม เพราะการให้ทาน พุทธปรัชญามี ๒ หรือ ๓ อย่าง ได้แก่ อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของสงเคราะห์บุคคลอื่นที่ประสบความทุกข์ ความเดือดร้อน ธรรมทาน การให้ความรู้ให้ปัญญาที่ถูกต้อง และอภัยทาน การให้อภัย ไม่ถือโกรธ ไม่จองอาฆาตจองเวร การให้ทานทั้ง ๓ ประเภทนี้ ไม่ได้มีผลประโยชน์ส่วนตัวแอบแฝงอยู่แต่อย่างใด มีแต่การคิดช่วยเหลือบุคคลด้วยจิตที่บริสุทธิ์ ส่วนการให้ที่หวังผลตอบแทนนั้น ไม่เกี่ยวข้องกับพุทธปรัชญา แต่ขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคลว่าจะวางจิตหรือเจตนาของตนเองเป็นอย่างไร เพราะหลักพุทธปรัชญาให้ความสำคัญต่อเจตนาเป็นหลัก นอกจากนี้ ยังพบว่า การบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ทศ ของพระโพธิสัตว์ เป็นกระบวนการใช้บารมีทั้ง ๑๐ เป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมอีกด้วย สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของ ชลวิทย์ อรุณปรการ นวลวรรณ พูลสุพลฉัตร และสรวิชัย วงษ์สะอาด เรื่อง “การใช้บารมี ๑๐ ในการพัฒนาตนเองและสังคม”^{๒๒} ซึ่งพบว่า ประโยชน์ของการบำเพ็ญบารมี มี ๓ อย่าง คือ เพื่อการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพื่อการตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า และเพื่อการบรรลุธรรมเป็นพระอริยสาวก การพัฒนาตนเองและสังคม สามารถจัดเข้าในหลักภาวนา ๔ แปลว่า การเจริญ การทำให้เป็นให้ดีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา ได้แก่ การฝึกฝนตนเอง (กาย) การอบรมความประพฤติ (ศีล) ทำให้เกิดความเชื่อมั่น ตั้งใจ (จิต) และได้สัมผัสประสบการณ์แยกแยะสิ่งที่เป็นคุณและโทษ (ปัญญา) หลักธรรมของการบำเพ็ญบารมี เป็นการฝึกฝนพื้นฐานของบารมีที่ต้องเริ่มจากตนเอง เข้าใจตนเอง เข้าใจธรรม จึงจะสามารถกำหนดให้เกิดเป็นลักษณะของบารมีได้ เป็นการส่งเสริมช่วยเหลือไม่ให้ผู้อื่นเดือดร้อน ทำให้ได้รับรส คือ ความตั้งมั่นของคุณธรรมของบารมีนั้น และสามารถมองเห็นคุณธรรมที่ปรากฏ เป็นประสบการณ์ที่ทำให้เข้าใจและเข้าถึงบารมีได้โดยง่าย ดังนั้น การใช้บารมี ๑๐ มาพัฒนามตามหลักภาวนา ๔ คือ การพัฒนากายโดยใช้พื้นฐานพัฒนาศีลโดยใช้ลักษณะ พัฒนาจิตโดยใช้รส และพัฒนาปัญญาโดยใช้บารมี ๑๐ ประการ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองและสังคมอีกด้วย

รูปแบบการเผยแผ่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ มีการดำเนินการด้วยรูปแบบต่างๆ ตามความสามารถของผู้ผลิต เนื้อหาของเรื่องที่จะนำเสนอ ความต้องการของผู้รับสาร และช่องทางในการสื่อสาร เช่น ภาพยนตร์ ละคร ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชัน ดิจิทัล คลิปวิดีโอสั้น ๆ หนังสือเสียงมีภาพประกอบ เป็นต้น เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ที่ได้แยกองค์ประกอบของการสื่อสารออกเป็น ๔ อย่าง ได้แก่ ผู้ส่งสาร (sender) ผู้รับสาร

^{๒๒} ชลวิทย์ อรุณปรการ นวลวรรณ พูลสุพลฉัตร และสรวิชัย วงษ์สะอาด, “การใช้บารมี ๑๐ ในการพัฒนาตนเองและสังคม”, วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๔๙ - ๕๖.

(receiver) สาร (message) และช่องทางการสื่อสาร (channel)^{๒๓} และสอดคล้องกับหลักการของทฤษฎี วาจาสุภาชิตในทางพระพุทธศาสนา ที่มีองค์ประกอบสำคัญ ๕ ประการ คือ วาจาที่กล่าวตามกาล วาจา ที่กล่าวเป็นจริง วาจาที่กล่าวด้วยวาจาที่อ่อนหวาน วาจาที่กล่าวด้วยประโยชน์ และวาจาที่กล่าวด้วย เมตตาจิต^{๒๔} เพราะเรื่องในทศชาติชาดก มีการนำเสนอถูกกาลเวลา เป็นเรื่องจริงแท้ ด้วยภาษาที่ไพเราะ อ่อนหวาน เป็นเรื่องที่มีประโยชน์ต่อผู้รับและสังคม และเป็นเรื่องที่น่าเสนอด้วยเมตตาจิต คือ ความปรารถนาดีต่อผู้รับสารหรือต่อคนในสังคมอย่างแท้จริง เช่น มหาชนก ที่เน้นให้คนในสังคม มีความเพียร สุวรรณสามชาดก ที่เน้นเรื่องความกตัญญูกตเวทีและการให้อภัย เวสสันดรชาดก ที่เน้น การให้ทาน การเสียสละ การเผื่อแผ่ การบำเพ็ญประโยชน์แก่คนอื่นในสังคม เป็นต้น สอดคล้องกับ งานศึกษาของสุภัค มหาวรรการ และพฤทธิ ศุภเศรษฐศิริ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรค์ชาดกเรื่อง พระมหาชนกในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์”^{๒๕} ผลการวิจัยทำให้ทราบว่า พระมหาชนกที่ผลงานเผยแพร่ ทางสถานีโทรทัศน์ในรูปแบบการ์ตูน มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดของเรื่องจากต้นฉบับในทศชาติชาดก เพื่อให้เหมาะสม ๔ ประการ ได้แก่ (๑) การอธิบายเรื่องวิริยะบารมีให้เข้าใจง่ายขึ้น (๒) การสร้างเหตุการณ์ เพิ่มเติมคือพระมหาชนกถูกเพื่อนแกล้ง และพระมหาชนกหนีออกจากบ้าน (๓) ด้านทดสอบบารมี และ (๔) การสร้างฉากและเครื่องแต่งกายของตัวละครขึ้นใหม่ ทำให้ได้กรับรู้และเข้าใจสาระสำคัญของมหาชนก ชาดกได้ง่ายยิ่งขึ้น ทำให้เห็นบทบาทของการ์ตูนอนิเมชันในเรื่องพระมหาชนกในสังคมไทย ๒ ประการ ได้แก่ (๑) การสอนธรรมะ เช่น ความเพียร ความกตัญญู การใช้ปัญญาอันบริสุทธิ์ เป็นต้น (๒) การยก พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร นับเป็นการรับรู้และ เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านสื่อสารมวลชนที่นับวันยังมีอิทธิพลในสังคมไทย

สรุปผลการวิจัย

องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก สามารถสรุปได้ ๒ ส่วน คือส่วนที่หนึ่ง การบำเพ็ญบารมี ๑๐ อย่าง ของพระโพธิสัตว์ และส่วนที่สอง ความเป็นธรรมที่ปรากฏ ในเรื่องทศชาติชาดก ส่วนที่หนึ่ง การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก หรือในชาดกทั้ง ๑๐ พระชาติอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ (๑) ทานบารมี การบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน การเสียสละ การแบ่งปัน สิ่งของที่มีอยู่แก่บุคคลอื่นด้วยความเต็มใจ ด้วยความยินดี ไม่มีความเสียดายหรืออิจฉาริษยาในภายหลัง

^{๒๓} “ทฤษฎี SMCR ของเบอร์ลิโอ (Berlo)”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/post/674697>, and https://www.baanjommyut.com/library/communication_theory/03_2.html [๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๗].

^{๒๔} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๘๘/๓๓๘.

^{๒๕} สุภัค มหาวรรการ และพฤทธิ ศุภเศรษฐศิริ, “การสร้างสรรค์ชาดกเรื่องพระมหาชนกในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์”, วารสารไทยศึกษา, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (กุมภาพันธ์ – กรกฎาคม ๒๕๕๗) : ๒๗ - ๕๓.

(๒) ศิลปกรรม การบำเพ็ญกรรมดีด้วยการรักษาศีล การสมาทานศีล ด้วยการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ตามสถานภาพของตนเอง ไม่ละเมิดหลักการขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์และเพื่อนร่วมโลกเดียวกัน

(๓) เนกขัมมกรรม การบำเพ็ญกรรมดีด้วยการออกบวช การหลีกออกจากกามคุณ การสละบ้านเรือน ทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ที่มีอยู่ ด้วยการถือเพศพรหมจรรย์ การบวชเป็นดาบส เป็นฤๅษี (๔) ปัญญากรรม การบำเพ็ญกรรมดีด้วยความรู้ ความรอบรู้ ความฉลาดรอบคอบ ความมีเหตุผล ความเข้าใจในสรรพสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง (๕) วิริยกรรม การบำเพ็ญกรรมดีด้วยความเพียร ความแก้แค้น ความพยายามบากบั่น ความอดุสาหะ ความไม่ย่อท้อ ความไม่ท้อแท้ ความไม่หมดหวัง ความฝ่าฟัน ความไม่ทอดธุระ

(๖) ขันติกรรม การบำเพ็ญกรรมดีด้วยความอดทน อดกลั้น ความทนทาน ความสามารถในการควบคุมตนเองให้อยู่ในเหตุผลและแนวทางปฏิบัติที่ตั้งไว้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม

(๗) สัจจกรรม การบำเพ็ญกรรมดีด้วยการพูดจริง ทำจริง และจริงใจ การถือความสัตย์ ความจริงแท้ในหลักการที่เป็นสัจจธรรม ด้วยการกระทำ การพูด และการคิด (๘) อธิฐานกรรม การบำเพ็ญกรรมดีด้วยความตั้งใจมั่น ความมั่นคง ความเด็ดเดี่ยว เพื่อบรรลุเป้าหมายอันชอบธรรม อันสูงสุดที่ได้กำหนดไว้แล้วมีความมุ่งมั่นพยายามเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายนั้น (๙) เมตตากรรม การบำเพ็ญกรรมดีด้วยความรักใคร่ปรารถนาดีต่อผู้อื่น ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างไม่มีประมาณเพื่อสร้างสันติสุขสันติภาพให้เกิดขึ้น แก่มวลมนุษยชาติทั้งหลาย (๑๐) อุเบกขากรรม การบำเพ็ญกรรมดีด้วยความวางใจกลาง ความเป็นธรรม ความเที่ยงธรรมปราศจากอคติ ไม่เอนเอียงไปด้วยอำนาจกิเลสทั้งหลาย มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น

ส่วนที่สอง ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก คือหลักการที่ว่าด้วยความเป็นกลาง ความเป็นธรรม ความถูกต้อง ความชอบธรรม ความปราศจากอคติที่สอดแทรกอยู่ในชาดกทั้ง ๑๐ ชาติ รูปแบบการเผยแพร่องค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในเรื่องทศชาติชาดก ผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ สามารถสรุปได้ ๓ รูปแบบ คือ รูปแบบการนำเสนอข้อมูลตามหลักฐานเชิงประจักษ์ รูปแบบการนำเสนอแบบแนะนำ และรูปแบบการนำเสนอแบบโน้มน้าว นวัตกรรมการเผยแพร่ความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกเชิงสร้างสรรค์ทางดิจิทัลออนไลน์นี้ เป็นการนำเสนอองค์ความรู้และวิถีปฏิบัติแห่งความเป็นธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดกผ่านระบบดิจิทัลออนไลน์ คือการเผยแพร่ใน youtube ทั้ง ๑๐ ชาติ ๆ ละประมาณ ๓ - ๕ นาที

บรรณานุกรม

กรกนก ศรีสุวรรณ และสุวิญ รักสัตย์. “แนวทางความรับผิดชอบต่อน้ำที่ตามวิถีพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในมหานิบาตชาดก”. วารสารวิจัยธรรมศึกษา. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๖): ๒๔๗ - ๒๖๐.

ชลวิทย์ อรุณปราการ นวลวรรณ พูลสวัสดิ์ และสรวิชัย วงษ์สะอาด. “การใช้บาร์มี ๑๐ ในการพัฒนาตนเองและสังคม”. วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๔๙ - ๕๖.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เล่มที่ ๒๒, ๒๗ - ๒๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถาขุททกนิกาย ชาดก ภาคที่ ๑ - ๑๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช. ปัญหาประจำวันชุด “รู้ไว้ใช้ว่า”. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามรัฐ, ๒๕๓๑. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (Dictionary of Buddhism). พิมพ์ครั้งที่ ๔๖. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๖๕.

สุวรรณ สภาอนันท์. “เมตตธรรม - ความเป็นธรรมในเวสสันดรชาดก”. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม, ๒๕๕๑.

สุภัค มหาวรรการ และพทธี ศุภเศรษฐศิริ. “การสร้างสรรค์ชาดกเรื่องพระมหาชนกในรูปแบบการ์ตูนโทรทัศน์”. วารสารไทยศึกษา. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม ๒๕๕๗) : ๒๗ - ๕๓.

หม่อมอัญชลี ยุคล ณ อยุธยา. “แนวคิดปรัถนิยมในฐานะรากฐานแห่งจิตอาสา”. วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๑๔ - ๒๒.

Rawls, John B. "A Theory of Justice". Revised Edition. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1971.

“ทฤษฎี SMCR ของเบอร์โล (Berlo)”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/post/674697>, and https://www.baanjomjut.com/library/communication_theory/03_2.html [๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๗].

ทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐*

Trend of Sangha Educational Management towards Education 6.0

พระเทพพรเมธี**

Phra Theppavaramethi

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: paramethi.59@gmail.com

Received: December 04, 2024

Revised: January 22, 2025

Accepted: January 24, 2025

บทคัดย่อ

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงมาอย่างยาวนานตั้งแต่ยุคพุทธกาลจนถึงการปรับตัวเข้าสู่ยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีและความรู้ใหม่เข้ามามีบทบาทมากขึ้น จนก้าวเข้าสู่ยุคการศึกษา ๖.๐ เป็นการเปลี่ยนผ่านสังคมโลกหลังการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ได้เข้าสู่ยุค New Normal, Next Normal, VUCA และ BANI World ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่พยายามอธิบายและพยากรณ์โลกยุคใหม่ ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๖๗-๒๕๖๘ มีแนวคิดที่กำลังเกิดขึ้นหลังแนวคิด VUCA World และ BANI World คือ การศึกษา ๖.๐ ที่คณะสงฆ์จำเป็นต้องปรับตัวเพิ่มเติม ทั้งนี้ เพื่อให้องค์กรสามารถก้าวทัน รู้เท่าทัน และนำไปสู่การพัฒนาองค์กรสงฆ์ โดยเฉพาะการศึกษาเพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาศาสนทายาทในฐานะผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา บทความนี้จะนำเสนอทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในยุคการศึกษา ๖.๐ โดยที่การศึกษาในยุค ๖.๐ คือการศึกษาที่คณะสงฆ์ต้องเน้นและนำไปสู่การจัดการศึกษา คือ (๑) การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีจิตสำนึกในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกวัด (๒) บูรณาการเทคโนโลยี ด้วยการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนตามกรอบพระธรรมวินัย เช่น การเรียนออนไลน์ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่พระธรรม และการพัฒนาระบบฐานข้อมูลทางพระพุทธศาสนา (๓) มุ่งเน้นการปฏิบัติ ผสมผสานการเรียนรู้ทางทฤษฎีกับการปฏิบัติกรรมฐาน (๔) สร้างเครือข่ายการ

* บทความนี้ได้พัฒนามาจากบทความวิชาการ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือสารนิพนธ์ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๗ งานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๗ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่างวันที่ ๗-๘ ธันวาคม ๒๕๖๗

** พระเทพพรเมธี, รศ.ดร. Phra Theppavaramethi, Assoc.Prof.Dr. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Vice-Rector for Administration, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

เรียนรู้ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ (๕) ส่งเสริมการวิจัย ด้วยการสนับสนุนให้มีการทำวิจัยทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนให้ทันสมัย พัฒนาผู้นำทางการศึกษา พัฒนาคุณภาพของครูและผู้บริหาร รวมถึงพัฒนาผู้เรียน เพื่อให้สามารถนำพาการศึกษาของคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ให้ศาสนทายาทสามารถรักษาหลักการของพระพุทธศาสนาและเผยแผ่หลักธรรมเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลกสืบต่อไป

คำสำคัญ: การศึกษาของคณะสงฆ์; การศึกษา ๖.๐; โลกในยุคคว่ำ; โลกในยุคบานี้

Abstract

The education of the Thai Sangha has undergone a long transformation since the time of the Buddha until the adaptation to the present era where technology and new knowledge play a greater role until entering the era of education 6.0. The post-COVID-19 global society has transformed into the New Normal, Next Normal, VUCA World, and BANI World eras, which are conceptual frameworks that attempt to explain and predict the new world. Therefore, in 2024-2025, there is a concept that is emerging after the concepts of VUCA World and BANI World, which is education 6.0, which the Sangha has further adapted. This is so that the organization can keep up, be aware, and lead to the development of the Sangha organization, especially education to develop religious heirs as the successors of Buddhism. This article proposes trend of Sangha educational management towards education 6.0. Education 6.0 is the education that the Sangha must emphasize and leading to the management of education consists of (1) continuous learning, promoting monks and novices to have a sense of continuous learning throughout their lives, creating an environment conducive to learning both inside and outside the temple; (2) integration of technology, applying digital technology to teaching and learning according to the Dhamma-Vinaya, such as online learning using social media to disseminate Dhamma and develop a database system of Buddhism; (3) Focus on practice, combine theoretical learning with meditation practice; (4) create a learning network, to exchange knowledge and develop the education system of the Sangha; (5) promote research, support to conduct research on Buddhism to develop modern curricula and teaching, develop educational leaders, develop the quality of teachers, educational administrators and students. This is to be able to lead the

education of the Sangha to be consistent with the changes in the world, and enable religious heirs to preserve the principles of Buddhism and disseminate the principles of Dhamma for the benefit of the people of the world.

Keywords: Sangha Education; Education 6.0; VUCA World; BANI World

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๖๒ มาตรา ๕ ว่าด้วยเรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ประกอบด้วย (๑) เพื่อให้การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นไปตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โบราณราชประเพณี และสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ (๒) เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญาและมีการรักษาพระธรรมวินัยให้เป็นไปอย่างถูกต้องดังงามโดยเคร่งครัดเป็นที่เลื่อมใส ศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป และ (๓) เพื่อให้พุทธศาสนิกชนนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้อง และปรากฏในมาตรา ๖ ว่าด้วยเรื่อง การศึกษาพระปริยัติธรรมมี ๓ แผนก ประกอบด้วย (๑) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีสนามหลวง เป็นการศึกษพระพุทธศาสนา ภาคภาษาบาลี (๒) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมสนามหลวง เป็นการศึกษพระพุทธศาสนา ภาคภาษาไทย และ (๓) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษพระพุทธศาสนา ทั้งแผนกบาลีสนามหลวงและแผนกธรรมสนามหลวง ควบคู่กับหลักสูตรการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ^๑ จากพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๖๒ ทำให้การพัฒนางานด้านการศึกษาของคณะสงฆ์มีทิศทางที่ชัดเจนในการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาทรัพยากรบุคคลทางด้านพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการสร้างพลเมืองที่ดีของสังคมและสร้างศาสนทายาทที่ดีของพระพุทธศาสนา

การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของประเทศชาติ พระพุทธศาสนาเป็นหัวใจสำคัญอย่างยิ่งของการศึกษาวัดเป็นแหล่งที่มาของการศึกษา พระภิกษุเป็นครูผู้สอนให้การศึกษาในด้านต่าง ๆ วัดจึงเป็นแหล่งพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยมาตั้งแต่อดีตกาล และมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาชนในชาติให้มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอย่างสงบสุข^๒ อนึ่งสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนา การปฏิรูปการศึกษาปัจจุบันจึงจำเป็นอย่างยิ่ง

^๑ พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๖๒, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๕๐ ก, ๑๖ เมษายน ๒๕๖๒.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ในราชทินนามที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, ปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนาจะไปที่ไหน?, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๔).

ที่จะนำพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยนำการเรียนการสอนพระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้สัมพันธ์กลมกลืนกับวิชาต่างๆ ที่จัดให้มีการเรียนการสอนในด้านการศึกษาดังต่าง ๆ ทั่วประเทศ การศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันทำหน้าที่เป็นสถาบันฝึกอบรม ศาสนทายาท คือ ให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรที่จะทำหน้าที่เป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาต่อไป^๑

การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาพระภิกษุ-สามเณร ในฐานะศาสนทายาท นับเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา การศึกษาพระปริยัติธรรมทุกแผนกต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาปัญญา คุณธรรม จริยธรรม ในปัจจุบันมีรูปแบบเพื่อการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมให้เลือก เรียกว่า จิตปัญญาศึกษาเพื่อการพัฒนาปัญญา จิตปัญญาศึกษาเป็นนวัตกรรมทางการศึกษามีทั้งหมด ๓ รูปแบบ คือ (๑) การเรียนรู้อย่างใคร่ครวญ (Contemplative Learning) คือ การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ นัยที่ซ่อนอยู่ในคำนี้ ไม่ได้แสดงออกถึงรูปแบบการศึกษาหรือระบบการศึกษาแต่เน้นไปที่กระบวนการศึกษาคำนี้เป็นเหมือนการให้ความหมายใหม่ ให้ย้อนกลับไปหาราก คุณค่า และความหมายที่แท้จริงของการเรียนรู้ที่มีผลระยะยาวต่อชีวิตของคน ๆ หนึ่งทั้งชีวิต (๒) การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) คือ การรวมพลังชุมชน นำชุมชนทั้งหมดมาช่วยกัน เพิ่มพูนทักษะของครู ฝึกลักษณะนิสัยของนักเรียนให้มีระเบียบวินัย เข้าสวดมนต์ก่อนเรียนพระปริยัติธรรม นั่งกรรมฐานพร้อมกัน ทำให้เหมือนกันทั้งโรงเรียน เรียกว่า เป็นโรงเรียนวิถีพุทธในประเทศไทย โรงเรียนวิถีพุทธมีกระบวนการและวิธีการที่ยึดมั่นสัตยาบันว่าจะต้องรักษาศิลเหมือนกัน เป็นอยู่อย่างเรียบง่ายพอเพียงเหมือนกันทั้งหมดเพื่อ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” การปฏิบัติของโรงเรียนวิถีพุทธ สามารถนำมาใช้กับโรงเรียนพระปริยัติธรรมได้ และ (๓) การเรียนรู้แบบองค์รวม (Holistic Learning) เป็นสิ่งตรงข้ามกับการเรียนแบบท่องจำและเรียนเพื่อสอบอย่างสิ้นเชิงเพราะการเรียนรู้แบบองค์รวม เน้นการเรียนรู้ครบทุกมิติและเรียนเพื่อให้รู้จักสังคม โดยเป็นการเชื่อมโยงระหว่างความคิดและข้อมูล และที่สำคัญยังเชื่อมโยงกับจิตใจอีกด้วย^๒

การศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทยในอดีต ปัจจุบันและอนาคต คือ สมัยโบราณการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นการถ่ายทอดความรู้จากการเรียนตามแนวพระพุทธศาสนายุคต้น ใช้ระบบท่องจำด้วยปากที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” เป็นการเรียนการสอนจากพระอาจารย์สู่ศิษย์โดยตรง เน้นการศึกษาพระธรรมคำสอนในพระไตรปิฎก ในสมัยสุโขทัยมีการแสวงหาพระเถระผู้ทรงความรู้จากนครศรีธรรมราชมาเป็นผู้สอนพระพุทธศาสนาในราชอาณาจักร มีวัดและวังเป็นศูนย์กลางการศึกษา พระปริยัติธรรมในสมัยอยุธยา เป็นการศึกษาคณะสงฆ์ที่ได้รับการส่งเสริมจากพระมหากษัตริย์ ทำให้มีการจัดตั้งวัดวาอารามและ

^๑ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), “ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.watnyanaves.net/th/book-full-text/194> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].

^๒ พระเทพปวรเมธี, **คู่มือปริยัตินิเทศก์ พ.ศ.๒๕๖๗**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พระปริยัตินิเทศก์แห่งคณะสงฆ์), หน้า ๒๗-๒๘.

โรงเรียนพระปริยัติธรรมเพิ่มขึ้น และในสมัยรัตนโกสินทร์ มีการปฏิรูปการศึกษาคณะสงฆ์และจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ มหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^๕ เมื่อเชื่อมโยงสู่การศึกษา คณะสงฆ์ในปัจจุบันจึงเน้นการศึกษา พระปริยัติธรรมและยังคงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาคณะสงฆ์ แต่มีการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยมากขึ้นมีการเปิดสอนในระดับอุดมศึกษาโดยมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้งสองแห่งเปิดสอนในระดับปริญญาตรี-โทและเอก โดยมีการบูรณาการความรู้ทางโลก นอกจาก พระปริยัติธรรมแล้ว ยังมีการศึกษาในสาขาอื่นๆ เช่น สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ครุศาสตร์ เป็นต้น มีการใช้เทคโนโลยี โดยการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน เช่น การเรียนออนไลน์ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^๖ รวมทั้งพระภิกษุสามเณรควรได้เรียนกลุ่มสาระวิชาทั้ง ๘ กลุ่ม ในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ตามลำดับ คือ (๑) ภาษาต่างประเทศ (๒) ภาษาไทย (๓) สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (๔) คณิตศาสตร์ (๕) ศิลปะ (๖) วิทยาศาสตร์ (๗) สุขศึกษาและพลศึกษา และ (๘) การงานอาชีพและเทคโนโลยี

การศึกษาในกลุ่มสารดังกล่าวยังชี้ให้เห็นว่า ในยุคปัจจุบันพระภิกษุสามเณรไม่ควรศึกษาเฉพาะวิชานักธรรมและบาลีเท่านั้น แต่ควรได้เรียนรู้วิชาสามัญอื่นๆ ที่มีความหลากหลาย เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดียิ่งขึ้น ผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงหลักสูตร ดังกล่าวคือ หลักสูตรแผนกธรรม มีลักษณะ คือ (๑) เนื้อหาและภาษาที่ใช้ในตำรามีความเข้าใจยาก และมีการใช้หลักสูตรมานาน (๒) ควรปรับปรุงหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพทั้งด้านการรักษาพระธรรมวินัย และเหมาะสมกับบริบทของสังคมและศาสนทายาท (๓) ปรับปรุงเนื้อหาให้มีคุณภาพมากขึ้นและทันสมัย (๔) จัดระบบเนื้อหาให้น่าสนใจและง่ายต่อการเรียนรู้ หลักสูตรแผนกบาลี มีลักษณะ คือ (๑) เนื้อหาที่มีความยากและมีการใช้หลักสูตรมาเป็นระยะเวลานาน (๒) ไม่มีการปรับปรุงเนื้อหาให้เหมาะสมกับวัยผู้เรียน (๓) ควรปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยและสอดคล้องกับกาลเวลา (๔) เพิ่มวิชาสามัญเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้รอบด้านสามารถเชื่อมโยงและประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ (๕) ควรปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพทั้งด้านการรักษาพระธรรมวินัยและเหมาะสมกับบริบทของสังคมและศาสนทายาท การปรับปรุงดังกล่าวจะช่วยให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ที่ครอบคลุมและเหมาะสมกับบริบทสังคมในยุคปัจจุบันมากขึ้น สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^๗ ที่ว่าด้วยวิธีการสร้าง

^๕ คณินันต์ จันทบุตร, แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔-๑๖.

^๖ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “การพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14295> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].

^๗ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ในราชทินนามที่ พระพรหมบัณฑิต, ทิศทางการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

ศาสนทายาทต้องให้หลากหลายตามความถนัดและความฉลาดแต่ละด้าน เวลาปรับปรุงหลักสูตรต้องคิดถึง พหุปัญญาหรือเอตทัคคะหลายด้าน การดำเนินการจัดหลักสูตรต้องมีวิชาเลือกให้สอดคล้องกับพหุปัญญา (Multiple Intelligence) ซึ่งต้องส่งเสริมเอตทัคคะหลายด้าน ศาสนทายาทที่ไม่เก่งด้านนี้อาจจะเก่ง ด้านนั้น ผูกให้เขาเป็นเลิศหรือเอตทัคคะในด้านนั้น อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องเอตทัคคะทั้งหลาย โดยวิธีนี้เราจะรักษาคนเก่งไว้ในพระพุทธศาสนาได้มาก เราจะต้องทำตามพุทธประเพณีที่ได้ดำเนินมาแล้ว ปัจจุบันนี้อาจจะกล่าวได้ว่าหลักสูตรพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไม่เป็นไปโดยสอดคล้องกับความต้องการ กำลังคนของพระพุทธศาสนา คือ นอกจากไม่มีเป้าหมายเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนและสังคมแล้วยังมิได้จัดให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่เป็นความต้องการในด้านกิจการพระพุทธศาสนาอีกด้วย หลักสูตรพระปริยัติธรรมระดับสูงที่จัดอยู่มีสายเดียว คือ ภาษาบาลีแต่กิจการคณะสงฆ์ที่ต้องการกำลังบุคคลผู้มีการศึกษาจำนวนมากในยุคปัจจุบัน คือ ด้านการปกครอง การบริหารและธุรการคณะสงฆ์ไม่มีกำลังคนที่เตรียมไว้เพื่องานในด้านเหล่านี้ ดังนั้น พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีของคณะสงฆ์ในปัจจุบันจึงควรจะได้ศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญต่าง ๆ ตามรูปแบบที่เสนอ โดยยังต้องศึกษานักธรรมและบาลีเหมือนเดิมทุกอย่าง แต่แบ่งเนื้อหาหลักสูตรนักธรรมและบาลีให้เรียนในแต่ละชั้นปีตามแต่จะกำหนดให้เรียน ถ้าพระภิกษุสามเณรมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนวิชานักธรรมบาลี และวิชาสามัญต่าง ๆ ดังกล่าวมา ก็จะเป็นการส่งเสริมความเก่งความถนัดหรือเอตทัคคะของพระภิกษุสามเณรซึ่งแต่ละรูปมีไม่เหมือนกัน และจะเป็นไปตามทฤษฎีพหุปัญญา (Theory Multiple Intelligence) ของการ์ดเนอร์ (Howard Gardner) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดที่เชื่อว่าคนเรามีปัญญาหลากหลายมีความถนัดไม่เหมือนกัน การ์ดเนอร์มีความเชื่อพื้นฐานที่สำคัญ ๒ ประการ คือ (๑) เซวณปัญญาของบุคคลมิได้มีเพียงความสามารถทางภาษาและทางคณิตศาสตร์เท่านั้น แต่มีอยู่อย่างหลากหลายถึง ๘ ประเภท หรืออาจจะมากกว่านี้ (๒) เซวณปัญญาของแต่ละบุคคลจะไม่คงที่อยู่ที่ระดับที่ตนมีตอนเกิด แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสม เซวณปัญญา ๘ ประเภท ได้แก่ เซวณปัญญาด้านภาษาด้านคณิตศาสตร์หรือด้านการใช้เหตุผลเชิงตรรกะ ด้านมิติสัมพันธ์ ด้านดนตรี ด้านการเคลื่อนไหวร่างกายและกล้ามเนื้อ ด้านความสัมพันธ์กับคนอื่น ด้านความเข้าใจตนเอง และด้านความเข้าใจธรรมชาติ

ดังนั้น ทักษะแบบเก่า ๆ โดยเห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี เป็นระบบการศึกษาอย่างเดียวที่ถูกต้องชอบธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรและควรรักษาไว้อย่างเดิม โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือรักษาไว้อย่างเดิมไม่ได้ ถือว่าแนวความคิดอย่างนี้ควรจะหมดไปจากสังคมสงฆ์ไทยในปัจจุบัน แล้วหันมาคิดใหม่ว่าการศึกษหลักสูตรพระปริยัติธรรมควรจะรักษาไว้แต่เพียงเนื้อหาสาระ คือ พระธรรมวินัยเท่านั้น ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในด้านระบบหลักสูตรแบบเรียน และวิธีการสอนให้เหมาะสมที่จะได้ผลตามกาลสมัย โดยเฉพาะควรมีการศึกษาวิชาการสมัยใหม่บางอย่างด้วย เพื่อช่วยส่งเสริมสร้างความสามารถในการปฏิบัติศาสนกิจให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ส่วนด้าน

ความห่วงใยกังวลใจว่าถ้าพระภิกษุสามเณรการเรียนวิชาการสมัยใหม่แล้วจะลาสิกขาบท ให้ถือเสียว่าการลาสิกขาเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติปกติของประเพณีบวชเรียน ไม่ควรยกขึ้นเป็นข้อกล่าวอ้างขัดขวางการจัดการศึกษา ถ้าคณะสงฆ์ดำเนินการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีตามรูปแบบที่จัดมา โดยให้พระภิกษุสามเณรมีโอกาสเรียนวิชาธรรมและบาลี ควบคู่กับวิชาสามัญดังกล่าวแล้ว หลักสูตรพระปริยัติธรรมก็จะตอบสนองความต้องการของผู้เรียนมากขึ้น และจะสามารถจูงใจเด็กนักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ให้หันมาสนใจบวชเรียน และศึกษาพระพุทธศาสนามากขึ้น เพราะมีทางเลือกที่ดีกว่า ดังนั้น เมื่อมีผู้เรียนพระสัทธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ตราบใด พระพุทธศาสนาก็จะดำรงมั่นอยู่ตราบนั่น ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลายธรรม ๕ ประการเหล่านี้ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงมั่นเพื่อความไม่ลบลือน เพื่อความไม่อันตรายแห่งพระสัทธรรม กล่าวคือ ภิกษุทั้งหลายย่อมฟังธรรมโดยเคารพ ย่อมเล่าเรียนธรรมโดยเคารพ ย่อมไตร่ตรองอรรถรู้ล่วงถึงธรรม แล้วย่อมปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรม”^๙ ดังนั้น จึงเป็นโอกาสอันดียิ่งสำหรับคณะสงฆ์ที่พัฒนาพระปริยัติศึกษาแผนกธรรมและบาลีตามผลการศึกษาวิจัยนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและทั่วโลกยิ่ง ๆ ขึ้นไป^{๑๐}

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคมมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป บทความนี้จึงศึกษาและสำรวจความเป็นมาของการศึกษาคณะสงฆ์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งนำเสนอทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ด้วยการทำนายแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

บริบทการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในมิติของการบริหารกิจการคณะสงฆ์

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีพันธกิจหรือภาระธุระในการบริหารงานตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๓) ๒๕๖๐^{๑๐}

๑. ด้านการปกครอง หมายถึง การบริหารโดยพระสังฆาธิการ ได้แก่ พระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้ง ได้แก่ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ และสมเด็จพระสังฆราชเพื่อดำเนินการให้พระภิกษุ สามเณรที่อยู่ภายใต้

^๙ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

^{๑๐} อินตา ศิริวรรณ และนิเวศน์ วงศ์สุวรรณ, “การศึกษาแนวทางการศึกษาของคณะสงฆ์”, วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘): ๑๐-๒๓.

^{๑๑} สำนักงานพระราชกฤษฎีกา, ใน สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๓๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๓) ๒๕๖๐”, [ออนไลน์], <https://ssc.onab.go.th/th/content/category/detail/id/7/iid/6576> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].

การปกครองประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลจารวัตรเรียบร้อยดีงามตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

๒. ด้านการศาสนศึกษา หมายถึง การกิจด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ได้แก่ แผนกธรรม-บาลี แผนกสามัญ รวมถึงการอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง

๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษาให้แก่พุทธศาสนิกชนที่เน้นการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การจัดการศึกษาในรูปแบบ “ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” “ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด” “โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด” รวมทั้งการบริจาคทรัพย์ส่วนตัว เพื่อมอบให้เป็นทุนการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน การสร้างหรือซ่อมแซมอาคารของสถานศึกษา การจัดตั้งทุนสงเคราะห์ มอบทุนสงเคราะห์ มอบทุนอาหารกลางวันแก่นักเรียนในทุกระดับการศึกษา

๔. ด้านการเผยแผ่ หมายถึง การกิจด้านการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนในทุก ๆ วิธีการที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยเพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งภายในวัดและภายนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ Website Facebook Line การกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือภิกษุสงฆ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นภายในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับกรมการศาสนาจัดให้ดำเนินการในรูปแบบหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นต้น

๕. ด้านสาธารณูปการ หมายถึง การกิจที่ดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส หรือกล่าวง่าย ๆ ก็คือ การกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุงดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือสาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างหรือหารปฏิสังขรณ์อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิ อาคารเรียน หอธรรม เมรุ เป็นต้น

๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การกิจที่ดำเนินการให้ความช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยมุ่งเน้นประโยชน์และความสุขที่จะเกิดแก่ประชาชนเป็นสำคัญ ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ประสบภัยทางธรรมชาติทั้งในด้านของเครื่องนุ่งห่ม เครื่องดื่ม ยารักษาโรค ที่พักพิง จัดตั้งให้มีโรงพยาบาลโดยการบริจาคทรัพย์ส่วนตัว หรือชักชวนพุทธศาสนิกชนร่วมกันบริจาคทรัพย์ หรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เป็นต้น

ดังนั้น การออกแบบการจัดการศึกษาจำแนกตามการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึงเป็นการจัดการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ของพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นที่จะต้องดำเนินการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๓๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๓) ๒๕๖๐ รวม ๖ ด้าน ประกอบด้วย คือ (๑) การปกครอง (๒) การศึกษา (๓) การเผยแผ่ (๔) การศึกษาสงเคราะห์ (๕) การสาธารณูปการ และ (๖) การสาธารณสงเคราะห์

การจัดการศึกษาตามบริบทของการจัดการของคณะสงฆ์เป็นการออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อสภาพแวดล้อม สถานการณ์ และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ซึ่งรวมถึงปัจจัยภายใน เช่น โครงสร้างองค์กร วัฒนธรรมองค์กร บุคลากร ทรัพยากร และปัจจัยภายนอก เช่น สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และกฎหมาย โดยบริบทเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อการทำงานของคณะสงฆ์ในทุกด้าน ทั้งด้านการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ หรือการสาธารณูปการ ความสำคัญของบริบทการจัดการของคณะสงฆ์ ประกอบด้วย (๑) การวางแผน คือ การเข้าใจบริบทจะช่วยให้คณะสงฆ์วางแผนกลยุทธ์และดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (๒) การตัดสินใจ คือ การตัดสินใจต่าง ๆ ของคณะสงฆ์จะต้องคำนึงถึงบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (๓) การแก้ไขปัญหา คือ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจะต้องอาศัยความเข้าใจในบริบทที่เป็นอยู่ และ (๔) การปรับตัว คือ การที่คณะสงฆ์ต้องมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาภายใต้กรอบพระธรรมวินัย

ปัจจัยที่มีผลต่อบริบทการจัดการของคณะสงฆ์ คือ (๑) ปัจจัยภายใน คือ โครงสร้างองค์กร ระบบการปกครอง การแบ่งส่วนงาน และอำนาจหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานประกอบด้วย ๑.๑) วัฒนธรรมองค์กร คือ ค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมของบุคลากรในองค์กร ๑.๒) บุคลากร คือ จำนวน คุณภาพ และทักษะของบุคลากรในองค์กร ๑.๓) ทรัพยากร คือ งบประมาณ ทรัพย์สิน และทรัพยากรอื่น ๆ ที่องค์กรมี (๒) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ๒.๑) สังคม คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและค่านิยม ๒.๒) เศรษฐกิจ คือ สภาวะเศรษฐกิจของประเทศและโลก ๒.๓) การเมือง คือ นโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ๒.๔) กฎหมาย คือ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ และ ๒.๕) เทคโนโลยี คือ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานของคณะสงฆ์

ดังนั้น การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์จึงควรออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น (๑) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อมากขึ้น คณะสงฆ์ต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับความหลากหลายนี้ (๒) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ที่พบว่าการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน คณะสงฆ์ต้องนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๓) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่เกิดสภาวะเศรษฐกิจที่ผันผวนส่งผลกระทบต่อบริหารจัดการทรัพยากร

ของคณะสงฆ์ และ (๔) การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ที่มีนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับศาสนาส่งผลต่อการดำเนินงานของคณะสงฆ์ นั่นเอง

ศักยภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในยุคไร้รอยต่อ

หลังการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ได้เปลี่ยนจาก New Normal มาสู่ยุค VUCA World ประกอบด้วย V-Volatility (ความผันผวนจากความเร็วในการเปลี่ยนแปลง) U-Uncertainty (ความไม่แน่นอนจากการขาดข้อมูลที่มีประสิทธิภาพและทันเวลา) C-Complexity (ความซับซ้อนจากภัยคุกคามที่ไม่ได้แยกขาดกันอย่างในอดีตแต่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ทำให้การวิเคราะห์ทำได้ยากลำบากขึ้น) และ A-Ambiguity (ความคลุมเครือจากการขาดความชัดเจน การตีความ หรือความเห็นที่หลากหลายของการดำเนินการ) และ BANI World เป็นกรอบคิดที่พยายามอธิบายและพยากรณ์โลกยุคใหม่ ถูกคิดค้นโดย Jamais Cascio นักอนาคตวิทยาและนักพฤติกรรมศาสตร์ชาวอเมริกัน โดยเสนอแนวคิดว่าหลายสิ่งในโลกแตกสลายได้ง่าย และก่อให้เกิดผลกระทบเป็นวงกว้างไปทั่วโลกโดยเป็นการประกอบด้วย B- Brittle เปราะบางและถูกเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ซึ่งต้องแก้ด้วยการเพิ่ม Soft Skill, Hard Skill และ Digital Skill ให้แก่เจ้าหน้าที่เพื่อให้มีศักยภาพที่จะรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้ตลอดเวลา A-Anxious วิตกกังวลทั้งในชีวิตส่วนตัวและการทำงาน ฉะนั้น ควรมีการพัฒนาและเอาใจใส่เรื่องสุขภาพจิตและ Mindset ของเจ้าหน้าที่อย่างต่อเนื่อง N-Nonlinear ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ไม่เป็นเส้นตรงหลายเหตุการณ์เกิดขึ้นแบบไม่มีใครคาดคิด ขาดตรรกะ และไม่เป็นเหตุเป็นผล ฉะนั้น ควรมีมาตรการรับมือและเผชิญเหตุที่ยืดหยุ่นและพัฒนาการทำงานเป็นทีมให้ทันกระแสโลกอยู่เสมอ I- Incomprehensible ซับซ้อนและเข้าใจยาก ไม่ได้มีความเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผล ข้อมูลข่าวสารไม่ว่าจะจริงหรือเท็จล้วนมีปริมาณมากและซับซ้อน ทำให้การวิเคราะห์ สังเคราะห์ หรือสรุปเป็นไปได้ยาก ซึ่งจำเป็นต้องมีการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ Big Data เข้ามาช่วยในการทำงานมากขึ้น อีกทั้งยังต้องมีการทบทวนแนวคิดการวางแผนในระยะยาวให้มีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับสถานะของโลกด้วย^{๑๑} ดังนั้น ในปี ๒๐๒๔-๒๐๒๕ แนวคิดกำลังเกิดหลังแนวคิด VUCA World และ BANI World คือการศึกษา ๖.๐ ที่เปลี่ยนมาจาก ๔.๐ และ ๕.๐ ของการศึกษาคณะสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ

ศักยภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในยุคการศึกษา ๖.๐ ต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม สถานการณ์ และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการบริหารจัดการการศึกษาของคณะสงฆ์ ซึ่งรวมถึงปัจจัยภายใน เช่น โครงสร้างองค์กร วัฒนธรรมองค์กร บุคลากร ทรัพยากร และปัจจัยภายนอก เช่น สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และกฎหมาย โดยบริบทเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อการทำงานของคณะสงฆ์ในด้านการศึกษา ไม่ว่า

^{๑๑} The Intelligence, “VUCA และ BANI World คืออะไร เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://intsharing.co/2024/03/19/vuca-bani-world-คืออะไร-เหมือนหรือ/> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].

จะเป็นการจัดทำหลักสูตร การบริหารจัดการโรงเรียน การผลิตบัณฑิต และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยในการสร้างศักยภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ยุคการศึกษา ๖.๐ ต้องประกอบด้วย (๑) การวางแผน คือ การเข้าใจบริบทจะช่วยให้คณะสงฆ์วางแผนการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและทรัพยากรที่มีอยู่ (๒) การตัดสินใจ การตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษา เช่น การปรับปรุงหลักสูตร การจัดหาครู จะต้องคำนึงถึงบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ (๓) การแก้ไขปัญหา การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบการศึกษาจะต้องอาศัยความเข้าใจในบริบทที่เป็นอยู่ และ (๔) การปรับตัว คณะสงฆ์ต้องมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี หรือเศรษฐกิจ

ปัจจัยที่มีผลต่อบริบทการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ยุคการศึกษา ๖.๐ ประกอบด้วย (๑) ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย ๑.๑) โครงสร้างองค์กร ระบบการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ เช่น การแบ่งส่วนงาน อำนาจหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน ๑.๒) วัฒนธรรมองค์กร กล่าวคือ ค่านิยม ความเชื่อ และประเพณีของคณะสงฆ์ ๑.๓) บุคลากร คือ จำนวน คุณภาพ และทักษะของครูอาจารย์ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ๑.๔) ทรัพยากร คือ งบประมาณ อาคารสถานที่ และอุปกรณ์การเรียนการสอน (๒) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ๒.๑) สังคม คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และค่านิยมของสังคม ๒.๒) เศรษฐกิจสภาวะเศรษฐกิจของประเทศและโลก ๒.๓) การเมือง นโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ๒.๔) กฎหมาย ได้แก่ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของหน่วยงานรัฐและคณะสงฆ์ และ ๒.๕) เทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เช่น การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเรียนการสอน

ตัวอย่างบริบทการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น (๑) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ สังคมไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อมากขึ้น คณะสงฆ์ต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับความหลากหลายนี้ (๒) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี คือ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน คณะสงฆ์ต้องนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน (๓) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ คือ สภาวะเศรษฐกิจที่ผันผวนส่งผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรของคณะสงฆ์ (๔) การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง คือ นโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาส่งผลต่อการดำเนินงานของคณะสงฆ์

ศักยภาพการจัดการของคณะสงฆ์ในยุคไร้รอยต่อ ได้แก่ โอกาสและความท้าทายบริบทของยุคไร้รอยต่อ (Seamless) เป็นยุคที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของผู้คนทุกกลุ่ม ทุกวัย รวมถึงคณะสงฆ์ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่รวดเร็วส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างบุคคล สังคม และข้อมูลข่าวสารอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง ทำให้เกิดทั้งโอกาสและความท้าทายใหม่ ๆ ในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ศักยภาพการจัดการของคณะสงฆ์ในยุคไร้รอยต่อ คณะสงฆ์มีศักยภาพในการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น ดังนี้ (๑) การเผยแผ่

พระพุทธศาสนา การสอนพระธรรมผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น YouTube หรือ Facebook Live การสร้างเนื้อหาที่น่าสนใจและเข้าถึงง่าย เช่น การ์ตูนอนิเมชั่น อินโฟกราฟิก การจัดกิจกรรมออนไลน์ เช่น การปฏิบัติธรรมกลุ่ม การอบรมออนไลน์ (๒) การบริหารจัดการวัด การใช้ระบบจัดการข้อมูลวัด (วัดดิจิทัล) เพื่อบริหารจัดการทรัพย์สิน บุคลากร และกิจกรรมต่าง ๆ (๓) การประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดผ่านช่องทางออนไลน์ (๔) การศึกษาของพระสงฆ์ การเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ (E-learning) การเข้าถึงข้อมูลและทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างสะดวก การพัฒนาทักษะดิจิทัลให้กับพระสงฆ์ (๕) การสร้างเครือข่ายกับวัดอื่น ๆ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง การแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ผ่านช่องทางออนไลน์ (๖) การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของคณะสงฆ์ การสื่อสารกับสังคมอย่างโปร่งใสและสร้างสรรค์ ความท้าทายและอุปสรรค (๗) การปรับตัว คณะสงฆ์ต้องปรับตัวให้ทันกับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (๘) ทักษะบุคลากร ต้องพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี (๙) ช่องว่างดิจิทัล ยังมีพระสงฆ์บางส่วนที่ยังไม่คุ้นเคยกับเทคโนโลยีจึงต้องเสริมทักษะดังกล่าว (๑๐) ความปลอดภัยของข้อมูล ต้องมีมาตรการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคล และ (๑๑) การรักษาเอกลักษณ์ การใช้เทคโนโลยีต้องไม่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์และคุณค่าของพระพุทธศาสนา และการรักษาพระธรรมวินัย แสดงให้เห็นว่าศักยภาพการจัดการของคณะสงฆ์ในยุคไร้รอยต่อมีความกว้างขวางและหลากหลาย การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้จะช่วยให้คณะสงฆ์สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงนี้ก็มาพร้อมกับความท้าทายที่คณะสงฆ์ต้องเผชิญ ดังนั้น การวางแผนและเตรียมความพร้อมอย่างรอบคอบจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

การออกแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐

ในการออกแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐ ได้ศึกษาผลงานของ เรณูภา บุตมี (๒๕๖๕) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา การศึกษาคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาดำเนินตามแนวไตรสิกขาโดยยึดถือพุทธพจน์ คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักเพื่อให้ประพฤติปฏิบัติตนดำรงรักษาและเผยแผ่พรหมจรรย์อันเป็นระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ดำเนินชีวิตตามหลักการแห่งพระธรรมวินัยวงการคณะสงฆ์ไทยได้พลิกโฉมหน้าไปอย่างมาก โดยได้มีการจัดการศึกษาสมัยใหม่เพิ่มขึ้นอีกไม่เหมือนสมัยดั้งเดิมที่เน้นอยู่เฉพาะการศึกษาแผนกนักธรรมและภาษาบาลีเท่านั้น แต่ได้เปลี่ยนมาเป็นระบบการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาปริยัติธรรมสายสามัญและมหาวิทยาลัยระดับอุดมศึกษาขึ้นไป เพื่อเน้นให้พระสงฆ์มีความสมบูรณ์ทางความรู้ในหลายๆ ด้าน โดยเน้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่ชาวต่างประเทศด้วยขณะนี้สังคมไทยกำลังสนใจเรื่องโครงสร้างการบริหารองค์กรต่าง ๆ และสังคมการศึกษา มีการเปลี่ยนแปลง มีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้น กำหนดให้ครูอาจารย์เป็นผู้บริหารมืออาชีพในการกำหนดวิธีการและเครื่องมือในการ

วัดจริยธรรม คุณธรรม และวัดคุณภาพทั้งภายในและภายนอกในการประกันคุณภาพทางการศึกษา ส่วนในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ให้ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เมื่อการศึกษาทางโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีความตระหนักที่จะนำ ศีลธรรมเข้าไปแก้ปัญหาของสังคม เช่น รัฐบาลได้ สนับสนุนให้พระเป็นครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เป็นต้น ดังนั้น กระบวนการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลี และแผนกธรรม จึงควรที่จะมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เข้าเป็นระบบ เพื่อจะได้รองรับเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สามารถเข้ามาศึกษาในคณะสงฆ์ และสามารถเทียบโอนกันได้ก็จะทำให้เด็กที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่แล้วได้ศึกษาทั้งฝ่ายธรรมและฝ่ายโลกควบคู่กันไป^{๑๒}

ในด้านพุทธปรัชญา นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงประกาศคำสอนเพื่อให้เกิดผลทางการปฏิบัติทางความเชื่อถือนำใหม่ของประชาชนแล้ว พระพุทธเจ้าทรงนำหลักการนี้มาปฏิบัติให้เกิดผลในรูปสถาบันด้วย ทรงตั้งคณะสงฆ์ขึ้น คณะสงฆ์นี้เปิดรับบุคคลทุกวรรณะและนอกรวรรณะ ทุกคนที่เข้ามาเป็นสมาชิกของสถาบันสงฆ์นั้นแล้วมีสิทธิเสมอกันในทางด้านการปกครองและชีวิตทางสังคม มีข้อกำหนดเพียง ให้แสดงความเคารพกันตามลำดับอายุสมาชิกภาพ และมีโอกาสเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับการศึกษาอบรมตลอดจนปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุดที่ชีวิตที่พระสงฆ์จะเข้าถึงได้ วัดกลายเป็นสถาบันทางการศึกษา เพราะเป็นที่ฝึกหัดอบรม บรรยายภาศภายในวัดรวมถึงวิถีชีวิตของพระสงฆ์ภายในวัดเป็นบรรยากาศสำหรับฝึกหัดพัฒนาคนและพัฒนาตนให้เดินไปในวิถีชีวิตที่ถูกต้อง ดังาม ตามระบบพัฒนาคน ๓ ด้าน ที่เรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่ (๑) ฝึกฝนพัฒนาในการแสดงออกทางกายและวาจา (อภิสีล) (๒) ฝึกฝนพัฒนาด้านคุณภาพสมรรถภาพ และสุขภาพจิต (อภิจิต) และ (๓) ฝึกฝนพัฒนาสมองหรือปัญญา (อภิปญญา)^{๑๓}

การออกแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐ ที่มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การออกแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐ ควรเน้นการวางแผนและปรับปรุงระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทของโลกปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยมุ่งเน้นที่การพัฒนาศักยภาพของพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล โดยเหตุผลที่ต้องมีการออกแบบการจัดการศึกษา ยุค ๖.๐ ต้องคำนึงถึง (๑) การเปลี่ยนแปลงของโลก โลกปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเทคโนโลยี สังคมและเศรษฐกิจ (๒) ความต้องการของสังคม สังคมต้องการพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถรอบด้าน สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ (๓) การแข่งขันทางการศึกษา

^{๑๒} เรณูภา บุคมี, “แนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา”, วารสารมติเชษฐาราม วัดจอมมณี, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน – ธันวาคม ๒๕๖๕) : ๘๖-๑๐๓.

^{๑๓} สมศักดิ์ บุญปู, “การพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14295> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].

มีสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่เปิดสอนหลักสูตรที่น่าสนใจมากมาย คณะสงฆ์ต้องปรับปรุงหลักสูตรให้มีความน่าสนใจและทันสมัย

หลักการสำคัญในการออกแบบการจัดการศึกษา ๖.๐ คือ การพัฒนาปัญญา โดยมีลักษณะสำคัญของการพัฒนาปัญญาจะต้องมีกระบวนการพัฒนาสติและสมาธิเป็นฐานซึ่งองค์การยูเนสโก (UNESCO)^{๑๔} ได้กำหนดจุดอุดมการณ์การศึกษา ซึ่งได้นำเสนอไว้ในคู่มือปริยัตินิเทศก์ พ.ศ.๒๕๖๗ ของศูนย์พระปริยัตินิเทศก์ แห่งคณะสงฆ์ ดังนี้

๑. การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to know) หมายถึง การเรียนเพื่อเตรียมเครื่องมือสำหรับการศึกษา ต่อเนื่องตลอดชีวิต เช่น คนไทยต้องเรียนภาษาไทยให้อ่านออกเขียนได้ เพื่อจะได้เรียนต่อในระดับสูงขึ้นไป หรือการเรียนภาษาสากล การเรียนคอมพิวเตอร์ เพื่อเป็นเครื่องมือในการค้นคว้าหาความรู้ เนื่องจากข้อมูล ความรู้ได้ถูกใส่หรือบันทึกไว้ในระบบสารสนเทศและเขียนเป็นภาษาสากลคือภาษาอังกฤษ ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อรู้จึงเป็นจุดอุดมการณ์การศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาการเรียนรู้ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติ

๒. การเรียนรู้เพื่อเอาไปใช้ได้จริง (Learning to do) การเรียนเพื่อปฏิบัติได้ เน้นไปที่สมรรถภาพ หรือความสามารถในการนำความรู้มาปฏิบัติให้บรรลุตามความมุ่งหวัง การเรียนเพื่อให้อำนาจ คือการเรียน เพื่อใช้ความรู้ในการทำงาน การประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นผลของการเรียนที่มุ่งเน้นการปฏิบัติ ต้องพัฒนาคน ให้มีความสามารถหลากหลาย (Personal competence) สามารถทำงานได้หลายอย่างโดยอาศัย เครื่องจักรกล ลดกำลังร่างกาย และอาศัยคอมพิวเตอร์ลดกำลังสมองการการคิด รวมทั้งความสามารถ ในการทำงานทำงานร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข เพื่อเสริมสร้างการทำงานเป็นทีมให้เข้มแข็ง นั่นก็คือ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (People skills) ของผู้เรียนและความสามารถในการบริหารจัดการ การมีคุณธรรม ภายในจิตใจ เช่น ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความตรงต่อเวลา เป็นต้น ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อเอาไป ใช้ได้จริงจึงเป็นจุดอุดมการณ์การศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะ

๓. การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน (Learning to live together) ได้แก่ การใช้ความรู้ความสามารถ เพื่อสังคมส่วนรวม เสาหลักการศึกษา ๒ ประการแรก เป็นการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเก่งทั้งในภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ ในประการที่ ๓ นี้ เป็นการที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนใช้ความรู้ความสามารถในการทำประโยชน์แก่ ผู้อื่น เป็นการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพด้วยการสร้างสรรค์ประโยชน์ต่อสังคม นั่นคือ การเรียนรู้เพื่อการ อยู่ร่วมกันฉันญาติมิตร เพราะหากไม่มีการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน ต่างคนต่างยึดประโยชน์ตนหรือฝ่ายตน เป็นหลัก จะมีความขัดแย้งทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และประโยชน์ชาติ และนำไปสู่ความรุนแรง ค่อนข้างสูงจากสาเหตุหลักของความขัดแย้ง คือความนิยมในการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยความรุนแรง

^{๑๔} UNESCO, (2004), Learning: The treasure within, "Report for UNESCO of the international commission on education for the twenty first century", [Online], Available: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002273/227373e.pdf> [November 12, 2024].

หรือสงครามเพื่อทำลายล้างอีกฝ่ายหนึ่ง และในปัจจุบันโลกมีความแข่งขันกันค่อนข้างสูง ซึ่งมีการแข่งขันต่อสู้กันเพื่อชัยชนะ ทุกภาคส่วนของสังคมถูกผลักดันให้ให้เข้าสู่วงจรแห่งการแข่งขัน ภายใต้ตัวเร้าคือการนำเสนอข่าวและข้อมูลของสื่อมวลชนและโซเชียลมีเดียผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย และทุกคนสามารถรับรู้ข่าวสารข้อมูลและเหตุการณ์ความรุนแรงต่าง ๆ ได้พร้อมกันทั่วทั้งโลก การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสลายความรุนแรงและความขัดแย้งดังกล่าว ด้วยการหันหน้ามองเห็นภัยของความขัดแย้งและความรุนแรง หันหน้าเจรจาและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน มีความรู้ความเข้าใจในมิติที่แตกต่างกัน ในด้านชาติพันธุ์ ศาสนา และการดำรงชีวิต ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันจึงเป็นจุดสุดมภ์การศึกษาที่มุ่งเน้นการเรียนรู้เพื่อจะอยู่ร่วมกันในสังคมได้

๔. การเรียนรู้เพื่อชีวิตที่สมบูรณ์ (Learning to be) ได้แก่การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ กล่าวคือเมื่อผู้เรียนจบการศึกษาไปแล้ว เขาจะต้องเป็นอะไรที่มากกว่าเครื่องจักรในโรงงาน มากกว่าความเป็นแรงงานราคาถูก และมากกว่าความเป็นทรัพยากรมนุษย์หรือสัตว์เศรษฐกิจ นั่นก็คือการศึกษาต้องไม่กดดันให้ต่ำลง ให้มีค่าเพียงทรัพยากรหรือเครื่องจักรชิ้นหนึ่ง แต่ต้องพัฒนาคนให้ครบองค์รวมเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เต็มศักยภาพในทุกมิติ เป็นจุดสุดมภ์การศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์^{๑๕}

ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์สู่การพัฒนาความรู้ที่เน้นยุคดิจิทัลโดยเน้นไปที่การจัดการเรียนรู้และการสอนเพื่อพัฒนาทักษะของพระภิกษุสามเณรและเยาวชนไทยในยุคปัจจุบัน การเรียนรู้อย่างใคร่ครวญ การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และการเรียนรู้แบบองค์รวมที่จะช่วยเสริมสร้างทักษะความเป็นผู้นำต่อการพัฒนาสังคมและโลก ที่สอดคล้องกับจุดสุดมภ์การศึกษาขององค์การยูเนสโกที่เน้นการเรียนรู้เพื่อรู้ การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติ การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน และการเรียนรู้เพื่อชีวิตที่สมบูรณ์ เพื่อสร้างพระภิกษุและสามเณรที่มีทั้งมิติทางจิตวิญญาณ มิติทางความรู้และมิติทางทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากนี้ การเรียนการสอนควรมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง คือ ให้ความสำคัญกับผู้เรียนให้เป็นผู้สร้างสรรค์และค้นพบความรู้ด้วยตนเอง การบูรณาการความรู้โดยผสมผสานความรู้ทางพระพุทธศาสนา กับความรู้ทางโลก เช่น วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ การพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ พัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในยุคปัจจุบัน เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการสื่อสาร^{๑๖} การใช้เทคโนโลยี โดยนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนรู้มีความน่าสนใจและเข้าถึงได้ง่าย การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการ

^{๑๕} พระเทพปวรเมธี, **คู่มือปรัยัตินเทศก์ พ.ศ.๒๕๖๗**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พระปริยัตินเทศก์ แห่งคณะสงฆ์, ๒๕๖๗), หน้า ๒๘-๒๙.

^{๑๖} Yuval Noah Harari, **21 Lessons for the 21st Century**, (New York: Spiegel & Grau, 2018).

แลกเปลี่ยนความรู้ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยการพัฒนาคุณภาพของครูอาจารย์และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา

ตัวอย่างการนำหลักการไปใช้ คือ (๑) การจัดทำหลักสูตร ปรับปรุงหลักสูตรให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับความต้องการของสังคม และเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็น (๒) การสร้างเครือข่าย หรือสร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน (๓) การส่งเสริมการวิจัย สนับสนุนให้มีการวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำผลการวิจัยมาพัฒนาการศึกษา และ ๔) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยการจัดอบรมให้ความรู้และพัฒนาทักษะให้กับครูอาจารย์ และความท้าทายและอุปสรรคของยุคการศึกษา ๖.๐ คือ (๑) การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กร ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิธีการเรียนการสอนอาจต้องใช้เวลาในการปรับตัว (๒) ทรัพยากรที่จำกัด กล่าวคือ งบประมาณและบุคลากรอาจไม่เพียงพอ (๓) การขาดความพร้อมด้านเทคโนโลยี เช่น บางวัดอาจยังขาดแคลนอุปกรณ์เทคโนโลยี (๔) การต้านทานการเปลี่ยนแปลง อาจมีบางส่วนที่ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลง ฉะนั้น การออกแบบการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐ เป็นเรื่องที่ทำนายแต่ก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง การปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกจะช่วยให้คณะสงฆ์สามารถรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

ความรู้จากการศึกษา

ความรู้จากการศึกษาเรื่องทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐ จากการศึกษาและเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีแนวทางหลักในการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐ ดังนี้

๑. มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered) ซึ่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ส่งผลให้พระภิกษุสามเณรได้เลือกเรียนรู้ในรูปแบบที่ตนเองถนัด เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้เป็นกลุ่ม การเรียนรู้ผ่านโครงการ มีการประเมินผลที่หลากหลาย คือ ใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการประเมินผล ไม่เพียงแต่การสอบวัดความรู้ แต่ยังรวมถึงการประเมินทักษะกระบวนการ การแก้ปัญหา และการนำความรู้ไปใช้จริง การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออกและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้

๒. บูรณาการความรู้ (Integrated Learning) ผสมผสานความรู้ทางพระพุทธศาสนากับความรู้ทางโลก เช่น วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ความสามารถที่หลากหลายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้เชื่อมโยงทฤษฎีกับปฏิบัติ เน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม การทำโครงการวิจัยพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ เน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในยุคปัจจุบัน เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการสื่อสาร

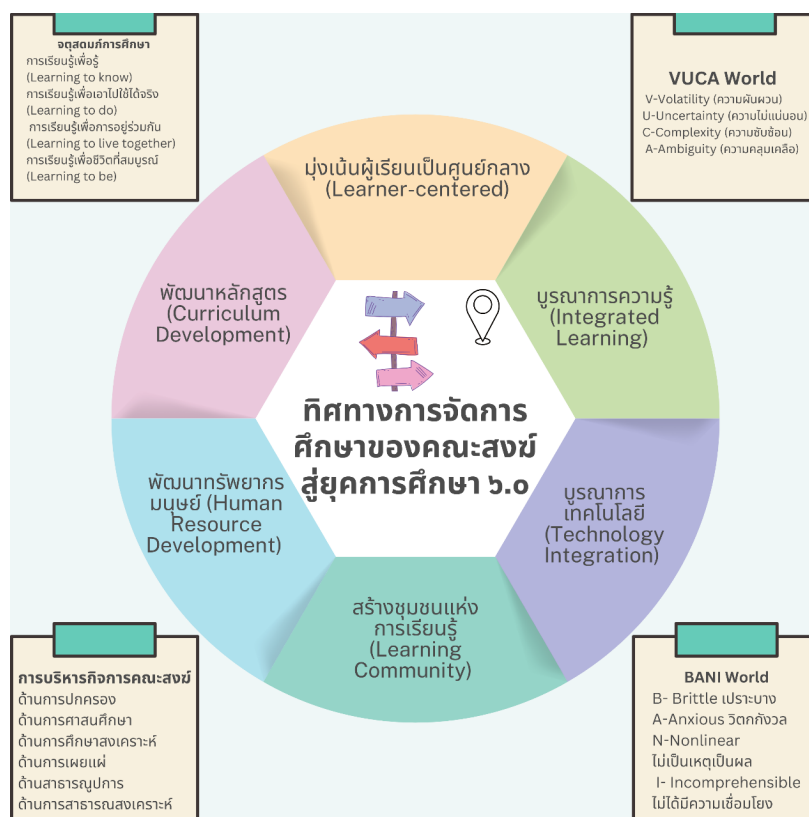
๓. บูรณาการเทคโนโลยี (Technology Integration) เช่น การเรียนรู้ผ่านออนไลน์ ใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ในการเรียนการสอน เช่น การเรียนรู้ผ่านวิดีโอ การทำแบบทดสอบออนไลน์ การสร้างสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้แก่ ใช้สื่อดิจิทัล เช่น ภาพเคลื่อนไหว กราฟิก อินโฟกราฟิก เพื่อให้การเรียนรู้มีความน่าสนใจ การใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการ คือ ใช้ระบบสารสนเทศในการบริหารจัดการข้อมูลนักเรียน ข้อมูลหลักสูตร และผลการเรียน

๔. สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กัน สร้างเครือข่ายกับสถาบันภายนอก สร้างความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน ส่งเสริมการวิจัย สนับสนุนให้นักเรียนและอาจารย์ได้ทำการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ

๕. พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) พัฒนาครูอาจารย์ มีการจัดอบรมให้ความรู้และพัฒนาทักษะให้กับครูอาจารย์ เพื่อให้สามารถสอนในรูปแบบใหม่ได้ ดึงดูดบุคลากรที่มีคุณภาพ สร้างแรงจูงใจให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้าร่วมงาน สร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี ด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานและการพัฒนาตนเองโดยมีแนวทางปฏิบัติ คือ (๑) วางแผนเชิงยุทธศาสตร์โดยกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายที่ชัดเจน (๒) จัดสรรทรัพยากร จัดสรรงบประมาณ บุคลากร และเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม (๓) สร้างความร่วมมือ โดยร่วมมือกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน และ (๔) ประเมินผลและปรับปรุง ที่ควรมีการประเมินผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ และปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

๖. พัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development) การพัฒนาหลักสูตรเพื่อเตรียมพระภิกษุสามเณรควรยึดหลัก ประกอบด้วย (๑) มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะ นอกจากความรู้ทางพระพุทธศาสนาแล้ว ควรเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการเผยแผ่ เช่น ทักษะการสื่อสาร การนำเสนอ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และทักษะในการใช้เทคโนโลยี (๒) บูรณาการความรู้ ผสมผสานความรู้ทางพระพุทธศาสนากับความรู้ทางโลก เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา และปรัชญา เพื่อให้พระภิกษุสามเณรเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์และสังคมได้ดียิ่งขึ้น (๓) เน้นการปฏิบัติ ผสมผสานการเรียนรู้ทางทฤษฎีกับการปฏิบัติจริง เช่น การฝึกสมาธิ การปฏิบัติธรรม การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม และการเผยแผ่ธรรมะจริง (๔) ปรับตัวให้ทันต่อยุคสมัย หลักสูตรควรมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี และ (๕) จัดหลักสูตรที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนการสอนควรคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล และส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนรู้ด้วยตนเอง

เนื้อหาที่ควรบรรจุในหลักสูตร คือ (๑) พระปริยัติธรรม เน้นพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อภิธรรม และวิสุทธิมรรค (๒) ปฏิบัติสัทธรรม เน้นการฝึกปฏิบัติธรรม เช่น สมาธิ วิปัสสนา และการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสอน (๓) พระวินัย เน้นการศึกษาพระวินัย เพื่อให้เข้าใจและปฏิบัติตามพระวินัยได้อย่างถูกต้อง (๔) ทักษะการสื่อสาร ฝึกการสื่อสารให้ชัดเจน เข้าใจง่าย และดึงดูดใจผู้ฟัง (๕) ทักษะการนำเสนอ ฝึกการนำเสนอธรรมะในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การสนทนา และการใช้สื่อ (๖) ทักษะการคิดวิเคราะห์ ฝึกการคิดวิเคราะห์ปัญหาและเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหา และการตัดสินใจ (๗) ทักษะการแก้ปัญหา ฝึกการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและสังคม (๘) ทักษะในการใช้เทคโนโลยี ฝึกการใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่ธรรมะ เช่น การสร้างสื่อดิจิทัล การจัดทำเว็บไซต์ และการใช้โซเชียลมีเดีย (๙) จิตวิทยา ศึกษาธรรมชาติของจิตใจมนุษย์ เพื่อเข้าใจความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของผู้คน (๑๐) สังคมวิทยา ศึกษาโครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อเข้าใจบริบททางสังคมและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ และ (๑๑) ปรัชญา ศึกษาปรัชญาเพื่อให้เข้าใจหลักการพื้นฐานของชีวิตเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต โดยมีตัวอย่างกิจกรรมที่ใช้ในการเรียนการสอน เช่น (๑) การอภิปรายสร้างโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแสดงความคิดเห็นของตนเอง (๒) การศึกษาจากกรณีศึกษา ข่าวสารบ้านเมือง ศึกษาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และนำมาวิเคราะห์และอภิปราย (๓) การฝึกปฏิบัติ ฝึกปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเดินจงกรม การนั่งสมาธิ และการทำกิจกรรมกลุ่ม (๔) การเยี่ยมเยียนชุมชน เยี่ยมเยียนชุมชนเพื่อทำกิจกรรมบริการสังคมและเผยแผ่ธรรมะ (๕) การจัดค่ายอบรม จัดค่ายอบรมเพื่อพัฒนาทักษะต่างๆ เช่น ทักษะการสื่อสาร ทักษะการนำเสนอ และทักษะการทำงานเป็นทีม ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรเพื่อเตรียมพระภิกษุสามเณรให้พร้อมเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุค ๖.๐ เป็นเรื่องที่สำคัญและมีความท้าทาย หลักสูตรควรมีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน สรุปรูปสามารถสรุปความรู้จากการศึกษาได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๑ ความรู้จากการศึกษา

บทสรุป

การศึกษา ๕.๐ เป็นวิวัฒนาการใหม่ของการศึกษาที่พยายามปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสังคม โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะและความรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของโลกในอนาคต หลักการสำคัญของการศึกษา ๕.๐ คือ การเตรียมบุคคลให้มีทักษะที่จำเป็นสำหรับการใช้ชีวิตและการทำงานในยุคดิจิทัล และเศรษฐกิจที่เน้นนวัตกรรม โดยมีหลักการสำคัญของการศึกษา ๕.๐ คือ (๑) ความยืดหยุ่นและการเรียนรู้ที่ปรับเปลี่ยนได้ (Personalized and Adaptive Learning) นักเรียนจะได้รับการศึกษาในรูปแบบที่ตอบโจทย์ตามความสามารถและความต้องการเฉพาะตัว โดยใช้ AI และ Big Data ในการปรับแผนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล สามารถตอบสนองการเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา^{๑๗} (๒) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) การส่งเสริมให้ทุกคนเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเน้นที่ทักษะที่สามารถนำไปใช้ได้จริงและพัฒนาไปตามความเปลี่ยนแปลงของอาชีพและตลาดแรงงาน

^{๑๗} Peter Fisk, “Education 4.0 ...the future of learning will be dramatically different, in school and throughout life”, [Online], Available: <https://www.peterfisk.com/2017/01/future-education-young-everyone-taught-together/> [November 9, 2024].

(๓) การบูรณาการเทคโนโลยีขั้นสูง (Integration of Advanced Technologies) การนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น AI, VR, AR, และ IoT มาใช้ในการเรียนรู้ เพื่อให้การศึกษาเป็นไปในรูปแบบที่มีประสิทธิภาพและสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลาย มนุษย์และเทคโนโลยีทำงานสอดคล้องกันเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่^{๑๘}

(๔) การเน้นทักษะที่ไม่ใช่เพียงทางวิชาการ (Soft Skills Emphasis) นอกจากทักษะทางวิชาการ ยังมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกัน และความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม (๕) การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ (Creative Learning and Critical Thinking) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทดลอง ค้นคว้า และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ผ่านการตั้งคำถามและแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ดังนั้น ทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่การศึกษา ๖.๐ จะเป็นการออกแบบการจัดการศึกษาเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก รวมถึงความต้องการใหม่ ๆ ในตลาดแรงงาน การเน้นการเรียนรู้แบบยืดหยุ่นและทักษะที่เป็นสากลช่วยให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวได้ดีกับการทำงานในยุคดิจิทัลและในยุคต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาและนำเสนอทิศทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สู่ยุคการศึกษา ๖.๐ สามารถเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาได้ดังนี้

๑. ควรออกแบบการจัดการศึกษาแบบไร้รอยต่อระหว่างการจัดการเรียนรู้พร้อมกันทั้งออนไลน์และออนไซต์ โดยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงกระบวนการเรียนรู้ได้เท่าเทียมกันหรือเรียกว่า Hybrid Learning

๒. ควรออกแบบการจัดการศึกษาแบบองค์รวมเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลก เน้นการเรียนรู้แบบยืดหยุ่น พัฒนาทักษะที่เป็นสากลที่เหมาะสมกับการทำงานในยุคดิจิทัล

๓. ควรออกแบบการจัดการศึกษาที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ของการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยสื่อเทคโนโลยีดิจิทัล ด้วยช่องทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย และเน้นการประเมินผลตามสภาพจริง

^{๑๘} Anealka Aziz Hussin, “Education 4.0 Made Simple: Ideas for Teaching”, [Online], Available: <https://journals.aiac.org.au/index.php/IJELS/article/view/4616/0> [November 9, 2024].

บรรณานุกรม

- คณินันต์ จันทบุตร. **แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระเทพพรเมธี. **คู่มือปริยัตินิเทศก์ พ.ศ. ๒๕๖๗**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พระปริยัตินิเทศก์ แห่งคณะสงฆ์, ๒๕๖๗.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต). **ทิศทางการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **ปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนาจะไปอยู่ที่ไหน ?**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๔.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- เรณูภา บุตมี. “แนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา”. **วารสารมณี เชษฐาราม วัดจอมมณี**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม – ธันวาคม ๒๕๖๕): ๘๖-๑๐๓.
- อินดา ศิริวรรณ และนิเวศน์ วงศ์สุวรรณ. “การศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์”. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๘): ๑๐-๒๓.
- Yuval Noah Harari. **21 Lessons for the 21st Century**. New York: Spiegel & Grau, 2018.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. “การพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14295> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). “**ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.watnyanaves.net/th/book-full-text/194> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].
- สมศักดิ์ บุญปู. “**การพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14295> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].
- สำนักงานพระราชกฤษฎีกา. ใน สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม. “**พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๓๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๓) ๒๕๖๐**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://ssc.onab.go.th/th/content/category/detail/id/7/iid/6576> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].
- Anealka Aziz Hussin. “**Education 4.0 Made Simple: Ideas for Teaching**”. [Online]. Available: <https://journals.aiac.org.au/index.php/IJELS/article/view/4616/0> [November 9, 2024].

Peter Fisk. “Education 4.0 ... the future of learning will be dramatically different, in school and throughout life”. [Online]. Available: <https://www.peterfisk.com/2017/01/future-education-young-everyone-taught-together/> [November 9, 2024].

The Intelligence. “VUCA และ BANI World คืออะไร เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://intsharing.co/2024/03/19/vuca-bani-world-คืออะไร-เหมือนหรือ/> [๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๗].

UNESCO. Learning: The treasure within. “Report for UNESCO of the international commission on education for the twenty first century”. Retrieved [Online], Available: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002273/227373e.pdf> [November 12, 2024].

บทบาทวิทยาลัยพระธรรมทูต มจร กับการผลิตพระธรรมทูตสายต่างประเทศ*

The Role of Dhammaduta College of MCU in Producing Overseas Dhammaduta Bhikkhus

พระครูสุตฺตรัตนบัณฺฑิต**

Phrakhru Sutaratanabudtit

พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสนโน***

Phramaha Surasak Paccantaseno

พระมหาวิเชียร สุธีโร****

Phramaha Wichian Sutheero

วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Dhammaduta College of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: prayoon.kham@mcu.ac.th

Received: December 04, 2024

Revised: December 18, 2024

Accepted: December 20, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาทของวิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการผลิตพระธรรมทูตสายต่างประเทศ โดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษา พบว่า วิทยาลัยพระธรรมทูต ได้ดำเนินการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศมาแล้ว ๓๐ รุ่น มีผู้ผ่านการอบรมจำนวน ๒,๕๙๘ รูป และได้พัฒนาหลักสูตรการศึกษา ๔ หลักสูตร ได้แก่ (๑) หลักสูตรวุฒิบัตร พระธรรมทูต (๒) หลักสูตรประกาศนียบัตรพระธรรมทูต (๓) หลักสูตรประกาศนียบัตรวิปัสสนากรรมฐาน (หลักสูตรนานาชาติ) และ (๔) หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระธรรมทูต นอกจากนี้ ยังได้เสนอแนวทางการพัฒนาในอนาคต ๕ ด้าน คือ (๑) การปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทโลก (๒) การเสริมสร้างทักษะการบริหารจัดการและภาวะผู้นำ (๓) การส่งเสริมการวิจัยและการสร้างองค์ความรู้ (๔) การพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผล และ (๕) การสร้างความ

* บทความนี้ ได้พัฒนามาจากบทความวิชาการ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือสารนิพนธ์ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๗ งานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๗ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่างวันที่ ๗-๘ ธันวาคม ๒๕๖๗

** พระครูสุตฺตรัตนบัณฺฑิต, ดร. Phrakhru Sutaratanabudtit, Dr.

*** พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสนโน, ผศ.ดร. Phramaha Surasak Paccantaseno, Asst.Prof.Dr.

**** พระมหาวิเชียร สุธีโร, ดร. Phramaha Wichian Sutheero, Dr.

วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Dhammaduta College of Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ การดำเนินงานของวิทยาลัยพระธรรมทูตนี้มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ และการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรมในระดับนานาชาติ

คำสำคัญ: วิทยาลัยพระธรรมทูต; การผลิต; พระธรรมทูตสายต่างประเทศ;
การเผยแผ่พระพุทธศาสนา; มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This academic article aims to present the role of Dhammaduta College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University (MCU), in producing Overseas Dhammaduta Bhikkhus. Through the study of relevant documents and research, the findings reveal that the College has conducted training for 30 cohorts of Overseas Dhammaduta Bhikkhus, with 2,598 graduates. The College has developed four educational curricula: (1) Certificate Program in Dhammaduta Studies, (2) Diploma Program in Dhammaduta Studies, (3) International Diploma Program in Vipassana Meditation, and (4) Master of Arts Program in Dhammaduta Studies. Furthermore, the study proposes five areas for future development (1) modernizing curricula to align with global contexts, (2) strengthening management skills and leadership, (3) promoting research and knowledge creation, (4) developing monitoring and evaluation systems, and (5) building cooperation with various sectors. The College's operations play a crucial role in supporting Buddhist propagation abroad and promoting international cross-cultural understanding.

Keywords: Dhammaduta College; Production; Overseas Dhammaduta Bhikkhus;
Buddhist Propagation; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้และพัฒนาปัญญา มีเป้าหมายสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนากาย วาจา และใจ เพื่อสร้างประโยชน์สุขและสันติภาพแก่มวลมนุษยชาติ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือเป็นพันธกิจสำคัญประการหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย สืบเนื่องจากพุทธประสงค์ในการส่งพระสาวกออกประกาศพระศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล นับตั้งแต่การส่งพระอรหันตสาวก ๖๐ รูปแรกไปประกาศพระศาสนา และสืบทอดเจตนารมณ์นี้ผ่านพระธรรมทูต ๔ สาย ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช จวบจนถึงประวัติศาสตร์การส่งพระสงฆ์ไทยไปศึกษาและฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในศรีลังกาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและอยุธยา

ในบริบทสังคมปัจจุบัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ อนุมัติให้กรมการศาสนาดำเนินโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูต^๑ การดำเนินงานได้พัฒนาเป็นลำดับ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ มหาเถรสมาคมได้มอบหมายให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นผู้รับผิดชอบการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศในส่วนคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ และในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดตั้งวิทยาลัยพระธรรมทูตขึ้น เพื่อเป็นหน่วยงานหลักในการผลิตและพัฒนาพระธรรมทูต เป็นส่วนงานจัดการศึกษา มีการกิจกรรมครอบคลุมทั้งการจัดการเรียนการสอน การฝึกอบรม การวิจัย และการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยวิทยาลัยพระธรรมทูต และกองวิเทศสัมพันธ์ ได้ผลิตพระธรรมทูตสายต่างประเทศมาแล้ว ๓๐ รุ่น มีจำนวนผู้ผ่านการอบรมรวมทั้งสิ้น ๒,๕๙๘ รูป^๒ และได้ออกไปปฏิบัติศาสนกิจในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

บทความนี้ มุ่งศึกษาบทบาทของวิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการผลิตพระธรรมทูตสายต่างประเทศ โดยวิเคราะห์ถึงพัฒนาการของการฝึกอบรมพระธรรมทูต การพัฒนาหลักสูตร และแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระธรรมทูตในอนาคต เพื่อสะท้อนให้เห็นความสำคัญของสถาบันการศึกษาสงฆ์ในการสนับสนุนพันธกิจการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ อันจะนำไปสู่การส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรมและการสร้างสันติภาพในสังคมโลก

การพัฒนาพระธรรมทูตสายต่างประเทศกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ เป็นพันธกิจสำคัญของคณะสงฆ์ไทยที่ต้องดำเนินการอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในโลกยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว การพัฒนาพระธรรมทูตสายต่างประเทศ จึงต้องมีกระบวนการที่รอบด้านทั้งในแง่ของระเบียบปฏิบัติ การฝึกอบรม และการบริหารจัดการ เพื่อให้การปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศเป็นไปอย่างเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ คณะสงฆ์ไทยโดยการนำของมหาเถรสมาคม จึงได้วางระบบและกลไกต่าง ๆ เพื่อรองรับภารกิจนี้ ทั้งในด้านกฎระเบียบ การพัฒนาบุคลากร และการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไปนี้

^๑ มติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ เรื่อง การอนุมัติให้กรมการศาสนาดำเนินโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูต.

^๒ วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “ฐานข้อมูลผู้สำเร็จหลักสูตรวุฒิปัตรโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://odc.mcu.ac.th/?page_id=43315 [๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๗].

กรอบกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

การกำกับดูแลการเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศของพระภิกษุสามเณรมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มต้นจากการที่มหาเถรสมาคมได้ประกาศใช้ “ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเดินทางไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร พ.ศ. ๒๕๐๗”^๓ ซึ่งถือเป็นระเบียบฉบับแรก ที่วางรากฐานสำคัญในการควบคุมและกำกับดูแลการเดินทางของพระภิกษุสามเณรไทยสู่ต่างแดน ต่อมาเมื่อสภาพสังคมและการคมนาคมระหว่างประเทศมีความก้าวหน้ามากขึ้น มหาเถรสมาคมจึงได้อาศัยอำนาจตามมาตรา ๑๕ ตีรแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕^๔ ประกาศใช้ “ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเดินทางไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร พ.ศ. ๒๕๓๗”^๕ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ระเบียบฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๓๗) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ที่มีความครอบคลุมและชัดเจนมากขึ้นในหลายประการ ได้แก่ (๑) การจำแนกประเภทการเดินทางที่ชัดเจน ทั้งการไปศึกษา ปฏิบัติศาสนกิจ และกิจธุระส่วนตัว (๒) การกำหนดคุณสมบัติของผู้เดินทางที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์แต่ละประเภท (๓) การวางระบบการขออนุญาตที่รัดกุม (๔) การกำหนดเงื่อนไขการพำนักในต่างประเทศ และ (๕) การจัดระบบการควบคุมดูแลที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังได้จัดตั้งศูนย์ควบคุมการไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร (ศ.ต.ภ) ขึ้นเป็นหน่วยงานกลางในการประสานงานและกำกับดูแลการเดินทาง พัฒนาการของระเบียบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความพยายามของคณะสงฆ์ไทยในการปรับปรุงกลไกการกำกับดูแลให้มีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญในการรักษาพระธรรมวินัย ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และรักษาภาพลักษณ์ที่ดีงามของคณะสงฆ์ไทยในสายตาชาวโลก

การพัฒนาระบบการฝึกอบรมพระธรรมทูต

การพัฒนาระบบการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทยมีจุดเริ่มต้นที่สำคัญในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ เมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้กรมการศาสนาดำเนินโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูต^๖ ตามข้อเสนอของคณะสงฆ์และกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ การดำเนินงานในระยะแรกได้เริ่มขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๙-๒๕๑๐ โดยความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์

^๓ ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเดินทางไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร พ.ศ. ๒๕๐๗, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๘๑ ตอนที่ ๗๘ (๑๘ สิงหาคม ๒๕๐๗): ๕๒-๕๖.

^๔ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๐๙ ตอนที่ ๑๖ (๔ มีนาคม ๒๕๓๕): ๕-๑๒.

^๕ ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเดินทางไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร พ.ศ. ๒๕๓๗, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๑๑ ตอนที่ ๕๔ ง (๗ กรกฎาคม ๒๕๓๗): ๓๒-๓๘.

^๖ มติคณะรัฐมนตรี, “การอนุมัติให้กรมการศาสนาดำเนินโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูต.”

มหานิกายและธรรมยุติกนิกาย”^๗ ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่มีการจัดการฝึกอบรมพระธรรมทูตอย่างเป็นระบบ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ มหาเถรสมาคมได้ออกเป็นระเบียบมหาเถรสมาคม กำหนดวิธีปฏิบัติในการไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร พ.ศ. ๒๕๐๗ โดยเหตุผลหลักในการออกระเบียบนี้คือ เพื่อควบคุมการเดินทางไปต่างประเทศของพระภิกษุสามเณรให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียแก่พระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์ เนื่องจากในช่วงก่อนหน้านั้น มีพระภิกษุสามเณรบางรูป เดินทางไปต่างประเทศโดยอาจไม่มีการควบคุมที่ดีพอจนเกิดปัญหาและความเสื่อมเสียต่อพระพุทธศาสนา ระเบียบนี้จึงกำหนดให้พระภิกษุสามเณรที่จะเดินทางไปต่างประเทศต้องได้รับอนุญาตจากมหาเถรสมาคมก่อน และต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด โดยคำนึงถึงลักษณะพิเศษของการปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศที่มีความซับซ้อนมากกว่าการเดินทางในกรณีอื่น ๆ ซึ่งต้องพิจารณาในหลายมิติ ได้แก่

๑. ด้านระยะเวลาการพำนัก เนื่องจากการปฏิบัติศาสนกิจระยะยาว จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

๒. ด้านการตรวจลงตราพำนัก (วีซ่า) ต้องดำเนินการให้ถูกต้องตามกฎหมายและระเบียบของแต่ละประเทศ

๓. ด้านภารกิจที่ต้องปฏิบัติ ครอบคลุมทั้งงานเผยแผ่ การปกครอง และการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

๔. ด้านคุณสมบัติเฉพาะของผู้เดินทาง ต้องมีความรู้ความสามารถทั้งด้านภาษา วัฒนธรรม และการปฏิบัติศาสนกิจ

แม้ว่าการดำเนินงานในระยะแรกจะต้องหยุดชะงักลงด้วยเหตุปัจจัยบางประการ แต่ด้วยความต้องการพระธรรมทูตในต่างประเทศที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีการจัดตั้งวัดไทยอย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ และขยายตัวอย่างรวดเร็วในเมืองใหญ่ ๆ มหาเถรสมาคมจึงได้ริเริ่มโครงการนี้ขึ้นใหม่โดยความร่วมมือกับกรมการศาสนา เป็นเหตุให้การพัฒนากระบวนการฝึกอบรมในระยะต่อมาได้มีการปรับปรุงทั้งในด้านหลักสูตร วิธีการ และเนื้อหาการอบรม เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการที่หลากหลายของพุทธศาสนิกชนในต่างประเทศ และการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก^๘ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพพระธรรมทูตให้มีความพร้อมในการปฏิบัติศาสนกิจในบริบทของสังคมที่มีความหลากหลาย

^๗ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปโลม), “การพัฒนางานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐): ๒๕-๓๘.

^๘ พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาพระธรรมทูตไทยสายต่างประเทศในทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๖๐)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

ทางวัฒนธรรม ตลอดจนสามารถใช้เทคโนโลยีและวิธีการสมัยใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๙

การจัดระบบการบริหารจัดการ

การจัดระบบการบริหารจัดการงานพระธรรมทูตสายต่างประเทศได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบมากขึ้นภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม^{๑๐} โดยในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ มหาเถรสมาคมได้มีมติแต่งตั้งผู้รับผิดชอบการฝึกอบรม แยกตามนิกาย ทั้งนี้ เพื่อให้การบริหารจัดการมีความคล่องตัว และสอดคล้องกับบริบทของแต่ละนิกาย^{๑๑} โดยมอบหมายให้สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) เป็นกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระสงฆ์มหานิกาย และสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนตจาโร) เป็นกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย

การบริหารจัดการได้รับการพัฒนาเป็นระบบมากขึ้น เมื่อพระมหาเถระทั้งสองรูปได้มอบหมายให้สถาบันการศึกษาสงฆ์ระดับอุดมศึกษาเป็นหน่วยงานดำเนินการ^{๑๒} โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยรับผิดชอบการฝึกอบรมพระธรรมทูตฝ่ายมหานิกาย ในส่วนของฝ่ายธรรมยุติกนิกายเป็นการดำเนินการโดยคณะสงฆ์เอง แต่ภายใต้การสนองงานของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยการสนับสนุนงบประมาณจากกรมการศาสนา แห่งละประมาณสองแสนบาทในการดำเนินโครงการ^{๑๓} อย่างไรก็ตาม ระบบการบริหารจัดการได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะเพื่อกำกับดูแลงานพระธรรมทูต^{๑๔} ดังนี้

๑. สำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (สกพต.) สำหรับคณะสงฆ์มหานิกาย
๒. สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต) สำหรับคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย

^๙ พระราชวรมนี (ประยูร ธมมจิตโต), “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์”, เอกสารประกอบ การสัมมนาพระธรรมทูตสายต่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๑๐} มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๙/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

^{๑๑} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปโล), “การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการงานพระธรรมทูตในต่างประเทศ”, วารสารพุทธศาสนศึกษา, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๑): ๔๕-๖๒.

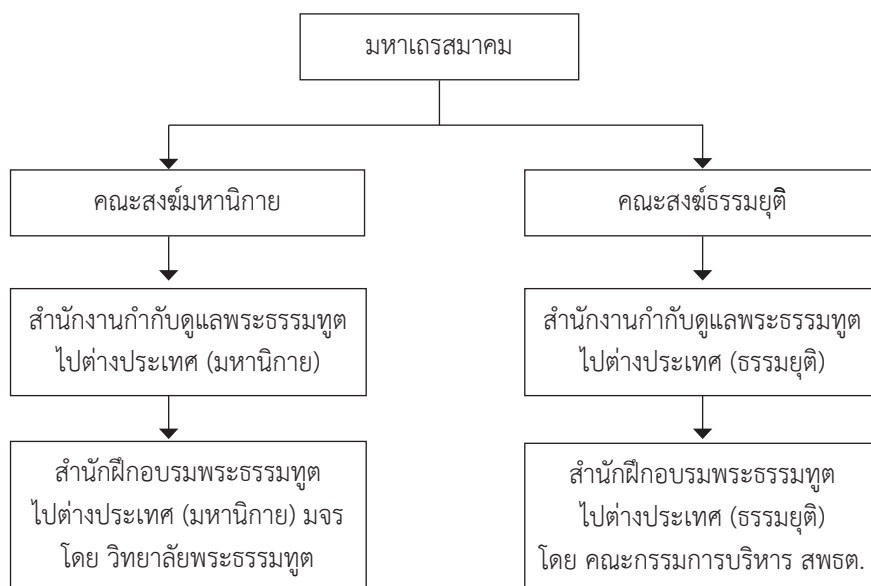
^{๑๒} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, รายงานการประชุมคณะกรรมการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ครั้งที่ ๑/๒๕๓๘, ๑๕ สิงหาคม ๒๕๓๘.

^{๑๓} กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, สรุปผลการดำเนินงานโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ประจำปี ๒๕๓๘, (เอกสารอัดสำเนา).

^{๑๔} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, การดำเนินงานของสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ, รายงานการประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๓๒/๒๕๕๑, (๒๕๕๑).

การฝึกอบรมได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ จนถึงปัจจุบัน มีการพัฒนาทั้งด้านหลักสูตร วิธีการ และการบริหารจัดการ^{๑๕} เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและความต้องการพระธรรมทูตในต่างประเทศที่เพิ่มมากขึ้น

แผนภาพที่ ๑ แสดงโครงสร้างการบริหารงานของสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ

จากโครงสร้างการบริหารของสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ ในส่วนของมหานิกายได้กำหนดให้มีสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ เป็นผู้กำกับดูแลการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ และมอบหมายให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยวิทยาลัยพระธรรมทูต ทำหน้าที่ให้การฝึกอบรม ในส่วนของคณะสงฆ์ธรรมยุติ กำหนดให้มีสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ เป็นผู้กำกับดูแลสำนักการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ (ธรรมยุติ) มีการอบรมในรูปของคณะกรรมการบริหารสำนักการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ (สปต.) มีประธานกรรมการบริหาร คณะกรรมการที่ปรึกษา สปต. สำนักงานเลขานุการ สปต. เป็นกลไกในการประสานและปฏิบัติการสนองงานคณะกรรมการบริหาร สปต. โดยสำนักงานเลขานุการ สปต. ดังกล่าวนี้อยู่ ๒ ส่วนงาน คือฝ่ายอำนวยการ และฝ่ายบริหาร มีเจ้าหน้าที่ สปต. เป็นกลไกในการประสานดำเนินงาน ทั้งนี้ คณะสงฆ์ทั้งมหานิกายและธรรมยุติ ได้มีอบรมมาแล้วทั้งสิ้น จำนวน ๓๐ รุ่น ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ มีพระธรรมทูตผู้ผ่านการฝึกอบรมแล้ว ๓๐ รุ่น มีผู้ผ่านการอบรมรวมทั้งสิ้น ๒,๕๙๘ รูป ซึ่งได้ออกไปปฏิบัติศาสนกิจในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก อย่างไรก็ตามเพื่อให้เห็นถึงพัฒนาหลักสูตรและการพัฒนาศักยภาพพระธรรมทูต ในส่วนของคณะสงฆ์มหานิกายซึ่งจะได้นำเสนอเป็นลำดับไป

^{๑๕} พระราชวรณีย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), รายงานการประเมินผลการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

การพัฒนาหลักสูตรและพัฒนาศักยภาพพระธรรมทูต

การฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๘^{๑๖} โดยในระยะเริ่มต้นมีวัตถุประสงค์สำคัญ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อฝึกอบรม พระธรรมทูตให้มีความรู้ความสามารถ จริยวัตรอันงดงาม และความมั่นใจในการ ปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศยิ่งขึ้น (๒) เพื่อเตรียมพระธรรมทูตผู้มีความเหมาะสมสำหรับส่งไป ต่างประเทศ และ (๓) เพื่อสนองงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทย^{๑๗}

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ มหาวิทยาลัยได้จัดตั้งวิทยาลัยพระธรรมทูตขึ้นเป็นหน่วยงานจัดการศึกษา^{๑๘} และได้พัฒนาหลักสูตรการศึกษาที่หลากหลายเพื่อตอบสนองนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่นานาชาติ การส่งเสริมความร่วมมือ และการสร้างความสัมพันธ์ด้านศาสนาและสันติภาพระหว่างประเทศ^{๑๙} โดยปัจจุบันมีการจัดการศึกษา ๔ หลักสูตรหลัก ได้แก่

๑. หลักสูตรวุฒิปัตร์พระธรรมทูต (๓ เดือน)
๒. หลักสูตรประกาศนียบัตรพระธรรมทูต (๑ ปี)
๓. หลักสูตรประกาศนียบัตรวิปัสสนากรรมฐาน (หลักสูตรนานาชาติ) (๑ ปี)
๔. หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระธรรมทูต^{๒๐}

อย่างไรก็ตาม การผลิตพระธรรมทูต หมายถึง กระบวนการพัฒนาและเตรียมความพร้อม พระธรรมทูตผ่านระบบการศึกษาอบรมที่เป็นระบบ ครอบคลุมทั้งการจัดการเรียนการสอน การฝึกอบรม การพัฒนาหลักสูตร และการเสริมสร้างศักยภาพในด้านต่าง ๆ เพื่อให้พระธรรมทูตมีความรู้ความสามารถ จริยวัตรอันงดงาม และความพร้อมในการปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินการวิทยาลัยพระธรรมทูตได้กำหนดทิศทางการพัฒนาในอนาคตไว้ในแผนพัฒนาวิทยาลัย พระธรรมทูต ระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐) ซึ่งมุ่งสู่วิสัยทัศน์ “ศูนย์กลางผลิตพระธรรมทูตเพื่อการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ” โดยกำหนด ๕ ประเด็นยุทธศาสตร์ ๑๔ เป้าประสงค์ ๒๖ กลยุทธ์ และ ๓๔ ตัวชี้วัด^{๒๑} พร้อมทั้งมีแผนในการพัฒนาหลักสูตรเพิ่มเติม ได้แก่ หลักสูตร

^{๑๖} มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๙/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

^{๑๗} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *คู่มือพระธรรมทูตสายต่างประเทศ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐).

^{๑๘} ข้อกำหนดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง การจัดตั้งส่วนงาน (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๖.

^{๑๙} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *รายงานการประเมินตนเอง วิทยาลัยพระธรรมทูต ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๕*, (๒๕๖๖).

^{๒๐} วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *คู่มือหลักสูตรการศึกษา*, (๒๕๖๗).

^{๒๑} วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, *แผนพัฒนาวิทยาลัยพระธรรมทูต ระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐)*, (๒๕๖๖).

พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระธรรมทูต หลักสูตร Master of Arts in Dhammaduta (English Program) และหลักสูตรระยะสั้นต่าง ๆ เช่น หลักสูตรอบรมธรรมทูตคฤหัสถ์ในต่างประเทศ^{๒๒}

แนวทางการพัฒนาหลักสูตรและพัฒนาศักยภาพพระธรรมทูตสายต่างประเทศในอนาคต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้มีประกาศการจัดตั้งวิทยาลัยพระธรรมทูตขึ้น และมีประกาศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง ภารกิจ อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของส่วนงานในมหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๗ ประกาศ ณ วันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๗ และ พ.ศ. ๒๕๖๒ ประกาศ ณ วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๒ โดยข้อ ๑๘ กำหนดให้วิทยาลัยพระธรรมทูตมีภารกิจเกี่ยวกับงานการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพระธรรมทูต จัดการฝึกอบรมพระธรรมทูต วิจัยพัฒนารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ

แนวทางการพัฒนาหลักสูตรและพัฒนาศักยภาพพระธรรมทูตสายต่างประเทศในอนาคต เป็นการศึกษาระยะวิเคราะห์ข้อมูลจากผลการดำเนินงานโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศและการวิเคราะห์ผลจากประสบการณ์ตรงของผู้เขียน คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยพระธรรมทูต กองวิเทศสัมพันธ์ และบุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญในต่างประเทศหลายครั้ง โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๖๗ ดังต่อไปนี้

๑. การเข้าร่วมประชุมและเสวนาวิชาการระดับนานาชาติ

- ๑) ประชุมความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา ณ ประเทศเมียนมาร์ (๒๕๕๘)
- ๒) ประชุมสัมมนาทางวิชาการระดับนานาชาติ เรื่อง การประชุมระดับนานาชาติเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเถรวาท ณ ประเทศอินโดนีเซีย (๒๕๕๙)
- ๓) ร่วมกิจกรรมและประชุมความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนและอบรมเยาวชน ประจำปี ๒๕๕๙ ณ ประเทศลาว
- ๔) ร่วมประชุมผู้นำสันติภาพโลกที่กรุงโซล จัดโดยองค์กรสหพันธ์สันติภาพสากล (Universal Peace Federation) องค์กรที่ปรึกษาพิเศษคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ (UN) ระหว่างวันที่ ๒๖-๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑ ในหัวข้อหลักของการประชุม “The International Leadership Conference” ประเทศเกาหลีใต้
- ๕) วันที่ ๒-๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑ ร่วมนำเสนอบทความวิชาการธรรมานุสสุภาพพระสงฆ์แห่งชาติ งานประชุมนานาชาติว่าด้วยการสาธารณสุขของประเทศในภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง เรื่อง “ความเสมอภาคด้านสุขภาพและการตอบสนองต่อภาวะวิกฤตด้านสุขภาพ ครั้งที่ ๑๐” (The 10th

^{๒๒} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, รายงานการประชุมสภาวิชาการ ครั้งที่ ๒/๒๕๖๗, (๒๕๖๗).

International Conference on Public Health among GMS Countries: Health Equity and Response to Crisis (ICPH-GMS)) ณ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์คุณหมิง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

๖) ประชุมสมัชชาสามัญประจำปี สหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป (ส.ธ.ย.) ครั้งที่ ๑๖/๒๕๖๖ วันที่ ๑-๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ ณ วัดพุทธวิหาร เมืองอัมสเตอร์ดัม ประเทศเนเธอร์แลนด์

๗) ร่วมประชุมสหภาพพระธรรมทูตไทยในเอเชียตะวันออกเฉียง (UTEA) สมัยสามัญ ครั้งที่ ๑/๒๕๖๖ และเปิดวัดถาวรวงศ์เมืองคยองจู สาธารณรัฐเกาหลี” ระหว่างวันที่ ๕-๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

๘) การร่วมสาธยายพระไตรปิฎกและเสวนาวิชาการนานาชาติพระธรรมทูตไทยทั่วโลก ณ Suntec Singapore Convention & Exhibition Centre สิงคโปร์ ระหว่างวันที่ ๑๑-๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

๙) ร่วมเสวนาทางวิชาการ เรื่อง”การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาชน /เด็ก /เยาวชน คนรุ่นใหม่” วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๖ ณ Suntec Singapore Convention & Exhibition Centre สิงคโปร์

๑๐) ประชุมสหภาพพระธรรมทูตไทยในเอเชียตะวันออกเฉียง สมัยสามัญ ครั้งที่ ๒/๒๕๖๗ ณ วัดพระธรรมกายไทเป ไต้หวัน ระหว่างวันที่ ๑๐-๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

๑๑) ประชุมสมัชชาสงฆ์ไทยในญี่ปุ่น สมัยสามัญครั้งที่ ๑/๒๕๖๗ ระหว่างวันที่ ๑๒-๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ ณ อาคาร ๘๐ ปีหลวงพ่อดำมชโย วัดพระเชตุพน นาริตะ จังหวัดชิบะ ประเทศญี่ปุ่น

๑๒) ประชุมสหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป สมัยสามัญครั้งที่ ๑๗/๒๕๖๗ ระหว่างวันที่ ๑๖-๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ ณ วัดไทยนอร์เวย์ กรุงออสโล สหราชอาณาจักรนอร์เวย์

๒. การเป็นวิทยากรในโครงการอบรมต่าง ๆ

๑) เป็นวิทยากรให้การอบรมโครงการอุปสมบทสืบต่ออายุพุทธศาสนาในต่างแดน ระหว่างวันที่ ๑๒-๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ณ ศูนย์ปฏิบัติวิทยาลัยพระธรรมทูต วัดไทยนอร์เวย์ กรุงออสโล สหราชอาณาจักรนอร์เวย์

๒) เป็นวิทยากรให้การอบรมโครงการอุปสมบทสืบต่ออายุพุทธศาสนาในต่างแดน ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ณ ศูนย์ปฏิบัติวิทยาลัยพระธรรมทูต วัดไทยนอร์เวย์ กรุงออสโล สหราชอาณาจักรนอร์เวย์

๓) เป็นวิทยากรให้การอบรมโครงการธรรมทูตคฤหัสถ์ในต่างประเทศ รุ่นที่ ๑ ระหว่างวันที่ ๒๗-๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๒ ณ ศูนย์ปฏิบัติวิทยาลัยพระธรรมทูต วัดไทยนอร์เวย์ กรุงออสโล สหราชอาณาจักรนอร์เวย์

๔) เป็นวิทยากรผู้ดำเนินการรายการเสวนาวิชาการ หัวข้อ เรื่อง “งานพระธรรมทูตในต่างประเทศ กับคนรุ่นใหม่” ในงานประชุมสหภาพพระธรรมทูตไทยในเอเชียตะวันออกเฉียง (UTEA) สมัยสามัญ ครั้งที่ ๑/๒๕๖๖ และเปิดวัดถาวรณาคยงจุ เมืองคยองจู สาธารณรัฐเกาหลี

๕) เป็นวิทยากรผู้ดำเนินการรายการเสวนาวิชาการ หัวข้อ เรื่อง “ประสบการณ์การเผยแผ่ ชาวท้องถิ่นของพระธรรมทูตในต่างแดน” วันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ ณ วัดธรรมกายไทย กรุงเทพมหานคร ได้หัว

๖) ร่วมเป็นวิทยากรสัมมนาวิชาการศาสนสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำศาสนาในประเทศญี่ปุ่น ในวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๗ ณ อาคาร ๘๐ ปี หลวงพ่อธัมมชโย วัดพระเชตุพน นาโรตตะ จังหวัด ชีบะ ประเทศญี่ปุ่น ในงานประชุมสมัชชาสงฆ์ไทยในญี่ปุ่น สมัยสามัญครั้งที่ ๑/๒๕๖๗ ระหว่างวันที่ ๑๒-๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๗

๗) เป็นวิทยากรให้การอบรมโครงการธรรมทูตคฤหัสถ์ในต่างประเทศ รุ่นที่ ๒ ระหว่าง วันที่ ๑๒-๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ ณ ศูนย์ปฏิบัติวิฑิทยาลัยพระธรรมทูต วัดไทยนอร์เวย์ กรุงออสโล สหราชอาณาจักรนอร์เวย์

๘) เป็นวิทยากรให้การอบรมโครงการธรรมทูตคฤหัสถ์ในต่างประเทศ รุ่นที่ ๒ ระหว่าง วันที่ ๑๒-๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ ณ ศูนย์ปฏิบัติวิฑิทยาลัยพระธรรมทูต วัดไทยนอร์เวย์ กรุงออสโล สหราชอาณาจักรนอร์เวย์

๙) เป็นวิทยากรให้การอบรมโครงการธรรมทูตคฤหัสถ์ในต่างประเทศ รุ่นที่ ๓ ระหว่าง วันที่ ๑๙-๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๗ ณ วัดพุทธวิหาร อัมสเตอร์ดัม ราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์

๓. การศึกษาดูงานและการสร้างความร่วมมือทางวิชาการ

๑) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ศึกษาดูงานการบริหารจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ณ Ching Chueh Buddhist Sangha University Taiwan

๒) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ ศึกษาดูงานการบริหารจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ณ ประเทศเกาหลี และศึกษาดูงานการบริหารจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ณ ประเทศญี่ปุ่น

๓) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ศึกษาดูงานการบริหารจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ณ ประเทศเกาหลี ศึกษาดูงานการบริหารจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ณ ประเทศญี่ปุ่น ร่วมประชุมวิสาขบูชาโลก ณ ประเทศศรีลังกา และร่วมประชุมความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา ณ ประเทศเมียนมาร์

๔) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ติดตามผู้บริหารระดับสูงศึกษาดูงานและความร่วมมือระหว่างประเทศ ณ สาธารณรัฐประชาชนจีน ศึกษาดูงานการบริหารจัดการศึกษา ณ ประเทศเกาหลี ศึกษาดูงานการบริหารจัดการศึกษา ณ ประเทศสิงคโปร์ ศึกษาดูงานการบริหารจัดการศึกษา ณ ประเทศญี่ปุ่น และร่วมกิจกรรม

และประชุมความร่วมมือทางพระพุทธศาสนาโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนและอบรมเยาวชน ประจำปี ๒๕๕๘ ณ ประเทศกัมพูชา

๕) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ร่วมประชุมสัมมนาทางวิชาการระดับนานาชาติ เรื่อง การประชุมระดับนานาชาติเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเถรวาท ณ ประเทศอินโดนีเซีย และร่วมกิจกรรมและประชุมความร่วมมือทางพระพุทธศาสนา โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนและอบรมเยาวชน ประจำปี ๒๕๕๙ ณ ประเทศลาว

๖) ในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ศึกษาดูงานบริหารงานทางพระพุทธศาสนาในประเทศอินโดนีเซีย

๗) ในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ร่วมประชุมผู้นำสันติภาพโลกที่กรุงโซล จัดโดยองค์กรสหพันธ์สันติภาพสากล (Universal Peace Federation) องค์กรที่ปรึกษาพิเศษคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ (UN) ระหว่างวันที่ ๒๖-๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑ ในหัวข้อหลักของการประชุม “The International Leadership Conference” ประเทศเกาหลีใต้ นอกจากนี้ยังได้ร่วมเป็นวิทยากรให้การอบรมโครงการอุปสมบทสืบต่ออายุพุทธศาสนาในต่างแดน ณ วัดไทยนอร์เวย์ กรุงออสโล ราชาอาณาจักรนอร์เวย์ ๑๒-๑๕ ตุลาคม ๒๕๖๑ และ ระหว่างวันที่ ๒-๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑ ร่วมนำเสนอบทความวิชาการธรรมนุญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ งานประชุมนานาชาติว่าด้วยการสาธารณสุขของประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง เรื่อง “ความเสมอภาคด้านสุขภาพและการตอบสนองต่อภาวะวิกฤตด้านสุขภาพ ครั้งที่ ๑๐” (The 10th International Conference on Public Health among GMS Countries: Health Equity and Response to Crisis (ICPH-GMS)) ณ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

๘) การลงนาม MoU กับ The International Theravāda Buddhist Missionary University ประเทศเมียนมาร์ (กรกฎาคม ๒๕๖๗)

๙) การเยือนวิทยาลัยพระพุทธรูปนานาชาติ ประเทศศรีลังกา (กันยายน ๒๕๖๗)

จากประสบการณ์ตรงในการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ทำให้ผู้เขียนและคณะ ได้เห็นถึงสภาพการณ์จริง ปัญหา และความท้าทายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ รวมถึงได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับพระธรรมทูตและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากนานาชาติ ซึ่งนำมาสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการพัฒนาหลักสูตรและพัฒนาศักยภาพพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ในอนาคตที่นำเสนอในบทความนี้^{๒๓} มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

^{๒๓} พระครูสุตธัมมบัณฑิต, ดร., บันทึกการเดินทางและประสบการณ์การทำงานด้านพระธรรมทูตในต่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๖๗, (เอกสารอัดสำเนา).

๑. การจัดทำหลักสูตรและปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทโลก

การพัฒนาหลักสูตรพระธรรมทูตในปัจจุบันจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจากรูปแบบดั้งเดิมที่เน้นเฉพาะเนื้อหาทางพระพุทธศาสนาไปสู่การบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทโลกที่ซับซ้อน ซึ่งหากพิจารณาถึงสถานการณ์โลกและความท้าทายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในศตวรรษที่ ๒๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเผชิญกับความท้าทายและโอกาสที่สำคัญหลายประการ ทำให้การผลิตพระธรรมทูตต้องปรับตัวเพื่อตอบสนองสถานการณ์ดังต่อไปนี้

๑) การขยายตัวของชุมชนชาวพุทธในต่างประเทศ

ปัจจุบันมีการขยายตัวของชุมชนชาวพุทธในประเทศตะวันตกอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา ยุโรป และออสเตรเลีย จากการสำรวจของ Pew Research Center พบว่า ในปี ๒๐๒๐ มีชาวพุทธในสหรัฐอเมริกาประมาณ ๓.๖ ล้านคน^{๒๔} และคาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น ๔.๒ ล้านคนในปี ๒๐๓๐^{๒๕} ส่งผลให้มีความต้องการพระธรรมทูตที่มีความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทของสังคมตะวันตกมากขึ้น

๒) ความสนใจในพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาจิตใจและสุขภาพ

กระแสความสนใจในการปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนาเพื่อการพัฒนาจิตใจและสุขภาพมีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยองค์การอนามัยโลกได้รับรองการปฏิบัติสมาธิเป็นหนึ่งในวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม^{๒๖} ทำให้ต้องผลิตพระธรรมทูตที่มีความเชี่ยวชาญในการสอนกรรมฐานและการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสุขภาพ

๓) การเติบโตของเทคโนโลยีดิจิทัล

การระบาดของโควิด-19 เร่งให้เกิดการปรับตัวสู่ยุคดิจิทัล รายงานจาก Digital 2022 Global Overview Report ระบุว่าผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วโลกกว่า ๔.๙๕ พันล้านคน^{๒๗} ทำให้ต้องพัฒนาพระธรรมทูตให้มีทักษะในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านช่องทางออนไลน์

^{๒๔} Pew Research Center, **Buddhism in America: Global Religion in a Postmodern World**, (Washington, DC., 2021).

^{๒๕} The Association of Religion Data Archives, **Religious Trends and Projections 2020-2030**, (Pennsylvania State University, 2020).

^{๒๖} World Health Organization, **Traditional, Complementary and Integrative Medicine: Meditation**, (WHO Technical Report Series, 2022).

^{๒๗} We Are Social & Hootsuite, **Digital 2022 Global Overview Report**, (2022).

๔) การเติบโตของการศึกษาพุทธศาสนาในระดับอุดมศึกษา

มหาวิทยาลัยชั้นนำทั่วโลกเปิดหลักสูตรด้านพุทธศาสนศึกษามากขึ้น โดย Times Higher Education รายงานว่ามีสถาบันอุดมศึกษากว่า ๑๐๐ แห่งทั่วโลกที่เปิดสอนหลักสูตรเกี่ยวกับพุทธศาสนา^{๒๘} ส่งผลให้ต้องผลิตพระธรรมทูตที่มีความรู้ทางวิชาการในระดับสูงเพื่อรองรับการทำงานร่วมกับสถาบันการศึกษา

๕) ความท้าทายด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา

UNESCO รายงานว่าโลกกำลังเผชิญกับความท้าทายด้านการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา^{๒๙} ทำให้ต้องผลิตพระธรรมทูตที่มีทักษะในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมและความเข้าใจในศาสนาอื่น

สถานการณ์โลกและความท้าทายเหล่านี้ช่วยสะท้อนให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรและการผลิตพระธรรมทูตที่มีความรู้ความสามารถรอบด้าน เพื่อรองรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทโลกที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาหลักสูตรพระธรรมทูตในปัจจุบันจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจากรูปแบบดั้งเดิมที่เน้นเฉพาะเนื้อหาทางพระพุทธศาสนาไปสู่การบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทโลกโดยมีประเด็นสำคัญ ๓ ด้าน ดังนี้

๑.๑ การบูรณาการหลักธรรมกับประเด็นร่วมสมัย

การบูรณาการหลักธรรมกับประเด็นร่วมสมัยนับเป็นพลวัตสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรพระธรรมทูตยุคปัจจุบัน วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อตอบสนองความท้าทายของสังคมร่วมสมัยในหลากหลายมิติ โดยมีการออกแบบหลักสูตรที่สอดคล้องกับพันธกิจหลักในการพัฒนาศักยภาพพระธรรมทูต การจัดการฝึกอบรม และการวิจัยพัฒนานวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังนี้

๑. หลักสูตรระดับประกาศนียบัตร

๑) หลักสูตรระดับประกาศนียบัตรการประยุกต์หลักธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม เป็นหลักสูตรระดับประกาศนียบัตร ที่มุ่งพัฒนาองค์ความรู้และทักษะพื้นฐานในการประยุกต์หลักธรรมเพื่อตอบสนองประเด็นท้าทายทางสังคม โดยเฉพาะการบูรณาการหลักไตรสิกขาในการจัดการปัญหา

^{๒๘} Times Higher Education, *Buddhist Studies in Global Higher Education: A Survey of Programs and Trends*, (2023).

^{๒๙} UNESCO, *Rethinking Interreligious Dialogue for Sustainable Peace*, (UNESCO Publishing, 2022).

สิ่งแวดล้อม การประยุกต์หลักพรหมวิหาร ๔ เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ และการใช้หลักสติปัญญา ๔ ในการส่งเสริมสุขภาวะทางจิต กระบวนการเรียนรู้เน้นการวิเคราะห์กรณีศึกษาและการปฏิบัติจริง

๒) หลักสูตรระดับประกาศนียบัตรการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตและปัญญา

เป็นหลักสูตรระดับประกาศนียบัตรที่มุ่งพัฒนาองค์ความรู้และทักษะพื้นฐานในการประยุกต์หลักธรรมเพื่อตอบสนองประเด็นท้าทายทางสังคม โดยเฉพาะการบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่กับหลักพุทธธรรม เช่น พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาสังคมร่วมสมัย การประยุกต์สันติวิธีเชิงพุทธในการจัดการความขัดแย้ง พุทธจิตวิทยาเพื่อการบำบัดและเยียวยาจิตใจ การเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตและปัญญาในองค์กรวัดและชุมชน

๓) หลักสูตรระดับประกาศนียบัตรภาษาอังกฤษสำหรับพระธรรมทูต เป็นหลักสูตรระดับประกาศนียบัตรที่มุ่งพัฒนาองค์ความรู้และทักษะพื้นฐานด้านภาษาอังกฤษเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทสากล โดยเฉพาะการบูรณาการทักษะทางภาษากับหลักพุทธธรรม เช่น ทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษในงานธรรมทูต การแปลและตีความคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นภาษาอังกฤษ การประยุกต์ใช้สื่อและเทคโนโลยีดิจิทัลในการเผยแผ่เป็นภาษาอังกฤษ การพัฒนาทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมในบริบทนานาชาติ รวมถึงการฝึกปฏิบัติการนำเสนอธรรมะและการตอบคำถามเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นภาษาอังกฤษ

๒. หลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา

๑) หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและการสื่อสารเพื่อพระพุทธศาสนา (Master of Arts Program in Language and Communication for Buddhism) โดยอาจกำหนดปรัชญาของหลักสูตร คือ “มุ่งผลิตมหาบัณฑิต ที่มีความรู้ความสามารถในการบูรณาการทักษะภาษาสากลและภาษาท้องถิ่นเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทพหุวัฒนธรรม” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีความเชี่ยวชาญด้านภาษาและการสื่อสารระดับนานาชาติ (๒) เพื่อสร้างนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่สามารถประยุกต์ใช้ภาษาในการเผยแผ่อย่างมีประสิทธิภาพ (๓) เพื่อพัฒนางานวิจัยด้านการสื่อสารทางพระพุทธศาสนาในบริบทสากล

โครงสร้างหลักสูตร (๓๙ หน่วยกิต) ประกอบด้วยหมวดวิชาบังคับ (๒๑ หน่วยกิต) อาจกำหนดรายวิชา ตัวอย่าง เช่น ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารทางพระพุทธศาสนา การวิเคราะห์ภาษาท้องถิ่นเพื่อการเผยแผ่ ทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม วิธีวิทยาการวิจัยทางภาษาและการสื่อสาร สัมมนาการประยุกต์ใช้ภาษาในงานพระธรรมทูต และ เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสารทางพระพุทธศาสนา ในส่วนของหมวดเลือก (๖ หน่วยกิต) อาจกำหนดรายวิชา เช่น การแปลและตีความคัมภีร์พระพุทธศาสนา ภาษาศาสตร์เพื่อการเผยแผ่ การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมสื่อสาร

ทางพระพุทธศาสนา และการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยกำหนดให้จัดทำวิทยานิพนธ์ (๑๒ หน่วยกิต)

ทั้งนี้ หลักสูตรกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้อย่างน้อยใน ๔ ประเด็นสำคัญ คือ (๑) ผู้ผ่านหลักสูตรสามารถใช้ภาษาสากลและภาษาท้องถิ่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (๒) มีทักษะการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมสื่อสารทางพระพุทธศาสนา (๓) สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทสากล และ (๔) มีความเข้าใจในมิติทางวัฒนธรรมและสามารถปรับตัวในสังคมพหุวัฒนธรรม

๒) หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมทูตเพื่อสังคม (Master of Buddhist Studies Program in Dhammaduta for Social Development) โดยอาจกำหนดปรัชญาของหลักสูตร คือ “มุ่งผลิตพระธรรมทูตที่มีความรู้ความสามารถในการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม มีทักษะการทำงานร่วมกับคณะสงฆ์และชุมชน เพื่อการเผยแผ่และพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อพัฒนาพระธรรมทูตให้มีความรู้ความสามารถในการขับเคลื่อนงานคณะสงฆ์เพื่อสังคม (๒) เพื่อสร้างนักพัฒนาสังคมเชิงพุทธที่สามารถประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนและสังคม (๓) เพื่อพัฒนางานวิจัยด้านธรรมทูตที่ตอบสนองความต้องการของสังคมไทย

โครงสร้างหลักสูตร (๓๙ หน่วยกิต) ประกอบด้วยหมวดวิชาบังคับ (๒๑ หน่วยกิต) อาจกำหนดรายวิชา เช่น การบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อสังคม นวัตกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทย การพัฒนาชุมชนและสังคมแนวพุทธ การวิเคราะห์ปัญหาสังคมไทยร่วมสมัย เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่องานคณะสงฆ์ ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ สัมมนาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อสังคม ในส่วนของหมวดเลือก (๖ หน่วยกิต) อาจกำหนดรายวิชา เช่น การให้คำปรึกษาเชิงพุทธในชุมชน การจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย การพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงพุทธ โดยกำหนดให้จัดทำวิทยานิพนธ์ (๑๒ หน่วยกิต)

ทั้งนี้ หลักสูตรกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้อย่างน้อยใน ๔ ประเด็นสำคัญ คือ ผู้ผ่านหลักสูตร (๑) สามารถบริหารจัดการงานคณะสงฆ์เพื่อการพัฒนาสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ (๒) มีทักษะการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมทางสังคมแนวพุทธ (๓) สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่และพัฒนาสังคม (๔) มีความเข้าใจบริบทสังคมไทยและสามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ของหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาธรรมทูตเพื่อสังคม คือ “พระธรรมทูตนักพัฒนา นำพาสังคมสู่สันติสุข” การดำเนินการหลักสูตรดังกล่าวนี้ เพื่อตอบสนองงานกิจการคณะสงฆ์ไทยของมหาเถรสมาคม ภายใต้ความร่วมมือทางวิชาการ ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา องค์กร

พัฒนาสังคม และสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ในการออกแบบหลักสูตรดังกล่าวนี้ ควรมีการฝึกปฏิบัติ โดยออกแบบให้มีการฝึกปฏิบัติงานในพื้นที่ชุมชนต้นแบบในประเทศ โดยกำหนดให้มีการทำโครงการพัฒนาสังคมร่วมกับคณะสงฆ์ การสัมมนาเชิงปฏิบัติการร่วมกับเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา และหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

๓. หลักสูตรระยะสั้น การตอบสนองความต้องการเฉพาะด้าน

วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาจพัฒนาหลักสูตรระยะสั้นที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะด้าน ดังตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑) หลักสูตรอบรมภาษาอังกฤษสำหรับพระธรรมทูต เป็นกระบวนการสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพด้านการสื่อสารและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทนานาชาติ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาอังกฤษที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนการเสริมสร้างความเข้าใจในมิติทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง ทั้งนี้ เพื่อให้พระธรรมทูตสามารถถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟังที่มีความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับสากลได้อย่างยั่งยืน

๒) หลักสูตรอบรมภาษาท้องถิ่นสำหรับพระธรรมทูต เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาทักษะการสื่อสารภาษาท้องถิ่นในพื้นที่เป้าหมายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยบูรณาการองค์ความรู้ด้านภาษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ เข้ากับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ เพื่อให้พระธรรมทูตสามารถเข้าถึงและสื่อสารกับประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน อันจะนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

๓) หลักสูตรอบรมพุทธธรรมเพื่อสุขภาวะองค์กรวม เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาทักษะการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม โดยเฉพาะสติปัญญา ๔ ในการดูแลสุขภาพจิตและพัฒนาคุณภาพชีวิต^{๓๐} โดยบูรณาการองค์ความรู้ด้านพุทธธรรม จิตวิทยา และศาสตร์สมัยใหม่ในการเยียวยาจิตใจมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสติและปัญญาเพื่อการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ทั้งกาย จิต สังคม และปัญญา ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดูแลตนเองและผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนาทักษะการให้คำปรึกษาและเยียวยาจิตใจตามแนวพุทธ อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ยั่งยืนในสังคมร่วมสมัย

^{๓๐} พระมหาประยูร โชติวโร, “การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาสังคมร่วมสมัย”, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๓): ๓๑-๔๕.

๔) **หลักสูตรอบรมธรรมทูตคฤหัสถ์** เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของบุคลากรฆราวาสในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยบูรณาการองค์ความรู้ด้านหลักธรรมและทักษะการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ในบริบทสังคมร่วมสมัย หลักสูตรประกอบด้วยสามส่วนหลัก ได้แก่ ภาควิชาความรู้พื้นฐานที่ครอบคลุมหลักพุทธธรรม พุทธวิธีในการสอน และจิตวิทยาการสื่อสาร ภาควิชาทักษะการสื่อสาร ที่เน้นการพัฒนาความสามารถในการถ่ายทอดธรรมะผ่านช่องทางที่หลากหลาย และภาคปฏิบัติการ ที่มุ่งเน้นการฝึกปฏิบัติจริงผ่านการทำโครงการและกิจกรรมการเผยแผ่ธรรมะ กระบวนการเรียนรู้ใช้วิธีการที่หลากหลายทั้งการบรรยาย การฝึกปฏิบัติ และการศึกษาดูงาน โดยมีการประเมินผลรอบด้านทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ผู้ผ่านการอบรมจะได้รับประกาศนียบัตรและมีโอกาสเข้าร่วมเครือข่ายธรรมทูตคฤหัสถ์ ซึ่งจะ เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาจิตใจของสังคมโดยรวม

๔. หลักสูตรฝึกอบรมเฉพาะทาง (๑-๒ เดือน) เช่น

๑) **หลักสูตรภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพระธรรมทูต** (๒ เดือน) เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาทักษะภาษาและความเข้าใจวัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ โดยเน้นการฝึกปฏิบัติการใช้ภาษาในสถานการณ์จริง การเรียนรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และการประยุกต์ใช้สื่อท้องถิ่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผ่านการฝึกปฏิบัติและการทำงานร่วมกับชุมชน

๒) **หลักสูตรการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่องานธรรมทูต** (๑ เดือน) เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสร้างสื่อดิจิทัล การใช้สื่อสังคมออนไลน์ การจัดการเรียนการสอนออนไลน์ และการพัฒนานวัตกรรมสื่อสารธรรมะผ่านช่องทางดิจิทัล เน้นการฝึกปฏิบัติและการสร้างผลงานจริง

๓) **หลักสูตรการให้คำปรึกษาเชิงพุทธและการเยียวยาจิตใจ** (๒ เดือน) เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาทักษะการให้คำปรึกษาตามแนวพุทธ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเยียวยาจิตใจ การดูแลสุขภาพจิตชุมชน และการจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจ เน้นการฝึกปฏิบัติการให้คำปรึกษาในสถานการณ์จริงและการทำงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ

๔) **หลักสูตรการบริหารจัดการวัดและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน** (๒ เดือน) เป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาทักษะการบริหารจัดการวัด การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม และการพัฒนาโครงการเพื่อชุมชน เน้นการศึกษาดูงานและการทำโครงการพัฒนาชุมชนจริง

การกำหนดหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น เน้นให้วิทยาลัยพระธรรมทูตทำหน้าที่ตามพันธกิจของส่วนงาน โดยที่การออกแบบหลักสูตรของแต่ละหลักสูตรจะมีลักษณะเด่น กล่าวคือ เน้นการฝึกปฏิบัติจริง มีการศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิทยากรผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน การประเมินผลตามสภาพจริง และการติดตามและให้คำปรึกษาหลังการอบรม ซึ่งโดยที่สุดแล้วการพัฒนาหลักสูตร

ในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของการศึกษาพระพุทธศาสนาที่ตอบสนองต่อความท้าทายของศตวรรษที่ ๒๑ โดยเน้นการบูรณาการองค์ความรู้ การตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียน และการสร้างนวัตกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย

๑.๒ การเสริมสร้างทักษะการบริหารจัดการและภาวะผู้นำ

ในอดีตบทบาทของพระสงฆ์มักจำกัดอยู่ในวงแคบเฉพาะด้านศาสนกิจ แต่ในปัจจุบันพระธรรมทูตต้องทำหน้าที่เป็นทั้งผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้บริหารองค์กรในเวลาเดียวกันซึ่งการพัฒนาทักษะด้านการบริหารจัดการและภาวะผู้นำจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเสริมสร้างทักษะการบริหารจัดการและภาวะผู้นำอย่างน้อยใน ๒ ประเด็นสำคัญ คือ (๑) การพัฒนาความสามารถในการบริหารองค์กรสงฆ์ในต่างประเทศ เกี่ยวกับการบริหารจัดการวัดและชุมชนพุทธในต่างประเทศต้องยอมรับว่ามีความท้าทายที่แตกต่างจากในประเทศไทย ทั้งในแง่กฎหมาย การเงิน และการบริหารบุคลากร การฝึกอบรมในด้านนี้จะช่วยให้พระธรรมทูตสามารถบริหารองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้องตามกฎหมายของประเทศนั้นๆ (๒) การพัฒนาภาวะผู้นำและทักษะการทำงานเป็นทีม การเสริมสร้างทักษะการบริหารจัดการและภาวะผู้นำในส่วนนี้ ก็เพราะว่าพระธรรมทูตนั้นอยู่ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณต้องมีความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจและนำพาชุมชนไปสู่เป้าหมายร่วมกัน นอกจากนี้ การทำงานร่วมกับองค์กรพุทธศาสนาและองค์กรต่างศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างศาสนา

๑.๓ การส่งเสริมการวิจัยและการสร้างองค์ความรู้

การวิจัยและการสร้างองค์ความรู้ใหม่เป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาและปรับปรุงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ในอดีต การศึกษาพระพุทธศาสนามักจำกัดอยู่ในวงการสงฆ์ แต่ปัจจุบันมีการศึกษาวิจัยในเชิงวิชาการมากขึ้น การส่งเสริมการวิจัยและการสร้างองค์ความรู้ใน ๒ ประเด็นสำคัญ คือ (๑) การส่งเสริมการทำวิจัยด้านพระพุทธศาสนาในบริบทโลก คือการพัฒนาทักษะการวิจัยและการเขียนเชิงวิชาการจะช่วยให้พระธรรมทูตสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่และนำเสนอพระพุทธศาสนาในมุมมองที่ทันสมัยและเป็นวิชาการมากขึ้น การสนับสนุนโครงการวิจัยร่วมกับสถาบันการศึกษาในต่างประเทศจะช่วยสร้างเครือข่ายและแลกเปลี่ยนความรู้ในระดับนานาชาติ และ (๒) การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างพระธรรมทูตนานาชาติ เช่น การจัดประชุมวิชาการนานาชาติด้านพระพุทธศาสนาและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างพระธรรมทูตทั่วโลกจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และแนวปฏิบัติที่ดีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทที่แตกต่างกัน

๑.๔ การพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผล

การประเมินผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอดีตอาจจะมึระบบที่ยังไม่ชัดเจนหรือมีเครื่องมือที่สร้างความเข้าใจในแนวปฏิบัติในภาพรวมร่วมกัน เมื่อพิจารณาผลการดำเนินงานจึงทำให้ยากต่อการวัดความสำเร็จและปรับปรุงการดำเนินงาน การพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผล จึงมีความสำคัญ

ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานของพระธรรมทูต อย่างน้อยใน ๒ ประเด็นสำคัญ คือ (๑) การสร้างตัวชี้วัดความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาเครื่องมือวัดผลเชิงคุณภาพ และปริมาณจะช่วยให้สามารถประเมินผลการทำงานของพระธรรมทูตได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ การประเมินผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะช่วยให้เข้าใจผลลัพธ์ในระยะยาวของการทำงาน (๒) การพัฒนาระบบการให้คำปรึกษาและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาสำหรับพระธรรมทูตในต่างประเทศและการพัฒนาระบบพี่เลี้ยงสำหรับพระธรรมทูตรุ่นใหม่จะช่วยให้พระธรรมทูตได้รับการสนับสนุนและคำแนะนำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและลดปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

๑.๕ การสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ

การสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ในโลกที่มีการเชื่อมโยงกันมากขึ้น ทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรระหว่างประเทศ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอดีตการทำงานของพระธรรมทูตมักจำกัดอยู่ในวงการสงฆ์และชุมชนไทยในต่างประเทศ แต่ปัจจุบันจำเป็นต้องขยายเครือข่ายความร่วมมือให้กว้างขวางมากขึ้นการสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ อย่างน้อยใน ๒ ส่วน คือ (๑) การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและสถานทูตไทยในต่างประเทศ เป็นการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและสถานทูตไทยในต่างประเทศถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการสนับสนุนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและการคุ้มครองพระธรรมทูต การประสานงานอย่างใกล้ชิดจะช่วยให้การดำเนินงานของพระธรรมทูตสอดคล้องกับนโยบายต่างประเทศของไทยและได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ ยังช่วยในการแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้น เช่น ปัญหาด้านวีซ่าหรือกฎหมายท้องถิ่น (๒) การสร้างเครือข่ายกับองค์กรพุทธศาสนาและองค์กรระหว่างประเทศ เป็นการสร้างความร่วมมือกับองค์กรพุทธศาสนานานาชาติในการจัดกิจกรรมเผยแผ่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและขยายขอบเขตการทำงานของพระธรรมทูต นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในเวทีระหว่างประเทศด้านศาสนาและสันติภาพจะช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและเพิ่มโอกาสในการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับผู้นำทางศาสนาและนักคิดจากทั่วโลก

การพัฒนาหลักสูตรและศักยภาพพระธรรมทูตสายต่างประเทศในอนาคตเป็นภารกิจที่มีความสำคัญและท้าทายอย่างยิ่ง ในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้น การปรับตัวและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนายังคงมีความเกี่ยวข้องและมีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อความต้องการทางจิตวิญญาณของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ การบูรณาการองค์ความรู้จากหลากหลายศาสตร์ การพัฒนาทักษะด้านการบริหารจัดการและเทคโนโลยี การส่งเสริมการวิจัยและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ตลอดจนการพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยยกระดับการทำงานของพระธรรมทูตให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเหล่านี้ สิ่งสำคัญที่สุดคือการรักษาไว้ซึ่งแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา การเผยแผ่ธรรมะด้วยความเมตตา กรุณา และปัญญา ยังคงเป็นหัวใจสำคัญของงานพระธรรมทูต การพัฒนาในด้านต่างๆ จึงควรมุ่งเน้นที่การเสริมสร้างความสามารถในการนำเสนอหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เข้าถึงจิตใจของผู้คนในโลกปัจจุบันได้อย่างลึกซึ้งและมีความหมาย ดังนั้น การพัฒนาพระธรรมทูตสายต่างประเทศไม่เพียงแต่จะส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรม การสร้างสันติภาพ และการพัฒนาจิตใจของมนุษยชาติในระดับโลก ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาในการนำพาสรรพสัตว์สู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

บทสรุป

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเป็นภารกิจสำคัญของคณะสงฆ์ไทยที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน โดยมีรากฐานมาจากพุทธพจน์ที่ให้พระสาวกออกประกาศพระศาสนาเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนหมู่มา ในบริบทของโลกปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเทคโนโลยี สังคม และวัฒนธรรม การพัฒนาหลักสูตรและศักยภาพของพระธรรมทูตสายต่างประเทศจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการรักษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงผู้คนในวงกว้าง วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกทางวิชาการในการพัฒนาพระธรรมทูต โดยทำหน้าที่หลักในการจัดการฝึกอบรม วิจัย และพัฒนารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ การดำเนินงานของวิทยาลัยพระธรรมทูตได้มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนงานกิจการคณะสงฆ์ผ่านการผลิตพระธรรมทูตและพัฒนาศักยภาพด้วยหลักสูตรที่หลากหลาย ทั้งหลักสูตรการอบรม หลักสูตรประกาศนียบัตร และหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

การพัฒนาพระธรรมทูตให้มีคุณสมบัติในการเป็นนักเผยแผ่ที่ดี มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส และสามารถเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นสิ่งสำคัญในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ในการนี้ วิทยาลัยพระธรรมทูตได้พัฒนาหลักสูตรและแนวทางการพัฒนาศักยภาพพระธรรมทูตที่ครอบคลุมหลายมิติ ได้แก่ การปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทโลก การเสริมสร้างทักษะการบริหารจัดการและภาวะผู้นำ การส่งเสริมการวิจัยและการสร้างองค์ความรู้ การพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผล การสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ นอกจากนี้ การสนับสนุนงานของสมัชชาสงฆ์ไทยในประเทศต่าง ๆ หรือสหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปต่าง ๆ ยังเป็นส่วนสำคัญในการเสริมสร้างเครือข่ายและความร่วมมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเหล่านี้ สิ่งสำคัญที่สุดคือการรักษาไว้ซึ่งแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา การเผยแผ่ธรรมะด้วยความเมตตา กรุณา และปัญญา ยังคงเป็นหัวใจสำคัญ

ของงานพระธรรมทูต การพัฒนาในด้านต่างๆ จึงควรมุ่งเน้นที่การเสริมสร้างความสามารถในการนำเสนอหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เข้าถึงจิตใจของผู้คนในโลกปัจจุบันได้อย่างลึกซึ้งและมีความหมายในท้ายที่สุด การพัฒนาพระธรรมทูตสายต่างประเทศไม่เพียงแต่จะส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรม การสร้างสันติภาพ และการพัฒนาจิตใจของมนุษยชาติในระดับโลก ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาในการนำพาสรรพสัตว์สู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง การส่งเสริมและสนับสนุนให้วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสามารถดำเนินการตามภารกิจของส่วนงานอย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นการลงทุนที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวและเป็นประโยชน์แก่วงศ์สกุลชาวโลกสืบไป

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. สรุปผลการดำเนินงานโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศประจำปี ๒๕๓๘, (เอกสารอัดสำเนา).

ข้อกำหนดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เรื่อง “การจัดตั้งส่วนงาน (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๖”. พระครูสุตธรรมาธิบดี, ดร. บันทึกการเดินทางและประสบการณ์การทำงานด้านพระธรรมทูตในต่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๖๗, (เอกสารอัดสำเนา).

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ). "การพัฒนางานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ". วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๐): ๒๕-๖๒.

พระมหาประยูร โชติวโร. "การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาสังคมร่วมสมัย". วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๗): ๓๑-๔๕.

พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. "การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาพระธรรมทูตไทยสายต่างประเทศในทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๖๐)". วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๐๙ ตอนที่ ๑๖ (๕ มีนาคม ๒๕๓๕): ๕-๑๒.

พระราชวรมนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). "การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์". เอกสารประกอบการสัมมนาพระธรรมทูตสายต่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. รายงานการประเมินผลการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๕๐, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

มติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๗. เรื่อง การอนุมัติให้กรมการศาสนาดำเนินโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูต.

มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๙/๒๕๓๘. ลงวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. รายงานการประเมินตนเอง วิทยาลัยพระธรรมทูต ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๕". (๒๕๖๖).

_____. รายงานการประชุมสภาวิชาการ ครั้งที่ ๒/๒๕๖๗, (๒๕๖๗.)

ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเดินทางไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร พ.ศ. ๒๕๐๗.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๘๑ ตอนที่ ๗๘ (๑๘ สิงหาคม ๒๕๐๗): ๕๒-๕๖.

ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเดินทางไปต่างประเทศสำหรับพระภิกษุสามเณร พ.ศ. ๒๕๓๗.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๑ ตอนที่ ๕๔ ง (๗ กรกฎาคม ๒๕๓๗): ๓๒-๓๘.

วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. แผนพัฒนาวิทยาลัยพระธรรมทูต ระยะ ๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐), ๒๕๖๖.

_____. คู่มือหลักสูตรการศึกษา, (๒๕๖๗).

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. รายงานการประชุมคณะกรรมการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ครั้งที่ ๑/๒๕๓๘. วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๓๘.

_____. คู่มือพระธรรมทูตสายต่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

_____. การดำเนินงานของสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ. รายงานการประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๓๒/๒๕๕๑.

Pew Research Center. **Buddhism in America: Global Religion in a Postmodern World.** Washington, DC., 2021.

The Association of Religion Data Archives. **Religious Trends and Projections 2020-2030.** Pennsylvania State University, 2020.

Times Higher Education. **Buddhist Studies in Global Higher Education: A Survey of Programs and Trends,** 2023.

UNESCO. **Rethinking Interreligious Dialogue for Sustainable Peace.** UNESCO Publishing, 2022.

We Are Social & Hootsuite. **Digital 2022 Global Overview Report,** (2022).

World Health Organization. **Traditional, Complementary and Integrative Medicine: Meditation.** WHO Technical Report Series, 2022.

วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. “ฐานข้อมูลผู้สำเร็จหลักสูตรวุฒิปัตถะโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://odc.mcu.ac.th/?page_id=43315 [๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๗].

โยนิโสมนสิการอย่างไรให้ใจพ้นทุกข์*

Yonisomanasikara: How to Set Our Mind Free From Suffering

พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธรรมจารย์**

Phrakrupaladsampipatthanadhammajan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksabuddhakosa campus, Thailand

E-mail: nirun.siri@mcu.ac.th

Received: December 02, 2024

Revised: December 09, 2024

Accepted: December 12, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอเรื่อง “โยนิโสมนสิการ: พิจารณาอย่างไรให้ใจพ้นทุกข์” โยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญญา คือ เกิดสัมมาทิฐิที่เป็นเหตุที่ทำให้เกิดความเห็นที่ถูกต้องตามหลักวิปัสสนาคือเห็นรูปนามตามความเป็นจริง เช่น ในด้านอริยาบถมีความเคลื่อนไหวทั้ง ๔ หลักโยนิโสมนสิการจะพึงรู้โดยแยกกายตามความเป็นจริงว่าไม่มีใครยืน ใครเดิน ใครนั่ง ใครนอน มีการรับรู้โดยแยกกายในใจว่าเป็นแต่เพียงความเคลื่อนไหว เป็นแต่เพียงธาตุที่ทำงานกันตามเหตุปัจจัย ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัว ไม่มีตน ไม่มีเรา ไม่มีเขา ในด้านของการรับรู้ ก็เช่นเดียวกัน มีเพียงแต่ธรรมชาติเท่านั้นที่กำลังแสดงความเป็นจริงให้เห็นถึงกระบวนการรับรู้ต่าง ๆ เท่านั้น จนกระทั่งจิตใจตั้งมั่นอยู่กับการรับรู้ด้วยโยนิโสมนสิการและยังเห็นด้วยปัญญาวาสังขขันธ์ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้น เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปในที่สุด ตามหลักวิปัสสนาญาณตั้งแต่มรรูปปริเฉทญาณจนถึงสังขารupekhaญาณ จนเกิดความหยั่งรู้มรรค ผล นิพพาน ทำให้จิตใจพ้นทุกข์ได้นั่นเอง

คำสำคัญ: โยนิโสมนสิการ; วิปัสสนา; ปัญญา

* บทความนี้ ได้พัฒนามาจากบทความวิชาการ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือสารนิพนธ์ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๗ งานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๗ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่างวันที่ ๗-๘ ธันวาคม ๒๕๖๗

** พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธรรมจารย์ (นิรันดร์ ศิริรัตน์), ดร. Phrakrupaladsampipatthanadhammajan (Niran Sirirat), Dr. อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส Lecturer of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksabuddhakosa campus.

Abstract

This article presents the topic “Yoniso Manasikara: How to set our Mind to free from Suffering.” Yoniso Manasikara is a factor that leads to wisdom, specifically right understanding, which results in correct insight according to the principles of Vipassana. This means seeing form and mind as they truly are. For example, in terms of bodily postures, there are four types of movement. The principle of Yoniso Manasikara requires one to wisely understand the truth that there is no one standing, walking, sitting, or lying down. There is simply the recognition in the mind that these are merely movements, mere elements working together according to causes and conditions. There is no animal, no person, no self, no individual, no “I,” or “you.” This follows the principles of Vipassana knowledge, from the Nāmarūpa-pariccheda-ñāṇa into the Sankhārupekkhā-ñāṇa. Ultimately, this leads to the Nirvana, freeing the mind from suffering.

Keywords: Yoniso Manasikara; Vipassana Meditation; Intelligent

บทนำ

โยนิโสมนสิการ แปลว่าการทำใจโดยแยบคายหรือคิดถูกวิธีแปลงง่าย ๆ ว่าความรู้จักคิดหรือคิดเป็นหมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนวทางของปัญญาคือ การรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ เช่น ตามที่สิ่งนั้นๆ มันเป็นอย่างมัน โดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสายแยกแยะสิ่งนั้น ๆ เรื่องนั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหาอุปทานของตนเองเข้าจับ หรือเคลือบคลุมทำให้เกิดความตึงเครียดและแก้ปัญหาได้^๑ โยนิโสมนสิการ เป็นวิธีที่มีประโยชน์ สามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนาได้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติได้รู้เห็นตามความเป็นจริงของรูปนาม โดยใช้หลักโยนิโสมนสิการแบบแยกแยะองค์ประกอบหรือส่วนประกอบของขั้น ๕ คือ รูปขั้น เวทนาขั้น สัญญาขั้น สังขารขั้น และวิญญาณขั้น ที่เกิดขึ้นแบ่งเป็นนามกับรูปเท่านั้น คือ รูปขั้น เป็น รูปธรรม เวทนาขั้น สัญญาขั้น สังขารขั้น และวิญญาณขั้น เป็นนามธรรม จนเกิดการพัฒนาปัญญาเป็นโยนิโสมนสิการแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือฝึกให้ผู้ปฏิบัติได้มองเห็นความสัมพันธ์อิงอาศัยของสรรพสิ่ง คือรูปอาศัยนาม นามอาศัยรูป ฝึกให้ผู้ปฏิบัติ

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ในราชทินนามที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, (ม.ป.พ., ๒๕๕๖), หน้า ๘.

ได้รู้จักนามรูปอย่างถ่องแท้ จนเกิดโยนิโสมนสิการแบบสามัญลักษณ์ หยั่งเห็นรูปนามทั้งหลายเหล่านั้นตามความเป็นจริง คือ รูปนามทั้งหมดล้วนเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป จึงอาจกล่าวได้ว่าวิธีการแบบโยนิโสมนสิการเป็นการปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อพัฒนาตนเอง โยนิโสมนสิการจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญญา คือ เกิดสัมมาทิฐิที่สามารถกำจัดอวิชชาโดยตรง และสกัดหรือบรรเทาได้^๒ เพราะโยนิโสมนสิการเป็นเหตุให้เกิดสัมมาทิฐิ ดังปรากฏข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ มี ๒ อย่าง ดังนี้ คือ ปรัตถัสสะ และ โยนิโสมนสิการ”^๓

ดังนั้น โยนิโสมนสิการจึงเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความเห็นที่ถูกต้องตามหลักวิปัสสนาคือเห็นรูปนามตามความเป็นจริงตามหลักของวิปัสสนาญาณตั้งแต่นามรูปปริเฉทญาณ เป็นญาณที่สามารถแยกนามรูปคือปัญญากำหนดรู้เข้าใจในนามและรูป คือมีความเข้าใจแยกรูป และแยกนามออกได้ถูกต้องชัดเจน เช่น สิ่งที่เราได้รู้ได้ด้วย ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ทั้ง ๕ เป็นรูปหรือรูปธรรม, ส่วนสิ่งที่รับรู้ได้ด้วยใจ เช่น เวทนา สัญญา สังขารันธ์ วิญญาณ ความคิดนึกต่าง ๆ หรือธรรมารมณ์ ฯ เป็นนามหรือนามธรรม เป็นปัญญาพื้นฐานเพื่อแยกแยะนามให้ได้อย่างชัดเจน ตามหลักโยนิโสมนสิการ จนเกิดปัญญาระดับสังขารูปেকชาญาณ เป็นปัญญาอันเป็นไปโดยความเป็นกลาง(อุเบกขา)ต่อสังขารทั้งปวง เกิดความหยั่งรู้ถึงขั้นเกิดความวางเฉย(อุเบกขา)ในสังขารทั้งหลาย คือ รู้เท่าทันสภาวะของสังขารว่า ที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นต้นนั้น มันเป็นไปของมันอย่างนั้นเป็นธรรมดา จึงเลิกเพราะเบื่อหน่าย เลิกคิดหาทางแต่จะหนีเสียวางใจเป็นกลางต่อมันได้ ด้วยการอุเบกขา เลิกเกี่ยวเกาะพัวพัน และให้ญาณแล่นมุ่งสู่นิพพานอย่างเดียว โยนิโสมนสิการจึงเป็นหลักสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติวิปัสสนา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สำหรับภิกษุผู้ยังต้องศึกษา(เสขะ)...เรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายในอื่นใด มีประโยชน์มาก เท่าโยนิโสมนสิการเลย”^๔

สรุปได้ว่า โยนิโสมนสิการสามารถนำมาใช้ได้ทั้งทางโลกโดยกระบวนการวิธีคิดพิจารณากับเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันเพื่อความอยู่โดยผาสุก และสามารถนำมาใช้ในทางธรรมคือการปฏิบัติวิปัสสนาที่จะทำให้เกิดกระบวนการรับรู้รูปนามตามความเป็นจริง จนกระทั่งพัฒนาปัญญาไปสู่มรรคผลนิพพานได้

ความหมายของโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ มาจาก ๒ ศัพท์ ประกอบด้วย โยนิโส กับ มนสิการ ซึ่ง โยนิโส มาจากคำว่า โยนิ แปลว่า เหตุ ต้นเค้าแหล่งเกิดปัญญา อุบาย วิธี ทาง ส่วนคำว่า มนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิดคำนึง ใส่ใจ พิจารณา เมื่อนำ ๒ ศัพท์รวมกันเป็นโยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำไว้ในใจโดยแยบคาย

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ในราชทินนามที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*. (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทยการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙.

^๓ อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๗๑/๑๑๐; ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๗/๕๓๙.

^๔ อจ.ทุก. ๒๐/๓๗๑/๑๑๐.

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้ให้นิยามความหมายของโยนิโสมนสิการ หมายถึง “การทำไว้ในใจโดยแยบคาย”^๕ การพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า การพิจารณาสืบสาวตลอดสาย การวิเคราะห์อย่างมีระเบียบ การรู้จักพิจารณาด้วยอุบาย การแยกแยะออกดูตามสภาวะของสิ่งนั้น ๆ โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหา อุปาทานของตนเข้าจับ^๖ วิธีพิจารณาแบบโยนิโสมนสิการ เป็นวิธีคิดที่มีประโยชน์ สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน และนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คิดแบบแยกแยะ องค์ประกอบ คิดแบบสามัญลักษณ์ หรือฝึกให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์อิงอาศัยของสรรพสิ่ง ฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดมีระบบและคิดเป็นกุศล โยนิโสมนสิการไม่ใช่ตัวปัญญา แต่เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญญา คือ เกิดสัมมาทิฐิที่สามารถกำจัดอวิชชาโดยตรง และสกัดหรือบรรเทาต้นเหตุได้^๗

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช กล่าวว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า ใส่ใจคิดหาจนถึงต้นเหตุ โดยความก็คือ ทำไว้ในใจโดยแยบคาย ข้อสำคัญให้รู้จริงไม่ใช่รู้ลวง คือ มียังความสงสัยในสิ่งที่รู้ และค้นคว้าหาความรู้จริงต่อไปจนรู้จริง มิใช่เพียงรู้ตามคนอื่นแล้วคิดว่า ตัวเองรู้แล้วจนถูกล่อลวงไป

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^๘ อธิบายความหมายของโยนิโสมนสิการไว้ว่า โยนิโส แปลว่า ถูกต้องแยบคาย มนสิการ แปลว่า ทำไว้ในใจ โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำ ไว้ในใจโดยแยบคาย หรือการคิดถูกต้องตามความเป็นจริง โดยอาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ และคิดเชื่อมโยงตีความข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

กิตติ พัฒนตระกูลสุข กล่าวถึง โยนิโสมนสิการว่า เป็นการสอนให้รู้จักคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล คิดในทางที่จะเข้าถึงความจริงทั้งหลาย คิดในทางที่จะทำให้รู้จักใช้สิ่งทั้งหลายให้เป็นประโยชน์

เสฐียรพงษ์ วรรณปก^๙ ให้ความหมายของ โยนิโสมนสิการ ไว้ว่า การทำในใจ โดยอุบายอันแยบคาย ซึ่งถ้าแปลโดยง่าย ๆ คือ การคิดเป็น การรู้จักคิด หรือการคิดวิเคราะห์

ทิตินา แคมมณี และคณะ^{๑๐} โยนิโสมนสิการ หมายถึง การคิดเป็น มีเหตุผล การคิด วิเคราะห์อย่างแยบคาย รู้จักพิจารณาความจริงเป็นขั้นตอนอย่างต่อเนื่องจนสามารถแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ได้

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๔๙๑.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, หน้า ๘.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, หน้า ๒๙.

^๘ ตูรายละเอียดใน พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ขอบฟ้าแห่งความรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๕-๗๑.

^๙ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, แนวทางพระพุทธศาสนาที่อาจนำมาใช้ในการจัดการศึกษาและ การบริหารสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมครูสังคมศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^{๑๐} ทิตินา แคมมณีและคณะ, วิทยาการด้านการคิด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัทเดอะมาสเตอร์กรุ๊ปแมนเนจเม้นท์จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๘๗.

สรุปความว่า โยนิโสมนสิการ หมายถึง กระบวนการใช้ปัญญาให้เกิดความรู้และความเข้าใจ ซึ่งสามารถนำมาใช้ได้ทั้งทางโลกโดยกระบวนการวิคิดพิจารณาเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันเพื่อความอยู่โดยผาสุก และสามารถนำมาใช้ในทางธรรมคือการปฏิบัติวิปัสสนาที่จะทำให้เกิดกระบวนการรับรู้รูปนามตามความเป็นจริง ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ จนพัฒนาปัญญาไปสู่มรรค ผล นิพพานได้

ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการมีความสำคัญโดยฐานะเป็นข้อปฏิบัติดังนี้

๑. โยนิโสมนสิการมีประโยชน์มาก เพราะเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อประโยชน์สุขแก่ตัวเราเองและผู้อื่น เป็นการส่งเสริมคุณลักษณะที่ดีในการฝึกอบรมตนอย่างมีสติ รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระบบ คิดวิเคราะห์ ไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างผิวเผิน คิดตามเหตุผล และคิดแบบกุศล ทำให้เรารู้จักเลือกรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบจากภายนอก และคิดใคร่ครวญพิจารณาอารมณ์นั้น ๆ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทั้งทางโลก และทางธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคการศึกษาของพระภิกษุ ดังปรากฏข้อความว่า “สำหรับภิกษุผู้ยังต้องศึกษา (เสขะ)...เรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายในอื่นใด มีประโยชน์มาก เท่าโยนิโสมนสิการเลย”^{๑๑}

๒. โยนิโสมนสิการเป็นเหตุให้เกิดสัมมาทิฐิ ที่สามารถกำจัดอวิชชาโดยตรง และสกัดหรือบรรเทาต้นเหตุได้ เพราะโยนิโสมนสิการ เป็นหลักการที่สามารถสกัดกั้นอวิชชา คือ ความไม่รู้ในสิ่งที่ควรรู้ และสกัดกั้นต้นเหตุ คือ ความทะยานอยาก กล่าวคือ โยนิโสมนสิการเป็นการคิดอย่างเป็นเหตุ เป็นผล ไม่ได้คิดตามความอยากของตนที่ไม่มีเหตุ ไม่มีผล คือ เกิดสัมมาทิฐิ เพราะโยนิโสมนสิการ ดังปรากฏข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปัจจยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ มี ๒ อย่าง ดังนี้ คือ ปรัโตฆสะ และ โยนิโสมนสิการ”^{๑๒}

๓. โยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญญา เพราะโยนิโสมนสิการเป็นขั้นตอนสำคัญที่เดียวที่จะทำให้เกิดปัญญา เพราะโยนิโสมนสิการอยู่ต่อเนื่องกับปัญญา เป็นตัวการที่ทำทางให้ปัญญาเจริญพัฒนายิ่งขึ้น กล่าวได้ว่า โยนิโสมนสิการทำงานเชื่อมต่ออยู่ระหว่างสติปัญญา เป็นตัวให้วิธีการแก้ปัญญาหรือเป็นอุบายวิธีของการใช้ปัญญาให้ได้ผล โยนิโสมนสิการจึงเป็นองค์ธรรมที่จำเป็นอย่างยิ่งในกระบวนการพัฒนาปัญญา

๔. โยนิโสมนสิการจึงเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความเห็นที่ถูกต้องตามหลักวิปัสสนาคือเห็นรูปนามตามความเป็นจริงตามหลักวิปัสสนาญาณ เช่น ในด้านอริยาบถมีความเคลื่อนไหวทั้ง ๔ คือ การยืน การเดิน การนั่ง การนอน หลักโยนิโสมนสิการจะพึงรู้โดยแยกคายตามความเป็นจริงว่าไม่มีใครยืน ใครเดิน ใครนั่ง ใครนอนดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับพระกัจจายนโคตตว่า “กัจจายนะ โดยมากโลกนี้อาศัยที่สุด

^{๑๑} อจ.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๗๑/๑๑๐.

^{๑๒} อจ.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๗๑/๑๑๐; ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๗/๕๓๙.

๒ อย่าง คือ (๑) ความมี (๒) ความไม่มีก็เมื่อบุคคลเห็นความเกิดขึ้นของโลกด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความไม่มีในโลก ก็ไม่มี เมื่อบุคคลเห็นความดับแห่งโลกด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ความมีในโลก ก็ไม่มี กัจจานะ โดยมากโลกนี้ยังพัวพันอยู่ด้วยอุบายและความยึดมั่นอันเป็นเหตุที่ใจเข้าไปตั้งมั่นถือมั่นและนอนเนื่อง แต่อริยสาวกไม่เข้าไปถือมั่นอุบายและความยึดมั่นอันเป็นเหตุที่ใจเข้าไปตั้งมั่นถือมั่นและนอนเนื่องว่า ‘อิตตาของเรา’ ไม่เคลือบแคลงไม่สงสัยว่า ‘ทุกข์นั้นแล เมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้น ทุกข์เมื่อดับ ย่อมดับไป’ อริยสาวกนั้นมีญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นเลย กัจจานะ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ จัดว่าเป็นสัมมาทิฐิ”

อธิบายว่า เมื่อใช้หลักโยนิโสมนสิการ การทำไว้ในใจอย่างแยบคายแล้ว พึงระลึกด้วยสติปัญญา อันทำให้เกิดความรู้ในความเป็นจริงของรูปนามที่ตนได้ยึดถือว่าเรา ว่าของเรา ว่าตัว ว่าตนของเรา เรายืน เราเดินก็จักไม่มี ความเป็นเราก็ไม่ปรากฏเกิดขึ้น มีเพียงแต่สภาพธรรมคือรูปกับนามเท่านั้นที่อาศัยกันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ซึ่งเป็นกระบวนการแยกแยะส่วนประกอบและแบบรู้เหตุปัจจัยตามหลักโยนิโสมนสิการ ความมีเราจึงไม่มี เรายืน เราเดิน เรานั่ง ก็ไม่มี การกระทำด้วยอำนาจแห่งสังขารที่ปรุงแต่งว่าเป็นเรายืน เป็นต้น ก็ไม่ปรากฏ พระอรรถกถาจารย์จึงกล่าวว่า “เมื่อเขาพิจารณาเห็นด้วยปัญญา ในธรรมที่บังเกิดขึ้นในสังขารโลก อุกฺเขททิฏฐิที่ว่าไม่มี จะพึงเกิดขึ้น ก็ย่อมไม่มี”^{๑๓}

โยนิโสมนสิการเพื่อการพ้นทุกข์

ความทุกข์ตามพุทธปรัชญา หมายถึง ภาวะที่บีบคั้นและสภาพที่แย้งต่อความสุขที่เกิดขึ้นกับสรรพสิ่งด้วยการยึดมั่นถือมั่นในขันธห้า สามารถแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ทุกข์ทางกายและทุกข์ทางใจ แสดงออกมา ๓ ลักษณะ ได้แก่ลักษณะทนได้ยาก มีลักษณะที่แปรปรวนตลอดเวลาไม่อยู่ในอำนาจที่จะควบคุมได้^{๑๔} พระพุทธศาสนามีความเห็นว่ ชีวิตเต็มไปด้วยความทุกข์ จากการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักที่ชอบใจก็ล้วนแต่เป็นความทุกข์ ซึ่งเป็นสัจธรรมแห่งชีวิต ทุกข์จึงหมายถึง สภาพแย้งต่อความสุข ถูกบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา คือ ภาวะที่เป็นไปตามธรรมชาติที่ครอบคลุมสรรพสิ่ง ทำให้สรรพสิ่งทั้งหลายไม่สามารถที่จะรักษาสภาพเดิมของตัวเองไว้ได้ เนื่องจากสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไม่มีความเป็นของตนเอง ต้องอาศัยปัจจัยอื่นเกิดขึ้นในรูปของกระแสต่อเนื่อง ด้วยการยึดมั่นในขันธห้า จึงมีสภาพอันเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ จึงประมวลเข้าได้ ๒ ประเภท^{๑๕}

^{๑๓} ส.นิ.อ. (ไทย) ๒/๔๔/๗๔.

^{๑๔} พระสุพรชัย อานนโท, “ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดทุกข์นิยมของโซเป็นเฮาเออร์”, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘) : ๔๔.

^{๑๕} สุชีพ ปุญญาณาภ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนาไทย-อังกฤษ อังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๘๙.

คือ (๑) ความทุกข์ทางกาย หมายถึงความไม่สำราญทางกาย ได้แก่ การขาดปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต การเสวยผลกรรม การเกิด ความแก่ ความเจ็บป่วย ความตาย (๒) ความทุกข์ทางใจ หมายถึงความไม่สำราญทางใจ ได้แก่ ความโศก ความคร่ำครวญ ความไม่สำราญทางใจ ความคับแค้นใจ ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่ตนรักใคร่ ความต้องการหรือปรารถนาในสิ่งใดแล้วไม่ได้ตามที่ใจปรารถนา^{๑๖} โยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยภายในที่สำคัญในกระบวนการสร้างสัมมาทิฐิ สัมมาญาณ คือ ความรู้จริง รู้แจ้ง อันจะนำไปสู่สัมมาวิมุตติคือ อิสระภาพจากความทุกข์ทั้งปวงทั้งภายในและภายนอก^{๑๗}

คำว่า “โยนิโสมนสิการ” ประกอบด้วยคำสองคำ คือ โยนิโส มาจาก โยนิ แปลว่า เหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิดปัญหา อุบาย วิธีทาง และ มนสิการ แปลว่าการนำในใจ การคิดคำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณา เมื่อรวมกันมีความหมายว่า การนำในใจโดยแยบคายหรือการใส่ใจแบบแยบคาย โยนิโสมนสิการเพื่อการพ้นทุกข์นั้นจะต้องพิจารณาให้แยบคายตามหลักการปฏิบัติวิปัสสนาซึ่งเป็นวิธีการแยบคายกระบวนการรับรู้ต้นเหตุที่ทำให้เกิดมีรูป มีนาม มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา โดยมีวิธีการรับรู้ทางใจที่เรียกว่ามนสิการคือการกระทำ(อารมณ์กรรมฐานที่รับรู้) ไว้ในใจอย่างแยบคาย จนทำให้เกิดสัมมาทิฐิ เห็นรูปนามตามความเป็นจริง โดยกระบวนการปัญญาที่เกิดขึ้นตามลำดับ ซึ่งโยนิโสมนสิการหรือการกำหนดรู้ใส่ใจแบบแยบคายนี้มี ๑๐ วิธี^{๑๘} ดังนี้

^{๑๖} พระสุพรชัย อานนโท, “ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดทุกข์นิยมของโซเป็นเฮาเออร์”, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘) : ๔๗.

^{๑๗} สุมณ อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๒.

^{๑๘} ดุราลละเอียดเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, หน้า ๒๑ - ๕๔.

ภาพที่ ๑ แสดงภาพโยนิโสมนสิการ ๑๐ ประการ^{๑๙}

๑. วิธีโยนิโสมนสิการแบบแยกแยะส่วนประกอบ (หรือกำหนดกระจายเนื้อหา) เป็นวิธีการแบบวิเคราะห์ คือ การจำแนกแยกแยะองค์รวมของสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นองค์ย่อย ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ขององค์ประกอบย่อยเหล่านั้นว่ามีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างไร ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนาเป็นการที่จิตมุ่งระลึกรู้และให้รู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเอง เช่น เห็นความไม่มีแก่นสาร หรือความไม่เป็นตัวตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย ให้หายยึดติดมั่นในสมมติบัญญัติ เห็นสัตว์บุคคลเป็นเพียงการประชุมกันเข้าขององค์ประกอบต่าง ๆ ของขันธ ๕ แบ่งเป็นนามกับรูปเท่านั้น เป็นต้น เช่น การเดินจงกรม ในขณะที่เท้าเคลื่อนไป คือ รูป (ร่างกายในส่วนขาหรือเท้า) ความรู้สึกสุข ทุกข์หรือเฉยๆ ที่เกิดขึ้นขณะเดิน คือ เวทนา ความจำได้ว่าเท้าของตนเคลื่อนไหวเป็นเท้าซ้ายหรือขวา คือ สัญญา การยกเท้าสูงต่ำ ยาวสั้น เป็นการปรุงแต่งทางกายสังขาร คือ สังขาร และ การรับรู้เท้าที่เคลื่อนไป คือ วิญญาณ มีพระพุทธรูปหนึ่งที่ตรัสไว้เกี่ยวกับการพิจารณาโดยแยกแยะนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายควรเห็นรูปทั้งปวงตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา” สิ่งที่เรามองเห็นเป็นเพียงการประชุมกันเข้าขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เรียกว่า ขันธ ๕^{๒๐}

๒. วิธีโยนิโสมนสิการแบบสืบสาวเหตุปัจจัย เป็นการพิจารณาหนทางในการแก้ปัญหา ด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน คือ โยนิโสมนสิการแบบมีเหตุผล เช่น พิจารณาว่าที่เป็นสุขหรือเป็นทุกข์นี้ เกิดขึ้นโดยมีอะไรเป็นปัจจัย ต้นเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นเกิดจากอะไร ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนาเป็นการกำหนดพิจารณาสภาวะธรรมที่เป็นผลให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริง หรือพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไข

^{๑๙} Being Buddhist ~ Blog ~, “โยนิโสมนสิการ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/6Anvq> [๑ ธันวาคม ๒๕๖๗].

^{๒๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๔๔/๒๖๑.

ด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ ส่งผลสืบทอดกันมาวิธีแบบนี้อาจเรียกว่า วิธีกำหนดรู้แบบอทิปปัจจยตา หรือกำหนดรู้ตามหลักปฏิจจสมุปบาท โดยเฉพาะการดับทุกข์เมื่อเห็นความเกิดขึ้น ย่อมหาทางแก้ปัญหาด้วยการคิดถึงสิ่งที่เกิดขึ้นว่าเป็นปัจจัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน “เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เพราะสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงไม่มีเพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับไป”^{๒๑} เป็นการกำหนดรู้แบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ การกำหนดรู้ว่ารูปนามเป็นสิ่งที่อาศัยกันเกิด เพราะมีรูปจึงมีนาม เพราะมีนามจึงมีรูป เป็นปัจจัยทำให้เกิดซึ่งกันและกัน และมีความสัมพันธ์กัน เช่น ท้องพองขึ้น เพราะอาการท้องที่มีธาตุลมอยู่ภายในเป็นเหตุให้ธาตุดินคือผนังท้องขยับขึ้น เรียกว่า รูปเป็นเหตุให้เกิดรูป ท้องพองขึ้นสิ่งที่รับรู้ว่าท้องพองขึ้นได้ คือนาม (จิต) เรียกว่า รูปเป็นเหตุให้เกิดนาม หรือรู้สึกเจ็บปวดชา จิต (นาม) อยากจะเปลี่ยนอิริยาบถเพราะทนไม่ไหวจึงทำให้ร่างกาย(รูป)ขยับ เรียกว่า นามเป็นเหตุให้เกิดรูป คือ การกำหนดรู้แบบสืบสาวหาเหตุปัจจัยดังนี้ เป็นต้น

๓. วิธีโยนิโสมนสิการแบบสามัญลักษณ์ (หรือวิธีกำหนดรู้เท่าทันธรรมดา) เป็นวิธีการแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือ รู้ทันไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) คือแบบรู้เท่าทันธรรมดา ชีวิตของคนเราก็คือเช่นนี้เอง เป็นอนิจจัง ไม่เที่ยงแท้ เป็นทุกขัง มีแต่ความทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่มีตัวตนที่แน่นอน ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนาเป็นการมองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้น ๆ ตามธรรมดาของมันเป็นพื้นฐานที่มันเป็นสิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ประดังประดัง จะต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัยรู้เท่าทันตามกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง (ไม่ยั่งยืน เกิดขึ้นตั้งอยู่ ดับไป) ทุกขัง (เกิดขัดแย้ง)อนัตตา (ไม่เป็นของใครบังคับไม่ได้) สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎนี้ คือ เป็นผู้หยั่งเห็นถึงความเที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เช่น ลมหายใจเข้าออก เป็นผู้มีสติระลึกรู้หยั่งเห็นถึงลมหายใจไหลเข้าแล้วไหลออกจากร่างกายหรือโพรงจมูก เข้ายาวบ้าง เข้าสั้นบ้าง คือการหยั่งเห็นถึงความไม่เที่ยงของลมหายใจ เพราะเราหายใจเข้าหรือหายใจออกอย่างเดียวไม่ได้ เนื่องจากว่าลมหายใจหรือร่างกายนี้ทนอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ เรียกว่า การหยั่งเห็นถึงความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเพราะไม่สามารถบังคับร่างกายหรือลมหายใจให้เป็นไปตามต้องการได้ คือ การหยั่งเห็นถึงความไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนเพราะมีสภาพที่บังคับบัญชาไม่ได้

๔. วิธีโยนิโสมนสิการด้วยการกำหนดรู้แบบอริยสัจ เป็นวิธีคิดตามเหตุผล คือ การพิจารณาปัญหาว่าคืออะไร (ทุกข์) มีอะไรเป็นสาเหตุ (สมุทัย) เป้าหมายของการแก้ปัญหาคืออะไร (นิโรธ) หนทางเพื่อบรรลุเป้าหมายเป็นอย่างไร (มรรค) ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนาต้องโยนิโสมนสิการโดยกำหนดรู้ทุกข์ จึงจะหยั่งเห็นสาเหตุของทุกข์ (สมุทัย) กำหนดเป้าหมายในการดับทุกข์ (นิโรธ) ตามกระบวนการ (มรรค) เช่น ทุกขเวทนาปรากฏขึ้น มีเจ็บ ปวด เมื่อ คั้น เป็นต้น การระลึกรู้ตามความเป็นจริงในสภาพที่ทนอยู่ไม่ได้ คือ ทุกขสัจจะรู้ความปวดที่มากขึ้นเพราะความอยากหายหรือความไม่ยอมให้มีในจิตใจของตนหรือความยึดติดในความ

^{๒๑} ส.น. (ไทย) ๑๖/๓๗/๗๙.

ปวดนั้นเป็นสาเหตุความทุกข์ คือ สมุทยสังขะ การมีสติระลึกโดยไม่เพ่ง ไม่แทรกแทรกกระบวนการของธรรมชาติ เป็นการดับทุกข์ คือ นิโรธสังขะ ด้วยวิธีการหยั่งเห็นความปวดนั้นตามความเป็นจริง เป็นสัมมาทิฐิ คือ มรรคสังขะ

๕. วิธีโยนิโสมนสิการด้วยการกำหนดรู้แบบอรรถธรรมสัมพันธ์ (หรือกำหนดรู้ตามหลักการและความมุ่งหมาย) ธรรม แปลว่า หลักการ หลักความดีงาม หลักปฏิบัติที่ดี ส่วน อรรถ นั้นแปลว่าความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ ประโยชน์ที่ต้องการ เป็นความเข้าใจในเรื่องหลักการและความมุ่งหมายซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง คือ แบบสัทบุรุษอันเป็นคุณสมบัติของคนดี คือ ตามหลักการและความมุ่งหมาย รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักบุคคล รู้จักชุมชน วิธีกำหนดรู้แบบนี้เป็นการกำหนดรู้ให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างหลักการที่ดีและวัตถุประสงค์ที่ถูกต้องทำให้เกิดประโยชน์ที่ต้องการ เช่น ทุกขเวทนาเกิดขึ้นในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนาซึ่งถือว่าเป็นทุกข์ หลักการคือ ทุกข์มีไว้เพื่อกำหนดรู้^{๒๒} ไม่ใช่ไปละทุกข์ คือเปลี่ยนอิริยาบถ สมุทัยคือเหตุแห่งทุกข์มีไว้เพื่อกำหนดละคือความอยากหาย อยากเปลี่ยนอิริยาบถหรือไม่อยากได้ทุกขเวทนานี้เป็นอารมณ์ นิโรธมีไว้เพื่อกำหนดแจ้งคือการดับทุกขเวทนา มรรคมีไว้เพื่อกำหนดให้เจริญคือการมีสัมมาทิฐิ เห็นเวทนาตามความเป็นจริง เป็นต้น ส่วนอรรถคือ ความมุ่งหมายเพื่อการดับทุกข์ เพื่อมีสติ เพื่อระลึกรู้ เพื่อสักแต่ว่ารู้เท่านั้น ไม่ยึดติดสิ่งใด ๆ คือ เวทนา เหล่านี้หมายถึง การกำหนดรู้ตามหลักการและความมุ่งหมาย

๖. วิธีโยนิโสมนสิการด้วยวิธีพิจารณาแบบเห็นคุณ โทษ และทางออก เป็นการพิจารณาผลดีและผลเสียไปพร้อม ๆ กัน คือ มองในเชิงคุณค่าว่าสิ่งนั้น ๆ มีคุณในแง่ไหน มีโทษในด้านใด แล้วก็พิจารณาหาทางออก หรือพิจารณาให้เห็นครบทั้ง อัสสาหะ อาทีนวะ และนิสสรณะ เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความจริงอีกแบบหนึ่ง เน้นการยอมรับความจริงตามสิ่งนั้น ๆ ทุกแง่ ทุกด้าน ทั้งด้านดี ด้านเสีย และเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก ก่อนจะแก้ปัญหาจะต้องเข้าใจปัญหาให้ชัดเจน และรู้ที่ไปที่มาก่อนหรือก่อนจะละจากสิ่งหนึ่งไปหาอีกสิ่งหนึ่ง ต้องรู้จักทั้งสองฝ่ายดีพอ ว่าเป็นการกระทำที่รอบคอบสมควรและดีจริง

การกำหนดรู้แบบเห็นคุณโทษและทางออก (หรือ ข้อดี ข้อเสียและทางเลือก) วิธีนี้ใช้ร่วมกับวิธีอื่นด้วย เป็นการแยกแยะสิ่งที่มีอยู่ตามปกติมองให้เห็นข้อดีข้อเสีย สิ่งที่ดี สิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่เป็นคุณ สิ่งที่เป็นโทษ เช่น การที่ทุกขเวทนาเกิดขึ้นเพราะร่างกาย (รูป) ไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา บังคับบัญชาไม่ได้ เป็นโทษของร่างกาย (รูป) ทางออกคือไปสู่ธรรมชาติที่มีความไม่เปลี่ยนแปลงคือนิพพาน ด้วยการสละรูปตามวิธีในมรรคมืองค์ ๘ มีการหยั่งเห็นตามความเป็นจริงของรูปนาม เป็นต้น (แม้เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ตามนัยนี้) จึงจะสามารถหลุดพ้นจากชั้นทั้งหลายไปได้ ดังพุทธดำรัสว่า “เมื่อใด

^{๒๒} ส.ม. (ไทย) ๑๘/๑๐๘๑/๕๙๓.

สัตว์ทั้งหลายรู้ชัดคุณโดยความเป็นคุณ โทษโดยความเป็นโทษ เครื่องสลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออกจากอุปาทานชั้น ๕ ประการนี้ตามความเป็นจริง เมื่อนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงออกไป หลุดไป พ้นไป มีใจปราศจากแดนอยู่ในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์”^{๒๓}

๗. วิธีโยนิโสมนสิการด้วยการกำหนดรู้แบบคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม เป็นการโยนิโสมนสิการในขณะที่ใช้สอยหรือบริโภค เพื่อสกัดหรือบรรเทาต้นเหตุเป็นขั้นฝึกหัดขัดเกลากิเลสหรือตัดทางไม่ให้กิเลสเข้ามาครอบงำจิตใจ แล้วชักจูงพฤติกรรมต่อ ๆ ไป วิธีแบบนี้ใช้มากในชีวิตประจำวันเพราะเกี่ยวกับการบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ และวัตถุประสงค์อันวณความสะดวกต่างๆ เมื่อเรามีความต้องการและเห็นว่าสิ่งนั้น ๆ จะตอบสนองความต้องการของเราได้ สิ่งนั้นก็มีความค่าแก่เรา มี ๒ ชนิดคือ คุณค่าแท้ และคุณค่าเทียม เป็นวิธีกำหนดรู้จำแนกแยกออกกระหว่างสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงและจำเป็นต้องมีต้องใช้หรือต้องทำงานตามบทบาทหน้าที่ ส่วนวิธีการโยนิโสมนสิการขณะปฏิบัติวิปัสสนา เช่น กาย เวทนา จิต ธรรม มีไว้เพื่อสักแต่ว่ารู้เท่านั้น มีไว้เพื่อสักกระลึกรู้เท่านั้น เหล่านี้เป็นคุณค่าแท้ ส่วนคุณค่าเทียมมีไว้เพื่อยึด เพื่อดึงมั่น ว่าเป็นเรา เป็นของเรา ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “สติของเธอตั้งมั่นอยู่ว่ากายมีอยู่ เพื่อความรู้ เพียงเพื่ออาศัยระลึกเท่านั้น ตัณหาทิฐิไม่อิงอาศัย ไม่ยึดมั่นใดๆ ในโลก”^{๒๔}

๘. วิธีโยนิโสมนสิการด้วยการกำหนดรู้แบบปลูกเร้าคุณธรรม หรือวิธีคิดแบบเร้ากุศล หรือเร้าคุณธรรม หรือวิธีคิดแบบกุศลภาวนา เป็นวิธีการสกัดกั้น หรือบรรเทาและขัดเกลากิเลสต้นเหตุ หลักการทั่วไปของวิธีคิดแบบนี้ คือสิ่งที่ได้ประสบหรือได้รับรู้เหมือนกัน แต่บุคคลผู้ประสบหรือรับรู้ต่างกัน อาจมองเห็นและคิดนึกปรุงแต่งไปคนละอย่าง สุดแต่โครงสร้างของจิตใจ หรือแนวทางการเคยชินต่าง ๆ หรือสุดแต่การทำใจในขณะนั้น ๆ ของอย่างเดียวกัน หรืออาการกิริยาเดียวกัน คนหนึ่งมองเห็นแล้วคิดปรุงแต่งไปในทางดีงาม เป็นประโยชน์ เป็นกุศล แต่อีกคนหนึ่งเห็นแล้วคิดปรุงแต่งไปในทางไม่ดีไม่งาม เป็นโทษ เป็นอกุศล แม้แต่บุคคลคนเดียวกัน แต่ต่างขณะต่างเวลา ก็อาจคิดเห็นปรุงแต่งต่างออกไป ครั้งละอย่าง คราวหนึ่งร้าย คราวหนึ่งดี การทำใจที่ช่วยตั้งต้นและชักนำความคิดให้เดินไปในทางที่ดีงาม และเป็นประโยชน์ เรียกว่าเป็นวิธีแบบอุบายปลูกเร้าคุณธรรม ขณะปฏิบัติวิปัสสนา การกำหนดรู้ถึงวิธีที่จะทำให้วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องได้ (เพราะบางครั้ง จิตอาจขาดการกำหนดรู้อย่างต่อเนื่อง) ต้องอาศัยการน้อมจิตไปพิจารณากุศลโลบายที่ทำให้เกิดความเพียร เช่น การระลึกนึกถึงความตาย หรืออุบายทำจิตให้ร่าเริงในสมัยที่ควรร่าเริง อธิบายว่า สมัยใด จิตไม่แจ่มชื่นเพราะมีปัญหาและความเพียรอ่อนไป หรือเพราะไม่บรรลุสุขที่เกิดแต่ความสงบ สมัยนั้น ก็ทำจิตให้สดด้วยพิจารณา

^{๒๓} ส.ช. (ไทย) ๑๓/๒๘/๔๒.

^{๒๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๑๒/๑๐๙.

สังเวควัตถุเรื่องอันเป็นที่ตั้งแห่งความสลด ๘ ประการ คือ (๑) ขาติ (๒) ขรา (๓) พยาธิ (๔) มรณะ (๕) ทุกข์ ในอบาย (๖) ทุกข์ในอดีตมีวิภวภูมิมูล (๗) ทุกข์ในอนาคตมีวิภวภูมิมูล (๘). ทุกข์ในปัจจุบันมีการ แสวงหาอาหารเป็นมูล เป็นต้น^{๒๕}

๙. วิธียอนิโสมนสิการด้วยการกำหนดรู้แบบเป็นอยู่ปัจจุบัน เป็นวิธีการแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน หรือมีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ ซึ่งมีเนื้อหารวมอยู่ในการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ หรืออริยมรรค ข้อสัมมาสติ การใช้วิธีการนี้เนื่องจากปกติจิตใจส่วนใหญ่ไม่อยู่ในปัจจุบันคือมักตกไปกับอารมณ์ในอดีต และเลื่อนลอยไปในอนาคต ด้วยอำนาจแห่งตัณหา ตกอยู่ในอำนาจอารมณ์ โหยหาอาลัยอาวรณ์ถึงสิ่งที่ ล่วงมาแล้ว เพื่อฝัน ประดังซึ่งไม่มีฐานแห่งความจริงในปัจจุบัน ไม่พอใจสภาพที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน ต้องการจะหนีไปจากปัจจุบัน วิธียอนิโสมนสิการที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน คือการมีสติอยู่กับสภาพธรรมปัจจุบัน โดยไม่ไปคำนึงสภาพธรรมอดีตหรือคาดหวังถึงสภาพธรรมอนาคต เช่น การเดินจงกรม มีสติกำหนดรู้ อยู่กับเท้าในขณะที่เคลื่อนไหวปัจจุบันทั้งขณะสั้นหายาก เท้ายกลอยขึ้นจากพื้น เท้าเคลื่อนไปด้านหน้า เท้าหย่อนลงพื้น เท้าสัมผัสกับพื้น การรับรู้เท้าหนักที่ถูกถ่ายลงมาที่เท้าที่สัมผัสกับพื้น เป็นต้น เรียกว่า กำหนดรู้อยู่กับปัจจุบัน ไม่คิดถึงเท้าว่าเมื่อสักครูเท้าอยู่อย่างไร หรือไม่คาดหวังอนาคตว่า จะต้องก้าวเท้า ไปอย่างนั้นอย่างนี้ จึงต้องโยนิโสมนสิการอยู่กับปัจจุบัน ดังพระดำรัสว่า “บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ ล่วงไปแล้ว ไม่ควรหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็พ้นอันละไปแล้ว และสิ่งใดที่ยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็พ้นอันยังไม่ได้มาถึงส่วนบุคคลใดเห็นแจ้งธรรมที่เป็นปัจจุบัน ไม่มั่งอันแน่น ไม่คลอนแคลนในธรรม นั้น ๆ บุคคลนั้นควรเจริญธรรมนั้นให้แจ่มแจ้ง”^{๒๖}

๑๐. วิธียอนิโสมนสิการด้วยการกำหนดรู้แบบวิภวชาต เป็นการมองความจริงโดยแยกแยะออก ให้เห็นแต่ละด้านครบทุกด้าน ซึ่ง วิภวช แปลว่า แยกแยะ แบ่งออก จำแนก หรือแจกแจง หรือวิเคราะห์ ลักษณะการโยนิโสมนสิการแบบนี้คือ การมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่แต่ละด้าน ครบทุกแง่ทุกด้าน ไม่ใช่จับเอาแง่หนึ่ง แ่เดียว หรือบางแง่ขึ้นมาวินิจฉัยตีคลุมลงไปอย่างนั้นทั้งหมด หรือ ประเมินคุณค่าความดีงาม เป็นต้น โดยถือเอาส่วนเดียวหรือบางส่วนเท่านั้น แล้วตัดสินพรวดลงไป ดังนั้น ขณะปฏิบัติวิปัสสนา การโยนิโสมนสิการด้วยการกำหนดรู้แบบวิภวชาต จึงเป็นวิธีกำหนดรู้จำแนก แยกแยะ องค์ประกอบเพื่อนำเสนอให้รู้ตามที่เป็นจริงเป็นเหตุและผลตามลำดับขั้นตอน ทุกประเด็น เช่น ในกระบวนการเห็น มิใช่มีแต่การเห็นเท่านั้นที่เกิดขึ้น แต่เพราะมีรูป มีตา มีการกระทบกันระหว่างตา กับรูป จึงเกิดความรู้ทางตา เกิดการรับรู้ทางใจ เกิดความจำได้ว่าเห็นสิ่งใด เกิดเวทนาสุข ทุกข์ เศษ ๆ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ทั้งหมดนี้คือกระบวนการเห็น แม้การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การถูกกระทบ สัมผัส หรือการรับรู้ทางใจ นัยเดียวกัน

^{๒๕} อ.ฉก.ก.ฎีกา (บาลี) ๓/๘๕/๑๗๙.

^{๒๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๗๒/๓๑๙-๓๒๐.

บทสรุป

หลักโยนิโสมนสิการ หมายถึง กระบวนการใช้ปัญญาให้เกิดความรู้และความเข้าใจ ซึ่งสามารถนำมาใช้ได้ทั้งทางโลกโดยกระบวนการวิคิดพิจารณาเกี่ยวกับเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันเพื่อความอยู่ดีโดยผาสุก และสามารถนำมาใช้ในทางธรรมคือการปฏิบัติวิปัสสนาที่จะทำให้เกิดกระบวนการรับรู้รูปรูปนามตามความเป็นจริง ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ จนพัฒนาปัญญาไปสู่มรรค ผล นิพพาน โดยใช้สติปัญญาในการมีส่วนร่วมกับหลักโยนิโสมนสิการในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ซึ่งเป็นการโยนิโสมนสิการเพื่อการพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา มีรูปแบบวิธีพิจารณา ๑๐ ประการ ได้แก่ (๑) วิธีพิจารณาแบบแยกแยะส่วนประกอบของขันธ ๕ ประการ (๒) วิธีพิจารณาแบบสืบสาวเหตุปัจจัยของรูปและนามที่อิงอาศัยกันอยู่ (๓) วิธีพิจารณาขันธ ๕ เป็นแบบสามัญลักษณ์ คือ ขันธ ๕ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา (๔) วิธีพิจารณาแบบอริยสัจ คือ การพิจารณารู้ว่าขันธ ๕ เป็นทุกข์สัจจะ ความทะยานอยากให้มีตัวเราเป็นสมุทัยสัจจะ ความหมดเรา เป็นทุกขนิโรธสัจจะ การปฏิบัติตามหลักมรรคมีองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิเป็นต้น คือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (๕) วิธีพิจารณาแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ คือ วิธีกำหนดรู้ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ถูกต้องตามหลักวิปัสสนา (๖) วิธีพิจารณาแบบเห็นคุณ โทษ และทางออกจากความยึดติดขันธ ๕ (๗) วิธีพิจารณาแบบรู้คุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม (๘) วิธีพิจารณาแบบปลุกเร้าคุณธรรมให้เกิดความเพียร สติ สมาธิ ปัญญา (๙) วิธีพิจารณาแบบอยู่กับปัจจุบันขณะ และ (๑๐) วิธีพิจารณาแบบวิภาษวาท คือ การแยกแยะองค์ประกอบต่าง ๆ ว่าเป็นเพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการแห่งโยนิโสมนสิการที่ทำให้พ้นทุกข์ได้

บรรณานุกรม

ทิตินา แคมมณีและคณะ. **วิทยาการด้านการคิด**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัทเดอะมาสเตอร์กรุ๊ปแมนเนจเม้นท์จำกัด. ๒๕๕๔.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ขอบฟ้าแห่งความรู้**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์. ๒๕๕๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทยการพิมพ์. ๒๕๕๑.

_____. **โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. ม.ป.พ., ๒๕๕๖.

พระสุพรชัย อานนฺโต. “ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องทุกข์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดทุกข์นิยมของโซเป็นเฮาเออร์”. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘): ๔๔, ๔๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามมรฎุจเตปิฎก ปี ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนาไทย – อังกฤษ อังกฤษ – ไทย. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๕.

สุนน อมรวิวัฒน์. การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. แนวทางพระพุทธศาสนาที่อาจนำมาใช้ในการจัดการศึกษาและการบริหารสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สมาคมครูสังคมศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๐.

Being Buddhist ~ Blog ~. “โยนิโสมนสิการ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://shorturl.asia/6Anvq> [๑ ธันวาคม ๒๕๖๗].

การแสดงความกตัญญูทวิวิถีใหม่ในสังคมไทย

A New Way of Expressing Gratitude in Thai Society

พระสุพาท คมภีรปญโญ*

Phra Sophart Gambirappaṅkō

พระมหาทวี มหาปญโญ**

Phramaha Twee Mahāpaṅkō

सानุ มหัทธนาตุลย์***

Sanu Mahatthanadull

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Master of Arts Buddhist Studies Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: Sophartvon188@gmail.com

Received: November 18, 2024

Revised: December 05, 2024

Accepted: December 12, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาการแสดงความกตัญญูทวิวิถีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาการแสดงความกตัญญูวิถีเก่าของคนในสังคมไทย (๓) เพื่อศึกษาการแสดงความกตัญญูทวิวิถีใหม่ในสังคมไทย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๒ ท่าน แล้วนำข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ทดสอบ แล้วแยกประเด็น เรียบเรียงสรุปประเด็นปัญหาต่าง ๆ

ผลการวิจัยพบว่า (๑) ความกตัญญูทวิวิถี หมายถึง บุคคลมีคุณธรรม มีศีลธรรม รู้จักบุญคุณ อันท่านกระทำแล้วและตอบแทน นับได้ว่าเป็นเครื่องหมายของความดี หรือเป็นพื้นฐานสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูทวิวิถีซึ่งนับได้ว่าเป็นหลักสำคัญในการดำรงชีวิตและจิตใจ การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุขนั้น ต้องได้รับการศึกษาอบรมจิตใจจากบุคคลผู้มีอุปการะคุณ เช่น มารดาบิดา ครูและอาจารย์

* พระสุพาท คมภีรปญโญ (วน) Phra Sophart Gambirappaṅkō (Von) นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Student Master of Art (Buddhist Studies) Mahachulalongkomrajavidyalaya University

** พระมหาทวี มหาปญโญ (ละลง), ผศ.ดร. Phramaha Twee Mahāpaṅkō (Lalong), Asst.Prof. Dr. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

*** รศ.ดร.सानุ มหัทธนาตุลย์ Assoc.Prof.Dr.Sanu Mahatthanadull ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

จึงจะได้ผลผลิตได้บุคคลมีคุณภาพ มีคุณธรรมและศีลธรรม มีทัศนคติที่ดีทำให้เกิดประโยชน์สุข เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า อันเป็นส่วนประกอบสำคัญของมนุษย์ (๒) การแสดงความกตัญญูทเวทวิธิเก่าในสังคมไทย มีรูปแบบการแสดงออกถึงความกตัญญูทเวทวิธิแบบเดียวกับการแสดงความกตัญญูทเวทวิธิในทางพระพุทธศาสนา เพราะว่า มนุษย์ทุกคนต้องอยู่รวมกันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้น กตัญญูทเวทวิธิเก่า คือ ในสมัยก่อนครอบครัว หรือ คนในสังคมนั้นที่เคยปฏิบัติมาอย่างไร อย่างเช่น พ่อแม่ปฏิบัติต่อพ่อตาแม่ยายอย่างไร เมื่อลูกรู้จักความแล้ว คือ ต้องปฏิบัติต่อมารดาบิดาอย่างนั้น ต่อ ๆ กันมาอย่างยาวนานต่อรุ่นสู่รุ่นอย่างนั้น เป็นการปฏิบัติ ช่วยเกื้อกูลสังคมส่วนรวมด้วยความ เมตตา กรุณา การกระทำเช่นนี้ ย่อมนำความสุข ความเจริญ และสิริมงคลมาสู่ชีวิตและสังคมบ้านเมือง (๓) การแสดงความกตัญญูทเวทวิธิใหม่ของสังคมไทย คือวิธิแห่งโลกยุคดิจิทัล ดังนั้น จึงมีวิธีการแสดงออกถึงความกตัญญูทเวทวิธิใหม่ในสังคมสมัยใหม่ได้หลากหลายวิธิกว่าในสมัยก่อนที่ไม่มีสื่อสังคมออนไลน์ เป็นสื่อที่มีพลังอำนาจอย่างมากที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของคนในยุคนี้ เพราะฉะนั้น หลักความกตัญญูของพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่ดี ที่จะเก็บรักษาไว้ แต่รูปแบบการแสดง คือสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัย กตัญญูทเวทวิธิใหม่ คือการปรับใช้สิ่งเก่าเข้ากับสิ่งใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว โดยเน้นการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต และแอปพลิเคชันต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความสะดวกในการทำงานและติดต่อสื่อสาร รวมถึงการช้อปปิ้งออนไลน์ผ่านแพลตฟอร์มอย่างลาซาด้าและช้อปปี้ ตลอดจนการทำธุรกรรมผ่านแอปธนาคารและตู้บริการอัตโนมัติต่าง ๆ ทั้งหมดนี้ช่วยให้คนทันสมัยและทันโลกในปัจจุบัน.

คำสำคัญ: ความกตัญญูทเวทวิ; วิธิใหม่; สังคมไทย

Abstract

This Research Article the following objectives: (1) To study the expression of gratitude in Buddhist scriptures, (2) To study the old way of expressing gratitude of Thai society, and (3) To study a new way of expressing gratitude in Thai society. It is a qualitative research and applied in the field by interviewing 12 key informants Then, the information obtained from the interview was analyzed, tested, and summarized.

The research study found that (1) Gratitude means knowing the kindness that others have done. It is considered a virtue of goodness or an important foundation of human beings because humans must always have relationships or are related to others. Human life can survive because they are supported and cared for by benefactors such as parents, teachers, relatives, etc. In terms of the mind, humans are instilled with

morality in the value of the mind from other people, such as parents, etc. Therefore, humans have morality and good attitudes to create benefits for themselves and the community, which is considered an important principle for living a prosperous and progressive life. Gratitude is an important component of humanity. (2) The old way of expressing gratitude in Thai society has the same form of expressing gratitude as in Buddhism. This is because all human beings live together in a society where they must depend on each other. Therefore, human beings must know how to be grateful and think of repaying the kindness of those who have done them favors, such as parents, teachers, relatives, national institutions, religions, kings, as well as helping society as a whole with kindness and compassion. Doing so will bring happiness, prosperity, and auspiciousness to one's life. (3) The new way of expressing gratitude in Thai society involves adapting traditional expressions of gratitude to fit the digital age, aligning with the rapid changes of the modern world. Today, gratitude can be expressed in more diverse ways than in the past, thanks to the power of social media, which has a significant influence on our daily lives. The Buddhist principle of gratitude remains a timeless value worth preserving, but the methods of expressing it can be adjusted to suit contemporary times. This includes utilizing technology and innovations such as computers, smartphones, the internet, and various applications to facilitate communication, work, and transactions. Examples include online shopping platforms like Lazada and Shopee, as well as automated services. These modern tools enable people to stay connected to the globalized world while maintaining and expressing the core values of gratitude in ways that resonate with modern society.

Keywords : Gratitude; New way; Thai Society

บทนำ

ความกตัญญูนั้นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญและฝังรากลึกลงไปในจิตใจในวิถีชีวิตของสังคมไทย เป็นเสมือน बै้าหล่อหลอมและเป็นเครื่องกลั่นกรองนิสัยใจคอ ให้คนในสังคมมีพื้นฐานด้านจิตใจที่ประกอบด้วยความกตัญญูต่อประเทศ สังคม ชุมชน พ่อแม่ ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ ผู้มีพระคุณ รวมถึงสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ข้าว สัตว์ใช้แรงงาน เช่น ช้าง ม้า วัว ควายเป็นต้น ดังเช่น ลูกศิษย์แสดงความกตัญญูต่อครูด้วยความกตัญญูรู้คุณต่อครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ ดังเช่น พระสาธุบุตรเถระ แสดงความกตัญญูต่อพระที่

ต่อพระอัสสชิเถระ ซึ่งเป็นอาจารย์ หลักจากที่ได้ฟังธรรมเทศนาที่พระอัสสชิเถระได้แสดง จนได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วก็น้อมนำตนมาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่นั้นมาท่านก็นับถือพระอัสสชิเถระว่าเป็นอาจารย์ ด้วยการแสดงเคารพต่ออาจารย์อยู่เสมอ แม้ได้ยินข่าวว่าพระอัสสชิอยู่ในทิศใด เมื่อท่านจะนอน ท่านจะนมัสการไปทางทิศนั้นก่อน แล้วนอนหันศีรษะไปทางทิศนั้น^๑ และท่านพระสารีบุตรก็ยังแสดงความกตัญญูต่อราหุลภราดรผู้มีพระคุณ ซึ่งปรารภสาเหตุที่ว่า ภราดร ผู้ปรารภจะขอบรรพชา กับเหล่าภิกษุสงฆ์ แต่เหล่าภิกษุสงฆ์ไม่สามารถจะบรรพชาให้ได้ จึงทำให้ภราดร ชูบผอม ดังนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสถามว่า ใครสามารถที่จะระลึกถึงคุณของภราดรคนนี้ได้ ในขณะที่พระสารีบุตรก็กราบทูลว่าข้าพระองค์ระลึกได้เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอจึงอุปสมบทให้ภราดรนี้เถิด^๒ ดังนั้นความกตัญญูจึงนับว่าเป็นความสมดุลของมนุษย์ทุกคนรวมไปถึงของครอบครัวซึ่งเกิดจากการที่สมาชิกในครอบครัวคือพ่อแม่และลูกมีการปฏิบัติตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาาร่วมกัน เช่น ความกตัญญูทวิวิถี^๓ ด้วยเหตุนี้บุคคลที่ได้ชื่อว่าได้ทำความดีทำความแก่เราก่อนโดยไม่หวังผลตอบแทน คือบิดามารดาซึ่งเป็นบุพการีของบุตรธิดาเพราะเป็นผู้มีพระคุณซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้ในสพรหมสูตร จตุกกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า ภิกษุทั้งหลาย คำว่า พรหมนั้น เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า บุรพเทพ เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า บุรพาจารย์ เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า อาหุไนบุคคลนั้น เป็นชื่อของมารดาบิดา เพราะมารดาบิดามีอุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย เมื่อบุตรธิดารู้คุณของมารดาบิดาแล้วกระทำตอบแทนท่านทั้งสอง ย่อมได้ปฏิการะตอบแทนดังที่ปรากฏในพระพุทธวจนะไว้ว่า เพราะเหตุนี้องค์สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสว่า คุญหติบุตร ทิศเบื้องหน้า คือ มารดาบิดา บุตร บำรุงแล้วด้วยฐานะ ๕ ประการเหล่านี้แล ท่านทั้ง ๒ ย่อมอนุเคราะห์บุตร ด้วยฐานะ ๕ ประการ คือ ห้ามจากความชั่ว ๑ ให้ตั้งอยู่ในความดี ๑ ให้ศึกษาศิลปะ ๑ จัดหาครุครองที่สมควรให้ ๑ มอบทรัพย์สมบัติให้ในสมัย ๑^๔

ดังนั้น บุตรธิดาที่ดีจึงควรมีความกตัญญูทวิวิถีต่อบิดามารดา และศิษย์ที่ดีควรมีความกตัญญูทวิวิถีต่อครูบาอาจารย์ กล่าวคือเป็นผู้ที่รู้บุญคุณท่านแล้วรู้จักตอบแทนคุณท่านเพราะทำให้เราเป็นผู้ดีเป็นคนดีมีศีลธรรม มีคุณธรรมสูง เป็นที่รักษาของพ่อแม่และครูบาอาจารย์ญาติมิตร ต่อสังคมบ้านเมืองและประเทศชาติ ยกย่องให้เป็นตัวอย่างบุคคลดีเด่นของประเทศชาติ เพราะฉะนั้น มารดาบิดาจึงได้ชื่อว่า

^๑ ดูรายละเอียดใน ข.อป. (ไทย) ๓๒/๓๗๐/๕๗.

^๒ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๙/๙๘.

^๓ Asst. Prof. Dr. Sanu Mahatthanadull and Dr. Sarita Mahatthanadull, “Human Behaviors in Promoting Balance of Family according to Buddhist Psychology”, *Journal of MCU Peace Studies*, Vol. 8 No. 1 (January-February 2020): 21-31.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

เป็นบุคคลที่หาได้ยากดังที่ปรากฏในทูลถวญสวดว่า ภิกษุทั้งหลาย ความปรากฏของบุคคล ๓ จำพวก ที่หาได้ยากในโลก ความปรากฏของบุคคล ๓ จำพวกไหนบ้าง คือ (๑) ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า (๒) บุคคลผู้แสดงธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้ (๓) กตัญญูกตเวทิตบุคคล^๕

ความกตัญญูกตเวทิตนั้น เป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อครอบครัวและสังคมถือว่าเป็นหลักธรรมที่ทำให้สังคมได้เกิดความสำนึกรักในพระคุณและตอบแทนพระคุณของมารดาบิดาหรือตอบแทนคุณซึ่งกันและกัน อันเป็นคุณธรรมสำคัญที่ช่วยค้ำจุนสังคมให้มีความมั่นคงสงบสุข ตรงกันข้ามกับคำว่า กตัญญู หมายถึง คนเนรคุณ ไม่เห็นคุณของผู้ทำคุณให้ตน ไม่กระทำตอบแทน บางครั้งยังทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับผู้ที่มีพระคุณกับตนด้วยก็มี ส่วน ความกตัญญู คือ การเนรคุณ การไม่รู้คุณของผู้อื่น และไม่กระทำการตอบแทนพระคุณ คือ ไม่เลื่อมใส มารดา บิดา เป็นต้น^๖ ดังปรากฏในกตัญญูชาดกว่าด้วยคนอกตัญญูว่าผู้ใดไม่รู้จักคุณความดีและประโยชน์ที่ผู้อื่นกระทำไว้ก่อนผู้้น เมื่อกิจการงานเกิดขึ้นในภายหลังย่อมหาผู้ช่วยเหลือไม่ได้^๗ ความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่อยู่ในจิตใจของคนมาอย่างยาวนาน สมัยก่อนคนไทยอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ อยู่กันหลายรุ่นหลายวัย พึ่งพาอาศัยกัน ผูกพันกัน เมื่อยุคสมัยและวิวัฒนาการของโลกหมุนไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว ค่านิยมและวิถีชีวิตการใช้ชีวิตของเราเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เราคิดถึงแต่ตัวเองมากขึ้น ให้ความสำคัญกับวัตถุสิ่งของมากขึ้น ทำให้วัฒนธรรมของความกตัญญู (culture of gratitude) ที่เป็นรากฐานของสังคมที่แข็งแรงตามแนวคิดของสังคมตะวันออกเริ่มลดความสำคัญลง กระแสสังคมของคนรุ่นใหม่บางส่วนเห็นว่า ความกตัญญูเป็นภาระของชีวิต เราพบผู้สูงอายุที่ถูกกล่เลยจากคนในครอบครัว มีปัญหาความรุนแรงด้านจิตใจและถูกทอดทิ้ง ข้อมูลสถิติจากศูนย์ช่วยเหลือสังคม ปี ๒๐๑๘ ระบุว่า มีผู้สูงอายุสูญหาย เร่ร่อน เพิ่มขึ้นเป็น ๑๐ เท่า ในรอบ ๓ ปี และถูกทำร้ายเพื่อเอาประโยชน์โดยคนในครอบครัวเพิ่มขึ้น ๑,๐๐๐ เท่า ในรอบ ๑๐ ปี ที่ผ่านมา^๘

ดังนั้น เพื่อให้สังคมในปัจจุบันเห็นความสำคัญของการใส่ใจผู้อื่น การบอกรักพ่อแม่ หรือคนสำคัญ การแสดงความขอบคุณที่ล้วนสื่อถึงความกตัญญู เช่น การเขียนบัตรอวยพรแสดงความรู้สึกและส่งผ่านตู้ไปรษณีย์กตัญญู ซึ่งบัตรอวยพรทุกใบจะถูกรวบรวมเพื่อส่งให้ถึงมือคนสำคัญ เป็นการตอบแทนความรักง่าย ๆ ที่ทุกคนสามารถทำได้ นี่จะเป็นวิธีที่เหมาะสมและมีความหมายจริงหรือไม่? หรือการแสดง ความกตัญญูในยุคสังคมดิจิทัล เช่น การบอกรักพ่อแม่ผ่านสื่อออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ หรือ

^๕ อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๑๑๕/๓๕๘.

^๖ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, “บุพการี”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://legacy.orst.go.th/?knowledge=บุพการี-๑๓-กรกฎาคม-๒๕๕๒> [๑ ธันวาคม ๖๔].

^๗ พ.ช.เอกก. (ไทย) ๒๗/๙๐/๓๗-๓๘.

^๘ รุ่งฟ้า เกียรติพจน์, “ความกตัญญู คุณธรรมแห่งรักแท้ ที่ไม่ควรถูกลืมเลือน”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.sustainablelife.co/news/detail/38> [๒๐ กันยายน ๒๕๖๕].

อินสตาแกรม จะช่วยแสดงความกตัญญูได้จริงหรือ? การตอบแทนพระคุณพ่อแม่ ครู อาจารย์ หรือผู้มีอุปการคุณผ่านทางธุรกรรมการเงิน จะถือว่าเป็นการแสดงความกตัญญูที่เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่หรือไม่?

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงได้แสดง ความหมายประเภทของบุพการีและความกตัญญูทว่ทกับกับบุพการีที่เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่ รวมไปถึงการศึกษาพฤติกรรมที่แสดงถึงความกตัญญูทว่ท เช่น หน้าที่ของบุตรธิดาที่มีต่อมารดาบิดา เป็นต้น ในยุคสังคมสมัยใหม่นี้ เพื่อจะได้ศึกษาในด้านจริยธรรมคุณธรรมในเรื่องนี้ให้เข้าใจ เมื่อศึกษาเรื่องนี้เข้าใจแล้ว ก็จะได้เห็นประโยชน์ของความกตัญญูและเห็นโทษของความอกตัญญู ทั้งนี้ก็เพื่อจะปลูกจิตสำนึกให้เกิดความกตัญญูทว่ทต่อสถาบันหลัก คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พ่อแม่ ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ และบุคคลผู้เป็นที่รักและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญ ในครอบครัวสังคมและประเทศชาติสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการแสดงความกตัญญูทว่ทในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาการแสดงความกตัญญูทว่ทเฝ้าของคนในสังคมไทย
๓. เพื่อศึกษาการแสดงความกตัญญูทว่ทเฝ้าใหม่ในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาการแสดงความกตัญญูทว่ทในคัมภีร์พระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๔ ประเด็น คือ

๑. ความหมายของกตัญญูทว่ท ความหมายของบุพการี พระคุณของบุพการี การแสดงความกตัญญูต่อบุพการี เช่น (๑) คำว่า กตัญญูทว่ท หมายถึง ความรู้จักในบุญคุณของบุคคลที่กระทำแล้วทั้งแก่ตนเองและแก่ส่วนรวม และรู้จักกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูท่าน (๒) บุพการี หมายถึง ผู้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นก่อนโดยไม่ได้หวังผลตอบแทนสิ่งอื่นใดจากคนที่รักหวังเพียงประโยชน์ให้ผู้อื่นได้รับความสุข (๓) พระคุณของบุพการี นับว่าท่านมีพระคุณอย่างยิ่งต่อเราทั้งหลาย เพราะท่านประกอบด้วยพรหมวิหาร ๔ คือ เอาใจใส่เลี้ยงลูกให้เจริญเติบโต ค่อยช่วยเหลือให้พ้นจากความยุ่งยากเดือดร้อน ให้กำลังใจและพลอยยินดี ให้โอกาสลูกเพื่อพัฒนาตัวเอง (๔) การแสดงความกตัญญูต่อบุพการี ในการวิจัยนี้ แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) การแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ คือ เลี้ยงดูเอาใจใส่ท่าน ตั้งใจประพฤติตัวให้เป็นคนดี ขยันศึกษาเล่าเรียน ตั้งใจทำการให้เจริญก้าวหน้า ๒) การแสดง

๒. การแสดงความกตัญญูต่อเวทียวิถีเก่าของคนในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า การแสดงความกตัญญูวิถีเก่าในสังคมไทยมีลักษณะสำคัญคือ การแสดงออกถึงความเคารพและตอบแทนพระคุณผ่านการกระทำที่มีความหมายมากกว่าคำพูด โดยสังคมไทยจะเน้นการปฏิบัติอย่างจริงจังในชีวิตประจำวัน เช่น การดูแลพ่อแม่ในวัยชรา การทำบุญ การถวายสิ่งของ หรือการให้การศึกษาและความรู้แก่ลูกหลานเพื่อให้พวกเขาสืบสานความกตัญญูต่อไป นอกจากนี้ การปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและคำสอนของพระพุทธศาสนายังเป็นวิธีที่ใช้ในการแสดงความกตัญญูอย่างยั่งยืนในสังคมไทยแบบเก่า มีลักษณะและรูปแบบการแสดงความกตัญญูตามหลักทศทั้ง ๖ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพราะโดยพื้นฐานสังคมไทยมีรายละเอียด มีความละเอียดอ่อน ในการดูแลครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูลูกหลาน เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันแบบมีหลายเชื้อชาติ ศาสนา อาศัยอยู่ในประเทศไทยภายใต้พื้นฐานความมีอิสระเสรีได้แบบประชาธิปไตย โดยนิสยคนไทยมีความสุภาพเรียบร้อย โอบอ้อมอารี เป็นมิตรไมตรีมีน้ำใจให้กัน และยังพบสภาพเช่นนี้ คือ (๑) ปัญหาเรื่องความกตัญญู (๒) สาเหตุเรื่องความกตัญญู (๓) รูปแบบและวิธีการแสดงความกตัญญู เช่น ๑) ปัญหาเรื่องความกตัญญู เกิดจากพื้นฐานด้านครอบครัว บุคลิกภาพของแต่ละคนไม่เหมือนกัน การศึกษาที่ได้เรียนรู้ และช่องว่างหรือความเหลื่อมล้ำทางสังคม ๒) สาเหตุเรื่องความกตัญญู คือ เกิดจากการเลี้ยงดู เกิดจากการไม่ได้อบรมสั่งสอน เกิดจากความเหลื่อมล้ำ เกิดจากสิ่งเสพติดของมีนเมาทุกชนิด ๓) รูปแบบและวิธีการแสดงความกตัญญู

05.

อภิปรายผลการวิจัย

การแสดงความกตัญญูต่อบุพการีนั้น นับว่าเป็นเครื่องหมายของคนดี เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนในโลกนี้ จะพึงพากันนำมาประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและแก่ชนเหล่าอื่น ในที่นี้ ความกตัญญู เป็นการกระทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ผู้ที่มีความกตัญญู ย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย จากการศึกษาพบว่าผลการวิจัยเน้นความสำคัญของความกตัญญู ซึ่งหมายถึงการตระหนักรู้ในคุณของบุคคล สัตว์ และสิ่งแวดลอมที่มีผลกระทบต่อนอง ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่แสดงถึงการยอมรับและรู้สึกขอบคุณในสิ่งที่ได้รับจากผู้อื่นและสิ่งแวดลอม ซึ่งมักจะส่งผลดีต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและต่อสังคมโดยรวม ในเชิงพระพุทธศาสนา ความกตัญญูถือเป็น มงคลอันสูงสุด และเป็นหลักธรรมสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ผู้คนมีความตระหนักถึงความสำคัญของการตอบแทนบุญคุณ ซึ่งรวมถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคม และการตอบแทนทั้งในรูปของการกระทำและความเมตตาการุณา นอกจากนี้ยังมีการสอนให้มนุษย์รับผิดชอบต่อน้าที่ของตนเองในทุกบริบท เช่น ในครอบครัว บิดามารดาควรให้การดูแลบุตรธิดา และในขณะเดียวกัน บุตรธิดาควรแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดาการตอบแทนความกตัญญู (กตเวทิต) จึงเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างการรับและการให้ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าให้กับตนเองและสังคมโดยรวม ผู้ที่มีความกตัญญูและกตเวทิตักจะได้รับผลดีในชีวิตทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม เช่น การนำไปสู่ความสุข ความเจริญ และความเป็นสิริมงคล เพราะการกระทำดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและส่งผลต่อการพัฒนาในเชิงบวกทั้งทางกายภาพและจิตใจ ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่ขาดความกตัญญูมักจะได้รับผลกระทบในทางลบ ทั้งต่อนองและสังคม โดยอาจนำไปสู่ความขัดแย้งและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต ซึ่งส่งผลให้สังคมนั้นไม่สงบสุขและเกิดความไม่เสถียร ผลการศึกษายังมีสอดคล้องกับผลการศึกษาของการวิจัย ของ พระมหาบุญทอง คุณาโร (มาหา)^๙ ซึ่งให้เห็นว่า ความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความสุขในชีวิต โดยการตระหนักรู้ในบุญคุณและตอบแทนความดีทั้งจากบุคคล สัตว์ และสิ่งแวดลอม ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและสังคม ความกตัญญูและกตเวทิตช่วยเสริมสร้างความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรือง หากขาดความกตัญญูจะนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งและภัยพิบัติที่ส่งผลต่อทั้งตัวบุคคลและสังคม โดยหลักธรรมนี้ได้รับการส่งเสริมในพระพุทธศาสนาให้มนุษย์รู้จักหน้าที่และการตอบแทนบุญคุณ เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุขและมีความเจริญก้าวหน้า

การแสดงความกตัญญูในวิถีเก่าสังคมไทย มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของสังคมไทยมาโดยตลอด การแสดงความกตัญญูในอดีตถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดและปฏิบัติ

^๙ พระมหาบุญทอง คุณาโร (มาหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู (กตญญูตา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

อย่างต่อเนื่อง การแสดงความกตัญญูนี้สามารถแบ่งออกเป็น ๕ หมวดหลัก ได้แก่ (๑) ต่อมารดาบิดา (๒) ต่อครูอาจารย์ (๓) ต่อญาติมิตร (๔) ต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และ (๕) ต่อสิ่งแวดล้อม^{๑๐} การแสดงความกตัญญูในวิถีเก่าของสังคมไทยนั้นมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากสังคมปัจจุบัน โดยในอดีต การแสดงความกตัญญูมักจะเป็นการกระทำโดยตรง เช่น การดูแลเลี้ยงดูผู้ที่มีพระคุณ โดยการอยู่ใกล้ชิด และช่วยเหลือกันในชีวิตประจำวัน เพราะในสมัยก่อน ผู้คนมักจะอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันหรืออยู่ใกล้เคียงกัน ทำให้การแสดงความกตัญญูสามารถกระทำได้ง่ายและตรงไปตรงมาอย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างการแสดงความกตัญญูในอดีตกับในปัจจุบัน แม้ในปัจจุบันรูปแบบการแสดงความกตัญญูอาจมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและวิถีชีวิต เช่น การพัฒนาในด้านเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงในวิถีการสื่อสาร ซึ่งทำให้การแสดงความกตัญญูในปัจจุบันอาจไม่ได้แสดงออกผ่านการกระทำโดยตรงเสมอไป แต่ก็ยังคงมีความสำคัญและควรได้รับการส่งเสริมในทุกรูปแบบ ผลการศึกษายังมีสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุวรรณฐา ลิ้ม^{๑๑} ซึ่งได้สรุปผลการวิจัยไว้ว่าความกตัญญูทศเวที ยังคงเป็นค่านิยมที่สำคัญในสังคมไทย ซึ่งได้รับการปลูกฝังมาเป็นเวลานาน โดยเชื่อว่าการตอบแทนความช่วยเหลือและแสดงความสำนึกในบุญคุณเป็นหลักการที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลในสังคม หากบุคคลใดไม่ได้แสดงความกตัญญูหรือไม่ตอบแทนบุญคุณ จะถูกมองว่าเป็นคนอกตัญญูและได้รับการตำหนิจากสังคม อย่างไรก็ตาม การวิจัยยังชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยทั้งในส่วนของ พระสงฆ์และคฤหัสถ์ ที่ขาดความกตัญญูทศเวทีในปัจจุบัน ปัญหานี้เกิดจากหลายปัจจัย เช่น พระสงฆ์ส่วนมากในปัจจุบันบวชระยะสั้นและไม่อาศัยอยู่กับพระอุปัชฌาย์ ทำให้ขาดความผูกพันระหว่างพระสงฆ์รุ่นใหม่กับพระอุปัชฌาย์ซึ่งเป็นผู้มีพระคุณในการบวชและฝึกสอน นอกจากนี้ สังคมคฤหัสถ์ในปัจจุบันยังมีความเร่งรีบจากการดำเนินชีวิตในสังคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวหรือในชุมชนไม่ลึกซึ้ง จึงขาดความอบอุ่นและความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน ทำให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงทั้งในครอบครัวและในสังคมทั้งนี้ยังมีสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ของ พระมหาภาวิน อินทปญโญ (สรสสิทธิ์)^{๑๒} ซึ่งได้สรุปผลวิจัยไว้ว่า ความสัมพันธ์ที่ดีและการเคารพซึ่งกันและกันในความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับศิษย์ ทั้งสองฝ่ายที่มีความเคารพและ

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน พระมหาบุญทอง คุณาธโร (มหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู (กตญญูตา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๓๓.

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน สุวรรณฐา ลิ้ม, “แนวทางส่งเสริมความกตัญญูทศเวทีในสังคมไทย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า (ก).

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน พระมหาภาวิน อินทปญโญ (สรสสิทธิ์), “ศึกษาวิเคราะห์หลักปฏิสันถารในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖), หน้า ๘๓-๘๔.

สนิทสนมกันจะสามารถร่วมกันสร้างความเจริญในด้านการศึกษาพระธรรม และรักษาหลักธรรมไว้ในใจ ทั้งนี้ก็เพื่อให้สังคมภิกษุสงฆ์เจริญงอกงามตามพระธรรมวินัยต่อไป

ในยุคปัจจุบันเป็นสังคมยุคแห่งข้อมูลข่าวสารเป็นสังคมในโลกดิจิทัล เราติดต่อสื่อสารกันผ่านโลกโซเชียลออนไลน์ เพราะฉะนั้น การแสดงความกตัญญูกับสมัยปัจจุบันกับสมัยก่อนไม่เหมือนกัน การแสดงความดี โดยการแสดงปฏิสัมพันธ์กันโดยตรง ไปหาไปอยู่ ไปดูแลด้วยโดยตรง แต่ปัจจุบันนี้ เป็นการแสดงความกตัญญูทวิวิถีผ่านสื่อโซเชียล ไม่จำเป็นต้องเดินทางไปหากันเหมือนในสังคมยุคสมัยก่อน ๆ ดังนี้

๑) การแสดงความกตัญญูในยุคดิจิทัลและสังคมออนไลน์ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าในยุคดิจิทัลที่เราติดต่อสื่อสารกันผ่านสื่อโซเชียลออนไลน์ การแสดงความกตัญญูทวิวิถีมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ จากที่เคยเป็นการกระทำโดยตรง กลายเป็นการแสดงออกผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น การส่งข้อความขอบคุณ การแชร์โพสต์ที่แสดงความกตัญญู หรือการทำบุญออนไลน์ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเดินทางไปหากันหรือแสดงออกผ่านการกระทำที่สัมผัสได้โดยตรงในแง่นี้ เทคโนโลยี เข้ามามีบทบาทในการขยายขอบเขตการแสดงความกตัญญู การส่งข้อความหรือโพสต์ที่แสดงความสำนึกในบุญคุณยังคงมีความหมาย แม้จะไม่มี การพบปะกันโดยตรงก็ตาม อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาชี้ว่า แม้ว่าการแสดงความกตัญญูผ่านสื่อออนไลน์จะเป็นรูปแบบที่สะดวกและรวดเร็ว แต่ก็อาจทำให้ความหมายและความจริงใจในบางครั้งถูกลดทอนลงไปได้

๒) การสอดคล้องกับความเข้าใจในคำว่า “กตัญญู” และ “กตเวที” ว่า “กตัญญู” เป็นเรื่องของจิตใจ ในขณะที่ “กตเวที” เป็นการแสดงออกทางคำพูดหรือการกระทำ ความกตัญญูไม่จำเป็นต้องแสดงออกในรูปแบบของสิ่งของหรือวัตถุเสมอไป แต่สามารถแสดงออกได้ผ่าน การกระทำที่ไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุ เช่น การแสดงความขอบคุณจากใจจริง การทำบุญ หรือแม้แต่การทำความดีด้วยใจและแรงกาย เช่น การอุทิศบุญให้แก่ผู้ล่วงลับการแสดงความกตัญญูในสังคมปัจจุบันสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การทำบุญผ่านออนไลน์ หรือการอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นการให้สิ่งของหรือเงินทอง แต่เป็นการแสดงออกถึงความจริงใจในแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในยุคปัจจุบัน

๓) ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแม้การแสดงความกตัญญูในยุคดิจิทัลจะสะดวกและรวดเร็ว แต่การขาดการสัมผัสโดยตรงอาจส่งผลให้เกิด ความเปราะบางในความสัมพันธ์ การกระทำที่ขาดความใกล้ชิดอาจทำให้บางคนรู้สึกว่าจะไม่มีความจริงใจ หรือขาดการเชื่อมโยงทางอารมณ์ที่ลึกซึ้ง การใช้เทคโนโลยีในการแสดงความกตัญญูอาจทำให้คนบางกลุ่มรู้สึกว่าเป็นแค่การแสดงออกที่ผิวเผิน หรือมีความหมายเพียงชั่วคราวในขณะที่การแสดงความกตัญญูในอดีตที่เน้นการกระทำที่สัมผัสได้และมีความใกล้ชิดอาจทำให้ความสัมพันธ์ในสังคมมีความแน่นแฟ้นและจริงใจมากกว่า แต่ในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ความกตัญญูทวิวิถีที่ผ่านการแสดงออกในรูปแบบออนไลน์ก็ยังคงมีความสำคัญในแง่ของการรักษาความสัมพันธ์และการแสดงออกถึงความขอบคุณ แต่ควรมีการตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งและจริงใจในวิถีการที่เหมาะสม

ผลการศึกษายังมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ชาติเมธิ)^{๑๐๓} ได้สรุปผลวิจัยไว้ว่า ความกตัญญูทศเวทในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจากมุมมองพระพุทธศาสนาเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญในบริบทของสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะในยุคที่สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีความท้าทายในการรักษาคุณธรรมและจริยธรรมในชีวิตประจำวัน การที่ความกตัญญูทศเวทถูกนำมาเป็นหลักการสำคัญในการสร้างสังคมที่มีความสุขและสงบเรียบร้อย ถือเป็นการเชื่อมโยงระหว่างคุณธรรมดั้งเดิมกับสภาพการณ์สังคมในยุคปัจจุบันได้อย่างดี

๑) ความกตัญญูทศเวทในมุมมองพระพุทธศาสนา ความกตัญญูทศเวทเป็นการสำนึกถึงบุญคุณของผู้อื่นหรือสิ่งอื่นที่มีแก่ตน และการตอบแทนบุญคุณนั้นอย่างเหมาะสม ผ่านการแสดงออกทางกายและวาจา หลักการนี้สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดของพระพุทธศาสนาในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขในสังคม ด้วยการยึดมั่นในหลักศีลธรรม เช่น ความจริง ความเมตตา และการเห็นแก่ผู้อื่น เป็นสิ่งที่จะช่วยเสริมสร้างสังคมให้เจริญรุ่งเรืองได้

๒) การประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีและการสื่อสารมีบทบาทสำคัญ การรักษาความกตัญญูทศเวทที่อาจต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงออกไปบ้าง เช่น การแสดงความขอบคุณผ่านสื่อสังคมออนไลน์หรือการช่วยเหลือผู้อื่นในรูปแบบต่างๆ อย่างไรก็ตาม ความสำคัญของการตอบแทนคุณในลักษณะที่สมบูรณ์และเหมาะสมยังคงไม่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในสังคมที่เกิดความแตกแยกและความขัดแย้งมากมายในปัจจุบัน การยึดมั่นในความกตัญญูทศเวทเป็นคุณธรรมที่จะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

๓) ความสำคัญของความกตัญญูทศเวทในฐานะคุณธรรมในสังคมที่มีการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว บางครั้งคนอาจมองข้ามหรือหลงลืมความสำคัญของความกตัญญูทศเวท การแสดงความกตัญญูทศเวทที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและสังคม ในขณะเดียวกันก็เป็น การสร้างสำนึกของการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบต่อกันและกันในสังคม เช่น ในการช่วยเหลือผู้อื่นในภาวะวิกฤติ การเคารพผู้อาวุโส หรือการตอบแทนความดีที่ได้รับจากผู้ช่วยเหลือเราในช่วงเวลาที่สำคัญ

ข้อเสนอแนะ

ในวิทยานิพนธ์นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการแสดงความกตัญญูทศเวทวิธีใหม่ในสังคมปัจจุบัน เท่านั้น มีประเด็นที่จะศึกษาวิเคราะห์ได้หลากหลาย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑. รูปแบบการแสดงความกตัญญูของบุตรต่อพ่อแม่ในยุคดิจิทัล

^{๑๐๓} ดูรายละเอียดใน พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ชาติเมธิ), “ความกตัญญูทศเวทในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจากมุมมองพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ก-ข.

๒. การแสดงความกตัญญูต่อสิ่งแวดลอมเชิงพุทธ

๓. ศึกษาเปรียบเทียบการสร้างวัฒนธรรมและการปลูกฝังความกตัญญูท่เวทีในสังคมไทย

บรรณานุกรม

พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ชาติเมธี). “ความกตัญญูท่เวทีในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจากมุมมองพระพุทธศาสนา”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

พระมหาบุญกอง คุณาโร (มาหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความกตัญญู (กตญูตา) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. *มงคลตถทีปนี (ปจโม ภาโค)*. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

สุวรรณฐา ลี้ม. “แนวทางส่งเสริมความกตัญญูท่เวทีในสังคมไทย”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

Asst. Prof. Dr Sanu Mahatthanadull and Dr. Sarita Mahatthanadull. “Human Behaviors in Promoting Balance of Family according to Buddhist Psychology”. *Journal of MCU Peace Studies*. Vol. 8 No. 1 (January-February 2020) : 21-31.

รุ่งฟ้า เกียรติพจน์. “ความกตัญญู คุณธรรมแห่งรักแท้ ที่ไม่ควรถูกลืมเลือน”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.sustainablelife.co/news/detail/38> [๒๐ กันยายน ๒๕๖๕].

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. “บุพการี”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=บุพการี-๑๓-กรกฎาคม-๒๕๕๒> [๑ ธันวาคม ๖๔].

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมโดยพระสงฆ์บนพื้นที่สูง
เพื่อการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนตามเป้าหมาย SDGs
Environmental Management by Monks in Highland Areas
for Sustainable Social Development in Alignment with the SDGs

อภิรมย์ สีดาคำ*

Apirom Sidakham

ประเสริฐ ปอนถิ่น**

Prasert Pontin

นพตณ ปัญญาวีรทัต***

Noppadon Panyaweeratad

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai campus, Thailand

Received: December 03, 2024

Revised: December 24, 2024

Accepted: December 26, 2024

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูงเป็นประเด็นสำคัญของประเทศไทย เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีบทบาทในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ บทความนี้เน้นศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนในพื้นที่สูง โดยผสมผสานหลักธรรมในพุทธศาสนากับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ผ่านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การศึกษา และการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและศูนย์รวมของชุมชน โดยดำเนินโครงการที่สนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เช่น การปลูกป่า การจัดการขยะ และการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงอนุรักษ์ อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและผู้สนับสนุนการแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชน แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ เช่น หลักสันโดษและเศรษฐกิจพอเพียง ถูกนำมาปรับใช้เพื่อส่งเสริมการลดการบริโภคที่เกินความจำเป็น การอนุรักษ์ทรัพยากร และการฟื้นฟูระบบนิเวศ นอกจากนี้ บทบาทของพระสงฆ์ยังครอบคลุมการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะ

* รศ.ดร.อภิรมย์ สีดาคำ Assoc.Prof.Dr.Apirom Sidakham

** ผศ.ดร.ประเสริฐ ปอนถิ่น Asst.Prof.Dr.Prasert Pontin

*** ผศ.ดร.นพตณ ปัญญาวีรทัต Asst.Prof.Dr.Noppadon Panyaweeratad

อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ Lecturer of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai campus

การพัฒนาสุขภาวะและการศึกษาในชุมชนห่างไกล โดยใช้กิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อสร้างความตระหนักรู้ในความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการผลักดันเป้าหมาย SDGs หลายด้าน เช่น เป้าหมายที่ ๓ (สุขภาพที่ดี) เป้าหมายที่ ๔ (การศึกษาที่มีคุณภาพ) และเป้าหมายที่ ๑๕ (การอนุรักษ์ระบบนิเวศบนบก) ความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เน้นการผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะสำคัญคือการสนับสนุนด้านทรัพยากร ความรู้ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อให้การดำเนินงานของพระสงฆ์เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ; สิ่งแวดล้อม; พระสงฆ์; เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

Environmental management in highland areas is a critical issue for Thailand, as these regions serve as vital natural resource reserves that play a significant role in maintaining ecosystem balance. This article focuses on the role of Buddhist monks in Thai society in fostering sustainability in highland areas by integrating Buddhist principles with the Sustainable Development Goals (SDGs). The study highlights their contributions to environmental conservation, education, and health promotion within communities. Buddhist monks act as spiritual leaders and community focal points, implementing initiatives that support sustainable resource use, such as reforestation, waste management, and sustainable agricultural practices. Moreover, they serve as mediators and advisors in resolving community conflicts. Buddhist environmental management approaches, such as the principles of contentment and the sufficiency economy, are employed to encourage reduced consumption, resource conservation, and ecosystem restoration. In addition, the monks play a key role in enhancing the quality of life in various dimensions, particularly in improving health and education in remote communities. Through activities that promote knowledge, understanding, and community participation, they help raise public awareness of environmental significance.

This article underscores the significant contribution of Buddhist monks in advancing multiple SDGs, particularly Goal 3 (Good Health and Well-being), Goal 4 (Quality

Education), and Goal 15 (Life on Land). Collaboration among monks, communities, and relevant organizations has resulted in sustainable development that balances conservation with the responsible use of natural resources. Key recommendations include providing support in terms of resources, knowledge, and network-building to ensure the monks' initiatives become a driving force for long-term sustainability.

Keywords: Environmental management; Buddhist monks; Sustainable Development Goals: SDGs

บทนำ

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูเขาและป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์มีบทบาทสำคัญในการรักษาสมดุลทางธรรมชาติและระบบนิเวศ พื้นที่สูงถือเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่มีบทบาทสำคัญในการจัดหาน้ำสำหรับการดำรงชีวิต การเกษตร และการผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ นอกจากนี้ การรักษาสภาพแวดล้อมในพื้นที่สูงยังช่วยลดความเสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติ เช่น ดินถล่มและน้ำป่าไหลหลาก ซึ่งมักเกิดจากการตัดไม้ทำลายป่าและการพัฒนาโดยขาดการวางแผนที่เหมาะสม การจัดการพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการรักษาสมดุลระหว่างการใช้อย่างยั่งยืนและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูงต้องอาศัยความร่วมมือจากหลากหลายฝ่าย รวมถึงภาครัฐ ภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่สูงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการดูแลและอนุรักษ์อย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนท้องถิ่นมักมีความรู้พื้นบ้านที่สามารถนำมาใช้ร่วมกับแนวทางวิทยาศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการที่ยั่งยืน การพัฒนาแนวทางที่คำนึงถึงการปกป้องระบบนิเวศในพื้นที่สูงยังช่วยสนับสนุนความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งมีบทบาทในการควบคุมการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศและการรักษาคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่

นอกจากนี้ การใช้แนวทางการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน เช่น การปลูกป่าเสริม การทำเกษตรกรรมแบบผสมผสาน และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ถือเป็นแนวทางสำคัญในการลดผลกระทบต่อน้ำที่สูง การปลูกป่าชุมชนหรือการฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรมช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับแหล่งต้นน้ำและลดการกัดเซาะของดิน อีกทั้งยังช่วยสร้างรายได้และส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ดังนั้น การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูงจึงเป็นกระบวนการที่ต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์และการพัฒนาที่สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ เพื่อลดความเสี่ยงและเพิ่มโอกาสในการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นต่อไปอย่างยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวคิดที่ได้รับการผลักดันในระดับสากลเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งปรากฏชัดเจนผ่านเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ^๑ พระสงฆ์ในสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์รวมทางจิตใจและเป็นผู้ให้คำแนะนำทางศีลธรรมที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งทางสังคม การส่งเสริมความสงบและความสามัคคีในชุมชนทำให้การพัฒนาด้านสังคมมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการศึกษา การสาธารณสุข และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับเป้าหมาย SDGs หลายด้าน เช่น เป้าหมายที่ ๓ (การมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี) และเป้าหมายที่ ๔ (การศึกษาที่มีคุณภาพ) การดำเนินโครงการต่าง ๆ โดยใช้หลักคำสอนทางศาสนา เช่น โครงการอบรมเยาวชนให้เข้าใจถึงการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เป็นการสะท้อนถึงการบูรณาการระหว่างบทบาททางศาสนาและการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากปัญหาการพัฒนาเกิดมาจากความคิดที่ว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) เท่านั้น ดังนั้นทั่วโลกจึงวัดการเจริญเติบโตด้วย GNP คือผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ ซึ่งวัดเฉพาะการเติบโตทางวัตถุ ซึ่งมักจะเกิดการย่ำยิธรรมชาติแวดล้อมและการเอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์^๒

ในบริบทของประเทศไทย การบรรลุเป้าหมายดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ซึ่งหนึ่งในกลไกที่มีบทบาทสำคัญแต่ถูกมองข้ามคือบทบาทของพระสงฆ์ พระสงฆ์ไทยไม่เพียงทำหน้าที่ในด้านศาสนาและศีลธรรม แต่ยังเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคมด้วยวิธีการที่ยั่งยืน การเชื่อมโยงระหว่างบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและ SDGs จึงเป็นเรื่องที่ควรได้รับการวิเคราะห์และศึกษาอย่างจริงจัง การทำงานของพระสงฆ์ในพื้นที่ชนบทโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่ยังขาดแคลนทรัพยากร แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับ SDGs เป้าหมายที่ ๑๕ (การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบกอย่างยั่งยืน) พระสงฆ์มีบทบาทเป็นผู้นำในการรณรงค์ให้ชุมชนรักษาป่าไม้และแหล่งน้ำ ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยอนุรักษ์ธรรมชาติแต่ยังช่วยให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีในระยะยาว การใช้คำสอนทางศาสนาที่เน้นความสามัคคีและการเสียสละเพื่อส่วนรวม ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่วนในแง่ของการสร้างความเป็นธรรมและความเท่าเทียม (SDGs เป้าหมายที่ ๑๐) พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษาและผู้ไกล่เกลี่ยปัญหาความขัดแย้งในชุมชน โดยใช้หลักธรรมทางศาสนาในการสร้างความเข้าใจและความยุติธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ดังนั้น การศึกษาและส่งเสริมบทบาทของ

^๑ United Nations. (2023). “The Sustainable Development Goals Report 2023”, United Nations Publications, [Online], Available: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/>.

^๒ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “ศาสนากับเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ๒๕๖๒, (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๖.

พระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงถือเป็นการส่งเสริมการบรรลุเป้าหมาย SDGs ให้เกิดผลสำเร็จในทางปฏิบัติ

จากทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยมีความเกี่ยวเนื่องอย่างลึกซึ้งกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านการสร้างความเข้มแข็งทางสังคม การส่งเสริมการศึกษาและสุขภาพ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การบูรณาการเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ประเทศไทยสามารถบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในอนาคต

ทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐาน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดที่ได้รับความสำคัญมากขึ้นในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา เนื่องจากความท้าทายด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจที่โลกกำลังเผชิญ แนวคิดนี้มีรากฐานมาจากการพัฒนาอย่างครอบคลุมและการดำรงอยู่ของมนุษยชาติอย่างสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด การพัฒนาที่ยั่งยืนมีเป้าหมายเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างความต้องการของมนุษย์และการอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อให้คนรุ่นต่อไปยังคงสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างเพียงพอ

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนถูกนิยามครั้งแรกในรายงานของคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) หรือที่รู้จักกันในชื่อ “รายงานบรันท์แลนด์” (Brundtland Report) ในปี ๑๙๘๗ ซึ่งกล่าวถึงการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำลายศักยภาพของคนรุ่นต่อไปในการตอบสนองความต้องการของตนเอง^๓ แนวคิดนี้เน้นความยั่งยืนในสามมิติหลัก ได้แก่ มิติทางเศรษฐกิจ มิติทางสังคม และมิติทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องดำเนินไปพร้อมกันอย่างประสานสอดคล้อง ดังนี้

๑. มิติทางเศรษฐกิจในการพัฒนาที่ยั่งยืนมุ่งเน้นการสร้างเติบโตทางเศรษฐกิจที่เสถียรและยั่งยืน โดยต้องคำนึงถึงการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียม และการสร้างโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ครอบคลุม การพัฒนาเช่นนี้ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและส่งเสริมความเจริญทางสังคม

๒. มิติทางสังคม แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนสนับสนุนการเสริมสร้างศักยภาพของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุข และความเป็นธรรมในสังคม มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงของประชาชน ความเสมอภาคทางเพศและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมมีเสถียรภาพและยั่งยืน

^๓ Brundtland, G., Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, (United Nations General Assembly document A/42/427, 1987), p. 43.

๓. มิติทางสิ่งแวดล้อมนั้นถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพมีบทบาทในการปกป้องระบบนิเวศและลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การดำเนินงานด้านพลังงานสะอาด การใช้ทรัพยากรหมุนเวียน และการรักษาพื้นที่สีเขียวล้วนเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมความยั่งยืนในระยะยาว

การพัฒนาที่ยั่งยืนยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งประกอบด้วย ๑๗ เป้าหมายที่ครอบคลุมประเด็นที่สำคัญของการพัฒนาระดับโลก เช่น การขจัดความยากจน การต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการเสริมสร้างสันติภาพและความเป็นธรรม^๔ การบรรลุเป้าหมายเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาสังคมเพื่อร่วมกันวางแผนและดำเนินการอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นการมองการณ์ไกลที่ไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังต้องคำนึงถึงการพัฒนาสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างอนาคตที่มั่นคงและยั่งยืนสำหรับทุกคน

แนวคิดเรื่องหลักสันโดษกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธเป็นแนวคิดที่เน้นถึงความสอดคล้องระหว่างการดำรงชีวิตของมนุษย์และธรรมชาติ หลักธรรมในพุทธศาสนามุ่งเน้นให้มนุษย์มีความสัมพันธ์ที่กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมผ่านการเคารพและการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างยั่งยืน แนวคิดนี้สามารถมองเห็นได้จากคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับความเมตตาและกรุณาที่ครอบคลุมถึงทุกชีวิต รวมถึงการดำรงอยู่ด้วยความพอเพียงหรือหลักสันโดษ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ภิกษุเกิดความสันโดษในปัจจัย ๔ เท่าที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน กล่าวคือ

๑) สันโดษในเครื่องนุ่งห่ม	๒) สันโดษในอาหาร
๓) สันโดษในที่อยู่อาศัย	๔) สันโดษในยารักษาโรค ^๕

ทั้งนี้สันโดษที่กล่าวมาทั้ง ๔ ข้อ เป็นไปเพื่อป้องกันความโลภ ความมักมากที่เกิดขึ้นในจิตใจ นอกจากนี้ยังช่วยให้ไม่ประมาทในชีวิตและการงานของตน ถ้าบรรพชิตขาดหลักสันโดษอาจเต็มไปด้วยความโลภ หรือความปรารถนาที่มากเกินไป เมื่อเป็นเช่นนั้น ย่อมพากันประพฤติดุกศลทุจริตต่าง ๆ หวังลาภสักการะ สร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นในสังคม

^๔ United Nations, “Transforming Our World”, in The 2030 Agenda for Sustainable Development. [Online], Available: <https://sustainabledevelopment.un.org/post๒๐๑๕/transformingourworld/publication>.

^๕ อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒๗/๒๐๗.

การนำแนวคิดเชิงพุทธไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันสามารถทำได้โดยการประพฤติปฏิบัติด้วยความเมตตากรุณา ยกตัวอย่างเช่น กิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์ปลา โดยการจัดประเพณีบวชปลาที่ประยุกต์มาจากหลักอภัยทาน การปล่อยพันธุ์ปลาท้องถิ่นในบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำหรือต้นน้ำจากการนำโดยพระบัณฑิตพัฒนาราชวรบนชุมชนพื้นที่สูง ณ บ้านแม่สะเรียงน้อย ต.ป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.เชียงใหม่ การจัดกิจกรรมดังกล่าวในระยะเวลา ๓ ปีแรก ชาวบ้านให้การตอบรับและร่วมมือเป็นอย่างดี จนกระทั่งบริเวณชุ่มน้ำแห่งนี้กลายเป็นเขตอนุรักษ์และหวงห้ามการจับสัตว์น้ำตามข้อตกลงร่วมกันของชาวบ้าน ส่งผลให้ตลอด ๖ ปีที่ผ่านมา ทำให้มีชาวบ้านในชุมชนที่อยู่กลางน้ำมีปลารับประทานตลอดปี จากนั้นจึงเริ่มมีการขยายกิจกรรมไปในหมู่บ้านใกล้เคียง ทำให้เกิดเครือข่ายการอนุรักษ์พันธุ์ปลาในพื้นที่ นับเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า ซึ่งสอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม การรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการอนุรักษ์เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว ดังที่ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๙ ได้อธิบายถึงความหมายของการรู้จักความพอประมาณ ไว้ว่า “ความพอเพียงคือความพอประมาณ ... ความพอประมาณไม่ได้หมายความว่าประหยัดเกินไป อนุญาตให้ใช้สินค้าที่หุงหาได้ ... แต่ควรจะพอประมาณตามความหมายของตนเอง” พระราชดำรัส ณ พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) ได้แสดงทรรศนะไว้ในหนังสือเรื่อง “สันโดษ” ความเป็นธรรมข้อหนึ่งที่มีผู้ปรารถนากันมาก ทั้งในด้านสนับสนุน ทั้งในด้านคัดค้าน สนับสนุน คือ ส่งเสริมให้ปฏิบัติกัน ค้านคือแสดงว่าไม่ควรส่งเสริมให้มีการปฏิบัติเพราะเห็นว่าเป็นเครื่องขัดขวางความเจริญก้าวหน้า คำว่าสันโดษมาจากภาษาบาลีว่า “สนฺโดส, สนฺตฺถุจฺญิ” แปลว่า ความยินดีพอใจด้วยของของตน ความยินดีด้วยของที่มีอยู่ ความยินดีโดยสม่ำเสมอ สันโดษแบ่งออกเป็นหัวข้อได้ ดังนี้

- ๑) ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้
- ๒) ยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง
- ๓) ยถาสารูปสันโดษ ยินดีตามสมควร

และอีกอย่างหนึ่ง คือ สันโดษในความคิด คือระงับความคิดที่อยากได้มากเกินไป สันโดษในการแสวงหา คือ ยินดีแสวงหาแต่สิ่งที่ควรได้ สันโดษในการรับ คือ รับแต่สิ่งที่ควรรับ และรับพอประมาณ สันโดษ ในการบริโภค คือ ยินดีบริโภคสิ่งที่ได้มาด้วยการพิจารณา^๖

^๖ สุกุม่า คงจันทร์ และคณะ, “แนวปฏิบัติและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนาบนพื้นที่สูง : พื้นที่ต้นแบบ อำเภอฮอด แม่แจ่ม แม่สะเรียง”, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๖): ๒๔.

^๗ สมเด็จพระญาณสังวร, สันโดษ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์บรื้นตั้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้แสดงทัศนะเรื่องสันโดษไว้ในหนังสือ “สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา” ว่า คำว่า “สันโดษ” แปลว่า ยินดีด้วยสิ่งที่มีอยู่ได้อะไรมาต้องมีความยินดีในสิ่งนั้นในฐานะที่มีมันอยู่หรือได้มาทั้งนี้เพื่อให้เกิดความพอใจที่ได้ทำลงไปแล้ว ไม่ใช่หมายความว่าให้หยุดเพียงเท่านั้น ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งกว่านี้สิ่งที่เรียกว่าสันโดษนั้น มันยังมีความหมายอีกหลายอย่าง คือเมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่สำคัญของมนุษย์เรามีอยู่ ๔ อย่าง คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยาแก้โรค ล้วนเรียกว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตถ้าเราไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ ไม่รู้จักยินดี ด้วยวัตถุ ๔ อย่างนี้เท่าที่ควรสมควรได้ไม่สิ้นสุดแล้วเราจะไปทำ สิ่งพิเศษที่เป็นอุดมคติของพระพุทธศาสนา หรือของโลกทั่วไปได้อย่างไรกัน^{๑๖}

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงทรรศนะเรื่องความสันโดษไว้ในหนังสือ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ สรุปใจความสำคัญได้ว่า คำว่า “สันโดษ” มักแปลความกันว่าความพอใจตามมีตามได้ พอใจในสิ่งที่ตนมี ไม่ทะยานอยาก คำว่าสันโดษที่กล่าวมานี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนเน้นเป็นพิเศษแก่ภิกษุ แต่ในทางพระพุทธศาสนาธรรมะต่าง ๆ มักใช้ควบคู่กัน เช่น ศรัทธาต้องมีควบคู่กับปัญญา ส่วนสันโดษนั้นมาพร้อมกับความเพียร ถ้านำมาใช้กับฆราวาสในแง่นี้ คือ ไม่ให้บุคคลทำตัวหลงไหลเพลิดเพลินกับการบำรุงบำเรอตนเองด้วยวัตถุสิ่งของต่าง ๆ^{๑๗}

พระสงฆ์ในสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในการนำแนวคิดการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธไปประยุกต์ใช้ เช่น การดำเนินโครงการป่าชุมชน การจัดอบรมให้ชาวบ้านเรียนรู้วิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนวทางพุทธศาสนา การส่งเสริมการทำบุญปลูกป่าและการร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อป้องกันและฟื้นฟูธรรมชาติ ซึ่งแนวคิดการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธถือเป็นแนวทางที่สามารถนำไปปรับใช้ในสังคมสมัยใหม่เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ การปฏิบัติตามหลักธรรมในชีวิตประจำวันทำให้เกิดความยั่งยืนและช่วยสร้างอนาคตที่สมดุลและมีความสุขสำหรับทุกชีวิตในโลกนี้

บริบทของพื้นที่สูงในประเทศไทย

พื้นที่สูงในประเทศไทยส่วนใหญ่ประกอบด้วยภูเขาและเนินเขาสลับซับซ้อนที่มีความสูงตั้งแต่ ๕๐๐ เมตรขึ้นไปเหนือระดับน้ำทะเล พบได้ในภาคเหนือ ภาคตะวันตก และบางส่วนของภาคตะวันออก เฉียงเหนือ ภาคใต้ตอนบน ลักษณะภูมิประเทศเหล่านี้เป็นที่มาของแหล่งน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่สูงมักมีสภาพอากาศเย็นสบายและมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง

^{๑๖} พุทธทาสภิกขุ, สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๗๕.

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐.

ซึ่งทำให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์หลายชนิดที่ไม่พบในพื้นที่ราบทั่วไป สภาพภูมิอากาศในพื้นที่สูงมักมีอุณหภูมิที่เย็นและชื้นกว่าพื้นที่ต่ำ เนื่องจากการยกตัวของอากาศทำให้เกิดการควบแน่นและฝนตกมากขึ้น ซึ่งมีผลดีต่อการเจริญเติบโตของพืชพันธุ์

พื้นที่สูงหมายความว่าพื้นที่ที่เป็นที่อยู่ของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ถึงแม้ปัจจุบันจะเรียกว่าเป็นชาวไทยภูเขาหรือประชากรบนพื้นที่สูงก็ตาม แต่ประชากรส่วนใหญ่ก็ยังเป็นชนเผ่าอยู่ดี พื้นที่สูงเป็นที่ตั้งบ้านเรือนและที่ทำกินที่มีความลาดชัน โดยเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ ๓๕ หรือมีความสูงกว่าระดับน้ำทะเล ๕๐๐ เมตรขึ้นไป พื้นที่สูงในประเทศไทยครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๖๗.๒๒ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๓ ของพื้นที่ ๒๐ จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา ลำพูน แพร่ น่าน ลำปาง ตาก เพชรบูรณ์ พิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร อุทัยธานี สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี เลย ประจวบคีรีขันธ์ และเพชรบุรี พื้นที่ตั้งชุมชนบนที่สูงส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ประมาณร้อยละ ๘๘ ของหมู่บ้านมีการคมนาคมยากลำบาก ทำให้หน่วยงานของรัฐเข้าไปดำเนินงานบนพื้นที่สูงได้ไม่ทั่วถึง นอกจากนี้พื้นที่สูงยังคงมีปัญหาการทำการเกษตรในพื้นที่ป่าและการบุกรุกทำลายป่าอย่างต่อเนื่อง ก่อให้ประสบปัญหาหลายประการ เช่น การชะล้างหน้าดินและการกัดเซาะที่เกิดจากฝนตกหนัก โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่เพาะปลูกที่มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้ดินสูญเสียคุณภาพและความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลกระทบต่อการเพาะปลูกในระยะยาว^{๑๐}

นอกจากนี้ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่พบในพื้นที่สูงยังรวมถึงการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตรและการขยายตัวของชุมชนที่เพิ่มขึ้น การตัดไม้ทำลายป่าเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การสูญเสียพื้นที่ป่าธรรมชาติที่สำคัญ ซึ่งไม่เพียงแต่ส่งผลต่อความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ยังทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมฉับพลันและดินถล่มในฤดูฝน เนื่องจากการสูญเสียพืชปกคลุมดินที่ช่วยชะลอการไหลของน้ำ อีกหนึ่งปัญหาสำคัญในพื้นที่สูงคือการใช้สารเคมีในการเกษตร การปลูกพืชเชิงพาณิชย์โดยใช้สารเคมีอย่างมากมายส่งผลต่อคุณภาพของดินและแหล่งน้ำ สารเคมีที่ตกค้างสามารถซึมลงสู่ชั้นน้ำใต้ดินและไหลลงสู่ลำน้ำ ส่งผลต่อสุขภาพของประชาชนและสัตว์น้ำในพื้นที่ นอกจากนี้ การใช้สารเคมียังส่งผลให้เกิดการสะสมของสารพิษในห่วงโซ่อาหาร ซึ่งเป็นปัญหาด้านสุขภาพที่อาจส่งผลยาวนาน ดังนั้น การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่สูงจำเป็นต้องอาศัยการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ การฟื้นฟูพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนถือเป็นวิธีการที่ช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อมในระยะยาว การให้ความรู้แก่ชุมชนในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการปลูกจิตสำนึกในการรักษาสีเขียวยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับระบบนิเวศในพื้นที่สูง

^{๑๐} สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และหน่วยงานภายใต้ปัญญาเชียงใหม่, ยุทธศาสตร์การวิจัยพื้นที่สูง (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙), (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.), ๒๕๕๕), หน้า ๑.

ชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นระบบนิเวศที่เปราะบางและมีความสำคัญต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศโลก ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่สูง เช่น ป่าไม้ น้ำ และดิน มีบทบาทสำคัญในการควบคุมการไหลของน้ำ ป้องกันการกัดเซาะ และเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้จึงต้องดำเนินการอย่างระมัดระวัง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ซึ่งความท้าทายในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูง อาทิ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน การขยายพื้นที่เพาะปลูก การตัดไม้ทำลายป่า และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอื่น ๆ ส่งผลให้เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การเสื่อมโทรมของดิน และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของน้ำไหลการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภาวะโลกร้อนและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิ และรูปแบบการเกิดภัยธรรมชาติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ ความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติระหว่างกลุ่มผู้คนในชุมชน กลุ่มผู้ประกอบการ และหน่วยงานภาครัฐ ส่งผลให้เกิดการจัดการทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรมและไม่ยั่งยืน

แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เช่น สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของตนเอง การบูรณาการความรู้ท้องถิ่นและวิทยาศาสตร์ การนำความรู้ท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านมาบูรณาการกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อพัฒนาวิธีการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ การส่งเสริมการทำเกษตรกรรมที่ยั่งยืน การส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ การปลูกพืชหมุนเวียน การใช้ปุ๋ยหมัก และการอนุรักษ์ดินและน้ำ การฟื้นฟูป่าและระบบนิเวศ การปลูกป่าทดแทน การฟื้นฟูพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การสร้างความเข้มแข็งของสถาบันชุมชน การสร้างและเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน เพื่อให้มีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน การสนับสนุนจากภาครัฐ ภาครัฐควรมีนโยบายและมาตรการสนับสนุนการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูง เช่น การจัดสรรงบประมาณ การให้ความรู้และฝึกอบรม และการส่งเสริมการวิจัย

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนเป็นเรื่องที่ท้าทายและต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน การสร้างความเข้าใจและความตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนานโยบายและมาตรการที่เอื้อต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบนพื้นที่สูง

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม

พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติและยั่งยืน พระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางศาสนาและเป็นผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การเป็นแบบอย่างที่ดี พระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือของสังคม การที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จะเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่พุทธศาสนิกชนและสังคมโดยรวม จากการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยสามารถนำหลักธรรมเหล่านี้ไปสอดแทรกในการเทศน์ การสอนธรรมะ หรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในวัด เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่พุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ วัดยังจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การปลูกป่า การทำความสะอาดวัดและพื้นที่โดยรอบ การคัดแยกขยะ และการรณรงค์ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านี้ ซึ่งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในพื้นที่ของวัดเท่านั้น พระสงฆ์ยังสามารถร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรต่าง ๆ เพื่อดำเนินโครงการอนุรักษ์ในระดับชุมชนและสังคม นอกจากนี้ วัดยังสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม โดยจัดอบรม สัมมนา หรือเชิญผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้แก่ประชาชน เพื่อสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างกิจกรรมที่พระสงฆ์มีส่วนร่วมอย่างชัดเจน ได้แก่ โครงการปลูกป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวและฟื้นฟูระบบนิเวศ โครงการคัดแยกขยะเพื่อลดปริมาณขยะและส่งเสริมการรีไซเคิล โครงการดูแลและอนุรักษ์แหล่งน้ำในวัดและชุมชนเพื่อให้มีแหล่งน้ำสะอาด และโครงการส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทน การติดตั้งแผงโซลาร์เซลล์ในวัด ดังเช่น การดำเนินงานด้านการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของพระบัณฑิตพัฒนาราชวรบนพื้นที่สูง อำเภอฮอด อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้จัดกิจกรรมการจัดการขยะในชุมชน การบวชป่า การทำแนวกันไฟ การบวชปลาขุนน้ำ การอนุรักษ์ต้นน้ำ การรณรงค์ให้ความรู้เรื่องการไม่ใช้ยาฆ่าแมลง การไม่ใช้สารเคมีในการทำเกษตร การสร้างเครือข่ายอาสาสมัครรักษาสีน้ำสิ่งแวดล้อม เป็นต้น^{๑๑}

จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะผู้นำจิตวิญญาณและผู้นำทางความคิดในการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไม่เพียงแต่เป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนเท่านั้น แต่ยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย การสนับสนุนและส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จะเป็นการสร้างสังคมที่ยั่งยืนและน่าอยู่

^{๑๑} พระครูสมุห์วิมลภ จิตสวโร และคณะ, “เครือข่ายพระนักพัฒนา: แนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง”, วารสารพุทธศิลปกรรม, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๕): ๑๑.

การประเมินผลและการบูรณาการกับเป้าหมาย SDGs

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติและผู้อื่นอย่างสงบสุขและมีความสุข การปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์จึงมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และมีความสันโดษหรือความพอเพียง ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ที่องค์การสหประชาชาติตั้งเป้าหมายไว้

การเชื่อมโยงกิจกรรมของพระสงฆ์กับเป้าหมาย SDGs การที่พระสงฆ์มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับเป้าหมาย SDGs นั้น สามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ๔ เป้าหมายหลัก ดังตาราง

เป้าหมาย	แนวทางการเชื่อมโยงกับเป้าหมาย SDGs
เป้าหมายที่ ๓: สร้างหลักประกันการมีสุขภาพที่ดี และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีสำหรับทุกคนในทุกช่วงวัย	๑. การส่งเสริมสุขภาพกายและใจ พระสงฆ์เป็นผู้ให้คำปรึกษาและให้กำลังใจแก่ผู้คนในชุมชน ส่งเสริมให้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน ทำให้สุขภาพจิตดีขึ้น ลดความเครียด และส่งผลดีต่อสุขภาพกายในระยะยาว ๒. การดูแลผู้ป่วย วัดหลายแห่งมีการจัดตั้งโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล หรือให้บริการแพทย์แผนไทย เพื่อดูแลสุขภาพของประชาชนในชุมชน ๓. การป้องกันโรค พระสงฆ์สามารถเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสุขอนามัยส่วนบุคคล การป้องกันโรคต่างๆ เช่น โรคติดต่อ และส่งเสริมการออกกำลังกาย กรณีเช่นวัดพระธาตุคุดอยสะเก็ด ตำบลเชิงดอย อำเภอคุดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการส่งเสริมสุขภาพชุมชนอย่างต่อเนื่อง อาทิเช่น โครงการมูลนิธิแห่งความเมตตาเอื้ออารี โครงการนี้ขึ้นเพื่อต้องการช่วยเหลือสงเคราะห์ชุมชนให้ได้อยู่ดี กินดีและปลูกจิตสำนึกให้รู้จักสามัคคี เสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้มีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ โครงการช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอดส์ โดยมีเจ้าอาวาสและพระวิทยากรคอยให้ความช่วยเหลือด้านการอบรมให้ความรู้เรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ^{๑๒}
เป้าหมายที่ ๔: สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต	๑. การให้การศึกษาขั้นพื้นฐาน วัดหลายแห่งมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาพระธรรมคำสอน และพัฒนาทักษะพื้นฐาน ๒. การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต วัดจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอบรม การสัมมนา เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ตลอดชีวิต ๓. การส่งเสริมความเท่าเทียมทางการศึกษา วัดเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงการศึกษ โดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา หรือฐานะทางเศรษฐกิจ กรณีเช่น โรงเรียนวัดบ้านขุนเปิดสอนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ในนาม “โรงเรียนแม่แจ่มปริยัติศึกษา สาขาวัดบ้านขุน” ตั้งอยู่ที่ ต.บ่อหลวง อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ เป็นสถาน

^{๑๒} จิตติมา เสนาไชย, “บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษาวัดพระธาตุคุดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่”, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘) : ๙๔.

	ศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง มุ่งเน้นการให้ความรู้ทางโลกและธรรม เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนมีนโยบายพัฒนา ๑๑ บุญ ได้แก่ การดูแลความสะอาดในวัดและห้องเรียน การปลูกผัก ดูแลต้นไม้ และจัดสถานที่สำหรับกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้นักเรียนพัฒนาตนเป็นบัณฑิตทางโลกและปราชญ์ทางธรรม มีคุณธรรมนำความรู้ เป็นผู้นำด้านการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนี้ โรงเรียนยังเน้นการเรียนรู้พระธรรมวินัย ภาษาบาลี และวิชาสามัญ ควบคู่กับการสร้างความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาการศึกษา^{๑๓}
เป้าหมายที่ ๑๐: ลดความไม่เสมอภาคภายในและระหว่างประเทศ	๑. การสร้างความสามัคคีในชุมชน วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน พระสงฆ์สามารถเป็นตัวกลางในการสร้างความสามัคคีปรองดองระหว่างคนในชุมชน ๒. การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส วัดมักจะมีกิจกรรมช่วยเหลือผู้ยากไร้ ผู้สูงอายุ และเด็กกำพร้า ๓. การส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ พระสงฆ์สามารถสอนให้ผู้คนเห็นความสำคัญของความเท่าเทียมระหว่างเพศ และส่งเสริมบทบาทของสตรีในสังคม กรณีเช่น โรงเรียนอนุกุลวิทยา (วัดดอนแก้ว) ตำบลแม่สวด อำเภอแม่สวด จังหวัดตาก เป็นโรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด ซึ่งมีพระครูอนุกุลวรการ เจ้าอาวาสวัดดอนแก้วเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษาสงเคราะห์ เริ่มตั้งแต่เป็นผู้จัดตั้งโรงเรียน เป็นผู้รับใบอนุญาต และสนับสนุนบริการทางการศึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น อาหาร ทุนการศึกษา และอุปกรณ์การเรียนต่าง ๆ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดดอนแก้ว เป็นการจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเด็กเล็ก ซึ่งพระครูอนุกุลวรการต้องการช่วยเหลือกลุ่มเด็กด้อยโอกาสให้ได้รับการเลี้ยงดูที่เหมาะสม และเป็นการแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองจึงได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้น โดยมีพระสงฆ์ในวัดเป็นผู้คอยสนับสนุนการศึกษาในด้านต่าง ๆ^{๑๔}
เป้าหมายที่ ๑๕: ปกป้อง ปันฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้การกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดินและพื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ	๑. การอนุรักษ์ป่าไม้ วัดหลายแห่งมีพื้นที่ป่าสงวน หรือมีโครงการปลูกป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียว ๒. การจัดการขยะ วัดส่งเสริมให้มีการคัดแยกขยะและนำไปรีไซเคิล ๓. การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ วัดส่งเสริมให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืช

^{๑๓} กัลยาณมิตร, “วัดบ้านขุน จ. เชียงใหม่”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://kalyanamitra.org/th/article_detail.php?i=๔๖๕&utm_source=chatgpt.com [๑๗ มีนาคม ๒๕๕๑].

^{๑๔} ชญานิน จันทรวิจิตร และ พินิจ ลาภอนานนท์, “บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ต่อเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในพื้นที่ชายแดนแม่สวด”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๑): ๑๓๘.

	กรณีเช่น พื้นที่อาศรมบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสสี อำเภอฮอด และวัดห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ พระสงฆ์เป็นผู้นำรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยได้ปลูกฝังประชาชนในท้องถิ่นในการรักษาป่าธรรมชาติให้อยู่คงเดิมจำนวนประมาณ ๑,๐๐๐ ไร่ เป็นเขตป่าชุมชนและแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่ให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามาใช้สอยตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ^{๑๕}

กล่าวได้ว่า การที่พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับเป้าหมาย SDGs นั้น นอกจากจะเป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนแล้ว ยังเป็นการสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนอีกด้วย การสนับสนุนและส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในด้านนี้ จึงเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรมีการจัดกิจกรรมการเสริมสร้างทรัพยากรและความรู้ ภาครัฐและองค์กรเอกชนควรจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการดำเนินโครงการอนุรักษ์ในวัดและชุมชน เช่น การจัดตั้งกองทุนอนุรักษ์หรือการให้เงินอุดหนุนโครงการต่างๆ มีการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมให้แก่พระสงฆ์ ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน เพื่อเพิ่มพูนทักษะในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์
๒. ควรมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ได้แก่ เครือข่ายระหว่างวัด ชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันดำเนินโครงการอนุรักษ์ การสื่อสารและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อสร้างรายได้และกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์
๓. ควรมีการสนับสนุนและส่งเสริมการทำงานร่วมกัน การจัดตั้งคณะทำงานร่วมกันระหว่างวัด ชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อวางแผนและดำเนินโครงการอนุรักษ์ร่วมกัน และการสนับสนุนเพื่อหาวิธีอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่เพื่อพัฒนาแนวทางที่มีประสิทธิภาพต่อไป

^{๑๕} พระครูพิลาสธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ) และคณะ, “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ศูนย์ทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, ๒๕๖๖), หน้า ๑๙๔.

บทสรุป

บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทย พระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและเป็นที่เคารพนับถือของชุมชน มีส่วนสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้แก่ประชาชน โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติสุข อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระสงฆ์และชุมชนยังคงเผชิญกับอุปสรรคหลายประการ เช่น การขาดแคลนทรัพยากร ความรู้ และเทคโนโลยี รวมถึงการขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนอย่างเพียงพอ เพื่อให้การดำเนินงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบรรลุผลสำเร็จอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันดำเนินโครงการอนุรักษ์ ข้อเสนอแนะสำคัญ ได้แก่ การสนับสนุนด้านการเงิน การส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความตระหนักรู้ในวงกว้าง สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่น่ายกย่องและควรได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง การดำเนินงานร่วมกันของทุกภาคส่วนจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่ยั่งยืนและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

บรรณานุกรม

- จิตติมา เสนาไชย. “บทบาทวัดในการส่งเสริมสุขภาพชุมชน: กรณีศึกษาวัดพระธาตุดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่”. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๙๔-๑๑๑.
- ชญานิน จันทวิจิตร และ พินิจ ลาภานานนท์. “บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ต่อเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในพื้นที่ชายแดนแม่สอด”. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๖๑): ๑๓๘.
- พระครูพิลาสธรรมมาร (ณัฐพล ประชุมหะ) และคณะ. “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, ๒๕๖๖.
- พระครูสมุทรวิมล จิตสวโร และคณะ. “เครือข่ายพระนักพัฒนา: แนวปฏิบัติและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง”. **วารสารพุทธศิลปกรรม**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๕): ๑๑.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๘.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). “ศาสนากับเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)”. ใน สารนิพนธ์

พุทธศาสตร์บัณฑิต ๒๕๖๒. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๖๒.

พุทธทาสภิกขุ. สันโดษไม่เป็นอุปสรรคแก่การพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สกุณา คงจันทร์ และคณะ. “แนวปฏิบัติและกระบวนการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายพระนักพัฒนา
บนพื้นที่สูง : พื้นที่ต้นแบบ อำเภอฮอด แม่แจ่ม แม่สะเรียง”. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา.
ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒)กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๖): ๒๔.

สมเด็จพระญาณสังวร. สันโดษ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์ปรินต์กรุ๊ป, ๒๕๓๓.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และหน่วยงานภายใต้ปฎิญาเชียงใหม่. ยุทธศาสตร์การวิจัย
พื้นที่สูง (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
(วช.), ๒๕๕๕.

Brundtland, G. Report of the World Commission on Environment and Development:
Our Common Future. United Nations General Assembly document A/42/427,
1987.

กัลยาณมิตร. “วัดบ้านขุน จ. เชียงใหม่”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://kalyanamitra.org/th/article_detail.php?i=4265&utm_source=chatgpt.com [๑๗ มีนาคม ๒๕๕๑].

United Nations. “Transforming Our World”. in The 2030 Agenda for Sustainable
Development. [Online]. Available: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld/publication>.

United Nations. “The Sustainable Development Goals Report 2023”. in United Nations
Publications. [Online]. Available: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/>.

หลักการศึกษานในพระพุทธศาสนา*

Principles of Education in Buddhism

สันติย์ สีนาค**

Sanit Sinak

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University

เสฐียร ทังทองมะดัน***

Sethien Thangthongmadun

พระศรีวัชรวิสุทธิ****

Phra Sriwacharavisut.

ขริศา ไชอำเอี่ยม*****

Khrisa Sai-am-iem

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, ประเทศไทย

Doctor of Philosophy in Buddhism program Department of Buddhism,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Ratchasima Campus, Thailand

E-mail: Sathien0818522340@gmail.com

Received: Dececeber 02, 2024

Revised: December 11, 2024

Accepted: December 13, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการศึกษานในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยหัวข้อดังต่อไปนี้ (๑) แนวคิดและหลักการศึกษานในพระพุทธศาสนา และ (๒) พระพุทธศาสนากับการศึกษานที่

* บทความนี้ ได้พัฒนามาจากบทความวิชาการ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือสารนิพนธ์ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๗ งานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๗ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ระหว่างวันที่ ๗-๘ ธันวาคม ๒๕๖๗

** ดร.สันติย์ สีนาค Dr.Sanit Sinak คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University

** ผศ.ดร.เสฐียร ทังทองมะดัน Asst.Prof.Dr.Sethien Thangthongmadun

*** พระศรีวัชรวิสุทธิ, ดร. Phra Sriwacharavisut, Dr.

**** ดร.ขริศา ไชอำเอี่ยม Dr.Khrisa Sai-am-iem

อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา The instructor responsible for the Doctor of Philosophy in Buddhism program Department of Buddhism, MahachulalongkornrajavidyalayaUniversity, Nakhon Ratchasima Campus.

สมบูรณ์ ผลการศึกษาพบว่า หลักการศึกษามโนธรรมในพระพุทธศาสนา มีกระบวนการเริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาเป็นสมาชิก เมื่อรับเข้ามาแล้ว ก็ให้การศึกษาอบรม ให้ตั้งอยู่ในแนวทางที่ถูกต้องดีงาม ผ่านกระบวนการศึกษาฝึกหัดขัดเกลาควบคุมป้องกัน การศึกษามโนธรรมเน้นการฝึกอบรมตน การพึ่งตนเอง การมุ่งอิสระหลุดพ้นจากกิเลส เมื่อกล่าวถึงประเด็นพระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์แล้ว จะเห็นว่า การศึกษาจะต้องมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนให้มีความฉลาด มีเครื่องมือควบคุมความฉลาด รวมถึงมีมนุษยธรรม สิ่งสำคัญเหล่านี้เป็นแนวทางสำคัญในการที่จะช่วยให้บุคคลเข้าถึงอิสรภาพสูงสุดก็คือความหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ หลักการศึกษามโนธรรมในพระพุทธศาสนา จึงมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อทำให้ชีวิตเข้าถึงอิสรภาพ ความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง

คำสำคัญ: การศึกษา; พระพุทธศาสนา; การศึกษาที่สมบูรณ์

Abstract

This article aims to study the principles of education in Buddhism, comprising the following topics: 1) Concepts and principles of education in Buddhism, and 2) Buddhism and complete education. The study is found that the principles of education in Buddhism begin with the process of accepting individuals as members. Once accepted, they receive education and training to adhere to the correct and virtuous path, going through processes of study, training, refinement, and prevention. Buddhist education emphasizes self-training and self-reliance, aiming for liberation from defilements. When discussing the issue of Buddhism and complete education, it is evident that education must aim to develop individuals to be intelligent, equipped with tools to control intelligence, and possess humanity. These important aspects are crucial in helping individuals attain the highest freedom, which is liberation from defilements and suffering. Therefore, the ultimate goal of education in Buddhism is to lead life to freedom and liberation from all defilements.

Keywords: Education; Buddhism; Complete Study

บทนำ

การศึกษามโนธรรมในพระพุทธศาสนา ไม่เพียงแต่หมายถึงการเรียนรู้ความรู้ทางโลกเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการพัฒนาตนเองทั้งกาย จิต และปัญญา เพื่อบรรลุถึงความรู้แจ้งในสัจธรรม และหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง หลักการสำคัญของการศึกษามโนธรรมในพระพุทธศาสนา มีกรอบในการกล่าวถึงอยู่ ๒ ส่วน ได้แก่ ๑) กรอบของหลักธรรม หลักธรรมดังกล่าวคือ หลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักการสำคัญที่เน้นการฝึกอบรมตนเองใน ๓ ด้าน

ได้แก่ ศิลการฝึกอบรมตนเองให้ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม สมาธิการฝึกอบรมจิตใจให้สงบ มีสมาธิจดจ่อ และปัญญาการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งในสัจธรรม ๒) กรอบของแนวคิดที่เกี่ยวกับการศึกษา เป็นการนำเอาเรื่องราว เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการศึกษามาอธิบายเพื่อให้แนวคิดทางการศึกษาในพระพุทธศาสนา มีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงวิธีการศึกษาไว้หลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาลดตลอดชีวิต เป็นการเรียนรู้ไม่มีวันสิ้นสุด พุทธศาสนาสอนให้เราศึกษาค้นคว้าอยู่เสมอ เพื่อพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น การเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาปัญญาและเข้าใจธรรมชาติของสิ่งต่างๆ และการเรียนรู้จากผู้อื่น เป็นการเรียนรู้จากพระสงฆ์ ผู้รู้ หรือผู้มีประสบการณ์ จะช่วยให้เราเข้าใจหลักธรรมคำสอนได้ดียิ่งขึ้น การเรียนรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยพัฒนาผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นด้านคุณธรรม ช่วยให้เราเป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรม และความเมตตาต่อผู้อื่น ช่วยลดความทุกข์ ช่วยพัฒนาปัญญา รวมถึงบรรลุถึงความสุขที่แท้จริง บทความเรื่องนี้ ต้องการนำเสนอหลักการการศึกษาในพระพุทธศาสนาว่าแนวคิดอย่างไร อันจะนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาเพื่อให้เกิดการศึกษาสมบูรณ์เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหา รวมถึงสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาในสังคมต่อไป

แนวคิดและหลักการการศึกษาในพระพุทธศาสนา

การศึกษาในพระพุทธศาสนาเริ่มต้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงอุปสมบทให้แก่พราหมณ์อัญญาโกณฑัญญะเป็นคนแรก ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี พระองค์ตรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” และต่อมาเมื่อทรงอนุญาต ให้พระภิกษุบรรพชาอุปสมบททุกุลบุตรได้ โดยวิธีการเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัย (ติสรณคมนุปสัมปทา) ทรงกำหนดให้ผู้เข้ามาบวชต้องมีครูซึ่งเรียกว่า **อุปัชฌาย์** หน้าที่ของอุปัชฌาย์เรียกว่า สัทธิวาทิกวัตร ส่วนศิษย์ซึ่งเรียกว่า สัทธิวาทิก มีหน้าที่ซึ่งต้องปฏิบัติต่ออุปัชฌาย์เรียกว่า อุปัชฌายวัตร ต่อมาเมื่อทรงอนุญาตให้สงฆ์อุปสมบททุกุลบุตรได้ด้วยพิธีที่เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมอุปัสัมปทา มีกระบวนการซับซ้อนยิ่งขึ้น ทรงกำหนดหน้าที่ของอาจารย์ซึ่งต้องปฏิบัติต่อศิษย์ เรียกว่า อันตเวาสิกวัตร และทรงกำหนดหน้าที่ ซึ่งศิษย์ต้องปฏิบัติต่ออาจารย์ เรียกว่า อาจารยวัตร นอกจากนี้ หน้าที่ระหว่างครูกับศิษย์นี้ ถือเป็นวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามต่อกันความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์อยู่ในฐานะเหมือนบิดากับบุตร ดังพระพุทธดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนทนสนมในสัทธิวาทิกฉันทบุตร สัทธิวาทิกจักเข้าไปตั้งจิตสนทนสนมในอุปัชฌาย์ฉันทบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ อุปัชฌาย์และสัทธิวาทิกจักมีความเคารพ ยำเกรงประพฤติกุลมเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไปพลุลย์ ในธรรมวินัยนี้”^๑ เมื่อกล่าวถึงแนวคิดและหลักการการศึกษาในพระพุทธศาสนาแล้ว มีประเด็นที่จะกล่าว ดังนี้

^๑ วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๘/๑๖; วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕. คำว่า “เอหิ ภิกษุ” จงมาเป็นภิกษุเถิด หมายถึงคำประกาศอนุมติการบรรพชาอุปสมบทแก่ผู้ขอบวชคือเท่ากับประกาศว่า จงมารับการบรรพชาอุปสมบทตามที่ขอ. อ้างใน สารตถ. ฎีกา. (บาลี) ๓/๑๘/๒๒๒.

^๒ วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๕/๕๘; วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕/๘๑.

ความหมายของการศึกษาตามรากศัพท์

คำว่า ศึกษา มาจากภาษาบาลีว่า สิกขา มีรูปวิเคราะห์ตามหลักไวยากรณ์ ๕ รูป ดังต่อไปนี้^๓

๑) สห ปณฺญา ย อิขฺหติติ สิกขา ธรรมชาติโดยย่อเห็นพร้อมด้วยปัญญา ธรรมชาตินั้นชื่อว่าการศึกษา อธิบายความว่า การเห็นด้วยตาปัญญา (ปัญญาจักขุ) ไม่ใช่การเห็นด้วยตาเนื้อ (มังสจักขุ) เพราะการเห็นด้วยตาเนื้อหรือตานอก ย่อมถูกหลอกหลวงได้ง่าย ต้องมองเห็นด้วยตาปัญญา จึงจะเป็นการศึกษาที่แท้จริง

๒) สยฺ อิขฺหติติ สิกขา ธรรมชาติโดยย่อเห็นเอง ธรรมชาตินั้นชื่อว่าการศึกษา อธิบายความว่า การเห็นเอง เห็นด้วยตาของผู้ศึกษาเอง ผู้ปฏิบัติเอง และผู้ประสบผลสำเร็จเอง ไม่ใช่ให้คนอื่นเห็นแทน ปฏิบัติแทน และสำเร็จแทน

๓) สกฺ อิขฺหติติ สิกขา ธรรมชาติใด ย่อมเห็นซึ่งตนเอง เหตุนั้น ธรรมชาตินั้นชื่อว่าการศึกษา อธิบายความว่า การเห็นตนเอง มุ่งเน้นการเรียนรู้ตนเอง จนอ่านตัวเองออก บอกตัวเองได้ ใช้ตัวเองเป็น เห็นตัวเองชัด และจัดตนเองถูก ไม่ได้มุ่งเน้นการเรียนรู้คนอื่น

๔) สมฺ อิขฺหติติ สิกขา ธรรมชาติโดยย่อเห็นเท่าทัน เหตุนั้น ธรรมชาตินั้นชื่อว่าการศึกษา อธิบายความว่า การเห็นเท่าทัน หมายถึงการเห็นเท่าทันโลก ทั้ง ๓ โลก คือ สัตว์โลก ได้แก่ คน สัตว์ และสิ่งมีชีวิตตามกำเนิด ๔ โลกาสโลก ได้แก่ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ อวกาศ และสังขารโลก คือกาย กับใจ

๕) สนฺตํ อิขฺหติติ สิกขา ธรรมชาติโดยย่อเห็นสิ่งที่มีอยู่ ธรรมชาตินั้นชื่อว่าการศึกษา อธิบายความว่า การเห็นความจริง การเห็นตามความเป็นจริง ซึ่งสิ่งที่มีอยู่ไม่ใช่ไม่มี ได้แก่ การเห็นอริยสัจ ๔

กล่าวได้ว่า มนุษย์ต้องเรียนรู้ ใฝ่รู้ ฝึกฝน อบรมตนเอง และเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมตลอดชีวิต กระบวนการดังกล่าวทั้งหมดนี้ เรียกว่า การศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ การศึกษามีทั้งลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึมแทรกและประสานสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์นับตั้งแต่เกิดจนตาย ในลักษณะของรูปธรรม การศึกษา หมายถึง กระบวนการแสวงหาความรู้ การฝึกหัดและการนำความรู้ ความคิด ความสามารถ และคุณงามความดี ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิต การศึกษามีองค์ประกอบของเนื้อหาสาระ ทฤษฎี หลักการ เช่น หลักสูตร ปรัชญาการศึกษา และระบบต่าง ๆ ของการศึกษา นอกจากนี้ การศึกษายังหมายถึง วิธีการต่าง ๆ หลายประเภทหลายลักษณะที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ส่วนการศึกษาที่เป็นนามธรรมนั้นเป็นคุณลักษณะ และคุณค่าที่เกิดขึ้นจากระบบ รูปแบบ และวิธีการฝึก อบรมนันทนาการ คุณลักษณะและคุณค่าของการศึกษามีเกณฑ์ ระดับ และองค์ประกอบที่ยืดหยุ่นและ

^๓ สิริภพ เหล่าลาภะ, พุทธศาสตร์การศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันพุทธลีลา, ๒๕๕๒), หน้า ๒-๔.

แตกต่างกันมาก สุดแล้วแต่กลุ่มคนเป็นผู้กำหนด และยุคสมัยของการประมาณประเมิน สรุปได้ว่า การศึกษาบ่งบอกและแนะนำไปสู่คุณภาพชีวิตของมนุษย์^๕

แนวคิดเรื่องการศึกษาในพระพุทธศาสนา

จากรูปวิเคราะห์ที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่า การศึกษาเบื้องต้น คือการฝึกหัด การขัดเกลา การแนะนำ การป้องกันการอวิชาจารอันเป็นเหตุให้ละเมิดความศีล อาบัติและอกุศลกรรมบถที่เป็นไปทางกายและทางวาจา ดังนั้น ถ้ามองในนัยนี้ การศึกษาก็คือการฝึกอบรมตนเองให้เจริญองงามทั้งทางกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรมนั่นเอง ซึ่งเมื่อมองในแง่วิธีการและเป้าหมายของการศึกษาแล้ว จะเห็นได้ใน ๓ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ การศึกษาคือการพัฒนา การศึกษาก็คือการพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญก้าวหน้า กล่าวคือมองในแง่วิธีการ การศึกษาคือกระบวนการพัฒนาผู้เรียนให้มีความก้าวหน้า มองในแง่เป้าหมาย การศึกษาต้องมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความก้าวหน้า นั่น ซึ่งคำว่า “การพัฒนา” หมายความว่า ทำให้เจริญ ให้ดี ให้สูง คือ ให้มีใจเจริญ ไม่ให้มีใจเสื่อม ให้มีใจดี ไม่ให้มีใจเสีย ให้มีใจสูง ไม่ให้มีใจต่ำ ทำให้จิตใจให้เจริญด้วยความดีต่าง ๆ ในตัวคนเรามี ๒ อย่าง คือ กายกับใจ กาย แยกออกเป็น วาจา เรียกว่า กาย วาจา ใจ กายกับใจ ใจเป็นใหญ่เป็นประธาน กายวาจาจะเป็นอย่างไร ก็สุดแต่ใจจะสั่งให้พูด ถ้าใจดี ก็สั่งให้ทำดี พูดดี ถ้าใจเสีย ก็สั่งให้ทำเสีย พูดเสีย ลำพังกายกับวาจา ก็เหมือนกับหุ่นหรือว่าว จะทำอะไรเองก็ไม่ได้ ใจเหมือนคนเชิดหุ่นหรือชักว่าว หุ่นจะเป็นอย่างไร ว่าวจะเป็นอย่างไร ก็สุดแต่คนเชิดคนชัก ซึ่งถ้าเราพัฒนาจิตใจได้สำเร็จ ก็เท่ากับว่าพัฒนากายกับวาจาให้สำเร็จด้วย จะเห็นได้ว่า การศึกษาเป็นการพัฒนาบุคคลให้มีความเจริญองงาม จึงมองได้ทั้งในแง่ที่เป็นวิธีการรวมถึงเป็นเป้าหมาย

เกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาบุคคลนั้น จะเห็นได้จากเนื้อหาการสอนที่ปรากฏอยู่ในปฐมเทศนา ซึ่งพระองค์ได้แสดงโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ โดยสาระแล้ว การที่จะพัฒนาบุคคลได้นั้น ต้องเริ่มจากการไม่ข้องแวะหรือเกี่ยวข้องกับแนวทาง ๒ อย่าง ซึ่งเป็นวิถึปฏิบัติของคนในสมัยนั้น กล่าวคือ คือ (๑) กลุ่มย่อยย่อน มัวเมาพัวพันในเรื่องกามารมณ์ที่เรียกว่า **กามสุขัลลิกานุโยค** (๒) เคร่งเครียดทรมานร่างกายให้ลำบาก ที่เรียกว่า **อัตตกิลมถานุโยค**^๖ โดยถือว่าทั้ง ๒ อย่างนี้ เป็นทางแห่งความดับทุกข์ เมื่อไม่ข้องแวะกับวิถึปฏิบัติที่สุดโต่งทั้ง ๒ แล้ว การพัฒนาบุคคลต้องดำเนินตามหลักปฏิบัติทางสายกลาง ที่เรียกว่า **“มัชฌิมาปฏิปทา”**^๗ เป็นทางสงบ ดับทุกข์ได้ ซึ่งถ้าผู้ใดปฏิบัติตามพระองค์ได้ ก็ได้รับความสงบใจ พ้นทุกข์จริง ส่วนการพัฒนาจิตใจในปฐมเทศนาพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักอริยมรรค ๘ ประการ^๘

^๕ สุมน อมรวิวัฒน์, **สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓.

^๖ วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓/๑๓; วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐.

^๗ วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓/๑๓; วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐.

^๘ วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓/๑๓; วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๑.

ประเด็นที่ ๒ การศึกษาเป็นระบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พระพุทธองค์ทรงเปรียบเสมือนดอกบัว ๔ เหล่า โดยพิจารณาความแตกต่างแห่งบุคคลและการรับรู้ของแต่ละคนที่ไม่เหมือนกัน อำนาจของสิ่งแวดล้อมสามารถเปลี่ยนแปลงจิตใจได้ เมื่อบุคคลมีความสามารถในการเรียนรู้ต่างกัน สติปัญญาที่แตกต่างกัน การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาจึงเป็นกระบวนการในฝึกอบรมบุคคลให้เป็นผู้มีศักยภาพ มีสติปัญญาที่จะเรียนรู้ เป็นอยู่ ทำประโยชน์ เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาและสังคม เมื่อทรัพยากรมนุษย์ได้รับการพัฒนาตามระบบการศึกษาทางพระพุทธศาสนาแล้ว จะเป็นผู้ที่มีคุณค่าต่อพระพุทธศาสนาและสังคม

ประเด็นที่ ๓ การศึกษาเป็นกระบวนการฝึกอบรมตน

พระพุทธศาสนาเน้นการฝึกอบรมตน การพึ่งตัวเองและการมุ่งไปสู่อิสระ กล่าวคือ

๑) การฝึกอบรมตน (ภาวิตโต)^๕ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การฝึกอบรมตนเป็นอย่างมาก การปฏิบัติธรรมทุกอย่างในทางพระพุทธศาสนา เช่น การให้ทาน การรักษาศีล และการภาวนาล้วนเป็นการฝึกอบรมตนทั้งสิ้น และยังมีการฝึกอบรม เช่น สมาธิภาวนา แปลว่า การฝึกอบรมจิตให้เป็นสมาธิ เมตตาภาวนา แปลว่า การฝึกอบรมจิตให้มีเมตตา

๒) การพึ่งตนเอง (นาถกรณีย) หมายถึง การทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนได้ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาหรือเป็นภาระให้กับบุคคลอื่น การพึ่งตนเองโดยไม่คอยแต่พึ่งบุคคลอื่น หรือการคอยอ่อนวอนจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ให้ช่วยเหลือตนเอง เวลาที่เกิดความลำบาก หรือความทุกข์ใจ เป็นต้น การประพฤติธรรมสำหรับสร้างที่พึ่งแก่ตนเอง (นาถกรณธรรม : ธรรมเครื่องกระทำที่พึ่ง) มี ๑๐ ประการ^๖ คือ

- **ประพฤติดีมีวินัย (ภาวิตศีโล)** คือ ดำเนินชีวิตโดยสุจริต ทั้งทางกาย ทางวาจา มีวินัย และประกอบอาชีพสุจริต (สัมมาชีพ)

- **ได้ศึกษาศดับตรับฟังมาก (พาหุสัจจ)** คือ ศึกษาเล่าเรียนสดับรับฟังมาก โดยศึกษาวิชาการ ให้มีความรู้ความชำนาญอย่างแท้จริง มีความรู้แจ้งชัดเจน และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้

- **รู้จักคบคนดี (กัลยาณมิตตตา)** คือ มีกัลยาณมิตร รู้จักเลือกคบหาสมาคมกับคนที่ดี เป็นที่ปรึกษาหรือเป็นผู้แนะนำสั่งสอนเราไปในทางที่ดี เลือกสร้างความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ซึ่งจะช่วยให้มีชีวิตที่เจริญงอกงาม

^๕ ผู้มีตนที่พัฒนาแล้ว หรือผู้มีตนที่อบรมดีแล้ว มาจากภาษาบาลีว่า ภาวิตโต = “โย อตตานํ ภาเวตวาวชเณตวา จิตฺตํ” ภาวิตโต ฯ ผู้ใดยังตนให้เจริญแล้วดำเนินชีวิตอยู่ เหตุุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า ภาวิตตตะ. อังใน ส.อ. (บาลี) ๑/๑๙๖.

^๖ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๔๕/๒๓๖; ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๕/๓๕๘-๓๖๑.

- **เป็นคนทีพุดกันง่าย (โสวสสตา)** คือ ไม่ดื้อรั้น ไม่เป็นคนกระด้างกระเดื่อง รู้จักรับฟังเหตุผล ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น และยอมรับข้อเสนอแนะพร้อมที่จะปรับปรุงตนเอง

- **ชวนขวยกิจของหมู่ (กิริณียะสุ ทกขตา)** คือ เอาใจใส่ช่วยเหลือธุระหรือกิจการงานของ หมู่คณะ ญาติ เพื่อนฝูง และภายในชุมชนของตนเอง รู้ใจใช้ปัญญาไตร่ตรองหาวิธีดำเนินงานที่เหมาะสม สามารถดำเนินงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

- **เป็นผู้ใฝ่ในธรรม (ธมมกามตา)** คือ ศึกษาธรรม หรือชอบศึกษาหาความรู้ รู้จักพูด รู้จักฟัง สร้างความรู้สึกสนิทสนม ทำตัวเป็นที่รักใคร่ของบุคคลอื่น และชวนให้ผู้อื่นอยากเข้ามาปรึกษาและ ร่วมสนทนาด้วย

- **มีความขยันหมั่นเพียร (วิริยารมกตา)** คือ มีความมุ่งมั่นบากบั่น ขยันเรียนขยันทำ กิจการงาน ไม่ย่อท้อ รักความก้าวหน้า พยายามหลีกเลี่ยงจากความชั่ว ประกอบแต่ความดีงาม เป็นต้น

- **มีความพอดี (สนตุฏฐิตา)** คือ มีความยินดี มีความพึงพอใจในสิ่งที่ควรได้และไม่ควรได้ รู้จัก ความพอดีไม่ละโมภโลภมาก

- **มีสติมั่นคง (สติมา)** คือ รู้สึกรู้สีกตนเองอยู่ตลอดเวลา ระลึกละเอียดในสิ่งที่กระทำ สิ่งที่เกิดขึ้น มีความ สุขุมรอบคอบ ไม่ประมาทเลินเล่อ ไม่เลื่อนลอย เป็นต้น

- **มีปัญญาอยู่เหนืออารมณ์ (ปณฺหา)** คือ มีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว รู้คุณรู้โทษ รู้สิ่งที่ เป็น ประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และมีความคิดวิจารณ์ญาณ

การพึ่งตนเอง มีปรากฏตามหลักพุทธสุภาษิต คือ “**อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ : ตนแลเป็นที่พึ่ง ของตน**”^{๑๐} หมายความว่า คนเราในระยะแรก ๆ มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น เช่น บุตรต้อง อาศัยบิดามารดาเป็นผู้เลี้ยงดูตั้งแต่เล็กจนโต ต้องอาศัยครูบาอาจารย์ศึกษาหาความรู้ แต่เมื่อเราเติบโต มีวิชาหาเลี้ยงชีพได้แล้ว เราจะต้องพึ่งตนเองในการทำมาหากิน ในการสร้างฐานะ และในการเก็บรักษา ทรัพย์ที่หามาได้ เพื่อใช้จ่ายใช้สอยในยามแก่เฒ่า

นอกจากจะต้องทำตนให้เป็นที่พึ่งแก่ตนแล้ว เราก็จะต้องให้ผู้อื่นมีพระคุณมีบิดามารดาเป็นต้น เหล่านั้นพึ่งเราได้ในเรื่องที่ตนต้องการจะพึ่ง คนที่บิดามารดาเลี้ยงจนโตแล้ว ส่งเสียให้เรียนจนมีวิชา ความรู้แล้ว ยังอาศัยแรงงานของบิดามารดาเลี้ยงชีวิตต่อไป จัดเป็นบุคคลที่เปล่าประโยชน์ นอกจาก เป็นที่พึ่งแก่ตนเองไม่ได้แล้ว ยังทำตนให้เป็นภาระแก่ผู้อื่นด้วย ดังนั้น บุคคลผู้มีปัญญาพึงรับสร้างฐานะ เพื่อเป็นที่พึ่งแก่ตนเอง

^{๑๐} “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน ตนแลเป็นคติของตน เพราะฉะนั้นเราจงสงวนตนให้ดี เหมือนพ่อค้ามาสงวนม้าพันธุ์ดี ฉะนั้น”, อ้างใน พ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๘๐/๘๓; พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๘๐/๑๕๑. “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน บุคคลอื่นใครเล่า จะเป็นที่พึ่งได้ เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้พึ่งอันได้โดยยาก” อ้างใน พ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๖๐/๔๕; พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๐/๘๒. อรรถกถาอธิบายเพิ่มเติมว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน” หมายถึง ตนเองเท่านั้นที่จะสามารถทำกุศลแล้ว เข้าถึงสวรรค์ หรือบรรลุมรรคผล ได้ที่พึ่งที่ไดยากคืออรรถเหตุผล ไม่มีใครอื่นจะทำให้ได้ อ้างใน พ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๑๕.

๓) การมุ่งอิสระ (อิสระภาพ) อิสระภาพ แปลว่า ความเป็นใหญ่ในตัวเองรอดพ้นต่อสิ่งบีบคั้น ไม่ต้องขึ้นต่อสิ่งอื่น อิสระภาพในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงความหลุดพ้นจากกิเลส คำที่ใช้ในทางธรรม ได้แก่ คำว่า วิมุตติ วิโมกข์ โมกษะ นิโรธ วิเวก วิราคะ โสสัคคะ^{๑๑} คำนี้แปลว่าความหลุดพ้นจากกิเลส หมายถึงนิพพาน คือการดับกิเลส และ กองทุกข์ นอกจากนี้ยังคำว่า นิพพิทา วิราคะ วิมุตติ วิสุทธิ สันติ และนิพพาน

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ จะเห็นได้ว่า การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลให้มีความเจริญงอกงาม โดยผ่านกระบวนการฝึกหัดอบรม การพึ่งตนเอง มีระเบียบวินัย มีคุณธรรมในการใช้ชีวิต ปฏิบัติตนจนถึงเป้าหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นจากกิเลส เป็นผู้ที่ไม่ต้องศึกษาอีกต่อไป (เป็นอเสขะ) ผู้ที่ปฏิบัติฝึกหัดตนจนถึงเป้าหมายสูงสุดนี้ได้ เรียกว่าเป็นผู้จบการศึกษาสำหรับตน (อยู่จบพรหมจรรย์) ไม่มีกิจที่จะต้องทำเพื่อตนเองที่ยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีกต่อไป ถือว่าจบการศึกษาอย่างสมบูรณ์แบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เป็นประโยชน์ของตนเอง (อัตตัตถะ)

พระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์แบบ

ผู้ที่พัฒนาตนเองจนบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือการได้ทำลายกิเลสและกองทุกข์ได้หมดสิ้น เป็นการสำเร็จการศึกษาในส่วนของประโยชน์ตนอย่างสมบูรณ์แบบ อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่จะถือว่าสมบูรณ์แบบ ผู้ที่บรรลุประโยชน์ตนแล้ว ยังต้องมีชีวิตเพื่อประโยชน์ของคนอื่นด้วย จึงจะนับได้ว่าเป็นผู้มีการศึกษาที่สมบูรณ์แบบ เกี่ยวกับประเด็นนี้ ได้มีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาหลายท่าน ได้แสดงทัศนะเอาไว้ ผู้เขียนจะหยิบยกนำมากล่าวพอเป็นแนวทาง ดังนี้

๑) ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงหลักการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ไว้ว่า การศึกษาที่สมบูรณ์จะต้องมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ (๑) มีความฉลาด (๒) มีเครื่องมือควบคุมความฉลาด เพื่อให้ใช้ความฉลาดอย่างถูกต้อง มีวิชาชีพและอาชีพ เพียงพอต่อการดำรงชีพ และ (๓) มีมนุษยธรรม คือความเป็นมนุษย์ที่

^{๑๑} วิสุทธิ. (บาลี) ๒/๒๔๔. นิโรธ คือความดับกิเลส, ภาวะไร้กิเลสและไม่มีทุกข์เกิดขึ้น มี ๕ ประการ คือ (๑) วิกขัมภานิโรธ (ดับด้วยขมไว้ คือ การดับกิเลสของท่านผู้บำเพ็ญมาน ถึงปฐมฌาน ย่อมขมนิวรณไว้ได้ ตลอดเวลาที่อยู่ในฌานนั้น (๒) ตทังคนิโรธ (ดับด้วยองค์นั้น ๆ คือ ดับกิเลสด้วยธรรมที่เป็นคู่ปรับหรือธรรมที่ตรงข้าม เช่น ดับสักกายทิฐิด้วยความรู้ที่กำหนดแยกนามรูปออกได้ เป็นการดับชั่วคราวในกรณีนั้น ๆ (๓) สมุจเฉทนิโรธ (ดับด้วยตัดขาด คือ ดับกิเลสเสร็จสิ้นเด็ดขาด ด้วยโลกุตตรมรรค ในขณะที่แห่งมรรคนั้น ชื่อสมุจเฉทนิโรธ (๔) ปฏิปัสสัทธินิโรธ (ดับด้วยสงบระงับ คือ อาศัยโลกุตตรมรรคดับกิเลสเด็ดขาดไปแล้ว บรรลุโลกุตตรผล กิเลสเป็นอันสงบระงับไปหมดแล้ว ไม่ต้องขวนขวายเพื่อดับอีก ในขณะที่แห่งผลนั้นชื่อ ปฏิปัสสัทธินิโรธ (๕) นิสสรณนิโรธ (ดับด้วยสลัดออกได้ หรือดับด้วยปลดปล่อยไป คือ ดับกิเลสเสร็จสิ้นแล้ว ดำรงอยู่ในภาวะที่กิเลสดับแล้วนั้นยังยืนตลอดไป ภาวะนั้นชื่อ นิสสรณนิโรธ ได้แก่ อมตธาตุ คือนิพพาน

ปหาน ๕ (การละกิเลส), วิมุตติ ๕ (ความหลุดพ้น), วิเวก ๕ (ความสงัด, ความปลีกออก), วิราคะ ๕ (ความคลายกำหนัด, ความสละสลวย), โสสัคคะ ๕ (ความสละ, ความปล่อย) ก็อย่างเดียวกันนี้ทั้งหมด

ถูกต้อง พอตัวสอดคล้องกับแนวคิดของท่านปัญญานันทะได้กล่าวถึงการศึกษาที่สมบูรณ์ว่า การศึกษาที่สมบูรณ์เป็นบ่อเกิดแห่งปัญญา เป็นทางให้เกิดหุตาสว่าง มองการณ์ไกล เป็นปัญญาที่มีเหตุผล มีธรรมะคือสติ เป็นต้น คอยเหนี่ยวรั้งความคิดไม่ให้ดำเนินไปผิดทาง

โดยพุทธทาสภิกขุ มองการศึกษาที่ตัวของแต่ละคน คือ “การศึกษาด้วยตนเอง การศึกษาทำเพื่อตนเอง การศึกษาต้องทำในตนเอง การศึกษาต้องทำแก่ตนเอง และต้องเป็นการดูที่ถูกต้อง” (ส+อภข = สิกขา)^{๑๒} คำว่าต้องถูกต้องคือ “ถูกต้องตามหลักปริยัติ และหลักปฏิเวธ” นั่นเอง^{๑๓} การศึกษาให้ดูที่ไหน ก็ดูในตัวเรา ดูข้างในคือดูตัวเองดูในตัวเอง ใครเป็นผู้ดู ก็ตัวเองอีกนั่นเอง (จิต) ดูทำไม เพื่อประโยชน์อะไร ก็เพื่อประโยชน์แก่ตัวเองเมื่อเจอปัญหาก็จะได้แก้ไขด้วยตนเอง สรุปความว่า “การกระทำในทางจิตใจคือการดูนี้ ซึ่งตนเอง ในตนเอง ด้วยตนเอง และเพื่อตนเอง ถ้าดูสิ่งอื่น ๆ แล้วไม่เป็นการศึกษาธรรมะ”^{๑๔}

นियามการศึกษาในพระพุทธศาสนา พุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ว่า มี ๓ อย่าง คือ สีสสิกขา ศึกษาเรื่องความเป็นปกติภายนอกคือ กายและวาจา, สมาธิสิกขา หรือจิตตสิกขา ศึกษาในส่วนภายในคือจิตใจ ศึกษาความถูกต้อง หรือภาวะแห่งความถูกต้องดีถึงที่สุดของจิตใจ ปัญญาสิกขา ศึกษาให้รอบรู้ในส่วนสติปัญญาที่จะรู้ได้ด้วยจิตใจที่จะเป็นผลเกิดแก่จิตใจ สิกขาเหล่านี้เพื่อความถูกต้อง ๓ ประการ คือถูกต้องทางกาย ถูกต้องทางวาจา และถูกต้องทางจิตใจ กล่าวคือ ถูกต้องทางวัตถุ ถูกต้องทางคำพูด ถูกต้องทางพฤติกรรม ถูกต้องในการอบรมจิตให้ถึงที่สุดที่จะเป็นประโยชน์สูงสุดแห่งจิต แล้วศึกษาที่แท้จริง รู้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามเป็นจริง นี้เรียกว่า เป็นการถูกต้องทางสติปัญญา จนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้^{๑๕}

๒) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชีวิตเข้าถึงอิสรภาพ คือทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของปัจจัยแวดล้อมภายนอกให้มากที่สุด และมีความเป็นใหญ่ในตัว ในการที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนให้ได้มากที่สุด วัตถุประสงค์เกี่ยวกับอิสรภาพนี้มองเห็นได้ชัด ถ้าแยกอิสรภาพนี้ออกพิจารณาเป็นแง่ ๆ ไป เช่น

(๑) ในแง่อิสรภาพพื้นฐานของชีวิต ตามปกติชีวิตต้องพึ่งอาศัยปัจจัยแวดล้อมภายนอกที่มีอยู่ในธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมของธรรมชาตินั้น มีอิทธิพลในการกำหนดความเป็นไปและวิถีทางแห่งการดำรงชีวิตทั้งของมนุษย์และของสัตว์ทุก ๆ อย่างเป็นอย่างมาก บางครั้งปัจจัยแวดล้อมในธรรมชาติก็บีบคั้นให้ชีวิตเป็นอยู่โดยยาก หรือถึงกับจะให้สูญสลายไปเสียทีเดียว

^{๑๒} พุทธทาสภิกขุ, คู่มือการศึกษาพุทธศาสนา, (สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๘), หน้า ๕.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖-๗.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗-๘.

นอกจากปัจจัยแวดล้อมภายนอกแล้ว องค์ประกอบภายในของชีวิตเอง ก็อาจกลายเป็นเครื่องบีบคั้นตรวนชีวิตได้ เพราะการดำรงอยู่ด้วยดีของชีวิต หมายถึงการสืบทอดประสานกันด้วยดีแห่งองค์ประกอบภายในทั้งหลายที่ประชุมกันเข้าเป็นชีวิต เมื่อองค์ประกอบเหล่านี้เรรวนไม่ประสานกัน ความกระทบกระเทือนก็ย่อมเกิดขึ้นแก่ชีวิต สัตว์ทั้งหลายรวมทั้งมนุษย์ผู้ขาดการศึกษาย่อมขาดอิสรภาพในการดำรงชีวิตของตนอย่างนี้ แต่การศึกษาช่วยให้มนุษย์เข้าใจโลกแห่งชีวิตของตน เข้าใจความจริงอันลึกลับของธรรมชาติที่แวดล้อมตนอยู่ และรู้วิธีการที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเหล่านั้น ในทางที่จะเป็นประโยชน์แก่อกุศลแก่ตน หรือถือเอาประโยชน์แก่ตนได้ คือรู้จักปรับตัวเข้ากับธรรมชาติได้อย่างดีที่สุด นอกจากนั้น อาศัยความรู้ความเข้าใจและความถนัดชัดเจนในการใช้ความรู้ที่ได้อย่างถูกต้อง แทนที่มนุษย์จะรอให้สิ่งแวดล้อมมากำหนดความเป็นอยู่ของตน มนุษย์กลับเป็นผู้จัดปัจจัยต่าง ๆ ในธรรมชาติให้เป็นไปตามประสงค์ของตนได้ พัฒนาสิ่งแวดล้อมให้ก่อเกิดแก่การดำรงอยู่ของตนได้โดยความพยายามเพื่อเข้าถึงอิสรภาพข้อนี้ มนุษย์จึงกระทำการต่าง ๆ เพื่อกำจัดความอดอยาก โรคภัยไข้เจ็บ ความหนาวร้อนจัด และภัยธรรมชาติต่าง ๆ พยายามสร้างสรรค์ความอุดมสมบูรณ์ บริการเกี่ยวกับสุขภาพ ความสนุกสนานบันเทิง และการพัฒนาบ้านเมืองในทางวัตถุทุกวิถีทาง

(๒) ในแง่อิสรภาพทางสังคม มนุษย์อาจมีความสามารถที่จะจัดปัจจัยแวดล้อมทางธรรมชาติ พัฒนาสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและชีวิตแบบอื่น ๆ ให้เป็นไปตามความประสงค์ของตนได้ ให้ก่อเกิดแก่การดำรงชีวิตของตนได้ แต่มนุษย์ด้วยกันก็เป็นปัจจัยแวดล้อมสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมนุษย์จะต้องเกี่ยวข้องกับเรียกว่าเป็นปัจจัยแวดล้อมทางสังคม ปัจจัยแวดล้อมทางสังคมนี้มีลักษณะของการที่จะต้องเกี่ยวข้องเป็นพิเศษ แตกต่างไปจากปัจจัยแวดล้อมอย่างอื่นในธรรมชาติ มนุษย์ไม่สามารถจัดการสิ่งแวดล้อมทางสังคมคือมนุษย์ด้วยกันตามความต้องการของตน เหมือนกับที่จัดการกับสิ่งแวดล้อมอย่างอื่น

มนุษย์แต่ละคนเป็นส่วนประกอบหน่วยหนึ่งของสังคม การสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดอิสรภาพพื้นฐานของชีวิต เช่นความอุดมสมบูรณ์ทางวัตถุเป็นต้น และการเสวยผลของอิสรภาพเช่นนั้น มิใช่สิ่งที่มีมนุษย์ผู้เดียวจะกระทำหรือเสวยผลได้ แต่เป็นการกระทำร่วมกันของสังคม และมนุษย์ที่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนเท่านั้นจึงทำได้

ยิ่งบุคคลแต่ละคนที่เป็นหน่วยของสังคม ก่อเกิดต่อกันเท่าใดกลุ่มนั้นหรือสังคมนั้นก็ยิ่งเข้มแข็ง อุดมสมบูรณ์มากขึ้นเท่านั้น เรื่องของมนุษย์ที่จะกระทำต่อปัจจัยแวดล้อมทางสังคม จึงมิใช่เรื่องของการจัดการตามความประสงค์ของตน แต่กลายเป็นการที่จะเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เพื่อสร้างสังคมที่ดีมีคุณภาพ ก่อเกิดแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของบุคคลแต่ละคนที่เป็นหน่วยของสังคม แล้วเจริญก้าวหน้าไปด้วยกันมนุษย์จึงต้องเรียนรู้วิธีการที่จะอยู่ร่วมกัน เรียนรู้การที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์แก่กัน การที่จะทำตนให้อำนวยประโยชน์แก่สังคม การที่จะร่วมมือกันสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งต่าง ๆ และการที่จะสร้างระบบการอยู่ร่วมกันด้วยดี เมื่อสังคมบรรลุถึงภาวะเช่นนี้ก็เรียกว่าสังคมมีอิสรภาพรอดพ้นจากความ

ปีบั้น มีความเป็นใหญ่ในการสร้างสรรค์และเสวยผลแห่งความสุขสมบูรณ์ของตน บุคคลแต่ละคนในสังคมนั้นก็ได้อธิบายเป็นผู้มีอิสรภาพทางสังคม^{๑๖}

จะศึกษาไปเพื่ออะไร ตอบได้ง่าย ๆ ว่า ศึกษาเพื่อประโยชน์แก่ชีวิต จุดหมายอย่างนั้นหมายความว่า จุดหมายของการศึกษาเป็นสิ่งเดียวกับจุดหมายของชีวิต จุดหมายก็มีใช้สิ่งที่มีติดมากับชีวิต แต่เป็นสิ่งที่ควรกำหนดให้แก่ชีวิต การศึกษานั้นเองคือการพยายามแสวงหาจุดหมายให้แก่ชีวิต ลำพังชีวิตเองก็คือความเป็นอยู่ ชีวิตที่มีจุดหมายก็คือชีวิตที่มีการศึกษา ปัญหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของชีวิตนั้นมีใช้การแสวงหาคำตอบว่า คือ แต่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความควร แทนที่จะตั้งคำถามว่า ชีวิตเกิดมาเพื่ออะไร ซึ่งไม่มีทางตอบได้ และไม่มีตัวสภาวะที่เป็นคำตอบ ควรจะตั้งคำถามใหม่ว่าชีวิตควรอยู่เพื่ออะไรและอย่างไร ซึ่งการศึกษาจะช่วยตอบปัญหาข้อนี้และภาวะของชีวิตนี้เองที่มีความดิ้นรนอยู่ จะเป็นเครื่องชี้แนวทางแก่คำตอบ

ชีวิตที่ขาดการเรียนรู้และการฝึกฝนอบรม ย่อมเป็นชีวิตที่ย่อนสมรรถภาพและไร้ประสิทธิภาพ ทั้งในการควบคุมรักษาหล่อเลี้ยงองค์ประกอบภายในของตนเอง และในการเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ส่วนชีวิตที่มีการศึกษา ย่อมมีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการปรับตัวและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

บทสรุป

หลักการศึกษามหาจุฬาริชาการ มีกระบวนการเริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาเป็นสมาชิก เมื่อรับเข้ามาแล้ว ก็ให้การศึกษาอบรม ให้ตั้งอยู่ในแนวทางที่ถูกต้องดีงาม ผ่านกระบวนการศึกษาฝึกหัดขัดเกลาควบคุมป้องกัน การศึกษาทางพุทธศาสนานี้เน้นการฝึกอบรมตนการพึ่งตนเองการมุ่งอิสระหลุดพ้นจากกิเลส ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุด เมื่อกล่าวถึงประเด็นพระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์แล้ว จะเห็นว่าการศึกษาก็ต้องมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนให้มีความฉลาด มีเครื่องมือควบคุมความฉลาด รวมถึงมีมนุษยธรรมสิ่งสำคัญเหล่านี้เป็นแนวทางสำคัญในการที่จะช่วยให้บุคคลเข้าถึงอิสรภาพสูงสุดก็คือความหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนานี้เอง จึงกล่าวได้ว่า หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา จึงมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อทำให้ชีวิตเข้าถึงอิสรภาพ คือทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของปัจจัยแวดล้อมภายนอกให้มากที่สุด และมีความเป็นใหญ่ในตัว ในการที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนให้ได้มากที่สุดนั่นเอง

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ในราชทินนามที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, ปรียญการศึกษาศาสตร์ของไทย ภาค พุทธธรรม : แกนนำการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: วัดญาณเวศกวัน พิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน, ๒๕๕๖), หน้า ๔-๖.

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาคพุทธธรรม : แก่นนำการศึกษา.**

กรุงเทพมหานคร: วัดญาณเวศกวัน พิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน, ๒๕๕๖.

พุทธทาสภิกขุ. **คู่มือการศึกษาพุทธศาสนา.** สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๘.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.** กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาล-

งกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____. **วิสุทธิมคคปกรณ์ (ปจโม ภาค).** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **บาลีไวยากรณ์ วชิราภาศ ภาคที่ ๒ อาขยาดและกิตก์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพ-

มหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๙๐.

สิริภพ เหล่าลาภะ. **พุทธศาสน์การศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันพุทธลีลา, ๒๕๔๒.

สุนน อมรวิวัฒน์. **สมบัติพิพม์ของการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๓๓.

พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้*

Buddhism and Forest Conservation

พระสว่าง จานวโร**

Phra Sawang Thanwaro

ทยิดา ผลสมบูรณ์***

Tayida polsomboon

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดนอก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

Buddhist Sunday School in Wat Nok, Mueang Chonburi District, Chonburi Province

ปรัชญา บุตรสะอาด****

Pratya butsaad

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chonburi Sangha College, Thailand

E-mail: butsaad16@gmail.com

Received: December 03, 2024

Revised: December 17, 2024

Accepted: December 19, 2024

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้ เพราะว่าป่าไม้เป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความสำคัญยิ่งต่อมนุษยชาติในการช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศอันที่ไม่นำมาซึ่งภัยวิบัติทางธรรมชาติแก่มนุษย์ไม่ว่าจะเป็นความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล เมื่อฝนตกดินที่ไร้คุณภาพ ก็ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ หรือไม่ก็เกิดอุทกภัยอย่างฉับพลัน ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน ปัญหามลพิษ อุนหภูมิสูงขึ้น เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ ล้วนแต่มีที่มาจากสาเหตุเดียวกัน คือ การสูญเสียระบบนิเวศ ป่าไม้ถูกทำลายเพราะการใช้ทรัพยากรผิดวิธี และทุกวันนี้ มนุษย์

* บทความนี้ ได้พัฒนามาจากบทความวิชาการ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือสารนิพนธ์ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๗ งานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๗ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่างวันที่ ๗-๘ ธันวาคม ๒๕๖๗

** พระสว่าง จานวโร Phra Sawang Thanwaro

*** นางสาวทยิดา ผลสมบูรณ์ Tayida polsomboon ครูจิตอาสาสอนพระพุทธศาสนา

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดนอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี Buddhist Sunday School in Wat Nok, Mueang Chonburi District, Chonburi Province

**** นายปรัชญา บุตรสะอาด Pratya butsaad อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี

มีความต้องการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น เนื่องจากจำนวนประชากรของแต่ละประเทศในโลกได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนเกิดปัญหาความขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติตามมา โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาระบบนิเวศอื่น เพื่อให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติกลับคืนมาได้

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา; การอนุรักษ์; ป่าไม้

Abstract

This academic article is a study of Buddhism and forest conservation because forests are natural environments that are very important to humanity in helping to maintain the balance of the ecosystem, which will not lead to natural disasters to humans, such as drought, unseasonal rain, when it rains, poor-quality soil that cannot retain water, or sudden floods, soil erosion, pollution, and rising temperatures, etc. These problems all come from the same cause: the loss of ecosystems. Forests are destroyed due to the misuse of resources, and today, humans have a higher demand for natural resources because the population of each country in the world has been increasing, leading to the problem of a shortage of natural resources, especially forest resources, which are important factors in maintaining other ecosystems in order to restore natural balance.

Keyword: Buddhism; Conservation; Forest

ความนำ

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญที่มีบทบาทในการศึกษาอบรมสั่งสอนประชาชนให้มีจิตสำนึกอันดีงามต่อตนเองและธรรมชาติแวดล้อม รวมถึงพื้นที่ป่า พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ สัตว์บก แม่น้ำลำคลอง รวมทั้งมวลมนุษยชาติ ถึงแม้ว่าสถาบันพระพุทธศาสนาไม่มีเครื่องมือเพียงพอที่จะช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ แต่ก็มีศาสนธรรมเป็นเครื่องสวดสวดให้มวลมนุษยชาติมองเห็นตนเองอย่างเข้าใจอย่างมีคุณค่าสร้างสรรค์พัฒนาการแก่โลก ไม่สร้างความพินาศแก่สรรพชีวิตบนผืนโลก ในปัจจุบันนี้ความคิดที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาขาดวิจาร์ณญาณในการมองปัญหาอย่างเป็นระบบแบบแผน และกระบวนการซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญแห่งการทำลายธรรมชาติ โดยแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เป็นรูปธรรมเด่นชัด พื้นที่ป่าธรรมชาติลดเหลือน้อยลงทุกปี มนุษย์ได้ตัดต้นไม้ทำลายป่าทั้งภาครัฐบาลและเอกชนไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา เมื่อพื้นที่ป่าหมดไป ความแห้งแล้งมาเยือน ถ้าฝนตกมากก็เกิดอุทกภัยอย่างรุนแรงกว่าปกติ ปัญหาด้านมลพิษทางอากาศ ปัญหาดินขาดอินทรีย์วัตถุไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก ปัญหาด้านมลพิษทางน้ำ แม่น้ำลำคลองอยู่ แต่ประชาชนไม่มีน้ำอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ บ้างก็ปล่อยควันทิ้งออกทาง

อากาศ อากาศบริสุทธิ์หายไป มนุษย์ต้องเผชิญปัญหาเหล่านี้ทวีคูณขึ้นทุกวัน ทุกด้าน มีแม่น้ำลำคลองเหมือนไม่มีน้ำ มีพื้นดินเหมือนไม่มีดิน มีผืนป่าเหมือนไม่มีต้นไม้ มีลมฟ้าอากาศเหมือนไม่มีลมหายใจ คล้าย ๆ กับคนใกล้จะสิ้นชีวิต ลำคลองหลายสายในเมืองใหญ่ ๆ เน่าเสียและส่งกลิ่นที่ไม่พึงปรารถนา อันมีสาเหตุเกิดจากรัฐบาลขาดวิสัยทัศน์ที่ดี มองปัญหาเฉพาะหน้าว่า เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมมาก ความยากจนจะลดน้อยลง ความอยู่ดี กินดีของประชาชนก็จะเพิ่มไม่มีขีดจำกัด โดยไม่คิดตามผลกระทบ อย่างเป็นกระบวนการครบวงจร โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำลำคลอง ขณะที่แม่น้ำลำคลอง ยังคงอยู่ แต่ประชาชนไม่มีน้ำอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ บ้างก็ปล่อยควันทพิษออกทางอากาศอากาศบริสุทธิ์หายไป มนุษย์ต้องเผชิญปัญหาเหล่านี้ทวีคูณขึ้นทุกวัน ทุกด้าน มีแม่น้ำลำคลองเหมือนไม่มีน้ำ มีพื้นดิน^๑

ในระบบนิเวศ ป่าจัดเป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตอื่นเพราะ “ป่าเป็นแหล่งกำเนิดปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพเป็นแหล่งพลังงานเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ”^๒ ในพระพุทธศาสนา มีข้อมูลมากมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติมากกว่า ศาสนาอื่น แต่พระสงฆ์ไทยไปเน้นแต่เรื่องการบริจาคทาน ไม่ค่อยพูดถึงเรื่องการเยียวยาธรรมชาติหรือ ให้ความสนใจต่อธรรมชาติเลย”^๓ ดังนั้น การสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้และ ร่วมกันดูแลรักษาและธรรมาภิบาลในเรื่องของการปลูกต้นไม้ในทุกรูปแบบ จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะช่วยเพิ่มพื้นที่ ป่าให้กับประเทศไทยต่อไป

แนวคิดพระพุทธศาสนาด้านการอนุรักษ์

พระพุทธศาสนามีแนวคิดเอื้ออาทรต่อธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เช่น ต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติหรือต้นไม้ถูกทำลาย มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติย่อมได้รับผลกระทบทั้งในทางส่วนตัวและโครงสร้างอย่างแน่นอน ต้นไม้และป่าไม้ถือว่าเป็นหัวใจของสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ จัดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเริ่มจากตนเองก่อน โดยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในบ้าน สิ่งแวดล้อม ภายในชุมชน และสิ่งแวดล้อมในสังคม โดยให้ความรู้ความเข้าใจ การอบรมให้ทราบถึงปัญหา สาเหตุของ

^๑ สมจันทร ศรีปราชญ์, นพดล อินทรเสนา “การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ แนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิทยาลัยสงฆ์ นครลำปาง, ๒๕๕๘), หน้า ๔๔.

^๒ อุแก้ว ประกอบไวยกิจ, ปีเวอร์, มนุษย์-ระบบนิเวศและสภาพนิเวศในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๒๐๘.

^๓ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, บันทึกการเสวนา “เวทีทิศทางไท” เรื่อง พุทธศาสนากับการเยียวยาธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔.

ปัญหา และผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อม การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความรอบรู้ รู้ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน สอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงว่าการที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย คือ การทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้และอยู่คู่กับโลกตลอดไปได้นั้น มีหลักการอนุรักษ์ ดังนี้ คือ

๑. การใช้อย่างฉลาด การจะใช้ ต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงผลดี ผลเสีย ความขาดแคลนหรือความหายากในอนาคต อีกทั้งพิจารณาหลักเศรษฐศาสตร์ถึงต้นทุนและผลตอบแทนอย่างถี่ถ้วน

๒. การประหยัด ทรัพยากรใดที่มีน้อยหรือหายาก ควรเก็บรักษาไว้มิให้สูญไป บางครั้งถ้ามีของบางชนิดที่พอจะใช้ได้ ต้องใช้อย่างประหยัด

๓. การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดียิ่งขึ้น กล่าวคือ ทรัพยากรใดก็ตามมีสภาพล่อแหลมต่อการสูญเปล่า หรือจะหมดไปถ้าดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ควรหาทางปรับปรุงให้อยู่ในลักษณะที่ดีขึ้น

๔. การปรับปรุงให้ดีกว่าสภาพธรรมชาติเดิม เช่น การปฏิรูปที่ดิน การปลูกพืชหมุนเวียนหลายอย่างจะทำให้ดินดีขึ้น

๕. การนำของใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ เช่น การนำขวดน้ำพลาสติก กระดาษหรือเศษเหล็ก เป็นต้น กลับมาใช้ใหม่

๖. การใช้สิ่งอื่นทดแทนทรัพยากรธรรมชาติบางอย่าง เช่น ใช้เกลบซีเมนต์และขยะเป็นเชื้อเพลิง การใช้ปูนซีเมนต์ในการก่อสร้างแทนไม้

๗. การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนา และต้องศึกษาผลได้ผลเสียอย่างรอบคอบเสียก่อน เช่น การสร้างโรงไฟฟ้า หรือเขื่อน

๘. การให้การศึกษาแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามท้องถิ่นในแหล่งธรรมชาติ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจความสำคัญของระบบสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตจะได้ช่วยกันอนุรักษ์^๕

ความหมายของคำว่า “การอนุรักษ์”

ความหมายของการอนุรักษ์นั้น คำว่า “การอนุรักษ์” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Conservation” มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

เกษม จันทรแก้ว กล่าวว่า การอนุรักษ์หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุงและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพสูง ในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป หรืออีกความหมายหนึ่งคือเป็นการใช้ตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต^๕

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๗-๘.

^๕ เกษม จันทรแก้ว, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๙๙-๑๐๐.

ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์ ให้ความหมายว่า การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึงการรู้จัก ใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อคนทั้งหลายมากที่สุด ใช้ได้นานที่สุด ให้สูญเสียวทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้ทั่วถึงกัน การอนุรักษ์ไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่เป็นการนำทรัพยากรนั้นมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ^๖

ทัศนีย์ ทองสว่าง ให้ความหมายว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ประหยัด และมีประสิทธิภาพ^๗

นิวัติ เรืองพานิช กล่าวว่า การอนุรักษ์หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยทั่วถึงกัน^๘ และ วิชัย เทียนน้อย กล่าวว่า การอนุรักษ์หมายถึง การใช้ทรัพยากรให้มีประโยชน์ต่อคนส่วนมากให้ดีที่สุดและมีอายุการใช้งานที่ยาวนานที่สุด^๙

อำนาจ คอวนิช ให้ความหมายว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การนำออกมาใช้ประโยชน์ โดยรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมมากที่สุด^{๑๐}

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์ คือการรักษาไว้ให้นานที่สุด และสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด ทั้งนี้รวมถึงการดำรงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้คงสภาพที่ดีไว้ โดยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การสูญเสีย และการทำลายน้อยที่สุด

ความหมายของป่าไม้

ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์ ได้ให้ความหมายของป่าไม้ดังนี้ คำว่า “ป่า” ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ หมายความว่า ที่ดินที่ยังมิได้มีบุคคล ได้มาตามกฎหมายไม้ ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ หมายความว่า ไม้สัก และไม้อื่น ๆ ทุกชนิด ที่เป็นกอ เป็นเถา รวมถึงไม้ที่นำเข้ามาในราชอาณาจักร ไม้ไผ่ทุกชนิด ปาล์ม หวาย ตลอดจน ราก ปุ่ม ตอ เศษปลาย และกิ่งของสิ่งนั้น ๆ ไม่ว่าจะถูกตัด ทอน เลื่อย ผ่า ถาก ขุด หรือกระทำโดยประการอื่นใดป่าไม้ หมายถึง พื้นที่ที่มีพันธุ์ไม้นานาชนิด

^๖ ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์, **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕๘.

^๗ ทัศนีย์ ทองสว่าง, **การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๕๒.

^๘ นิวัติ เรืองพานิช, **การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: เฉลิมชาฎการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๔.

^๙ วิชัย เทียนน้อย, **การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.), หน้า ๒.

^{๑๐} อำนาจ คอวนิช, **วนศาสตร์ชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: FAO คณะกองทุนจัดพิมพ์ตำราป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๗๙.

ปกคลุมอยู่ โดยมีจำนวนต้นไม้นขนาดต่าง ๆ และมีเนื้อที่กว้างขวางเพียงพอที่จะสามารถผลิตไม้หรือของป่า ซึ่งอำนวยการประโยชน์แก่มนุษย์ หรือมีอิทธิพลต่อดินฟ้าอากาศ และระบบน้ำของแต่ละท้องถิ่นที่ป่าไม้นั้น ตั้งอยู่^{๑๑}

ส่วนประกอบของป่าไม้

ป่าไม้ประกอบไปด้วยต้นไม้ซึ่งจัดเป็นอินทรีย์สารชนิดหนึ่ง ต้นไม้ประกอบด้วย เปลือกเป็นส่วนนอกสุดประกอบด้วยเซลล์ที่ตายแล้วกระพี้ ส่วนที่ถัดจากเปลือกเข้าไป จะมีสารที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตของพืช ได้แก่ แป้ง น้ำตาล และโปรตีน ทำให้ไม้เกิดเชื้อราได้ง่ายและมอดชอบกินแก่นไม้ ส่วนที่ถัดจากกระพี้ไป ใจกลางของไม้จะมีจุดหยุ่น ๆ ประเภทของไม้

ต้นไม้ที่อยู่ในป่าไม้แบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท โดยถือเอาค่าความแข็งแรงในการดัดของไม้แห้ง และความทนทานตามธรรมชาติของไม้ชนิดนั้น ๆ เป็นเกณฑ์ได้แก่ ไม้เนื้อแข็ง มีความแข็งแรงสูงกว่า ๑๐๐๐ กิโลกรัมต่อตารางเซนติเมตร มีความทนทานสูงกว่า ๖ ปี ได้แก่ ไม้เคี่ยม ไม้แอ็ก ไม้หลุมพอง ไม้เสลา ไม้สักขี้ควาย ไม้เลียงมัน ไม้รัง ไม้ยมหิน ไม้มะค่าโมง ไม้มะเกลือเลือด ไม้ประดู่ ไม้เต็ง ไม้ตะบูนดำ ไม้ตะคร้อหนาม ไม้ตะคร้อไข่ ไม้แดง ไม้ก้นกระดา ไม้เนื้อแข็งปานกลาง มีความแข็งแรง ๖๐๐ ถึง ๑๐๐๐ กิโลกรัมต่อตารางเซนติเมตร มีความทนทาน ๖ ปี ได้แก่ ไม้เหียง ไม้รักฟ้า ไม้ยุง ไม้มะค่าแต้ ไม้พลวง ไม้หนثر ไม้ตาเสือ ไม้ตะแบก ไม้ตะเคียนหนู ไม้ตะเคียนทอง ไม้กว้าว ไม้เนื้ออ่อนมีความแข็งแรงต่ำกว่า ๖๐๐ กิโลกรัมต่อตารางเซนติเมตร มีความทนทานต่ำกว่า ๒ ปี ได้แก่ ไม้อินทนิล ไม้สัก ไม้ยางแดง ไม้พะยอม ไม้พญาไม้ ไม้ทำมัง ไม้ตะบูนขาว ไม้กะบาก ไม้กระเจา ไม้กวาด^{๑๒}

สรุปความหมายของป่าไม้ได้ว่า ป่าไม้คือ สังคมของต้นไม้ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ อันมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และปกคลุมเนื้อที่กว้างใหญ่ มีการใช้ประโยชน์จากอากาศ น้ำ และวัตถุธาตุต่าง ๆ ในดินเพื่อการเจริญเติบโต มีการสืบพันธุ์ รวมทั้งให้ผลิตผลที่จำเป็นต่อมนุษย์ป่าไม้มีคุณค่าและความสำคัญยังประโยชน์แก่มนุษยชาติ ทั้งทางตรงและทางอ้อมหลายประการ

ความสำคัญของป่าไม้

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่น ๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ และยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม ถ้าป่าไม้ถูกทำลายลงไปมาก ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น สัตว์ป่า ดิน น้ำ อากาศฯลฯ เมื่อป่าไม้

^{๑๑} ชัชพล ทรงสุนทรวงค์, มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๘.

^{๑๒} กรมป่าไม้, การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักสารนิเทศกรมป่าไม้, ๒๕๔๘), หน้า ๔๙.

ถูกทำลาย จะส่งผลไปถึงดินและแหล่งน้ำด้วย เพราะเมื่อเผาหรือถางป่าไปแล้ว พื้นดินจะโล่งขาดพืชปกคลุม เมื่อฝนตกลงมาก็จะชะล้างหน้าดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินไป นอกจากนั้นเมื่อขาดต้นไม้คอยดูดซับน้ำไว้ น้ำก็จะไหลบ่าท่วมบ้านเรือน และที่ลุ่มในฤดูน้ำหลากพอลงถึงฤดูแล้งก็ไม่มีน้ำซึมใต้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำลำธารทำให้แม่น้ำมีน้ำน้อย ส่งผลกระทบต่อมาถึงระบบเศรษฐกิจและสังคม เช่น การขาดแคลนน้ำในการชลประทานทำให้ทำนาไม่ได้ผลขาดน้ำมาผลิตกระแสไฟฟ้าป่าประเภทที่ไม่ผลัดใบ (Evergreen) ป่าประเภทนี้มองดูเขียวชอุ่มตลอดปี เนื่องจากต้นไม้แทบทั้งหมดที่ขึ้นอยู่เป็นประเภทที่ไม่ผลัดใบ ป่าชนิดสำคัญซึ่งจัดอยู่ในประเภทนี้ ได้แก่

๑. ป่าดงดิบ (Tropical Evergreen Forest or Rain Forest) ป่าดงดิบที่มีอยู่ทั่วไปในทุกภาคของประเทศ แต่ที่มีมากที่สุด ได้แก่ ภาคใต้และภาคตะวันออก ในบริเวณนี้มีฝนตกมากและมีความชื้นมาก ในท้องที่ภาคอื่น ป่าดงดิบมักกระจายอยู่บริเวณที่มีความชุ่มชื้นมาก ๆ เช่น ตามหุบเขาริมแม่น้ำลำธาร ห้วย แหล่งน้ำ และบนภูเขา ซึ่งสามารถแยกออกเป็นป่าดงดิบชนิดต่าง ๆ ดังนี้

๑.๑ ป่าดิบชื้น (Moist Evergreen Forest) เป็นป่ารกทึบมองดูเขียวชอุ่มตลอดปีมีพันธุ์ไม้หลายร้อยชนิดขึ้นเบียดเสียดกันอยู่มักจะพบกระจัดกระจายตั้งแต่ความสูง ๖๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเล ไม้ที่สำคัญก็คือ ไม้ตระกูลยางต่าง ๆ เช่น ยางนา ยางเสียน ส่วนไม้ชั้นรอง คือ พักไม้กอ เช่น กอน้ำกอเดื่อย

๑.๒ ป่าดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) เป็นป่าที่อยู่ในพื้นที่ค่อนข้างราบมีความชุ่มชื้นน้อย เช่น ในแถบภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๓๐๐-๖๐๐ เมตร ไม้ที่สำคัญได้แก่ มะค่าโมง ยางนา พยอม ตะเคียนแดง กระบากลัก และตาเสือ สวนปาล์ม

๑.๓ ป่าดิบเขา (Hill Evergreen Forest) ป่าชนิดนี้เกิดขึ้นในพื้นที่สูง ๆ หรือบนภูเขาตั้งแต่ ๑,๐๐๐ - ๑,๒๐๐ เมตร ขึ้นไปจากระดับน้ำทะเล ไม้ส่วนมากเป็นพวก Gymnosperm ได้แก่ พักไม้เข้ และสนสามพันปี นอกจากนี้ยังมีไม้ตระกูลถั่วขึ้นอยู่ พักไม้ชั้นที่สองรองลงมาได้แก่ เป้ง สะเดาช้าง และขมิ้นต้น

๒. ป่าสนเขา (Pine Forest) ป่าสนเขามักปรากฏอยู่ตามภูเขาสูงส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ซึ่งมีความสูงประมาณ ๒๐๐-๑,๘๐๐ เมตร ขึ้นไปจากระดับน้ำทะเลในภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บางที่อาจปรากฏในพื้นที่สูง ๒๐๐-๓๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเลในภาคตะวันออกเฉียงใต้ ป่าสนเขามีลักษณะเป็นป่าโปร่ง ชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญของป่าชนิดนี้คือ สนสองใบ และสนสามใบ ส่วนไม้ชนิดอื่นที่ขึ้นอยู่ด้วยได้แก่พันธุ์ไม้ป่าดิบเขา เช่น กอชนิดต่าง ๆ หรือพันธุ์ไม้ป่าแดงบางชนิด คือ เต็ง รัง เหียง พลวง เป็นต้น

๓. ป่าชายเลน (Mangrove Forest) บางที่เรียกว่า “ป่าเลนน้ำเค็ม” หรือป่าเลน มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่นแต่ละชนิดมีรากค้ำยันและรากหายใจ ป่าชนิดนี้ปรากฏอยู่ตามที่ดินเลนริมทะเลหรือบริเวณปากน้ำแม่น้ำใหญ่ ๆ ซึ่งมีน้ำเค็มท่วมถึงในพื้นที่ภาคใต้มีอยู่ตามชายฝั่งทะเลทั้งสองด้าน ตามชายทะเลภาคตะวันออกมีอยู่ทุกจังหวัดแต่ที่มากที่สุดคือ บริเวณปากน้ำเวฬุ อำเภอคลอง จังหวัดจันทบุรี พันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ตามป่าชายเลน ส่วนมากเป็นพันธุ์ไม้ขนาดเล็กใช้ประโยชน์สำหรับการเผาถ่านและทำฟืนไม้ชนิดที่สำคัญ คือ โกงกาง ประสักถั่วขาว ถั่วขาว โปรง ตะบูน แสมทะเล ลำพูและลำแพน ฯลฯ ส่วนไม้พื้นล่างมักเป็นพวกโปรงทะเลเหียงอกปลายหม้อ ปอทะเล และเป้ง เป็นต้น^{๑๓}

สรุปความสำคัญของป่าไม้ ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่น ๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ และยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์ป่าไม้ในมุมมองของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือความรู้สึกที่ดีงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลายความรู้สึกที่ดีงามเหล่านี้เป็นประโยชน์ที่เอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน

การอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนด้วยคำสอนของพระพุทธศาสนามีแนวทางการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนด้วยหลักไตรสิกขา ดังนี้

๑. ศีล ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจา ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขและในการแก้ปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

๒. สมာธิ เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิตสมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่ดี กล่าวคือการมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมตระหนักในคุณธรรมของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการ ปฏิบัติธรรมการบำเพ็ญสมาธิภาวนา

๓. ปัญญา การฝึกอบรมด้านปัญญาอีกทั้งยังทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจและวางแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหาด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่มีอคติ เคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของ

^{๑๓} พระมหาวิเศษ ปญฺญาวชิโร, “พุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓). หน้า ๔๙.

กิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและ สิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ โดยใช้ปัญญาในการกระทำ สิ่งที่เป็นประโยชน์และใช้ในการแก้ปัญหา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๑๔} ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามแนววิถีสู่พุทธ ก็คือการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในเบื้องต้น มีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้าง วินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกาก่อนหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้จะช่วยระมัดระวังและควบคุม ลงโทษ ผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกัน ระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติการ่วมกัน^{๑๕}

กล่าวโดยสรุป แนวทางการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาควบคุมความ ประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่าง ที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกาก่อนหรือวินัยในการใช้ ประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งศีลจะช่วยระมัดระวังควบคุม ผู้ที่ฝ่าฝืน ปกป้องจิตสำนึก และสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญา

ความสัมพันธ์ของป่าไม้กับพระพุทธศาสนา

ในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาได้พบว่า พระพุทธเจ้าและพระสาวกมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ มาโดยตลอดเห็นได้จากพระองค์ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ สถานที่แสดงธรรมล้วนอยู่ในป่า ดังจะเห็นได้ใน พุทธประวัติ คือตอนที่ทรงแสวงหาที่จะบำเพ็ญเพียรเพื่อโพธิญาณ ซึ่งพูดถึงธรรมชาติว่า^{๑๖} “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานั้น เมื่อยังเป็นผู้แสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางประเสริฐแห่งสันติ อันยอดเยี่ยม เทียบจาริกไปในมคธชนบทโดยลำดับ ดำเนินมาถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ได้เห็นภูมิภาคอันรื่นรมย์ มีไพร่สมที่น่าชื่นบานใจ มีแม่น้ำไหลใสเย็น มีทำน้างามสะอาดตา น่ารื่นรมย์ ทั้งมีโคจรคามตั้งอยู่โดยรอบ” จึงคิดว่า ภูมิภาคเป็นที่น่ารื่นรมย์หนอ ไพร่สมที่น่าชื่นบานใจ แม่น้ำก็ไหลใสเย็น มีทำน้างามสะอาดตา น่ารื่นรมย์ ทั้งมีโคจรคามตั้งอยู่โดยรอบ เป็นที่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ต้องการบำเพ็ญเพียร เราจึงนั่ง ณ ที่นั้น ด้วยคิดว่า ที่นี่ละเหมาะที่จะบำเพ็ญเพียร

^{๑๔} ปริญญา นุดาลัยและคณะ, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการการสัมมนาเพื่อการอนุรักษ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖.

^{๑๕} พระครูพิพิธธรรม, “แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘) : หน้า ๔๐.

^{๑๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๑๙/๓๒๒.

พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๑) ทรงบัญญัติเป็นระบบที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไป ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติ สิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุขุดดิน ตัดต้นไม้ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะลงบนของเขียว^{๑๗} สิกขาบทเหล่านี้ได้สร้างจิตสำนึกให้แก่ภิกษุสามเณรและเป็นแบบอย่างให้กับผู้พบเห็นการที่ภิกษุไม่ตัดต้นไม้ย่อมช่วยรักษาความสมดุลทางธรรมชาติได้มากมาย เพราะสิ่งมีชีวิตที่อาศัยต้นไม้ตั้งแต่รากถึงยอดมืออยู่อย่างชุกชุม เช่น สัตว์จำพวกแมลง หนอน ผีเสื้อ เป็นต้น ต่างก็อาศัยต้นไม้เป็นเสมือนบ้านของพวกมัน เป็นที่หลบภัย เป็นที่พักผ่อน ยิ่งต้นไม้ใหญ่เท่าไรก็ยังมีสัตว์อาศัยมากเท่านั้นต้นไม้เป็นห่วงโซ่อาหารที่หมุนเวียนหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งของคนและสัตว์ พระอรหันต์ก็ต้องการอาศัยผักและผลไม้ตามป่าเป็นอาหารยังชีพ ภาพที่คนและสัตว์อาศัยป่าไม้^{๑๘}

ดังนั้น พุทธบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งที่ใช้แล้วหมดไป จึงควรอย่างยิ่งที่จะอนุรักษ์รักษาไว้ ใช้อย่างรู้คุณค่า ไม่ใช่ทรัพยากรฟุ่มเฟือย ทำให้ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ตลอดไป

๒) ทรงบัญญัติเป็นกฎระเบียบเพื่อให้พระสงฆ์ปฏิบัติเข้ากับป่าไม้

พระพุทธเจ้าทรงรู้ความจริงของกฎธรรมชาติ พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัย ให้มีความสอดคล้องเกื้อกูลต่อกันตลอด ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทเรื่อง ห้ามเผาป่า เรื่องการห้ามเผาป่าเกิดมาจากภิกษุกลุ่มหนึ่งชอบจุดไฟเผาหญ้า ประชาชนที่เห็นก็คิดเตียนว่าเหมือนกับคนเผาป่า ซึ่งเป็นการไม่เหมาะสมแก่ความเป็นสมณะผู้รักสงบ เมื่อความทราบถึงพระพุทธองค์จึงมีพุทธบัญญัติห้ามเผาใบไม้ใบหญ้าไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลายภิกษุไม่พึงเผาใบไม้ใบหญ้า รูปใดเผา ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๑๙} สมัยนั้นวิหารแห่งหนึ่ง มีหญ้าขึ้นรกรากถูกไฟป่าไหม้ทั้งที่เหล่าภิกษุเห็นไฟป่าลามมาแต่ไกลก็ไม่กล้าที่จะจุดไฟรับ เพื่อเป็นแนวป้องกันไฟป่า เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องราวจึงมีพุทธานุญาตไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลายเรานุญาตไว้ในเมื่อเห็นไฟป่าไหม้ไหลลามมาให้จุดไฟรับเพื่อเป็นแนวป้องกันได้”^{๒๐} ดังนั้น สิกขาบทนี้ เป็นสิกขาบทที่ป้องกันไม่ให้ภิกษุเผาใบไม้ เผาต้นไม้ในป่า เพราะไม่เหมาะสมต่อเพศสมณะ เว้นแต่ว่าเป็นการเผาเพื่อแนวป้องกันไฟป่าสามารถทำได้

พุทธบัญญัติสิกขาบทที่ ๓ เกี่ยวกับการห้ามภิกษุถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ หรือบ้วนขะชะ ลงบนของสดเขียว^{๒๑} (ต้นไม้) เพื่อไม่ให้เป็นการทำลายป่าไม้ และไม่เป็นที่ติเตียนของผู้พบเห็น แม้ในเรื่อง

^{๑๗} วิมหา. (ไทย) ๒/๘๗๗/๕๖๙.

^{๑๘} ประพันธ์ ศุภร, “วินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”, ใน พระมหาพรหมชา ธรรมมหาโส, พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๔๒๖.

^{๑๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๑๗๖/๖๘.

^{๒๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๗๗/๖๙.

^{๒๑} วิมหา. (ไทย) ๒/๘๗๗/๕๖๖.

เกี่ยวกับการจำพรรษา เมื่อถึงฤดูกาลเพาะปลูก พระพุทธองค์ทรงบัญญัติให้พระภิกษุอยู่จำพรรษาเป็นเวลา ๓ เดือน ไม่ให้ภิกษุจาริกไปในที่ต่าง ๆ เว้นแต่มีกิจจำเป็นจริง ๆ ก็สามารถไปได้แต่ต้องไม่เกิน ๗ วัน (สัตตาทกณียะ)^{๒๒} เพื่อป้องกันไม่ให้ภิกษุไปเหยียบย่ำพืชพรรณที่ชาวบ้านปลูกไว้ และห้ามไม่ให้ภิกษุก่อไฟในป่าเพราะจะทำให้เกิดไฟไหม้และป่าเสียหายได้แต่สามารถก่อไฟเพื่อเป็นแนวป้องกันไฟป่าได้^{๒๓} เป็นการรักษาป่าไว้และป้องกันไม่ให้ไฟไหม้ป่าด้วยและทำให้ภิกษุสงฆ์รู้จักดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้

พุทธบัญญัติที่เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ ล้วนแต่มีผลทำให้ภิกษุสงฆ์อยู่ร่วมกันกับป่าไม้อย่างสงบสุข ดังนั้นพุทธบัญญัติกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน โดยการเน้นให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามพุทธบัญญัติอย่างเคร่งครัดและมีศีลที่บริสุทธิ์ พระพุทธเจ้าเล็งเห็นความสำคัญของป่าไม้จะบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับป่าไม้แต่ละข้อต้องคำนึงถึงวินัยและธรรมชาติให้มีความสอดคล้องเกื้อกูลกัน เพื่อไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม ให้พระสงฆ์ดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ให้อุดมสมบูรณ์

เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยโดยเคร่งครัดย่อมเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ดำเนินชีวิตไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียน ไม่ทำลายชีวิตใคร ๆ หากมุ่งดำเนินชีวิตเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์เป็นที่ตั้ง พระวินัยย่อมฝึกคนที่มีจิตแข็งกระด้างให้มีจิตใจประกอบด้วยเมตตา เช่น พระอุทายีในสมัยที่ยังไม่ได้บวชเคยเป็นนักยิงธนูและไม่ชอบอิกา ครั้นมาบวชในพระพุทธศาสนาได้ฆ่าอิกาทายเป็นจำนวนมาก จึงเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุจงใจปลงชีวิตสัตว์ จะเห็นได้ว่า พระวินัยได้ช่วยการบำบัดบุคคลที่มีจิตใจโหดร้ายให้เป็นผู้มีจิตใจประกอบด้วยเมตตาได้ และเป็นการช่วยอนุรักษ์สัตว์ไม่ให้ถูกเบียดเบียน หรือถูกฆ่า พระพุทธศาสนาเปิดโอกาสให้ทุกคนได้พัฒนาศักยภาพของตัวเอง ไม่แบ่งชั้นวรรณะ เมื่อฝึกตนเองไปตามขั้นตอนตามพระวินัยแล้วย่อมเป็นผู้ที่สมควรแก่การกราบไหว้บูชา น่าเลื่อมใส ดังที่พระสารีบุตรเถระได้เห็นการสำรวมอินทรีย์ เห็นกิริยามารยาทที่น่าเลื่อมใสของพระอัสสชิ ก็เกิดศรัทธาเลื่อมใสจึงเข้าไปสนทนาธรรมและได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิ จนท่านได้บรรลุธรรมเบื้องต้น (เป็นพระโสดาบัน) จากนั้นท่านได้ตามไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้า ต่อมาท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญามากเกือบเท่าพระพุทธเจ้าและเป็นการสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงนับได้ว่าพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตามพระวินัยย่อมเป็นผู้นำเลื่อมใสมาซึ่งศรัทธา เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อคนทั่วไป เมื่อได้กัลยาณมิตรที่ดีย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนเองให้เป็นที่ยอมรับของสังคม^{๒๔} พระสารีบุตรท่านก็ได้รับโอกาสนี้

^{๒๒} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๒๐๗-๒๐๘/๗๓-๒๗๔.

^{๒๓} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๑๗๖/๖๘.

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๗๙.

สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แต่ละข้อ ล้วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังบัญญัติว่า “ภิกษุพราหมณ์ของเขี้ยว ซึ่งอยู่กับที่ ให้หลุดจากที่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๒๕} สาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติอาบัตินี้เนื่องจากครั้งหนึ่งภิกษุชาวเมืองอาฬวีทำการก่อสร้าง จิงขุดดินบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นขุดบ้าง ชาวบ้านเห็นก็ติเตียนว่าผิดประเพณีนิยมของสมณะ เป็นไปได้ว่าพระพุทธองค์ไม่ประสงค์จะให้ภิกษุทำผิดประเพณีของท้องถิ่น อันจะเป็นเหตุให้ผู้คนเสื่อมศรัทธาในภิกษุสงฆ์ จึงทรงสั่งห้ามภิกษุตัดต้นไม้ สิกขาบทเหล่านี้ได้สร้างจิตสำนึกให้แก่ภิกษุสามเณรและเป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้านเป็นอย่างดี การที่ภิกษุไม่ตัดต้นไม้ย่อมช่วยรักษาความสมดุลทางธรรมชาติได้มากมาย เพราะสิ่งมีชีวิตที่อาศัยต้นไม้ตั้งแต่รากถึงยอดมีอยู่อย่างชุกชุม เช่น สัตว์จำพวกแมลง หนอน ผีเสื้อ เป็นต้น ต่างก็อาศัยต้นไม้เป็นเสมือนบ้านของพวกมัน เป็นที่หลบภัย เป็นที่พักผ่อน ยิ่งต้นไม้ใหญ่เท่าไรก็ยิ่งมีสัตว์อาศัยมากเท่านั้น ต้นไม้เป็นห่วงโซ่อาหารที่หมุนเวียนหล่อเลี้ยงชีวิตทั้งของคนและสัตว์ พระพุทธองค์ต้องอาศัยผักและผลไม้ตามป่าเป็นอาหารยังชีพ ภาพที่คนและสัตว์อาศัยป่าไม้ และต้นไม้มีให้เห็นในชาดกมากมาย บางครั้งก็เก็บมาทำอาหาร เช่น ฤๅษีเก็บใบหมากเฒ่ามาหนึ่งเป็นอาหาร ดังนั้นพระวินัยที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงนับว่ามีประโยชน์มากทั้งแก่คนและสัตว์

กล่าวโดยสรุป พระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นการเน้นย้ำให้พระสงฆ์มองเห็นสาระสำคัญของพระวินัยแต่ละข้อที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้พระสงฆ์ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องประยุกต์พระวินัยมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเน้นให้ศึกษาปริบทของสังคมสมัยพุทธกาลแล้วนำมาเปรียบเทียบกับสมัยปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าและพระสาวกล้วนใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ไม่ทำลายระบบนิเวศวิทยา ทั้งยังบัญญัติพระวินัยให้เกื้อกูลต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแม้ประชาชนเองต่างก็มองเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทสรุป

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่น ๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ และยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมถ้าป่าไม้ถูกทำลายลงไปมากย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น สัตว์ป่าดินน้ำ อากาศ ฯลฯ ดังคำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องป่าล้วนสนับสนุนให้บุคคลดำรงชีวิตอย่างฉลาด โดยใช้ให้น้อยเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ทำให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา แนวทางการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืน

^{๒๕} ภูตคามวรรค สิกขาบทที่ ๑ พระไตรปิฎก ฉบับหลวง เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๓๕๔-๓๕๕ หน้า ๓๔๗-๓๔๘.

ด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชน ด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่เราจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการสร้างกติกาก่อวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักสารนิเทศกรมป่าไม้, ๒๕๔๘.
- เกษม จันทรแก้ว. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. บันทึกการเสวนา “เวทีทิศทางไท” เรื่อง พุทธศาสนากับการเยียวยาธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๖.
- ชัยพล ทรงสุนทรวงศ์. มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- ชัยพล ทรงสุนทรวงศ์. มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- ทัศนีย์ ทองสว่าง. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์. ๒๕๓๓.
- นิวัติ เรืองพานิช. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: เฉลิมชานุการพิมพ์, ๒๕๒๘.
- ประพันธ์ ศุภสร. “วินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”. ใน พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด. ๒๕๔๕.
- ประเวศ อินทองปาน. พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ ภาควิชาปรัชญาและศาสนา: กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๕.
- ปริญญาน นุดาลัยและคณะ. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการการสัมมนาเพื่อการอนุรักษ์, ๒๕๓๖.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). คนไทยกับป่า. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๑.
- พระครูพิพิธจารุธรรม. “แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีมูลนิธิฮักเมื่องน่าน”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม. ๒๕๕๘) : ๔๐.

พระมหาวิเศษ ปญญาวชิโร. “พุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๓.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

วิชัย เทียนน้อย. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา. ม.ป.ป..

สมจันท์ ศรีปรัชานนท์, นพดล อินทรเสนา “การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

แนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง”. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-

ราชวิทยาลัย: วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, ๒๕๕๘.

อำนวย คอวนิช. วนศาสตร์ชุมชน. กรุงเทพมหานคร: FAO คณะกองทุนจัดพิมพ์ตำราป่าไม้ คณะวนศาสตร์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐.

อู่แก้ว ประกอบไวยทยกิจ. บีเวอร์ มนุษย์-ระบบนิเวศและสภาพนิเวศในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร:

ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.

ปัญญาประดิษฐ์กับการจัดการเรียนการสอน Artificial Intelligence and Instruction

คมสัน สงวนวงศ์*

Komsan Sanguanwong

ณัฏฐา จันทร์พุ่ม**

Nattha Janphut

ทวีโชค เรือนริน***

Taweechoke Rueanruen

นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ประเทศไทย

Graduate Student in Educational Administration, Silpakorn University, Thailand

E-mail: ketnattha26@gmail.com

Received: November 13, 2024

Revised: December 11, 2024

Accepted: December 13, 2024

บทคัดย่อ

ปัญญาประดิษฐ์เป็นเทคโนโลยีที่มีความฉลาด สามารถคิดคำนวณ วิเคราะห์ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ และตัดสินใจได้ โดยให้เหตุผลได้เสมือนสมองของมนุษย์ แต่กลับไม่มีความรู้สึกนึกคิด ซึ่ง AI ได้เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านการแพทย์ อุตสาหกรรม เกษตรกรรม รวมถึงด้านการศึกษาที่ได้เข้ามามีส่วนช่วยในการจัดการเรียนสอน ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ การออกแบบวิธีการสอน เป็นเครื่องมือช่วยสอนสำหรับผู้สอน การวัดและประเมินผล รวมไปถึงเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัดหรือความต้องการของผู้เรียน ทำให้การจัดการเรียนการสอนมีคุณภาพ มีความยืดหยุ่น ทันสมัย ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ทั้งในด้านการมีปฏิสัมพันธ์ การประเมินผล และยังช่วยลดข้อจำกัดในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดเวลา ดังนั้น ผู้สอนจึงควรนำเอาปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อช่วยลดการทำงาน

* นายคมสัน สงวนวงศ์ Mr.Komsan Sanguanwong

** นางสาวณัฏฐา จันทร์พุ่ม Miss Nattha Janphut

*** นายทวีโชค เรือนริน Mr.Taweechoke Rueanruen

นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร Graduate Student in Educational Administration, Silpakorn University.

ที่ซ้ำซ้อน ทำให้ผู้สอนได้มีเวลา มีพลังในการมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาความรู้ การพัฒนาความสัมพันธ์กับนักเรียน การให้คำแนะนำที่มีคุณภาพมากขึ้น และยังช่วยยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น

คำสำคัญ : ปัญญาประดิษฐ์; การจัดการเรียนการสอน; เทคโนโลยี

Abstract

Artificial intelligence is intelligent, analyze, solve problems, and make decisions with logic like humans, but it does not have feelings. AI has played a important role in altering the way of life, whether in medicine, industry, agriculture, or education. In teaching management, such as lesson plan development, teaching method design, an aid for teachers, measuring and evaluating, and a learning instrument based on learners' interests, aptitudes, or needs. Therefore, teaching management is effective, flexible, modern, and responsive to the learners' needs both in terms of communication and evaluation. It also can boost student interaction, assessment, and overcome limitations in providing continuous learning support. Therefore, educators should in use artificial intelligence into their teaching practices to improve the efficiency repetitive tasks, allowing them to focus on developing student knowledge, building relationships with students, and providing higher-quality guidance. This will finally improve the overall quality of education.

Keyword: Artificial Intelligence (AI); Instruction; Technology

บทนำ

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผันของเทคโนโลยีดำเนินไปอย่างรวดเร็วจนเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงในยุคปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence Era) เนื่องจากเทคโนโลยีดังกล่าวกำลังเข้ามามีบทบาทในชีวิตมนุษย์มากขึ้น เป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ส่งผลกระทบต่อจากดำเนินชีวิตของมนุษย์ในหลายด้าน ทั้งด้านการแพทย์ การเกษตร อุตสาหกรรม การคมนาคม การบันเทิงและโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษา^๑

^๑ Thai PBS, “ย้อนวิวัฒนาการในรอบ ๗๕ ปี ปัญญาประดิษฐ์”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thaipbs.or.th/news/content/272538> [๒๖ กันยายน ๒๕๖๗].

จากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีปฏิเสธไม่ได้ว่าปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทในการอำนวยความสะดวกและส่งเสริมด้านการศึกษาในการสร้างรูปแบบการเรียนรู้ด้วยฟังก์ชันการทำงานที่หลากหลาย ตอบโจทย์ความต้องการของผู้ใช้ ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอนให้สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ง่ายมากยิ่งขึ้น^๒

จากที่กล่าวข้างต้นผู้เขียนเห็นความสำคัญในเรื่องการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีในด้านการจัดการเรียนการสอน ผู้สอนจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้มีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากขึ้น การนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาช่วยในการจัดการเรียนการสอนเป็นหนึ่งในวิธีการที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอน เพื่อเป็นแนวทางในการเตรียมความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีได้อย่างต่อเนื่องแก่ผู้ที่สนใจ ใ้วางแผนเพื่อความพร้อมในการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้ในอนาคต

ปัญญาประดิษฐ์คืออะไร

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence : AI) เป็นเทคโนโลยีที่ได้รับความสนใจและพัฒนาอย่างรวดเร็วในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา โดยเป็นการนำความสามารถเชิงปัญญาของมนุษย์มาใช้ ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงความหมายของปัญญาประดิษฐ์ ดังนี้

สมชาย รุ่งพัฒนกิจ ได้ให้ความหมายว่า AI เป็นระบบที่เลียนแบบพฤติกรรมและกระบวนการคิดของมนุษย์ผ่านเครื่องจักร โดยใช้แบบจำลองทางคณิตศาสตร์และอัลกอริทึมเพื่อให้เครื่องจักรสามารถตัดสินใจ แก้ปัญหาและปรับตัวได้เหมือนมนุษย์ซึ่งการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านของสังคม เช่น เศรษฐกิจ สังคมและจริยธรรม^๓

กาญจนา ศรีประเสริฐ ได้ให้ความหมายว่า AI เป็นการสร้างเครื่องมือที่สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องซึ่งความสามารถนี้ช่วยให้ปัญญาประดิษฐ์สามารถแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเสริมศักยภาพของมนุษย์ในหลายด้าน เช่น การศึกษา การแพทย์ การจัดการข้อมูล การบริการลูกค้า^๔

^๒ จักรพงศ์ จันทวงศ์, “ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการศึกษาเพิ่มประสบการณ์การสอนและการเรียนรู้ (AI for Education)”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.starfishlabz.com/blog/1297> [๒๖ กันยายน ๒๕๖๗].

^๓ สมชาย รุ่งพัฒนกิจ, เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์: แนวคิดและการประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิทย์พัฒน์, ๒๕๖๐), หน้า ๕๖.

^๔ กาญจนา ศรีประเสริฐ, การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๒), หน้า ๗๔.

จินตนา สุขสำราญ ได้ให้ความหมายว่า AI คือการสร้างระบบที่สามารถเลียนแบบพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งรวมถึงการใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนโดยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ ดังนั้นปัญญาประดิษฐ์เหล่านี้จึงมีความสามารถในการทำงานที่ใกล้เคียงกับมนุษย์มากยิ่งขึ้น^๕

จากที่กล่าวไว้ข้างต้นสรุปความได้ว่า ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence : AI) คือ เทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งนำความสามารถเชิงปัญญาของมนุษย์มาใช้ในการสร้างระบบที่สามารถเลียนแบบพฤติกรรมและกระบวนการคิดของมนุษย์โดยผ่านการใช้แบบจำลองทางคณิตศาสตร์และอัลกอริทึมเพื่อให้สามารถตัดสินใจ แก้ปัญหาและปรับตัวได้เหมือนมนุษย์ นอกจากนี้ปัญญาประดิษฐ์ยังมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาคับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษา การแพทย์ การจัดการข้อมูลและการบริการลูกค้า โดยสิ่งเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อการทำงานของมนุษย์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและจริยธรรม

ประโยชน์ของปัญญาประดิษฐ์

ในยุคปัจจุบัน AI ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญในหลายสาขา โดย AI มีบทบาทสำคัญและมีประโยชน์มากมาย ครอบคลุมหลายด้านของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นในด้านการศึกษา ด้านธุรกิจ ด้านการแพทย์ ด้านการพัฒนาเทคโนโลยี รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงประโยชน์ของปัญญาประดิษฐ์ดังนี้

สมชาย รุ่งพัฒนกิจ ได้กล่าวว่า ปัญญาประดิษฐ์ช่วยในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของมนุษย์โดยการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการกระบวนการทำงานสามารถช่วยลดเวลาที่ใช้ในการตัดสินใจ และแก้ปัญหา นอกจากนี้ปัญญาประดิษฐ์ยังสามารถทำงานที่ซ้ำซากและต้องการความแม่นยำสูงได้โดยไม่เหนื่อยล้า^๖

จินตนา สุขสำราญ ได้กล่าวว่า ปัญญาประดิษฐ์ช่วยคาดการณ์และวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ เช่น การตรวจสอบสภาพอากาศ การติดตามเหตุการณ์ภัยพิบัติ และการวางแผนช่วยเหลือผู้ประสบภัยอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการจัดการกับภัยพิบัติทำให้สามารถช่วยลดความเสี่ยงและเพิ่มความปลอดภัยให้กับประชาชนได้^๗

^๕ จินตนา สุขสำราญ, **ปัญญาประดิษฐ์: แนวคิดและวิธีการ**, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์การศึกษาไทย, ๒๕๖๕), หน้า ๒๔.

^๖ สมชาย รุ่งพัฒนกิจ, **เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์: แนวคิดและการประยุกต์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิทยพัฒน์, ๒๕๖๐), หน้า ๘๘.

^๗ จินตนา สุขสำราญ, **การใช้ AI ในการจัดการภัยพิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิทยาการและเทคโนโลยี, ๒๕๖๑), หน้า ๖๐.

กาญจนา ศรีประเสริฐ ได้กล่าวว่า การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในธุรกิจช่วยให้บริษัทสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจที่ดีขึ้น รวมถึงการสร้างประสบการณ์ที่ดีให้แก่ลูกค้า เช่น การปรับปรุงบริการลูกค้าผ่านระบบตอบสนองอัตโนมัติ การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในธุรกิจจึงไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน แต่ยังสร้างมูลค่าเพิ่มและสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้า^๙ สุพจน์ กิตติชัย ได้กล่าวว่า ปัญญาประดิษฐ์ช่วยให้ครูสามารถปรับการสอนได้ตามความต้องการของผู้เรียน โดยผ่านการวิเคราะห์ข้อมูล นอกจากนี้ปัญญาประดิษฐ์ยังสามารถประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ ทำให้ครูสามารถมุ่งเน้นการช่วยเหลือผู้เรียนในด้านที่ต้องการพัฒนาได้ทันที^๙

ปรีชาพล ชูศรี ได้ให้กล่าวว่า ปัญญาประดิษฐ์ช่วยในการพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ ในหลายอุตสาหกรรม ตั้งแต่การแพทย์ที่ใช้ในการวินิจฉัยโรคไปจนถึงการเกษตรที่ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการวิเคราะห์สภาพดินและสภาพอากาศ เพื่อเพิ่มผลผลิต นอกจากนี้ปัญญาประดิษฐ์ยังช่วยในการพัฒนานวัตกรรมที่สามารถแก้ไขปัญหาสังคมในหลายด้าน เช่น การดูแลสุขภาพและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ปัญญาประดิษฐ์ช่วยยกระดับความโปร่งใสและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการภาครัฐ โดยสามารถติดตามและประเมินผลของการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องได้ ทำให้สามารถปรับปรุงกระบวนการทำงานได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารจัดการจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นในภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๐}

จากที่กล่าวไว้ข้างต้นสรุปความได้ว่า AI เป็นเทคโนโลยีที่มีศักยภาพสูงในการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิตหรือการทำงาน AI ช่วยในการเพิ่มประสิทธิภาพ การพัฒนานวัตกรรม การแก้ไขปัญหามีความซับซ้อน ช่วยลดข้อผิดพลาดในการตัดสินใจ และการพัฒนาเศรษฐกิจในอนาคต

ปัญญาประดิษฐ์กับการจัดการเรียนการสอน

AI กำลังมีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนและพัฒนาระบบการศึกษาในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอน การสนับสนุนการเรียนรู้ส่วนบุคคลและการประเมินผล ซึ่งการนำ AI มาใช้ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสอน ทำให้ผู้สอนสามารถมุ่งเน้นไปที่การให้คำแนะนำเชิงลึกและเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ David A. Johnson ได้มีการกล่าวถึงมีการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนดังนี้

^๙ กาญจนา ศรีประเสริฐ, การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๒), หน้า ๕๐.

^๙ ดุราลละเอียดโน สุพจน์ กิตติชัย, ปัญญาประดิษฐ์กับการศึกษาในยุคใหม่, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์การศึกษาไทย, ๒๕๖๒), หน้า ๔๕-๖๗.

^{๑๐} ปรีชาพล ชูศรี, แนวโน้มของปัญญาประดิษฐ์ในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๓), หน้า ๑๑๒.

๑. การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจนโดยใช้ AI เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนเพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและตรงกับความต้องการส่วนบุคคลมากขึ้น รายละเอียดของการใช้งาน AI ในกระบวนการนี้มีดังนี้

๑.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน AI สามารถรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้เรียนได้หลากหลาย เช่น คะแนนการทดสอบ ประวัติการเรียน ความสนใจ หรือความต้องการในการเรียนรู้ ข้อมูลเหล่านี้ทำให้ผู้สอนสามารถเข้าใจความสามารถและความต้องการของผู้เรียนในแต่ละด้านได้อย่างละเอียดมากขึ้น เช่น หากผู้เรียนมีคะแนนทดสอบต่ำในหัวข้อใด AI จะสามารถบอกได้ว่าผู้เรียนต้องการความช่วยเหลือเพิ่มเติมในเรื่องนั้น ๆ

๑.๒ การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้เฉพาะเจาะจง จากข้อมูลที่ AI วิเคราะห์ ผู้สอนสามารถกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่เจาะจงและสอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างแม่นยำมากขึ้น แทนที่จะกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่เป็นแบบทั่วไป วัตถุประสงค์จะถูกออกแบบให้เหมาะสมกับความต้องการส่วนบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนแต่ละคนได้เรียนรู้ในหัวข้อที่ตรงกับจุดอ่อนและจุดแข็งของตนเอง

๑.๓ การสร้างโครงร่างบทเรียน AI สามารถช่วยสร้างโครงร่างบทเรียนที่เหมาะสมตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้โดยใช้ข้อมูลจากการวิเคราะห์ผู้เรียน AI จะช่วยเชื่อมโยงเนื้อหาการเรียนรู้กับแนวคิดหลักของวิชาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โครงร่างบทเรียนนี้จะไม่ใช่เพียงแค่การนำเสนอเนื้อหาทั่วไป แต่จะเป็นการปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับระดับความเข้าใจของผู้เรียนแต่ละคน นอกจากนี้ AI ยังสามารถเสนอแนะกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตรงกับรูปแบบการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล เช่น การใช้สื่อการเรียนรู้แบบโต้ตอบ วิดีโอ หรือการจำลองสถานการณ์ที่เหมาะสม

สรุปคือ การใช้ AI ในการวางแผนและสร้างโครงร่างบทเรียนตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนด ทำให้กระบวนการสอนมีประสิทธิภาพและเป็นส่วนตัวมากขึ้น ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้ตรงตามเป้าหมายที่วางไว้ และช่วยลดภาระของผู้สอนในการออกแบบหลักสูตรหรือปรับเนื้อหาการสอนให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนทุกคนในเวลาเดียวกัน

๒. การออกแบบการสอนโดยใช้ AI เป็นการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เข้ามาช่วยในกระบวนการวางแผนและปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับความสามารถและความต้องการเฉพาะตัวของผู้เรียนในแต่ละคนอย่างมีประสิทธิภาพดังนี้

๒.๑ การปรับเนื้อหาและวิธีการสอนที่เฉพาะเจาะจงด้วยการประเมินข้อมูลอย่างละเอียดจากพฤติกรรมและวิธีการเรียนรู้ที่ผู้เรียนชอบ AI สามารถช่วยผู้สอนปรับปรุงเนื้อหาและรูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละคนได้ เช่น ผู้เรียนที่มีความสามารถสูงอาจต้องการเนื้อหาที่มีความท้าทายมากกว่า ส่วนผู้เรียนที่ยังต้องการเวลาในการเรียนรู้อาจต้องการเนื้อหาที่ซับซ้อนน้อยลงและ

ใช้เวลาในการทำความเข้าใจมากขึ้น AI จะช่วยผู้สอนปรับเนื้อหาให้อยู่ในระดับที่ผู้เรียนแต่ละคนสามารถเข้าใจได้

๒.๒ การสร้างสื่อการเรียนรู้และแบบฝึกหัดที่ปรับระดับความยากได้ AI สามารถช่วยสร้างสื่อการเรียนรู้และแบบฝึกหัดที่มีความยืดหยุ่นตามความสามารถของผู้เรียนในเวลาจริง ตัวอย่างเช่น การสร้างแบบฝึกหัดออนไลน์ที่ AI จะปรับระดับความยากของคำถามตามผลการทำแบบฝึกหัดของผู้เรียน หากผู้เรียนทำแบบฝึกหัดได้ดี AI จะเพิ่มความยากขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อท้าทายความสามารถของผู้เรียน แต่หากผู้เรียนยังไม่เข้าใจในเนื้อหานั้น AI จะปรับคำถามให้เหมาะสมกับระดับที่ผู้เรียนสามารถเข้าใจได้ การปรับระดับความยากนี้ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่เป็นส่วนตัวมากขึ้น และช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๒.๓ การสร้างเนื้อหาและแบบฝึกหัดได้อย่างรวดเร็ว AI มีความสามารถในการสร้างเนื้อหาการเรียนรู้และแบบฝึกหัดได้อย่างรวดเร็ว โดยสามารถนำข้อมูลที่มีอยู่มาสร้างแบบทดสอบหรือกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตรงตามวัตถุประสงค์ได้ภายในเวลาอันสั้น สิ่งนี้ช่วยลดภาระของผู้สอนในการเตรียมเนื้อหาและแบบฝึกหัด และทำให้ผู้เรียนได้รับเนื้อหาการเรียนรู้ที่ทันสมัยและสอดคล้องกับเป้าหมายของการเรียนรู้ในทันที

สรุปคือ AI ช่วยออกแบบการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างแม่นยำและรวดเร็ว ผ่านการวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับเนื้อหาให้ตรงกับความต้องการของแต่ละคน พร้อมทั้งสามารถสร้างสื่อการเรียนรู้และแบบฝึกหัดที่ปรับระดับความยากได้ในทันที ทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน

๓. การใช้ AI ในการสร้างและปรับปรุงสื่อการเรียนรู้และแพลตฟอร์มการเรียนการสอนออนไลน์ เป็นกระบวนการที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียนมีดังนี้

๓.๑ การสร้างและปรับปรุงสื่อการสอน AI สามารถสร้างสื่อการสอนในรูปแบบต่าง ๆ ได้ เช่น วิดีโอการสอน, แผนภาพ, และสื่อโต้ตอบ เช่น เกมการเรียนรู้ AI ช่วยให้ผู้สอนสามารถสร้างสื่อที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียนโดยใช้ข้อมูลการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น การวิเคราะห์คะแนน การตอบแบบทดสอบ หรือข้อมูลความชอบส่วนตัว AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้เพื่อนำมาปรับปรุงสื่อการสอนให้ตอบสนองต่อผู้เรียนในแต่ละระดับได้อย่างเหมาะสม นอกจากการสร้างสื่อใหม่ AI ยังช่วยปรับปรุงสื่อการสอนที่มีอยู่ โดยสามารถประเมินประสิทธิภาพของสื่อผ่านผลตอบรับจากผู้เรียน เช่น จำนวนครั้งที่ใช้สื่อ เวลาที่ผู้เรียนใช้ในการเรียนรู้ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ข้อมูลนี้ช่วยให้ AI สามารถปรับปรุงเนื้อหาและสื่อการเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้น เช่น หากพบว่าวิดีโอการสอนบางส่วนทำให้ผู้เรียนสับสน AI อาจแนะนำการอธิบายที่ชัดเจนหรือรูปแบบการนำเสนอที่แตกต่างออกไป

๓.๒ การวิเคราะห์ความสำเร็จของสื่อการสอน AI สามารถรวบรวมผลตอบรับจากผู้เรียนในรูปแบบของข้อมูลพฤติกรรมการใช้งาน เช่น การคลิกเข้าใช้สื่อ เวลาในการเรียนรู้ และการตอบแบบสอบถาม จากนั้น AI จะประเมินว่าสื่อการสอนนั้นมีความสำเร็จในการช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจหรือไม่ และสามารถนำเสนอการปรับปรุงที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ในการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของสื่อยังช่วยให้ผู้สอนทราบว่าสื่อใดทำงานได้ดีและสื่อใดที่อาจต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการใช้ข้อมูลจริงในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

๓.๓ การใช้แพลตฟอร์มการเรียนออนไลน์ที่ปรับตัวตามข้อมูลของผู้เรียน AI สามารถช่วยจัดการและปรับปรุงแพลตฟอร์มการเรียนออนไลน์ให้สามารถปรับเนื้อหาการเรียนรู้ตามความคืบหน้าของผู้เรียนได้ในเวลาจริง ตัวอย่างเช่น หากผู้เรียนประสบความสำเร็จในแบบฝึกหัดหรือการทดสอบ AI จะปรับเนื้อหาให้ท้าทายยิ่งขึ้นโดยอัตโนมัติหรือในกรณีที่ผู้เรียนมีความยากลำบากในการทำความเข้าใจเนื้อหา AI อาจลดระดับความยากลงหรือแนะนำเนื้อหาเพิ่มเติมเพื่อช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจมากขึ้น แพลตฟอร์มที่ใช้ AI สามารถปรับเนื้อหาตามพฤติกรรมเรียนของผู้เรียนแบบเรียลไทม์ เช่น การเปลี่ยนรูปแบบการสอนตามความถนัดในการเรียนรู้ของผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ผ่านการอ่าน, การฟัง, หรือการลงมือทำ แพลตฟอร์มที่มีการเรียนรู้เชิงลึกจากข้อมูลจะสามารถปรับเนื้อหาและการนำเสนอได้อย่างเหมาะสมในทุกช่วงเวลา

สรุปคือ AI ช่วยสร้างสื่อการสอนที่ตอบโจทย์ผู้เรียนแต่ละคน ปรับปรุงสื่อการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นตามผลตอบรับ และจัดการแพลตฟอร์มการเรียนออนไลน์ให้ตอบสนองต่อความคืบหน้าของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพในแบบทันที

๔. AI สามารถประเมินผลการเรียนรู้โดยมีบทบาทสำคัญในการทำใหกระบวนการตรวจสอบและประเมินผลของนักเรียนเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งช่วยให้ครูสามารถประหยัดเวลาและมีเวลาในการให้คำแนะนำที่เฉพาะเจาะจงแก่ผู้เรียนมากขึ้นดังนี้

๔.๑ การตรวจสอบและประเมินผลอัตโนมัติ AI สามารถตรวจสอบข้อสอบปรนัยได้อย่างแม่นยำและรวดเร็ว การประเมินผลการทดสอบปรนัยสามารถทำได้ทันทีหลังจากผู้เรียนส่งคำตอบ โดยไม่ต้องรอให้ครูทำการตรวจด้วยตนเอง AI จะวิเคราะห์และให้คะแนนตามคำตอบที่ถูกต้องในรูปแบบอัตโนมัติ ซึ่งช่วยลดเวลาในการประเมินและทำให้ผู้เรียนได้รับผลการทดสอบอย่างรวดเร็ว สำหรับการทดสอบที่เป็นงานเขียนหรือการเขียนเรียงความ AI สามารถใช้เทคโนโลยีการประมวลผลภาษาธรรมชาติ (Natural Language Processing, NLP) เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาที่ผู้เรียนเขียนและให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ AI จะตรวจสอบความถูกต้องของโครงสร้างประโยค ไวยากรณ์ การใช้ภาษา ความสอดคล้องของเนื้อหา และการนำเสนอความคิด ทำให้การให้คะแนนงานเขียนมีความแม่นยำและยุติธรรมมากขึ้น

๔.๒ การประหยัดเวลาในการประเมินและการให้คำแนะนำเพิ่มเติม AI ช่วยครูในการประหยัดเวลาในการตรวจสอบและประเมินผล โดยเฉพาะเมื่อต้องตรวจสอบงานจำนวนมาก ครูสามารถใช้เวลาไปกับการวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคนและให้คำแนะนำเพิ่มเติมที่เหมาะสม แทนที่จะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการตรวจสอบข้อสอบหรือให้คะแนนด้วยตนเอง การที่ AI ช่วยทำหน้าที่นี้ ทำให้ครูสามารถเน้นการให้คำปรึกษาเฉพาะบุคคลแก่ผู้เรียนได้มากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยเพิ่มคุณภาพในการสอนและพัฒนาผู้เรียน

๔.๓ การวิเคราะห์ผลการเรียนและการทำนายโอกาสสำเร็จในการเรียน AI สามารถวิเคราะห์ผลการเรียนของนักเรียนโดยการตรวจสอบพฤติกรรมการเรียนรู้และผลการทดสอบที่ผ่านมาของผู้เรียน AI จะสามารถระบุจุดแข็งและจุดอ่อนของแต่ละคนได้อย่างละเอียด ซึ่งทำให้ครูสามารถเข้าใจความต้องการและปัญหาของผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างชัดเจนและยังสามารถใช้ข้อมูลการเรียนรู้ เช่น ผลการทดสอบ การเข้าชั้นเรียน และการมีส่วนร่วมในการเรียน เพื่อทำนายโอกาสที่ผู้เรียนจะสำเร็จในการเรียนหรือสอบได้อย่างแม่นยำ นอกจากนี้ AI ยังสามารถตรวจสอบว่าผู้เรียนคนใดมีโอกาสที่จะพบปัญหาในการเรียนและอาจไม่สามารถสำเร็จได้ตามเกณฑ์ การวิเคราะห์นี้ช่วยให้ครูสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการสอนหรือเพิ่มการให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียนที่มีปัญหาหรือความเสี่ยงในการไม่สำเร็จการศึกษาได้

๔.๔ การปรับวิธีการสอนตามผลการวิเคราะห์ AI ทำให้ครูสามารถปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนได้ เช่น หาก AI ระบุว่าผู้เรียนบางคนมีความเข้าใจผิดในบางหัวข้อ ครูสามารถปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับผู้เรียนคนนั้น หรือหาก AI ทำนายว่าผู้เรียนมีโอกาสสำเร็จสูง ครูอาจเพิ่มเนื้อหาที่ท้าทายมากขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน

สรุปคือ AI ช่วยทำให้กระบวนการประเมินผลการเรียนเป็นไปอย่างรวดเร็วและแม่นยำ ครูสามารถใช้เวลาที่เหลือในการพัฒนาและให้คำแนะนำที่เหมาะสมแก่ผู้เรียน และยังช่วยทำนายความสำเร็จของผู้เรียน ทำให้สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการสอนให้เหมาะสมตามผลการวิเคราะห์

๕. AI ในการให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการเรียนรู้แบบทันที่และตรงกับความต้องการเฉพาะของแต่ละคนดังนี้

๕.๑ การให้ข้อมูลย้อนกลับแบบทันที่ที่ AI สามารถตรวจสอบคำตอบของผู้เรียนในแบบฝึกหัดหรือข้อสอบ และให้ข้อมูลย้อนกลับในทันทีเมื่อพบข้อผิดพลาด ตัวอย่างเช่น หากผู้เรียนตอบคำถามผิด AI จะสามารถชี้ให้เห็นถึงจุดที่ผิดพลาด พร้อมทั้งให้คำแนะนำที่เหมาะสมในการปรับปรุง เช่น อธิบายแนวคิดที่ผู้เรียนอาจไม่เข้าใจและแนะนำวิธีแก้ไขหรือแนวทางการคิดที่ถูกต้อง ข้อมูลย้อนกลับเช่นนี้ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้จากข้อผิดพลาดของตนเองในเวลานั้นโดยไม่ต้องรอการประเมินจากครู ทำให้ผู้เรียนสามารถปรับปรุงและพัฒนาการเรียนรู้ได้รวดเร็วขึ้นนอกจากการชี้ข้อผิดพลาดแล้ว AI ยังสามารถเสนอคำแนะนำที่สอดคล้องกับปัญหาที่ผู้เรียนพบโดยตรง ตัวอย่างเช่น หากผู้เรียนมีความเข้าใจผิดในหัวข้อทางคณิตศาสตร์ AI

อาจแนะนำตัวอย่างหรือแบบฝึกหัดเพิ่มเติมที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถแก้ปัญหาได้ดีขึ้น คำแนะนำเหล่านี้จะปรับเปลี่ยนตามความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน โดยเน้นจุดที่ต้องการพัฒนามากที่สุด

๕.๒ การติดตามความคืบหน้าของผู้เรียนแบบเรียลไทม์ AI สามารถติดตามพฤติกรรมการเรียนรู้และความคืบหน้าของผู้เรียน เช่น การเข้าชั้นเรียน การทำแบบฝึกหัดหรือการเข้าถึงเนื้อหาการเรียนรู้ ข้อมูลนี้จะช่วยให้ AI เข้าใจถึงพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละคนว่ามีความคืบหน้าไปถึงระดับใด และมีจุดที่ต้องปรับปรุงในด้านใดบ้าง AI สามารถใช้ข้อมูลนี้ในการวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงการให้คำแนะนำต่อไปได้อย่างตรงจุดและยังช่วยระบุปัญหาหรือข้อผิดพลาดของผู้เรียนในระหว่างการเรียนรู้ได้ทันที เช่น หากผู้เรียนทำแบบฝึกหัดผิดซ้ำๆ ในหัวข้อเดียวกัน AI จะสามารถระบุว่าผู้เรียนมีความเข้าใจผิดในแนวคิดนั้น ๆ และให้คำแนะนำเพิ่มเติมที่ตรงประเด็นได้อย่างทันท่วงที

๕.๓ การแจ้งเตือนผู้สอนหรือผู้เรียนเมื่อ AI พบว่าผู้เรียนมีความเข้าใจผิดหรือมีปัญหาในกระบวนการเรียนรู้ เช่น คะแนนการทดสอบลดลง หรือผู้เรียนมีพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ชะลอลง AI สามารถส่งการแจ้งเตือนไปยังผู้สอน เพื่อให้ทราบว่าจะเข้าไปให้คำปรึกษาหรือนำเสนอเพิ่มเติมกับผู้เรียนคนนั้น ซึ่งช่วยให้ผู้สอนสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นได้ทันที ในกรณีของผู้เรียน AI จะช่วยแจ้งเตือนเกี่ยวกับหัวข้อหรือเนื้อหาที่ผู้เรียนมีปัญหาพร้อมทั้งเสนอแนวทางในการปรับปรุงหรือเนื้อหาที่ควรศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความเข้าใจในเนื้อหาได้ดีขึ้น

๕.๔ การปรับเนื้อหาตามความต้องการของผู้เรียนให้เหมาะสมกับผู้เรียนตามข้อมูลย้อนกลับที่ได้รับ ตัวอย่างเช่น หากผู้เรียนพบว่าบางหัวข้อมีความยาก AI อาจปรับเปลี่ยนระดับความยากของแบบฝึกหัดหรือนำเสนอเนื้อหาที่ช่วยอธิบายหัวข้อนั้นในรูปแบบที่เข้าใจง่ายขึ้น นอกจากนี้ AI ยังสามารถปรับความยากของเนื้อหาให้สูงขึ้นสำหรับผู้เรียนที่มีพัฒนาการที่ดี เพื่อท้าทายศักยภาพของผู้เรียนและส่งเสริมการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง

สรุปคือ AI ช่วยให้ข้อมูลย้อนกลับที่รวดเร็วและตรงกับปัญหาของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถปรับปรุงการเรียนรู้ได้ทันที รวมถึงช่วยให้ผู้สอนมีข้อมูลในการให้คำแนะนำที่ตรงจุด ส่งผลให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับแต่ละบุคคล

๖. การจัดการสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ในการเรียนออนไลน์ AI มีบทบาทสำคัญในการสร้างและปรับปรุงสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ มีดังนี้

๖.๑ การจำลองสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เสมือนจริง (Virtual Learning Environment) AI สามารถสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เสมือนจริงที่มีการโต้ตอบ ซึ่งทำให้ผู้เรียนรู้สึกมีส่วนร่วมมากขึ้น โดยสภาพแวดล้อมนี้สามารถถูกออกแบบให้เหมือนกับห้องเรียนจริง หรือสร้างบรรยากาศที่เหมาะสม

สำหรับการเรียนรู้ เช่น การใช้เทคโนโลยีการจำลองภาพสามมิติ (3D) เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้สัมผัสกับเนื้อหาในรูปแบบที่สมจริงมากขึ้น ในการเรียนรู้เสมือน AI ยังสามารถปรับสภาพแวดล้อมได้ตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียน เช่น หากผู้เรียนมีความสนใจในหัวข้อใดเป็นพิเศษ AI สามารถปรับเนื้อหาหรือแสดงข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่ตรงตามความสนใจและสามารถเชื่อมโยงข้อมูลได้ดียิ่งขึ้น

๖.๒ การปรับเนื้อหาตามอารมณ์และสมาธิของผู้เรียน AI สามารถใช้เทคโนโลยีในการวิเคราะห์อารมณ์และสมาธิของผู้เรียนในขณะนั้น เช่น การใช้การวิเคราะห์เสียง หรือการวิเคราะห์ท่าทาง (facial expression recognition) เพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนมีสมาธิหรือไม่ หาก AI ตรวจพบว่าผู้เรียนมีความเครียดหรือเบื่อหน่าย อาจปรับเนื้อหาให้สนุกสนานขึ้นหรือเปลี่ยนกิจกรรม เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เรียนใหม่ นอกจากนี้ AI ยังสามารถปรับระดับความยากของเนื้อหาได้ตามความสามารถและอารมณ์ของผู้เรียน เช่น หากผู้เรียนมีความเครียดจากการเรียนในหัวข้อที่ยากเกินไป AI อาจเสนอหัวข้อที่ง่ายกว่าเพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกผ่อนคลายและสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๖.๓ การใช้แชทบอทในการช่วยแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ AI สามารถนำมาใช้ในรูปแบบ แชทบอท ที่ช่วยตอบคำถามและแก้ไขปัญหาที่ผู้เรียนพบในช่วงเวลาที่ครูไม่สามารถตอบได้ ซึ่งแชทบอท สามารถให้ข้อมูลหรือคำแนะนำในทันที โดยอิงจากฐานข้อมูลที่มีอยู่ ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่ามีผู้ช่วยตลอดเวลา ซึ่งแชทบอทสามารถช่วยผู้เรียนในการหาข้อมูลเพิ่มเติม แนะนำแหล่งเรียนรู้หรือให้คำแนะนำเกี่ยวกับการศึกษาหัวข้อที่ผู้เรียนสนใจ เช่น หากผู้เรียนต้องการความช่วยเหลือในด้านการบ้าน แชทบอทสามารถให้แนวทางในการทำบ้านหรือแนะนำเนื้อหาที่เกี่ยวข้องได้ทันที

๖.๔ การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีการสนับสนุนตลอดเวลา การมี AI เป็นผู้ช่วยในการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนรู้สึกมั่นใจมากขึ้น เพราะพวกเขาสามารถเข้าถึงข้อมูลและการสนับสนุนได้ตลอดเวลา โดยไม่ต้องรอให้ครูตอบคำถาม ซึ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้สึกว่าได้รับการสนับสนุนตลอดเวลาทั้งในด้านวิชาการและจิตใจโดยเฉพาะเมื่อผู้เรียนต้องการศึกษาหรือฝึกฝนเพิ่มเติมในเวลาที่เหมาะสม เช่น เมื่อมีข้อสงสัยหรือเมื่อพวกเขาต้องการเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับหัวข้อที่เรียน

๖.๕ การสร้างความเป็นส่วนตัวในการเรียนรู้ AI สามารถปรับแต่งสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความต้องการเฉพาะของผู้เรียนแต่ละคน โดยการสร้างเส้นทางการเรียนรู้ที่ไม่ซ้ำกันและมีการสนับสนุนที่สอดคล้องกับแต่ละบุคคล สร้างความรู้สึกว่าผู้เรียนได้รับการดูแลและให้ความสำคัญในการเรียนรู้

สรุปคือ AI สามารถสร้างและปรับปรุงสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในรูปแบบเสมือนจริงที่ตอบสนองต่ออารมณ์และความสนใจของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังสามารถนำเสนอการสนับสนุน

ที่รวดเร็วและตอบโจทย์ผู้เรียนในเวลาที่ต้องการ สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะของแต่ละบุคคลได้อย่างยอดเยี่ยม^{๑๑}

ข้อดีของ AI ต่อการจัดการเรียนการสอน

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากขึ้น AI ได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาระบบการเรียนการสอน AI ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้ แต่ยังสามารถปรับการเรียนการสอนให้เข้ากับความต้องการเฉพาะของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและตรงตามเป้าหมายมากขึ้น ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงข้อดีของ AI ต่อการจัดการเรียนการสอนดังนี้

นำพล ม่วงอวยพร ได้กล่าวถึงข้อดีของ AI ต่อการจัดการเรียนการสอนดังนี้

๑. การเรียนรู้แบบปรับแต่ง AI สามารถช่วยให้ครูให้คำแนะนำแบบปรับแต่งแก่นักเรียนได้มากขึ้น โดยพิจารณาจากความสนใจ ความสามารถ และจุดแข็งของนักเรียนแต่ละคน สิ่งนี้สามารถช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและบรรลุศักยภาพสูงสุดของตน

๒. การเรียนรู้แบบจำลอง AI สามารถช่วยให้นักเรียนเรียนรู้แบบจำลองที่ซับซ้อนได้มากขึ้น โดยให้แบบจำลองที่เข้าใจง่ายและน่าดึงดูด สิ่งนี้สามารถช่วยให้นักเรียนเข้าใจแนวคิดที่ซับซ้อนได้ง่ายขึ้นและนำไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์จริงได้

๓. การวัดผล AI สามารถช่วยให้ครูวัดผลการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างแม่นยำมากขึ้น โดยให้ข้อมูลเชิงลึกที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับจุดแข็งและจุดอ่อนของนักเรียนแต่ละคน สิ่งนี้สามารถช่วยให้ครูปรับปรุงการสอนของตนและช่วยให้นักเรียนประสบความสำเร็จได้มากขึ้น

๔. การให้ข้อมูลเชิงลึก AI สามารถช่วยให้ครูเข้าใจพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนได้ดีขึ้น โดยให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวิธีที่นักเรียนเรียนรู้และสิ่งที่พวกเขากำลังดิ้นรน สิ่งนี้สามารถช่วยให้ครูพัฒนากลยุทธ์การสอนที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๕. การวิจัย AI สามารถช่วยให้นักวิจัยพัฒนาวิธีการสอนและการเรียนรู้ใหม่ ๆ ได้โดยให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวิธีที่สมองทำงานและวิธีที่นักเรียนเรียนรู้^{๑๒}

Dianne Adlawan ได้มีการกล่าวถึงข้อดีของ AI ต่อการจัดการเรียนการสอนดังนี้

๑. ปรับปรุงการมีส่วนร่วมและแรงจูงใจของนักเรียน การใช้แอปพลิเคชัน AI ในการสอนสามารถปรับปรุงประสบการณ์การเรียนรู้ได้หลายวิธี เช่น แบบฝึกหัดการเรียนรู้ส่วนบุคคลด้วยอัลกอริทึม AI หรือ

^{๑๑} David A. Johnson, *Instructional Management: A Comprehensive Handbook*, (New York: Pearson, 2019), pp. 105-190.

^{๑๒} นำพล ม่วงอวยพร, “บทบาทของครูในยุค AI”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.rcim.in.th/ปัญญาประดิษฐ์-ai-กับการศึกษา/> [๒๖ กันยายน ๒๕๖๓].

การตอบกลับและการสื่อสารทันทีด้วยการประมวลผลภาษาธรรมชาติของ AI นอกจากนี้ยังสามารถใช้ AI เพื่อปรับปรุงการเรียนรู้ด้วยเกม ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้สนุกสนาน มีส่วนร่วม และคุ้มค่ายิ่งขึ้นไปอีก การใช้เครื่องมือ AI สามารถแนะนำนักการศึกษาให้ใช้วิธีการสอนแบบโต้ตอบมากขึ้น ซึ่งอาจส่งผลให้การมีส่วนร่วมและแรงจูงใจเพิ่มขึ้นในชั้นเรียน ตลอดจนปรับปรุงวัตถุประสงค์การเรียนรู้

๒. การเพิ่มประสิทธิภาพของนักเรียน ข้อดีอีกประการหนึ่งของปัญญาประดิษฐ์ในการศึกษาคือสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของนักเรียนด้วยความคิดเห็นที่เพิ่มขึ้น ระบบที่ขับเคลื่อนด้วย AI สามารถประเมินความก้าวหน้าของนักเรียน ให้ข้อเสนอแนะตามเป้าหมาย และระบุจุดที่ต้องปรับปรุง ยิ่งไปกว่านั้น AI ยังสามารถติดตามรูปแบบพฤติกรรมของนักเรียน ประเมินระดับความสนใจ และกำหนดว่าพวกเขาต้องการความช่วยเหลือเพิ่มเติมในบางวิชา ขอบเขตย่อย หรือทักษะเฉพาะหรือไม่ ข้อเสนอแนะที่ขับเคลื่อนโดย AI ในทันทีจะช่วยปรับปรุงประสบการณ์การเรียนรู้ที่สามารถคาดหวังได้ว่าจะผลักดันความสามารถของนักเรียนให้สูงขึ้นไปอีกขั้น

๓. การเรียนรู้ที่คุ้มค่า การใช้ AI ในการศึกษายังสามารถลดต้นทุนการศึกษาจากมุมมองของสถาบันการศึกษา และค่อนข้างมากหากใช้ให้เต็มศักยภาพ AI สามารถทำงานต่าง ๆ ที่กำหนดให้กับการบริหาร ครู ไอที และอื่น ๆ เป็นไปโดยอัตโนมัติ ตัวอย่างเช่น AI สามารถทำงานประจำวัน เช่น การให้เกรด การจัดการเวลา การจัดการข้อมูล และแม้แต่การสอนพิเศษ ด้วย AI ในด้านการศึกษา สถาบันการศึกษาสามารถประหยัดงบประมาณโดยลดทรัพยากรที่ต้องใช้ในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มความคุ้มค่า

๔. ประเมินผลและปรับปรุงอย่างต่อเนื่องในระยะยาว สุดท้ายในรายการข้อดีของ AI คือการประเมินและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เครื่องมือ EdTech ที่ขับเคลื่อนด้วย AI สามารถรวบรวม วิเคราะห์ และให้ข้อมูลรายงานแก่ครูเกี่ยวกับผลการเรียนรู้ของนักเรียนและรูปแบบพฤติกรรมได้อย่างง่ายดาย ด้วยการวิเคราะห์เชิงทำนาย AI สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกอันมีค่าแก่นักการศึกษาจากการทำนายผลการปฏิบัติงานในอนาคต การแทรกแซงส่วนบุคคล การระบุตัวนักเรียนที่มีความเสี่ยงตั้งแต่เนิ่น ๆ และการปรับแต่งกลยุทธ์การสอน^{๑๑}

ผลเสียของ AI ต่อการจัดการเรียนการสอน

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้รับการนำมาใช้ในวงการศึกษาอย่างแพร่หลาย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน อย่างไรก็ตาม แม้ AI จะมีศักยภาพในการส่งเสริมการเรียนการสอน แต่ก็มีข้อเสียหรือผลกระทบที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เนื่องจากอาจสร้าง

^{๑๑} Dianne Adlawan, “ข้อดีและข้อเสียของ AI ในการศึกษาและผลกระทบต่อครูในปี ๒๕๖๖”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.classpoint.io/blog/th/ข้อดีและข้อเสียของ-ai-ในการศึกษา> [๒๖ กันยายน ๒๕๖๗].

ความท้าทายในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งด้านสังคม เทคโนโลยี และจริยธรรมในระบบการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ David A. Johnson ได้มีการกล่าวถึงผลเสียของ AI ต่อการจัดการเรียนการสอนดังนี้

๑. ลดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม AI ที่ใช้ในการเรียนการสอน เช่น ระบบผู้ช่วยสอนอัตโนมัติ หรือแอปพลิเคชันเรียนรู้ด้วยตนเอง อาจทำให้นักเรียนขาดโอกาสในการปฏิสัมพันธ์กับครูหรือเพื่อนร่วมชั้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาทักษะทางสังคมและการทำงานร่วมกัน

๒. ความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี การใช้ AI อาจทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างนักเรียนที่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีได้และไม่ได้ โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลหรือครอบครัวที่มีรายได้น้อย

๓. การขาดความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยของข้อมูล AI ในการจัดการเรียนการสอนมักต้องเก็บข้อมูลส่วนตัวของนักเรียน เช่น ข้อมูลพฤติกรรมการเรียนรู้ ซึ่งอาจเสี่ยงต่อการละเมิดความเป็นส่วนตัวหรือการถูกโจมตีทางไซเบอร์

๔. ข้อจำกัดด้านความคิดสร้างสรรค์ AI อาจเน้นการเรียนรู้ตามกรอบที่ตั้งโปรแกรมไว้ ทำให้นักเรียนไม่ได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์หรือการคิดเชิงวิพากษ์ในแบบที่ครูมนุษย์สามารถทำได้

๕. ความลำเอียงในระบบ AI อัลกอริทึมของ AI อาจมีความลำเอียง (bias) ซึ่งเกิดจากข้อมูลที่ใช้ในการฝึกสอน AI หากข้อมูลไม่ครอบคลุมหรือมีข้อผิดพลาด จะส่งผลต่อความแม่นยำและความเป็นธรรมในกระบวนการเรียนรู้

๖. พึ่งพาเทคโนโลยีมากเกินไป การใช้ AI อย่างหนักอาจทำให้นักเรียนและครูพึ่งพาเทคโนโลยีจนขาดทักษะการแก้ปัญหาและการคิดเชิงวิพากษ์ด้วยตนเอง^{๑๔}

บทสรุป

เทคโนโลยีทางด้านปัญญาประดิษฐ์เข้ามามีบทบาทอย่างมากในด้านการจัดการศึกษาในสถานศึกษา เทคโนโลยีมีส่วนช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องของการเรียนรู้และในกระบวนการเรียนการสอน ปัญญาประดิษฐ์สามารถเลียนแบบพฤติกรรมและกระบวนการคิดของมนุษย์ โดยใช้แบบจำลองทางคณิตศาสตร์และอัลกอริทึมเพื่อให้ระบบสามารถตัดสินใจ แก้ปัญหา และปรับตัวได้ ปัญญาประดิษฐ์มีบทบาทสำคัญในหลายด้าน ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน ลดเวลาที่ใช้ในการตัดสินใจหรือแก้ปัญหา นอกจากนี้ ยังมีบทบาทในการวิเคราะห์ข้อมูล การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการศึกษาเป็นการนำเทคโนโลยีมาช่วยปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในยุคดิจิทัล โดยปัญญาประดิษฐ์ไม่เพียงแต่ช่วยลดภาระของผู้สอนในการจัดการเรียนการสอน แต่ยังเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียนผ่านการปรับแผนการสอนที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคล หนึ่งในข้อดีหลักของการใช้ปัญญา

^{๑๔} David A. Johnson, *Instructional Management: A Comprehensive Handbook*, (New York: Pearson, 2019), p. 120.

ประดิษฐ์ คือ การปรับการเรียนรู้ให้เป็นแบบส่วนตัว ซึ่งปัญญาประดิษฐ์จะวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน เพื่อปรับแผนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความสามารถและความต้องการของแต่ละคน ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามความสนใจของตนเอง ส่งผลให้มีการเข้าใจที่ลึกซึ้งและพัฒนาผลสัมฤทธิ์ในการเรียนได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ ปัญญาประดิษฐ์ยังช่วยในการประเมินผลการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะของผู้เรียน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากการทดสอบหรือกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ ผู้สอนจึงสามารถให้คำแนะนำที่ตรงจุดและปรับปรุงการสอนให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนได้ทันที่ ปัญญาประดิษฐ์ยังช่วยเสริมทักษะการเรียนรู้ที่สำคัญ เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการคิดสร้างสรรค์โดยการสร้างสถานการณ์หรือปัญหาที่ท้าทาย เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้น อีกทั้งปัญญาประดิษฐ์ยังสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากแหล่งข้อมูลออนไลน์ได้ทุกที่ทุกเวลา ไม่จำกัดเฉพาะเวลาเรียนในห้องเรียน ซึ่งจะทำให้การศึกษาในยุคนี้สามารถพัฒนาผู้เรียนให้พร้อมรับมือกับโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาตนเองให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี สามารถเลือกและนำเทคโนโลยีมาใช้ทั้งในด้านการงานและการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีความรู้และทักษะที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและก้าวทันโลกในอนาคตต่อการดำรงชีวิต ก่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะ การตัดสินใจ การคิดค้นและพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ เป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติต่อไป

บรรณานุกรม

กาญจนา ศรีประเสริฐ. การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๒.

จินตนา สุขสำราญ. การใช้ AI ในการจัดการภัยพิบัติ. นนทบุรี: สำนักพิมพ์การศึกษาไทย, ๒๕๖๕.

_____. ปัญญาประดิษฐ์: แนวคิดและวิธีการ. นนทบุรี: สำนักพิมพ์การศึกษาไทย, ๒๕๖๕.

ปรีชาพล ชูศรี. การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐด้วย AI. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๒.

_____. แนวโน้มของปัญญาประดิษฐ์ในอนาคต. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๖๓.

สมชาย รุ่งพัฒนกิจ. เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์: แนวคิดและการประยุกต์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิทย์พัฒน์, ๒๕๖๐.

สุพจน์ กิตติชัย. ปัญญาประดิษฐ์กับการศึกษาในยุคใหม่. นนทบุรี: สำนักพิมพ์การศึกษาไทย, ๒๕๖๒.

David A. Johnson. *Instructional Management: A Comprehensive Handbook*. New York: Pearson. 2019.

จักรพงศ์ จันทวงศ์. “ปัญญาประดิษฐ์เพื่อการศึกษาเพิ่มประสบการณ์การสอนและการเรียนรู้ (AI for Education)”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.starfishlabz.com/blog/1297> [๒๖ กันยายน ๒๕๖๗].

นำพล ม่วงอวยพร. “บทบาทของครูในยุค AI”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.rcim.in.th/ปัญญาประดิษฐ์-ai-กับการศึกษา/> [๒๖ กันยายน ๒๕๖๗].

Dianne Adlawan. “ข้อดีและข้อเสียของ AI ในการศึกษาและผลกระทบต่อครูในปี ๒๕๖๖”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.classpoint.io/blog/th/ข้อดีและข้อเสียของ-ai-ในการศึกษา> [๒๖ กันยายน ๒๕๖๗].

Thai PBS. “ย้อนวิวัฒนาการในรอบ ๗๕ ปี ปัญญาประดิษฐ์”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thaipbs.or.th/news/content/272538> [๒๖ กันยายน ๒๕๖๗].

ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก

An Analytical Study of the Value of Mettā in the Suvannasāma Jātaka

วิทยา สุวรรณพันธุ์*

Witaya Suwannapan

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Master of Arts Buddhist Studies Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

กฤษณา รักษานิคม**

Kritsana Raksachom

อรชร ไกรจักร***

Orachorn Kraichakr

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Buddhist Studies Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: witayasuwannapan@gmail.com; kritsana.rak@mcu.ac.th; pu_2556@yahoo.com

Received: December 02, 2024

Revised: December 20, 2024

Accepted: December 23, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาเมตตาบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก และ (๓) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า เมตตาบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดี มีเมตริ คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและสรรพสัตว์ทั้งปวงมีความสุข ความเจริญ การบำเพ็ญเมตตาเป็นการละอกุศลและการเจริญกุศลเพื่อประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติและเพื่อพระโพธิญาณ แบ่งเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ (๑) การบำเพ็ญเมตตาบารมีเบื้องต้นคือการอุทิศด้วยทรัพย์สมบัติและบริวารทั้งหลาย (๒) เมตตาอุปปบารมี คือการบำเพ็ญบารมีขึ้นกลาง อุทิศอวัยวะน้อยใหญ่ในร่างกายตน และ (๓) เมตตาปรมัตตบารมี คือการบำเพ็ญบารมี

* นายวิทยา สุวรรณพันธุ์ Mr.Witaya Suwannapan พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Buddhism (Buddhist Studies) Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** รศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษานิคม Assoc.Prof.Dr.Maechee Kritsana Raksachom ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

*** ผศ. (พิเศษ) ดร.อรชร ไกรจักร Asst.Prof.Dr.Orachorn Kraichakr ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

ชั้นสูงอุทิศด้วยชีวิตของตน อาณิสสของผู้มีเมตตาได้แก่ (๑) หลับเป็นสุข (๒) ตื่นเป็นสุข (๓) ไม่ฝันร้าย (๔) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย (๕) เป็นที่รักของอมมนุษย์ (๖) เทวดาทั้งหลายรักษา (๗) ไฟ ยาพิษหรือ ศัสตราภยันตรายไม่ได้ (๘) จิตตั้งมั่นเร็ว (๙) สีหน้าสดใส (๑๐) ไม่หลงลืมสติตาย (๑๑) คุณวิเศษแห่งเมตตา อันยอดเยี่ยมส่งผลให้เข้าถึงพรหมโลก การบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก ตั้งแต่การเสวยชาติ เป็นสุวรรณสามพระโพธิสัตว์ พระองค์พึงระลึกอยู่เสมอว่ามารดาบิดาคือพรหมของบุตรจึงได้ปรณนบัติ ต่อบิดามารดาด้วยความรักและปรารถนาให้มีความสุขยิ่งขึ้น เมตตาที่มีต่อพระเจ้ากบิลยักข์ด้วยการให้อภัย ไม่โกรธเคืองพยาบาลและกล่าววาจาไพเราะอ่อนหวานในขณะสนทนาแม้ตนนั้นจะถูกศรธนูอาบยาพิษ ทะลุข้างขวาไปยังข้างซ้ายจนกระทั่งเป็นเลือดออกมาด้วยความทุกข์ทรมานและเมื่อฟื้นขึ้นมายังเมตตา แสดงธรรม การบำเพ็ญเมตตาบารมีต่อสัตว์ต่อสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ แม่น้ำ ด้วยการไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้าย ไม่ฆ่า ไม่ทำลาย ช่วยปกป้องและอนุรักษ์สัตว์ป่าและสิ่งแวดล้อม และคุณค่าของความเมตตาตามแนว สุวรรณสามชาดก ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในความรัก ความปรารถนาดี มีความกตัญญูรู้คุณและตอบแทน บุญคุณ การให้อภัย ความอดทน การละความพยาบาท ประพฤติตนเป็นผู้นอบน้อมถ่อมตนและการมี จิตเมตตาอันบริสุทธิ์อื่นเป็นคุณค่าของการบำเพ็ญเมตตาบารมีในการนำไปสู่มรรคผลนิพพาน

คำสำคัญ: คุณค่า; เมตตาบารมี; สุวรรณสามชาดก

Abstract

In this research, three objectives were purposely made: 1) to study *mettā pāramī* (the perfections of loving-kindness) in Buddhist scriptures, 2) to study the cultivation of *mettā pāramī* in the *Suvaṇṇasāma Jātaka*, and 3) to analyze the value of *mettā* in the *Suvaṇṇasāma Jātaka*. The study employed a documentary research method done by examining Buddhist scriptures and then the descriptive analysis was made accordingly.

The study found that *mettā* in Buddhist scriptures basically refers to loving-kindness, friendliness, and goodwill towards others and all sentient beings for happiness and prosperity. The development of *mettā* involves avoiding unwholesomeness and promoting wholesomeness to benefit practitioners and acquire enlightenment knowledge (*bodhiñāna*). This enlightenment knowledge is divided into three levels: (1) the cultivation of *mettā pāramī* referring to the dedication of one's wealth and servants, (2) the cultivation of *mettā upapāramī* referring to superior perfections by dedicating organs in one's body, and (3) the cultivation of *mettā paramatthapāramī* referring to supreme perfections by devoting one's life. Those who practice loving-

kindness receive the following benefits: (1) peaceful sleep, (2) joyful awakenings, (3) no nightmares, (4) being loved by all human beings, (5) being beloved by all nonhuman beings, (6) being protected by all deities, (7) being safe from fire, poisons, and weapons, (8) having a concentrated mind, (9) having a bright face, (10) being mindful, and 11) attaining the Brahma world. The cultivation of mettā in the Suvannasāma Jātaka has begun since he was born as Bodhisatta Suvannasāma where he recalled that parents were the creator of children, thus he treated them with affection and kindness in order to make their parents happy. Suvannasāma still showed his loving-kindness and forgiveness to King Piliyakkha despite being wounded by a poisoned arrow that entered his right body and exited on the left side. Despite pain and blood spurting from his mouth, Suvannasāma delivered the stanzas of loving-kindness to the King. In order to cultivate mettā toward animals, the environment, forests, and rivers, one must refrain from taking advantage of them, harming, destroying, and instead must preserve and protect them. According to the Suvannasāma Jātaka, mettā corresponds to value such as modesty, loving-kindness, forgiveness, patience, goodwill, and the cessation of vengeance. All of this will eventually lead to the way, fruition, and Nibbāna.

Keywords: Value; Metta Barami; Suvannasāma Jātaka

บทนำ

เมตตาเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญพระพุทธเจ้าตรัสยกย่องว่าเป็นธรรมที่ใช้ในการบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติของพระองค์ พุทธสาวกและสาวิกาได้จำสืบทอดกันมาและบันทึกไว้เรียกเรื่องราวในอดีตชาติของพระโพธิสัตว์ว่าชาดก มีทั้งหมด ๕๔๗ ชาดก ปรากฏในเล่ม ๒๗ ชาดก ภาค ๑ มีจำนวน ๕๒๕ เรื่อง เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ตั้งแต่เอกนิบาต (คาถาเดียว) ถึง จัตตาสีสนิบาต (๔๐ คาถา) เล่ม ๒๘ ชาดก ภาค ๒ มีทั้งหมด ๒๒ เรื่อง เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ตั้งแต่ปัญญาสนิบาต (๕๐ คาถา) ถึง มหานิบาต (คาถาจำนวนมาก)จบลงที่เรื่องพระเวสสันดรที่มีจำนวน ๑๐๐๐ พระคาถา และรวมชาดกทั้งภาค ๑ และภาค ๒ จำนวน ๕๔๗ ชาดก^๑ ในจำนวนชาดกเหล่านี้สุวรรณสามชาดกเป็นเรื่องเกี่ยวกับการบำเพ็ญเมตตาบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาติที่เกิดเป็นสุวรรณสามกุนารนั้น มารดาบิดาทั้ง ๒ ได้บวชเป็นดาบสและดาบสินีอาศัยอยู่ในป่า ต่อมาไม่นานได้ถูกลมพิษที่งูพ่นออกมาจากจอมุกระหอบกับดาบาสทั้ง ๒ คน

^๑ ชุ.ข.ม. (ไทย) ๒๘/๑/๑.

เป็นเหตุให้ตบอด สุวรรณสามกุมารผู้เป็นบุตรชายจึงได้ดูแลเลี้ยงดู ดังข้อความที่สุวรรณสามกุมารพูดกับ พระราชาปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “มารดาบิดาของข้าพระองค์เป็นคนตบอด ข้าพระองค์เลี้ยงดูท่าน ทั้ง ๒ นั้นอยู่ในป่าใหญ่ ข้าพระองค์จะไปตักน้ำมาให้ท่านทั้ง ๒ นั้น จึงมายังแม่น้ำมีคัสมิตา”^๒

จากหลักฐานดังกล่าวนี้ทำให้ทราบว่าพระโพธิสัตว์ได้ดูแลบิดามารดาด้วยจิตเมตตา และเหตุการณ์ ที่ถูกพระราชากปัลลภักขิงด้วยลูกธนูนั้นไม่แสดงอาการโกรธผู้ยิงแต่ประการใดเพียงถามด้วยความอ่อนโยน ถึงสาเหตุว่าทำไมจะต้องยิงสุวรรณสามกุมารทั้งที่เนื้อและหนังของมนุษย์ก็รับประทานไม่ได้ดังข้อความว่า “เนื้อของเราไม่ควรจะกิน หนังของเราก็ไม่มีประโยชน์ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรหนอเขาจึงเข้าใจว่า เราเป็นผู้ควรยิง”^๓ และข้อความในระหว่างที่ถูกยิงแล้วว่า “ใครกันหนอใช้ลูกศรยิงเรา ผู้ประมาทกำลังนำ น้ำไปอยู่ กษัตริย์ พรหมณ์ แพศย์คนไหนแอบซุ่มยิงเรา”^๔ ชาดกที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย นี้ มีข้อความปรากฏเฉพาะพระคาถาเท่านั้น ไม่มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับพระโพธิสัตว์สุวรรณสาม กุมารเป็นเรื่องเกี่ยวกับการถูกผู้อื่นฆ่า หรือบุคคลต่าง ๆ อย่างชัดเจน เหมือนในชั้นนรกภพในชาดก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเนื้อหาเมตตาบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การบำเพ็ญเมตตาบารมี ในสุวรรณสามชาดก เพื่อทำการวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาเมตตาบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาการบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก
๓. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการ วิจัยไว้ ๒ ด้าน คือ

๑) ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาการบำเพ็ญบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยจะศึกษาเมตตา บารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ความหมาย ระยะเวลาของการบำเพ็ญบารมี เนื้อหาสาระเรื่องสุวรรณสาม ชาดก การบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก และการวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนว สุวรรณสามชาดก ได้แก่ คุณค่าที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ คุณค่าที่มีต่อสัตว์ป่าและคุณค่าที่มีต่อสิ่งแวดล้อม

^๒ ขุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๑๓/๒๓๒.

^๓ ขุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๒๙๗/๒๒๙.

^๔ ขุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๒๙๖/๒๒๙.

๒) ขอบเขตด้านเอกสาร ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และ และอรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๙ ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค และหนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก ผู้วิจัยได้ผลการศึกษามาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. ผลการศึกษาเมตตาบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า ในพระไตรปิฎก หมายถึง “การบำเพ็ญเมตตาบารมี คือ ความรักใคร่ ความปรารถนาดี มีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลก ทั้งปวงมีความสุข ความเจริญ การละอกุศลและการเจริญกุศลเพื่อประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติจัดเป็นการบำเพ็ญเมตตาบารมี”^๕ และคำว่า บารมี หมายถึง คุณความดีที่ควรบำเพ็ญมี ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา เรียกว่า ทศบารมี^๖ นอกจากนี้ คำว่า จริยา ยังหมายถึง บารมี^๗ ในการบำเพ็ญบารมีเพื่อพระโพธิญาณของพระโพธิสัตว์มีอยู่ ๓ ระดับ ดังนี้ (๑) บารมี คือ การบำเพ็ญบารมีเบื้องต้น อุทิศด้วยทรัพย์สมบัติและบริวารทั้งหลายที่มี (๒) อุปบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีขึ้นกลาง อุทิศด้วยระน้อยใหญ่ในร่างกายตน (๓) ปรมัตถบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีขึ้นสูง อุทิศด้วยชีวิตของตน^๘ และระยะเวลาของการบำเพ็ญบารมีและตั้งความปรารถนาที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า มี ๒ ลักษณะ คือ อนียตโพธิสัตว์ หมายถึง พระโพธิสัตว์ที่ยังไม่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต แต่ก็มี การบำเพ็ญบารมีปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า บางชาติเกิดในสุคติภูมิ บางชาติก็เกิดในทุคติภูมิ และ ๒) นียตโพธิสัตว์ หมายถึง พระโพธิสัตว์ที่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตอย่างแน่นอน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ อย่างคือ ปัญญาธิกะโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขยกับอีกแสนกัป, สัทธาธิกะโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๘ อสงไขยกับอีกแสนกัป และวิริยาธิกะโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๑๖ อสงไขยกับอีกแสนกัป และพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีมา ๔ อสงไขยกับแสนกัป จึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า^๙ และผลการวิจัยพบว่า คุณค่าของความเมตตาบารมีในพระพุทธศาสนา พบว่า ผู้ที่เจริญเมตตาแผ่ความรักไปสู่สัตว์ทั้งปวง ด้วยจิตพ้นจากพยาบาทและกิเลสที่กลุ้มรุมจิตทั้งปวงด้วยพลว

^๕ ขุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๕/๒/๕๖.

^๖ ขุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๒/๓๐๓-๓๐๗.

^๗ ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓๖๘.

^๘ ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๑/๗๗/๑๑๒.

^๙ สุริย มีผลกิจ, พระพุทธประวัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมฟอร์ท จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

ด้วยโพชนังควาร ด้วยองค์แห่งมรรค ๘ และด้วยเมตตาไปสู่ปาลณชาติทั้งปวง บุคคลผู้เจริญดีแล้ว อธิฐานดีแล้ว ดำเนินไปได้แล้ว พันวิเศษแล้ว ย่อมยังเมตตานี้ให้เกิดให้โชติช่วงสว่างไสว^{๑๐} และการตั้งมั่นเมตตาทายกรรม ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรม และตั้งมั่นในเมตตาตามโนกรรม ทำให้เป็นที่รักเป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วาทกัน เพื่อความสามัคคีกันและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๑๑} และอานิสงส์ของผู้เจริญเมตตา มี ๑๑ ประการ ได้แก่ (๑) หลับเป็นสุข (๒) ตื่นเป็นสุข (๓) ไม่ฝันร้าย (๔) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย (๕) เป็นที่รักของอมนุษย์ (๖) เทวดาทั้งหลายรักษา (๗) ไฟ ยาพิษหรือ ศัสตราภยันตรายไม่ได้ (๘) จิตตั้งมั่นเร็ว (๙) สีน้าสดใส (๑๐) ไม่หลงลืมสติตาย และ (๑๑) คุณวิเศษแห่งเมตตาอันยอดเยี่ยมยิ่งยวดเข้าถึงพรหมโลก^{๑๒}

๒. ผลการบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก พบว่า นับตั้งแต่เกิดมาสุวรรณสามกุมารเป็นผู้มีจิตใจเมตตาต่อมารดาบิดาในการเลี้ยงดูปรนนิบัติรับใช้ การหาอาหาร น้ำดื่ม น้ำใช้ การทำความสะอาด การดูแลที่พักอาศัยและการจัดสถานที่ในการบำเพ็ญเพียรเจริญกรรม เป็นต้น การบำเพ็ญเมตตาบารมีต่อพระเจ้ากปิยภัทศ์คือการไม่ถือโทษโกรธเคืองพระเจ้ากปิยภัทศ์ผู้ทำร้ายตน ไม่คิดร้ายอาฆาตพยาบาทและเลือกหนทางของการให้อภัยและสนทนาวางใจที่ไพเราะอ่อนหวาน^{๑๓} เพราะความเมตตาที่มีต่อพระเจ้ากปิยภัทศ์สุวรรณสามกุมารยังแสดงธรรมเพราะเนื่องจากเห็นว่าโดยนิสัยของพระเจ้ากปิยภัทศ์ชอบล่าสัตว์ทำร้ายสรรพสัตว์จึงได้แสดงหลักทศพิธราชธรรม อันเป็นธรรมของพระราชาที่พึงปฏิบัติต่อประชาราษฎร์และบริวารทั้งหลาย^{๑๔} และการบำเพ็ญเมตตาบารมีต่อสัตว์ร้ายที่อาศัยอยู่ในป่าด้วยการแผ่เมตตาให้กับราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง ยักษ์ นก กิณนร กิณรี หมู กระบือ เนื้อฟาน (กวาง) หมูป่า^{๑๕} และความเมตตาต่อป่าไม้ แม่น้ำและสิ่งแวดล้อม ด้วยการไม่ทำลายป่า แม่น้ำ จึงกล่าวได้ว่าสุวรรณสามกุมารได้ตั้งจิตเมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตาตามโนกรรมต่อมารดาบิดา พระเจ้ากปิยภัทศ์ สัตว์ป่า และเทวดาทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๓. ผลการวิเคราะห์คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก พบว่า เหตุการณ์หลังจากที่มารดาบิดาของสุวรรณสามกุมารถูกงูพิษใส่ดวงตาจนตาบอดสนิท สุวรรณสามกุมารดีใจที่จะได้มีโอกาสดูแลตอบแทนคุณและได้ปลอบมารดาบิดาให้เบาใจว่าตนจะคอยดูแลปรนนิบัติ จากนั้นได้ผูกเชือกเป็นราว

^{๑๐} ดุราละเหียดใน พ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๓-๒๗/๔๖๓-๔๗๔.

^{๑๑} อ.จ.นกก. (ไทย) ๒๒/๑๒/๔๒๗.

^{๑๒} อ.เอกาทส. (ไทย) ๒๔/๑๕/๔๒๕.

^{๑๓} พ.ช.ม. (ไทย) ๒๘/๒๙๖/๒๒๙.

^{๑๔} ดุราละเหียดใน พ.ช.ม. (ไทย) ๒๘/๔๐๐-๔๒๐/๒๔๒-๒๔๕.

^{๑๕} ดุราละเหียดใน พ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๑๑-๑๑๓/๗๗๒-๗๗๓; พ.จริยา.อ. (ไทย) ๒/๑๑๑-๑๑๓/๓๗๒-๓๗๓.

ให้มารดาและบิดาเดินจับนำทางไปทุกแห่งหนภายในบ้าน จัดที่พักอาศัย และที่เดินจงกรม การออกไปหาผลไม้ในป่า ทำความสะอาดอาศรม และออกไปตักน้ำที่แม่น้ำอันคัมมตา^{๑๖} การประพฤติปฏิบัติเช่นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความรักใคร่ ความปรารถนาดี มีเมตริ คิดเกื้อกูลให้มารดาบิดามีความสุข^{๑๗} แม้กระทั่งขณะที่สุวรรณสามกุมารถูกศรอาบยาพิษอาการเจียนตาย แต่ยังระลึกถึงผู้เป็นมารดาบิดาด้วยเพราะหากตนสิ้นชีวิตแล้วมารดาบิดาท่านทั้งสองต้องลำบากใช้ชีวิตอยู่ในป่าจึงได้ขอร้องพระเจ้ากปิยักษ์ช่วยดูแลท่านทั้งสอง^{๑๘} คุณค่าความเมตตาที่มีต่อพระเจ้ากปิยักษ์ถึงแม้สุวรรณสามถูกยิงด้วยธนูอาบยาพิษจนได้รับความเจ็บปวดแสนสาหัสจากแผลที่ทะลุจากข้างขวาไปยังข้างซ้ายจนกระดูกเป็นเลือดออกมาด้วยความทุกข์ทรมาน^{๑๙} หากแต่ด้วยเพราะเมตตาบารมีที่สุวรรณสามกุมารได้บำเพ็ญเพียรมานั้น ส่งผลให้สุวรรณสามกุมารมิได้มีความโกรธเคืองอาฆาตพยาบาทหรือเกิดโทสะ แต่ยังคงมีเมตตาไม่ทำร้ายชีวิตหรือตัดพ้อตำหนิกล่าวร้ายพระเจ้ากปิยักษ์แม้แต่น้อยหากยังคงใช้วาจาที่สุภาพอ่อนหวาน คุณค่าความเมตตาของสุวรรณสามกุมารที่มีสัตว์ป่าได้ถูกบ่มเพาะ ปลุกฝังตั้งแต่แรกเกิดตลอดเรื่อยมาเพราะด้วยมารดาและบิดาเกิดในตระกูลพรานล่าเนื้อสัตว์ไม่ปรารถนาที่จะทำปาณาติบาต ไม่ฆ่าหรือปลงเนื้อ ไม่ขายเนื้อที่บุคคลนำมา ปรารถนาที่จะออกบวชและบำเพ็ญเพียรในป่าหิมพานต์^{๒๐} จึงทำให้สุวรรณสามกุมารไม่เคยคิดปองร้ายหรือเบียดเบียนสัตว์ใด ๆ เป็นผู้ที่มิจิตเมตตาต่อสัตว์ซึ่งจะเห็นได้จากเวลาออกไปหาผลไม้จะมีสัตว์ไปเป็นเพื่อน แม้แต่สัตว์ดุร้ายในป่าก็ไม่เคยทำร้ายสัตว์กัน^{๒๑} และคุณค่าความเมตตาที่มีต่อสิ่งแวดล้อมได้แก่ป่าไม้ แม่น้ำ พบว่า สุวรรณสามกุมารมีความผูกพันกับสิ่งแวดล้อมในป่าใหญ่ แม่น้ำและภูเขา เพราะในป่าเป็นแหล่งอาหารและน้ำที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่พึ่งพาอาศัยในการดำเนินชีวิตและการบำเพ็ญบารมีอีกด้วย

ทั้งนี้ จากผลการศึกษาวิจัยคุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก นำมาสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่นี้

^{๑๖} พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๑๓/๒๓๒.

^{๑๗} พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๕/๒/๕๖.

^{๑๘} พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๒๑-๓๒๔/๒๓๓.

^{๑๙} พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๒๙๖/๒๒๙.

^{๒๐} พุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๙/-/๑๓๕.

^{๒๑} พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๓๐๗-๓๑๐/๒๓๑.

อภิปรายผลการวิจัย

๑. ผลการศึกษาวิจัยเมตตาบารมีในพระพุทธศาสนา มีความหมายถึง ความรักใคร่ ความปรารถนาดี มีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุข ความเจริญ การละอกุศลและการเจริญกุศล เพื่อประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติจัดเป็นการบำเพ็ญเมตตาบารมี สอดคล้องกับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก^{๒๒} กล่าวว่า เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้มีความสุข ผู้ที่ปรารถนาจะปลูกเมตตาให้ออกงามอยู่ในจิตจะเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์และความเมตตาเป็นความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข และเมตตาจึงตรงกันข้ามกับโทสะ พยาบาท เมตตาเป็นเครื่องอุปถัมภ์ โทสะพยาบาทเป็นเครื่องทำลายล้าง ฉะนั้น เมื่อมีเมตตาย่อมคิดจะเกื้อกูลกันให้มีความสุข รู้จักให้อภัย

^{๒๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, *ชีวิตนี้สำคัญนัก*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๗.

ไม่ถือโทษ และผลการวิจัยพบว่า ความเมตตาพึงเกิดแก่ผู้ที่เจริญเมตตาแผ่ความรักไปสู่สัตว์ทั้งปวง จิตพ้นจากพยาบาทและกิเลสทั้งปวง เป็นบุคคลผู้เจริญดีแล้ว อธิฐานดีแล้ว ดำเนินไปได้แล้ว พันวิเศษแล้วย่อมยังเมตตานี้ให้เกิดความโชติช่วงสว่างไสว ด้วยการตั้งเมตตาภาวนากรรม เมตตาวัจกรรมและเมตตา-มโนกรรม ทำให้เป็นที่รักเป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน ความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเพื่อการละโทษและละพยาบาทสอดคล้องกับ พระราชปรีดีกวี (สมจินต์ วันจันทร์)^{๒๓} ได้กล่าวถึงความรัก มาจากคำว่า เมตตา หมายถึง ความปรารถนาให้สรรพสัตว์มีความสุขเป็นความรักที่ไม่มีเงื่อนไข ความเมตตาช่วยคำจุนโลก เราควรเอาเมตตาเป็นตัวนำในการใช้ชีวิตเป็นกายสุจริต เมตตา-วัจกรรมเอาเมตตาเป็นฐานในการสื่อสารให้เกิดการสื่อสารสุจริต เมตตาตามโนกรรมใช้เมตตาเป็นหลักในการคิด การอ่านให้เป็นมนัสสุจริต ไม่โลภ ไม่พยาบาท ปองร้ายผู้อื่นทำให้เกิดสัมมาทิฐิ สอดคล้องกับ พระมหาบุญเรือน ปวงกโร (พิลาพันธ์)^{๒๔} ที่ศึกษาเรื่องนี้แล้ว สรุปผลงานวิจัยไว้ว่า เมตตาเป็นหลักธรรมระดับพื้นฐาน คือ ทำให้คนทั้งหลายเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ไม่ทำลายทำร้ายกัน ไม่เบียดเบียนกันอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม และผลการวิจัยพบว่า ระดับของบารมีในการบำเพ็ญเพื่อพระโพธิญาณมี ๓ ระดับ ดังนี้ (๑) บารมี คือ การบำเพ็ญบารมีเบื้องต้น อุทิศด้วยทรัพย์สมบัติและบริวารทั้งหลายที่มี (๒) อุปบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีขั้นกลาง อุทิศด้วยวินัยน้อยใหญ่ในร่างกายตน และ (๓) ปรมัตถบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีขั้นสูง อุทิศด้วยชีวิตของตน สอดคล้องกับ สุภาพร พรหมเถื่อน^{๒๕} พบว่า การบำเพ็ญบารมี คือ การตั้งมั่นในจิตสมาทานอย่างไม่หวั่นไหว มี ๓ ระดับ ได้แก่ (๑) บารมี เป็นการสร้างคุณงามความดีในชาติต่าง ๆ เหมือนบุคคลที่ทำความดีทั่วไป (๒) อุปบารมี การสร้างคุณงามความดีที่ยกระดับให้สูงขึ้นกว่าธรรมดา เช่น สละทรัพย์ สละร่างกายเพื่อให้อวัยวะผู้อื่นมีชีวิตอยู่ต่อไป (๓) ปรมัตถบารมี การสร้างบารมีขั้นสูง ขึ้นการปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุมรรค และสอดคล้องกับ อุดม ชัยสุวรรณ และคณะ^{๒๖} พบว่า ระดับต้นหรือระดับสามัญเรียกว่า บารมี ระดับกลาง เรียกว่า อุปบารมี และระดับสูงเรียกว่า

^{๒๓} สามเณร ปุณณปัญญธรรม, สัมภาษณ์ พระราชปรีดีกวี (สมจินต์ วันจันทร์) ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ในราชทินนามที่ พระพรหมวัชรธีรจารย์, ศ.ดร., “ความรักความเมตตาเป็นสิ่งสากล”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=h9fY4nGjF7o> [๙ มิถุนายน ๒๕๖๓].

^{๒๔} พระมหาบุญเรือน ปวงกโร (พิลาพันธ์), “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๐-๑๐๗.

^{๒๕} สุภาพร พรหมเถื่อน, “การศึกษาแนวคิดเรื่องอธิฐานบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๙๘.

^{๒๖} อุดม ชัยสุวรรณ และคณะ, “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี ๑๐ ทศ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, รมยสาร, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘): ๕๕-๕๗.

ปรหมัตถบารมี และการบำเพ็ญเมตตาบารมี คือ ความรัก ความปรารถนาดี หวังให้ผู้อื่นหรือสรรพสัตว์มีความสุข ด้วยการเบียดเบียนคนอื่นหรือสัตว์อื่นให้เดือดร้อน มุ่งแต่จะสร้างสรรค์ประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น และผลการวิจัยพบว่า อานิสงส์ของผู้เจริญเมตตา มี ๑๑ ประการ ได้แก่

(๑) หลับเป็นสุข	(๒) ตื่นเป็นสุข
(๓) ไม่ฝันร้าย	(๔) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
(๕) เป็นที่รักของอมมนุษย์	(๖) เทวดาทรงหลายรักษา
(๗) ไฟ ยาพิษหรือศัสตราทำลายไม่ได้	(๘) จิตตั้งมั่นเร็ว
(๙) สีหน้าสดใส	(๑๐) ไม่หลงลืมสติตาย
(๑๑) คุณวิเศษแห่งเมตตาอันยอดเยี่ยมย่อมเข้าถึงพรหมโลก	

สอดคล้องกับ ขันทอง วิชาเดช พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร และประพันธ์ ศุภษร^{๒๓} พบว่า เมตตา คือ ความปรารถนาดีต่อตนเองเป็นอย่างยิ่งและต่อผู้อื่น ซึ่งแสดงออกทางกาย วาจา และใจในอันที่จะเป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายเป็นเหตุใกล้สงบ ระวังความพยายาหลงได้ มีอานิสงส์ ได้แก่ หลับก็เป็นสุข ตื่นก็เป็นสุข ไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย เป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย เทวดาย่อมรักษา ไม่ต้องภัยจากไฟ ยาพิษ หรือศัสตราวุธ จิตเป็นสมาธิง่าย สีหน้าผ่องใส เมื่อจะตายใจก็สงบไม่หลงไหล ไร้สติ และถ้ายังไม่บรรลุนิพพานก็สูงกว่ายอมเข้าถึงพรหมโลก

๒. การบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก พบว่า สุวรรณสามกุมารได้บำเพ็ญเมตตาบารมีต่อมารดาบิดาเมื่อท่านทั้งสองตบอดจากพิษงูจากนั้นสุวรรณสามกุมารได้ให้คำสัตย์กับมารดาบิดาว่าจะปรนนิบัติรับใช้ให้ท่านทั้งสองให้ผาสุกตั้งแต่การหาผลไม้ น้ำดื่ม น้ำใช้ การทำความสะอาดอาศรม และการจัดสถานที่สำหรับเดินจงกรม สอดคล้องกับ ปรีดาพร คุ่มสระพรหม และคณะ^{๒๔} พบว่า สุวรรณสามดาบส ได้บำเพ็ญเมตตาบารมี ด้วยการเป็นผู้เลี้ยงดูมารดาและบิดาที่ตบอดแม้จะถูกพระเจ้ากปิปลักษณ์ยิงด้วยธนูแต่ก็ฟื้นคืนมาเพราะความเมตตาของสุวรรณสามดาบสจึงทำให้พ้นภัยอันตรายและมีชีวิตที่สงบสุข สำหรับการบำเพ็ญเมตตาบารมีของสุวรรณสามกุมารต่อพระเจ้ากปิปลักษณ์นั้นหลังจากที่พระเจ้ากปิปลักษณ์ได้ยิงศรธนูอาบยาพิษทะลุข้างขวาไปข้างซ้ายจนกระดูกเป็นเลือดออกมาด้วยความทุกข์ทรมานหากแต่สุวรรณสามกุมารมิได้โกรธเคือง อาฆาตพยายาบาทหรือคิดทำร้ายแต่อย่างไรและยังใช้วาจาอันไพเราะ

^{๒๓} ขันทอง วิชาเดช พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร และประพันธ์ ศุภษร, “การแผ่เมตตาในสังคมไทยตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๕๕ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๓๐-๓๑.

^{๒๔} ปรีดาพร คุ่มสระพรหม และคณะ, “สัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มิ่งมงคลที่ปณี”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๔ (มิถุนายน ๒๕๖๖): ๑๓๓๓.

อ่อนหวานในการสนทนา การบำเพ็ญเมตตาบารมีต่อสัตว์ทั้งหลายสุวรรณสามกุมารมีความรักไม่เบียดเบียน ไม่คิดทำร้ายหรือฆ่าราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง ยักษ์ นก กิณนร กิณนรี หมี กระบือ เนื้อฟาน (กวาง) และ หมูป่า ด้วยมิตรภาพแห่งความเมตตาสุวรรณสามกุมารจึงเป็นที่รักของสัตว์ป่า สอดคล้องกับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช^{๒๙} มีพระราชดำรัสในโอกาสที่สมาคมพ่อค้าทราย เกี่ยวกับเมตตา ไว้ว่า “ผู้มีจิตเมตตากรุณา หมายถึง การที่มีจิตใจเห็นใจผู้อื่น มีจิตใจที่จะเห็นถึงความเดือดร้อน เราจะช่วยเหลือ จิตใจนี้ก็เป็นจิตใจที่มีพลังมาก ทั้งอ่อนโยนมาก เพราะถ้าคนที่มีเมตตากรุณาในใจและเพื่อแผ่ต่อผู้อื่นก็ยอมทำงานของตนด้วยความก้าวหน้าจนสำเร็จลุล่วงไปได้” และสอดคล้องกับอุดมชัยสุวรรณ และคณะ^{๓๐} พบว่า สุวรรณสามได้บำเพ็ญเมตตาบารมีขั้นสูงสุดอยู่ร่วมกับสัตว์ป่านานาชนิดอย่างมีความสุข แม้ถูกพระเจ้ากบิลยักษ์ยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษแต่พระองค์ก็ไม่โกรธแต่กลับสนทนาด้วยความเมตตา และพระครูสมุห์วิบูลย์ ชาติจิตโต และคณะ^{๓๑} พบว่า หลักปฏิบัติที่แสดงถึงความเมตตาต่อผู้อื่น คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง ทำกุศลให้พร้อมและการทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ไม่เบียดเบียนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การใช้ความสงบข่มใจและรู้จักอดทน การเปิดใจและยอมรับฟังเหตุผลของผู้อื่นและการให้อภัย และการเจริญเมตตาต่อสังคม คือ การยอมรับและปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ การเคารพผู้อื่น การให้ความร่วมมือ และการมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

๓. คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก พบว่า สุวรรณสามกุมาร ปฏิบัติต่อมารดาบิดาด้วยความรัก ความปรารถนาดีและเอาใจใส่ดูแลเป็นการตอบแทนคุณหวังที่จะให้ท่านทั้งสองมีความสุข จึงเป็นความเมตตาที่บริสุทธิ์ใจ ไม่หวังประโยชน์ตอบแทนใด ๆ และคุณค่าของความเมตตาที่มีต่อพระเจ้ากบิลยักษ์ มิได้มีความโกรธเคือง อาฆาตพยาบาทหรือเกิดโทสะ ไม่ทำร้ายไม่ได้หมายเอาชีวิตหากยังคงใช้วาจาที่สุภาพอ่อนหวานในการสนทนากับพระเจ้ากบิลยักษ์ สอดคล้องกับ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก^{๓๒} กล่าวว่า ผู้ที่มีเมตตาจะเป็นผู้มีความเย็นสำหรับแผ่แผ่และผู้รับความเมตตาก็จะได้รับความเย็นด้วย ผู้มีความเมตตาเป็นผู้ไม่มุ่งร้ายผู้ใด มีแต่ความปรารถนาด้วยจริงใจให้ผู้อื่นเป็นสุขและเมตตายังเป็นเครื่องทำลายความพยาบาทและความโกรธ และสอดคล้องกับ

^{๒๙} ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๑), หน้า ๙๓.

^{๓๐} อุดม ชัยสุวรรณ และคณะ, “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี ๑๐ ทศ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, รมยสาร, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘): ๕๕-๕๗.

^{๓๑} พระครูสมุห์วิบูลย์ ชาติจิตโต และคณะ, “การประยุกต์หลักเมตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อจัดการความขัดแย้ง”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๖๐): ๑๕๖-๑๕๘.

^{๓๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, รสแห่งความเมตตาชุ่มเย็นยิ่งนัก, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑-๑๘.

พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อดุสิตญาณนันทิกขุ)^{๓๓} ได้กล่าวถึงความสำคัญของเมตตาไว้ว่า หากขาดความเมตตาบนโลกนี้จะเกิดสงคราม ทุกคนขาดคุณธรรม แต่ถ้ามนุษย์มีใจรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง เพื่อแผ่กันมีความเห็นอกเห็นใจกันเรื่องร้าย ๆ ก็จะหายไป มนุษย์จึงต้องฝึกใจให้เป็นผู้มีเมตตาใช้ความรักความปรารถนาดีต่อกันเข้าแก้ไขปัญหามาซึ่งความสงบร่มเย็นให้แก่สังคมส่วนรวม นำความสุขความเจริญ ความดีงามมาให้แก่ผู้ที่มีเมตตา และสอดคล้องกับ พระราชปรีดีติภักดิ์ (สมจินต์ วันจันทร์)^{๓๔} ได้กล่าวถึงในสมัยพระพุทธเจ้าใช้เมตตาเป็นธงในสมัยการเกิดเป็นสุวรรณสาม พระโพธิสัตว์มีลักษณะนิสัยเป็นผู้มีเมตตาสูง มีเทวดาได้บันดาลให้ฤาษีทั้งสองมีลูกชายคอยดูแล พระโพธิสัตว์ก็มีลักษณะนิสัยเมตตาเหมือนพ่อแม่ มีสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน ให้ระลึกถึงเมตตาของพระโพธิสัตว์เป็นที่ตั้งระงับความโกรธ โทสะ ด้วยเมตตา และคุณค่าของความเมตตาที่มีต่อสัตว์ป่า ป่าไม้และแม่น้ำที่เป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวสุวรรณสามกุมารนั้นด้วยไม่ทำลายและยังเป็นการรักษา ปกป้องและอนุรักษ์ผืนป่าให้อุดมสมบูรณ์เป็นที่พักพิงและเป็นแหล่งอาหารในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับท่าน ว.วชิรเมธี^{๓๕} ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของเมตตาในระดับส่วนรวมพบว่า เมื่อโลกทั้งผองเป็นพี่น้องกัน เพราะต่างก็มีเมตตาต่อกันและกันแล้ว ก็จะทำให้มนุษยชาติสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกันก็จะลดน้อยลงไป สันติภาพสันติสุขก็จะเกิดขึ้นทั้งในใจในชีวิตประจำวันและในโลกอย่างยั่งยืน ชีวิตคน ชีวิตสัตว์ ชีวิตพืช ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมก็จะถูกทำลายน้อยลง ถูกเบียดเบียนเบาบางน้อยลง ด้วยอานุภาพแห่งเมตตาจะสามารถทำให้สันติภาพแห่งเมตตาเกิดขึ้นอย่างแท้จริง และสอดคล้องกับ พระครูอุทัยสุตกิจและสุวิชัย อินทกุล^{๓๖} พบว่า การปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตาและความเห็นใจเข้าใจกัน เป็นการสร้างเสริมประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์และสัตว์ และเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เมตตาจึงเปรียบเสมือนน้ำเย็นที่ขุโลมจิตของผู้คนให้เย็นสงบ และสอดคล้องกับ พระมหาสมชาย ชินตโต^{๓๗} พบว่า สุวรรณสามมีความเมตตาต่อสัตว์ในป่าและพระเจ้ากปิลาภ ซึ่งในหลักของความเมตตานี้มีคุณค่าต่อการอยู่ร่วมด้วยความปกติ ลดปัญหาทารุณสัตว์ ปัญหา

^{๓๓} พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อดุสิตญาณนันทิกขุ), อกัฏฐาน การให้ที่ยากยิ่ง: การให้ที่ยากและยิ่งใหญ่ที่สุดของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๔-๑๒๗.

^{๓๔} สามเณร ปลุกปัญญาธรรม, สัมภาษณ์ พระราชปรีดีติภักดิ์ (สมจินต์ วันจันทร์) ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ในราชทินนามที่ พระพรหมวัชรธีรารจารย์, ศ.ดร., “ความรักความเมตตาเป็นสิ่งสากล”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=h9fY4nGjF7o> [๙ มิถุนายน ๒๕๖๗].

^{๓๕} ว.วชิรเมธี, ชีวจิตมีเดีย, “เมตตาธรรม: ประโยชน์ของเมตตา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://cheewajit.com/mind/157441.html> [๙ มิถุนายน ๒๕๖๗].

^{๓๖} พระครูอุทัยสุตกิจ และสุวิชัย อินทกุล, “พุทธจริยธรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมตามวิถีพุทธ”, วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๔): ๒๒๙.

^{๓๗} พระมหาสมชาย ชินตโต, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก”, วารสารมหาจุฬาริชาการ, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๔): ๕๔-๕๕.

มลพิษที่จะเกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมอันจะเกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์ที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น สัตว์และสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับ สิทธิพล เวียงธรรม^{๑๔} พบว่า เมตตาามีประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคือ เมตตาเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานนำไปสู่การกระทำที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ที่อยู่ร่วมกันด้วยการให้ทาน การให้อภัย การให้ธรรมเป็นทาน การพูดจาสมานมิตร การไม่เบียดเบียนชีวิตและเมตตายังเป็นคุณธรรมที่ป้องกันอนุรักษ์สัตว์ป่า

สรุปผลการวิจัย

๑. เมตตาบารมีในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความรักใคร่ ความปรารถนาดี มีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุข ความเจริญ การละอกุศลและการเจริญกุศลเพื่อประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติจัดเป็นการบำเพ็ญเมตตาบารมี ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา และระดับของบารมีเพื่อพระโพธิญาณมี ๓ ระดับ ดังนี้ (๑) บารมี คือ การบำเพ็ญบารมีเบื้องต้น อุทิศด้วยทรัพย์สมบัติและบริวารทั้งหลายที่มี (๒) อุปบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีชั้นกลาง อุทิศด้วยระบายน้อยใหญ่ในร่างกายตนและ (๓) ปรมัตถบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีขั้นสูง อุทิศด้วยชีวิตของตน สำหรับระยะเวลาในการบำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าหรือเรียกอีกอย่างว่าพระโพธิสัตว์ มี ๒ ลักษณะ คือ อนิยตโพธิสัตว์ หมายถึง พระโพธิสัตว์ที่ยังไม่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต แต่มีการบำเพ็ญบารมีปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าและนิยตโพธิสัตว์ หมายถึง พระโพธิสัตว์ที่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตอย่างแน่นอน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ อย่างคือ ปัญญาธิกะโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขยกับอีกแสนกัป, สัทธาธิกะโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๘ อสงไขยกับอีกแสนกัป และวิริยาธิกะโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมี ๑๖ อสงไขยกับอีกแสนกัป ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีมา ๔ อสงไขยกับแสนกัปจึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และความเมตตาบารมีในพระพุทธศาสนา พึงเกิดแก่ผู้ที่เจริญเมตตาแผ่ความรักไปสู่สัตว์ทั้งปวง จิตพ้นจากกิเลส เป็นบุคคลผู้เจริญดีแล้ว ย่อมยังเมตตานั้นให้เกิดให้โชติช่วงสว่างไสว ด้วยการตั้งมั่นในเมตตาภาวกรรม เมตตาวจกรรม และเมตตาโมกกรรม ทำให้เป็นที่รักเป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความสามัคคีกันความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเพื่อการละโทษและละพยาบาท และอานิสสงส์ของผู้เจริญเมตตา มี ๑๑ ประการ ได้แก่ (๑) หลับเป็นสุข (๒) ตื่นเป็นสุข (๓) ไม่ฝันร้าย (๔) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย (๕) เป็นที่รักของอมนุษย์ (๖) เทวดาทั้งหลายรักษา (๗) ไฟ ยาพิษหรือศัสตราทำลายไม่ได้ (๘) จิตตั้งมั่นเร็ว (๙) สีหน้าสดใส (๑๐) ไม่หลงลืมสติตาย และ (๑๑) คุณวิเศษแห่งเมตตาอันยอดเยี่ยมยิ่งย่อมเข้าถึงพรหมโลก

^{๑๔} สิทธิพล เวียงธรรม, “การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ”, วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๑๔-๑๕.

๒. การบำเพ็ญเมตตาบารมีในสุวรรณสามชาดก ตั้งแต่การเสวยชาติเป็นสุวรรณสามพระโพธิสัตว์ สุวรรณสามกุมารได้บำเพ็ญเมตตาบารมีกับมารดาบิดาเมื่อท่านทั้งสองตาบอดจากพิษงูจากนั้นสุวรรณสามกุมารได้ให้คำสัตย์กับมารดาบิดาว่าจะปรนนิบัติรับใช้ให้ท่านทั้งสองให้ผาสุก และการบำเพ็ญเมตตาบารมีของสุวรรณสามกุมารต่อพระเจ้ากปิยักษ์นั้นหลังจากที่พระเจ้ากปิยักษ์ได้ยิงศรธนูอาบยาพิษทะลุข้างขวาไปยังข้างซ้ายจนกระทั่งเป็นเลือดออกมาด้วยความทุกข์ทรมาน หากแต่สุวรรณสามกุมารมิได้โกรธเคือง อาฆาตพยาบาทหรือคิดทำร้ายแต่อย่างไรและยังใช้วาจาอันไพเราะอ่อนหวานในการสนทนาแสดงให้เห็นถึงความเมตตาที่มีต่อพระเจ้ากปิยักษ์อย่างบริสุทธิ์ใจ และการบำเพ็ญเมตตาบารมีต่อสัตว์ทั้งหลายด้วยความรักไม่เบียดเบียนไม่คิดทำร้ายหรือฆ่าราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง ยักษ์ นก กิณนร กิณรี หมี่ กระบือ เนื้อฟาน (กวาง) และ หมูป่า ด้วยมิตรภาพแห่งความเมตตาสุวรรณสามกุมารจึงเป็นที่รักของสัตว์ป่า

๓. คุณค่าของความเมตตาตามแนวสุวรรณสามชาดก คุณค่าของความเมตตาที่มีต่อมารดาบิดาคือความรักและความกตัญญูที่สุวรรณกุมารได้ปฏิบัติต่อท่านทั้งสองหวังให้ท่านมีความสุขจึงเป็นความรักที่ไม่หวังประโยชน์ตอบแทนใด ๆ แม้ใกล้สิ้นชีวิตยังเป็นห่วงกลัวมารดาบิดาจะลำบากไม่มีใครดูแลและปรนนิบัติจึงได้ฝากท่านทั้งสองไว้กับพระเจ้ากปิยักษ์ คุณค่าของความเมตตาที่มีต่อพระเจ้ากปิยักษ์ คือ การให้อภัยและไม่อาฆาตพยาบาท แม้จะเจ็บปวดแสนสาหัสจากแผลที่ทะลุจากข้างขวาไปยังข้างซ้ายจนกระทั่งเป็นเลือดออกมาด้วยความทุกข์ทรมานหากแต่ด้วยเพราะเมตตาบารมีที่สุวรรณสามกุมารได้บำเพ็ญเพียรมานั้น ส่งผลให้สุวรรณสามกุมารมิได้มีความโกรธเคือง หรือเกิดโทสะต่อพระเจ้ากปิยักษ์ แต่ยังคงมีเมตตาไม่ทำร้ายหรือไม่ได้คิดหมายเอาชีวิตคืนหรือตัดพ้อตำหนิว่าร้ายพระเจ้ากปิยักษ์แม้แต่น้อยหากยังให้อภัยและสนทนาด้วยวาจาที่สุภาพอ่อนหวาน และคุณค่าของความเมตตาที่มีต่อสิ่งแวดล้อม คือ การเห็นค่าและประโยชน์ของการดูแลรักษาป่าไม้และแม่น้ำ สุวรรณสามกุมารเกิดในป่าหิมพานต์และอาศัยอยู่ในป่าเต็มไปด้วยต้นไม้ ผลไม้และแม่น้ำจึงไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมเพราะเป็นแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ต่างก็พึ่งพาอาศัยกันในการดำเนินชีวิต จึงกล่าวได้ว่าคุณค่าความเมตตาของสุวรรณสามส่งผลให้เป็นที่รักของมารดาบิดา พระเจ้ากปิยักษ์ กิณนร กิณรี สัตว์ป่า เทวดาและเทพธิดาและอยู่ร่วมกันในป่าอย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยพบว่าคุณธรรมที่สุวรรณสามกุมารนำมาประพฤติปฏิบัติในการบำเพ็ญเมตตาบารมี ได้แก่ การเป็นผู้ประพฤติดุธรรม การเป็นผู้ประพฤดิพรหมจรรย์ การเป็นผู้กล่าวคำสัตย์ การเป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดา และการนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ดังนั้น สถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา

มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาควรนำมาบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อเป็นการปลูกฝัง บ่มเพาะจิตใจของผู้เรียนให้เป็นผู้มีเมตตาต่อมารดาบิดา ญาติ เพื่อน สัตว์ และยังเป็นการ ปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนการบำเพ็ญบารมี ๑๐ ทศ ในพระพุทธศาสนา เถรวาท

๒.๒ ศึกษาเปรียบเทียบเมตตาบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับเมตตาบารมีในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๓ ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพื่อให้ครบองค์ธรรมคือ พรหมวิหาร ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า

บรรณานุกรม

ชั้นทอง วิภาเดช พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร และประพันธ์ ศุภษร. “การแผ่เมตตาในสังคมไทยตามคัมภีร์

พระพุทธศาสนาเถรวาท”. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย บรพา. ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๕๕ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๓๐-๓๑.

ปรีดาพร คัมสระพรม และคณะ. “สัญลักษณ์ในนิทานคัมภีร์มัจฉกัถที่ปณี”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๔ (มิถุนายน ๒๕๖๖): ๑๓๓-๑๓๔.

พระครูสมุทรวิชัย ชิตจิตโต และคณะ. “การประยุกต์หลักเมตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อจัดการ ความขัดแย้ง”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม ๒๕๖๐): ๑๕๖-๑๕๘.

พระครูอุทัยสุตกิจ และสุวิชัย อินทกุล. “พุทธจริยธรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมตามวิถีพุทธ”. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๔): ๒๒๙.

พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อดุญฐานันท์ภิกขุ). อภัยทาน การให้ที่ยากยิ่ง: การให้ที่ยากและยิ่งใหญ่ ที่สุดของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๒.

พระมหาบุญเรือน ปถกโร (พิลาพันธ์). “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญา เถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาสมชาย ชินทตโต. “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในสุวรรณสามชาดก”. วารสาร มหาจุฬาริชาการ. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๔): ๕๔-๕๕.

ภูมิพลอดุลยเดช. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. คำพ่อสอน: ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๑.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. ชีวิตนี้สำคัญนัก, พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐.

_____. รสแห่งความเมตตาชุ่มเย็นยิ่งนัก. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓.

สิทธิพล เวียงธรรม. “การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมวิถีพุทธ”. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๑๔-๑๕.

สุภาพร พรหมเถื่อน. “การศึกษาแนวคิดเรื่องอิทธิฐานบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

สุริย์ มีผลกิจ. พระพุทธประวัติ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมฟอร์ท จำกัด, ๒๕๔๔.

อุดม ชัยสุวรรณ และคณะ. “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้วยบารมี ๑๐ ทศ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. รมยสาร. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘): ๕๕-๕๗.

ว.วชิรเมธี. ชีวจิตมีเดีย. “เมตตาธรรม: ประโยชน์ของเมตตา”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://cheewajit.com/mind/157441.html> [๙ มิถุนายน ๒๕๖๗].

สามเณร ปลุกปัญญาธรรม. สัมภาษณ์ พระราชปรีดีทิพย์ (สมจินต์ วันจันทร์). “ความรักความเมตตาเป็นสิ่งสากล”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=h9fY4nGjF7o> [๙ มิถุนายน ๒๕๖๗].

การบริหารทรัพยากรมนุษย์และความผูกพันกับองค์กร
ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทแห่งหนึ่ง
Human resource management and organizational engagement
that affect the efficiency of employee performance in the company.

สุธน ชมชื่น*

Suthon Chomchuen

ปิยดา รื่นสุข**

Pinyada Ruensook

การบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจและเทคโนโลยีสารสนเทศ

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ, ประเทศไทย

Mater of Business Administration (MBA), Faculty of Business Administration and
Information Technology, Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi, Thailand

E-mail: suthon.chom@gmail.com; pinyada3443@gmail.com

Received: October 07, 2024

Revised: January 17, 2025

Accepted: January 19, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ความผูกพันกับองค์กรและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน (๒) เพื่อศึกษาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน (๓) เพื่อศึกษาความผูกพันกับองค์กรที่ส่งผล ต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร คือ พนักงานบริษัท จำนวน ๑๓๙ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และการวิเคราะห์การถดถอยแบบพหุคูณ

* นายสุธน ชมชื่น Mr.Suthon Chomchuen นักศึกษาปริญญาโท การบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ Student Mater of Business Administration (MBA), Faculty of Business Administration and Information Technology, Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi

** ผศ.ดร.ปิยดา รื่นสุข Asst.Prof.Dr.Pinyada Ruensook อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ Advisor Independent Study

ผลการวิจัยพบว่า (๑) ระดับความคิดเห็นในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ทั้งความผูกพันกับองค์กร และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก (๒) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ด้านการสรรหาและคัดเลือก ด้านการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ ด้านแรงงานสัมพันธ์ ด้านการฝึกอบรมและพัฒนา และด้านสุขภาพและความปลอดภัย ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ (๓) ความผูกพันกับองค์กร ด้านความเต็มใจที่จะทุ่มเทเพื่อองค์กร และด้านความปรารถนาในการดำรงความเป็นสมาชิกองค์กร ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

คำสำคัญ : การบริหารทรัพยากรมนุษย์; ความผูกพันกับองค์กร; ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

Abstract

The purposes of this research were: 1) To study the level of opinion on human resource management, organizational commitment, and work performance efficiency. 2) To study how human resource management affects the work performance efficiency of company employees 3) To study how organizational commitment affects the work performance efficiency of company employees. The research instruments were questionnaire data analyzed by a quantitative research population of company employees. The sample size was 139. The research instruments were questionnaires. The statistics used in data analysis were Descriptive statistical analysis, frequency, percentage, mean, standard deviation, Pearson correlation coefficient, and multiple regression analysis.

The results were as follows: (1) The level of opinion on human resource management, Organizational commitment, And The level of opinion on work performance efficiency, overall, is high. (2) Human resource management in terms of recruitment and selection, human resource planning, labor relations, training and development, and health and safety has a statistically significant impact on the work performance efficiency of company employees at the 0.05 level. (3) The organizational commitment in terms of willingness to dedicate oneself to the organization and the desire to maintain membership in the organization has a statistically significant impact on the work performance efficiency of company employees at the 0.05 level.

Keywords: Human Resource Management; Organizational Commitment; Performance Efficiency

บทนำ

ในช่วงการเกิดเหตุการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-๑๙ คือ อัตราการลาออกของพนักงาน บริษัท มีจำนวนพนักงานลาออกจากงานมากกว่า ๔% จากยอดจำนวนพนักงานทั้งหมด แม้ว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดของ Covid-๑๙ เริ่มจะดีขึ้นแต่องค์กรยังคงพบปัญหาเรื่องการลาออกของพนักงานซึ่งจากรายงานการสรุปอัตราการลาออกของพนักงาน ประจำปี ๒๕๖๔ ที่ผ่านมาทำให้ส่งผลกระทบต่อองค์กรอย่างมาก เช่น กำลังการผลิตสินค้าลดลงไม่ทันต่อความต้องการของลูกค้า และทำให้ยอดขายของบริษัทลดลง ซึ่งส่งผลให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์มีประสิทธิภาพลดลง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวางแผนอัตรากำลังคนบอยขึ้น การสรรหาและคัดเลือกเพิ่มมากขึ้นต่อการทดแทนของพนักงานที่ลาออก ทางแผนกทรัพยากรบุคคลได้มีการสัมภาษณ์พนักงานที่มีความประสงค์ต้องการลาออกว่าสาเหตุเกิดจากอะไร เหตุใดจึงต้องการลาออก ซึ่งผลจากการรวบรวมการประเมินผลการปฏิบัติงานพนักงานทั้งองค์กร พบว่าปัญหาที่พบมากที่สุด คือ การทำงานของพนักงานที่มีประสิทธิภาพลดลงจากเดิมอย่างมาก โดยจากการรวบรวมผลการประเมินจากภายในและภายนอกองค์กร คือ ประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ประจำปี ๒๕๖๔ และจากการประเมินจากลูกค้าที่มีการสั่งซื้อสินค้าจากบริษัทฯ ตามแบบรายงานแบบสำรวจความพึงพอใจของลูกค้า และผลตอบรับจากการมียอดสั่งซื้อเพิ่มมากขึ้นมากกว่าเดิม ๓๐% (ข้อมูลยอดขายประจำปี) โดยประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานพนักงานไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่องค์กรบรรลุไว้และไม่สอดคล้องกับยอดขายที่จะต้องมากกว่า ๑๐ ล้านชิ้นภายในปี ๒๕๖๔ ไม่ว่าจะเป็นทั้งด้านความรู้ในงาน ความถูกต้องและแม่นยำของผลงาน ความพร้อมและการใช้เวลาในการปฏิบัติงาน

จากเหตุผลและปัญหาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรโดยภาพรวมขององค์กรแห่งนี้ ยังไม่เป็นที่พึงพอใจ ซึ่งมีผลทำให้ผลงานขององค์กรขาดประสิทธิภาพทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาปัจจัยการบริหารทรัพยากรมนุษย์และความผูกพันกับองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ความผูกพันกับองค์กรและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน
๒. เพื่อศึกษาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน
๓. เพื่อศึกษาความผูกพันกับองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน

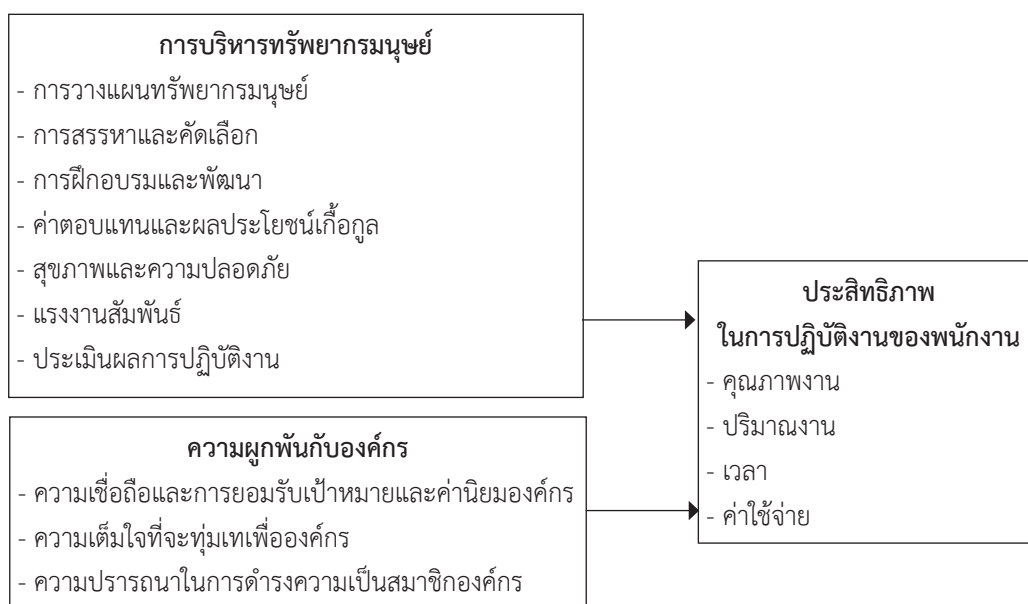
ขอบเขตของการวิจัย

ตัวแปรต้น ๒ ตัวแปร คือ

๑) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ การสรรหาและคัดเลือก การฝึกอบรมและพัฒนา ค่าตอบแทนและผลประโยชน์เกื้อกูล สุขภาพและความปลอดภัย แรงงานสัมพันธ์ และการประเมินผลการปฏิบัติงาน

๒) ความผูกพันกับองค์กร ได้แก่ ความเชื่อมั่นและการยอมรับเป้าหมายและค่านิยมองค์กร ความเต็มใจที่จะทุ่มเทเพื่อองค์กร และความปรารถนาในการดำรงความเป็นสมาชิกองค์กร

ตัวแปรตาม คือ ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน ได้แก่ คุณภาพงาน ปริมาณงาน เวลา และค่าใช้จ่าย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงปริมาณ และมีวิธีการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ พนักงานที่ปฏิบัติงานในบริษัท มีจำนวนพนักงาน ๑๓๙ คน และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ คือ พนักงานที่ปฏิบัติงานในจังหวัดปทุมธานี จำนวน ๓๐ คน

๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามที่ประกอบไปด้วยคำถามปลายเปิด คำถามปลายปิด คำถามแบบที่มีตัวเลือก มีจำนวน ๑๓๙ ชุด แบ่งออกเป็น ๕ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ เป็นข้อมูลส่วนบุคคล โดยเป็นการถามข้อมูลส่วนตัวของพนักงาน

ส่วนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ของพนักงานบริษัท

ส่วนที่ ๓ คำถามเกี่ยวกับความผูกพันกับองค์กรของพนักงานบริษัท

ส่วนที่ ๔ คำถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท

ส่วนที่ ๕ แบบสอบถามความคิดเห็น ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

แบบสอบถามส่วนที่ ๒ ส่วนที่ ๓ และส่วนที่ ๔ โดยเป็นคำถามแบบ Likert Scale ใช้ระดับการวัดประเภทอันตรภาคชั้น (Interval Scale) แบ่งเป็น ๕ ระดับ

๒. การหาคุณภาพของเครื่องมือ มีขั้นตอนดังนี้

๒.๑ การทดสอบหาค่าความเที่ยงตรง (Validity) ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือการวิจัยด้วยการนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญทำการตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา จากผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน

๒.๒ การตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) เพื่อใช้ตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยการนำแบบสอบถามที่ได้ไปทำการทดลอง (Try Out) กับพนักงานบริษัทในประเทศไทยที่มีสัญชาติญี่ปุ่นแห่งหนึ่งในจังหวัดปทุมธานี เพื่อทดสอบความเชื่อมั่นของคำถามก่อนเก็บข้อมูลจริง จำนวน ๓๐ ชุด

๓. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

๓.๑ การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ค่าความถี่ และค่าร้อยละ และการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็น การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ความผูกพันกับองค์กร ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

๓.๒ การวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ประกอบด้วย การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่ายของเพียร์สัน และการวิเคราะห์การถดถอยแบบพหุคูณ

ผลการวิจัย

๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาระดับความคิดเห็นในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ความผูกพันกับองค์กรและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน แสดงผลตามตารางที่ ๑, ๒ และ ๓ ดังนี้

ตารางที่ ๑ แสดงจำนวน ค่าเฉลี่ยประชากร และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของพนักงาน

การบริหารทรัพยากรมนุษย์	μ	σ	ระดับความคิดเห็น	อันดับ
ด้านการวางแผนทรัพยากรมนุษย์	๔.๒๑	๐.๗๔	มากที่สุด	๑
ด้านการสรรหาและคัดเลือก	๔.๑๖	๐.๗๒	มาก	๒
ด้านการฝึกอบรมและพัฒนา	๓.๙๕	๐.๗๒	มาก	๗
ด้านบริหารค่าตอบแทนและผลประโยชน์เกื้อกูล	๓.๙๗	๐.๗๔	มาก	๔
ด้านสุขภาพและความปลอดภัย	๓.๗๔	๐.๘๑	มาก	๖
ด้านแรงงานสัมพันธ์	๓.๙๗	๐.๗๓	มาก	๕
ด้านการประเมินผลการปฏิบัติงาน	๔.๐๗	๐.๗๕	มาก	๓
รวม	๔.๐๑	๐.๗๗	มาก	

จากตารางที่ ๑ พนักงานบริษัท มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๔.๐๑$, $\sigma = ๐.๗๗$)

ตารางที่ ๒ แสดงจำนวน ค่าเฉลี่ยประชากร และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร ความผูกพันกับองค์กรของพนักงาน

ความผูกพันกับองค์กร	μ	σ	ระดับความคิดเห็น	อันดับ
ด้านความเชื่อมั่นและการยอมรับเป้าหมายและค่านิยมองค์กร	๓.๙๕	๐.๖๘	มาก	๓
ด้านความเต็มใจที่จะทุ่มเทเพื่อองค์กร	๔.๐๓	๐.๗๐	มาก	๒
ด้านความปรารถนาในการดำรงความเป็นสมาชิกองค์กร	๔.๐๖	๐.๖๗	มาก	๑
รวม	๔.๐๑	๐.๖๘	มาก	

จากตารางที่ ๒ พบว่า พนักงานบริษัท มีความคิดเห็นเกี่ยวกับความผูกพันกับองค์กรในภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๔.๐๑$, $\sigma = ๐.๖๘$)

ตารางที่ ๓ แสดงจำนวน ค่าเฉลี่ยประชากร และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน	μ	σ	ระดับความคิดเห็น	อันดับ
ด้านคุณภาพของงาน	๔.๐๐	๐.๗๑	มาก	๔
ด้านปริมาณงาน	๔.๑๗	๐.๖๙	มาก	๑
ด้านเวลา	๔.๑๑	๐.๗๐	มาก	๒
ด้านค่าใช้จ่าย	๔.๐๘	๐.๗๓	มาก	๓
รวม	๔.๐๙	๐.๗๐	มาก	

จากตารางที่ ๓ พบว่า พนักงานบริษัท มีความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานในภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\mu = ๔.๐๙$, $\sigma = ๐.๗๐$)

๒. ผลการศึกษาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน แสดงผลตามตารางที่ ๔ และตารางที่ ๕ ดังนี้

ตารางที่ ๔ แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) ตัวแปรการบริหารทรัพยากรมนุษย์

	X๑	X๒	X๓	X๔	X๕	X๖	X๗	Tolerance	VIF
X๑	๑	-.๑๓๖*	.๐๒๓	.๑๐๓	.๐๖๑	.๑๘๒**	.๑๓๑*	๐.๙๓	๑.๐๗
X๒		๑	.๐๘๙	.๑๕๙*	.๐๕๙	.๐๘๙	.๐๔๓	๐.๙๔	๑.๐๖
X๓			๑	.๓๑๙**	.๒๒๒**	.๑๕๑**	.๑๗๘**	๐.๘๕	๑.๑๖
X๔				๑	.๑๖๓*	.๒๒๘**	.๒๔๐**	๐.๘๒	๑.๒๐
X๕					๑	.๑๓๔*	.๑๓๕*	๐.๙๓	๑.๐๗
X๖						๑	.๔๘๒**	๐.๗๓	๑.๓๖
X๗							๑	๐.๗๔	๑.๓๔

จากตารางที่ ๔ การทดสอบความสัมพันธ์เบื้องต้นระหว่างตัวแปรอิสระทั้ง ๗ ด้าน โดยการใช้สหสัมพันธ์เพียร์สัน พบว่ามีค่าอยู่ระหว่าง -๐.๑๓๖ ถึง ๐.๔๘๕ ซึ่งการตรวจสอบความเป็นอิสระของความคลาดเคลื่อน โดยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระมีค่าระหว่าง (r น้อยกว่า ๐.๘๐) แสดงว่าความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระไม่มีปัญหาการเกิด Multicollinearity และตัวแปรอิสระไม่มีความสัมพันธ์กันเอง เนื่องจากค่า Tolerance อยู่ระหว่าง ๐.๗๓ ถึง ๐.๙๔ ซึ่งมีค่ามากกว่า ๐.๑๐ กับค่า Variance Inflation Factor (VIF) อยู่ระหว่าง ๑.๐๖ ถึง ๑.๓๖ ซึ่งมีค่าน้อยกว่า ๑๐ และค่า Durbin – Watson มีค่า ๑.๕๒๗ ซึ่งอยู่ในระหว่างช่วงการยอมรับ ได้แก่ ๑.๕๐ ถึง ๒.๕๐ แสดงว่าความคลาดเคลื่อนระหว่างตัวแปรมีความอิสระต่อกัน จึงเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้นของสถิติวิเคราะห์ถดถอย

ตารางที่ ๕ แสดงผลการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

การบริหารทรัพยากรมนุษย์	Coefficients			t	P-Value
	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		
	B	Std. Error	β		
ค่าคงที่	๑.๔๕	๐.๓๕		๔.๐๘	๐.๐๐
ด้านการวางแผนทรัพยากรมนุษย์	๐.๒๑	๐.๐๕	๐.๒๒	๓.๙๒	๐.๐๐
ด้านการสรรหาและคัดเลือก	๐.๒๕	๐.๐๔	๐.๒๙	๕.๑๘	๐.๐๐
ด้านการฝึกอบรมและพัฒนา	๐.๑๑	๐.๐๔	๐.๑๗	๒.๘๓	๐.๐๐
ด้านบริหารค่าตอบแทนและผลประโยชน์เกื้อกูล	๐.๐๑	๐.๐๓	๐.๐๓	๐.๔๙	๐.๖๑
ด้านสุขภาพและความปลอดภัย	-๐.๐๘	๐.๐๓	-๐.๑๖	-๒.๘๑	๐.๐๐
ด้านแรงงานสัมพันธ์	๐.๑๓	๐.๐๓	๐.๒๒	๓.๔๔	๐.๐๐
ด้านการประเมินผลการปฏิบัติงาน	-๐.๐๑	๐.๐๓	-๐.๐๒	-๐.๓๖	๐.๗๑

$R = ๐.๕๐, R^2 = ๐.๒๕, \text{Adjusted } R^2 = ๐.๒๒, SE = ๐.๓๒, \text{Sig F Change} = ๐.๐๐$

จากตารางที่ ๕ พบว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน โดยสามารถเรียงลำดับอิทธิพลของแต่ละด้านได้ ดังนี้ ด้านการสรรหาและคัดเลือก รองลงมาคือด้านการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ ด้านแรงงานสัมพันธ์ ด้านการฝึกอบรมและพัฒนา ด้านสุขภาพและความปลอดภัย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งการบริหารทรัพยากรมนุษย์สามารถร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน ได้ร้อยละ ๒๒.๐๐

๓. ผลการศึกษาความผูกพันกับองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน แสดงผลตามตารางที่ ๖ และตารางที่ ๗ ดังนี้

ตารางที่ ๖ แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) ตัวแปรความผูกพันกับองค์กร

	X๑	X๒	X๓	Tolerance	VIF
X๑	๑	๐.๖๑๖**	๐.๑๗๓**	๐.๖๑	๑.๖๔
X๒		๑	๐.๔๓๖**	๐.๕๐	๑.๙๖
X๓			๑	๐.๗๙	๑.๒๕

จากตารางที่ ๖ การทดสอบความสัมพันธ์เบื้องต้นระหว่างตัวแปรอิสระทั้ง ๓ ด้าน โดยการใช้สหสัมพันธ์เพียร์สัน พบว่ามีค่าอยู่ระหว่าง ๐.๑๗๓ ถึง ๐.๖๑๖ ซึ่งการตรวจสอบความเป็นอิสระของความคลาดเคลื่อน โดยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระมีค่าระหว่าง (r น้อยกว่า ๐.๘๐) แสดงว่าความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระไม่มีปัญหาการเกิด Multicollinearity และตัวแปรอิสระไม่มีความสัมพันธ์กันเอง เนื่องจากค่า Tolerance อยู่ระหว่าง ๐.๕๐ ถึง ๐.๗๙ ซึ่งมีค่ามากกว่า ๐.๑๐ กับค่า Variance Inflation Factor (VIF) อยู่ระหว่าง ๑.๒๕ ถึง ๑.๙๖ ซึ่งมีค่าน้อยกว่า ๑๐ และค่า Durbin – Watson มีค่า ๑.๖๐๖ ซึ่งอยู่ในระหว่างช่วงการยอมรับ ได้แก่ ๑.๕๐ ถึง ๒.๕๐ แสดงว่าความคลาดเคลื่อนระหว่างตัวแปรมีความอิสระต่อกัน จึงเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้นของสถิติวิเคราะห์ถดถอย

ตารางที่ ๗ แสดงผลการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

ความผูกพันกับองค์กร	Coefficients			t	P-Value
	Unstandardized Coefficients		Standardize Coefficient		
	B	Std. Error	β		
ค่าคงที่	๒.๒๙	๐.๑๙		๑๑.๕๗	๐.๐๐
ด้านความเชื่อมั่นและการยอมรับเป้าหมายและค่านิยมองค์กร	-๐.๐๗	๐.๐๔	-๐.๑๐	-๑.๕๘	๐.๑๑
ด้านความเต็มใจที่จะทุ่มเทเพื่อองค์กร	๐.๑๘	๐.๐๕	๐.๒๔	๓.๓๒	๐.๐๐
ด้านความปรารถนาในการดำรงความเป็นสมาชิกองค์กร	๐.๓๓	๐.๐๔	๐.๔๕	๗.๘๓	๐.๐๐

$$R = ๐.๕๗, R^2 = ๐.๓๓, \text{Adjusted } R^2 = ๐.๓๒, SE = ๐.๓๐, \text{Sig F Change} = ๐.๐๐$$

จากตารางที่ ๗ พบว่าความผูกพันกับองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน โดยสามารถเรียงลำดับอิทธิพลของแต่ละด้านได้ดังนี้ ด้านความปรารถนาในการดำรงความเป็นสมาชิกองค์กร และด้านความเต็มใจที่จะทุ่มเทเพื่อองค์กร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งความผูกพันกับองค์กรสามารถร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท ได้ร้อยละ ๓๒.๐๐

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยสูงที่สุด คือ ด้านการสรรหาและคัดเลือก รองลงมาคือ ด้านการวางแผน ทรัพยากรมนุษย์ ด้านแรงงานสัมพันธ์ ด้านการฝึกอบรมและพัฒนา ด้านสุขภาพและความปลอดภัย ตามลำดับ ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากการศึกษาความผูกพันกับองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยสูงสุด คือ ด้านความปรารถนาในการดำรงความเป็นสมาชิกองค์กร รองลงมาคือ ด้านความเต็มใจที่จะทุ่มเทเพื่อองค์กร ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๑. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ด้านการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท ผลการศึกษา พบว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ด้านการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริพงศ์ สมพิรพันธ์ (๒๕๖๐)^๑ ศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานสหกรณ์ภาคการเกษตรในจังหวัดนครราชสีมา อีกทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของ ประมุข พรหมพุย และกรเอก กาญจยาโกคิน (๒๕๖๒)^๒ ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและย่อมแห่งประเทศไทย และสอดคล้องกับการศึกษาของ อัญชิตา กมลเกียรติกิตติ และ ชินโสณวิสิฐนิกิจา (๒๕๖๒)^๓ ศึกษาเรื่อง ปัจจัยการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท เค-ไมล์ แอร์ จำกัด ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้เพราะบริษัทให้ความสำคัญกับกระบวนการวางแผนทรัพยากรมนุษย์เป็นสำคัญ โดยบริษัทจะมุ่งเน้นในกระบวนการการคาดการณ์กำลังคนเพื่อให้ทราบถึงปริมาณ และระยะเวลาที่ต้องการใช้กำลังคนในการปฏิบัติงานในอนาคต มีการวิเคราะห์งานทำให้ทราบว่ากำลังคนที่ต้องการนั้นมีคุณสมบัติอย่างไร เพื่อที่จะนำไปสรรหาและคัดเลือกบุคคลต่อไป พร้อมกับการวางแผนการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภายในบริษัทอย่างเป็นระบบ และมีการกำหนดคุณสมบัติของแต่ละตำแหน่งในบริษัทอย่างชัดเจน

^๑ ศิริพงศ์ สมพิรพันธ์, “กระบวนการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงานสหกรณ์ภาคการเกษตรในจังหวัดนครราชสีมา”, การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน, ๒๕๖๐), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://narinet.sut.ac.th:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/445/RMUTI_Thes150-61.pdf?sequence=1&isAllowed=y [๕ ตุลาคม ๒๕๖๓].

^๒ ประมุข พรหมพุย, “ประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย”, วารสารศิลปการจัดการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มีนาคม ๒๕๖๓): ๔๖-๕๘.

^๓ อัญชิตา กมลเกียรติกิตติ, “ปัจจัยการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท เค-ไมล์ แอร์ จำกัด”, วารสารวิชาการ veridian E – Journal , Silpakorn University ฉบับภาษาไทย (สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร), ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๖๓): ๑๓๖๑-๑๓๘๑.

๒. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ด้านการสรรหาและการคัดเลือก ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท ผลการศึกษา พบว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ด้านการสรรหาและการคัดเลือกส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอัญชิตา กมลเกียรติกิตติ และชินโสณวิสิฐนิจิจา (๒๕๖๒) ศึกษา เรื่อง ปัจจัยการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท เค-ไมล์ แอร์ จำกัด อีกทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของวนิดา วงศ์สร้างทรัพย์ (๒๕๕๗)^๕ ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีผลต่อประสิทธิภาพงานของพนักงาน บริษัท เอส จี เซ็นเตอร์ จำกัด และสอดคล้องกับการศึกษาของปัทมา รูปสุวรรณกุล (๒๕๖๒)^๖ ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในสวนอุตสาหกรรมโรจนะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้เพราะบริษัท ให้ความสำคัญกับกระบวนการสรรหาและคัดเลือก โดยบริษัทจะมีการสรรหาและคัดเลือกบุคคลทั้งภายในและภายนอก เพื่อเข้ามาปฏิบัติงานในตำแหน่งที่ว่าง ทำให้พนักงานรู้สึกได้ว่าบริษัทมีการสรรหาที่เป็นธรรม โดยพิจารณาจากคุณสมบัติอย่างเหมาะสมกับตำแหน่งงานและมีเกณฑ์มาตรฐานในการคัดเลือกบุคลากรที่ตรงตามคุณสมบัติที่บริษัทกำหนดไว้

๓. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ด้านการฝึกอบรมและพัฒนา ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท ผลการศึกษา พบว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ด้านการฝึกอบรมและพัฒนา ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจุฑารัตน์ เพ็ชรสุวรรณ (๒๕๖๐)^๗ ศึกษาเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานโรงแรมบางกอกเซ็นเตอร์ อีกทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของอนุชาติ ปิยนราวิชญ์ (๒๕๕๙)^๘ ศึกษาเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิภาพผลองค์กร

^๕ วนิดา วงศ์สร้างทรัพย์, “การจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท เอสจี เซ็นเตอร์ จำกัด”, การค้นคว้าอิสระปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๗), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://dspace.spu.ac.th/handle/123456789/5221> [๕ ตุลาคม ๒๕๖๗].

^๖ ปัทมา รูปสุวรรณกุล, “การจัดการทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในสวนอุตสาหกรรมโรจนะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑, (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๒) : ๔๑-๕๔.

^๗ จุฑารัตน์ เพ็ชรสุวรรณ, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผล ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน โรงแรมบางกอกเซ็นเตอร์”, การค้นคว้าอิสระปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๖๑), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://dspace.spu.ac.th/handle/123456789/5720?mode=full> [๕ ตุลาคม ๒๕๖๗].

^๘ อนุชาติ ปิยนราวิชญ์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิภาพขององค์กรของสำนักงานเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร”, สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๕๙), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://mis.kirk.ac.th/librarytext/mpa/2559/F_Anuchat_%20Piyanaravit.pdf [๕ ตุลาคม ๒๕๖๗].

ของสำนักงานเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร และสอดคล้องกับการศึกษาของ ประมุข พรหมพัย และ กรเอก กาญจยาโกคิน (๒๕๖๒)^๔ ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและย่อมแห่งประเทศไทย ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้เพราะบริษัทให้ความสำคัญกับกระบวนการการฝึกอบรม พัฒนาที่เป็นการเพิ่มพูนความรู้ และทัศนคติอย่างต่อเนื่อง มีการส่งเสริมให้พนักงานเข้ารับการฝึกอบรม และพัฒนาในหลักสูตรที่เหมาะสมทั้งภายใน และภายนอกบริษัท ทำให้พนักงานของบริษัทเข้าใจขั้นตอนการปฏิบัติงาน ได้ดีมากยิ่งขึ้น ทำให้พนักงานสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมมาปรับใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

๔. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ด้านค่าตอบแทนและประโยชน์เกื้อกูลส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท ผลการศึกษา พบว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ไม่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท ทั้งนี้ เพราะบริษัทมีกระบวนการในด้านการบริหารค่าตอบแทนที่ยังไม่สามารถตอบสนองให้กับพนักงานทุกคนได้อย่างเสมอภาคกันอาจเนื่องมาจากพนักงานที่เพิ่งเข้ามาทำงานมีอายุการทำงานน้อย จึงทำให้มีอัตราเงินเดือนน้อยกว่าพนักงานที่ทำมานานและค่าตอบแทนพนักงานที่ได้ยังไม่สามารถจ่ายค่าตอบแทนได้อย่างเหมาะสมกับตำแหน่ง ความสามารถ และประสบการณ์ รวมทั้งสวัสดิการอื่น ๆ ของบริษัทที่ยังไม่สามารถแข่งขันกับบริษัทอื่นได้ นอกจากนี้ การบริหารค่าตอบแทนและผลประโยชน์เกื้อกูลของบริษัทฯ ไม่สามารถกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจในการทำงานได้ จึงทำให้พนักงานมีอัตราการลาออกสูงและกระบวนการดังกล่าวจึงทำให้การทำงานของพนักงานลดประสิทธิภาพในการทำงานลง

๕. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ด้านสุขภาพและความปลอดภัยส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน ผลการศึกษา พบว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ด้านสุขภาพและความปลอดภัยส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อัญชิตา กมลเกียรติกิตติ และชินโสณวิสิฐนิกิจา (๒๕๖๒)^๕ ศึกษาเรื่อง ปัจจัยการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท เค-โมล์ แอร์ จำกัด อีกทั้ง

^๔ ประมุข พรหมพัย, “ประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย”, วารสารศิลปการจัดการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มีนาคม ๒๕๖๓): ๔๖-๕๘.

^๕ อัญชิตา กมลเกียรติกิตติ, “ปัจจัยการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท เค-โมล์ แอร์ จำกัด”, วารสารวิชาการ veridian E – Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย (สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร), ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๖๓): ๑๓๖๑-๑๓๘๑.

สอดคล้องกับการศึกษาของวนิดา วงศ์สร้างทรัพย์ (๒๕๕๗)^{๑๐} ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีผลต่อประสิทธิภาพงานของพนักงาน บริษัท เอส จี เซ็นเตอร์ จำกัด และสอดคล้องกับการศึกษาของปัทมา รูปสุวรรณกุล (๒๕๖๒)^{๑๑} ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในสวนอุตสาหกรรมโรจนะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกันเนื่องจากบริษัทมีมาตรการดูแลความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน มีอุปกรณ์ความปลอดภัยให้พนักงานสวมใส่เพื่อป้องกันอันตรายจากการทำงาน พร้อมกันนี้บริษัทยังมีกิจกรรมให้ออกกำลังกาย และมีตรวจสุขภาพประจำปีอย่างสม่ำเสมอ

๖. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ด้านแรงงานสัมพันธ์ ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท ผลการศึกษา พบว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ด้านแรงงานสัมพันธ์ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอัญชิตา กมลเกียรติกิตติ และชินโสณ วิสิฐนิจิกิจา (๒๕๖๒) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท เค-ไมล์ แอร์ จำกัด อีกทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของวนิดา วงศ์สร้างทรัพย์ (๒๕๕๗) ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีผลต่อประสิทธิภาพงานของพนักงาน บริษัท เอส จี เซ็นเตอร์ จำกัด และสอดคล้องกับการศึกษาของ ปัทมา รูปสุวรรณกุล (๒๕๖๒) ศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในสวนอุตสาหกรรมโรจนะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากบริษัทมีการส่งเสริมให้คำปรึกษาหารือกันระหว่างหัวหน้างานกับพนักงานในประเด็นด้านกฎหมายแรงงาน มีการกำหนดบทลงโทษของพนักงานไว้อย่างชัดเจนเมื่อพนักงานทำผิดกฎ ระเบียบของบริษัทที่สอดคล้องกับกฎหมายแรงงาน และมีการปฏิบัติต่อพนักงานอย่างเป็นธรรม และเป็นไปตามกฎหมาย

๗. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ด้านการประเมินผลการปฏิบัติงานส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท ผลการศึกษา พบว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ไม่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท อาจมีสาเหตุจากกระบวนการดำเนินการในด้านการประเมินผลการปฏิบัติงานยังขาดความยุติธรรมไม่เที่ยงตรงไม่โปร่งใส และไม่สามารถตรวจสอบได้ การกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับประเมินผลการปฏิบัติงานยังไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน จึงทำให้พนักงานอาจเกิดความไม่พึงพอใจต่อผลการประเมินการปฏิบัติงาน และส่งผลให้การปฏิบัติงานไม่มีประสิทธิภาพ

^{๑๐} วนิดา วงศ์สร้างทรัพย์, “การจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท เอสจี เซ็นเตอร์ จำกัด”, การค้นคว้าอิสระปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๗), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://dspace.spu.ac.th/handle/123456789/5221> [๕ ตุลาคม ๒๕๖๗].

^{๑๑} ปัทมา รูปสุวรรณกุล, “การจัดการทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในสวนอุตสาหกรรมโรจนะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑, (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๒) : ๔๑-๕๔.

๘. ความผูกพันกับองค์กร ด้านความเชื่อและการยอมรับเป้าหมายและค่านิยมองค์กรส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท ผลการศึกษา ความผูกพันกับองค์กร ด้านความเชื่อและการยอมรับเป้าหมายและค่านิยมองค์กรไม่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทและไม่ได้สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยในงานวิจัยอื่นๆ อาจมีสาเหตุจากพนักงานบริษัทอาจไม่มีความรู้สึกรักที่มีต่อองค์กรในด้านทัศนคติเชิงบวก โดยพนักงานไม่มีความศรัทธาและเชื่อมั่นในองค์กร ไม่มีความภาคภูมิใจและไม่เต็มใจจะบอกกับผู้อื่นว่าท่านเป็นพนักงานขององค์กร ทำให้ความร่วมมือและความสัมพันธ์ที่ดีกับองค์กรเป็นไปได้ช้า รวมทั้งการตระหนักถึงเป้าหมายขององค์กรในทิศทางเดียวกัน ทำให้เป้าหมายขององค์กรที่ได้กำหนดไว้ และประสิทธิภาพลดลง

๙. ความผูกพันกับองค์กร ด้านความเต็มใจที่จะทุ่มเทเพื่อองค์กรส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท ผลการศึกษาความผูกพันกับองค์กร ด้านความเต็มใจที่จะทุ่มเทเพื่อองค์กรส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อริศา กลอยพรมราช และเสาวลักษณ์ จัตตน์น้อม (๒๕๖๒)^{๑๒} ศึกษาเรื่องบรรยากาศองค์กร และความผูกพันต่อองค์กรส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน: บริษัทหลักทรัพย์ A และบริษัทหลักทรัพย์ B อีกทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของ ดลหทัย อนุตรโต (๒๕๖๓)^{๑๓} ศึกษาเรื่องทักษะวิชาชีพบัญชีและความผูกพันต่อองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการเหล่าการเงิน มณฑลทหารบกที่ ๑๒ ในค่ายจักรพงษ์ จังหวัด ปราจีนบุรี และสอดคล้องกับการศึกษาของ วิภา อ่ำกลัด (๒๕๖๓)^{๑๔} ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตและความผูกพันต่อองค์กรที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานสายงานอุตสาหกรรมสิ่งทอในเขตกรุงเทพมหานคร จำกัด ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้ อาจมีสาเหตุจากพนักงานรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งกับองค์กรและมีความสัมพันธ์กับองค์กรที่ดี พนักงานมีความกระตือรือร้นและมุ่งมั่นในการทำงานอย่างมี

^{๑๒} อริศา กลอยพรมราช, “บรรยากาศองค์กร และความผูกพันต่อองค์กร ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงาน : บริษัทหลักทรัพย์ A และบริษัทหลักทรัพย์ B”, วารสารการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยสารคาม, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๑๔๖-๑๕๙.

^{๑๓} ดลหทัย อนุตรโต, “ทักษะวิชาชีพบัญชีและความผูกพันต่อองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการเหล่าการเงิน มณฑลทหารบกที่ ๑๒ ในค่ายจักรพงษ์ จังหวัดปราจีนบุรี”, การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๖๓), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.repository.rmutt.ac.th/dspace/handle/123456789/4193> [๕ ตุลาคม ๒๕๖๓].

^{๑๔} วิภา อ่ำกลัด, “คุณภาพชีวิตและความผูกพันองค์กรที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานในสายงานอุตสาหกรรมสิ่งทอในเขตกรุงเทพมหานคร”, สารนิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๖๓), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://ir-ithesis.swu.ac.th/dspace/handle/123456789/974> [๕ ตุลาคม ๒๕๖๓].

ประสิทธิภาพ ใช้ความสามารถ ทักษะ การทำงานร่วมกันเป็นทีม เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ในเชิงบวกจากการเต็มใจที่จะทุ่มเทเพื่อองค์กร เสียสละเวลาและปฏิบัติงานให้เสร็จตรงตามเวลาเพื่อให้องค์กรประสบผลสำเร็จ และพนักงานมีความพยายามอย่างเต็มที่ เต็มใจ อุทิศร่างกาย เพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย

๑๐. ความผูกพันกับองค์กร ด้านความปรารถนาในการดำรงความเป็นสมาชิกองค์กรส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท ผลการศึกษา ความผูกพันกับองค์กร ด้านความปรารถนาในการดำรงความเป็นสมาชิกองค์กรส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัท อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อริศชา กลอยพรมราช และเสาวลักษณ์ จัตตน์น้อม (๒๕๖๒)^{๑๕} ศึกษาเรื่องบรรยากาศองค์กรและความผูกพันต่อองค์กรส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทหลักทรัพย์ A และบริษัทหลักทรัพย์ B อีกทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของ ดลหทัย อนุตรโต (๒๕๖๒)^{๑๖} ศึกษาเรื่อง ทักษะวิชาชีพบัญชีและความผูกพันต่อองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการเหล่าการเงิน มณฑลทหารบกที่ ๑๒ ในค่ายจักรพงษ์ จังหวัดปราจีนบุรี และสอดคล้องกับการศึกษาของวิภา อ่ำกลัด (๒๕๖๓)^{๑๗} ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตและความผูกพันต่อองค์กรที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานสายงานอุตสาหกรรมสิ่งทอในเขตกรุงเทพมหานคร จำกัด ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้ อาจมีสาเหตุจากพนักงานบริษัท มีโอกาสในการเติบโตในสายงานอาชีพของพนักงานในแต่ละแผนก ในแต่ละตำแหน่ง อาจมีโอกาสที่เท่ากัน มีการสนับสนุนที่ดีทั้งในเรื่องของการพัฒนาทักษะความรู้ ความสามารถ และเพิ่มเวลาพักเบรกย่อย เพื่อลดความเหนื่อยล้าที่เกิดจากงานที่มีปริมาณเยอะ ความเข้าใจในงานและการสื่อสารจากหัวหน้างานกับพนักงานได้โดยตรง ทำให้พนักงานรู้สึกถึงการเอาใจใส่ จึงทำให้พนักงานต้องการปฏิบัติงานในองค์กรต่อไป รวมทั้งรู้สึกถึงการช่วยรักษาผลประโยชน์ขององค์กร และทำให้ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานเพิ่มขึ้น

^{๑๕} อริศชา กลอยพรมราช, “บรรยากาศองค์กร และความผูกพันต่อองค์กร ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงาน : บริษัทหลักทรัพย์ A และบริษัทหลักทรัพย์ B”, วารสารการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยสารคาม, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๑๔๖-๑๕๙.

^{๑๖} ดลหทัย อนุตรโต, “ทักษะวิชาชีพบัญชีและความผูกพันต่อองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการเหล่าการเงิน มณฑลทหารบกที่ ๑๒ ในค่ายจักรพงษ์ จังหวัดปราจีนบุรี”, การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๖๓), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.repository.rmutt.ac.th/dspace/handle/123456789/4193> [๕ ตุลาคม ๒๕๖๓].

^{๑๗} วิภา อ่ำกลัด, “คุณภาพชีวิตและความผูกพันองค์กรที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานในสายงานอุตสาหกรรมสิ่งทอในเขตกรุงเทพมหานคร”, สารนิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๖๓), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://ir-thesis.swu.ac.th/dspace/handle/123456789/974> [๕ ตุลาคม ๒๕๖๓].

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

๑.๑ องค์กรควรให้ความสำคัญในด้านของการบริหารค่าตอบแทนและผลประโยชน์เกื้อกูล โดยควรมีการปรับปรุงนโยบายในการจ่ายค่าตอบแทนให้เหมาะสมกับตำแหน่ง ความสามารถและประสบการณ์ และเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน โดยผ่านกระบวนการที่ดีจะเป็นการส่งเสริมให้องค์กรสร้างแรงจูงใจพนักงานให้มีความสุขในการทำงานได้มากขึ้นและส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานได้มากขึ้น

๑.๒ องค์กรควรปรับปรุงกระบวนการในการประเมินผลการปฏิบัติงานให้พนักงานเข้าใจถึงความยุติธรรม ความเที่ยงตรง โปร่งใส และตรวจสอบได้ การกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับประเมินผลการปฏิบัติงานให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน พร้อมกับแจ้งผลการปฏิบัติงานทำให้พนักงานทราบถึงผลการปฏิบัติงานว่ามีมาตรฐาน เพื่อทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานได้มากขึ้น

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรศึกษาตัวแปรที่องค์กรยังขาดประสิทธิภาพในเชิงลึกเพื่อนำข้อมูลการวิจัยไปปรับปรุงได้อย่างชัดเจนมากขึ้น และควรเน้นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้เข้าใจและนำเสนอข้อมูลที่มีคุณภาพ

๒.๒ การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ และความผูกพันของพนักงานในอุตสาหกรรมด้านอาหาร ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไปเปลี่ยนการศึกษเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมอื่น

บรรณานุกรม

ประมุข พรหมพุย. “ประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย”. วารสารศิลปการจัดการ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มีนาคม ๒๕๖๓) : ๔๖-๕๘.

ปัทมา รูปสุวรรณกุล. “การจัดการทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในสวนอุตสาหกรรมโรจนะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธนบุรี. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑. (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๒): ๔๑-๕๔.

อัญชิตา กมลเกียรติศักดิ์. “ปัจจัยการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท เค-ไมล์ แอร์ จำกัด”. วารสารวิชาการ veridian E – Journal , Silpakorn University ฉบับภาษาไทย (สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, มหาวิทยาลัยศิลปากร). ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๖๓) : ๑๓๖๑-๑๓๘๑.

อริศชา กลอยพรมราช. “บรรยากาศองค์กร และความผูกพันต่อองค์กร ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงาน : บริษัทหลักทรัพย์ A และบริษัทหลักทรัพย์ B”. **วารสารการบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยสารคาม**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๑๔๖-๑๕๙.

จุฑารัตน์ เพ็ชรสุวรรณ. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผล ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานโรงแรมบางกอกเซ็นเตอร์”. **การค้นคว้าอิสระปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๖๑. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://dspace.spu.ac.th/handle/123456789/5720?mode=full> [๕ ตุลาคม ๒๕๖๗].

ดลหทัย อนุตธโต. “ทักษะวิชาชีพบัญชีและความผูกพันต่อองค์กรที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการเหล่าการเงิน มณฑลทหารบกที่ ๑๒ ในค่ายจักรพงษ์ จังหวัดปราจีนบุรี”. **การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๖๓. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.repository.rmutt.ac.th/dspace/handle/123456789/4193> [๕ ตุลาคม ๒๕๖๗].

วนิดา วงศ์สร้างทรัพย์. “การจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท เอสจี เซ็นเตอร์ จำกัด”. **การค้นคว้าอิสระปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๗. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://dspace.spu.ac.th/handle/123456789/5221> [๕ ตุลาคม ๒๕๖๗].

วิภา อ่ำกลัด. “คุณภาพชีวิตและความผูกพันองค์กรที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานในสายงานอุตสาหกรรมสิ่งทอในเขตกรุงเทพมหานคร”. **สารนิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๖๓. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://ir-ithesis.swu.ac.th/dspace/handle/123456789/974> [๕ ตุลาคม ๒๕๖๗].

ศิริพงศ์ สมพิรพันธ์. “กระบวนการจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่ส่งผลประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงานสหกรณ์ภาคการเกษตรในจังหวัดนครราชสีมา”. **การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน, ๒๕๖๐. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://narinet.sut.ac.th:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/445/RMUTI_Thes150-61.pdf?sequence=1&isAllowed=y [๕ ตุลาคม ๒๕๖๗].

อนุชาติ ปิยนารวิชญ์. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลขององค์กรของสำนักงานเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร”. **สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๕๙. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://mis.krirk.ac.th/librarytext/mpa/2559/F_Anuchat_%20Piyavaravit.pdf [๕ ตุลาคม ๒๕๖๗].

การบูรณาการไตรสิกขาและแนวคิดจิตสาธารณะเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

Integrating the Threefold Training and Public Mind Concepts to Promote Environmental Conservation

พชรวีร์ ทองประยูร*

Phatcharavee Thongprayoon

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Doctor of Philosophy Buddhist Studies Buddhapanya Sri Dvaravati Buddhist College,

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: patcharathong302560@gmail.com.

Received: September 30, 2024

Revised: December 12, 2024

Accepted: December 16, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อบูรณาการไตรสิกขาและแนวคิดจิตสาธารณะสำหรับส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับไตรสิกขาและแนวคิดจิตสาธารณะจากตำรา หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วบูรณาการไตรสิกขาและแนวคิดจิตสาธารณะตามวิธีบูรณาการที่ ๒ คือ การปรับหลักพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์ตามแนวคิดของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ผลการบูรณาการทำให้ได้ “MSMW Model” เพื่อการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย M = Moral Behavior (พฤติกรรมทางศีลธรรม) การมีพฤติกรรมที่ประกอบด้วยศีลธรรม ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น การใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดและยั่งยืน S = Social Responsibility (ความรับผิดชอบต่อสังคม) การไม่สร้างความเดือดร้อนต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความรับผิดชอบ M = Moral Mind (จิตใจอันประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม) การมีจิตใจที่มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเมตตากรุณาและมุ่งมั่นในการพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตราบนานเท่านาน W = Wisdom (ปัญญา) การมีปัญญาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การคิดค้นแนวทางใหม่ ๆ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง การนำ MSMW Model มาปฏิบัติจริงจะส่งเสริมการอนุรักษ์

* นายพชรวีร์ ทองประยูร Mr.Phatcharavee Thongprayoon นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Ph.D. student in Buddhism (Buddhist Studies Program) Buddhapanya Sri Dvaravati Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านพฤติกรรม จิตใจ และการใช้ปัญญาเพื่อคิดค้นและพัฒนาแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการรักษาสิ่งแวดล้อมและสังคม

คำสำคัญ: จิตสาธารณะ; ไตรสิกขา; บุรณการ; สิ่งแวดล้อม

Abstract

This academic article aims to integrate the Tri-Sikkha and public-mindedness concept to promote environmental conservation. It studies and researches information about the Tri-Sikkha and public-mindedness concept from textbooks, books, and related research, and integrates the Tri-Sikkha and public-mindedness concept according to the second integration method, which is to adapt Buddhism to the science of Phra Phrombandit (Prayoon Dhammajito). The integration results in the “MSMW Model” for promoting environmental conservation, consisting of M = Moral Behavior (moral behavior), having moral behavior, not harming the natural environment and the environment created by humans, using resources wisely and sustainably, S = Social Responsibility (social responsibility), not causing trouble to society and the environment, , M = Moral Mind (a mind with morality and ethics), having a mind with morality and ethics, having compassion and determination to protect the environment for as long as possible, W = Wisdom (wisdom), having wisdom in environmental conservation, continuously inventing new approaches to environmental conservation. However, the implementation of the MSMW Model will promote sustainable environmental conservation. Both in terms of behavior, mind and using intelligence to invent and develop effective approaches to preserve the environment and society.

Keywords: Public-mindedness concept; Tri-Sikkha/Threefold Training; Integration; Environment

บทนำ

แนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมและไตรสิกขานั้นมีความเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้งซึ่งการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ และมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยแนวทางที่เชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาคุณธรรมในตัวบุคคลกับการปฏิบัติเพื่อรักษาสมดุลของธรรมชาติ หลักพุทธธรรมและพัฒนาคนในทางพระพุทธศาสนาจัดวางเป็นหลักเรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลเกิดการพัฒนามีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีคุณภาพ^๑ พฤติกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ศีลเน้นการประพฤติที่ไม่เบียดเบียน สมาธิช่วยสร้างจิตสำนึกที่สงบมั่นคง และปัญญาเสริมความเข้าใจที่ลึกซึ้งในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการเข้ากับแนวทางแก้ไขปัญหาสังคมสิ่งแวดล้อมในทุกมิติ

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ มีทั้งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่มีประโยชน์และมีโทษ สิ่งแวดล้อมสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

๑. สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (Natural Environment) เราสามารถจำแนกออกได้เป็น ๒ พวก คือ สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต (Biotic Environment) มีลักษณะเฉพาะตัวถูกควบคุมโดยพันธุกรรม เช่น พืช สัตว์ มนุษย์ เป็นต้น สิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิต (Abiotic Environment) ที่ไม่สามารถเคลื่อนที่ได้เอง ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็นได้ด้วยตาและไม่ถูกควบคุมทางพันธุกรรม เช่น ดิน อากาศ น้ำ แสงแดด แร่ เป็นต้น

๒. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Environment) สามารถจำแนกออกได้เป็น ๒ พวก คือ สิ่งแวดล้อมทางชีวกายภาพ (Bio-physical Environment) เช่น ต้นไม้ที่เกิดจากการเพาะเนื้อเยื่อในห้องทดลอง การโคลนนิ่ง แพะ และ แกะจากเซลล์เนื้อเยื่อ และการตัดต่อพันธุกรรมพืชต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งแวดล้อมทางสังคม หรือนามธรรม (Social or Abstract Environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีรูปร่าง จับต้องไม่ได้ แต่มนุษย์สามารถนำมาปฏิบัติได้ เพื่อให้มนุษย์และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม ก็คือการจัดระเบียบสิ่งแวดล้อมนั่นเอง เช่น วัฒนธรรมจารีตประเพณี ศาสนา กฎหมาย ความเชื่อ ค่านิยม เป็นต้น

แนวคิดการบูรณาการนี้มีความจำเป็น เนื่องจากปัญหาสังคมสิ่งแวดล้อมมิใช่เพียงปัญหาทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงวิกฤตทางจิตใจและคุณธรรมของมนุษย์ การนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในมิติ

^๑ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๖๓), หน้า ๓๔.

สิ่งแวดล้อมจึงช่วยเสริมสร้างทั้งการดูแลสุขภาพธรรมชาติและการพัฒนาจิตสำนึกเชิงจริยธรรมในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้ การผสานแนวทางนี้ยังช่วยส่งเสริมการดำรงชีวิตอย่างสมดุล ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) ที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม

ดังนั้น งานศึกษานี้จึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์และพัฒนาแนวทางที่บูรณาการ พุทธธรรม โดยเฉพาะหลักไตรสิกขา เข้ากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างวิถีชีวิตที่ยั่งยืน และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันระหว่างจิตสำนึกทางศีลธรรมและการรักษาสมดุลของธรรมชาติ.

ความหมายของจิตสาธารณะ

การสร้างคนให้มีจิตสาธารณะมีความสำคัญมากต่อ บุคคล องค์กร สังคม และประเทศชาติ ถ้าเราสามารถปลูกฝัง ส่งเสริม หรือพัฒนาการมีจิตสาธารณะด้วยวิธีการต่างๆได้ ทำให้บุคคลเห็นประโยชน์ส่วนรวมไม่เห็นประโยชน์ส่วนตนมาก่อนแล้วหันกลับมาช่วยกันดูแลรับผิดชอบสิ่งแวดล้อม ปัญหาเรื่องการทำลายสิ่งแวดล้อมก็จะลดลงได้อย่างยั่งยืน^๒

จิตสาธารณะหมายถึงการใส่ใจและมีส่วนร่วมในประโยชน์ส่วนรวม การคิดดี ทำดี และยึดผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ไม่ทำลายหรือเบียดเบียนบุคคล สังคม วัฒนธรรม ประเทศชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านการใช้ พฤติกรรมการใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัด ทะนุถนอม และรักษาทรัพย์สินสาธารณะในโรงเรียน เช่น ดูแลรักษาสสิ่งของให้อยู่ในสภาพดี

๒. ด้านการถือปฏิบัติหน้าที่ พฤติกรรมที่มุ่งปฏิบัติเพื่อส่วนรวม เช่น การทำตามหน้าที่ เคารพกฎระเบียบ และรับอาสาทำบางสิ่งเพื่อส่วนรวม

๓. ด้านการเคารพสิทธิ พฤติกรรมการเคารพในการใช้ของส่วนรวม ไม่ยึดของส่วนรวมมาเป็นของตน แบ่งปันและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม

๔. ด้านการปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม พฤติกรรมการทำความดีให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคมอย่างเต็มใจ ไม่หวังผลตอบแทน เช่น การช่วยเหลือผู้อื่นด้วยกำลังกาย ปัญญา และทรัพย์สินตามความสามารถของตน^๓

^๒ ชัยวัฒน์ สุธิธิตน์, *สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี พรินท์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๑๑.

^๓ กรรยา พรณนา, *จิตสาธารณะสร้างได้ง่ายนิดเดียว*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๓-๑๕.

ความสำคัญของจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อความสงบเรียบร้อย และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม การสร้างจิตสาธารณะต้องเริ่มตั้งแต่การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในตัวบุคคล โดยอาศัยการเรียนรู้ และประสบการณ์ที่ได้จากการใช้ชีวิตในสังคม ซึ่งสามารถทำได้ผ่านการศึกษา การอบรมสั่งสอน และการปฏิบัติจริง หากสังคมขาดจิตสาธารณะ จะนำไปสู่ความไม่สงบเรียบร้อย ขาดระเบียบ และเกิดความขัดแย้งมากขึ้น จึงเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายในสังคมที่จะร่วมมือกันในการปลูกฝังและส่งเสริมจิตสาธารณะ ในตัวบุคคล เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุขและเจริญก้าวหน้า หากสังคมขาดการมีจิตสาธารณะ อาจเกิดผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กรหรือหน่วยงาน ชุมชน ตลอดจนผลกระทบต่อประเทศชาติ การขาดจิตสาธารณะในบุคคลจะสร้างความเดือดร้อนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ครอบครัวสูญเสียความรัก และความสามัคคี มีการทะเลาะวิวาทและการแก่งแย่งกันภายในครอบครัว ในองค์กรหรือหน่วยงาน จะทำให้องค์กรและหน่วยงานด้อยประสิทธิภาพและมีปัญหาในการดำเนินงาน ขาดการประสานงาน ระหว่างหน่วยงานภายใน ชุมชนมีความอ่อนแอ ขาดความร่วมมือในการป้องกันแก้ไขปัญหาหรือพัฒนา ชุมชนให้เจริญ ในระดับประเทศจะทำให้เกิดการแบ่งฝ่าย การดำเนินการต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นผลประโยชน์ ของตนเองและพวกพ้อง ประเทศจะมีการพัฒนาอย่างช้า ๆ และอาจมีสภาพล้าหลังเมื่อเปรียบเทียบกับ ประเทศอื่น ๆ

ผลที่ได้จากการมีจิตสาธารณะ เมื่อทุกคนเคารพกฎและปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม จะเกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม การเคารพกฎและหลักศีลธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมีระเบียบ และลดความขัดแย้ง ที่อาจเกิดขึ้นจากการละเมิดกฎ การช่วยเหลือและการเอาใจใส่ต่อกันจะทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกอบอุ่น และมีความสุขในการอยู่ร่วมกัน เมื่อทุกคนมีจิตสาธารณะ จะเกิดความร่วมมือและความสามัคคีในการทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การมีจิตสาธารณะทำให้คนมีความพร้อมที่จะทำงานร่วมกันและ สามารถรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๕

ระดับของจิตสาธารณะ

การวัดจิตสาธารณะเป็นการวัดที่ยากมาก ในการที่จะวัดพฤติกรรมให้ออกมาชัดเจน ผู้วัดจึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาวิธีการวัดที่หลากหลาย โดยมีการวัดที่ต่อเนื่องให้ครอบคลุมคุณลักษณะด้านจิตสาธารณะทั้ง ๓ องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบการหลีกเลี่ยงการใช้ หรือ การกระทำที่จะทำให้เกิดการ ขำรุคเสียหายต่อส่วนรวม การถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสິงของที่เป็นส่วนรวม และ

^๕ ปัญญา รุ่งเรือง, “จิตสาธารณะ: แนวคิดพื้นฐานและการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาและปลูกฝังจิตสาธารณะให้แก่ ผู้เรียน”, งานประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑๑ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, (๑๑-๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒), หน้า ๑๕๑๓.

การเคารพสิทธิในการใช้ของร่วมกัน เกณฑ์ตามกระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัยบุคคลของ บลุ่ม ประกอบ ด้วย ๕ ขั้นคือ ขั้นที่ ๑ ขั้นการรับรู้ ขั้นที่ ๒ ขั้นการสนองตอบ ขั้นที่ ๓ ขั้นการเห็นคุณค่า ขั้นที่ ๔ ขั้นการจัดระบบ ขั้นที่ ๕ ขั้นพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย จากกระบวนการของบลุ่มในการพัฒนาลักษณะนิสัย สามารถนำมากำหนดเกณฑ์การให้คะแนน ประเมินจิตสาธารณะ เป็น ๕ ระดับดังนี้ เกณฑ์การให้ ๑ คะแนน เมื่อผู้กระทำให้มีจิตสาธารณะขั้นการรับรู้ (Perceiving) เกณฑ์การให้ ๒ คะแนน เมื่อผู้กระทำให้มีจิตสาธารณะ ขั้นการตอบสนอง (Responding) เกณฑ์การให้ ๓ คะแนน เมื่อผู้กระทำให้มีจิตสาธารณะขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) เกณฑ์การให้ ๔ คะแนน เมื่อผู้กระทำให้มีจิตสาธารณะขั้นการจัดระบบ (organizing) และเกณฑ์การให้ ๕ คะแนน เมื่อผู้กระทำให้มีจิตสาธารณะขั้นปฏิบัติจนเป็นลักษณะนิสัย (characterization) เกณฑ์ในที่นี้เป็นเพียงแนวทางในการนำไปปฏิบัติการประเมินจิตสาธารณะเท่านั้น เป็นการกำหนดระดับของความคิด จากระดับความดีน้อยที่สุดไปสู่ระดับความดีที่สุด หรือ จากความดีมากที่สุดไปหาความดีน้อยที่สุดก็ได้ โดยผู้ประเมินต้องพิจารณาว่าผู้ตอบมีจิตสาธารณะระดับใด จากกลุ่มของคำตอบแล้ว แปลความจากคะแนนการประเมินว่าอยู่ในกลุ่มใดของระดับจิตสาธารณะ^๕

กระบวนการจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะจะเกิดขึ้นได้ ต้องเกิดจากกระบวนการฝึกฝนของบุคคลที่ได้รับการฝึกฝนทางจิตใจจาก กระบวนการต่าง ๆ เช่นการเจริญวิปัสสนากรรมฐานเฝ้าติดตามดูอารมณ์ และการควบคุมความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และพยายามคิดในเชิงบวก ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่เป็นกุศลคำนึงถึงการมีส่วนร่วมในสังคม กระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ส่วนรวมและความสัมพันธ์ที่แสดงออกเพื่อสังคม ถ้าเป็นวัตถุหรือสิ่งของทุกคน สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ จะเป็นแนวทางการสร้างจิตสาธารณะให้เกิดเข้มแข็ง จิตสาธารณะนับว่า มีความสำคัญในทุกระดับสังคม ตั้งแต่ในระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับประเทศ และสังคมโลก จะส่งผลดีในระดับที่สูงขึ้นไปตามลำดับ

การที่จะสร้างจิตสาธารณะนั้น ควรเริ่มปลูกฝังจิตสำนึกให้กับบุคคล ได้ซึมซับความรับผิดชอบก่อน แล้วค่อยพัฒนาระดับจิตให้มีความเสียสละหรือการได้รับการอบรมจากครอบครัวรับรู้จากผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และสถาบันการศึกษา นอกจากจะอบรมสั่งสอนทั้งด้านวิชาการแล้ว ยังจะต้องอบรม ปลูกฝังเรื่องความรับผิดชอบต่อรู้จักการเสียสละให้ความช่วยเหลือสังคม จึงจะทำให้บุคคลมีจิตสาธารณะ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่การพัฒนาจิตสำนึก สู่กระบวนการเสริมสร้าง จิตสาธารณะ ซึ่งมีแนวทางหรือกระบวนการดำเนินงานกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การสร้างความ ร่วมมือระหว่างหน่วยงานราชการ และหน่วยงานภาคเอกชน ตลอดจนประชาชน โดยกำหนดแผนการ

^๕ ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, *สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี พรินท์ (๑๙๙๑) จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๑๒๓-๑๔๓.

อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งในระยะสั้น และระยะยาวให้ควบคุมการปฏิบัติงานของหน่วยงานสอดคล้อง
สถานการณ์ปัจจุบันและมาตรการต่าง ๆ^๖

ความหมายของไตรสิกขา

ไตรสิกขา (ไตร = สาม, สิกขา = การศึกษา) เป็นระบบการศึกษาและปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงจัด
ขึ้นใหม่หลังจากการตรัสรู้ พระองค์ได้ทรงนำเอาองค์ประกอบของอริยมรรค มีองค์ ๘ ในอริยสัจ ๔
มาจัดเป็นระบบใหม่และให้ชื่อว่า “ไตรสิกขา” โดยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนหลัก ดังนี้

๑. อธิศีลสิกขา การศึกษาศีลในระดับสูง ศีลในที่นี้หมายถึงการประพฤติปฏิบัติเพื่อความถูกต้อง
ทั้งในด้านคำพูด การกระทำ และการเลี้ยงชีพ ที่ไม่ทำให้เกิดความเดือดร้อนหรือความรังเกียจทั้งต่อตนเอง
และผู้อื่น

๒. อธิจิตตสิกขา การศึกษาสมาธิในระดับสูง สมาธิในที่นี้หมายถึงการฝึกฝนและพัฒนาจิต
ให้มีพลัง ความรอบคอบ ความมั่นคง และสภาพจิตที่ใสสะอาด เพื่อให้จิตมีสภาวะที่เหมาะสม

๓. อธิปัญญาสิกขา การศึกษาปัญญาในระดับสูง ปัญญาในที่นี้หมายถึงความรู้ความเข้าใจที่
ถูกต้องเกี่ยวกับธรรมชาติและความเป็นจริงของสิ่งต่างๆ การรู้เท่าทันความเป็นจริงจนสามารถนำความรู้
มาใช้เป็นเครื่องนำทางในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง

อธิศีลสิกขา, อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา จึงเป็นคำที่ใช้เพื่อยืนยันถึงการปฏิบัติที่ลึกซึ้ง
และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในการนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์อย่างแท้จริงตามอุดมคติของ
พระพุทธศาสนา^๗

ความสำคัญของไตรสิกขา

ไตรสิกขามีความสำคัญ ๓ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การดำเนินชีวิตต้องติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กับโลก หรือสิ่งแวดล้อม
นอกตัว โดยใช้ทวารหรือช่องทางรับรู้ (ตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย, ใจ) เพื่อรับข้อมูลและประสบการณ์จาก
สิ่งแวดล้อม การกระทำและการพูด (กาย, วาจา, ใจ) เพื่อตอบสนองและปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม การอยู่ร่วม
กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางสังคมและทางกายภาพอย่างมีความรับผิดชอบ ซึ่งอธิศีลสิกขาส่งเสริมสำคัญในการ
เสริมสร้างให้มนุษย์มีความสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

^๖ สุภาภรณ์ พรหมนา, “จิตสาธารณะการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”, วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, ปีที่ ๒ ฉบับที่
๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๔๓.

^๗ สุรพล ไกรสรารุณ, ไตรสิกขา: ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๔.

๒. ด้านจิตใจ ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือแสดงออกทุกครั้ง จะมีการทำงานของจิตใจ ในการแสดงออกหรือสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เช่น เจตนา, แรงจูงใจ, ความรู้สึก, ปฏิกริยาต่อความสุขหรือความทุกข์ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและจิตใจตามประสบการณ์และความรู้ที่ได้รับ ปฏิกริยาต่อจากสุข-ทุกข์นั้น เช่น ชอบใจ หรือไม่ชอบใจ อยากจะได้ อยากจะเอา อยากจะหนี อยากจะทำลาย ซึ่งจะมีผลชักนำพฤติกรรมทั้งหลาย ตั้งแต่จะให้ดูอะไร หรือไม่ดูอะไร จะพูดอะไร จะพูดกับใครว่าอย่างไร จะอย่างไรก็ดี อธิจิตตสิกขามีส่วนสำคัญในการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ให้มีคุณภาพ เมื่อมนุษย์มีจิตใจที่มีคุณภาพ จะปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมหรือแสดงออกทุกครั้งในเชิงบวก

๓. ด้านปัญญา ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือแสดงออกทุกครั้ง เมื่อมีภาวะอาการทางจิตใจ อย่างหนึ่งอย่างใด ก็ตาม องค์ประกอบอีกด้านหนึ่งของชีวิต คือ ความรู้ความเข้าใจ ความคิด ความเชื่อถือเป็นต้น ที่เรียกรวมๆ ว่าด้านปัญญา ก็เข้ามาเกี่ยวข้อง หรือมีบทบาทด้วย จะอย่างไรก็ดี อธิปัญญาสิกขามีความสำคัญในการพัฒนาปัญญาสำหรับเสริมสร้างความรู้ ความคิดในการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หรือการแสดงออกที่เหมาะสม^๔

การปฏิบัติตามไตรสิกขา

ไตรสิกขา เป็นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้สำหรับศึกษาเรียนรู้ ปฏิบัติ คล้ายเป็นหลักสูตร เพื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนาสำหรับบรรพชิตคือ ภิกษุสามเณร และพุทธสาวกทั้งหลาย เมื่อเรียนรู้และปฏิบัติตามได้แล้วย่อมได้รับอานิสงส์ ได้รับความเจริญก้าวหน้า ไปตามลำดับ จนถึงสามารถบรรลุถึงมรรคผลนิพพานได้

การพัฒนามนุษย์ด้วยการฝึกฝนนั้นทางพุทธศาสนาจัดวางเป็นหลักสำคัญเรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

๑. ศีล เป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชิน เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศีล ก็คือวินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษาและการพัฒนามนุษย์ เพราะว่าวินัยเป็นตัวการจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา โดยจัดระเบียบความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมให้เหมาะกับการพัฒนาและให้เอื้อโอกาสในการที่จะพัฒนา เมื่อฝึกได้ผลจนคนมีพฤติกรรมเคยชินที่ดีตามวินัยนั้นแล้วก็เกิดเป็นศีล ดังนั้น โดยสรุปวินัยจะมาในรูปของการฝึกพฤติกรรมเคยชินที่ดีและการจัดสภาพแวดล้อม ที่จะป้องกันไม่ให้มีพฤติกรรมที่ไม่ดี และเอื้อต่อการมีพฤติกรรมที่ดีที่พึงประสงค์ การฝึกคนให้คุ้นกับพฤติกรรมที่ดี ตลอดจนการจัดระเบียบระบบทั้งหลายทั้งปวงในสังคมมนุษย์

^๔ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *ชีวิตที่เป็นอยู่ดี: ด้วยมีการศึกษาทั้ง ๓ ที่ทำให้พัฒนาครบทั้ง ๔*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสภา บันลือธรรม จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๗-๘.

๒. สมาธิ เป็นเรื่องของการฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิ่มใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ พุดสัน ๆ ว่า พัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

๓. ปัญญา เป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินัย ใฝ่ตรง ตรวจสอบ คิดการต่าง ๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็นจริง ตลอดจนถึงแจ้งความจริงที่เป็นสากล ของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์

หลักทั้ง ๓ ประการที่กล่าวมานี้ เป็นส่วนประกอบของชีวิตที่ดีงาม เราฝึกคนให้เจริญงอกงามในองค์ประกอบเหล่านี้ และให้องค์ประกอบเหล่านี้นำเขาสู่การเข้าถึงอิสรภาพและสันติสุขที่แท้จริง ตัวการฝึกที่จะทำให้ชีวิตที่ดีงามเป็นสิกขา ตัวชีวิตที่ดีงามที่เกิดจากการฝึกนั้นก็เปี่ยมมรรค

ในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาข้างต้น มีภาวนา ๔ เป็นเกณฑ์ตัวชี้วัดความสำเร็จดังนี้

๑. กายภาวนา การพัฒนากาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ
๒. ศิลภาวนา การพัฒนาศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับเพื่อนมนุษย์ในสังคม
๓. จิตภาวนา การพัฒนาจิต คือ การทำจิตใจให้เจริญงอกงามขึ้นในความดีงาม ความเข้มแข็ง มั่นคงสงบสุข และเป็นอิสระ

๔. ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา คือ การเสริมสร้าง ความรู้ความเข้าใจ ความคิดเหตุผล และการหยั่งรู้ความจริง จนเข้าถึงอิสรภาพ มีชีวิตที่ดีงามปลอดทุกข์ปราศปัญหา^๙

การวิเคราะห์แนวคิดจิตสาธารณะและไตรสิกขา

เมื่อวิเคราะห์จิตสาธารณะ พบว่า จิตสาธารณะเป็นจิตที่สะท้อนให้เห็นถึงจิตใจอันประกอบด้วย ความเมตตา ความกรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ ความโอปอ้อมอารีที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ หากเราวิเคราะห์ตามข้อเท็จจริง จิตสาธารณะเป็นที่รับรู้ได้รับผ่านพฤติกรรมของมนุษย์ที่สร้างคุณประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์บนโลกนี้ และจิตสาธารณะดังกล่าวนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากจิตที่ได้รับการฝึกอบรมเป็นอย่างดี กล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือ จิตที่ฝึกฝนอบรมมาดีแล้วเป็นปัจจัยทำให้เกิดจิตสาธารณะ ดังพระพุทธพจน์ในธรรมบทว่า “ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดีหรือทำดีตามไปด้วย

^๙ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ๒๕๖๗), หน้า ๓๔-๓๕.

เพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไป เหมือนเงาติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น”^{๑๐} นั้นหมายความว่า จิตสาธารณะไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้ด้วยตัวของมันเอง แต่จิตสาธารณะจะเกิดขึ้นได้เพราะอาศัยการฝึกฝนจิตดั้งเดิมของมนุษย์ให้มีคุณธรรมจริยธรรม ในแง่นี้ อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดจิตสาธารณะมีข้อบกพร่องหรือมีลักษณะหัวด้านเพราะไม่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง

ไตรสิกขา แปลว่า การศึกษา ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ใช้สำหรับฝึกอบรมพัฒนา กาย วาจา จิตใจ และปัญญา เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามและบรรลุจุดหมายสูงสุด คือความหลุดพ้นหรือนิพพาน^{๑๑} การศึกษาไตรสิกขาพบว่า ไตรสิกขา เป็นการฝึกฝนและอบรมพัฒนาตนเองให้เกิดความบริสุทธิ์ด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ผ่านหลักการปฏิบัติที่เป็นลำดับขั้นตอนในทางพระพุทธศาสนาคือการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ (มีกาย เวทนา จิต และธรรม) อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่สมบูรณ์ครบถ้วน รวมถึงการฝึกอบรมสมณกรรมฐาน และ วิปัสสนากรรมฐาน^{๑๒} มาถึงตรงนี้ จะเห็นได้ว่าไตรสิกขาเป็นข้อปฏิบัติสำหรับพัฒนากาย วาจา จิตใจ และปัญญา

ตามที่ได้วิเคราะห์แนวคิดจิตสาธารณะในเบื้องต้นว่า แนวคิดจิตสาธารณะมีข้อบกพร่องเพราะไม่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ทั้งนี้เพราะจิตสาธารณะจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการฝึกฝนจิตดั้งเดิมของมนุษย์ก่อน ดังนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า การนำหลักไตรสิกขาเข้าไปบูรณาการร่วมกันแนวคิดจิตสาธารณะ จะทำให้แนวคิดจิตสาธารณะมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ที่ว่า “ศาสตร์สมัยใหม่ มุ่งแสวงหาความจริงโดยไม่สนใจเรื่องศีลธรรม การนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา เติมเต็มให้กับศาสตร์เหล่านั้น ย่อมจะช่วยให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์”^{๑๓}

การบูรณาการไตรสิกขาและแนวคิดจิตสาธารณะเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การบูรณาการ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เข้ากับ ศาสตร์ร่วมสมัยเรื่องสิ่งแวดล้อมผ่านกระบวนการ จิตสาธารณะได้ในแง่ขององค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้:

๑. ศีล (Sīla): คุณธรรมและการปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง เช่น การไม่เบียดเบียน (อหิงสา) ส่งเสริมการดูแลสิ่งมีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การลดการใช้พลาสติก ลดมลภาวะ และการบริโภคที่ยั่งยืน

^{๑๐} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒/๒๔.

^{๑๑} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๕๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๒), หน้า ๕๔๖-๕๕๕.

^{๑๒} วิบูลย์พงศ์ พันธุนนท์, “ไตรสิกขากับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๒๐๘-๒๐๙.

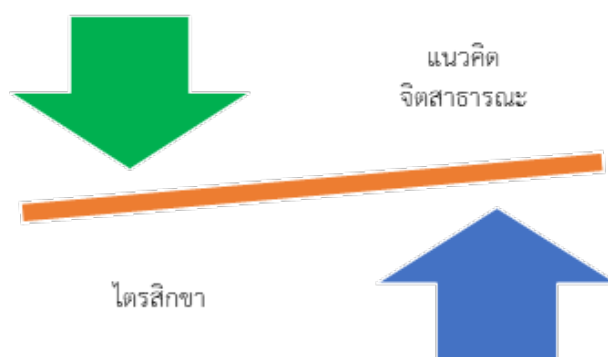
^{๑๓} พระธรรมโกศาจารย์, **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**, (พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๐.

การเคารพสิทธิของผู้อื่น รวมถึงธรรมชาติในฐานะผู้มีส่วนร่วมในระบบนิเวศ การปลูกฝังความรับผิดชอบต่อทรัพยากรส่วนรวม เช่น การดูแลพื้นที่สาธารณะ การจัดกิจกรรมปลูกป่าหรือทำความสะอาดชุมชน ส่งเสริมจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ เช่น การฝึกนักเรียนหรือเยาวชนให้รับผิดชอบในกิจกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อม

๒. สมาธิ (Samādhi) การมีสติในการใช้ทรัพยากร เช่น การพิจารณาก่อนบริโภคหรือใช้งาน การใช้พลังงานหมุนเวียน หรือการเลือกผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การตระหนักถึงผลกระทบของการกระทำต่อธรรมชาติ การทำสมาธิภาวนาเพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การฝึกสมาธิเพื่อเพิ่มความตระหนักรู้ในการทำงานเพื่อสังคม การนำสมาธิมาใช้ในการวางแผนโครงการเพื่อสิ่งแวดล้อม สร้างกิจกรรมที่เน้นความเจียมสงบ เช่น การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ หรือการปฏิบัติสมาธิในพื้นที่อนุรักษ์

๓. ปัญญา (Paññā) การพัฒนาความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศหรือความหลากหลายทางชีวภาพ การตระหนักถึงผลกระทบของพฤติกรรมมนุษย์ต่อโลก การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรหรือการทำลายป่า การใช้ความรู้เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงในชุมชน เช่น การออกแบบนวัตกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อม หรือการจัดกิจกรรมให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแก่สาธารณชน ปลูกฝังความคิดวิเคราะห์ เช่น การเรียนรู้และถกเถียงเรื่องแนวทางแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมสมัย

การนำสองสิ่งมาประสานเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ สำหรับการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ตามแนวคิดของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) มี ๒ วิธี คือ (๑) การปรับศาสตร์เข้าหาพระพุทธศาสนา หมายถึง การเสริมพระพุทธศาสนาด้วยศาสตร์สมัยใหม่เพื่อให้คำสอนของพระพุทธศาสนามีเหตุผล ทันสมัย เป็นที่ยอมรับได้ง่าย (๒) การปรับพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์ หมายถึง การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเข้าไปเสริมหรือเพิ่มเติมศาสตร์สมัยใหม่เพื่อก่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ ซึ่งในบทความนี้ ผู้เขียนใช้วิธีที่ ๒ คือ การปรับพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์ ในการบูรณาการไตรสิกขาและแนวคิดจิตสาธารณะเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

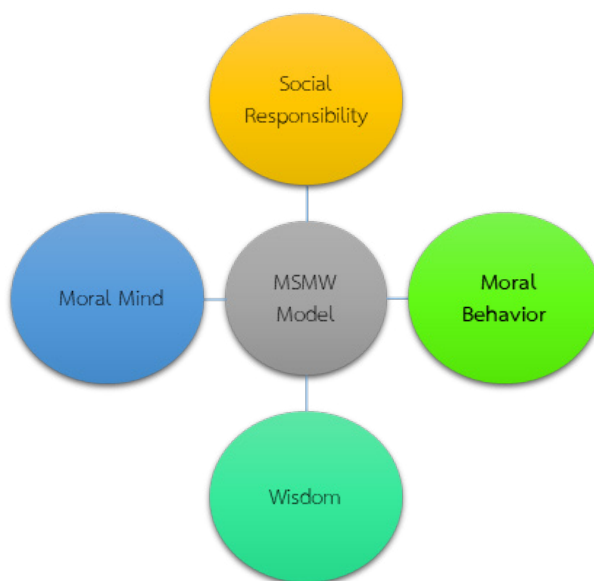

ภาพที่ ๑ การบูรณาการไตรสิกขาและแนวคิดจิตสาธารณะ

จากภาพข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา กล่าวคือ

- ๑) ศีล คือ การรักษาศีล ข้อปฏิบัติ พฤติกรรมให้อยู่ในครรลองคลองธรรม ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเอง บุคคลอื่น และสิ่งแวดล้อม
- ๒) สมาธิ คือ การพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรม มีจริยธรรม มีสติมีสมาธิ แจ่มใสเบิกบาน
- ๓) ปัญญา คือ การพัฒนาปัญญาจนนำไปสู่ความรู้แจ้งตามความเป็นจริง มีอิสรภาพ ไม่ยึดมั่นถือมั่น

การปฏิบัติตามหลักไตรสิกษาดังกล่าวข้างต้นจะส่งเสริมให้บุคคลมีจิตสาธารณะ มีความรับผิดชอบ ต่อสังคมส่วนรวม กระทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมด้วยความเต็มใจ ไม่สร้างความเดือดร้อน ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม มีจิตใจเมตตา โอบอ้อมอารีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ ให้รอดพ้นจากความยากลำบาก มาถึงตรงนี้จะเห็นได้ว่า การบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับแนวคิดจิตสาธารณะ ก่อให้เกิดองค์ความที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นและทำให้เห็นถึงการส่งเสริมซึ่งกันและกันระหว่างไตรสิกขา และแนวคิดจิตสาธารณะ ผลจากการบูรณาการดังกล่าวข้างต้นทำให้ “MSMW Model” เพื่อการส่งเสริม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดังนี้

ภาพที่ ๒ MSMW Model

MSMW Model ข้างต้นมีรากฐานจากไตรสิกขาและแนวคิดจิตสาธารณะที่ถูกนำมาบูรณาการ เข้าด้วยกันจนได้องค์ความที่สมบูรณ์ กล่าวคือ “M” ตัวแรกมีที่มาจากศีล “M” มีที่มาจากสมาธิ “S” มีที่มาจากแนวคิดจิตสาธารณะ “W” มีที่มาจากปัญญา Model ซึ่งมีคำอธิบายดังนี้

M = Moral Behavior (พฤติกรรมทางศีลธรรม) หมายถึง การมีพฤติกรรมอันประกอบด้วย ศีลธรรม ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์ การใช้ทรัพยากร

ธรรมชาติอย่างมีสติและเคารพต่อธรรมชาติ การเคารพและปกป้องสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น สถานที่สาธารณะ อาคาร และโครงสร้างพื้นฐาน ใช้ทรัพยากรในวิธีที่ไม่ทำให้ทรัพยากรนั้นหมดไปในระยะยาว และลดการสิ้นเปลือง พิจารณาถึงผลกระทบของการกระทำต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชนก่อนการตัดสินใจ

หลักการของพฤติกรรมทางศีลธรรม (M) ต้องมีความตระหนักรู้ถึงผลกระทบของการกระทำที่มีต่อสิ่งแวดล้อม และมุ่งเน้นการลดผลกระทบเหล่านั้น ปฏิบัติตนในลักษณะที่ไม่สร้างความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อม เช่น การลดการใช้พลาสติก การรีไซเคิล และการสนับสนุนการใช้พลังงานทดแทน ศึกษาวิธีการที่ยั่งยืนตระหนักถึงความสำคัญของการปกป้องสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาความยั่งยืนของโลกและสังคม

S = Social Responsibility (ความรับผิดชอบต่อสังคม) หมายถึง การไม่สร้างความเดือดร้อนต่อสังคม คือการปฏิบัติตนในลักษณะที่ไม่ทำให้สังคมประสบปัญหาหรือความเดือดร้อน เช่น การปฏิบัติตามกฎหมาย การทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความรับผิดชอบ การไม่สร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การไม่ทิ้งขยะลงในแม่น้ำหรือลำคลอง การทิ้งขยะในที่ที่กำหนดและการแยกขยะอย่างเหมาะสม การลดการปล่อยมลพิษและการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

หลักการของความรับผิดชอบต่อสังคม (S) ต้องมีความตระหนักถึงผลกระทบของการกระทำของตนต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และมุ่งเน้นการลดผลกระทบเชิงลบ ปฏิบัติตนในลักษณะที่ไม่สร้างปัญหาหรือความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นและสังคม เช่น การปฏิบัติตามกฎหมาย การไม่ใช้ทรัพยากรอย่างเกินควร การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การเป็นผู้นำที่ดีและการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

M = Moral Mind (จิตใจอันประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม) หมายถึง การมีจิตใจอันประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม มีความเมตตากรุณา เบิกบานแจ่มใส มีจิตใจมุ่งมั่นแน่วแน่ในการพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตราบนานเท่านาน การมีความมุ่งมั่นและแน่วแน่ในการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์และรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน มีความตั้งใจในการดูแลและรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ทำทุกวิถีทางเพื่อปกป้องและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่และเจริญเติบโต

หลักการของจิตใจที่ประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม มีความเข้าใจในการกระทำที่ส่งผลดีต่อสิ่งแวดล้อม มุ่งมั่นในการดำเนินการและแนวทางที่จะช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมในระยะยาว การดำเนินการที่เป็นรูปธรรมในการดูแลและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกต้นไม้ การลดการใช้ทรัพยากร และการส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทน การมีจิตใจที่ประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรมไม่เพียงแต่แสดงถึงความดีงามภายในตนเอง แต่ยังรวมถึงการทำงานเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมและการดูแลสังคมอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยการปฏิบัติอย่างมุ่งมั่นและมีความเมตตากรุณา

W = Wisdom (ปัญญา) หมายถึง การมีปัญญาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คิดค้นหาแนวทาง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง การมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศและความสำคัญ ของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การใช้ข้อมูลและความรู้เพื่อทำการตัดสินใจที่เป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม การคิดค้นและพัฒนาแนวทางใหม่ๆ สำหรับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับ สิ่งแวดล้อม การติดตามผลลัพธ์ของแนวทางการอนุรักษ์และทำการปรับปรุงตามข้อมูลใหม่และสถานการณ์ ที่เปลี่ยนแปลง

หลักการของปัญญาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (W) ศึกษาความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและแนวทาง การอนุรักษ์จากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ ใช้ประสบการณ์และกรณีศึกษาจากการอนุรักษ์ที่สำเร็จหรือไม่ สำเร็จเพื่อปรับปรุงวิธีการ การวิเคราะห์ผลกระทบของกิจกรรมต่างๆ ต่อสิ่งแวดล้อมและการหาแนวทาง ที่ลดผลกระทบเหล่านั้น การวางแผนการอนุรักษ์ที่คำนึงถึงผลกระทบในระยะยาวและการรักษาสิ่งแวดล้อม ให้ยั่งยืน การคิดค้นและพัฒนาเทคโนโลยีหรือวิธีการใหม่ๆ ที่ช่วยในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การใช้วิธีการ ที่สร้างสรรค์ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

บทสรุป

การบูรณาการ หมายถึง การนำสองสิ่งมาประสานเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ ในบทความวิชาการนี้ ได้นำแนวคิดจิตสาธารณะและหลักไตรสิกขามาบูรณาการเข้าด้วยกันตามวิธี บูรณาการที่ ๒ คือ การปรับพระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์ตามแนวคิดของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต) ผลของการบูรณาการ คือ การได้ “MSMW Model” เพื่อการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย M = Moral Behavior (พฤติกรรมทางศีลธรรม) การมีพฤติกรรมที่ประกอบด้วยศีลธรรม ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น การใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด และยั่งยืน S = Social Responsibility (ความรับผิดชอบต่อสังคม) การไม่สร้างความเดือดร้อนต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม M = Moral Mind (จิตใจอันประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม) การมีจิตใจที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความเมตตากรุณาและมุ่งมั่นในการพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตราบนานเท่านาน W = Wisdom (ปัญญา) การมีปัญญาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การคิดค้นแนวทางใหม่ ๆ ในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง การนำ MSMW Model มาปฏิบัติจริงจะส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อย่างยั่งยืน ทั้งในด้านพฤติกรรม จิตใจ และการใช้ปัญญาเพื่อคิดค้นและพัฒนาแนวทางที่มีประสิทธิภาพ ในการรักษาสิ่งแวดล้อมและสังคม

ข้อเสนอแนะในบทความวิชาการนี้ได้นำแนวคิดจิตสาธารณะและหลักไตรสิกขามาบูรณาการเข้า ด้วยกันเพื่อพัฒนารูปแบบ MSMW Model ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อย่างยั่งยืน โดยรวมเอาพฤติกรรมทางศีลธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม จิตใจที่มีคุณธรรม และปัญญา

ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนสำคัญ การนำ MSMW Model มาปฏิบัติจริงจะทำให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในทุกมิติ ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งจะเป็นรากฐานที่แข็งแกร่งในการสร้างสังคมที่ยั่งยืนและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น.

บรรณานุกรม

กรกมล ชูช่วย. **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น**. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะครุศาสตร์:

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๖๕.

กรรยา พรณนา. **จิตสาธารณะสร้างได้ง่ายนิดเดียว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. **สอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี พรินท์, ๒๕๖๑.

ปัญญา รุ่งเรือง. “จิตสาธารณะ: แนวคิดพื้นฐานและการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาและปลูกฝังจิตสาธารณะให้แก่ผู้เรียน”. **งานประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑๑ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม**.

(๑๑-๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๒): ๑๕๑๓.

พระธรรมโกศาจารย์. **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ-

มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

วิบูลย์พงศ์ พันธุนนท์. “ไตรสิกขากับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์**

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). **จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร?** พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.,

๒๕๖๗.

_____. **ชีวิตที่เป็นอยู่ดี: ด้วยมีการศึกษาทั้ง ๓ ที่ทำให้พัฒนาครบทั้ง ๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ-

มหานคร: บริษัท ธรรมสภา บันลือธรรม จำกัด, ๒๕๕๕.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด,

๒๕๖๒.

สุภาภรณ์ พรหมนา. “จิตสาธารณะการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”. **วารสาร มจร การพัฒนาสังคม**. ปีที่ ๒ ฉบับ

ที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๔๓.

สุรพล ไกรสรารุณ. **ไตรสิกขา: ระบบการศึกษาของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

การเสริมสร้างกิจการคณะสงฆ์ตามหลักพระพุทธศาสนา

Strengthening The Affairs of The Sangha

According to Buddhist Principles

พระวชิรธรรมวิธาน*

Phravachirathamvithan

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Doctor of Philosophy Buddhist Studies, The Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya

University, Thailand

E-mail: samahito34@gmail.com

Received: September 21, 2024

Revised: January 17, 2025

Accepted: January 19, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ศึกษาการเสริมสร้างกิจการคณะสงฆ์ตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ได้แก่ (๑) ทาน (๒) ศีล (๓) บริจาค (๔) อหิงสา (๕) มัทวะ (๖) ตปะ (๗) อักโกธะ (๘) อวิหิงสา (๙) ขันติ และ (๑๐) อวิโรธนะ มาเสริมสร้างกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ได้แก่ (๑) การปกครองคณะสงฆ์ (๒) การศาสนศึกษา (๓) การศึกษาสงเคราะห์ (๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๕) การสาธารณูปการ และ (๖) การสาธารณสงเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า หลักทศพิธราชธรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในกิจการคณะสงฆ์ ทั้ง ๖ ด้าน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ด้านการปกครองใช้หลักทศพิธราชธรรม ได้แก่ ศีล มัทวะ อักโกธะ อวิหิงสา และขันติ ด้านการศาสนศึกษาใช้หลักทศพิธราชธรรม ได้แก่ ทาน และบริจาค ด้านการศึกษาสงเคราะห์ใช้หลักทศพิธราชธรรม ได้แก่ ทาน บริจาค และขันติ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้หลักทศพิธราชธรรม ได้แก่ ทาน ตปะ และขันติ เป็นต้น โดยสามารถปรับให้เข้ากับบริบทปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง การนำหลักธรรมมาช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชีวิตและสังคม ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนา และสนับสนุนการจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชน บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า การประยุกต์ใช้หลักทศพิธราชธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์สามารถ

* พระวชิรธรรมวิธาน (สมนึก สมานิต) Phravachirathamvithan (Sommuk Samahito) นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย student in Doctor of Philosophy (Buddhist Studies) The Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

เพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการยึดถือหลักธรรมและปฏิบัติให้สอดคล้องกับยุคสมัย

คำสำคัญ: การเสริมสร้าง; กิจการคณะสงฆ์; หลักพระพุทธศาสนา

Abstract

This academic article examines the enhancement of Sangha affairs according to Buddhist principles, focusing on the application of the Ten Royal Virtues (Dasavidhārājadhamma): (1) Giving (Dāna), (2) Morality (Sīla), (3) Self-sacrifice (Pariccāga), (4) Honesty (Ājjava), (5) Gentleness (Maddava), (6) Self-control (Tapa), (7) Non-anger (Akkodha), (8) Non-violence (Avihimsā), (9) Forbearance (Khanti), and (10) Uprightness (Avirodhana). These virtues are applied to strengthen the six main areas of Sangha affairs: (1) Sangha administration, (2) Religious education, (3) Educational welfare, (4) Propagation of Buddhism, (5) Public facilities, and (6) Public welfare.

The results of the study found that the ten royal virtues can be effectively applied in all six aspects of the Sangha. Namely, in the administration aspect, the ten royal virtues are applied, namely, morality, honesty, non-violence, and patience. In the religious education aspect, the ten royal virtues are applied, namely, giving and donation. In the educational welfare aspect, the ten royal virtues are applied, namely, giving, donation, non-violence, and patience. In the propagation aspect of Buddhism, the ten royal virtues are applied, namely, giving, asceticism, non-violence, and patience. They can be adapted to the current context, which is constantly changing. Applying the principles of Dhamma helps strengthen life and society, promotes the development of Buddhist personnel, and supports activities that benefit the public. This article demonstrates that applying the Ten Royal Virtues in managing Sangha affairs can increase operational efficiency, leading to significant achievements in the stable and sustainable propagation of Buddhism. Monks play a crucial role as leaders in adhering to these principles and implementing them in a manner consistent with the current era.

Keywords: Strengthening; Sangha affairs; Buddhist principles

บทนำ

การดำเนินงานด้านกิจการคณะสงฆ์ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อก่อให้เกิดการดำรงอยู่อย่างมั่นคงและความเข้มแข็งของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนสำคัญขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหน้าที่ปฏิบัติภารกิจในการสืบสานเผยแผ่และถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนที่ทรงบัญญัติไว้ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองต่อสังคมและประเทศชาติ ดังนั้นการเผยแผ่และถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนจึงเป็นภารกิจสำคัญของคณะสงฆ์ที่ต้องนำไปปฏิบัติ นอกจากนี้การครองสมณเพศของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยยังเป็นการสร้างความศรัทธาเลื่อมใส และเป็นแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนหันมาเข้าวัดปฏิบัติธรรม และเป็นการเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตพัฒนาจิตใจ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม

ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการให้บริการแก่ชุมชนด้านศาสนาและวัฒนธรรม รวมไปถึงกิจกรรมเพื่อประโยชน์แก่ชุมชน พระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งเป็นพระสังฆาธิการ ซึ่งเป็นผู้ปกครองวัด มีอำนาจและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และเป็นผู้ใกล้ชิดกับประชาชนและชุมชนมากที่สุด พระสงฆ์จึงเป็นผู้ขับเคลื่อนสำคัญในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาจิตใจคนให้สูงขึ้นและพัฒนาสถานที่ให้มีความเหมาะสมแก่การใช้สอย จึงได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งเป็นพระสังฆาธิการในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยไว้ ๖ ด้าน ประกอบด้วย (๑) ด้านการปกครอง (๒) ด้านการศาสนศึกษา (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (๔) ด้านการเผยแผ่ (๕) ด้านการสาธารณูปการ และ (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ดังนั้น ในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์จำเป็นต้องมีองค์ประกอบ หรือทรัพยากรที่สำคัญพื้นฐาน ได้แก่ คน เงิน วัตถุสิ่งของ และการจัดการด้านเครื่องมือเครื่องใช้ รวมถึงอำนาจหน้าที่ ระยะเวลาในการทำงานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อมาสนับสนุนการทำงานด้วยในประเด็นความสำเร็จในการบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น จะสำเร็จเช่นเดียวกับหน่วยงานอื่น ๆ ได้ หรือจะบรรลุตามวัตถุประสงค์เพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของพระสังฆาธิการ^๑ จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จในการเสริมสร้างกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบไป ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไป ต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทโดยตรงต่อการเสริมสร้างกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงอยู่สืบไป^๒

^๑ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, คำนำ.

การเสริมสร้างกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลนั้น พระสงฆ์ต้องทำหน้าที่รับผิดชอบในการสนองงานในคณะสงฆ์ เพื่อสนับสนุนส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา อุปถัมภ์คุ้มครอง และพัฒนากิจการพระพุทธศาสนา ดูแลรักษาพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางวิชาการพระพุทธศาสนาโลก รวมทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาบุคลากรทางด้านพระพุทธศาสนา สร้างวิสัยทัศน์ให้ตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา เพื่อให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคง พุทธศาสนิกชนเข้มแข็งมีความสุขด้วยการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ส่งเสริมการเผยแผ่หลักธรรมให้ประชาชนนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ได้จริง โดยหลักยุทธศาสตร์สำคัญ อันได้แก่ การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา การนำหลักธรรมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชีวิตและสังคม พัฒนาวิเคราะห์ส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ให้เข้มแข็งเผยแผ่ศีลธรรมได้กว้างขวาง ส่งเสริมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการนำสู่การบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยส่งเสริมให้ผู้เกี่ยวข้องกับการกิจการคณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ โดยการแต่งตั้งเป็นทีมงานจัดการองค์ความรู้เพื่อร่วมกันวางแผนและจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

การจัดระบบต้องอาศัยโครงสร้างทางการเมืองและการศึกษาเข้ามาเป็นตัวแปร^{๑๓} จัดการความรู้ให้เป็นระบบ โดยให้คณะทำงานรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารที่ถูกต้องทั้งที่สอบถามจากผู้รู้และผู้ที่เกี่ยวข้อง รวบรวมจากกฎ ระเบียบ มติมหาเถรสมาคมที่ควรรู้และจัดเก็บให้เป็นหมวดหมู่ จัดทำคู่มือการบริหารงานด้านต่าง ๆ การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์อาศัยปัจจัยบุคคลเป็นสำคัญ ต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน มีลักษณะเป็นความร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผล^{๑๔} จัดระบบการเข้าถึงองค์ความรู้โดยการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน โดยการจัดทำคู่มือและการจัดโครงการอบรม บรรยายให้ความรู้แก่พระสังฆาธิการ ผู้มีหน้าที่ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ไวยาวัจกรวัดต่าง ๆ และผู้มีส่วนร่วมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการเผยแพร่ข้อมูลต่าง ๆ บนเว็บไซต์

ความหมาย และความสำคัญของกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน

การบริหารงานเป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่และ เป็นภารกิจของพระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งเป็นพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติ อันเป็นภารกิจของคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ประการ ดังนี้ (๑) การปกครองคณะสงฆ์ (๒) การศาสนศึกษา (๓) การศึกษาสงเคราะห์ (๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๕) การสาธารณูปการ และ (๖) การสาธารณสงเคราะห์ วิธีดำเนินงานการทั้ง ๖ ประการดังกล่าว บางประการมีกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมายมหาเถรสมาคม แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตที่ถือปฏิบัติตามจารีตที่มีอยู่ และกิจการคณะสงฆ์ยังหมายถึง งาน สิ่งหรือเรื่องที่ต้องทำ สิ่งหรือ

^{๑๓} บุญทัน ดอกไธสง, การจัดการองค์การ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๘๗.

^{๑๔} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไพบูลย์ สารานุกรม, ๒๕๑๔), หน้า ๓.

เรื่องที่ต้องทำ ฐานะหน้าที่ของคณะสงฆ์โดยตรง ได้แก่ กิจกรรมที่คณะสงฆ์ต้องกระทำ ควรกระทำเป็นงานของคณะสงฆ์และถือเป็นฐานะหน้าที่ เพราะเป็นกิจการขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วน และทุกชั้น เพราะคณะสงฆ์ต้องดำเนินกิจการคณะสงฆ์โดยแท้ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มาตรา ๑๕ ตรี (๑) และ (๓) และข้อ ๕ แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ กล่าวถึง “การ” ไว้โดยชัดเจนเป็น ๖ ด้าน คือ (๑) การรักษาความเรียบร้อยดีงาม (๒) การศาสนศึกษา (๓) การศึกษาสงเคราะห์ (๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา (๕) การสาธารณูปการ (๖) การสาธารณสงเคราะห์^๕ กิจกรรมคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาจะมีมากน้อยเพียงใดย่อมรวมลงใน “การ” ทั้ง ๖ นี้ จึงเป็นงานในหน้าที่ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์โดยแท้ แต่วิธีดำเนินการนั้นให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม อนึ่ง การนิคมกรรม ตามมาตรา ๒๔-๒๕ ซึ่งใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เรียกว่า “การวินิจฉัยอธิกรณ์” ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายเถรสมาคม

กล่าวโดยสรุปแล้ว “การ” ที่กล่าวมานี้ ย่อมอยู่ในอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะ และมหาเถรสมาคม ตลอดจนพระภิกษุ คณะบุคคล ที่มหาเถรสมาคมมอบให้เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ทั้งสิ้น การดำเนินกิจการคณะสงฆ์มีคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคม ๖ ฝ่าย ถือว่าเป็นภารกิจ ๖ ด้านของคณะสงฆ์ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (มาตรา ๑๕ ตรี และมาตรา ๑๙) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ด้านการปกครองหรือการรักษาความสงบเรียบร้อยดีงาม หมายถึง การดูแล การคุ้มครอง การระวังรักษา หรือการบริหาร อีกนัยหนึ่งหมายถึง การควบคุมดูแลหมู่คณะให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีระเบียบวินัย เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของหมู่คณะหรือของสังคมนั้น ๆ^๖ ปัจจุบันการบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์ จึงเป็นหนทางหนึ่ง ที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้น ซึ่งคุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ ต้องอาศัยระบบกลั่นกรอง และระบบกล่อมเกล่าที่ไม่เป็นทางการก็คือการดูแลเอาใจใส่ที่อุปัชฌาย์อาจารย์พึงมีต่อศิษย์ ส่วนระบบที่เป็นทางการก็คือระบบการศึกษาด้านปริยัติธรรมของพระสงฆ์^๗ การปกครองในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้ามิได้ให้ความสำคัญกับผู้นำหรือการปกครองมากนัก แต่ทรงให้ความสำคัญกับพระธรรมวินัยมากกว่า เพราะพระธรรมวินัยไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ผู้นำมีการเปลี่ยนแปลง

^๕ พระพรหมกวี (วรวิทย์), “วิทยาพระสังฆาธิการ (๒)”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.watmoli.com/wittaya-two/1821/> [๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๓].

^๖ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๕๔), หน้า ๖๔๖.

^๗ พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้ม และทางออกจากวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๕-๒๗๗.

ได้เสมอ ดังที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^๘ การปกครองของพระสงฆ์ในปัจจุบันนอกจากจะใช้ธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองแล้ว ยังใช้หลักการปกครองในเชิงของธรรมาภิบาล กล่าวคือ ดูแลกันโดยธรรม ปกครองกันแบบพอปกครองลูก อาจารย์ปกครองศิษย์ ได้แก่ การปกครองสอดส่องดูแล ความเรียบร้อยให้ภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ที่อยู่ในวัดปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับตามพระธรรมวินัย และคำสั่งของมหาเถรสมาคม อีกทั้งจัดระบบการบริหารจัดการกิจการภายในวัดแต่ละด้านอย่างชัดเจน

๒. ด้านการศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาทั้งของบรรพชิตและคฤหัสถ์ หรือการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติสัทธรรม โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ แผนกหลัก คือ แผนกบาลีและแผนกธรรม การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ มีวัตถุประสงค์หลัก คือ จัดการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท และจัดการศึกษาเพื่อผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งเรียกว่า การศึกษาสงเคราะห์^๙ บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้คือ การศึกษา การเผยแผ่ และการสงเคราะห์^{๑๐} แยกตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย คือระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ๑ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ๑ และพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ว่าด้วย การวัดเห็นควรเพิ่มระเบียบการปกครองส่วนวัดเข้าเป็นส่วนที่ ๓ การปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกาย และเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น ๆ การดำเนินการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยจนมีความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติได้ตามความสามารถ

๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ถือว่าเป็นบทบาทและภารกิจของภิกษุสงฆ์ที่สำคัญประการหนึ่ง กล่าวคือ เป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข การศึกษาสงเคราะห์เป็นบทบาท และภารกิจของคณะสงฆ์ที่สำคัญ เพราะเป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข^{๑๑} การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่นนอกการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนเป็นการสงเคราะห์ให้ประชาชนให้ได้รับการศึกษา โดยอาศัยศาลาหรือเสนาสนะใด ๆ ของวัด

^๘ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^๙ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗.

^{๑๐} พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ, **บทบาทของวัด และพระสงฆ์ไทยในอนาคต**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๑๑} บุญศรี พานะจิตต และคณะ, **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดสวนแก้ว อำเภอ บางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

เป็นโรงเรียนหรือพระสงฆ์ในวัด และคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนแก่สังคม จนกล่าวได้ว่าในสังคมไทยแบบเดิม วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยเฉพาะในด้านการศึกษา ชุมชนหนึ่งมีลักษณะการปฏิบัติภารกิจที่ครบจบสิ้นในตัววัดซึ่งเป็นศูนย์กลางและเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชน จึงทำหน้าที่ให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนในชุมชนนั้น ได้แก่ การดำเนินการสงเคราะห์ช่วยเหลือให้เด็กและประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งในและนอกระบบการศึกษาของรัฐ เพื่อที่จะสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมและประเทศชาติ

๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่าย ที่จะต้องดำเนินการร่วมกันให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี^{๑๒} การเผยแผ่เป็นการสื่อสาร เพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส นับถือในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรตามที่พระพุทธเจ้าทรงพระประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) ทิฏฐธรรมมิกกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในชาตินี้ (๒) สัมปรายิกกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในชาติหน้า และ (๓) ปรมัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์อย่างยั่งยืน คือพระนิพพาน พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้นมีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕^{๑๓} การเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นหน้าที่อันสำคัญของพระสงฆ์ที่จะต้องมีความรู้ความสามารถ และเทคนิควิธีการนอกเหนือจากความรู้ด้านหลักพุทธธรรม จึงจะสามารถทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ได้ผลดี และมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การอบรมสั่งสอนธรรมให้แก่พระสงฆ์สามเณร และพุทธศาสนิกชน ยังเป็นการสร้างความศรัทธาให้กับพุทธศาสนิกชนให้เป็นคนดีของสังคม ส่งผลให้ประเทศชาติมีความผาสุก มีสันติสุขและมีความเจริญก้าวหน้า

๕. ด้านสาธารณูปการ แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง คือ (๑) การพัฒนาวัด (๒) การพัฒนาคน (๓) การพัฒนาชุมชน ความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็คือ การบำรุงและส่งเสริมวัดให้เป็นที่ยอมรับประโยชน์แก่ประชาชน หรือแก่สังคมผู้เป็นเจ้าของวัดให้เจริญรุ่งเรืองการสาธารณูปการจัดเป็นระเบียบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองส่วนกลาง^{๑๔} หมายถึง (๑) การก่อสร้าง

^{๑๒} พระยุดธนา รมณียธมโม (แก้วกัณหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๕.

^{๑๓} กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

^{๑๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๔-๕๕.

และการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน (๒) กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดที่มีพระภิกษุอยู่ จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง (๓) กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร และ (๔) การศาสนสมบัติของวัด เป็นการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสวัดอื่น ๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น อุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น การพัฒนาวัด การบำรุงรักษาวัด การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน ภายในวัดให้เรียบร้อยดีงามเป็นที่ทำบุญ บำเพ็ญกุศล ฟังเทศน์ปฏิบัติธรรม และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุของสังคมนั้น ๆ และเป็นที่อำนวยความสะดวก และเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนา

๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นการดำเนินการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์แก่บุคคล หน่วยงานหรือคณะบุคคล การช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานทีซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป เป็นกิจกรรมที่วัด หรือภิกษุสงฆ์ดำเนินการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ โดยมีจุดมุ่งหมายว่าเป็นการให้วัดกับบ้านต่างถ้อยที่ถ้อยอาศัย ซึ่งกันและกัน ได้แก่ การดำเนินการสงเคราะห์ช่วยเหลือพระภิกษุสามเณร และประชาชนทั้งทางจิตใจ และทางวัตถุที่ไม่ขัดพระธรรมวินัย สมณวิสัยเพื่อประโยชน์ และความสุขของประชาชนโดยทั่วถึงกัน วัด และเจ้าอาวาสเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน และสังคม โดยให้ใช้สถานที่เป็นที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ

จากความหมายและความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า กิจการคณะสงฆ์ ทั้ง ๖ ด้าน เป็นภารกิจในการดำเนินการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การสงเคราะห์ภิกษุสามเณร การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การพัฒนาวัด การก่อสร้าง และบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ การดูแลรักษา และจัดการศาสนสมบัติของวัด การช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ เป็นต้น กิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านข้างต้น นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือส่งเสริมสนับสนุนพระภิกษุสามเณรและประชาชนในชุมชนให้ได้รับในสิ่งที่ต้องการ และมีความจำเป็นแล้ว ยังเป็นการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดกับชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

ความหมาย และความสำคัญของหลักทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรมเป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้บริหารในระดับต่าง ๆ เป็นหลักธรรมที่มีผู้นำได้นำมาใช้ในการบริหารปกครองตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงสมัยปัจจุบันหลักทศพิธราชธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้งหมดเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุการณ์ของพระมหากษัตริย์ในอดีตที่ปกครองบ้านเมืองด้วยการอาศัยหลักคุณธรรมเหล่านี้เพื่อบ้านเมืองจะได้มีความสงบสุข หลักธรรมในพระพุทธ-

ศาสนาถือว่าเป็นหลักสำคัญที่นำมาใช้ในการสร้างเสริมกิจการทั้ง ๖ ด้านของคณะสงฆ์ โดยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการบริหารกิจการด้านต่าง ๆ ตามบริบทของภารกิจของคณะสงฆ์ คือหลักทศพิธราชธรรม จริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ หรือคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง หรือเป็นวิธีการบริหารงานบุคคลในองค์กรที่ดี มี ๑๐ ประการ ได้แก่

๑. ทาน-การให้	๒. ศีล-การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย
๓. บริจาค-ความเสียสละ	๔. อาชวชะ-ความซื่อตรง
๕. มัททวะ-ความอ่อนโยน	๖. ตบะ-การข่มกิเลส
๗. อักโกธะ-ความไม่โกรธ	๘. อวิหิงสา-ความไม่เบียดเบียน
๙. ขันติ-ความอดทน	๑๐. อวิโรธนะ-ความไม่คลาดจากธรรม ^{๑๕}

ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ราชธรรม ๑๐” นี้ ปรากฏอยู่ในมหาหังสชาดก พระสูตร ขุททกนิกายชาดก ปรากฏพระคาถาว่า

ทานํ สีลํ ปริจาคํ	อาชวํ มัททวํ ตปํ
อโกธํ อวิหิงสญ	ขันติญ อวิโรธนํ ^{๑๖}

เป็นหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในมหาหังสชาดก^{๑๗} ความว่า พญาหงส์ชื่ออตรัฐฐะติดบ่วงของนายพราณ ถูกนำไปถวายพระเจ้ากรุงกาสี และได้สนทนารวมกัน โดยพญาหงส์ทูลถามพระเจ้ากาสิว่า “ข้าแต่พระองค์ ผู้เป็นกษัตริย์พระองค์มิได้ทรงพิจารณาเห็นอนาคตอันยาวนาน หรือทรงมัวเมาในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่ง ความมัวเมา ไม่ทรงสะดุ้งกลัวปรโลกหรือ” พระเจ้ากาสิตรัสตอบว่า “เราพิจารณาเห็นอนาคตอันยาวนาน ก็หาไม่ พญาหงส์เราดำรงอยู่ในธรรม ๑๐ ประการ จึงไม่สะดุ้งกลัวปรโลก” ซึ่งหลักทศพิธราชธรรมนี้ได้แก่

๑. ทาน (ทาน) คือ สิ่งที่ให้ มักหมายถึง เงินหรือสิ่งของที่คนให้แก่คนยากจน เป็นธรรมข้อ ๑ ในสังคหวัตถุและทศพิธราชธรรม^{๑๘} หมายถึงการให้ แบ่งปันที่ดินทำกิน เพื่อให้อยู่ดีกินดี วัตถุที่พึงให้ ย่อมาจาก “ทานวัตถุ” หมายถึง สิ่งของสำหรับให้สำหรับเสียสละให้ผู้อื่น การให้ทานวัตถุอย่างนี้มีผล อานิสงส์มาก เพราะเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์อย่างเดียว ไม่มีโทษ ไม่มีพิษภัยแก่ผู้รับ การเลือกของที่จะให้ บัณฑิตสรรเสริญ ด้วยจิตใจที่ตั้งงาม ทานเป็นบุญอย่างหนึ่ง เรียกว่า “ทานมัย” คือบุญที่เกิดจากการให้เป็น สังคหวัตถุ คือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจกันได้ และเป็นบ่อเกิดแห่งบารมีที่เรียกว่า ทานบารมี

การให้ทานมีวัตถุประสงค์สำคัญในการคลายความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความโลภในจิตใจมนุษย์ ส่งผลให้เกิดความใสสว่างสะอาดของจิตใจขึ้นมา ทานคือให้ปันช่วยประชาบ่าเพญฺตนเป็นผู้ให้โดยมุ่ง

^{๑๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๒๔.

^{๑๖} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๗๖/๑๑๒.

^{๑๗} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๘๘/๙๘.

^{๑๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๖๘.

ปกครอง หรือทำงานเพื่อให้เขาได้ มิใช่เพื่อจะเอาจากเขา เอาใจใส่อำนวยความสะดวก จัดสรร ความสงเคราะห์ อนุเคราะห์ให้ประชากรราษฎร์ได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน ประสบทุกข์ และให้ความสนับสนุนแก่คนทำความดี

๒. ศีล (ศีล) คือ ข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติกายและวาจา เช่น ศีล ๕ ศีล ๘, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อยเป็นธรรมข้อหนึ่งในทศพิธราชธรรม หรือหมายถึงความประพฤติ^{๑๙} คือความปกติของกายและวาจา กล่าวคือความปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น ความสุจริตทางกายวาจา และอาชีพ และยังมักใช้เป็นคำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่า “อริศีลสิกขา” อันได้แก่ข้อปฏิบัติขั้นต้นเพื่อการฝึกตนในทางพระพุทธศาสนาด้วย ภาวะปกติ ได้แก่ การรักษากายวาจาให้ตั้งเป็นปกติเว้นจากการทำความชั่ว ปฏิบัติตามข้อที่กำหนด เป็นผู้ที่อยู่ในระเบียบวินัยกฎหมายข้อบังคับด้วยการปฏิบัติ โดยไม่ฝ่าฝืนระเบียบและประพฤติตามวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี รักษาความสุจริต อันได้แก่ ประพฤติดีงาม สำนวณกายและวจีหาวรร ประกอบแต่การสุจริต รักษาจิตตุดี ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชากรราษฎร์ มิให้มีข้อที่ผู้ใดจะดูแคลน หรือการตั้งและทรงประพฤติพระราชจริยานวัตร พระกายพระวาจาให้ปราศจากโทษ ทั้งในการปกครองอันได้แก่ กฎหมาย และนิติราชประเพณีและในทางพระศาสนาอันได้แก่ เบญจศีล

๓. บริจาคะ (บริจาค) การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญตลอดจนชีวิตของตนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง^{๒๐} “บริจาค” เรามักจะนึกว่าบริจาคกับทาน เป็นอันเดียวกัน บริจาคกินความถึงความเสียสละไม่ใช้ให้เฉย ๆ เสียสละความสุขของตัวเองหรือแม้แต่ชีวิตเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน นี่คือการอธิบายว่าทำไมทรงพระประชวรแล้วยังไม่เลิกทำงาน ทำไมที่ไหนมีอันตรายจึงสู้สุดส่ำให้เสด็จพระราชดำเนินไป เพราะเหตุว่าทรงมีบริจาคะนั้นเอง^{๒๑} การให้ในภายในไม่ต้องมีผู้รับก็ได้ เป็นการให้สิ่งที่ไม่ควรมียูในตน เช่น การละกิเลส เป็นต้น ละในความตระหนี่หวงแหน โดยเฉพาะอย่างยิ่งละความเห็นแก่ตน ทานให้วัตถุปัจจัยภายนอกมีตัวผู้รับ^{๒๒}

๔. อาชวะ (อาชว) คือ ความซื่อตรง อันได้แก่การที่ทรงซื่อตรงในฐานะที่เป็นผู้ปกครองดำรงอยู่ในสัตย์สุจริต ซื่อตรงต่อพระราชสัมพันธ์มิตรและอาณาประชาราษฎร์^{๒๓} ความซื่อตรง ตรงต่อเพื่อนมนุษย์

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท เอส พรินติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๐.

^{๒๑} วชิษฐ์ เดชบุญขร, *วันพ่อแห่งชาติ*, (กรุงเทพมหานคร: อำนวยเว็บการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐.

^{๒๒} พุทธทาสภิกขุ, *การตามรอยพระยุคลบาท โดยทศพิธราชธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๖๔.

^{๒๓} สุเมธ ตันติเวชกุล, *ใต้เบื้องพระยุคลบาท*, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๓), หน้า ๒๗๒.

ตรงต่อหน้าที่การงานแห่งความเป็นมนุษย์ ความซื่อตรงนี้เป็นเหตุให้เกิดความรักสามัคคีไว้ใจวางใจ ซื่อตรงต่อเพื่อนมนุษย์ก็อยู่กันอย่างสะดวกสบาย ซื่อตรงต่อหน้าที่แห่งความเป็นมนุษย์นี้เป็นความตรงสุดยอดความเป็นมนุษย์ มีหลักเกณฑ์อย่างไร ซื่อตรงต่อความเป็นอย่งนั้น ปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่งนั้น^{๒๔} ปฏิบัติภาระโดยซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มายา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจไม่หลอกลวงประชาชน^{๒๕}

๕. มัททวะ (มททว) ความอ่อนโยน อ่อนโยนต่อบุคคล ซึ่งใคร ๆ ก็ชอบความอ่อนโยน อย่าต้องกล่าวถึงมนุษย์เลย แม้แต่สัตว์ก็ยังชอบความอ่อนโยนของผู้เป็นเจ้าของนี้ ก็เป็นความอ่อนโยนต่อบุคคล เป็นการอ่อนโยนแห่งอาการทางกาย ที่นี้มีการอ่อนโยนอาการทางจิต คือ มีจิตที่อบรมไว้ดี มีความอ่อนโยนคล่องแคล่วที่จะทำการงานทางจิต จะคิดจะนึกจะรู้สึกอะไรก็คล่องแคล่วเหมือนขี้ผึ้ง ที่อ่อนดีแล้วก็ปั้นเป็นอะไรก็ง่ายอย่งนั้น ความอ่อนโยนทางจิต ความเหมาะสมแก่การงานทางจิตนี้เป็นสิ่งที่จะต้องระลึกรู้ถึงกันให้มาก เดียวนี้จิตมักไม่ได้รับความอ่อนโยน ไม่ได้รับการปรับปรุงให้มี ความอ่อนโยนมันก็ลำบาก^{๒๖} ทรงเป็นผู้มีอริยาศัยอ่อนโยน เคารพในเหตุผลที่ควร ทรงมีสัมมาคารวะ ต่อผู้อาวุโสและอ่อนโยนต่อบุคคลที่เสมอกันและต่ำกว่า^{๒๗}

๖. ตปะ (ตป) การเผาไหม้ และหมายรวมถึงความสามารถในการที่จะเผาสิ่งที่เป็นกิเลส ตัณหาไม่ให้ครอบงำตน รู้จักระงับยับยั้ง ข่มใจไม่หลงใหลหมกมุ่นอยู่ในความสุขสำราญฟุ้งเฟ้อ แต่มีความเป็นอยู่สม่าเสมอหรืออย่างสามัญ มุ่งแต่จะทำหน้าที่ให้สำเร็จให้บริบูรณ์เท่านั้น^{๒๘} ความทรงเดช คือ แผดเผากิเลส ตัณหาให้เข้ามาครอบงำยับยั้ง ะงับยับยั้ง ข่มใจได้ มีความเป็นอยู่สม่าเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร^{๒๙} หมายถึง วิริยะ ที่เผาอุปสรรค เช่น อธิบาททั้ง ๔ มีแล้วก็เผาความไม่สำเร็จให้เกิดความสำเร็จ การเผาบาปหรือกิเลสที่เป็นรากเหง้าของอกุศล และความชั่วทั้งหลายเป็นหัวใจของการบริหารจัดการเชิงพุทธ กิเลสคือ โลภะ (โลภ) โทสะ (โกรธ) โมหะ (หลง) การแก้หัดใช้ความคิดให้ถูกทาง ตามแนวพุทธศาสตร์เพียงวันละไม่กี่นาทีเท่านั้น ก็จะทำให้รู้สึกสดชื่นแจ่มใสขึ้นอย่างประหลาด^{๓๐}

^{๒๔} พุทธทาสภิกขุ, การตามรอยพระยุคลบาท โดยทศพิธราชธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๙), หน้า ๖๔.

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒.

^{๒๖} พุทธทาสภิกขุ, การตามรอยพระยุคลบาท โดยทศพิธราชธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๙), หน้า ๖๕.

^{๒๗} สุเมธ ตันติเวชกุล, ใต้เบื้องพระยุคลบาท, หน้า ๒๗๒.

^{๒๘} วชิษฐ์ เดชบุญขร, วันพ่อแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: อำนวยเว็บการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑.

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทอาร์ เอส พรินต์แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๐.

^{๓๐} พุทธทาสภิกขุ, การตามรอยพระยุคลบาท โดยทศพิธราชธรรม, หน้า ๖๕.

๗. **อภิโกธะ** (อภิโกธ) ความไม่โกรธ คือ รู้จักใช้เหตุผล ไม่เกรี้ยวกราดปราศจากเหตุผล และไม่กระทำการด้วยอำนาจความโกรธ มีเมตตาธรรมประจักษ์ รู้จักระงับความขุ่นเคืองแห่งจิตและมีวินัยดี ตลอดถึงการกระทำด้วยจิตอันสุขุม รอบคอบ เยือกเย็น^{๑๑} ถ้อยเหตุผลไม่โกรธ คือ ไม่เกรี้ยวกราดไม่มีวินัยดีและความกระทำการด้วยอำนาจความโกรธ มีเมตตาธรรมประจักษ์ไว้ระงับความขุ่นเคือง ขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันสุขุม ราบเรียบตามธรรม^{๑๒} เมื่อไม่มีความโกรธเป็นเจ้าเรือนก็จะทำให้ดำรงความเป็นธรรมไว้ได้ มีเมตตา รู้จักระงับความขุ่นเคืองใจ ใจสงบเสียแล้วการทำงานอย่างอื่นก็สบายเป็นอุทาหรณ์ สำหรับท่านผู้นำชุมชนทั้งหลายด้วย อย่าโกรธ โกรธเผาตัวเองและเผาคนอื่นด้วย เป็นนายอย่าโกรธลูกน้องอย่าประจานลูกน้องในที่ประชุม เพราะทำอย่างนั้นเท่ากับสร้างศัตรูเพิ่มขึ้นและเป็นศัตรูตลอดชีวิต เป็นการสร้างศัตรูที่ง่ายที่สุด^{๑๓}

๘. **อวิหิงสา** (อวิหิงสา) ความไม่เบียดเบียน ไม่บีบคั้น ไม่กดขี่ ไม่หลงอำนาจขาดกรุณา ไม่หาเรื่องลงโทษ ไม่อาฆาต ไม่เกลียดชัง คือ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนตนเอง บางคนไม่เข้าใจก็ได้เพราะถือเสียว่าคนมันรักตัวเองแล้วมันจะเบียดเบียนทำไม นั่นแหละจะมีได้มาก เพราะไม่รู้ เพราะไม่เข้าใจ มันก็จะทำไปในลักษณะที่เป็นการเบียดเบียนผู้ปฏิบัติผิดพลาด ความชั่วทั้งหลาย เป็นการเบียดเบียนตนเองโดยที่ไม่อยากจะเบียดเบียน แต่ความโง่เขลามันทำให้เป็นการเบียดเบียน^{๑๔} ไม่หลงระเหิงอำนาจไม่บีบคั้นกดขี่ มีความกรุณาไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชากรราษฎร์ผู้ใด ด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง^{๑๕}

๙. **ขันติ** (ขันติ) ความอดทน อดกลั้น กล่าวถึงความอดกลั้น มิใช่หมายถึงว่าจะไม่แสดงอะไรออกมาเท่านั้น แต่หมายถึงอดกลั้นที่จะไม่ทำในสิ่งที่ตนเองรู้ว่าผิดว่าบาปด้วย^{๑๖} ความอดกลั้น มิใช่หมายถึงว่าจะไม่แสดงอะไรออกมาเท่านั้น แต่หมายถึง อดกลั้นที่จะไม่ทำในสิ่งที่ตนเองรู้ว่าผิดว่าบาปด้วยความอดทน คือ รอได้ คอยได้ ไม่กระวนกระวายใจ ถ้าไม่มีความอดทน มันก็เหมือนกับทรมานตัวเองจะมีผลเลวเสียปัญญาวิเศษอย่างไร ถ้าไม่รอได้ทนไม่ได้มันก็เปล่าประโยชน์ เพราะประโยชน์มันไม่ออกมาทันที มันต้องมีโอกาสตามเวลาแห่งความสำเร็จต้องรอได้ทนได้^{๑๗}

^{๑๑} เรื่องและหน้าเดียวกัน.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **ธรรมานุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

^{๑๓} วชิษฐ์ เดชกุญชร, **วันพ่อแห่งชาติ**, หน้า ๑๑.

^{๑๔} พุทธศาสนิก, **การตามรอยพระยุคลบาท โดยทศพิธราชธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๖๕.

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **ธรรมานุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

^{๑๖} พุทธศาสนิก, **การตามรอยพระยุคลบาท โดยทศพิธราชธรรม**, หน้า ๖๕.

^{๑๗} วชิษฐ์ เดชกุญชร, **วันพ่อแห่งชาติ**, (กรุงเทพมหานคร: อำนวยเว็บการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑.

๑๐. อวิโรธนะ (อวิโรธน) ความเที่ยงธรรม อวิโรธนะข้อนี้แปลว่า ไม่มีอะไรพิรุณที่ผิดไปจากแนวแห่งความถูกต้อง อวิโรธนะขอให้หมายถึงความไม่มีอะไรพิรุณเป็นความถูกต้อง เป็นคุณธรรมระดับปัญญา ถ้าแปลไปเป็นอย่างอื่นเสียแล้ว ธรรมะทั้งชุดนี้ก็จะขาดปัญญาซึ่งเป็นไปไม่ได้ สิ่งที่เราเรียกว่าปัญญานี้จะมาเป็นตัวสุดท้ายเสมอ อวิโรธนะนี้หมายถึงปัญญา ไม่มีอะไรผิดพลาดไปจากทำนองคลองธรรมเพราะไม่รู้ คือไม่มีปัญญานั้นเอง ถ้าไม่มีการพิรุณหรือผิดพลาด ก็หมายความว่า มีปัญญา อวิโรธนะจึงหมายถึง ความมีปัญญาไม่พิรุณ ความรู้ไม่พิรุณ ความเข้าใจไม่พิรุณ อะไร ๆ ก็ไม่พิรุณ เพราะอำนาจแห่งปัญญา^{๓๔}

จากการทบทวนเรื่องทศพิธราชธรรมที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนสรุปสาระสำคัญได้ว่า ทาน หมายถึง การให้ การสละทรัพย์สิน ปัจจัย ๔ วัตถุสิ่งของทั้งภายนอกและภายใน รวมทั้งสติปัญญาความรู้ความสามารถ กำลังใจกำลังใจที่เป็นประโยชน์ และการรู้จักให้อภัย รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุน จัดหาและอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชน และบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกคนได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งของเงินทุนและวัสดุอุปกรณ์

ศีล หมายถึง การประพฤติตนด้วยการสำรวม ทั้งกายวาจาและใจ การไม่ละเมิดในศีลธรรม และกฎหมายบ้านเมือง การทำตนให้เป็นปกติ บริหารงานตามหลักนิติธรรม และหลักจริยธรรม ตลอดจนทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้พบเห็น มีจรรยาบรรณวิชาชีพ และส่งเสริมให้บุคลากรภายในวัดและนอกวัด ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของกฎหมายบ้านเมือง

บริจาค หมายถึง การเป็นผู้ให้ทั้งภายใน (จิตใจ) และภายนอกเป็นการสละทั้งทรัพย์สิน กำลังสติปัญญาความสุขส่วนตัว เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือ เกื้อกูล มีความเสียสละ รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรในวัด และพุทธศาสนิกชนได้มีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และใช้ทรัพยากรอย่างเกิดประโยชน์สูงสุดและอย่างประหยัด

อาชวชะ หมายถึง ซื่อตรงต่อเพื่อนมนุษย์ตรงต่อหน้าที่การงานทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยความจริงใจ เห็นประโยชน์ส่วนรวมสำคัญมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีความเปิดเผยจริงใจ ไม่มีนอกไม่มีใน รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรภายในวัด ในชุมชน และบุคคลทั่วไปได้มีนิสัย และประพฤติตนในกรอบของความซื่อสัตย์สุจริต

มัททวะ หมายถึง การมีสัมมาคารวะอ่อนน้อมถ่อมตน มีเหตุผลรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความเมตตาไม่ถือตัว รวมทั้งความอ่อนโยนทางกายและทางจิตใจ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ดูหมิ่นเคารพในเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้อื่น รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรในวัด และพุทธศาสนิกชนได้มีนิสัยและประพฤติตนในกรอบของความมีสัมมาคารวะ สุภาพเรียบร้อยอ่อนน้อมถ่อมตน

^{๓๔} พุทธทาสภิกขุ, การตามรอยพระยุคลบาท โดยทศพิธราชธรรม, หน้า ๖๕.

ตบะ หมายถึง ความพากเพียรอดสาเห การปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง มีความบากบั่น ก้าวหน้าไม่ถอยหลัง ความไม่หยุดอยู่กับที่ เป็นผู้นำในการพัฒนาตน พัฒนางาน และมีความสามารถข่มใจต่อกิเลส สิ่งยั่วในอบายมุขต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรภายในวัด และพุทธศาสนิกชนได้มีนิสัย และประพฤติตนอย่างไม่หลงใหลในความสุขและกิเลส สิ่งยั่วต่าง ๆ และสามารถพัฒนาตนเองได้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม

อักโกระ หมายถึง ความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง ปราศจากอคติ ไม่คิดอาฆาต ผูกพยาบาทผู้อื่น ความไม่โกรธ การไม่แสดงความโกรธให้ผู้อื่นได้เห็น ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นได้ลำบากจากการบริหารงาน ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่น และมีสติสัมปชัญญะ อารมณ์มั่นคงในการทำงาน เป็นกัลยาณมิตรกับทุก ๆ คนที่เกี่ยวข้อง

อวิหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียนที่ก่อให้เกิดความทุกข์ทั้งคน และสัตว์หลักความพอดี ความสันติไม่หลงระเห็จอำนาจโมหะ โทสะ ตลอดจนมีความกรุณาปราณีต่อผู้อื่น รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรภายในวัด และในชุมชนได้มีความกรุณาปราณีต่อผู้อื่น และสามารถแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ด้วยสันติวิธี

ขันติ หมายถึง ความอดทนอดกลั้น มีอารมณ์มั่นคง หนักแน่น และไม่ใช้อำนาจของโทสะ โมหะ โลภะ ราคะในการปฏิบัติงาน มีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำ อดทนต่ออาการเจ็บไข้ สามารถรอได้คอยได้ไม่กระวนกระวายใจ รวมทั้งมีความอดทนต่องานหนัก และส่งเสริมให้บุคลากรภายในวัด พุทธศาสนิกชน และบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความอดทน มีอารมณ์มั่นคง หนักแน่นทั้งต่อการเรียน การทำงาน และการดำเนินชีวิตประจำวัน

อวิโรธนะ หมายถึง การประพฤติที่ไม่ผิดตามแนวทางของกฎหมายและการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

หลักทศพิธราชธรรม จึงถือเป็นหลักสำคัญในการสร้างเสริมกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งจะต้องยึดถือเป็นหลักในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ นั่นคือจะต้องมีการเสียสละทรัพย์สินของตนเองเพื่อบำรุงเลี้ยงดูผู้อื่น ต้องเป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม ทั้งกาย วาจา และงามพร้อมด้วยจิตใจ หรือบริจาคสิ่งของต่าง ๆ ต้องเป็นบุคคลผู้ที่ซื่อตรง คือการมีความซื่อสัตย์ปฏิบัติภารกิจหน้าที่โดยสุจริต มีความจริงใจ มีอัธยาศัยไมตรีอ่อนโยน ไม่เย่อหยิ่งในตน และในงานนั้น เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งเดช คือการแผดเผากิเลส ตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำจิตใจ ระงับยับยั้งข่มใจ โดยการใช้เมตตาธรรม ความไม่โกรธ ไม่เบียดเบียน การให้อภัยบุคคลอื่น เป็นผู้ที่มีความอดทนในการทำงาน และควรเป็นผู้ไม่คลาดธรรม คือมีความหนักแน่นในธรรม ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว สถิตมั่นในธรรม สามารถนำมาสร้างเสริมกิจการคณะสงฆ์ให้มีความเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

หลักทศพิธราชธรรมกับการสร้างเสริมกิจการคณะสงฆ์

หลักทศพิธราชธรรมถือเป็นหลักธรรมสำคัญในการเสริมสร้างกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งจะต้องยึดถือเป็นหลักในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ซึ่งกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละด้านมีภาระต่างกัน แต่ก็สามารถนำหลักทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ประการ มาเสริมสร้างกิจการคณะสงฆ์ตามภารกิจในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ด้านการปกครอง การดำเนินงานด้านการปกครองเป็นไปตามพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งในความเป็นปกติของคณะสงฆ์โดยรวมมีความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิดสนิทสนมพอสมควรนั้น การปกครองจึงไม่ค่อยจะมีปัญหา มีการว่ากล่าวตักเตือนกันด้วยเมตตาธรรม ให้โอกาสแก่บรรดาพระภิกษุ สามเณร เมื่อมีการทำผิดวินัยส่วนใหญ่จะบอกกล่าวด้วยความหวังดีต่อกัน สอดคล้องกับหลักทศพิธราชธรรม ดังนี้ (๑) ศีล หมายถึง การสำรวมในศีล การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย (๒) มัททวะ หมายถึง ความเป็นผู้อ่อนโยน มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ อ่อนโยนต่อบุคคลเสมอกันและต่ำกว่า วางตนสมน้ำเสมอ ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น (๓) อักโกธะ หมายถึง ความไม่โกรธ ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นลำบาก ไม่คิดร้ายอาฆาตพยาบาทต่อผู้อื่น และมีความเที่ยงธรรมปราศจากอคติ (๔) อวิหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียน การไม่ก่อความทุกข์ยากให้แก่ผู้อื่น (๕) ขันติ หมายถึง ความอดทนต่อโทสะและโมหะ ไม่ทำล่วงด้วยอำนาจ โภคะ ราคะ โทสะ โมหะต่องานหนัก

๒. ด้านการศาสนศึกษา การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านศาสนศึกษา ซึ่งจัดให้มีการเรียนการสอนสายสามัญ การสอนพระปริยัติธรรม การสอนบาลี แก่พระภิกษุ สามเณร การสนับสนุนให้พระภิกษุ สามเณรมีการศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี โท และเอก สอดคล้องกับหลักทศพิธราชธรรม ดังนี้ (๑) ทาน หมายถึง การให้ การสละทรัพย์สิน ปัจจัย ๔ วัตถุสิ่งของทั้งภายนอก และภายใน รวมทั้งสติปัญญา ความรู้ความสามารถ กำลังกายกำลังใจที่เป็นประโยชน์และการรู้จักให้อภัย รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุน จัดหาและอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนและบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกคน ได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งของเงินทุน และวัสดุอุปกรณ์ (๒) บริจาค หมายถึง การเป็นผู้ให้ทั้งภายใน (จิตใจ) และภายนอกเป็นการสละทั้งทรัพย์สิน กำลังสติปัญญาความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูล มีความเสียสละ รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรในวัด และพุทธศาสนิกชนได้มีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และใช้ทรัพยากร อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด และอย่างประหยัด

๓. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุนจนจบการศึกษา อื่นนอกจากเรื่องศาสนา เป็นการอนุเคราะห์สงเคราะห์ที่พระสงฆ์มีการฝ่ายบริหารตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาส จะต้องกระทำ เพราะถือเป็นหน้าที่ ที่กำหนดมาในกฎของมหาเถรสมาคม ดังนั้น งานด้านการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการคณะสงฆ์ ที่ต้องให้ความสำคัญมากพอสมควรสอดคล้องตามหลักทศพิธราชธรรม ดังนี้ (๑) ทาน หมายถึง การให้วัตถุภายนอกเป็นสิ่งของอะไรต่าง ๆ โดยต้องมีผู้รับโดยตรง ให้แล้วก็มีผล

ความผูกพัน เป็นการสร้างสรรค์ความสงบสุข(๒) บริจาค หมายถึง การให้ภายในหรือที่เรียกว่าทางจิตใจ เป็นการให้แต่ไม่ต้องมีผู้รับ เป็นการยอมสละส่วนเฉพาะตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม สละความสุขสบาย และผลประโยชน์ส่วนตนได้มีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูล (๓) ขันติ หมายถึง ความอดทนที่รอได้คอยได้ ฟังรู้ว่า ความอดทนเป็นเรื่องของผู้ที่มีตำแหน่งสูงมากเท่าไรก็ยิ่ง ต้องมีความอดทนมากขึ้นเท่านั้น

๔. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การกิจการสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรมีโอกาสได้เข้าไปสอนหนังสือในโรงเรียน จัดให้มีการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า การจัดค่ายพุทธบุตร เพื่อพัฒนาความคิดของเยาวชนไทย จัดให้มีการบวชสามเณรภาคฤดูร้อนทุก ๆ ปี สนับสนุนให้มีการรักษาศีลและอุโบสถศีลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการประชาสัมพันธ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ โดยใช้หลักทศพิธราชธรรม ดังนี้ (๑) ทาน หมายถึง การให้ การสละทรัพย์สิน ปัจจัย ๔ วัตถุสิ่งของทั้งภายนอก และภายใน รวมทั้งสติปัญญาความรู้ความสามารถ กำลังกายกำลังใจที่เป็นประโยชน์ (๒) ตบะ หมายถึง ความ پاکเพียรอดสาหัส การปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง ก้าวหน้าไม่ถอยหลัง ไม่หยุดนิ่ง และสามารถพัฒนาตนเองได้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก และสังคม และ (๓) ขันติ หมายถึง ความอดทนอดกลั้น มีอารมณ์มั่นคง หนักแน่นและไม่ใช้อำนาจของโทสะ โมหะ โลภะ ราคะในการปฏิบัติงาน มีความอดทนต่องานหนัก และการดำเนินชีวิตประจำวัน

๕. ด้านการสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณะ ปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน และรวมถึงการสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัด ในการบริหารงานของคณะสงฆ์ฝ่ายคณะสงฆ์จะต้องมีความชัดเจน โปร่งใส โดยใช้หลักทศพิธราชธรรม ดังนี้ (๑) ทาน หมายถึง การให้ที่เป็นประโยชน์ คือ อามิสทาน หรือการให้สิ่งของ เช่น ปัจจัย ๔ (๒) บริจาค หมายถึง ฟังสละเพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่กว่า และการสละกิเลสในใจตน (๓) อาชวชะ หมายถึง ความซื่อสัตย์ซื่อตรง และปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต

๖. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไป มีการสนับสนุนต่อองค์การอื่นที่เข้ามาขอความร่วมมือ ให้การช่วยเหลือต่อสาธารณะไม่ว่าจะเป็นเรื่องสถานที่ บุคลากร อาหารเครื่องอุปโภค บริโภคยามที่เกิดภัยพิบัติ หรือเหตุวิกฤต โดยใช้หลักทศพิธราชธรรม ดังนี้ (๑) ทาน หมายถึง การให้ การสละทรัพย์สิน ปัจจัย ๔ วัตถุสิ่งของทั้งภายนอก และภายใน รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุน จัดหาและอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชน และบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกคน ได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งของเงินทุน และวัสดุอุปกรณ์ (๒) บริจาค หมายถึง การเป็นผู้ให้ทั้งภายใน (จิตใจ) และภายนอกเป็นการสละทั้งทรัพย์สิน กำลังสติปัญญาความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม บริหารงานอย่างเสียสละ ทั้งในเวลาและนอกเวลาราชการ รวมทั้งส่งเสริมให้บุคลากรในวัดและพุทธศาสนิกชนได้มีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และใช้ทรัพยากร อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด และอย่างประหยัด

และ (๓) ขันติ หมายถึง ความอดทนอดกลั้น มีอารมณ์มั่นคง หนักแน่นและไม่ใช้อำนาจของโทสะ โมหะ โลภะ ราคะในการปฏิบัติงาน มีความอดทนต่องานหนัก และการดำเนินชีวิตประจำวัน

จากการนำหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ มาเสริมสร้างในกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน กล่าวได้ว่าในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านนั้นต้องดำเนินงานตามกฎหมายเถระสมาคม และพระธรรมวินัย เพราะพระสงฆ์ผู้รับปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ล้วนเป็นผู้ที่มีหลักธรรมตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าอย่างบริบูรณ์แล้ว จึงสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้วยหลักทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพบนพื้นฐานของศีล สมาธิ ปัญญา จึงส่งผลให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบไป

บทสรุป

หลักคำสอนที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อันได้แก่หลักทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ประการ เป็นหลักธรรมที่ผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันต่างนำมาประยุกต์ใช้ โดยหลักทศพิธราชธรรมนี้สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทั้งการบริหารงานในทุกระดับชั้นอีกทั้งหลักทศพิธราชธรรม ยังเป็นหลักธรรมสำหรับทุกระดับที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานด้านต่าง ๆ ควรนำไปปฏิบัติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาประสาท โชติเมธี (รักไร)^{๑๙} ได้กล่าวว่า หลักทศพิธราชธรรมนั้นถึงจะเป็นธรรมสำหรับพระราชา ผู้บริหารข้าราชการในองค์กรต่าง ๆ ยังสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ความรักความสามัคคีภายในองค์กร เพราะว่าผู้บริหารข้าราชการในองค์กรต่าง ๆ นั้น ถือว่าทำงานเป็นต่างหูต่างตาให้แด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การใช้หลักทศพิธราชธรรมในการปกครองคณะสงฆ์ ก่อให้เกิดคุณค่าและประโยชน์แก่ พระภิกษุสามเณรให้มีความเป็นอยู่ตามสมณสาธูปที่ดี ช่วยทำนุบำรุงวัฒนาอารามในพระพุทธศาสนา การบริหารปกครองคณะสงฆ์มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดั่งงาม เกิดความสามัคคีทั้งในหมู่คณะสงฆ์และพุทธบริษัท ทำให้ระบบการทำงานของคณะสงฆ์มีความยุติธรรมทำให้กิจการงานต่าง ๆ ได้รับความร่วมมือด้วยดี ก่อให้เกิดสันติสุข ผู้ได้บังคับบัญชาอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนมั่นคงและเป็นธรรม เพื่อก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในทางที่ดีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน เกิดประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น แก่ส่วนรวม แก่สังคม และประเทศชาติ เป็นสำคัญ

^{๑๙} พระมหาประสาท โชติเมธี (รักไร), “การบูรณาการหลักทศพิธราชธรรมเพื่อการบริหารงานของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลโอบสถ์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๘๖.

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๘.
- กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๘.
- บุญทัน ดอกไธสง. **การจัดการองค์การ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- บุญศรี พานะจิตต และคณะ. **ความสำเร็จในการปฏิปัติการกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณี วัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). **เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทอาร์ เอส พรินติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๐.
- พระไพศาล วิสาโล. **พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.
- พระมหาประภาส โชติเมธี (รักไร่). “การบูรณาการหลักทศพิธราชธรรมเพื่อการบริหารงานของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลโบสถ์ อำเภอฟินมาย จังหวัดนครราชสีมา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระมหาสมทรง สิรินโร และคณะ. **บทบาทของวัด และพระสงฆ์ไทยในอนาคต**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕.
- พระยุพธนา รมณียธมฺโม (แก้วกัณหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พุทธทาสภิกขุ. การตามรอยพระยุคลบาท โดยทศพิธราชธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์, ๒๕๕๔.

วชิษฐ์ เดชกุญชร. วันพ่อแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: อำนวยเว็บการพิมพ์, ๒๕๕๑.

สมพงษ์ เกษมสิน. การบริหาร. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไพบูลย์ สำราญภูติ, ๒๕๑๔.

สุเมธ ตันติเวชกุล. ได้เบื้องพระยุคลบาท. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๓.

พระพรหมกวี (วรวิทย์). “วิทยาพระสังฆาธิการ (๒)”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.watmoli.com/wittaya-two/1821/> [๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๗].

แนวทางการส่งเสริมการให้ทานตามคติของพระโพธิสัตว์

Guidelines for Promoting Giving According to the Bodhisattva Teachings

สุภาวดี คูหาทอง*

Supawadee Coohathong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: bcoo50889@gmail.com

Received: August 29, 2024

Revised: November 06, 2024

Accepted: November 08, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องแนวทางการส่งเสริมการให้ทานของพระโพธิสัตว์นี้ กล่าวถึงเรื่องพระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทาน ๓ ระดับชั้น คือ ทานบารมี ทานอุปบารมี ทานปรมัตถบารมีอันยอดเยี่ยมเมื่อทรงบำเพ็ญทานก็มีพระทัยตั้งมั่นที่หวังจะพาสัตว์ข้ามพ้นสังสารวัฏนี้ โดยบทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบำเพ็ญบารมีทานของพระโพธิสัตว์ และแนวทางการส่งเสริมการให้ทานของพระโพธิสัตว์ อันมีวิธีการค้นคว้าข้อมูลในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบถึง คุณค่าของการให้ทานนี้เริ่มจากเหตุผลที่ให้ทานเป็นมูลฐานประกอบกับ ความเชื่อ ความละอาย และจิตจาคะ ย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ คือ เป็นที่รัก คบหาคนดี มีชื่อเสียง ไม่ห่างธรรม นำสู่สวรรค์ แนวทางการส่งเสริมการให้ทานของพระโพธิสัตว์จึงควรที่จะเริ่มส่งเสริมให้ความรู้ในทุกระดับชั้นไม่ว่าเด็กอายุน้อยสู่เยาวชนตลอดไปจนถึงผู้สูงอายุเพื่อสร้างเสริมอุปนิสัยเสียสละให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ ไม่เบียดเบียนสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นเพราะความเห็นอกเห็นใจกัน ก็จะเกิดความเปลี่ยนแปลงให้สังคมนี้อยู่กันอย่างสุขสงบได้นั่นเอง

คำสำคัญ : การส่งเสริม; ทาน; พระโพธิสัตว์

* นางสุภาวดี คูหาทอง Mrs. Supawadee Coohathong นิสิตปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Student Doctor of Philosophy Program in Buddhist Studies, The Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The academic article “Guidelines for Promoting Almsgiving by Bodhisattvas” discusses the Bodhisattva’s practice of almsgiving at three levels: Dāna Pāramitā (perfection of giving), Dāna Upapāramitā (higher perfection of giving), and Dāna Paramatthapāramitā (highest perfection of giving). The Bodhisattva practices almsgiving with the firm intention of assisting beings in transcending the cycle of samsara. The objective of this academic article is To study the meritorious practices of Bodhisattvas. and guidelines for promoting the giving of alms by Bodhisattvas which has methods or researching information in the Tripitaka, Commentary, Supreme Court, and related Buddhist scriptures, leading to knowledge. The value of almsgiving starts with the fundamental reason for giving, combined with belief, shame, and mental awareness. This leads to five benefits: being loved, Interacting with good people, associating with good people, having a good reputation, not being far from the Dhamma, and leading to heaven. Therefore, the Bodhisattva’s guidelines for promoting almsgiving should begin with educating people at all levels, from young children to youth and the elderly, to cultivate the habit of self-sacrifice for the benefit of others. This will prevent encroaching upon and causing distress to others out of mutual sympathy. Such actions will lead to changes that allow society to live happily and peacefully.

Keywords: Promoting; Almsgiving; Bodhisattvas

บทนำ

การให้ทานทางพระพุทธศาสนานั้น นับว่า เป็นแนวทางการสร้างบารมีหรือการสั่งสมความดีอย่างง่ายที่สุด คำว่า “ทาน” ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ว่า “การให้, สิ่งที่ให้, ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา, สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น”^๑

การสละแบ่งปันนี้นับเป็นการกระทำเพื่อมุ่งเน้นประโยชน์ของผู้อื่นที่จะได้รับจากตนทั้งนี้การให้ยังเป็นการสั่งสมบารมีคือ คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงยิ่ง^๒ โดยการสั่งสม

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๒๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม์, ๒๕๕๙), หน้า ๑๒๘.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๐.

บารมีแบ่งเป็น ๓ ระดับ ท่านกล่าวว่าจะบำเพ็ญให้บริบูรณ์ ต้องครบ ๓ ชั้น คือ (๑) บารมี (ระดับสามัญ เช่น ทานบารมี ได้แก่ ให้ทรัพย์สินเงินทอง) (๒) อุปบารมี (ระดับรองหรือจวนจะสูงสุด เช่น ทานอุปบารมี ได้แก่ การเสียสละอวัยวะเป็นทาน) (๓) ปรมัตถบารมี (ระดับสูงสุด เช่น ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ การสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น)^๓

พระพุทธเจ้า เป็นแบบอย่างที่สำคัญโดยอาศัยพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับพระอดีตชาติการบำเพ็ญทานบารมีที่เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ในอดีตนั้น มีพระอดีตชาติที่สำคัญในเรื่องทานบารมีที่รู้จักกันโดยทั่วไปนั่นคือ พระเวสสันดร^๔ โพธิสัตว์ โดยนี่เป็นพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะมาอุบัติเป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในปัจจุบัน นับเป็นการสั่งสมบารมีธรรมครั้งสุดท้ายอันเป็นปรมัตถบารมีที่สำคัญยิ่งเพราะพระเวสสันดรได้ทรงบำเพ็ญทานอันยิ่งอย่างปรมัตถธรรมที่ยอดที่สุดด้วยพระปิโยรสทั้ง ๒ อันเปรียบได้กับดวงตา ดวงใจที่ทรงยกให้ไม่อาศुर รวมถึงพระมัทรีก็ทรงยอมอนุญาตยกให้ผู้อื่นไปไว้เป็นทาน ทั้งยังทรงพระปณิธานถ้าผู้ใดตกทุกข์ได้ยากลำบากมาขอทานถ้าขอเนื้อพระองค์ก็จะทรงแลเนื้อพระองค์ให้ ถ้าแม้ขอดวงพระเนตรก็จะทรงควักให้เป็นทานแก่ผู้อื่นเช่นกัน นับว่าทรงบำเพ็ญทานเสียสละเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น^๕

นอกจากนี้ตัวอย่างสำคัญในเรื่องเล่า พระมหาชนกโพธิสัตว์ที่เป็นการทรงบำเพ็ญวิริยบารมี แต่ยังมี การให้ความรู้ให้การศึกษาแก่ประชาชนนิกรบริษัทที่มาพึ่งพิงอิงอาศัยได้ร่วมพระบารมี การที่ทรงให้จัดการศึกษาเพื่อเพิ่มความรู้แก่หมู่ประชาชนก็นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการให้ธรรมทานเช่นกันมีจุดมุ่งเน้นเพื่อขจัดความไม่รู้ของประชาชน^๖ ทั้งนี้พระโพธิสัตว์ยังทรงบำเพ็ญทานบารมีเพื่อแสดงออกถึงการแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่นอย่างเช่น พญานกแขกเต้าโพธิสัตว์ที่ทรงมีความกตัญญูดูแลบิดมารดาแล้วให้ความอนุเคราะห์แก่นกขราพิการในการคาบเอาข้าวไปเพื่อช่วยเหลือด้านอาหารให้ทานอยู่เป็นประจำ^๗ การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในอดีตมีมากมายที่เป็นแบบอย่างที่สำคัญแก่หมู่พุทธบริษัท ด้วยการบำเพ็ญทานบารมีนี้ย่อมสร้างความรักให้เกิดขึ้นแก่ทั้งผู้ให้และผู้รับสมดังพุทธศาสนสุภาษิตว่า “ให้ทานอยู่ย่อมเป็นที่รักของคนหมู่มาก”^๘ ทั้งนี้การให้ทานก็ยังมีกรจำแนกประเภทไว้ ๒ คือ (๑) อามิสทาน

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๒.

^๔ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๕๕/๔๔๗.

^๕ ดร.ประพันธ์ ศุภสร, “วิเคราะห์การให้ทานของพระเวสสันดร ในมิลินทปัญหา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/430> [๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖].

^๖ ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พระมหาชนก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพระราชพิธี, ๒๕๖๐).

^๗ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑-๑๑/๔๒๓-๔๒๔.

^๘ อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๔/๕๔.

ให้สิ่งของ (๒) ธรรมทาน ให้ธรรม^๙ และจำแนกตามผู้รับไว้เป็น ๒ ประเภท คือ (๑) สังฆทาน ให้แก่สงฆ์ หรือให้เพื่อส่วนรวม (๒) ปาฏิบุคลิกทาน ให้เจาะจงแก่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ^{๑๐} ฉะนั้นแล้วการให้หรือ การบำเพ็ญทานบารมีนี้นับเป็นเรื่องที่สำคัญอันจะก่อให้เกิดความรักความสงบสุขแก่ครอบครัวชุมชนสังคม ประเทศชาติ และนานาชาติได้

ฉะนั้น แล้วการให้ทานนับเป็นการแบ่งปันที่เกิดประโยชน์อย่างมากมาย ผู้ศึกษาจึงเห็นความสำคัญของแนวทางการส่งเสริมความรู้การให้ทานของพระโพธิสัตว์ที่จะนำออกเผยแผ่แก่ผู้อื่นโดยยึดหลักการ แนวทางการส่งเสริมอันหมายถึง การเกื้อหนุนสนับสนุน^{๑๑}

ความเป็นมาและความสำคัญในการให้ทาน มีข้อความปรากฏใน “ทานกถา” ในอนุปพพิกขา ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโปรดพระยสะกุลบุตร โดยแสดงอนุปพพิกขาตามความปรากฏว่า

“ลำดับนั้น ยสกุลบุตรรำเริงเบิกบานใจว่า “ได้ยินว่า ที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง” จึงถอด รองเท้าทองเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้วได้ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนุปพพิกขา คือ ทรงประกาศ (๑) ทานกถา (เรื่องทาน) (๒) สีสกถา (เรื่องศีล) (๓) สักคกถา (เรื่องสวรรค์) (๔) กามาทีนวกถา (เรื่องโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม) (๕) เนกขัมมานิสังสกถา (เรื่อง อานิสงส์แห่งการออกจากกาม) แก่ยสกุลบุตรผู้นั่งอยู่ ณ ที่สมควร”^{๑๒}

นับเป็นพระธรรมเทศนาถ้อยคำแรกที่กล่าวถึงทานกถา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมาย ทาน ไว้ว่า “การให้, มักใช้ประกอบท้ายคำอื่น เช่น ธรรมทาน วิทยาทาน”^{๑๓} ตามพจนานุกรม พุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ว่า “การให้, สิ่งที่ให้, ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา, สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น”^{๑๔} ตามพจนานุกรม เพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด “ทาน หมายถึง การให้, การแบ่งปัน, การเสียสละ, การเอื้อเฟื้อ หรือ อีกความหมายหนึ่งคือ วัตถุที่พึงให้”^{๑๕} ทาน โดย นายอาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล ได้ให้ความหมาย ว่า “ทาน

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๒๘.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๖๙.

^{๑๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖/๓๒.

^{๑๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๑๒.

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๒๘.

^{๑๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด, (กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

หมายถึง การให้ในระดับทั่วไปซึ่งก่อให้เกิด “บุญ” คือความสุข และเป็นเครื่องชำระกิเลสเพื่อการพัฒนาจิตยิ่ง ๆ ขึ้นไป”^{๑๖} ทานที่ปรากฏในบทความวิชาการของ ดร. ประพันธ์ ศุภสร กล่าวไว้ว่า

“ทาน หมายถึงการให้ การเสียสละวัตถุสิ่งของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น เป็นการให้ที่ประกอบด้วยเจตนาดี การให้ปัจจัย ๔ เพื่อประโยชน์แก่การดำเนินชีวิต การให้พระสงฆ์เพื่อต้องการบุญและบำรุงศาสนา ความหมายของทานครอบคลุมทั้งผู้ให้ ผู้รับ และสิ่งของที่ให้ทุกอย่าง และทานก็รวมอยู่ในคำสอนแนวศีลธรรม”^{๑๗}

กล่าวโดยสรุป มุมมองของผู้เขียนให้ความสนใจและความสำคัญในการให้ “ทาน” ฉะนั้น การเขียนบทความวิชาการฉบับนี้ เพื่อส่งเสริมการให้ทานตามคติของพระโพธิสัตว์ และเป็นแนวทางในการบำเพ็ญทานบารมีแก่คนในสังคมอันจะก่อให้เกิดความรักสมัครสมานสามัคคีของคนในชาติ และเป็นการกระตุ้นเตือนก่อให้เกิดพรหมวิหารธรรมพรหมวิหาร ๔ (ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ) (๑) เมตตา (ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข) (๒) กรุณา (ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์) (๓) มุทิตา (ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข) (๔) อุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา)^{๑๘} ในจิตใจตามอย่างการแสดงออกโดยการให้ทานเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนที่ลำบากด้วยนั่นเอง

แนวทางการส่งเสริมความรู้ด้านการให้ทานตามคติของพระโพธิสัตว์

ทานตามคติพระโพธิสัตว์มีหลายระดับ เช่น การให้ความรู้ เป็นการให้ที่ดี และไม่มีต้นทุนเกื้อกูลแก่บุคคลที่ได้รับ เพราะคำว่า “ปัญญา” เพื่อเป็นแสงสว่างแห่งความถูกต้อง ความดีงามที่อาศัยความศรัทธาเป็นฐานใจในการดำเนินชีวิต การพัฒนาจะเปลี่ยนแปลงหรือตามไม่ทันเหตุการณ์ ดังนั้น การพัฒนาที่สร้างสรรค์ต้องตั้งอยู่บนฐานของปัญญาอยู่ตลอดเวลา หากการพัฒนา คือมีปัญญาขึ้นเท่านั้น มันจะทำให้สิ่งต่าง ประสานสอดคล้องลงตัวไปหมด มนุษย์สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการสร้างสรรค์และการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านสังคมของประเทศ ถ้ามนุษย์ขาดปัญญาหรือไม่มีคุณภาพและประสิทธิภาพการสร้างสรรค์ และการพัฒนาดังกล่าวก็จะได้ไม่ผล

^{๑๖} นายอาทิตย์ ชีรวณิชกุล, “ทานและทานบารมี : ความสำคัญที่มีต่อการรังสรรค์วัฒนธรรมคติไทยพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย, (คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

^{๑๗} ดร.ประพันธ์ ศุภสร, “วิเคราะห์การให้ทานของพระเวสสันดร ในมิลินทปัญหา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/430> [๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖].

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิ, ๒๕๕๙), หน้า ๑๒๔.

เพราะฉะนั้น เราจึงต้องการคนที่แข็งแรง มีสุขภาพดีมีปัญญาเป็นคนดีมีสติปัญญาเป็นคนดีมีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพสำหรับการพัฒนาตนเองและประเทศ^{๑๔} เพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพให้มีความรู้ควบคู่ไปกับคุณธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมให้เกิดการให้ทานอย่างมีปัญญา โดยควรที่จะส่งเสริมฝึกฝนปลูกฝังเริ่มจากเยาวชนในครอบครัวแต่ละครอบครัวจนขนาดออกมาในระดับชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศชาติ อันจะเป็นประโยชน์ให้เกิดขึ้นในสังคมก็จะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างเกื้อกูลช่วยเหลือเห็นอกเห็นใจกัน

คุณประโยชน์ของ “ทาน” มีอันিসงส์แห่งการบำเพ็ญทานบารมี จะส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ต้งาม มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นได้ง่ายกว่าคนปกติ จะไม่เอาัดเอาเปรียบกันในสังคม เพราะการส่งเสริมและสนับสนุนการรู้จักให้ทานแบ่งปันกันในแนวทางการส่งเสริมการให้ทานตามเทศกาลและประเพณีที่ถูกต้อง

พฤติกรรมสละทานทุกมิติ เกื้อกูลส่งเสริมการให้ทานเกิดขึ้นประทับในจิตของผู้นั้น การต่อยอดจากทานบารมี ไปสู่ทานอุปบารมีนั้นจึงเป็นเรื่องที่สามารถเกิดขึ้นได้โดยเฉพาะในปัจจุบัน ตามที่ปรากฏในการประชาสัมพันธ์ของสภากาชาดไทย ที่พบว่าในปัจจุบันมีผู้ป่วยในระยะสุดท้ายอยู่เป็นจำนวนมากที่ทุกข์ทรมานจากการที่อวัยวะสำคัญ เช่น บริจาควัยวะ (หัวใจ ตับ ไต ปอด ดวงตา) ไม่สามารถทำงานได้ตามปกติ วิธีการทางการแพทย์ที่ดีที่สุดสำหรับผู้ป่วยเหล่านี้ คือ การปลูกถ่ายอวัยวะใหม่ ด้วยอวัยวะของผู้มีจิตศรัทธา ซึ่งได้แสดงเจตนารมณ์ในการบริจาควัยวะ หรือได้จากญาติที่มีความประสงค์จะบริจาควัยวะของบุคคลนั้น เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นมาปลูกถ่าย จึงจะช่วยให้ผู้ป่วยในระยะสุดท้ายมีชีวิตอยู่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคมต่อไปได้ เมื่อสามารถบำเพ็ญทานอุปบารมีได้แล้ว ก็สามารถที่จะพัฒนาการบำเพ็ญทานให้ถึงปรมาตบารมีทานอย่างพระโพธิสัตว์ได้ในที่สุดนั่นเอง

จากข้อมูลที่น่าเสนอไปข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การส่งเสริมความรู้ด้านการให้ทานของพระโพธิสัตว์ในสังคมไทยนี้ได้อาศัยวัฒนธรรมประเพณีปลูกฝัง อีกทั้งกระบวนการทางการเรียนรู้ให้เสียสละแบ่งปันเป็นตัวอย่างการหล่อหลอมก่อให้เกิดการให้ทานตามแนวทางของพระโพธิสัตว์ จากการแบ่งปันสิ่งของทรัพย์สินส่วนตัว ไปสู่การบริจาควัยวะเพื่อช่วยเหลือชีวิตผู้อื่น และก็จะสามารถยกขึ้นสู่การให้ทานอย่างพระโพธิสัตว์ที่ทรงเอาชีวิตให้ทานเพื่อแรกเอาพระโพธิญาณพาหมู่สัตว์ข้ามพ้นจากสังสารวัฏนั่นเอง

^{๑๔} ประเวศ วะสี. “แนวคิดเกี่ยวกับระบบพัฒนาการเรียนรู้”, **สานปฏิรูป ๒**, (มีนาคม ๒๕๔๒) : ๘๗.

บทสรุป

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทาน ๓ ระดับชั้น คือ ทรงเสียสละบริจาคทรัพย์สินข้าวของเงินทองภายนอก ร่างกายให้เป็นทานแก่ประชาชนคนทั่วไปที่ทุกข์ยากลำบาก เป็นชั้น ทานบารมี ส่วนชั้นถัดขึ้นมา องค์พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทานตั้งพระทัยบริจากร่างกายอวัยวะให้เป็นทาน เป็นชั้น ทานอุปบารมี ที่สุดลงพระโพธิสัตว์ทรงสละพระราชปิโยรสกับทั้งพระมเหสีที่เปรียบดังดวงตา และดวงใจให้เป็นทานไป หรือทว่าผู้ใดประสงค์ชีวิตพระโพธิสัตว์ก็สามารถให้เป็นทานได้ เป็นชั้น ทานปรมัตถบารมีอันยอดเยี่ยมเมื่อ ทรงบำเพ็ญทานก็มีพระทัยตั้งมั่นที่หวังจะพาสัตว์ข้ามพ้นสังสารวัฏนี้แน่นอน ดังเช่น พระเวสสันดร เป็นต้น

คุณค่าของการให้ทานนี้เริ่มจากเหตุผลที่ให้ทานเป็นมูลฐานประกอบกับ ความเชื่อ ความละอาย และ จิตจาคะ นับว่าเป็นคุณค่าที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นเป็นอุปนิสัยแก่ผู้ที่ได้บำเพ็ญทานอยู่เป็นประจำ เมื่อสั่งสม มามากแล้วก็จะสามารถยกจิตขึ้นสู่ทานอุปบารมีไปจนถึงทานปรมัตถบารมีอย่างพระโพธิสัตว์ที่ทรงได้ บำเพ็ญมานั่นเอง การส่งเสริมความรู้ด้านการให้ทานของพระโพธิสัตว์ในสังคมไทยนี้ได้อาศัยวัฒนธรรม ประเพณีปลูกฝัง อีกทั้งกระบวนการทางการเรียนรู้ให้เสียสละแบ่งปันเป็นตัวอย่างการหล่อหลอมก่อให้เกิด การให้ทานอย่างพระโพธิสัตว์ จากการแบ่งปันสิ่งของทรัพย์สินส่วนตัว ไปสู่การบริจาคอวัยวะเพื่อช่วยเหลือ ชีวิตผู้อื่น และก็จะสามารถยกขึ้นสู่การให้ทานอย่างพระโพธิสัตว์ที่ทรงเอาชีวิตให้ทานเพื่อแรกเอา พระโพธิญาณพาหมู่สัตว์ข้ามพ้นจากสังสารวัฏนี้เอง แนวทางการส่งเสริมการให้ทานของพระโพธิสัตว์ จึงความที่จะเริ่มส่งเสริมให้ความรู้ในทุกระดับชั้นไม่ว่าเด็กอายุน้อยสู่เยาวชนตลอดไปจนถึงผู้สูงอายุเพื่อ สร้างเสริมอุปนิสัยเสียสละให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ ไม่เบียดเบียนสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้เพราะความ เห็นอกเห็นใจกัน ก็จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงให้สังคมนี้อยู่กันอย่างสุขสงบได้นั่นเอง

บรรณานุกรม

นายอาทิตย์ ชีรวณิชกุล. “ทานและทานบารมี : ความสำคัญที่มีต่อการรังสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนา”.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย. คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ประเวศ วะสี. “แนวคิดเกี่ยวกับระบบพัฒนาการเรียนรู้”. ใน **สถานปฎิรูป ๒**. (มีนาคม ๒๕๔๒) : ๘๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๘.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๙.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๙.

พระมหาสิทธิการ. **หลักสูตรนักรธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี รวมทุกวิชา**. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๙.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**. กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘.

ภูมิพลอดุลยเดช. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. **พระมหาชนก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพระราชเลขาธิการ, ๒๕๖๐.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๔.

ประพันธ์ ศุภษร, ดร. “วิเคราะห์การให้ทานของพระเวสสันดร ในมิลินทปัญหา”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.mcu.ac.th/article/detail/430> [๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๖].

บทบาทของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชต่อชาวจังหวัดระยอง

The Role of Narratives of King Taksin the Great Towards People in Rayong Province

นุชลักษณ์ เจริญวัย*

Nuchalak Jareanwai

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
Master of Arts Program in Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University

พยุ่งพร ศรีจันทวงษ์**

Payungporn Srichanthawong

สุรธัชกุล นุ่นภูบาล***

Suratadchanukoon Nunphooban

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ประเทศไทย
Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University, Thailand

E-mail: Nuchalak1327@gmail.com

Received: December 20, 2024

Revised: January 06, 2025

Accepted: January 14, 2025

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาทของเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีต่อชาวจังหวัดระยอง เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์และภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่น พระสงฆ์ นักวิชาการทางวัฒนธรรม และชาวบ้านจากชุมชนวัดลุ่มมหาชัยชุมพล ตำบลท่าประดู่ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง จำนวน ๑๐ คน และสังเกตแบบมีส่วนร่วมในประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วิเคราะห์และตีความโดยใช้แนวคิดเรื่องเล่า (Narratives) และทฤษฎีบทบาทหน้าที่ทางคติชนวิทยา (Theories of Folklore) ผลการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นเรื่องเล่าที่เชื่อมโยง

* นางสาวนุชลักษณ์ เจริญวัย Miss Nuchalak Jareanwai นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย Master of Arts Program in Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University

** ผศ.ดร.พยุ่งพร ศรีจันทวงษ์ Asst.Prof. Dr.Payungporn Srichanthawong

*** ผศ.ดร.สุรธัชกุล นุ่นภูบาล Asst.Prof. Dr.Suratadchanukoon Nunphooban

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University.

ประวัติศาสตร์ชาติ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชาวจังหวัดระยองมีความเชื่อว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมาพักทัพที่บริเวณวัดลุ่มมหาชัยชุมพล ทรงผูกช้างศึกประจำพระองค์ ชื่อ“พังคีร์บุญชร” และเรียกประชุมพ่อเมืองและราษฎรชาวระยอง ประกาศเจตจำนงในการกอบกู้เอกราชคืนจากพม่า ชาวระยองพร้อมใจให้สมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นผู้นำทัพ แล้วบุกเมืองจันทบุรี ทำการรวบรวมพลกรีธาทัพทางเรือทางทะเลกอบกู้กรุงศรีอยุธยา จากเรื่องเล่าดังกล่าวนี้มีบทบาทต่อชาวจังหวัดระยอง จำแนกได้ ๖ ประการ คือ (๑) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ (๒) เสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนและจังหวัดระยอง (๓) สร้างประเพณีสร้างสรรค์ (๔) สร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ความรักชาติ และความสามัคคี (๕) สร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ และ (๖) สร้างแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้

คำสำคัญ: เรื่องเล่า; สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช; บทบาทหน้าที่

Abstract

This academic article aims to present the role of the narrative of King Taksin the Great towards the people of Rayong Province. The data was collected from documents, field data, and social media through interviews with local scholars, monks, cultural academics, and villagers from the Wat Lum Mahachai Chumphon community in Tha Pradu Sub-district, Mueang Rayong District, Rayong Province, totaling 10 informants. The participatory observation was implemented in traditions, rituals, and beliefs related to King Taksin the Great. The analysis and interpretation were conducted using the concept of narratives and the theories of functional roles in folklore” The study revealed that the narratives about King Taksin the Great are connected with national history and local history. The people of Rayong Province believe that King Taksin the Great camped at the area of Wat Lum Mahachai Chumphon, where he tethered his royal elephant named ‘Pangkhiri Banchorn’ while stating his intention among the meeting with the local leaders and residents of Rayong to reclaim independence from the Burmese. The people of Rayong united in support of King Taksin as their military leader, launching an attack on Chanthaburi, gathering troops to recover Ayutthaya by sea. From these narratives, there are six roles identified for the people of Rayong: (1) being a mental anchor (2) creating community and provincial identity; (3) fostering creative traditions; (4) promoting historical consciousness, patriotism, and unity; (5) forming ethnic consciousness; and (6) developing tourist attractions and learning centers.

Keywords: Narratives; King Taksin the Great; Roles and Responsibility

บทนำ

เรื่องเล่า หมายถึง เหตุการณ์ที่ผู้เล่าเรียบเรียงเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ ความคิดและจินตนาการของบุคคล มีวิธีการเล่าเรื่องที่หลากหลาย เช่น การเล่าเรื่องแบบมุขปาฐะหรือเล่าแบบปากต่อปาก และการเล่าเรื่องแบบบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรมีการจัดลำดับเรื่องเป็นตอนต้น ตอนกลาง และตอนท้ายหรือตอนจบ การเล่าเรื่องแต่ละเรื่องมักแฝงวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่ผู้เล่าต้องการถ่ายทอดสู่ผู้อ่านหรือผู้ฟัง การเล่าเรื่องเป็นที่นิยมกันในวงกว้างขวาง และแพร่หลายในทุกชนชั้นทุกสังคม ด้วยเหตุที่การเล่าเรื่องเป็นกิจกรรมทางสังคม จึงทำให้เกิดแรงกระตุ้นในการเล่าเรื่องและความต้องการที่จะฟัง ดังนั้นเรื่องเล่าต่าง ๆ จึงยังคงอยู่ในสังคมมนุษย์วิวัฒนาการของวัฒนธรรม^๑

เรื่องเล่ามีบทบาทหลากหลายและถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์โดยเฉพาะบทบาทของการสืบหาบรรพบุรุษหรือประวัติศาสตร์ของชุมชน การศึกษาเรื่องเล่าที่มีบทบาทต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนจึงต้องคำนึงถึง

ประเด็นต่าง ๆ ซึ่งเรื่องเล่าถือได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่มีย้อนอดีตเพื่อพยายามรื้อฟื้นความทรงจำ การประกอบสร้างอัตลักษณ์ของคนรวมทั้งชุมชนนั้นย่อมมีประเด็น “การเมืองเรื่องอัตลักษณ์” เข้ามาเกี่ยวข้อง การเล่าเรื่องมีกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ผู้เล่าไม่อาจหลีกเลี่ยงการตีความ หรือ ตัด ต่อกำเติมเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ เรื่องเล่าไม่ได้เป็นเพียงการปะติดปะต่อเหตุการณ์ แต่ต้องมีการเรียงลำดับเรื่องรวมถึงการตีความเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ได้ซ่อนจุดหมายหรืออุดมการณ์บางอย่างเอาไว้ และเรื่องเล่าในฐานะที่เป็นวรรณกรรมไม่อาจหลีกเลี่ยงความเป็นอัตวิสัยได้ ฉะนั้น มุมมองของผู้เล่าหรือเรื่องเล่าแต่ละสำนวนย่อมแฝงนัยแห่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างฝ่ายต่าง ๆ^๒ นอกจากนั้นเรื่องเล่ายังเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม กล่าวคือเรื่องเล่าเป็นส่วนที่เป็นนามธรรมในขณะที่พิธีกรรมเป็นส่วนที่เป็นรูปธรรมเพื่อสร้างคำอธิบายและเหตุผลในการประกอบพิธีนั้น ๆ^๓ เช่นเดียวกันกับเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช บุรพคุณที่ีมีความสำคัญยิ่งต่อประวัติศาสตร์ชาติไทย วิถีกรรมการกอบกู้เอกราชและการสถาปนากรุงธนบุรีแทนกรุงศรีอยุธยาที่ล่มสลายภายในระยะเวลาอันสั้นนั้น เป็นเรื่องราวที่ประทับใจแก่คนไทยคนไทยและชาวต่างชาติ เรื่องราวของพระองค์ปรากฏอยู่ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ พงศาวดาร

^๑ เสาวลักษณ์ อนันตสานต์, การวิเคราะห์บทบาทที่เป็นแบบฉบับสากลของตัวเอกในวรรณกรรมเรื่องเล่าพื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^๒ วรรณะ หนูหมื่น, หลากมิตววรรณคดีศึกษากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๓๑๒-๓๑๖.

^๓ ศิราพร ณ ถลาง, ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานนิทานพื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๓๖๕.

จดหมายเหตุ บันทึกชาวต่างชาติ ฯลฯ เรื่องเล่าที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีความหลากหลาย ในมิติ ทั้งทางประวัติศาสตร์ ตำนานพื้นบ้าน และความเชื่อของประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัด ระยอง เป็นหนึ่งในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการกอบกู้เอกราชของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทำให้มีเรื่องเล่า และตำนานเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในพื้นที่จังหวัด ระยองอย่างแพร่หลาย โดยเรื่องเล่าจะเน้นถึงการเสด็จมาประทับแรม ความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว การรวบรวม กำลังพลในช่วงก่อนที่จะกอบกู้เอกราชคืนจากพม่า โดยมาประทับแรมที่วัดลุ่มมหาชัยชุมพล หรือวัดลุ่ม ส่องผลให้วัดลุ่มกลายเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ และพื้นที่สำหรับประกอบพิธีกรรม ศักดิ์สิทธิ์ ประชาชนจำนวนมากมาสักการะ เพื่อขอพรและแสดงความเคารพต่อพระองค์ นอกจากนี้ ยังมีพื้นที่อื่น ๆ ที่มีความเชื่อมโยงกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในจังหวัดระยอง ก็ได้ผลิตซ้ำเรื่องเล่า ออกมานำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ วัดถุมงคล หนังสือ ป้ายประวัติ และพิธีกรรม โดยอ้างอิงเรื่องเล่า จากพงศาวดารและเรื่องเล่ามุขปาฐะ^๕ เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รับการยกย่องในฐานะวีรบุรุษ ผู้กอบกู้ชาติไทย และรัฐบาลไทยได้กำหนดให้วันที่ ๒๘ ธันวาคม ของทุกปี เป็นวัน “สมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราช” ส่งผลให้ชาวจังหวัดระยองมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง ที่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาติไทย เพื่อน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณจึงจัดงานพิธีบวงสรวง จัดงานแสดงแสงสี เสียง และขบวนแห่ เพื่อเฉลิมฉลองความกล้าหาญและการเสียสละของพระองค์ในการกอบกู้เอกราช ในงาน “วันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและงานกาชาด จังหวัดระยอง” ในปลายเดือนธันวาคม และ จัดงานวันตรุษจีนในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ที่วัดลุ่มมหาชัยชุมพล

จากปรากฏการณ์ของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ และ พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้า ตากสินมหาราชนั้น แสดงให้เห็นว่า “เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” ได้มีบทบาทต่อชาวจังหวัด ระยองเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งจากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ในจังหวัดระยอง ในมิติทางคติชนวิทยานั้นมีผู้ศึกษาไว้น้อยมาก ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของเรื่องเล่าสมเด็จ พระเจ้าตากสินมหาราชที่มีต่อชาวยระยอง คาดว่าบทความนี้จะชี้ให้เห็นคุณค่าและบทบาทของเรื่องเล่าทาง ประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าท้องถิ่นในการรับรู้ของชาวยระยอง ต่อการสร้างตัวตนของชาวยระยอง

^๕ ณิชิตา คงทวี, “บทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน กรณีศึกษา ‘พระเจ้า ตากวัดเขาขุนพนมตำบลบ้านเกาะ อำเภอรพมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาภาษาไทยและภาษาไทยประยุกต์: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๖๒), หน้า ๑๙-๒๐.

เนื้อเรื่อง

ผลการศึกษาเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินกับบทบาทที่มีต่อชาวจังหวัดระยอง พบว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีบทบาทต่อชาวจังหวัดระยอง ๖ ประการ ดังนี้

๑. เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับบทบาทการเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ

ความเชื่อคือการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์ หรือสังคมมนุษย์แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับ และให้ความเคารพเกรงกลัว สิ่งเหล่านี้เรียกว่า ความเชื่อ^๕ ความเชื่อในสังคมไทยมีความหลากหลาย และความเชื่อเรื่องวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ก็เป็นอีกความเชื่อหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมาเนิ่นนาน โดยเฉพาะความเชื่อในวีรบุรุษผู้กล้าหาญ โดยเชื่อว่า ‘วีรบุรุษ’ คือคนที่อยู่ในสำนึก ความทรงจำ เป็นผู้ประกอบคุณงามความดีให้แก่ท้องถิ่นนั้น ๆ วีรบุรุษอาจเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริง หรือเป็นบุคคลในตำนานมีหรือไม่มีตัวตนก็ได้ แต่เชื่อกันว่ามีอยู่จริง ทำให้มีการสร้างสิ่งสมมติแทนบุคคลนั้น ๆ เพื่อเคารพบูชา ระลึกถึง และอาจกลายเป็นผีประจำเมือง หรือเทพ^๖ เช่นเดียวกันกับความเชื่อในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชของชาวระยอง โดยเชื่อว่า “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นผู้กอบกู้เอกราชของไทย ได้นำทัพทหารกล้าตีฝ่าวงล้อมพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยาและมาตั้งค่ายพักแรมที่วัดลุ่มมหาชัยชุมพล เพื่อเดินทางไปกอบกู้เอกราชที่เมืองจันทบุรี และยังมีความเชื่ออีกว่าหากใครได้สักการะบูชา ‘สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช’ ท่านจะช่วยปัดเป่าความทุกข์ร้อน ค้ำขายรำรวย การงานเจริญรุ่งเรือง การเรียนประสบความสำเร็จ เพราะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นเสมือนสมเด็จพระสยามเทวาธิราชเจ้าที่คอยปกป้องรักษาแผ่นดินไทยให้มีความเจริญรุ่งเรือง และมีชัยชนะเหนืออริราชศัตรูทั้งหลาย” ด้วยเหตุผลนี้ทำให้ชาวเมืองระยองยกย่องท่านในฐานะวีรบุรุษหรือเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ และผู้มาเยือนต้องมากราบไหว้ขอพรที่ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ วัดลุ่มมหาชัยชุมพล เพื่อความเป็นสิริมงคล และเชื่อในอำนาจบารมีของพระองค์ท่านจะดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จ ดังคำให้สัมภาษณ์สรุปได้ว่า “หลวงพ่อดีจำวัดอยู่ที่นี่มากกว่า ๗๐ ปีแล้ว ก่อนทำวัตรเย็นจะจุดธูปบูชาพระเสด็จ อัญเชิญท่านไปทำวัตรเย็นพร้อมกัน แล้วก็ขอพรท่าน บอกท่านว่า กำลังทำสิ่งใด ประสบปัญหาสิ่งใดอยู่ และอธิษฐานให้บารมีของพระองค์ท่านดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จหรือแก้ปัญหาก็เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล หลวงพ่อเชื่อว่าวัดนี้มีความรุ่งเรืองด้วยอำนาจ บารมีของพระองค์ท่าน”^๗

^๕ ธวัช ปุณโณทก, *วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐.

^๖ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สงครามอนุสาวรีย์กับรัฐไทย”, ใน *ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการณ์จิตสำนึก*, (กรุงเทพมหานคร: มติชน ๒๕๔๓), หน้า ๘๓.

^๗ สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์, เจ้าอาวาสวัดลุ่มมหาชัยชุมพล (พระอารามหลวง), วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๖๗.

เช่นเดียวกับผู้ดูแลศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ให้สัมภาษณ์ว่า คนส่วนมากมาที่นี่เพื่อขอโชกกัน บางคนอยากถูกรางวัล บางคนมาไหว้ขอให้ธุรกิจค้าขายเจริญรุ่งเรือง มีกรณีหนึ่งที่ผมรับฟังเขามา เขาไม่ได้มีอะไร ยกมือไหว้เฉย ๆ ขอบุญบารมีจากท่านว่าวันนี้เขาไม่มีเงิน เขามีเงินเล็กน้อย เขาอยากขอให้ไม่มีเงินเปิดธุรกิจ เขาถูกรางวัล มันก็เป็นไปได้ เขาบอกว่าไม่ได้เข้ามาจุดธูป เขาก็ไหว้ด้านนอก”^๘

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ชาวระยองเห็นว่าการเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั้น เมื่อประสบปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการเรียน ปัญหาเศรษฐกิจ หรือปัญหาอื่น ๆ ก็จะมาราบขอพรจากพระองค์ท่าน พระองค์ท่านเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนให้มีพลังในการดำเนินชีวิต ประกอบหน้าที่การงาน ดังข้อความที่ว่าศาสนามีหน้าที่หลักในการลดความวิตกกังวลและอารมณ์ตึงเครียดอันเกิดจากความรู้สึกไม่แน่นอนในชีวิต และความกลัวของมนุษย์ต่อความลุ่มหลงในกิจกรรมต่าง ๆ หากปล่อยให้ความกลัวและความวิตกกังวลต่อความไม่แน่นอนในชีวิตนั้นดำรงอยู่ ความรู้สึกเหล่านั้นก็อาจขัดขวางต่อการทำงานและความราบรื่นต่อเนื่องของสังคม ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงคิดค้นศาสนาหรือระบบความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่หลักในการให้ความยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้ความเข้าใจและคำอธิบายธรรมชาติรอบตัว”^๙

๒. เรื่องเล่าพระเจ้าตากกับบทบาทด้านการสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ชุมชนและจังหวัดระยอง

อัตลักษณ์คือเรื่องเล่าที่บอกว่าเราคือใคร และคนอื่นบอกว่าเราคือใคร นัยของการเป็น “เรื่องเล่า” (narrative) ก็คือความไม่เป็นอย่างหนึ่งของอัตลักษณ์ อัตลักษณ์เป็นเรื่องเล่าที่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา และสถานที่ เล่ากับใคร เล่าอะไร และเล่าทำไม อัตลักษณ์ถึงแม้จะเป็นเรื่องที่มีโครงสร้าง มีหัวเรื่องคลุม มีคนอื่นและสังคมกำหนดว่าคุณคือใคร การมีคนอื่นระบุทำให้อัตลักษณ์มีใช้ที่เรากำหนดเองทั้งหมดแต่การมีโครงสร้างกำหนด ก็ไม่อาจกำหนดได้อย่างเบ็ดเสร็จ ดังนั้น จึงมีตัวตนตัวน้อย (minimal selves) ของเราดำรงอยู่ อัตลักษณ์ถึงแม้จะเป็นเรื่องเล่าก็เล่าในสถานที่ เวลาประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจงอันหนึ่ง สิ่งที่เล่าจึงอยู่ในบริบทของอัตลักษณ์ตลอดเวลา^{๑๐} ซึ่งสอดคล้องกับดำรงค์ ฐานดี^{๑๑} ได้กล่าวว่า มนุษย์ได้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการด้านต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินชีวิตในสังคมเป็นไปอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม ทำให้เกิดการหล่อหลอมให้สมาชิกในสังคมมีทัศนคติความเชื่อ ความสนใจ ความคิดสร้างสรรค์ไปในทางเดียวกัน ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

^๘ สัมภาษณ์ เอกชัย สุขจิตต์, ผู้ดูแลศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๖๗.

^๙ ยศ สันตสมบัติ, *มนุษย์กับวัฒนธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗๙.

^{๑๐} ฐิรวุฒิ เสนาคำ, “แนวคิดคนพลัดถิ่นกับการศึกษาชาติพันธุ์”, ใน *ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์*, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๔๗), หน้า ๒๕๐-๒๕๑.

^{๑๑} ดำรงค์ ฐานดี, *มานุษยวิทยาเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๗๓.

เช่นเดียวกับชาวจังหวัดระยอง ซึ่งมีเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อครั้งเป็นพระยาตาก นำทัพทหารกล้า ๕๐๐ คน ตีฝ่าวงล้อมพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา มุ่งออกสู่หัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออก โดยผ่านเส้นทางจังหวัดนครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรี จนกระทั่งมาถึงจังหวัดระยอง ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับที่กรุงศรีอยุธยาแตกพอดี พระยาตากตั้งค่ายชุมพล ณ บริเวณวัดลุ่ม เป็นที่มาของคำต่อท้ายชื่อวัดลุ่มว่า “มหาชัยชุมพล” บริเวณที่ตั้งค่ายมีต้นสะตือใหญ่ เคยใช้ผูกช้างศึกประจำพระองค์ ชื่อ “พังคีร์บัญชา” พระยาตากประทับนั่งใต้ต้นสะตือ เรียกประชุมคณะกรรมการเมืองและราษฎรชาวระยอง ประกาศเจตจำนงในการกอบกู้เอกราชคืนจากพม่า บรรดาแม่ทัพที่สวามิภักดิ์ พร้อมใจกันยกให้พระยาตากเป็นผู้นำทัพแล้ว เรียกว่าพระเจ้าตากสินตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ก่อนจะบุกยึดเมืองจันทบุรีให้สวามิภักดิ์ แล้วรวมพลกรีธาทัพทางเรือกอบกู้กรุงศรีอยุธยาจากพม่า^{๑๒}

จากเรื่องเล่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวส่งผลให้ชาวเมืองระยอง และชุมชนต่าง ๆ ที่มีความเชื่อมโยงกับเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีความภูมิใจที่บรรพบุรุษได้มีส่วนร่วมในการกอบกู้ชาติและพื้นที่ของจังหวัดระยองเป็นที่พักทัพ เป็นเส้นทางเดินทัพไปสู่เมืองจันทบุรี ดังนั้น ชาวเมืองระยองจึงสร้างอัตลักษณ์เพื่อนำเสนอว่าตนเองเป็นใคร มีความสัมพันธ์กับเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อย่างไร ผ่านชื่อสถานที่ การสร้างอนุสาวรีย์หรือศาล สัญลักษณ์ต่าง ๆ และพิธีกรรม เป็นต้น ดังที่ผู้ศึกษาจะได้นำเสนอบางประเด็นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยเริ่มจากวัดลุ่ม มหาชัยชุมพล ได้สร้างพระบรมรูปและศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สร้างครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ มูลเหตุการสร้างจากความฝันของนางทองปาน ภู่สุวรรณ ภรรยาของขุนวิฑูเวก (ฉัตร ภู่สุวรรณ) ในขณะนั้นเกิดเจ็บป่วย ซึ่งเกิดนิมิตฝันเห็นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าพระองค์ทรงปรารถนาว่ามีความเดือดร้อนไม่มีที่ประทับ จึงได้หารือกับหลวงพ่อฟลิ เจ้าอาวาสวัดลุ่ม แล้วได้สร้างศาลไม้เล็ก ๆ และหล่อพระรูปจำลองขึ้น ๑ องค์ สูงประมาณ ๗๐ เซนติเมตร ครั้งที่สองประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๓ โดยพระวินัยการกิจ เจ้าอาวาสวัดลุ่มในช่วงนั้น ได้สร้างศาลและสร้างพระบรมรูปขึ้นใหม่ และยุคปัจจุบัน โดยพระโบราณพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดลุ่มได้สร้างพระบรมรูปและศาลขึ้นใหม่ มีความอลังการ สวยงาม มีต้นสะตืออายุกว่า ๓๐๐ ปี อยู่ด้านหน้า ศาลแห่งนี้เป็นที่ประกอบพิธีบวงสรวงดวงวิญญาณของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชของส่วนราชการ พ่อค้า และชมรมต่าง ๆ^{๑๓}

^{๑๒} ไทยโพสต์, “ตามรอยทัพพระเจ้าตากวัดลุ่มเมืองระยอง”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thaipost.net/main/detail/76015> [๑ ธันวาคม ๒๕๖๗].

^{๑๓} เฉลียว ราชบุรี และกวี รังสิวรารักษ์, ประวัติเมืองระยองเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ๓๐๘ วัน ยุทธการฟื้นคืนเอกราชของประเทศสยาม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, (จันทบุรี: สำนักศิลปวัฒนธรรมและพัฒนาชุมชน, ๒๕๖๑), หน้า ๑๘๘.

นอกจากนั้นมีการตั้งชื่อ “ถนนตากสิน” ในปี ๒๔๙๕ โดยนำชื่อของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นชื่อของถนนสำคัญของเมืองระยอง ส่วนเทศบาลนครระยองได้นำช้างพังศรีบุญชู (ช้างทรงคู่พระทัย) อยู่ได้ร่วมสือเป็นตราสัญลักษณ์ของเทศบาล ในปี ๒๕๔๒ และองค์การบริหารส่วนจังหวัดระยองได้นำชื่อของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นนามโรงเรียน “มัธยมตากสินระยอง” ในปี ๒๕๕๑ เพื่อเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผู้ทรงกอบกู้เอกราช และเป็นที่เคารพสักการะของมวลมหาชนชาวไทย และชาวจังหวัดระยอง^{๑๔} นอกจากนั้นจังหวัดระยองได้นำชื่อของพระองค์มาเป็นชื่อของงาน “วันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และงานกาชาด จังหวัดระยอง” จัดในห้วงวันคล้ายวันปราบดาภิเษกของทุกปี เพื่อน้อมรำลึกในเกียรติคุณและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว กระตุ้นเศรษฐกิจและกระจายรายได้ให้กับท้องถิ่นต่าง ๆ ในจังหวัดระยอง

จากการที่ชาวจังหวัดระยองและชุมชนต่าง ๆ ได้ นำเรื่องราว หรือชื่อของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มาเชื่อมโยงกับพื้นที่ของตน และสร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ ตลอดจนมีพิธีกรรมที่เชื่อมโยง ทั้งนี้เพื่อน้อมรำลึกในพระมหาเกียรติคุณของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีต่อชาวจังหวัดระยอง และพื้นที่ของตน นั่นถือเป็นการสร้างอัตลักษณ์เพื่ออธิบายว่าตนมีบรรพบุรุษที่เคยได้ร่วมต่อสู้ชาติ จึงมีความภูมิใจ และพื้นที่ต่าง ๆ ก็มีความสำคัญในฐานะที่พระมหากษัตริย์ไทยได้เคยประทับและเสด็จผ่านมา ส่งผลให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วย อย่างเช่น กรณีของวัดลุ่ม มหาชัยชุมพล กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพราะเชื่อว่าวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของพระองค์ท่านประทับอยู่ที่นี้ นำไปสู่พิธีกรรมบวงสรวงที่สำคัญของชาวจังหวัดระยองในวันคล้ายวันปราบดาภิเษก ๒๘ ธันวาคม ของทุกปีตลอดมา

๓. เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับบทบาทการสร้างประเพณีสร้างสรรค์

สืบเนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รับการยกย่องในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย และเป็นพระมหากษัตริย์องค์สำคัญของไทย รัฐบาลไทยประกาศให้วันที่ ๒๘ ธันวาคมของทุกปี ซึ่งตรงกับวันที่พระองค์ทรงปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์ เป็น “วันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” ในพื้นที่วัดลุ่มมหาชัยชุมพลนั้น นับตั้งแต่การจัดตั้งศาลและพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินขึ้นครั้งแรกในปี ๒๔๗๗ ก่อนจะมีการอัญเชิญพระบรมรูปขึ้นประดิษฐานบนศาลนั้น ได้มีการอัญเชิญแห่ไปรอบตัวเมืองระยองเพื่อให้ชาวเมืองได้สักการะและชื่นชมพระบารมีโดยได้ประดับตกแต่งริ้วขบวนอย่างสวยงาม เอิกเกริกมโหฬาร เคลื่อนขบวนไปตามถนนสายต่าง ๆ ทุกสายในตลาดเมืองระยองขณะนั้นเป็นช่วงตรุษจีนพอดี ต่อมาได้กลายเป็นงานประจำปีที่มีการฉลองสมโภชศาลพระเจ้าตากสิน ในเทศกาลวันตรุษจีนทุกปี

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๑-๑๙๔.

ตลอดมาตราบปัจจุบัน^{๑๕} จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดลุ่ม^{๑๖} ได้ให้ข้อมูลประกอบเพิ่มเติมว่า ประเพณีวันตรุษจีนที่วัดลุ่มนั้น เป็นการร่วมมือกันระหว่างตระกูลแซ่แต่ (เป็นผู้อุปถัมภ์วัดและเป็นตระกูลของสมเด็จพระเจ้าตากสิน) มาร่วมกันสร้างศาลในปี ๒๕๐๗ มีการจัดงานสมโภชในวันตรุษจีน ในส่วนของชาวจีนก็จะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินแบบพิธีจีน มีการแสดงอุปรากรจีนถวาย ส่วนทางวัดลุ่มจะเชิญคณะละครชาตรีมาเล่น มีการถวายสังฆทาน เปิดให้ผู้คนมาร่วมทำบุญ จัดในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ส่วนวันที่ ๒๘ ธันวาคม ของทุกปีนั้น เริ่มตั้งแต่ปี ๒๕๑๓-๒๕๑๔ เป็นต้นมา เจ้าอาวาส (พระโบราณพิทักษ์) ได้เชิญโรงเรียนต่าง ๆ เข้ามาวางพานพุ่ม และมีพิธีมอบทุนการศึกษาเรียกว่าทุนสมเด็จพระเจ้าตากสิน มีชาวบ้านเข้าร่วมงานซึ่งไม่เกี่ยวกับภาครัฐ พอในช่วงปี ๒๕๖๐ ทางจังหวัดได้เข้าร่วมจัดพิธีบวงสรวงสมเด็จพระเจ้าตากสิน รูปแบบของการจัดงานก็เปลี่ยนไป”

นอกจากนั้นทางจังหวัดระยองยังได้จัดงาน “วันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและงานกาชาดจังหวัดระยอง” มีการแสดงแสง สี เสียง เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ขบวนแห่ ภายในงานมีการสักการะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช นับได้ว่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนำไปสู่การสร้างสรรคประเพณีประดิษฐ์ ซึ่งคำว่า “ประเพณีประดิษฐ์” (Invention of tradition) คือการนำเอาเรื่องราวในอดีต ซึ่งในที่นี้หมายถึงข้อมูลประเพณีมาใช้ในบริบทของสังคมปัจจุบัน” อันถือเป็นปฏิบัติการทางสังคมที่มีการหยิบยืมเอาประเพณีหรือวัฒนธรรมในอดีตมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความหมายใหม่ภายใต้เงื่อนไขของบริบทและสถานการณ์ในยุคปัจจุบัน การสร้างประเพณีที่เรียกว่า “ประเพณีประดิษฐ์” จึงไม่ใช่ประเพณีที่อยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่เนิ่นนาน แต่ทว่าเป็นประเพณีที่เกิดขึ้นใหม่เมื่อไม่นานมานี้เอง หรืออาจจะมีการประยุกต์ดัดแปลง นำเอาเรื่องราวเก่าแก่โบราณทางวัฒนธรรมมาประกอบสร้างจนทำให้ผู้คนมองเห็นและเชื่อว่าเป็นประเพณีที่มีมาแต่โบราณ หรือมีการสืบทอดมาตั้งแต่ครั้งบรรพชนก็ได้^{๑๗}

จากกรณีตัวอย่างประเพณีสร้างสรรค์หรือประเพณีประดิษฐ์เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ยกมานั้น การจัดงานในช่วงแรกจัดโดยเอกชนหรือวัดเป็นผู้จัด มีผู้มาร่วมงานหลายภาคส่วนคือบุคคลหรือคณะที่เคารพศรัทธาในวิญญาณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พอหลังปี ๒๕๕๙ รูปแบบการจัดงานจะเน้นรัฐพิธี มีการวางพานพุ่ม มีการแต่งกายด้วยชุดปกติขาวตามแบบรัฐพิธี เน้นพระราชพิธีแบบมีความ

^{๑๕} เฉลียว ราชบุรี และกวี รังสิวารักษ์, ประวัติเมืองระยองเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ๓๐๘ วัน ยุทธการฟื้นคืนเอกราชของประเทศไทย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, (จันทบุรี: สำนักศิลปวัฒนธรรมและพัฒนาชุมชน, ๒๕๖๑), หน้า ๑๘๙.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์, เจ้าอาวาสวัดลุ่มมหาชัยชุมพล (พระอารามหลวง), วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๖๗.

^{๑๗} ปฐม หงษ์สุวรรณ, ประเพณีประดิษฐ์ในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานา, ๒๕๖๐), หน้า ๒๖.

ศักดิ์สิทธิ์ หรือระบบระเบียบแบบรัฐพิธี มีการเข้ามาจัดการสถานที่ กิจกรรม โดยบุคลากรภาครัฐ ซึ่งลดการมีส่วนร่วมของบุคคลที่เคยมาร่วมก่อนหน้านี้ นับได้ว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของภาครัฐนั้นได้ลดทอนการมีส่วนร่วมของภาคเอกชนหรือประชาชน ดังคำกล่าวของ ศิราพร ณ ถลาง^{๑๘} ซึ่งได้ศึกษาประเพณีพิธีกรรม และได้วิเคราะห์ว่าการจัดประเพณีพิธีกรรมจำนวนมากทุกวันนี้ ไม่ได้อยู่ในมือของชาวบ้านอีกต่อไปแต่จัดโดยองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ผู้เป็นประธานในพิธีกรรมแทนที่จะเป็นผู้ใหญ่ในระดับหมู่บ้าน หมอขวัญ พ่อจารย์ หรือ ปู่จารย์ ก็เป็นนายก อบต. นายก อบจ. ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือนายกรัฐมนตรี ทำให้ ประเพณีของราษฎร์กลายเป็นประเพณีของรัฐ และมีส่วนทำให้พิธีกรรมกลายเป็นการแสดง เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด

๔. เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับบทบาทการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ความรักชาติ และความสามัคคี

เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เชื่อมโยงกับจังหวัดระยอง ส่วนใหญ่จะเน้นบทบาทของพระองค์ในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติ โดยทัพของพระเจ้าตากได้มาตั้งค่ายที่วัดลุ่มเพื่อพักทัพ และรวมไพร่พลตลอดจนได้ประกาศตนเป็นผู้นำที่วัดลุ่ม ก่อนที่จะนำทัพไปยังจันทบุรี เรื่องเล่าส่วนใหญ่ได้รับการผลิตซ้ำผ่านความเชื่อ พิธีกรรม กิจกรรม อนุสาวรีย์ ตลอดจนวัตถุศักดิ์สิทธิ์ และสื่อต่าง ๆ ซึ่งผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ความรักชาติ และความสามัคคีของชาวระยอง กล่าวคือ พิธีบวงสรวงในวันปราบดาภิเษก จัดขึ้นในวันที่ ๒๘ ธันวาคม ของทุกปี และร่วมจัดที่บริเวณศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดลุ่มมหาชัยชุมพล (พระอารามหลวง) ต.ท่าประดู่ อ.เมืองระยอง หลังปี ๒๕๕๙ โดยมี ผู้ว่าราชการจังหวัดระยอง เป็นประธานนำหัวหน้าส่วนราชการ และประชาชนชาวจังหวัดระยองเข้าร่วม เพื่อน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณอันใหญ่หลวงของพระองค์ท่านที่มีต่อสยามประเทศ เนื่องในวันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์และกอบกู้เอกราชชาติไทย^{๑๙} และในวันเดียวกัน จังหวัดระยอง ได้จัดงาน “วันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และงานกาชาดจังหวัดระยอง” ณ สนามกีฬาากลางจังหวัดระยอง ในงานประกอบด้วยการแสดง แสง สี เสียงสื่อผสมชุด “สมเด็จพระเจ้าตากสินก้องระการพระภูบาลสรรสร้างกรุงธนบุรี”^{๒๐} ส่วนโรงเรียนมัธยมตากสินระยอง

^{๑๘} ศิราพร ณ ถลาง, *ประเพณีสร้างสรรค์ในสังคมไทยร่วมสมัย*, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน), ๒๕๕๘), หน้า ๓๗๔-๓๗๕.

^{๑๙} สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดระยอง, “พิธีบวงสรวงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเนื่องในวันปราบดาภิเษก ๒๕๖๔”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://rayong.prd.go.th/th/content/page/index/id/66321> [๒ ธันวาคม ๒๕๖๔].

^{๒๐} องค์การบริหารจังหวัดระยอง, “งานวันสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและงานกาชาดจังหวัดระยองประจำปี ๒๕๖๖”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.rayong-pao.go.th/web/th/grouppage/4/detail-news/N0016735.html> [๒ ธันวาคม ๒๕๖๔].

ได้จัดพิธีถวายตัวเป็นลูกพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งจัดขึ้นในเดือนมิถุนายน ของทุกปี ณ ลานพระบรม-
ราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เพื่อให้นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ และระดับ
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ครูและบุคลากรที่เข้ามาใหม่ได้ถวายตัวเป็นลูกพระเจ้าตาก เพื่อเป็นสิริมงคล และมี
ความวิริยะอุตสาหะ มีความมานะอดทน ขยันขันแข็ง มีความตั้งใจในการเรียนการศึกษา ตลอดจน
การประกอบสัมมาอาชีพในทางสุจริต^{๒๑}

การผลิตซ้ำของพิธีบวงสรวงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่วัดลุ่ม การผลิตซ้ำงานวันสมเด็จพระ
เจ้าตากสินมหาราช ตลอดจนการผลิตซ้ำพิธีถวายตัวเป็นลูกสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชนั้น แม้จะ
มีวัตถุประสงค์ของกิจกรรมที่แตกต่างกันแต่นัยยะทางความหมายนั้น คือการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์
ความรักชาติ และความสามัคคีให้เกิดขึ้นแก่ชาวระยองเพราะผู้ร่วมงานได้รับการผลิตซ้ำเรื่องเล่าเกียรติคุณ
ความดีของพระองค์ผ่านพิธีราชสดุดีในพิธีบวงสรวง ผ่านการแสดงแสงสีเสียง ตลอดจนการผลิตซ้ำ
ผ่านพิธีกรรมการถวายต่อพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ล้วนแต่ส่งผลให้
ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเกิดสำนึก ความภูมิใจที่ได้อยู่ภายใต้ผืนแผ่นดินไทย เกิดความรักชาติ ห่วงแหน และภูมิใจ
ที่ตนได้เป็นลูก “พ่อตาก” และการเข้าร่วมพิธีกรรมนั้น เกิดความพร้อมเพรียงของประชาชน พ่อค้า องค์กร
และข้าราชการทุกหมู่เหล่า ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกัน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันภายใต้พิธีกรรม
เดียวกัน ดังข้อความที่ว่าพิธีกรรมเป็นโอกาสที่สำนึกทางสังคมบางอย่างจะถูกผลิตซ้ำ ถูกตอกย้ำในจิตสำนึก
ของสมาชิกที่เข้าร่วม การที่อุดมการณ์ร่วมถูกผลิตซ้ำทรงพลังได้นี้ ก็เพราะพิธีกรรมเป็นภาษาที่เน้นการใช้
ความรู้สึกเป็นสื่อถ่ายทอดสำนึกที่เป็นเนื้อหา ความรู้สึกแบบต่าง ๆ จะถูกสร้างผ่านสัญลักษณ์หลายชนิด
เช่น ดนตรี การสวด กลิ่นธูป ควันเทียน การจัดแสงเงาในโบสถ์ และการใช้สื่อที่เป็นสิ่งของ^{๒๒} ดังนั้น
เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่ผ่านการผลิตซ้ำในพิธีกรรมบวงสรวง และการถวายตนเป็นลูก
ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังนั้น มีบทบาทต่อการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ความรักชาติ และความ
สามัคคี

๕. เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์

เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายในจังหวัดระยองว่าชาติกำเนิดของพระยาตากที่ว่า พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวออกพระนามสมเด็จพระเจ้าตากสิน ซึ่งเป็นที่เรียกขานกันในหมู่ชาวจีนตรงกับเสียง
ภาษาไทยว่า “แต้สินตาก” จึงสรุปได้ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ทรงใช้แซ่นี้ และพระนามเดิมนั้นหลักฐาน
ส่วนใหญ่ก็ออกพระนามตรงกันว่าสิน เชื่อว่า มีคนจีนจำนวนนับพันได้เข้าเป็นทหารในบังคับบัญชาของ

^{๒๑} โรงเรียนมัธยมตากสินระยอง, “พิธีถวายตัวเป็นลูกพระเจ้าตากสินมหาราช ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๗”,
[ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/MTRSOOfficial> [๕ ธันวาคม ๒๕๖๗].

^{๒๒} ศนาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, แนวคิดพื้นฐาน
ทางสังคมและวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (เชียงใหม่: โคโยต้น มีเดียทิม, ๒๕๕๓), หน้า ๘๖.

พระยากำแพงเพชร (คือพระเจ้าตากสิน) ต่อสู้กับพม่าอย่างทรหด เมื่อสู้ไม่ไหวพระยากำแพงเพชร ก็นำทหารไทยจีนแหวกวงล้อมของข้าศึกออกไปตั้งตัวเพื่อสู้ชาติพม่าไปถึงเมืองระยอง บรรดาไทยจีนซึ่งคุมกำลังกันอยู่ตามบ้านตามป่ารู้ข่าวก็พากันเข้ามาสวามิภักดิ์ ขอร่วมกำลังในการสู้ชาติด้วย นี่ย่อมเป็นประจักษ์พยานว่าถ้าหากไม่ใช่พระยากำแพงเพชร หรือพระเจ้าตากสินแล้ว คงจะไม่สามารถรวมกำลังไทยจีนได้อย่างนี้แน่นอน^{๒๓} และจากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ชวาระยองเชื่อว่าแซ่แต่เป็นตระกูลของสมเด็จพระเจ้าตากสิน และแซ่แต่เป็นผู้ให้การสนับสนุน (ผู้อุปถัมภ์) วัดลุ่ม ดังนั้น ในช่วงปี ๒๕๐๗ ชาวจีนโดยตระกูลแต่ได้ร่วมจัดงานวันตรุษจีน และกลายเป็นประเพณีตรุษจีนในวัดลุ่มสืบต่อมา ดังที่เจ้าอาวาสได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ประเพณีวันตรุษจีนที่วัดลุ่มนั้น เป็นการร่วมมือกันระหว่างตระกูลแซ่แต่ (เป็นผู้อุปถัมภ์วัดและเป็นตระกูลของสมเด็จพระเจ้าตากสิน) มาร่วมกันสร้างศาลในปี ๒๕๐๗ มีการจัดงานสมโภชในวันตรุษจีน ในส่วนของชาวจีนก็จะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินแบบพิธีจีน มีการแสดงอุปรากรจีนถวาย”^{๒๔} สอดคล้องกับข้อความที่ว่า “ก่อนจะมีการอัญเชิญพระบรมรูปขึ้นประดิษฐานบนศาลนั้น ได้มีการอัญเชิญให้ไปรอบตัวเมืองระยองเพื่อให้ชาวเมืองได้สักการะและชื่นชมพระบารมีโดยได้ประดับตกแต่งริ้วขบวนอย่างสวยงาม เอ็กเกริก มโหฬาร เคลื่อนขบวนไปตามถนนสายต่าง ๆ ทุกสายในตลาดเมืองระยอง ขณะนั้นเป็นช่วงตรุษจีนพอดี ต่อมาได้กลายเป็นงานประจำปีที่มีมีการฉลองสมโภชศาลพระเจ้าตากสินในเทศกาลวันตรุษจีนทุกปีตลอดมาตราบปัจจุบัน”^{๒๕}

การจัดงานวันตรุษจีนที่วัดลุ่มจัดขึ้นประมาณเดือนกุมภาพันธ์โดยกลุ่มตระกูลแต่ (มูลนิธิพรกุล) และวัดลุ่มฯ ได้ร่วมกันจัดงานขึ้น ในงานมีพิธีกรรมที่เป็นการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาคือเปิดให้ญาติโยมเข้ามาทำบุญ มาขอพรจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และพิธีกรรมแบบชาวจีน เช่น การแห่สิงโต การแห่ธูปยักษ์ การแสดงอุปรากรจีน การเลี้ยงโต๊ะจีน เรียกได้ว่า “เป็นงานตรุษจีนประจำวัดลุ่ม” ซึ่งการจัดงานวันตรุษจีนของตระกูลแต่ที่วัดลุ่มนี้ อธิบายได้ว่าชาวจีนกลุ่มหนึ่งในจังหวัดระยอง เชื่อว่าสืบเชื้อสายจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดังนั้นจึงมีการไหว้วิญญาณบรรพบุรุษซึ่งก็คือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช การที่ตระกูลแต่เข้าร่วมจัดงานที่วัดลุ่มนั้นเพราะเชื่อว่าศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นที่สถิตของดวงวิญญาณของบรรพบุรุษหรือมีสถานะเป็นศาลเจ้าเงินนั่นเอง นับได้ว่าการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์จีนของสมเด็จพระเจ้าตากสินผ่านพิธีกรรมตรุษจีนนี้ได้สร้างความภูมิใจให้

^{๒๓} “พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://3king.lib.kmutt.ac.th/KingTarksinCD/chapter1/page15.html> [๑ ธันวาคม ๒๕๖๗].

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์, เจ้าอาวาสวัดลุ่มมหาชัยชุมพล (พระอารามหลวง), วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๖๗.

^{๒๕} เฉลียว ราชบุรี และกวี รังสิวรารักษ์, ประวัติเมืองระยองเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ๓๐๘ วันยุทธการฟื้นคืนเอกราชของประเทศสยาม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, (จันทบุรี: สำนักศิลปวัฒนธรรมและพัฒนาชุมชน, ๒๕๖๑), หน้า ๑๘๘.

แก่ชาวจีนที่มีบรรพบุรุษเป็นกษัตริย์ผู้มีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว เป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติ และเป็นกลไกการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ให้เกิดขึ้นแก่ชาวจีน การไหว้วิญญาณบรรพบุรุษเชื่อนำพาไปสู่ความสำเร็จและความเจริญรุ่งเรืองของชาติพันธุ์จีนในจังหวัดระยองสืบไป

๖. เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับบทบาทการสร้างแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้

ผลของการผลิตซ้ำเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในจังหวัดระยองด้วยรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการผลิตซ้ำเรื่องเล่าในกระแสประวัติศาสตร์เพื่อสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ และเรื่องเล่าในท้องถิ่นที่เน้นย้ำถึงคุณค่าดีลัทธิ ผ่านสื่อที่หลากหลาย ประกอบกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดการไหลบ่าของวัฒนธรรมผู้คน และสินค้า ตลอดจนนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และความผันผวนทางเศรษฐกิจทำให้ผู้คนในสังคมได้แสวงหาเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ ดังนั้น ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่วัดลุ่มจึงเป็นที่นิยมของผู้คนที่เข้ามาท่องเที่ยวเพื่อขอพร และเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติไทย และ กระแสของผู้คนที่เข้ามาท่องเที่ยวสักการะศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่วัดลุ่มฯ ได้รับความนิมอย่างมาก ในช่วงปี ๒๕๔๑ เป็นต้นมา หลังจากการบูรณปฏิสังขรณ์ศาลที่ประดิษฐานพระพุทธรูปครั้งที่ ๓ ให้สวยงาม พร้อมกับได้มีการหล่อพระบรมรูปขึ้นใหม่อีกองค์หนึ่งในลักษณะประทับนั่งบนบัลลังก์ประกอบกับในช่วงปี ๒๕๔๔ กระแสของภาพยนตร์สุริโยทัย ได้รับความนิมอย่างมาก และภาพยนตร์เรื่องสมเด็จพระนเรศวร (๒๕๕๐) ส่งผลให้ผู้คนสนใจเรื่องราวของวีรบุรุษทางประวัติศาสตร์ ดังคำให้สัมภาษณ์ของ สุขชัย สุจิตต์^{๒๖} ที่ว่า ผู้คนเข้ามาสักการะจำนวนมาก ช่วงภาพยนตร์พระสุริโยทัย และสมเด็จพระนเรศวร ออกฉาย จึงเกิดกระแส ประกอบการจัดการท่องเที่ยวของ ททท. ซึ่งได้เข้ามาตั้งแต่ปี ๒๕๓๒ มีการปรับปรุงพระบรมรูปเป็นลงรักปิดทองให้ประชาชนบูชาเป็นที่พึงทางใจ โดย ททท. สำนักงานระยอง ได้จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภท “อะเมซิ่งสถานศักดิ์สิทธิ์” เที่ยวได้ตลอดทั้งปี” ทุกครั้งที่มีการบูรณปฏิสังขรณ์ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินทางวัดจะจัดทำเหรียญพระเจ้าตากสินวัดลุ่มมหาชัยชุมพล ไว้ให้ผู้ศรัทธาบูชาเพื่อเป็นเครื่องรางของขลังเพื่อความเป็นสิริมงคล และมีผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เช่น เสื้อยืด ภาพสมเด็จพระเจ้าตากสิน ยันต์กันภัย จำหน่ายอีกด้วย

เรื่องเล่าท้องถิ่นเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้รับการผลิตซ้ำอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะคุณค่าดีลัทธิ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ส่งผลให้พื้นที่อื่น ๆ ที่ถูกอ้างในเรื่องเล่าได้พัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวและเป็นแหล่งเรียนรู้ดังเช่น วัดธงหงส์ ต.กะเฉด อ.เมือง จ.ระยอง ได้มีการสร้างพระยอดธงตากสิน รุ่งสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ เพื่อให้เข้าบูชาวัดอุดมคลองระดมทุนจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นต้น

^{๒๖} สัมภาษณ์ สุขชัย สุจิตต์, ผู้ดูแลศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๖๗.

นับได้ว่าเรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในฐานะวีรกษัตริย์ผู้กอบกู้ชาติ ได้รับการยกสถานะ กลายเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนนิยมกราบไหว้บูชาและบนบานขอพรในพื้นที่ต่าง ๆ ของจังหวัดระยอง จนอาจารย์ มนัสกวี ขางประยูร “กล่าวถึงความเชื่อที่เล่าขานต่อกันมาว่า หากใครได้สักการะบูชา “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช” ท่านจะช่วย ขจัดอริ ชนะศัตรู ปลดหนี้ปลดสิน ค้าขายร่ำรวย การงานเจริญรุ่งเรือง การเรียนประสบความสำเร็จ เพราะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเหมือนสมเด็จพระสยามเทวธิราชเจ้าที่คอยปกป้องรักษาแผ่นดินไทยให้มีความเจริญรุ่งเรืองไปบุปผ์และมีชัยชนะเหนืออริราชศัตรูทั้งหลาย”^{๒๗} จากกระแสเรื่องเล่าความศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และการผลิตซ้ำเรื่องเล่าท้องถิ่นโดยไม่ได้นสนใจข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ส่งผลให้จังหวัดระยอง นำโดยผู้ว่าราชการจังหวัด (นายสมศักดิ์ สุวรรณสุจริต) และหลายภาคส่วนระดมทุนสร้าง “อุทยานการเรียนรู้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดระยอง” จัดสร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๙๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐ และในโอกาสครบ ๒๕๐ ปีสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชของชาติไทย โดยมีแนวคิดการนำเสนอความรู้ที่ผ่านการศึกษาวิจัยเอกสารตำราประวัติศาสตร์ของนักวิชาการ และเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และน่าเชื่อถือที่สุด

นับว่าเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่เป็นกระแสหลัก และเรื่องเล่าท้องถิ่นได้รับการผลิตซ้ำ แต่ผู้คนส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับเรื่องเล่าท้องถิ่นมากกว่า เพราะมีความเชื่อมโยงกับสถานที่ความศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้เป็นเพราะกระแสโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยว เทคโนโลยีข่าวสาร และสังคมทุนนิยมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ส่งผลให้เรื่องเล่าท้องถิ่นที่เชื่อมโยงความศักดิ์สิทธิ์ได้รับความนิยมตอบสนองความต้องการของผู้คนตามบริบทของยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

บทสรุป

เรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นเรื่องเล่าที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ชาติ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีบทบาทต่อชาวจังหวัดระยอง ๖ ประการคือ (๑) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ (๒) ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนและจังหวัดระยอง (๓) เกิดการสร้างสรรค์ประเพณีอันดีงาม (๔) สร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ความรักชาติ และความสามัคคี (๕) สร้างสำนึกทางชาติพันธุ์ท้องถิ่น และ (๖) สร้างแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ นับได้ว่าเรื่องเล่าที่เชื่อมโยงถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในด้านประวัติตำนาน ประเพณี และพิธีกรรม ล้วนแต่มีบทบาทต่อชาวระยอง ส่งผลให้ชาวระยองมีความภาคภูมิใจรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

^{๒๗} สุภารัตน์ ศรีปานะ, “บูชาพระเจ้าตากสินอย่างไรให้ปลดหนี้และสำเร็จ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/horo/1045046> [๕ ธันวาคม ๒๕๖๓].

ข้อเสนอแนะ

ควรนำข้อมูลเรื่องเล่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในกระแสหลักและกระแสท้องถิ่น จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ให้แก่เยาวชนท้องถิ่นจังหวัดระยอง ควบคู่กับการจัดกิจกรรมเรียนรู้ภาคสนามแหล่งเรียนรู้ในจังหวัดระยอง

บรรณานุกรม

- คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. แนวคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. เชียงใหม่: โคชยัน มีเดียทิม, ๒๕๕๓.
- เจสสิยา ราชบุรี และกวี รังสิวรารักษ์. ประวัติเมืองระยองเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ๓๐๘ วัน ยุทธการฟื้นคืนเอกราชของประเทศสยาม สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช. จันทบุรี: สำนักศิลปวัฒนธรรมและพัฒนาชุมชน, ๒๕๖๑.
- จิรัฐดี เสนาคำ. “แนวคิดคนพลัดถิ่นกับการศึกษาชาติพันธุ์”. ใน ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๔๗.
- ณศิศา คงทวี. “บทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน กรณีศึกษา ‘พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม’ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาภาษาไทย และภาษาไทยประยุกต์: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๖๒.
- ดำรงค์ ฐานดี. มานุษยวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.
- ธวัช ปุณโณทก. วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. “สงครามอนุสาวรีย์กับรัฐไทย” ใน ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจิตสำนึก. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๗.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. ประเพณีประติษฐ์ในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานา, ๒๕๖๐.
- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.
- วรรณนะ หนูหมื่น. หลากมิตววรรณคดีศึกษากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- ศิราพร ณ ถลา. ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานนิทานพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

_____ . ประเพณีสร้างสรรค์ในสังคมไทยร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน), ๒๕๕๘.

เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. การวิเคราะห์บทบาทที่เป็นแบบฉบับสากลของตัวเอกในวรรณกรรมเรื่องเล่าพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑.

สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์, เจ้าอาวาสวัดลุ่มมหาชัยชุมพล (พระอารามหลวง), วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๖๗.

สัมภาษณ์ เอกชัย สุขจิตต์, ผู้ดูแลศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๖๗.

ไทยโพสต์. “ตามรอยทัพพระเจ้าตากวัดลุ่มเมืองระยอง”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thaipost.net/main/detail/76015> [๑ ธันวาคม ๒๕๖๗].

“พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://3king.lib.kmutt.ac.th/KingTarksinCD/chapter1/page15.html> [๑ ธันวาคม ๒๕๖๗].

โรงเรียนมัธยมตากสินระยอง. “พิธีถวายตัวเป็นลูกพระเจ้าตากสินมหาราช ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๗”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/MTRSOOfficial> [๕ ธันวาคม ๒๕๖๗].

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดระยอง. “พิธีบวงสรวงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเนื่องในวันปราบดาภิเษก ๒๕๖๔”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://rayong.prd.go.th/th/content/page/index/id/66321> [๒ ธันวาคม ๒๕๖๗].

สุภารัตน์ ศรีปานะ. “บูชาพระเจ้าตากสินอย่างไรให้ปลอดภัยและสำเร็จ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/horo/1045046> [๕ ธันวาคม ๒๕๖๗].

ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ “ศาสตราจารย์”
ของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา (ประเทศไทย)
Factors Promoting Success in Academic Position “Professor”
of Lecturers at Higher Education Institutions (Thailand)

ธานินทร์ สิทธิวิรัชธรรม*

Thanin Sitthiwiratttham

สุขุม เฉลยทรัพย์**

Sukum Chaleysub

พิทักษ์ จันทรเจริญ***

Pitauk Chancharoen

สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์*

Supaporn Tungdamnernsawad

หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ประเทศไทย

Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University, Thailand

E-mail: supapornpolitical@gmail.com

Received: December 22, 2024

Revised: January 16, 2025

Accepted: January 18, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ “ศาสตราจารย์” ของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา (ประเทศไทย) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ศาสตราจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา จำนวน ๕ ท่าน เลือกแบบเจาะจงจำนวน ๑ ท่าน และแบบกึ่งบังเอิญอีก ๔ ท่าน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง ใช้เทคนิคการเล่าเรื่อง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์แก่นสาระ

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จประกอบด้วย ๔ ด้านหลัก ได้แก่ (๑) ด้านคุณสมบัติและผลงานทางวิชาการ ประกอบด้วย การสร้างผลงานวิจัยที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน การเขียนตำรา

* ศ.ธานินทร์ สิทธิวิรัชธรรม Prof.Thanin Sitthiwiratttham

** รศ.ดร.สุขุม เฉลยทรัพย์ Assoc.Prof.Dr.Sukum Chaleysub

*** ผศ.ดร.พิทักษ์ จันทรเจริญ Asst.Prof.Dr.Pitauk Chancharoen

**** ผศ. ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ Asst.Prof.Dr.Supaporn Tungdamnernsawad หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University

และหนังสือที่มีความถูกต้องทางวิชาการ และการพัฒนาผลงานอย่างต่อเนื่อง (๒) ด้านวิถีชีวิต ประกอบด้วย การสร้างสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน และการบริหารเวลาอย่างมีประสิทธิภาพ (๓) ด้านความสำเร็จในวิชาชีพ ประกอบด้วย การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การสร้างผลงานทางวิชาการที่มีคุณภาพสูง และการมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรและการสอน (๔) ด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ประกอบด้วย การสนับสนุนจากองค์กร การสร้างเครือข่ายทางวิชาการ การมีต้นแบบที่ดี และการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว สำหรับข้อค้นพบสำคัญคือ ความสำเร็จในตำแหน่งศาสตราจารย์ เกิดจากการผสมผสานของปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนจากองค์กร เครือข่ายทางวิชาการ และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน โดยทุกปัจจัยต้องดำเนินไปอย่างสอดคล้องและส่งเสริมกันและกัน

คำสำคัญ: ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จ; ตำแหน่งทางวิชาการ; ศาสตราจารย์; สถาบันอุดมศึกษา

Abstract

This research article aimed to study factors promoting success in academic position “Professor” of lecturers at higher education institutions (Thailand). Using qualitative research methodology, key informants were 5 professors from higher education institutions, selected through purposive sampling for 1 person and snowball sampling for 4 persons. Data were collected through semi-structured in-depth interviews using storytelling technique. Content analysis and thematic analysis were employed for data analysis.

The research findings revealed four main success factors: (1) Academic qualifications and works, including quality research production, academic textbook writing, and continuous work development (2) Way of life, including work-life balance, clear goal setting, and effective time management (3) Professional success, including continuous self-development, quality academic work production, and significant roles in curriculum and teaching development (4) Social interaction, including organizational support, academic networking, good role models, and family support. The key finding indicated that success in professorship results from a combination of internal factors, including achievement motivation and self-development commitment, and external factors,

including organizational support, academic networks, and supportive work environment. All factors must operate in harmony and promote each other.

Keywords: Success Factors; Academic Position; Professor; Higher Education Institutions

บทนำ

ตำแหน่งทางวิชาการเป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะตำแหน่งศาสตราจารย์ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดทางวิชาการสะท้อนถึงความสามารถในการสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในสาขาวิชา รวมถึงการมีผลงานทางวิชาการที่มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการ การก้าวสู่ตำแหน่งศาสตราจารย์จึงไม่เพียงเป็นความสำเร็จในระดับบุคคล แต่ยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและความก้าวหน้าทางวิชาการของประเทศ

ปัจจุบัน การข้อกำหนดตำแหน่งทางวิชาการในระดับศาสตราจารย์มีกรอบมาตรฐานที่ชัดเจนตามกฎหมายกระทรวงมาตรฐานการขอตำแหน่งทางวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๕^๑ และประกาศ ก.พ.อ. เรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งทางวิชาการ พ.ศ. ๒๕๖๔^๒ โดยกำหนดทั้งด้านคุณสมบัติ ผลการสอน ผลงานทางวิชาการ และจริยธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาการ อย่างไรก็ตาม การก้าวสู่ตำแหน่งศาสตราจารย์ยังคงมีความท้าทายหลายประการ

ความท้าทายประการแรกคือการสร้างผลงานทางวิชาการที่มีคุณภาพสูง ทั้งงานวิจัย ตำรา และผลงานทางวิชาการในลักษณะอื่น ซึ่งต้องแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในศาสตร์ของตน มีความลุ่มลึกทางวิชาการ และได้รับการยอมรับในระดับชาติหรือนานาชาติ ความท้าทายประการที่สองคือการบริหารจัดการเวลาระหว่างภาระงานสอน การวิจัย และการบริการวิชาการ ซึ่งต้องดำเนินไปพร้อมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และความท้าทายประการที่สามคือการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัว เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าความสำเร็จในการก้าวสู่ตำแหน่งศาสตราจารย์เกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยภายในตัวบุคคลและปัจจัยภายนอก ในด้านปัจจัย

^๑ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, “กฎกระทรวงมาตรฐานการขอตำแหน่งทางวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๕”, **ราชกิจจานุเบกษา**, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, ๒๕๖๕), หน้า ๑๙-๒๖.

^๒ คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา, “ประกาศ ก.พ.อ. เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ พ.ศ. ๒๕๖๔”, **ราชกิจจานุเบกษา**, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา, ๒๕๖๔), หน้า ๓๙-๗๑.

ภายใน McClelland^๓ อธิบายว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้บุคคลมุ่งมั่นทำงานให้สำเร็จ ตั้งเป้าหมายที่ท้าทาย และพยายามบรรลุเป้าหมายนั้นด้วยความเพียรพยายาม สอดคล้องกับทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow^๔ ที่กล่าวถึงความต้องการพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ในขั้นสูงสุด

ในด้านปัจจัยภายนอก House^๕ เน้นความสำคัญของการสนับสนุนทางสังคม ทั้งด้านอารมณ์ การประเมิน ข้อมูลข่าวสาร และเครื่องมือ ซึ่งมีผลต่อความสำเร็จในอาชีพ ขณะที่ Guest et al. ชี้ให้เห็นความสำคัญของการสร้างสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน ทั้งด้านเวลา การมีส่วนร่วม และความพึงพอใจ นอกจากนี้ Greenhaus et al.^๖ ยังเน้นย้ำว่าความสำเร็จในวิชาชีพเกิดจากการผสมผสานระหว่างปัจจัยภายในและภายนอก

งานวิจัยของ Baker^๗ พบว่า การสนับสนุนจากองค์กร การมีที่ปรึกษาที่ดี และวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อความก้าวหน้าทางวิชาการ มีผลต่อความสำเร็จในการขอตำแหน่งทางวิชาการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Gardner and Blackstone^๘ ที่พบว่าความสำเร็จเกิดจากการผสมผสานระหว่างการทุ่มเทเวลา การสร้างผลงานที่มีคุณภาพ และการได้รับการสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงาน ขณะที่งานวิจัยของ Youn and Price^๙ เน้นความสำคัญของการพัฒนาระบบสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพในระดับสถาบัน

การศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมความสำเร็จในการก้าวสู่ตำแหน่งศาสตราจารย์จึงมีความสำคัญ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับอาจารย์ที่มุ่งพัฒนาตนเองสู่ตำแหน่งทางวิชาการที่สูงขึ้น และเป็นข้อมูลสำหรับสถาบันอุดมศึกษาในการพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนที่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพอาจารย์ และการยกระดับมาตรฐานการศึกษาระดับอุดมศึกษาของประเทศ การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ “ศาสตราจารย์” ของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่ประสบความสำเร็จในการดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์

^๓ McClelland, D. C., *The Achieving Society*, (NJ: Van Nostrand, 1961), pp. 10-13.

^๔ Maslow, A. H., *Motivation and Personality*, (NY: Harper & Row, 1970), pp. 370-396.

^๕ House, J. S., *Work Stress and Social Support*, (MA: Addison-Wesley, 1981), pp. 41-45.

^๖ Greenhaus, J. H., Callanan, G. A., & Godshalk, V. M., *Career Management for Life*, (NY: Routledge, 2019), pp. 52-72.

^๗ Baker, M., “Career Confidence and Gendered Expectations of Academic Promotion”, *Journal of Sociology*, Vol.46 No.3 (2010) : 317-334.

^๘ Gardner, S. K., & Blackstone, A., “Putting in Your Time: Faculty Experiences in the Process of Promotion to Professor”, *Innovative Higher Education*, Vol.38 No.5 (2013) : 411-425.

^๙ Youn, T. I., & Price, T. M., “Learning from the Experience of Others: The Evolution of Faculty Tenure and Promotion Rules in Comprehensive Institutions”, *The Journal of Higher Education*, Vol. 80 No. 2 (2009) : 204-237.

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ “ศาสตราจารย์” ของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา (ประเทศไทย)

แนวคิดและทฤษฎี งานวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับตำแหน่งทางวิชาการ ตำแหน่งทางวิชาการเป็นตำแหน่งที่แสดงถึงความเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะตำแหน่งศาสตราจารย์ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุด ตามกฎกระทรวงมาตรฐานการขอตำแหน่งทางวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๕^{๑๐} และประกาศ ก.พ.อ. เรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งทางวิชาการ พ.ศ. ๒๕๖๔^{๑๑} ได้กำหนดคุณสมบัติและผลงานทางวิชาการสำหรับตำแหน่งศาสตราจารย์ไว้อย่างชัดเจน ทั้งด้านคุณภาพการสอน ผลงานวิจัย ตำรา หนังสือ และผลงานในลักษณะอื่น โดยการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งทางวิชาการต้องคำนึงถึงจริยธรรมและจรรยาบรรณทางวิชาการ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ทางวิชาการ ไม่นำผลงานของผู้อื่นมาเป็นผลงานของตน ไม่ลอกเลียนผลงานของผู้อื่นการมีเสรีภาพทางวิชาการ การนำเสนอผลงานตามความเป็นจริงและความเชื่อของตน การยึดถือผลประโยชน์ทางวิชาการ ไม่นำผลงานไปใช้ประโยชน์ทางธุรกิจ การเคารพความคิดเห็นทางวิชาการของผู้อื่น และยอมรับฟังความคิดเห็นและคำวิจารณ์ของผู้อื่น

ทฤษฎีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของ McClelland โดย McClelland^{๑๒} ได้เสนอทฤษฎีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motivation Theory) โดยอธิบายว่าบุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงจะมีความปรารถนาที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จ มีความมุ่งมั่นในการทำงานให้ดีที่สุด ชอบตั้งเป้าหมายที่ท้าทาย และพยายามบรรลุเป้าหมายนั้นด้วยความเพียรพยายาม ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของอาจารย์ที่ประสบความสำเร็จในการขอตำแหน่งศาสตราจารย์

ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow โดย Maslow^{๑๓} ได้เสนอทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ (Hierarchy of Needs Theory) โดยอธิบายว่าบุคคลมีความต้องการเป็นลำดับขั้น โดยความต้องการ

^{๑๐} กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, “กฎกระทรวงมาตรฐานการขอตำแหน่งทางวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๕”, **ราชกิจจานุเบกษา**, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, ๒๕๖๕), หน้า ๑๙-๒๖.

^{๑๑} คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา, “ประกาศ ก.พ.อ. เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ พ.ศ. ๒๕๖๔”, **ราชกิจจานุเบกษา**, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา, ๒๕๖๔), หน้า ๓๙-๗๑.

^{๑๒} McClelland, D. C., **The achieving society**, (NJ: Van Nostrand, 1961), pp. 10-13.

^{๑๓} Maslow, A. H., **Motivation and personality**, (NY: Harper & Row, 1970), pp. 370-396.

ขั้นสูงสุดคือความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ (Self-actualization) ซึ่งรวมถึงความต้องการประสบความสำเร็จในวิชาชีพ การได้รับการยอมรับ และการพัฒนาตนเองให้ถึงขั้นสูงสุด

แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตและการทำงาน Guest^{๑๔} วิถีชีวิตของบุคคลมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการทำงาน การสร้างสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน (Work-life Balance) เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานและความสำเร็จในอาชีพ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ๑) ความสมดุลด้านเวลา ได้แก่ การจัดสรรเวลาระหว่างงานและชีวิตส่วนตัว และการใช้เวลาอย่างมีคุณค่าและมีประสิทธิภาพ ๒) ความสมดุลด้านการมีส่วนร่วม ได้แก่ การให้ความสำคัญกับทั้งงานและครอบครัว และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเหมาะสม และ ๓) ความสมดุลด้านความพึงพอใจ ได้แก่ ความพึงพอใจในงานและชีวิตส่วนตัว และการมีความสุขในการทำงานและการใช้ชีวิต

แนวคิดเกี่ยวกับความสำเร็จในวิชาชีพ Greenhaus et al.^{๑๕} ความสำเร็จในวิชาชีพเกิดจากปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยภายในตัวบุคคล เช่น ความรู้ความสามารถ ทักษะ ประสบการณ์ และปัจจัยภายนอก เช่น โอกาสในการพัฒนา การสนับสนุนจากองค์กร เครือข่ายทางวิชาการ การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เป็นกุญแจสำคัญสู่ความสำเร็จในวิชาชีพ

แนวคิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม House^{๑๖} ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จในอาชีพ ทั้งการมีต้นแบบที่ดี การได้รับการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน การสร้างเครือข่ายทางวิชาการ การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว รวมถึงสถาบันทางการศึกษานับสนับสนุนให้มีความสำคัญกับการส่งเสริมทักษะชีวิตให้สังคมมากขึ้น การส่งเสริมการมองเห็นคุณค่าของตนเอง การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การจัดการอารมณ์และความเครียด ตลอดจนการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้อื่น ซึ่งล้วนส่งผลต่อการพัฒนาตนเองและความก้าวหน้าในอาชีพ^{๑๗}

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง Baker^{๑๘} ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นใจในอาชีพและความคาดหวังทางเพศในการเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการ โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน เก็บข้อมูลจากอาจารย์มหาวิทยาลัยในออสเตรเลีย ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์หญิงมีความมั่นใจในการขอตำแหน่งทางวิชาการ

^{๑๔} Guest, D. E., "Perspectives on the study of work-life balance", *Social Science Information*, Vol.41 No. 2 (2002) : 255-279.

^{๑๕} Greenhaus, J. H., Callanan, G. A., & Godshalk, V. M., *Career management for life*, (NY: Routledge, 2019), pp. 52-72.

^{๑๖} House, J. S., *Work stress and social support*, (MA: Addison-Wesley, 1981), pp. 41-45.

^{๑๗} ยุติติชน บุญเทศ, ชนาศึก นิชานนท์, และสุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์, "การพัฒนาทักษะชีวิตในเด็กวัยเรียน", *วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต*, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๗) : ๑๕๓-๑๖๙.

^{๑๘} Baker, M., "Career confidence and gendered expectations of academic promotion", *Journal of Sociology*, Vol. 46 No. 3 (2010) : 317-334.

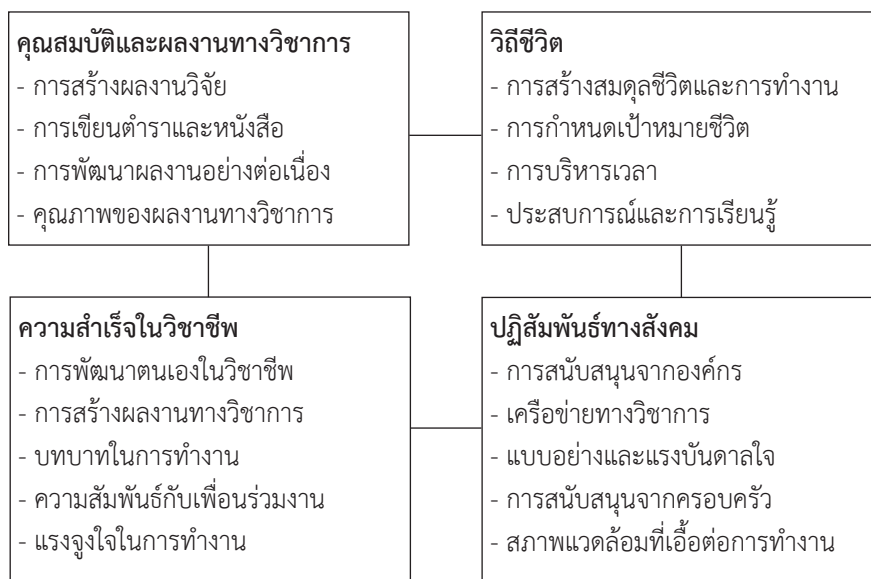
น้อยกว่าอาจารย์ชาย แม้จะมีคุณสมบัติและผลงานทางวิชาการใกล้เคียงกัน ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นใจ ประกอบด้วย การได้รับการสนับสนุนจากหัวหน้างาน การมีที่ปรึกษาที่ดี และวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อความก้าวหน้าทางวิชาการ นอกจากนี้ ยังพบว่าการรับรู้เกี่ยวกับบทบาททางเพศและความคาดหวังทางสังคมมีผลต่อการตัดสินใจยื่นขอตำแหน่งทางวิชาการ ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยเน้นการสร้างระบบสนับสนุนที่เท่าเทียม และการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความมั่นใจให้กับอาจารย์เพศหญิง Gardner and Blackstone^{๑๙} ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์อาจารย์ที่ได้รับการเลื่อนตำแหน่งเป็นศาสตราจารย์จำนวน ๒๕ คน เพื่อศึกษาประสบการณ์ในกระบวนการขอตำแหน่งทางวิชาการ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จในการเลื่อนตำแหน่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างการทุ่มเทเวลา การสร้างผลงานที่มีคุณภาพ และการได้รับการสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงาน ปัจจัยสำคัญประกอบด้วย การมีพี่เลี้ยงที่ดี การได้รับข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับเกณฑ์การประเมิน และการมีเครือข่ายทางวิชาการที่เข้มแข็ง อุปสรรคที่พบบ่อย ได้แก่ ความไม่ชัดเจนของเกณฑ์ ภาระงานสอนที่มาก และการขาดการสนับสนุนในการทำวิจัย Youn and Price^{๒๐} ศึกษาวิวัฒนาการของกฎเกณฑ์การขอตำแหน่งทางวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาของสหรัฐอเมริกา โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งการวิเคราะห์เอกสารนโยบายย้อนหลัง ๒๐ ปี และการสัมภาษณ์ผู้บริหารมหาวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า กฎเกณฑ์การขอตำแหน่งทางวิชาการมีการพัฒนาผ่านกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ของสถาบันอื่น โดยมีการปรับเปลี่ยนใน ๓ ด้านหลัก ได้แก่ (๑) การกำหนดมาตรฐานผลงานทางวิชาการที่ชัดเจนขึ้น ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ (๒) การพัฒนาระบบการประเมินที่โปร่งใสและเป็นธรรม มีเกณฑ์การพิจารณาที่เป็นรูปธรรม และ (๓) การสร้างกลไกสนับสนุนอาจารย์ในการพัฒนาผลงาน เช่น ระบบพี่เลี้ยง ทุนวิจัย

^{๑๙} Gardner, S. K., & Blackstone, A., “Putting in your time: Faculty experiences in the process of promotion to professor”, *Innovative Higher Education*, Vol.38 No. 5 (2013) : 411-425.

^{๒๐} Youn, T. I., & Price, T. M., “Learning from the experience of others: The evolution of faculty tenure and promotion rules in comprehensive institutions”, *The Journal of Higher Education*, Vol. 80 No. 2 (2009) : 204-637.

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ ๔ ด้านหลัก ดังนี้

กรอบแนวคิดการวิจัยนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ “ศาสตราจารย์” โดยมีทั้งปัจจัยภายในตัวบุคคล เช่น ความมุ่งมั่น การพัฒนาตนเอง และปัจจัยภายนอก เช่น การสนับสนุนจากองค์กร เครือข่ายทางวิชาการ ซึ่งต้องดำเนินไปพร้อมกันอย่างสมดุลและต่อเนื่อง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Interviewing key informants) จำนวน ๕ ท่าน มีวิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้ (๑) การเลือกตัวอย่างแบบมีเกณฑ์ (Criterion Sampling) คือ เป็นผู้มีตำแหน่งทางวิชาการ “ศาสตราจารย์” ในสถาบันอุดมศึกษาด้านวิทยาศาสตร์หรือสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (๒) การเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในท่านที่ ๑ และ (๓) การเลือกตัวอย่างแบบก้อนหิมะ (Snowball Sampling) โดยเมื่อได้ข้อมูลจากตัวอย่างแรกแล้ว ผู้วิจัยจึงสอบถามถึงตัวอย่างถัดไปจากตัวอย่างจากท่านที่ ๑ และท่านต่อ ๆ ไป และทำต่อเนื่องจนครบจำนวนที่ต้องการ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดการวิจัย ใช้เทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์แก่นสาระ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ที่พัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดการวิจัย ครบถ้วน ๔ ด้านหลัก คือ (๑) ด้านคุณสมบัติและผลงานทางวิชาการ (๒) ด้านวิถีชีวิต (๓) ด้านความสำเร็จในวิชาชีพ และ (๔) ด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และใช้เทคนิคการเล่าเรื่อง (Storytelling) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและครบถ้วน

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อจัดหมวดหมู่ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) เพื่อค้นหาประเด็นสำคัญ และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ ‘ศาสตราจารย์’ ของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา” จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๕ ท่าน พบว่า มีปัจจัยสำคัญ ๔ ด้านหลักที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการก้าวสู่ตำแหน่งศาสตราจารย์ ดังนี้

ปัจจัยที่ ๑ คือ คุณสมบัติและผลงานทางวิชาการ

จากการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง ๕ ท่านให้ความสำคัญกับการสร้างผลงานทางวิชาการที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. การสร้างผลงานวิจัย พบว่า ควรมีการบวกรับการสังเคราะห์งานวิจัยที่ผ่านมาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้ง ออกแบบการวิจัยที่ทำให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการ มีการบวกรับงานวิจัยได้มาตรฐาน และผลการวิจัยต้องได้องค์ความรู้ใหม่ที่เป็นที่ยอมรับและได้รับการอ้างอิงในวงวิชาการ ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่สอง กล่าวว่า “สำหรับงานวิจัย ควรมีการบวกรับการสังเคราะห์งานวิจัยที่ผ่านมาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งเพื่อออกแบบการวิจัยที่ทำให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการ กระบวนการวิจัยได้มาตรฐาน ผลการวิจัยได้องค์ความรู้ใหม่กว่างานเดิมที่เคยมีการศึกษาแล้ว ผลเป็นที่ยอมรับและได้รับการอ้างอิงในวงวิชาการ”

๒. การเขียนตำราและหนังสือ พบว่า ต้องอยู่บนพื้นฐานความถูกต้องทางวิชาการ มีการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ เรียบเรียงอย่างเป็นระบบ องค์ความรู้มีความทันสมัยและก้าวหน้านวัตกรรมของศาสตร์ และอาจมีผลงานวิจัยของตนเองเป็นองค์ประกอบ ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่สอง กล่าวว่า “การเขียนตำรา ต้องมีความถูกต้องทางวิชาการ การเขียนผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ เรียบเรียงอย่างเป็นระบบ องค์ความรู้มีความทันสมัยก้าวหน้านวัตกรรมของศาสตร์ อาจมีผลงานวิจัยของตนเองเป็นองค์ประกอบอยู่ด้วย”

๓. การพัฒนาผลงานอย่างต่อเนื่อง พบว่า ต้องทำงานวิชาการอย่างสม่ำเสมอ ขอบทุนวิจัยจากแหล่งทุน สร้างเครือข่ายทางวิชาการ และพัฒนาคุณภาพผลงานอย่างต่อเนื่อง ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่สี่ กล่าวว่า “เรื่องทุนวิจัย ต้องขอทุนวิจัยจากหน่วยงานหลัก ๆ ของประเทศให้ได้ หากทำสำเร็จ ผลงานก็จะออกมาเรื่อย ๆ ไม่ต้องไปกังวล ทำแล้วยังสนุกยิ่งอยากทำต่อไปเรื่อย ๆ”

ปัจจัยที่ ๒ คือ วิธีชีวิต

จากการศึกษาพบว่า วิธีชีวิตเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ โดยมีประเด็นสำคัญดังนี้

๑. การสร้างสมดุลชีวิตและการทำงาน พบว่า ต้องจัดสรรเวลาระหว่างงานและชีวิตส่วนตัวอย่างเหมาะสม มีสติในการดำเนินชีวิต และรักษาสุขภาพกายและใจให้แข็งแรง ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่หนึ่ง กล่าวว่า “การสร้างสมดุลระหว่างงานและชีวิตเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ฝึกให้มีสติ จะทำให้มีปัญหาพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างรอบคอบ”

๒. การกำหนดเป้าหมายชีวิต พบว่า ต้องตั้งเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจน มีแรงจูงใจในการทำงานและมุ่งมั่นพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่ห้า กล่าวว่า “การเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยจำเป็นต้องมีตำแหน่งทางวิชาการ กำหนดเป้าหมายความสำเร็จในวิชาชีพ งานสอนงานวิจัย และผลงานทางวิชาการ เพื่อการขอกำหนดตำแหน่งทางวิชาการ”

๓. การบริหารเวลา พบว่า ควรจัดสรรเวลาในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ให้ความสำคัญกับการศึกษาค้นคว้า และทำงานวิชาการอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่ห้า กล่าวว่า “ควรให้ความสำคัญกับการบริหารเวลา หุ่บเวลาให้กับทั้งอาชีพการงานและชีวิตส่วนตัวของคุณอย่างเพียงพอ”

ปัจจัยที่ ๓ คือ ความสำเร็จในวิชาชีพ

จากการศึกษาพบว่า ความสำเร็จในวิชาชีพเกิดจากปัจจัยหลายประการ ดังนี้

๑. การพัฒนาตนเองในวิชาชีพ พบว่า ต้องพัฒนาความรู้และทักษะอย่างต่อเนื่อง ติดตามความก้าวหน้าในศาสตร์ และเรียนรู้และปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลง ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่สาม กล่าวว่า “วางแผนการสอน การวิจัย การปฏิบัติงานได้สอดคล้องกับความก้าวหน้าในศาสตร์สาขาวิชา และสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง”

๒. การสร้างผลงานทางวิชาการ พบว่า ต้องทำวิจัยอย่างต่อเนื่อง เขียนตำราและบทความวิชาการ และเผยแพร่ผลงานในระดับชาติและนานาชาติ ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่สี่ กล่าวว่า “ให้มีความรักในวิชาชีพ ความเป็นครู ที่จะต้องสร้างผลงานทางวิชาการเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ ส่วนตำแหน่งทางวิชาการเป็นแค่ผลพลอยได้”

๓. บทบาทในการทำงาน พบว่า ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร สอนและให้คำปรึกษา นักศึกษา และทำงานบริการวิชาการ ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่สี่ กล่าวว่า “เป็นอาจารย์ในหลักสูตร มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือและทำงานหลักสูตร การสอน กลยุทธ์การจัดการเรียนการสอน วิธีการวัด และประเมินผล และส่งเสริมความรู้ทางวิชาการและการพัฒนาทักษะการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ให้กับ ผู้เรียน”

๔. ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน พบว่า ควรทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี สร้างเครือข่ายทางวิชาการ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนร่วมงาน ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่ห้า กล่าวว่า “ทำงานร่วมกับอาจารย์ ทุกคนและบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการในมหาวิทยาลัยได้เป็นอย่างดี”

ปัจจัยที่ ๔ คือ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

จากการศึกษาพบว่า ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมีความสำคัญต่อความสำเร็จ โดยมีประเด็นสำคัญดังนี้

๑. การสนับสนุนจากองค์กร พบว่า ควรได้รับโอกาสในการพัฒนา การสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชา และความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงาน ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่สาม กล่าวว่า “การสนับสนุนจากองค์กร การสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน และโอกาสในการพัฒนาตนเอง”

๒. เครือข่ายทางวิชาการ พบว่า ควรสร้างความร่วมมือทางวิชาการ การแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ และการขยายโอกาสในการเผยแพร่ผลงาน ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่สี่ กล่าวว่า “เครือข่ายขยายเปรียบเสมือนการมีเพื่อนฝูงเพิ่มมากขึ้น โอกาสที่จะส่งผลงานไปตีพิมพ์ก็เพิ่มมากขึ้น”

๓. แบบอย่างและแรงบันดาลใจ พบว่า ควรมีต้นแบบที่ดีในการทำงาน การได้รับแรงบันดาลใจจากผู้อื่น และการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่สี่ กล่าวว่า “ครูที่สอนเรื่องการเขียนให้แนะนำเรื่องการเขียนที่ดี ท่านเป็นที่ปรึกษาสมัยเรียนอยู่มหาวิทยาลัย ท่านเป็นปรมาจารย์ที่เขียนหนังสือได้สมบูรณ์แบบ และเป็นที่ยุ่จักในวงวิชาการ ถือว่าท่านเป็นต้นแบบที่ดีมาก”

๔. การสนับสนุนจากครอบครัว พบว่า ควรมีการเข้าใจและให้กำลังใจ การช่วยแบ่งเบาภาระ และการสนับสนุนด้านเวลาในการทำงาน ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่หนึ่ง กล่าวว่า “การสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงาน และครอบครัว เป็นกำลังใจที่สำคัญ”

๕. สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน พบว่า ต้องมีเทคโนโลยีและอุปกรณ์สนับสนุน การเข้าถึงแหล่งข้อมูลและทรัพยากร และบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำงานวิชาการ ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่ห้า กล่าวว่า “มีโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีช่วยอำนวยความสะดวกได้เป็นอย่างดี”

ข้อค้นพบสำคัญจากการวิจัย มีดังนี้

๑. แรงจูงใจและความมุ่งมั่น ผู้ให้ข้อมูลทุกท่านเน้นย้ำถึงความสำคัญของความมุ่งมั่นตั้งใจ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และความต้องการพัฒนาตนเอง ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่สี่ กล่าวอธิบายโดยเชื่อมโยง

กับทฤษฎีของ McClelland และ Maslow ว่าเป็น “แรงผลักดันที่ทำให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายของตน”

๒. การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การสร้างผลงานทางวิชาการต้องทำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่ห้า กล่าวว่า “ต้องทำไปเรื่อย ๆ มองที่ละขั้นตอนของงานที่จะต้องทำ ตั้งเป้าหมายที่ชัดเจน”

๓. การสนับสนุนจากองค์กรและเครือข่าย ความสำเร็จเกิดจากการได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย ทั้งองค์กร เพื่อนร่วมงาน และเครือข่ายทางวิชาการ ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่สาม กล่าวว่า “การสนับสนุนจากองค์กร การสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน”

๔. การสร้างสมดุลชีวิต ความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการต้องควบคู่ไปกับการมีชีวิตที่สมดุล ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่สี่ กล่าวว่า “ความเป็นอยู่ที่เป็นสุข ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพใจ”

๕. การมีต้นแบบที่ดี การมีแบบอย่างที่ดีในการทำงานวิชาการช่วยสร้างแรงบันดาลใจและแนวทางในการพัฒนาตนเอง ดังที่ศาสตราจารย์ท่านที่ห้า กล่าวว่า “เป็นแบบอย่างที่ดีในการเอาใจใส่การสอน การเป็นอาจารย์ที่ดี การให้คำปรึกษาวิทยานิพนธ์ การขอกำหนดตำแหน่งทางวิชาการ”

ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ “ศาสตราจารย์” เกิดจากการผสมผสานของปัจจัยหลายด้าน ทั้งปัจจัยภายในตัวบุคคล เช่น ความมุ่งมั่นตั้งใจ การพัฒนาตนเอง และปัจจัยภายนอก เช่น การสนับสนุนจากองค์กร เครือข่ายทางวิชาการ และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน โดยทุกปัจจัยต้องดำเนินไปอย่างสอดคล้องและต่อเนื่องจึงจะนำไปสู่ความสำเร็จ

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ ‘ศาสตราจารย์’ ของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา” มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลดังนี้

ปัจจัยที่ ๑ คุณสมบัติและผลงานทางวิชาการ ผลการวิจัยพบว่า การสร้างผลงานวิชาการที่มีคุณภาพ และได้มาตรฐานเป็นปัจจัยสำคัญสู่ความสำเร็จ ทั้งงานวิจัย ตำรา และผลงานวิชาการอื่น ๆ สอดคล้องกับกฎกระทรวงมาตรฐานการขอตำแหน่งทางวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๕ ที่กำหนดให้ผลงานทางวิชาการต้องมีคุณภาพระดับดีมาก มีการสร้างองค์ความรู้ใหม่ และเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Gardner and Blackstone ที่พบว่า ความสำเร็จในการเลื่อนตำแหน่งเกิดจากการทุ่มเทเวลา การสร้างผลงานที่มีคุณภาพ และการพัฒนาผลงานอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการมีผลงานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารที่มีมาตรฐานและได้รับการยอมรับในระดับชาติหรือนานาชาติ

ปัจจัยที่ ๒ วิถีชีวิต การสร้างสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานเป็นปัจจัยสำคัญที่ผู้ให้ข้อมูลทุกท่านให้ความสำคัญ สอดคล้องกับแนวคิดของ Guest ที่เน้นองค์ประกอบสำคัญ ๓ ด้าน คือ ความสมดุลด้านเวลา การมีส่วนร่วม และความพึงพอใจ การจัดสรรเวลาที่เหมาะสมระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัวช่วยให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Matthews และคณะ ที่พบว่า การสร้างสมดุลระหว่างงานและครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาการ โดยเฉพาะการบริหารเวลาที่มีประสิทธิภาพและการได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว

ปัจจัยที่ ๓ ความสำเร็จในวิชาชีพ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และความมุ่งมั่นเป็นปัจจัยสำคัญสู่ความสำเร็จ สอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของ McClelland ที่อธิบายว่า บุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงจะมีความปรารถนาที่จะทำสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จ มีความมุ่งมั่นในการทำงาน และชอบตั้งเป้าหมายที่ท้าทาย นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow โดยเฉพาะความต้องการขั้นสูงสุดคือการพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ ซึ่งรวมถึงความต้องการประสบความสำเร็จในวิชาชีพและการได้รับการยอมรับ

ปัจจัยที่ ๔ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การสนับสนุนจากองค์กรและเครือข่ายวิชาการมีความสำคัญอย่างยิ่ง สอดคล้องกับแนวคิดของ House เกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคม ๔ ด้าน ได้แก่ การสนับสนุนด้านอารมณ์ การประเมิน ข้อมูลข่าวสาร และเครื่องมือ ซึ่งล้วนมีผลต่อความสำเร็จในอาชีพ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Baker ที่พบว่า การสนับสนุนจากหัวหน้างาน การมีที่ปรึกษาที่ดี และวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อความก้าวหน้าทางวิชาการ มีผลต่อความสำเร็จในการขอตำแหน่งทางวิชาการ รวมถึงงานวิจัยของ Youn และ Price ที่เน้นความสำคัญของการสร้างเครือข่ายและการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น สำหรับการสร้างแรงบันดาลใจ การมีต้นแบบที่ดีช่วยสร้างแรงบันดาลใจและแนวทางในการพัฒนาตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Gardner และ Blackstone ที่พบว่า การมีพี่เลี้ยงที่ดีเป็นปัจจัยสำคัญสู่ความสำเร็จ

สำหรับการพัฒนาระบบสนับสนุน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นความสำคัญของระบบสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Youn และ Price ที่เสนอให้สถาบันพัฒนาคลังสนับสนุนอาจารย์ในการพัฒนาผลงาน เช่น ระบบพี่เลี้ยง และทุนวิจัย การมีเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมช่วยสนับสนุนการทำงานวิชาการ สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและเผยแพร่ผลงานวิชาการ

สรุปผลการวิจัย

ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จในตำแหน่งทางวิชาการ “ศาสตราจารย์” ของอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาสามารถสรุปประเด็นที่สำคัญได้ดังนี้

๑. คุณสมบัติและผลงานทางวิชาการ อาจารย์ต้องสร้างผลงานวิจัยที่มีการสังเคราะห์อย่างลึกซึ้ง มีกระบวนการที่ได้มาตรฐาน และสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นที่ยอมรับ การเขียนตำราและหนังสือต้องถูกต้องตามหลักวิชาการ มีการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้อย่างเป็นระบบและทันสมัย รวมถึงต้องพัฒนาผลงานอย่างต่อเนื่องผ่านการขอทุนวิจัยและสร้างเครือข่ายทางวิชาการ

๒. ด้านวิถีชีวิต อาจารย์ควรสร้างสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน มีการจัดสรรเวลาที่เหมาะสม รักษาสุขภาพกายและใจ มีการกำหนดเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจน และบริหารเวลาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้เวลากับการศึกษาค้นคว้าและทำงานวิชาการอย่างสม่ำเสมอ

๓. ด้านความสำเร็จในวิชาชีพ อาจารย์ต้องพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ติดตามความก้าวหน้าในศาสตร์ สร้างผลงานทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง มีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตรและการสอน และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน

๔. ด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อาจารย์ควรได้รับการสนับสนุนจากองค์กร ทั้งในด้านโอกาสการพัฒนาและความช่วยเหลือจากผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน มีเครือข่ายทางวิชาการที่เข้มแข็ง มีต้นแบบที่ดีในการทำงาน ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว และมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน

ความสำเร็จในการก้าวสู่ตำแหน่งศาสตราจารย์เกิดจากการผสมผสานระหว่างปัจจัยภายในตัวบุคคล เช่น แรงจูงใจและความมุ่งมั่น การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และปัจจัยภายนอก เช่น การสนับสนุนจากองค์กร และเครือข่าย การสร้างสมดุลชีวิต และการมีต้นแบบที่ดี โดยทุกปัจจัยต้องดำเนินไปอย่างสอดคล้องและต่อเนื่องจึงจะนำไปสู่ความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑.๑ ระดับบุคคล (สำหรับอาจารย์) มีดังนี้ ควรจัดพัฒนาแผนการทำงานระยะยาวที่ชัดเจน กำหนดเป้าหมายการสร้างผลงานทางวิชาการเป็นระยะ ฝึกทักษะการบริหารเวลาให้มีประสิทธิภาพ สร้างสมดุลระหว่างงานและชีวิตส่วนตัว และพัฒนาความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาอย่างต่อเนื่อง ติดตามความก้าวหน้าในศาสตร์

๑.๒ ระดับสถาบัน (สำหรับสถาบันอุดมศึกษา) มีดังนี้ ควรพัฒนาระบบพี่เลี้ยงที่มีประสิทธิภาพ จัดสรรทุนสนับสนุนการวิจัยและการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ สร้างบรรยากาศทางวิชาการที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และจัดหาเทคโนโลยีและทรัพยากรที่จำเป็นต่อการทำงานวิชาการ รวมถึงการสนับสนุน

ทางด้านจิตใจแก่อาจารย์ที่กำลังพัฒนาผลงานเพื่อขอตำแหน่งศาสตราจารย์ เนื่องจากผลการวิจัยพบว่าการสร้างสมดุลชีวิตเป็นปัจจัยสำคัญสู่ความสำเร็จ

๑.๓ ระดับนโยบาย (สำหรับหน่วยงานกำกับดูแล) มีดังนี้ ควรพัฒนาระบบและกลไกสนับสนุนการขอตำแหน่งทางวิชาการที่ชัดเจนและเป็นธรรม สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และแนวปฏิบัติที่ดี และกำหนดมาตรการจูงใจที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาตำแหน่งทางวิชาการ

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการก้าวสู่ตำแหน่งศาสตราจารย์ในแต่ละกลุ่มสาขาวิชา เนื่องจากแต่ละศาสตร์อาจมีบริบทและความท้าทายที่แตกต่างกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแนวทางสนับสนุนที่เหมาะสมกับแต่ละสาขา

๒.๒ ควรทำการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อศึกษาน้ำหนักความสำคัญของแต่ละปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการก้าวสู่ตำแหน่งศาสตราจารย์ เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาสามารถจัดลำดับความสำคัญในการพัฒนาระบบสนับสนุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๓ ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบพี่เลี้ยงที่มีประสิทธิภาพในการสนับสนุนอาจารย์เพื่อก้าวสู่ตำแหน่งศาสตราจารย์ โดยวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการ และปัจจัยความสำเร็จของระบบพี่เลี้ยงที่ประสบความสำเร็จในสถาบันอุดมศึกษา

บรรณานุกรม

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. กฎกระทรวงมาตรฐานการขอตำแหน่งทางวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๕. **ราชกิจจานุเบกษา**. ๑๓๙ (พิเศษ ๖๘ ง), ๒๕๖๕.

คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา. ประกาศ ก.พ.อ. เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ พ.ศ. ๒๕๖๔. **ราชกิจจานุเบกษา**. ๑๓๘ (พิเศษ ๓๐๘ ง), ๒๕๖๔.

ยุตติชน บุญเทศ, ชนะศึก นิชานนท์, และสุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์. “การพัฒนาทักษะชีวิตในเด็กวัยเรียน”. **วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต**. ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๗): ๑๕๓-๑๖๙.

Baker, M. “Career Confidence and Gendered Expectations of Academic Promotion”. **Journal of Sociology**, Vol.46 No.3 (2010): 317-334.

- Gardner, S. K., & Blackstone, A. "Putting in Your Time: Faculty Experiences in the Process of Promotion to Professor". **Innovative Higher Education**, Vol.38 No.5 (2013): 411-425.
- Greenhaus, J. H., Callanan, G. A., & Godshalk, V. M. **Career Management for Life**. 5th ed. NY: Routledge, 2019.
- Guest, D. E. Perspectives on the Study of Work-Life Balance. **Social Science Information**, Vol. 41 No.2 (2002) : 255-279.
- House, J. S. **Work Stress and Social Support**. MA: Addison-Wesley, 1981.
- Maslow, A. H. **Motivation and Personality**. 2nd ed. NY: Harper & Row, 1970.
- McClelland, D. C. **The achieving Society**. NJ: Van Nostrand, 1961.
- Youn, T. I., & Price, T. M. "Learning from the Experience of Others: The Evolution of Faculty Tenure and Promotion Rules in Comprehensive Institutions". **The Journal of Higher Education**, Vol.80 No.2 (2009) : 204-237.

กลยุทธ์การตลาดสำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัย

Marketing Strategies for University Press Business

ศรียรรณ พูลต่าย*

Sriwan Phooltai

ศิโรจน์ ผลพันธ์**

Siroj Polpuntin

สุขุม เฉลยทรัพย์***

Sukum Chaleysub

สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์****

Supaporn Tungdamnernsawad

หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ประเทศไทย

Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University, Thailand

E-mail: supapornpolitical@gmail.com

Received: December 22, 2024

Revised: January 15, 2025

Accepted: January 17, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมสำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัย โดยศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย การวิเคราะห์องค์กรด้วย ๗-S McKinsey การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมการแข่งขันด้วย Porter's Six Forces Model และการประยุกต์ใช้ส่วนประสมการตลาด ๗Ps โดยการศึกษาพบว่า ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องพัฒนาองค์ประกอบภายในองค์กรให้เชื่อมโยงกันตามแนวคิด ๗-S McKinsey ได้แก่ โครงสร้างองค์กรที่ยืดหยุ่น กลยุทธ์ที่มุ่งเน้นคุณภาพและบริการดิจิทัล ระบบการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ การบริหารแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาบุคลากรและทักษะอย่างต่อเนื่อง และการสร้างค่านิยมร่วมที่เน้นคุณภาพ การวิเคราะห์ Porter's Six Forces Model พบปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจ ได้แก่ การแข่งขัน

* นางสาวศรียรรณ พูลต่าย Miss Sriwan Phooltai นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต Student Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University.

** รศ.ดร.ศิโรจน์ ผลพันธ์ Assoc.Prof.Dr.Siroj Polpuntin ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

*** รศ.ดร.สุขุม เฉลยทรัพย์ Assoc.Prof.Dr.Sukum Chaleysub ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

**** ผศ.ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ Asst.Prof.Dr.Supaporn Tungdamnernsawad ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

ที่รุนแรงกับโรงพิมพ์เอกชน อำนาจต่อรองของซัพพลายเออร์และแรงงานทักษะ ความต้องการที่หลากหลายของลูกค้า สื่อดิจิทัล อุปสรรคด้านเงินลงทุนสูง และความสำคัญของสินค้าที่ใช้ร่วมกัน สำหรับส่วนประสมการตลาด ๗Ps ควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ กำหนดราคาที่เหมาะสม พัฒนาช่องทางจัดจำหน่ายแบบผสมผสาน ส่งเสริมการตลาดที่มีประสิทธิภาพ พัฒนาบุคลากร สร้างกระบวนการที่ได้มาตรฐาน และพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสม โดยมุ่งสู่การเป็นองค์กรที่ให้บริการแบบผสมผสานระหว่างสิ่งพิมพ์ดั้งเดิมและดิจิทัล

คำสำคัญ: กลยุทธ์การตลาด; ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัย; ส่วนประสมการตลาด ๗Ps

Abstract

This academic article aims to present appropriate marketing strategies for university press businesses by studying related theories and research, including organizational analysis using the 7-S McKinsey framework, competitive environment analysis using Porter's Six Forces Model, and the application of the 7Ps marketing mix. The study finds that university press businesses need to develop interconnected organizational components according to the 7-S McKinsey framework, including flexible organizational structure, quality-focused strategy and digital services, efficient operational systems, participative management, continuous personnel and skills development, and shared values emphasizing quality. Porter's Six Forces Model analysis reveals significant factors affecting business operations: intense competition with private press companies, bargaining power of suppliers and skilled labor, diverse customer needs, threats from digital media, high investment barriers, and importance of complementary products. For the 7Ps marketing mix, businesses should develop quality products, set appropriate pricing, develop mixed distribution channels, implement effective marketing promotion, develop personnel, create standardized processes, and develop suitable physical evidence. The focus should be on becoming a hybrid service provider combining traditional press and digital services.

Keywords: Marketing Strategy; University Press Business; 7Ps Marketing Mix

บทนำ

ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ทั้งด้านเทคโนโลยีและพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีดิจิทัลที่ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อธุรกิจสิ่งพิมพ์แบบดั้งเดิม เทคโนโลยีดิจิทัลเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้และการทำงานไปสู่รูปแบบออนไลน์มากขึ้น

ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญต่อการสนับสนุนพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัยทั้งด้านการเรียนการสอน การวิจัย และการบริการวิชาการ โดยทำหน้าที่ผลิตและเผยแพร่สิ่งพิมพ์ทางวิชาการ เช่น ตำรา วารสาร งานวิจัย และสื่อการเรียนการสอน นอกจากนี้ ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างรายได้และความยั่งยืนทางการเงินให้กับมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่มหาวิทยาลัยต้องพึ่งพาตนเองมากขึ้น^๑

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและพฤติกรรมผู้บริโภคส่งผลให้ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยต้องเผชิญกับความท้าทายหลายประการ ทั้งการแข่งขันที่รุนแรงขึ้น การเปลี่ยนแปลงของความต้องการผู้ใช้บริการ และความจำเป็นในการปรับตัวสู่การให้บริการในรูปแบบดิจิทัล ดังนั้น การพัฒนากลยุทธ์การตลาดที่มีประสิทธิภาพจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความอยู่รอดและการเติบโตของธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัย กลยุทธ์การตลาดเป็นแผนการดำเนินงานที่องค์กรพัฒนาขึ้นเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทางการตลาด โดยใช้ส่วนประสมทางการตลาด เป็นเครื่องมือในการวางแผนและดำเนินงาน กลยุทธ์การตลาดเป็นการสร้างตำแหน่งที่เป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่า โดยใช้กิจกรรมที่แตกต่างจากคู่แข่ง รวมถึงการใช้เครื่องมือทางการตลาด ๗Ps อย่างมีประสิทธิภาพ^๒

การพัฒนากลยุทธ์การตลาดสำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องอาศัยการวิเคราะห์ทั้งปัจจัยภายในและภายนอกองค์กร โดยใช้เครื่องมือวิเคราะห์ที่สำคัญ ได้แก่ การวิเคราะห์องค์การด้วย ๗-S McKinsey, การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมการแข่งขันด้วย Porter's Six Forces Model และการประยุกต์ใช้ส่วนประสมการตลาด ๗Ps

การวิเคราะห์องค์การด้วย ๗-S McKinsey ช่วยให้เข้าใจองค์ประกอบสำคัญภายในองค์กรที่ต้องพัฒนาให้สอดคล้องและเชื่อมโยงกัน ประกอบด้วย โครงสร้างองค์กรที่ยืดหยุ่น กลยุทธ์ที่มุ่งเน้นคุณภาพและบริการดิจิทัล ระบบการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ การบริหารแบบมีส่วนร่วม บุคลากรที่มีความสามารถ การพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง และค่านิยมร่วมที่เน้นคุณภาพและความรับผิดชอบต่อสังคม

^๑ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, แผนยุทธศาสตร์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔, (ปฐมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๒).

^๒ Porter, M. E., *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, (New York: Free Press, 2016), pp. 34-45.

การวิเคราะห์ Porter's Six Forces Model ช่วยให้เข้าใจสภาพแวดล้อมการแข่งขันในอุตสาหกรรม ซึ่งพบว่าธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยต้องเผชิญกับการแข่งขันจากโรงพิมพ์เอกชนในด้านราคา คุณภาพ และเทคโนโลยี มีอำนาจต่อรองจากผู้จำหน่ายวัตถุดิบและแรงงานที่มีทักษะ ต้องตอบสนองความต้องการของลูกค้าทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย เผชิญกับสื่อดิจิทัลและ e-book รวมถึงอุปสรรคด้านเงินทุนสูงในการเข้าสู่ตลาด

การประยุกต์ใช้ส่วนประสมการตลาด ๗Ps สำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัย ประกอบด้วย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและหลากหลาย การกำหนดราคาที่เหมาะสมตามประเภทลูกค้า การพัฒนาช่องทางจัดจำหน่ายทั้งออฟไลน์และออนไลน์ การส่งเสริมการตลาดผ่านสื่อต่าง ๆ การพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะและแรงจูงใจ การสร้างกระบวนการให้บริการที่มีมาตรฐาน และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ทันสมัยและเป็นมืออาชีพ

ในการพัฒนาธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยในอนาคต จำเป็นต้องมุ่งสู่การเป็นองค์กรที่ให้บริการแบบผสมผสานที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการได้ทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์ดั้งเดิมและดิจิทัล โดยอาศัยจุดแข็งด้านความน่าเชื่อถือและมาตรฐานทางวิชาการของมหาวิทยาลัย ผสานกับการใช้เทคโนโลยี และนวัตกรรมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ นอกจากนี้ ยังต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะดิจิทัลเพื่อเพิ่มทักษะและความสามารถที่สูงขึ้นในทุกกระบวนการดำเนินงาน

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมสำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัย โดยครอบคลุมการวิเคราะห์องค์กรด้วย ๗-S McKinsey การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมการแข่งขันด้วย Porter's Six Forces Model และการประยุกต์ใช้ส่วนประสมการตลาด ๗Ps เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยให้สามารถปรับตัวและดำเนินงานต่อไปได้ตามเป้าหมายขององค์กร

ความหมายที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การตลาดสำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัย

กลยุทธ์การตลาด (Marketing Strategy)

กลยุทธ์การตลาด หมายถึง แผนการดำเนินงานทางการตลาดที่องค์กรพัฒนาขึ้นเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทางการตลาด โดยใช้ส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) เป็นเครื่องมือในการวางแผนและดำเนินงาน กลยุทธ์การตลาดที่มีประสิทธิภาพต้องสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน^๓ ทั้งนี้กลยุทธ์การตลาดก็เป็นการสร้างตำแหน่งที่เป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่า โดยใช้กิจกรรมที่แตกต่างจากคู่แข่ง รวมถึงการใช้เครื่องมือทางการตลาด ๗Ps อย่างมี

^๓ Aaker, D., *Strategic Market Management*, 11th ed., (New York: John Wiley & Sons, 2017).

ประสิทธิภาพ^๔ กลยุทธ์การตลาดเป็นแผนการที่จะสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันผ่านการมีส่วนร่วมทางการตลาด ๗Ps โดยมุ่งเน้นการสร้างคุณค่าตราสินค้าและความสัมพันธ์กับลูกค้าในระยะยาว รวมถึงการผสมผสานองค์ประกอบทางการตลาด ๗Ps เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดเป้าหมายและบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร^๕

โดยสรุปกลยุทธ์การตลาดคือ การวางแผนและดำเนินการทางการตลาดอย่างเป็นระบบ โดยการใช้ส่วนประสมทางการตลาด ๗Ps เป็นเครื่องมือหลักในการดำเนินกลยุทธ์ เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน เป็นการมุ่งเน้นการสร้างคุณค่าในตราสินค้าและความสัมพันธ์กับลูกค้า การตอบสนองความต้องการของตลาดเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อการบรรลุเป้าหมายขององค์กร

ส่วนประสมทางการตลาด ๗Ps

ส่วนประสมทางการตลาด ๗Ps หมายถึง กรอบแนวคิดในการสร้างกลยุทธ์การตลาดที่มีองค์ประกอบ ๗ ประการ ดังนี้ ๑) ผลิตภัณฑ์ (Product) ได้แก่ สินค้าและบริการที่ตอบสนองความต้องการของลูกค้า คุณภาพ รูปแบบ ตราสินค้า บรรจุภัณฑ์ และการรับประกัน ๒) ราคา (Price) ได้แก่ การกำหนดราคาที่เหมาะสม กลยุทธ์ด้านราคา ส่วนลด และเงื่อนไขการชำระเงิน ๓) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) ได้แก่ สถานที่ให้บริการ และช่องทางการจัดจำหน่ายทั้งออนไลน์และออฟไลน์ ๔) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) ได้แก่ การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการขาย และการตลาดทางตรง ๕) บุคลากร (People) พนักงานที่ให้บริการ การฝึกอบรม และพัฒนาบุคลากร ๖) กระบวนการให้บริการ (Process) ขั้นตอนการให้บริการที่มีมาตรฐาน และระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และ ๗) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Evidence) การออกแบบสถานที่ให้บริการ สิ่งอำนวยความสะดวก และบรรยากาศ^๖

โดยสรุปส่วนประสมการตลาด ๗Ps เป็นกรอบแนวคิดในการสร้างกลยุทธ์การตลาดที่ประกอบด้วยผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองความต้องการลูกค้า ราคาที่เหมาะสม ช่องทางการจัดจำหน่ายทั้งออนไลน์และออฟไลน์ การส่งเสริมการตลาดผ่านสื่อต่าง ๆ บุคลากรที่มีคุณภาพ กระบวนการให้บริการที่มีมาตรฐาน และสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสม

^๔ Porter, M. E., *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, (New York: Free Press, 2016), pp. 34-45.

^๕ Palmer, A., *Principles of Services Marketing*, 8th ed., (London: McGraw-Hill Education, 2019).

^๖ สุภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์, “ส่วนประสมการตลาดบริการสำหรับโรงเรียนเอกชน”, *วารสารมหาจุฬาริชาการ*, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๓) : ๑๘-๓๖.

ธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัย (University Press)

ธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัย คือ หน่วยงานภายในมหาวิทยาลัยที่ทำหน้าที่ผลิตและเผยแพร่สิ่งพิมพ์ทางวิชาการ เช่น ตำรา วารสาร งานวิจัย และสื่อการเรียนการสอน โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมการศึกษาและเผยแพร่องค์ความรู้ทางวิชาการ^๗ นอกจากนี้ ธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัยยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนพันธกิจของมหาวิทยาลัยด้านการผลิตและเผยแพร่ความรู้สู่สังคม^๘

โดยสรุปธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยเป็นหน่วยงานที่ผลิตและเผยแพร่สื่อวิชาการ เช่น ตำรา วารสาร งานวิจัย เพื่อส่งเสริมการศึกษาและสนับสนุนพันธกิจในการเผยแพร่ความรู้สู่สังคม

ความสำคัญของธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัย

ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสนับสนุนพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัย ทั้งด้านการเรียนการสอน การวิจัย และการบริการวิชาการ ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยเป็นกลไกสำคัญในการผลิตและเผยแพร่องค์ความรู้ทางวิชาการ เป็นแหล่งรวบรวมและถ่ายทอดความรู้จากคณาจารย์และนักวิชาการสู่สังคมในวงกว้าง^๙ นอกจากนี้ ธุรกิจสิ่งพิมพ์ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างรายได้และความยั่งยืนทางการเงินให้กับมหาวิทยาลัย ในสถานการณ์ปัจจุบันที่มหาวิทยาลัยต้องพึ่งพาตนเองมากขึ้น ธุรกิจสิ่งพิมพ์เป็นหนึ่งในธุรกิจที่มีศักยภาพในการสร้างรายได้ โดยอาศัยความเชี่ยวชาญและทรัพยากรที่มีอยู่ของมหาวิทยาลัย^{๑๐}

ด้านการสนับสนุนการเรียนการสอน ธุรกิจสิ่งพิมพ์มีบทบาทสำคัญในการผลิตตำรา เอกสารประกอบการสอน และสื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและมาตรฐานทางวิชาการสูง ช่วยให้นักศึกษาเข้าถึงแหล่งความรู้ที่น่าเชื่อถือและสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษา^{๑๑} ในด้านการวิจัย ธุรกิจสิ่งพิมพ์มีส่วนสำคัญในการเผยแพร่ผลงานวิจัยของมหาวิทยาลัยผ่านการจัดพิมพ์วารสารวิชาการ หนังสือ และรายงานการวิจัย ซึ่งเป็นการสร้างการยอมรับและความน่าเชื่อถือในวงวิชาการ^{๑๒} การบริการวิชาการแก่สังคมเป็นอีกบทบาท

^๗ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, แผนยุทธศาสตร์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔, (ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๒).

^๘ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, รายงานประจำปี ๒๕๖๑ สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^๙ ชุตีวรรณ โชติวงษ์, “รูปแบบการบริหารธุรกิจและกลยุทธ์ธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๓) : ๑๕๘-๑๖๙.

^{๑๐} เทพกวัน เทียนเจริญ และไชนันท์ ปัญญาศิริ, “กลยุทธ์การเติบโตในอุตสาหกรรมการพิมพ์ไทย ภายใต้บริบทนวัตกรรมยุคใหม่”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๖) : ๒๖๗-๒๘๒.

^{๑๑} พงศ์ธีระ พัฒนพีระเดช, “อนาคตอุตสาหกรรมการพิมพ์และบรรณภัณฑ์ไทยสู่ฐานวิถีชีวิตใหม่”, วารสารการพิมพ์ไทย, ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๔) : ๔๙-๕๘.

^{๑๒} พิสมัย เหล่าไทย และรัฐภูมิ ฐันทนคุณ, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการอุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์และบรรณภัณฑ์กระดาษในประเทศไทย” วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒๘ (๒๕๖๑) : ๑๖๘-๑๘๐.

สำคัญของธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัย ธุรกิจสิ่งพิมพ์ช่วยในการเผยแพร่องค์ความรู้จากมหาวิทยาลัยสู่ชุมชนและสังคม ผ่านการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ที่เข้าใจง่ายและตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย^{๑๓}

ความสำคัญของธุรกิจสิ่งพิมพ์ยังมีต่อการสร้างภาพลักษณ์และชื่อเสียงให้กับมหาวิทยาลัย โดยผลงานสิ่งพิมพ์ที่มีคุณภาพสะท้อนถึงความเป็นเลิศทางวิชาการและความน่าเชื่อถือของสถาบัน^{๑๔} นอกจากนี้ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการทั้งระหว่างมหาวิทยาลัยด้วยกันและกับหน่วยงานภายนอก ผ่านการร่วมผลิตและเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ^{๑๕} ในยุคดิจิทัล ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยยิ่งทวีความสำคัญในฐานะผู้ผลิตเนื้อหาที่มีคุณภาพและน่าเชื่อถือ ท่ามกลางข้อมูลข่าวสารที่ท่วมท้นบนโลกออนไลน์ การมีแหล่งความรู้ที่ผ่านการกลั่นกรองและรับรองโดยสถาบันการศึกษาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

โดยสรุป ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยมีความสำคัญทั้งในด้านการสนับสนุนพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัย การสร้างรายได้ การเผยแพร่องค์ความรู้ และการรักษามาตรฐานทางวิชาการ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและความต้องการของผู้ใช้

สถานการณ์ของธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยในปัจจุบัน

ธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัยในปัจจุบันกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ทั้งด้านเทคโนโลยีและพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป อุตสาหกรรมการพิมพ์ไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงใน ๓ ระยะเวลาสำคัญ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผัน (Disruption) การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Disruption) และความปกติใหม่ (New Normal) ซึ่งส่งผลให้ธุรกิจสิ่งพิมพ์ต้องปรับตัวอย่างรวดเร็วเพื่อความอยู่รอด การพัฒนาอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีดิจิทัลได้ส่งผลกระทบต่ออย่างมีนัยสำคัญต่อธุรกิจสิ่งพิมพ์แบบดั้งเดิม^{๑๖}

พฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนไปสู่การใช้สื่อดิจิทัลมากขึ้น ทำให้ความต้องการสิ่งพิมพ์แบบดั้งเดิมลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้อ่านรุ่นใหม่ที่คุ้นเคยกับการอ่านผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์

^{๑๓} สลิลพัชร ผดุงเอกธนาภานต์, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารธุรกิจสำนักพิมพ์ในประเทศไทย”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒๒ (๒๕๕๙) : ๔๑-๕๐.

^{๑๔} R. Ali., & Bani Hashim, A.Y., “Integration of Policies, Practices and E-Marketing of Academic Publishing in Malaysian Public Universities”, *International Journal of Supply Chain Management*, Vol. 6 No. 1 (2017) : 245-252.

^{๑๕} Shattock, M., “Strategic Management in European Universities in an Age of Increasing Institutional Self Reliance”, *Tertiary Education and Management*, Vol. 6 No. 1 (2000) : 95-104.

^{๑๖} เทพกวัน เทียนเจริญ และไชยนันท์ ปัญญาศิริ, “กลยุทธ์การเติบโตในอุตสาหกรรมการพิมพ์ไทย ภายใต้บริบทนวัตกรรมยุคใหม่”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๖) : ๒๖๗-๒๘๒.

นอกจากนี้ จากการแพร่ระบาดของ COVID-๑๙ ยังเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ และการทำงานไปสู่รูปแบบออนไลน์มากขึ้น ในด้านการปรับตัว ธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัยจำเป็นต้องพัฒนาการดำเนินงานในหลายด้าน ทั้งการปรับปรุงคุณภาพการผลิต การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการกระบวนการผลิต และการพัฒนาช่องทางการให้บริการแบบดิจิทัล โดยเฉพาะการผลิตสื่อแบบผสมผสานที่เชื่อมโยงสิ่งพิมพ์กับสื่อดิจิทัล เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ที่หลากหลายมากขึ้น การลงทุนในเทคโนโลยีเป็นความท้าทายสำคัญประการหนึ่ง เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าธุรกิจสิ่งพิมพ์ต้องเผชิญกับความท้าทายทั้งด้านการแข่งขันและต้นทุน โดยเฉพาะการแข่งขันกับธุรกิจเอกชนที่มีความคล่องตัวสูงกว่า รวมถึงต้นทุนในการลงทุนเทคโนโลยีและการพัฒนาบุคลากรที่สูงขึ้น ขณะที่รายได้จากงานพิมพ์แบบดั้งเดิมมีแนวโน้มลดลง^{๑๓}

อย่างไรก็ตาม ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยยังมีโอกาสในการเติบโต โดยเฉพาะในตลาดเฉพาะทางที่ต้องการคุณภาพและความน่าเชื่อถือสูง เช่น สิ่งพิมพ์ทางวิชาการ ตำราเฉพาะทาง และเอกสารสำคัญต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังสามารถขยายตลาดไปยังหน่วยงานภายนอกและสร้างความร่วมมือระหว่างสถาบันเพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน^{๑๔}

ในระดับสากลนักวิจัยได้เสนอแนวทางการพัฒนาธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยผ่านการปรับโครงสร้างองค์กร การพัฒนาระบบการทำงาน และการสร้างพันธมิตรทางธุรกิจ โดยเน้นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการให้บริการ รวมถึงการพัฒนาช่องทางการตลาดดิจิทัลเพื่อเข้าถึงกลุ่มลูกค้าใหม่ในด้านกลยุทธ์การพัฒนาในระยะยาว มหาวิทยาลัยต้องมุ่งเน้นการลงทุนในเทคโนโลยีใหม่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์นวัตกรรม การขยายตลาดใหม่ และการสร้างพันธมิตรทางธุรกิจ โดยต้องคำนึงถึงการรักษาสัมดุลระหว่างการดำเนินงานเชิงพาณิชย์และพันธกิจทางวิชาการของมหาวิทยาลัย

แนวโน้มในอนาคตของธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยจะมุ่งไปสู่การเป็นองค์กรที่ให้บริการแบบผสมผสาน (Hybrid Service Provider) ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการได้ทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์ดั้งเดิมและดิจิทัล โดยอาศัยจุดแข็งด้านความน่าเชื่อถือและมาตรฐานทางวิชาการของมหาวิทยาลัย ผสานกับการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ

การปรับตัวของธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยในระยะต่อไปจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ทักษะดิจิทัล การลงทุนในเทคโนโลยีที่ทันสมัย การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการที่ตอบโจทย์

^{๑๓} ชุติวรรณ โชติวงษ์, “รูปแบบการบริหารธุรกิจและกลยุทธ์ธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๓) : ๑๕๘-๑๖๙.

^{๑๔} สลิลพัชร ผดุงเอกธนาภานต์, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารธุรกิจสำนักพิมพ์ในประเทศไทย”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒๒ (๒๕๕๙) : ๔๑-๕๐.

ผู้ซื้ยุคใหม่ รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในและต่างประเทศ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนของธุรกิจในระยะยาว^{๑๙}

การบริหารจัดการต้นทุนเป็นอีกประเด็นสำคัญที่ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยต้องให้ความสำคัญ ในสภาวะที่ต้นทุนวัตถุดิบและการผลิตมีแนวโน้มสูงขึ้น ขณะที่ปริมาณงานพิมพ์แบบดั้งเดิมลดลง ธุรกิจจำเป็นต้องหาแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดต้นทุนการดำเนินงาน การนำเทคโนโลยีอัตโนมัติและระบบดิจิทัลมาใช้ในการบวนการผลิตสามารถช่วยลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานได้อย่างมีนัยสำคัญ

ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการ ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรมุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มสูง (High Value-Added Products) โดยเฉพาะสิ่งพิมพ์เฉพาะทางที่ต้องการความเชี่ยวชาญและมาตรฐานสูง เช่น ตำราเฉพาะทาง หนังสือเฉพาะทาง และสิ่งพิมพ์ที่ต้องการมีมาตรฐานระดับสูง นอกจากนี้ยังควรพัฒนาบริการเสริมที่สร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น การให้คำปรึกษาด้านการออกแบบ การจัดทำสื่อดิจิทัล และการบริหารจัดการลิขสิทธิ์^{๒๐}

ในด้านการตลาดและการส่งเสริมการขาย เสนอให้ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยใช้กลยุทธ์การตลาดแบบบูรณาการ ทั้งการสื่อสารผ่านช่องทางดิจิทัล การสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายที่ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูลลูกค้าในการพัฒนาการตลาดแบบเฉพาะเจาะจง รวมถึงการสร้างพันธมิตรทางธุรกิจเป็นอีกกลยุทธ์สำคัญที่จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย รวมถึงการร่วมมือกับภาคเอกชนในด้านต่าง ๆ จะช่วยเพิ่มศักยภาพในการผลิตและการให้บริการ ตลอดจนการแบ่งปันทรัพยากรและองค์ความรู้ระหว่างกัน ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพเป็นอีกปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จ มหาวิทยาลัยต้องให้ความสำคัญของการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลและการบริการให้กับบุคลากรทุกระดับ รวมถึงการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการเรียนรู้และนวัตกรรม เพื่อให้องค์กรสามารถปรับตัวและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว

ในระดับนโยบายมหาวิทยาลัยควรกำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในการพัฒนาธุรกิจสิ่งพิมพ์ โดยคำนึงถึงทั้งมิติเชิงพาณิชย์และพันธกิจทางวิชาการ รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณที่เหมาะสมเพื่อรองรับการพัฒนาในระยะยาว นอกจากนี้มหาวิทยาลัยควรพิจารณาการปรับโครงสร้าง

^{๑๙} R. Ali., & Bani Hashim, A.Y., “Integration of Policies, Practices and E-Marketing of Academic Publishing in Malaysian Public Universities”, *International Journal of Supply Chain Management*, Vol.6 No. 1 (2017) : 245-254.

^{๒๐} พงศ์ธีระ พัฒนพีระเดช, “อนาคตอุตสาหกรรมการพิมพ์และบรรณารักษ์ไทยสู่ฐานวิถีชีวิตใหม่”, *วารสารการพิมพ์ไทย*, ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ (๒๕๖๔) : ๔๙-๕๘.

องค์กรและรูปแบบการบริหารจัดการธุรกิจสิ่งพิมพ์ให้มีความคล่องตัวมากขึ้น เช่น การจัดตั้งเป็นหน่วยธุรกิจอิสระ หรือการร่วมทุนกับภาคเอกชน เพื่อเพิ่มความคล่องตัวในการดำเนินงานและการตัดสินใจทางธุรกิจ

โดยสรุปการวางแผนการพัฒนาในอนาคตของธุรกิจสิ่งพิมพ์นั้น มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและพฤติกรรมผู้บริโภคที่เกิดขึ้นในอนาคต โดยมุ่งเน้นการพัฒนาความสามารถในการให้บริการแบบผสมผสานที่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ที่หลากหลาย ควบคู่ไปกับการรักษามาตรฐานและคุณภาพในการผลิตที่เป็นจุดแข็งของมหาวิทยาลัย

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การตลาดและการประยุกต์ใช้สำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัย

๑. การวิเคราะห์องค์กรด้วย ๗-S McKinsey มีรายละเอียด ดังนี้^{๒๑}

๑.๑ โครงสร้าง (Structure) ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรมีโครงสร้างดังนี้ มีการจัดแบ่งฝ่ายงานตามหน้าที่อย่างชัดเจน เช่น ฝ่ายผลิต ฝ่ายการตลาด ฝ่ายบริการลูกค้า และมีสายการบังคับบัญชาที่กระชับ เพื่อความคล่องตัวในการตัดสินใจ กำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของแต่ละตำแหน่งชัดเจน และมีความยืดหยุ่นพร้อมปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์

๑.๒ กลยุทธ์ (Strategy) ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรมีกลยุทธ์ดังนี้ มุ่งเน้นคุณภาพและมาตรฐานการผลิต พัฒนาศักยภาพดิจิทัลควบคู่สิ่งพิมพ์ สร้างพันธมิตรทางธุรกิจกับหน่วยงานภายในและภายนอก และเน้นการตอบสนองความต้องการเฉพาะกลุ่ม

๑.๓ ระบบ (System) ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรมีระบบการดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้ ระบบการรับงานและประเมินราคาที่รวดเร็ว ระบบควบคุมคุณภาพการผลิต ระบบจัดการสินค้าคงคลัง และระบบติดตามและประเมินผลงาน

๑.๔ รูปแบบการบริหาร (Style) ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรมีรูปแบบการบริหารที่สำคัญ ดังนี้ ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และความเชี่ยวชาญในธุรกิจ การบริหารแบบมีส่วนร่วม เน้นการพัฒนานวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ และสร้างวัฒนธรรมการให้บริการที่เป็นเลิศ

๑.๕ บุคลากร (Staff) ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรให้ความสำคัญในการบริหารบุคลากรดังนี้ การคัดเลือกบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง การสร้างแรงจูงใจและความผูกพันต่อองค์กร และการส่งเสริมการทำงานเป็นทีม

^{๒๑} Hanafizadeh, P. & Ravasan. A., "A McKinsey ๗S Model-based Framework for ERP Readiness Assessment", *International Journal of Enterprise Information Systems*, Vol.7 No. 4 (2011) : 23-63.

๑.๖ ทักษะ (Skills) ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรให้ความสำคัญการพัฒนาทักษะที่สำคัญดังนี้ ความเชี่ยวชาญด้านการผลิตสิ่งพิมพ์ ทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ทักษะการบริการลูกค้า และทักษะการบริหารจัดการ

๑.๗ ค่านิยมร่วม (Shared Values) ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรให้ความสำคัญการพัฒนา ค่านิยมร่วมที่สำคัญดังนี้ มุ่งเน้นคุณภาพและการบริการที่เป็นเลิศ ส่งเสริมนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และการทำงานเป็นทีมและความร่วมมือ

โดยสรุปการวิเคราะห์ ๗-S McKinsey สำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัย ประกอบด้วย ๑) โครงสร้างองค์กรที่ยืดหยุ่นและมีสายบังคับบัญชาที่กระชับ ๒) กลยุทธ์ที่มุ่งเน้นคุณภาพและการพัฒนาบริการดิจิทัล ๓) ระบบการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ ๔) การบริหารแบบมีส่วนร่วมและมีวิสัยทัศน์ ๕) บุคลากรที่มีความสามารถและได้รับการพัฒนาต่อเนื่อง ๖) การพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน และ ๗) ค่านิยมร่วมที่เน้นคุณภาพและความรับผิดชอบต่อสังคม

๒. การวิเคราะห์ Porter's Six Forces Model มีรายละเอียดดังนี้^{๒๒}

๒.๑ การแข่งขันในอุตสาหกรรม (Industry Rivalry) วิเคราะห์การแข่งขันมีดังนี้ คู่แข่งขันโรงพิมพ์เอกชน การแข่งขันด้านราคาและคุณภาพ การแข่งขันด้านเทคโนโลยีการผลิต และการแข่งขันด้านบริการ

๒.๒ อำนาจต่อรองของซัพพลายเออร์ วิเคราะห์อำนาจต่อรองดังนี้ ผู้จำหน่ายวัตถุดิบและอุปกรณ์ ผู้ให้บริการด้านเทคโนโลยี แรงงานที่มีทักษะ และผู้รับจ้างช่วงผลิต

๒.๓ อำนาจต่อรองของลูกค้า (Bargaining Power of Buyers) วิเคราะห์กลุ่มลูกค้าดังนี้ หน่วยงานภายในมหาวิทยาลัย หน่วยงานภายนอก นักศึกษาและบุคลากร และบุคคลทั่วไป

๒.๔ ภัยคุกคามจากสินค้าทดแทน (Threat of Substitute Products) วิเคราะห์ภัยคุกคามจากสินค้าทดแทนดังนี้ สื่อดิจิทัลและออนไลน์ การพิมพ์ด้วยตนเอง การถ่ายเอกสาร e-book และสื่อการเรียนการสอนออนไลน์

๒.๕ ภัยคุกคามจากคู่แข่งรายใหม่ (Threat of New Entrants) วิเคราะห์อุปสรรคการเข้าสู่ตลาดดังนี้ เงินลงทุนสูงในเครื่องจักรและอุปกรณ์ ความต้องการด้านเทคโนโลยีและความเชี่ยวชาญ การสร้างความน่าเชื่อถือและชื่อเสียง และข้อจำกัดด้านพื้นที่และทำเลที่ตั้ง

๒.๖ สินค้าที่ใช้ร่วมกัน (Complementary Products) วิเคราะห์สินค้าที่ใช้ร่วมกันดังนี้ ซอฟต์แวร์และอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ วัสดุและอุปกรณ์สำนักงาน บริการออกแบบและจัดรูปเล่ม บริการจัดส่ง และกระจายสินค้า

^{๒๒} Porter, M. E., *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*, (New York: Free Press, 2016), pp. 34-45.

โดยสรุปการวิเคราะห์ Porter's Six Forces Model ของธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยพบว่า มีการแข่งขันกับโรงพิมพ์เอกชนในด้านราคา คุณภาพ และเทคโนโลยี อำนาจต่อรองของซัพพลายเออร์ มาจากผู้จำหน่ายวัตถุดิบและแรงงานที่มีทักษะ ลูกค้าหลักคือหน่วยงานภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ภัยคุกคามจากสินค้าทดแทนคือสื่อดิจิทัลและ e-book การเข้าสู่ตลาดทำได้ยากเนื่องจากต้องใช้เงินลงทุนสูง และมีสินค้าที่ใช้ร่วมกัน เช่น ซอฟต์แวร์และบริการออกแบบ

๓. การประยุกต์ใช้ส่วนประสมการตลาด ๗Ps มีรายละเอียด ดังนี้^{๒๓}

๓.๑ ผลิตภัณฑ์และบริการ (Product/Service) ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการดังนี้ พัฒนาคุณภาพงานพิมพ์ให้ได้มาตรฐาน สร้างความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ พัฒนาบริการเสริมที่ครบวงจร และออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ตอบโจทย์ลูกค้าเฉพาะกลุ่ม

๓.๒ ราคา (Price) ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรพัฒนากลยุทธ์ที่เกี่ยวกับราคาดังนี้ กำหนดราคาตามต้นทุนบวกกำไรที่เหมาะสม ใช้ราคาแบบแยกตามประเภทลูกค้า มีส่วนลดตามปริมาณการสั่งซื้อ และราคาพิเศษสำหรับลูกค้าประจำ

๓.๓ ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายดังนี้ ร้านค้าในมหาวิทยาลัย ช่องทางออนไลน์ ตัวแทนจำหน่าย และบริการส่งตรงถึงที่

๓.๔ การส่งเสริมการตลาด (Promotion) ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรพัฒนากลยุทธ์การส่งเสริมการตลาดดังนี้ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ กิจกรรมส่งเสริมการขาย การตลาดดิจิทัล และการสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า

๓.๕ บุคลากร (People) ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรพัฒนาบุคลากรดังนี้ การคัดเลือกและฝึกอบรมพนักงาน การพัฒนาทักษะการบริการ การสร้างแรงจูงใจ และการประเมินผลการปฏิบัติงาน

๓.๖ กระบวนการให้บริการ (Process) ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรพัฒนากระบวนการให้บริการดังนี้ ระบบการรับงานที่สะดวกรวดเร็ว ขั้นตอนการผลิตที่มีมาตรฐาน การควบคุมคุณภาพทุกขั้นตอน และระบบติดตามงานแบบ real-time

๓.๗ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพดังนี้ การออกแบบพื้นที่ให้บริการที่ทันสมัย การจัดวางเครื่องจักรและอุปกรณ์อย่างเป็นระบบ บรรยากาศการทำงานที่เป็นมืออาชีพ และการแสดงตัวอย่างผลงานที่มีคุณภาพ

โดยสรุปการประยุกต์ใช้ส่วนประสมการตลาด ๗Ps สำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัย ประกอบด้วย (๑) ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและหลากหลาย (๒) การกำหนดราคาตามประเภทลูกค้าและปริมาณการสั่งซื้อ

^{๒๓} Lovelock, C. and Wirtz, J., *Principles of Service Marketing and Management: People, Technology, Strategy*. 6th ed., (New Jersey: Pearson/Prentice Hall, 2007), pp. 20-25.

(๓) ช่องทางจัดจำหน่ายทั้งออฟไลน์และออนไลน์ (๔) การส่งเสริมการตลาดผ่านสื่อต่าง ๆ และการสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า (๕) การพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะและแรงจูงใจ (๖) กระบวนการให้บริการที่สะดวก รวดเร็วและมีมาตรฐาน และ (๗) การสร้างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ทันสมัยและเป็นมืออาชีพ

จะเห็นได้ว่าการประยุกต์ใช้แนวคิดทั้ง ๓ ประการที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การตลาดสำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัยจะช่วยให้ธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยสามารถพัฒนาการดำเนินงานและการให้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน และตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการได้ตามเป้าหมายที่กำหนด

บทสรุป

กลยุทธ์การตลาดสำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันขององค์กร โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเทคโนโลยีและพฤติกรรมผู้บริโภค จากการศึกษาพบประเด็นสำคัญดังนี้

การวิเคราะห์องค์กรด้วย ๗-S McKinsey แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญที่ต้องพัฒนาให้สอดคล้องและเชื่อมโยงกัน ได้แก่ โครงสร้างองค์กรที่ต้องมีความยืดหยุ่นและคล่องตัว กลยุทธ์ที่มุ่งเน้นคุณภาพและการพัฒนาบริการดิจิทัล ระบบการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ การบริหารแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง การเสริมสร้างทักษะที่จำเป็น และการสร้างค่านิยมร่วมที่เน้นคุณภาพและความรับผิดชอบต่อสังคม

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมการแข่งขันด้วย Porter's Six Forces Model ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการแข่งขันในอุตสาหกรรม ประกอบด้วย การแข่งขันที่รุนแรงกับโรงพิมพ์เอกชนทั้งด้านราคาและคุณภาพ อำนาจต่อรองของซัพพลายเออร์ที่มาจากผู้จำหน่ายวัตถุดิบและแรงงานที่มีทักษะ อำนาจต่อรองของลูกค้าที่มีทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย สื่อดิจิทัลและ e-book อุปสรรคด้านเงินทุนสูงในการเข้าสู่ตลาด และความสำคัญของสินค้าที่ใช้ร่วมกัน

การประยุกต์ใช้ส่วนประสมการตลาด ๗Ps มีความสำคัญต่อการพัฒนากลยุทธ์การตลาด โดยต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและหลากหลาย การกำหนดราคาที่เหมาะสมตามประเภทลูกค้า การพัฒนาช่องทางจัดจำหน่ายทั้งออฟไลน์และออนไลน์ การส่งเสริมการตลาดที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาบุคลากร การสร้างกระบวนการให้บริการที่มีมาตรฐาน และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสม

แนวทางการพัฒนาในอนาคตของธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยควรมุ่งเน้นการเป็นองค์กรที่ให้บริการแบบผสมผสานที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการได้ทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์ดั้งเดิมและดิจิทัล โดยอาศัยจุดแข็งด้านความน่าเชื่อถือและมาตรฐานทางวิชาการของมหาวิทยาลัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการพัฒนากิจกรรมการตลาดสำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัย มีดังนี้

๑. ด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ควรพัฒนาคุณภาพงานพิมพ์ให้ได้มาตรฐาน สร้างความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ พัฒนาบริการเสริมที่ครบวงจร และออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ตอบโจทย์ลูกค้าเฉพาะกลุ่ม

๒. ด้านการบริหารจัดการ ควรพัฒนาระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพ ปรับโครงสร้างองค์กรให้มีความยืดหยุ่น พัฒนาบุคลากรให้มีทักษะที่จำเป็น และสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นคุณภาพและนวัตกรรม

๓. ด้านเทคโนโลยี ควรลงทุนในเทคโนโลยีที่ทันสมัย พัฒนาระบบการให้บริการดิจิทัล และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งพิมพ์กับสื่อดิจิทัล

๔. ด้านการตลาด ควรพัฒนากิจกรรมการตลาดแบบบูรณาการ สร้างความสัมพันธ์กับลูกค้า ขยายตลาดใหม่ และสร้างพันธมิตรทางธุรกิจ

การพัฒนากิจกรรมการตลาดสำหรับธุรกิจสิ่งพิมพ์มหาวิทยาลัยให้ประสบความสำเร็จ จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารมหาวิทยาลัย ความร่วมมือจากบุคลากรทุกระดับ และการสนับสนุนด้านทรัพยากรที่เพียงพอ นอกจากนี้ ยังต้องมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถปรับปรุงและพัฒนากิจกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

บรรณานุกรม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สำนักพิมพ์. รายงานประจำปี ๒๕๖๑ สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

ชวลีวรรณ โชติวงษ์. “รูปแบบการบริหารธุรกิจและกลยุทธ์ธุรกิจสิ่งพิมพ์ของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ”.

วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๓) : ๑๕๘-๑๖๙.

เทพกวัน เทียนเจริญ และไชนันท์ ปัญญาศิริ. “กลยุทธ์การเติบโตในอุตสาหกรรมการพิมพ์ไทย ภายใต้บริบทนวัตกรรมยุคใหม่”. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๖) : ๒๖๗-๒๘๒.

พงศ์ธีระ พัฒนพิระเดช. “อนาคตอุตสาหกรรมการพิมพ์และบรรจุภัณฑ์ไทยสู่ฐานวิถีชีวิตใหม่”. วารสารการพิมพ์ไทย. ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๔) : ๔๙-๕๘.

พิสมัย เหล่าไทย และรัฐวุฒิ ฐัฒนคุณ. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการอุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์และบรรจุภัณฑ์กระดาษในประเทศไทย”. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒๘ (๒๕๖๑) : ๑๖๘-๑๘๐.

- สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์. “ส่วนประสมการตลาดบริการสำหรับโรงเรียนเอกชน”. **วารสารมหาจุฬาริชาการ**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๓) : ๑๘-๓๖.
- สลิพัชร ผดุงเอกธนาภานต์. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารธุรกิจสำนักพิมพ์ในประเทศไทย”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒๒ (๒๕๕๙) : ๔๑-๕๐.
- สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. **แผนยุทธศาสตร์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔**. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๒.
- Aaker, D. **Strategic Market Management**. (11th ed.). New York: John Wiley & Sons, 2017.
- Hanafizadeh, P. & Ravasan. A. “A McKinsey 7S Model-based Framework for ERP Readiness Assessment”. **International Journal of Enterprise Information Systems**. Vol. 7 No. 4 (2011) : 23-63.
- Kotler, P., & Armstrong, G. **Principles of Marketing**. (17th ed). London: Pearson Education, 2018.
- Lovelock, C. and Wirtz, J. **Principles of Service Marketing and Management: People, Technology, Strategy**. (6th ed). New Jersey: Pearson/Prentice Hall, 2007.
- Palmer, A. **Principles of Services Marketing**. 8th ed. London: McGraw-Hill Education, 2019.
- Porter, M. E. **Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors**. New York: Free Press, 2016.
- R. Ali., & Bani Hashim, A.Y. “Integration of Policies, Practices and E-Marketing of Academic Publishing in Malaysian Public Universities”. **International Journal of Supply Chain Management**, Vol.6 No.1 (2017) : 245-252.
- Shattock, M. **Strategic Management in European Universities in an Age of Increasing Institutional Self Reliance**. Tertiary Education and Management. Vol.6 No.2 (2000) : 93-104.

การพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือ

Development of the Sign Language Interpreter Profession

ธัญพร ปองทอง*

Tunyaporn Pongtong

มลิวัลย์ ธรรมแสง**

Maliwan Tammasaeng

สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์***

Supaporn Tungdamnernsawad

หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ประเทศไทย

Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University, Thailand

E-mail: supapornpolitical@gmail.com

Received: December 22, 2024

Revised: January 15, 2025

Accepted: January 17, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิด ทฤษฎี และแนวทางการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ การศึกษาพบว่าล่ามภาษามือมีความสำคัญในฐานะสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นสำหรับคนพิการทางการได้ยิน โดยประเทศไทยมีการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพอย่างเป็นระบบผ่านการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่ล่ามภาษามือ พ.ศ. ๒๕๖๔ ที่ครอบคลุม ๕ ด้าน ได้แก่ การแปลและถ่ายทอดใจความ การเคารพศักดิ์ศรีและสิทธิของผู้รับบริการ การพัฒนาทักษะของตนเอง การเป็นแบบอย่างที่ดีในวิชาชีพ และการปฏิบัติตามระเบียบที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังมี การกำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพที่ครอบคลุมความรับผิดชอบต่อตนเอง วิชาชีพ ผู้รับบริการ ผู้ร่วมวิชาชีพ และสังคม อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังประสบปัญหาการขาดแคลนล่ามภาษามือที่มีคุณภาพ ในระดับนานาชาติ สหรัฐอเมริกาถือเป็นผู้นำในการพัฒนาวิชาชีพผ่านสมาคมทะเบียนล่ามภาษามือแห่งสหรัฐอเมริกาที่มีระบบการรับรองคุณวุฒิที่เข้มแข็ง ขณะที่สหภาพยุโรปมีการจัดตั้งเวทีล่ามภาษามือยุโรป

* นางสาวธัญพร ปองทอง Miss Tunyaporn Pongtong นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสวนดุสิต Student Doctor of Education, Program in Educational Leadership, Suan Dusit University.

** ดร.มลิวัลย์ ธรรมแสง Dr.Maliwan Tammasaeng ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

*** ผศ. ดร.สุภาภรณ์ ตั้งดำเนินสวัสดิ์ Asst.Prof.Dr. Supaporn Tungdamnernsawad ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิก และออสเตอร์เลียองค์การรับรองคุณวุฒิล่ามและนักแปล
แห่งชาติทำหน้าที่กำกับดูแลมาตรฐานวิชาชีพ แนวโน้มการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือในอนาคตมุ่งเน้น
การใช้เทคโนโลยี การพัฒนาระบบการศึกษา และความร่วมมือระหว่างประเทศ

คำสำคัญ: ล่ามภาษามือ; การพัฒนาวิชาชีพ; มาตรฐานวิชาชีพ; จรรยาบรรณวิชาชีพ

Abstract

This academic article aims to present concepts, theories, and approaches for developing the sign language interpreter profession both in Thailand and internationally. The study found that sign language interpreters play a crucial role as essential facilitators for people with hearing disabilities. Thailand has systematically developed professional standards through the 2021 Sign Language Interpreter Performance Standards, covering five areas: translation and communication of meaning, respecting the dignity and rights of service recipients, self-skill development, being a good role model in the profession, and compliance with relevant regulations. Additionally, professional ethics have been established encompassing responsibilities to oneself, the profession, service recipients, colleagues, and society. However, Thailand still faces a shortage of qualified sign language interpreters. Internationally, the United States is recognized as a leader in professional development through the Registry of Interpreters for the Deaf, which maintains a robust certification system. Meanwhile, the European Union has established the European Forum of Sign Language Interpreters to promote cooperation among member states, and Australia's National Accreditation Authority for Translators and Interpreters oversees professional standards. The future trends in the development of the sign language interpreting profession focus on technology utilization, education system development, and international collaboration.

Keywords: Sign Language Interpreter; Professional Development;
Professional Standards; Professional Ethics

บทนำ

การสื่อสารเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับคนพิการทางการได้ยิน ที่ต้องอาศัยล่ามภาษามือเป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับผู้อื่น ล่ามภาษามือจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะ ผู้อำนวยการความสะดวกทางการสื่อสารที่ช่วยให้คนพิการทางการได้ยินสามารถเข้าถึงบริการและมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างเท่าเทียม ในประเทศไทย พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. ๒๕๓๔^๑ ได้กำหนดให้ล่ามภาษามือเป็นผู้อำนวยการความสะดวกที่รัฐต้องจัดให้แก่คนพิการทางการได้ยินและ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒^๒ ยังระบุว่าล่ามภาษามือเป็นส่วนหนึ่งของผู้อำนวยการความสะดวกทางการศึกษา สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของวิชาชีพนี้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนพิการ

อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลของกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ณ วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๖^๓ พบว่าประเทศไทยมีล่ามภาษามือที่จดทะเบียนเป็นล่ามภาษามือชุมชนเพียง ๑๗๘ คน ซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้พิการทางการได้ยินในประเทศ สถานการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามืออย่างเป็นระบบ ประเทศไทยได้มีความพยายามในการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพล่ามภาษามือ โดยในปี ๒๕๖๔^๔ ได้มีการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่ล่ามภาษามือที่ครอบคลุม ๕ ด้านสำคัญ ได้แก่ การแปลและถ่ายทอดใจความ การเคารพศักดิ์ศรีและสิทธิของผู้รับบริการ การพัฒนาทักษะของตนเอง การเป็นแบบอย่างที่ดีในวิชาชีพ และการปฏิบัติตามระเบียบที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ สมาคมล่ามภาษามือแห่งประเทศไทยยังได้กำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพที่ครอบคลุมความรับผิดชอบต่องาน วิชาชีพ ผู้รับบริการ ผู้ร่วมวิชาชีพ และสังคม

ในระดับนานาชาติ การพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือมีความก้าวหน้าอย่างมาก โดยสหรัฐอเมริกาถือเป็นผู้นำในการพัฒนาวิชาชีพผ่านสมาคมทะเบียนล่ามภาษามือแห่งสหรัฐอเมริกา (Registry of Interpreters for the Deaf: RID) ที่ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี ๑๙๖๔ มีระบบการรับรองคุณวุฒิที่เข้มแข็ง และมีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยเฉพาะ ในขณะที่สหภาพยุโรปมีการจัดตั้งเวที

^๑ พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. ๒๕๓๔, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๐๘ ตอนที่ ๒๐๕ ฉบับพิเศษ. (๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๔).

^๒ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก., (๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒).

^๓ กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, “สถิติการให้บริการ กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/view/dep-stats-center/> [๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๖].

^๔ กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, มาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่ล่ามภาษามือ พ.ศ. ๒๕๖๔, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๖๔).

ล่ามภาษามือยุโรป (European Forum of Sign Language Interpreters: EFSLI)^๕ ที่ส่งเสริมความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างประเทศ ส่วนประเทศออสเตรเลียมีหน่วยงานระดับชาติคือ องค์การรับรองคุณวุฒิล่ามและนักแปลแห่งชาติ (National Accreditation Authority for Translators and Interpreters: NAATI)^๖ ที่มีการกำหนดระดับความสามารถของล่ามอย่างชัดเจน

แนวโน้มการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือในอนาคตมุ่งเน้นการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ เช่น ระบบล่ามทางไกล (Video Remote Interpreting: VRI) แพลตฟอร์มออนไลน์ และการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในการแปลภาษามือ ควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบการศึกษาและฝึกอบรม และการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิด ทฤษฎี และแนวทางการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ วิเคราะห์มาตรฐานและจรรยาบรรณวิชาชีพ และนำเสนอแนวทางการพัฒนาวิชาชีพในอนาคต โดยมุ่งหวังให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญและความท้าทายในการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือ ตลอดจนแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับบริบทของประเทศไทย

การนำเสนอเนื้อหาในบทความนี้แบ่งออกเป็น ๔ ส่วนหลัก ส่วนแรกนำเสนอความสำคัญ ความหมาย มาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่และจรรยาบรรณของล่ามภาษามือ ส่วนที่สองนำเสนอสถานการณ์ปัจจุบัน ส่วนที่สามการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือในประเทศไทยและนานาชาติ และส่วนสุดท้ายนำเสนอแนวทางการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือ

ความสำคัญ ความหมาย มาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่และจรรยาบรรณของล่ามภาษามือ

ความสำคัญของล่ามภาษามือ

การพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้พิการทางการได้ยินและการสื่อความหมาย โดยล่ามภาษามือถือเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่สำคัญตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะช่วยให้สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามืออย่างเป็นระบบ

ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ว่าด้วยบริการล่ามภาษามือ พ.ศ. ๒๕๖๑^๗ หมวด ๓ การให้บริการล่ามภาษามือ ข้อ ๑๓ คนพิการทางการได้ยินหรือผู้ดูแล

^๕ European Forum of Sign Language Interpreters, “Professional Standards”, [Online], Available: <https://efsli.org/> [December 22, 2024].

^๖ National Accreditation Authority for Translators and Interpreters, “Interpreter Certification”, [Online], Available: <https://www.naati.com.au/> [December 22, 2024].

^๗ ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ว่าด้วยบริการล่ามภาษามือ พ.ศ. ๒๕๖๑, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๒๑๗ ง. (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑).

คนพิการทางการได้ยินมีสิทธิยื่นคำขอเพื่อขอรับบริการล่ามภาษามือในกรณี ดังต่อไปนี้ (๑) การใช้บริการทางการแพทย์และการสาธารณสุข (๒) การสมัครงานหรือการติดต่อประสานงานด้านการประกอบอาชีพ (๓) การร้องทุกข์การกล่าวโทษหรือเป็นพยานในชั้นพนักงานสอบสวนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายอื่น (๔) การเข้าร่วมประชุมสัมมนาหรือฝึกอบรมรวมทั้งเป็นผู้บรรยายโดยหน่วยงานภาครัฐหรือ องค์กรภาคเอกชนเป็นผู้จัดซึ่งมีคนพิการทางการได้ยินเข้าร่วมด้วย (๕) บริการอื่นใดตามที่คณะอนุกรรมการประกาศกำหนด

ความหมายของล่ามภาษามือ

ล่ามภาษามือ (Sign Language Interpreter) มีผู้ให้ความหมายไว้หลายแง่มุม ทั้งในด้านกฎหมายและวิชาการ ดังนี้

ในด้านกฎหมาย พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้กำหนดให้ล่ามภาษามือเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นบริการจากรัฐสำหรับคนพิการทางการได้ยิน สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่ระบุว่าล่ามภาษามือเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งอำนวยความสะดวกทางการศึกษา

ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ว่าด้วยบริการล่ามภาษามือ พ.ศ. ๒๕๖๑^{๑๘} ให้ความหมายว่า ล่ามภาษามือ หมายถึง ผู้ซึ่งจัดจ้างเป็นล่ามภาษามือเพื่อปฏิบัติหน้าที่เป็นล่ามภาษามือ ซึ่งได้รับการรับรองคุณสมบัติจากสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติหรือสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด

ในด้านวิชาการ จิตประภา ศรีอ่อน^{๑๙} ให้ความหมายว่า ล่ามภาษามือ หมายถึง ผู้ที่ทำให้ภาษาพูดโดยผู้มีการได้ยินเปลี่ยนเป็นภาษามือซึ่งเป็นภาษาของคนหูหนวก โดยการเป็นล่ามต้องใช้ทั้งทักษะความชำนาญด้านภาษามือ ภาษาพูด และความรู้ด้านเนื้อหา

มลิวลีย์ ธรรมแสง^{๒๐} ให้ความหมายว่า ล่ามภาษามือ หมายถึง ผู้ทำหน้าที่แปลจากภาษาพูดเป็นภาษาพูดหรือจากภาษาพูดเป็นภาษามือ โดยในการแปลสารนั้นจะรวมเอาสภาพของอารมณ์ความรู้สึก และความถูกต้องของเนื้อหาของสาระเข้าใจ และสื่อออกไปให้ครบถ้วนในภาษาที่ผู้รับสามารถรับได้อย่างสะดวกและเข้าใจ

^{๑๘} ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ว่าด้วยบริการล่ามภาษามือ พ.ศ. ๒๕๖๑, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๒๑๗ ง. (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑).

^{๑๙} จิตประภา ศรีอ่อน, “การพัฒนาล่ามภาษามือ”, วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (๒๕๔๒): ๖.

^{๒๐} มลิวลีย์ ธรรมแสง, ล่ามภาษามือ ในมุมมองของคนหูหนวก, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๓).

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า ล่ามภาษามือ หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกทางการศึกษาที่เป็นบริการจากรัฐสำหรับคนพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย ซึ่งเป็นผู้ที่จัดแจ้งเป็นล่ามภาษามือตามระเบียบที่กำหนด ทำหน้าที่แปลภาษาพูดเป็นภาษามือหรือแปลจากภาษามือเป็นภาษาพูด โดยการแปลนั้นต้องครอบคลุมทั้งอารมณ์ ความรู้สึก และความถูกต้องของเนื้อหาสาระ เพื่อให้ผู้รับสามารถเข้าใจได้อย่างครบถ้วน

มาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่ล่ามภาษามือ

ในประเด็นมาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่ล่ามภาษามือ^{๑๑} สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติได้กำหนดมาตรฐานสำคัญ ๕ ประการ ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นวิชาชีพและการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ได้แก่

๑. มาตรฐานด้านการแปลและถ่ายทอดใจความ มาตรฐานนี้เน้นความสามารถในการแปลและถ่ายทอดใจความได้อย่างถูกต้องครบถ้วน โดยต้องสามารถแปลทั้งจากภาษาพูดเป็นภาษามือและจากภาษามือเป็นภาษาพูดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งไม่เพียงแต่ต้องถ่ายทอดความหมายได้ถูกต้องเท่านั้น แต่ยังสามารถสื่อสารได้เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ด้วย

๒. มาตรฐานด้านการเคารพศักดิ์ศรีและสิทธิ การเคารพในศักดิ์ศรีและสิทธิของผู้รับบริการและผู้เกี่ยวข้องถือเป็นหัวใจสำคัญของการให้บริการล่ามภาษามือ ล่ามต้องไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ละเมิดสิทธิ และต้องรักษาความลับของผู้รับบริการอย่างเคร่งครัด การประเมินมาตรฐานนี้พิจารณาจากการไม่มีเรื่องร้องเรียนที่เกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิหรือการไม่รักษาความลับ

๓. มาตรฐานด้านการพัฒนาทักษะ ล่ามภาษามือต้องมีการพัฒนาทักษะของตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยต้องมีการปฏิบัติหน้าที่อย่างสม่ำเสมอ และต้องเข้ารับการอบรมหรือศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านล่ามภาษามือและภาษามือน้อยปีละ ๑ ครั้ง การกำหนดเกณฑ์นี้สะท้อนถึงความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวิชาชีพล่ามภาษามือ

๔. มาตรฐานด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี การเป็นแบบอย่างที่ดีในวิชาชีพล่ามภาษามือครอบคลุมหลายมิติ ทั้งการเป็นสมาชิกองค์กรวิชาชีพ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี การไม่แสวงหาผลประโยชน์ และการมีบุคลิกภาพที่เหมาะสม โดยต้องได้รับความพึงพอใจจากผู้รับบริการไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐

๕. มาตรฐานด้านการปฏิบัติตามระเบียบ การปฏิบัติตามระเบียบที่เกี่ยวข้องและจรรยาบรรณวิชาชีพเป็นมาตรฐานพื้นฐานที่สำคัญ โดยล่ามต้องไม่มีเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการไม่ปฏิบัติตามระเบียบหรือจรรยาบรรณวิชาชีพ

^{๑๑} สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ, มาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่ล่ามภาษามือ พ.ศ. ๒๕๖๔, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๖๔).

จรรยาบรรณวิชาชีพล่ามภาษามือ

สมาคมล่ามภาษามือแห่งประเทศไทย^{๑๒} ได้กำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพล่ามภาษามือไว้ครอบคลุม ๕ ด้าน ได้แก่

๑. จรรยาบรรณต่อตนเอง ล่ามภาษามือต้องมีวินัยในตนเองและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านวิชาชีพ บุคลิกภาพ และวิสัยทัศน์ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม

๒. จรรยาบรรณต่อวิชาชีพ การมีความรัก ศรัทธา และความซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพเป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นล่ามภาษามือที่ดี รวมถึงการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพ

๓. จรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ การรักษาความลับ การให้เกียรติ และการให้บริการด้วยความเสมอภาคเป็นหลักการสำคัญในการให้บริการแก่ผู้รับบริการ

๔. จรรยาบรรณต่อผู้ร่วมประกอบอาชีพ การให้เกียรติและช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพด้วยกันเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาวิชาชีพ

๕. จรรยาบรรณต่อสังคม ล่ามภาษามือต้องมีบทบาทในการพัฒนาสังคมและรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม

สถานการณ์ปัจจุบันและการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือในประเทศไทยและนานาชาติ

ในปัจจุบัน การพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนพิการทางการได้ยิน จากข้อมูลของกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พบว่า ณ วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๖ ประเทศไทยมีล่ามภาษามือที่จดทะเบียนเป็นล่ามภาษามือชุมชนเพียง ๑๗๘ คน ซึ่งยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้พิการทางการได้ยินในประเทศ สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ประเทศไทย ได้มีการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพล่ามภาษามืออย่างเป็นระบบ โดยมีการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่ล่ามภาษามือ ซึ่งครอบคลุมมาตรฐานสำคัญ ๕ ด้าน ได้แก่ การแปลหรือถ่ายทอดใจความอย่างถูกต้อง การเคารพศักดิ์ศรีผู้รับบริการ การพัฒนาทักษะตนเอง การเป็นแบบอย่างที่ดี และการปฏิบัติตามระเบียบที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังมีระบบการรับรองและขึ้นทะเบียนภายใต้ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑^{๑๓}

ในระดับนานาชาติ สหรัฐอเมริกาถือเป็นผู้นำในการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือ โดยมีสมาคมล่ามภาษามือแห่งชาติ (Registry of Interpreters for the Deaf - RID) ที่ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี ๑๙๖๔ RID

^{๑๒} สมาคมล่ามภาษามือแห่งประเทศไทย, จรรยาบรรณวิชาชีพล่ามภาษามือ, (กรุงเทพมหานคร: สมาคมล่ามภาษามือแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔).

^{๑๓} ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ว่าด้วยบริการล่ามภาษามือ พ.ศ. ๒๕๖๑, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๒๑๓ ง. (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑).

ได้พัฒนาระบบการรับรองคุณวุฒิที่เข้มแข็ง มีการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานและจรรยาบรรณวิชาชีพที่ชัดเจน รวมถึงมีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาระดับปริญญาตรีและโทด้านล่ามภาษามือโดยเฉพาะ^{๑๔} สถาบันการศึกษาชั้นนำในสหรัฐอเมริกา เช่น Gallaudet University และ National Technical Institute for the Deaf ได้พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการผลิตล่ามภาษามืออาชีพ มีการใช้เทคโนโลยีทันสมัยในการเรียนการสอน และมีระบบการฝึกงานที่เข้มข้น นอกจากนี้ยังมีการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านภาษามืออย่างต่อเนื่อง

ในสหภาพยุโรปมีเวทีเครือข่ายล่ามภาษามือยุโรป (European Forum of Sign Language Interpreter: EFSLI) มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือ โดยทำหน้าที่ประสานงานระหว่างองค์กรล่ามภาษามือในประเทศสมาชิก มีการกำหนดมาตรฐานร่วมกัน จัดการประชุมวิชาการและส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างประเทศ^{๑๕} ประเทศในยุโรปหลายประเทศ เช่น สหราชอาณาจักร เดนมาร์ก และสวีเดน มีระบบการศึกษาและฝึกอบรมล่ามภาษามือที่มีคุณภาพสูง มีการรับรองวิชาชีพอย่างเป็นทางการ และมีกฎหมายที่รองรับสิทธิของคนหูหนวกในการเข้าถึงบริการล่ามภาษามือ

ประเทศออสเตรเลียได้พัฒนาองค์การรับรองคุณวุฒิล่ามและนักแปลแห่งชาติ (National Accreditation Authority for Translators and Interpreters: NAATI) ที่มีการกำหนดระดับความสามารถของล่ามอย่างชัดเจน ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับผู้เชี่ยวชาญ มีการจัดสอบรับรองมาตรฐาน และมีระบบการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาระบบการศึกษาและฝึกอบรมที่ได้มาตรฐาน โดยความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาและองค์กรวิชาชีพ^{๑๖}

แนวโน้มการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือในอนาคตมุ่งเน้นการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ เช่น แพลตฟอร์มออนไลน์สำหรับการให้บริการล่ามภาษามือ ระบบล่ามทางไกล (Video Remote Interpreting: VRI) และการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการแปลภาษามือ ควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบการศึกษาและฝึกอบรม รวมถึงการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อยกระดับมาตรฐานวิชาชีพ

ความท้าทายสำคัญที่พบในหลายประเทศ รวมถึงประเทศไทย คือการขาดแคลนล่ามภาษามือที่มีคุณภาพ การกระจายบริการให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ การพัฒนาระบบการศึกษาและฝึกอบรมที่มีประสิทธิภาพ

^{๑๔} Registry of Interpreters for the Deaf, “About RID”, [Online], Available: <https://rid.org/about-rid/> [December 22, 2024].

^{๑๕} European Forum of Sign Language Interpreters, “Professional Standards”, [Online], Available: <https://efsl.org/https://rid.org/about-rid/> [December 22, 2024].

^{๑๖} National Accreditation Authority for Translators and Interpreters, “Interpreter Certification”, [Online], Available: <https://www.naati.com.au/https://rid.org/about-rid/> [December 22, 2024].

และการสร้างความมั่นคงในวิชาชีพ จึงมีข้อเสนอแนะให้เร่งส่งเสริมการผลิตล่ามเพิ่มขึ้น พัฒนาระบบรับรองคุณวุฒิ สร้างแรงจูงใจในการประกอบวิชาชีพ และพัฒนาระบบสวัสดิการให้เหมาะสม รวมถึงการพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศจะมีบทบาทสำคัญในการยกระดับมาตรฐานวิชาชีพล่ามภาษามือ ผ่านการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การพัฒนามาตรฐานร่วมกัน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรวิชาชีพและสถาบันการศึกษาในระดับนานาชาติ

แนวทางการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือ

การพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือเป็นประเด็นสำคัญที่หลายประเทศให้ความสำคัญ เนื่องจากล่ามภาษามือมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเข้าถึงบริการต่างๆ ของผู้พิการทางการได้ยิน จากการศึกษาพบว่ามีความต้องการพัฒนาที่สำคัญหลายด้าน ดังนี้

๑. ด้านการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพ ประเทศไทยได้กำหนดมาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่ล่ามภาษามือ พ.ศ. ๒๕๖๔ ที่ครอบคลุมทั้งด้านความสามารถในการแปลและถ่ายทอด การเคารพสิทธิผู้รับบริการ การพัฒนาตนเอง การเป็นแบบอย่างที่ดี และการปฏิบัติตามระเบียบสอดคล้องกับมาตรฐานสากลที่เน้นการพัฒนาความเชี่ยวชาญและจรรยาบรรณวิชาชีพ

๒. ด้านการศึกษาและฝึกอบรม สหรัฐอเมริกาได้พัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษาโดยเฉพาะทั้งระดับปริญญาตรีและโท โดย Registry of Interpreters for the Deaf (RID) มีบทบาทสำคัญในการกำหนดมาตรฐานการศึกษาและการรับรองคุณวุฒิ การพัฒนาหลักสูตรที่เน้นทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ รวมถึงการฝึกงานในสถานการณ์จริง เป็นแนวทางที่ควรนำมาปรับใช้

๓. การพัฒนาระบบการรับรองคุณวุฒิ ออสเตรเลียได้พัฒนาระบบ National Accreditation Authority for Translators and Interpreters (NAATI) ที่มีการกำหนดระดับความสามารถชัดเจน และมีการประเมินมาตรฐานอย่างเป็นระบบ ระบบนี้ช่วยสร้างความเชื่อมั่นในคุณภาพของล่ามภาษามือ และเป็นแนวทางในการพัฒนาวิชาชีพ

๔. ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม European Forum of Sign Language Interpreters (EFSLI) ได้ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในการให้บริการล่ามภาษามือ เช่น ระบบล่ามทางไกล แพลตฟอร์มออนไลน์ และการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ นวัตกรรมเหล่านี้ช่วยเพิ่มการเข้าถึงบริการและประสิทธิภาพในการทำงาน

๕. การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ สมาคมล่ามภาษามือแห่งประเทศไทยได้ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายระหว่างล่ามภาษามือ องค์กรวิชาชีพ และสถาบันการศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ รวมถึงการพัฒนามาตรฐานร่วมกัน

๖. การพัฒนาระบบสวัสดิการและความมั่นคงในวิชาชีพเป็นอีกประเด็นสำคัญ โดยต้องมีการกำหนดค่าตอบแทนที่เหมาะสม สวัสดิการที่จูงใจ และเส้นทางความก้าวหน้าในวิชาชีพที่ชัดเจน เพื่อรักษาบุคลากรที่มีคุณภาพไว้ในระบบ

๗. การพัฒนาการวิจัยและองค์ความรู้ด้านล่ามภาษามือเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งการวิจัยด้านภาษาศาสตร์ภาษามือ เทคนิคการแปลและล่าม และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ

ความท้าทายสำคัญในการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือ คือการขาดแคลนบุคลากรที่มีคุณภาพ การกระจายบริการให้ทั่วถึง และการพัฒนาระบบการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนและดำเนินการอย่างเป็นระบบในทุกด้าน

บทสรุป

การพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้พิการทางการได้ยิน จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

๑. ล่ามภาษามือมีบทบาทสำคัญในฐานะสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นสำหรับคนพิการทางการได้ยิน ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายสำคัญหลายฉบับ ทั้งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. ๒๕๓๔ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับวิชาชีพนี้ในระดับนโยบาย

๒. ประเทศไทยมีการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพล่ามภาษามืออย่างเป็นระบบ โดยมีการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่ล่ามภาษามือ ที่ครอบคลุมทั้งด้านความสามารถในการแปลและถ่ายทอด การเคารพสิทธิผู้รับบริการ การพัฒนาทักษะตนเอง การเป็นแบบอย่างที่ดี และการปฏิบัติตามระเบียบ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพที่ครอบคลุมความรับผิดชอบในทุกด้าน

๓. สถานการณ์ปัจจุบันของวิชาชีพล่ามภาษามือในประเทศไทยยังประสบปัญหาการขาดแคลนบุคลากรที่มีคุณภาพ มีล่ามภาษามือที่ขึ้นทะเบียนได้จำนวนน้อยมาก ๆ ซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้พิการทางการได้ยิน จึงจำเป็นต้องมีการเร่งพัฒนาทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

๔. การพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือในระดับนานาชาติมีความก้าวหน้าอย่างมาก โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรป และออสเตรเลีย ที่มีระบบการรับรองคุณวุฒิที่เข้มแข็ง มีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาระดับสูง และมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับการพัฒนาวิชาชีพในประเทศไทย

สำหรับแนวโน้มการพัฒนาในอนาคตมุ่งเน้นการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ การพัฒนาระบบการศึกษาและฝึกอบรม และการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยมีข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือในประเทศไทย ดังนี้

๑. การพัฒนาระบบการศึกษาและฝึกอบรม ควรมีการพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษาที่เน้นทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ มีระบบการฝึกงานที่มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๒. การพัฒนาระบบการรับรองคุณวุฒิ ควรมีการกำหนดระดับความสามารถที่ชัดเจน มีการประเมินมาตรฐานอย่างเป็นระบบ และมีการพัฒนาระบบการขึ้นทะเบียนที่มีประสิทธิภาพ

๓. การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี ควรมีการพัฒนาและส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในการให้บริการล่ามภาษามือ เช่น ระบบล่ามทางไกล แพลตฟอร์มออนไลน์ และการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์

๔. การพัฒนาความมั่นคงในวิชาชีพ ควรมีการกำหนดค่าตอบแทนและสวัสดิการที่เหมาะสม มีเส้นทางความก้าวหน้าในวิชาชีพที่ชัดเจน และส่งเสริมการรวมกลุ่มวิชาชีพ

๕. การส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา ควรมีการสนับสนุนการวิจัยด้านภาษาศาสตร์ภาษามือ เทคนิคการแปลและล่าม และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และแนวปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ

การพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ สถาบันการศึกษา องค์กรวิชาชีพ และภาคเอกชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการของผู้พิการทางการได้ยินได้อย่างแท้จริง การพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือจึงไม่เพียงแต่เป็นการยกระดับมาตรฐานวิชาชีพเท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมความเท่าเทียมและการมีส่วนร่วมในสังคม

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือ มีข้อเสนอแนะที่สำคัญดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย มีดังนี้ ภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการผลิตและพัฒนาล่ามภาษามืออย่างเพียงพอและต่อเนื่อง ควรมีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาวิชาชีพล่ามภาษามือระดับชาติที่มีความชัดเจน และควรมีการปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องให้เอื้อต่อการพัฒนาวิชาชีพและการเข้าถึงบริการล่ามภาษามือ

๒. ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาระบบการศึกษา มีดังนี้ สถาบันการศึกษาควรพัฒนาหลักสูตรล่ามภาษามือระดับปริญญาที่ได้มาตรฐานสากล ควรมีการพัฒนาระบบการฝึกงานและระบบพี่เลี้ยงที่มีประสิทธิภาพ และควรส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านล่ามภาษามือ

๓. ข้อเสนอแนะด้านการพัฒนาวิชาชีพ มีดังนี้ องค์กรวิชาชีพควรพัฒนาระบบการรับรองคุณวุฒิ และการขึ้นทะเบียนที่มีมาตรฐาน ควรมีการกำหนดเส้นทางความก้าวหน้าในวิชาชีพที่ชัดเจน และควรพัฒนาระบบการประเมินและติดตามคุณภาพการให้บริการ

๔. ข้อเสนอแนะด้านเทคโนโลยี มีดังนี้ ควรส่งเสริมการพัฒนาและใช้เทคโนโลยีในการให้บริการล่ามภาษามือ ควรพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์สำหรับการเรียนรู้และพัฒนาทักษะล่ามภาษามือ และควรสนับสนุนการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมด้านล่ามภาษามือ

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ. **มาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่ล่ามภาษามือ พ.ศ. ๒๕๖๔.**

กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๖๔.

จิตประภา ศรีอ่อน. “การพัฒนาล่ามภาษามือ”. **วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (๒๕๔๒) : ๖.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก. (๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๒).

พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. ๒๕๓๔. **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม ๑๐๘ ตอนที่ ๒๐๕ ฉบับพิเศษ. (๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๔).

มลิวลย์ ธรรมแสง. **ล่ามภาษามือ ในมุมมองของคนหูหนวก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๓.

ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ว่าด้วยบริการล่ามภาษามือ พ.ศ. ๒๕๖๑. **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม ๑๓๕ ตอนพิเศษ ๒๑๗ ง. (๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑).

สมาคมล่ามภาษามือแห่งประเทศไทย. **จรรยาบรรณวิชาชีพล่ามภาษามือ**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมล่ามภาษามือแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๔.

สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ. **มาตรฐานการปฏิบัติหน้าที่ล่ามภาษามือ พ.ศ. ๒๕๖๔**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๖๔.

Dean, R. K., & Pollard, R. Q. **The Demand Control Schema: Interpreting as a Practice Profession**. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2013.

Napier, J. **Sign Language Interpreting: A Growing Profession**. In K. Malmkjær (Ed.). **The Routledge Handbook of Translation Studies and Linguistics** Routledge, 2021.

กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ. “สถิติการให้บริการ กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/view/dep-stats-center/> [๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๖].

European Forum of Sign Language Interpreters. “**Professional Standards**”. [Online]. Available: <https://EFSLI.org/> [December 22, 2024].

National Accreditation Authority for Translators and Interpreters. “**Interpreter Certification**”. [Online]. Available: <https://www.naati.com.au/> [December 22, 2024].

Registry of Interpreters for the Deaf. “**About RID**”. [Online]. Available: <https://rid.org/about-rid/> [December 22, 2024].

พุทธศาสนสถาน : แนวทางการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
และภูมิปัญญาสู่ความเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในยุควัฒนธรรมร่วมสมัย
Buddhist Places : Guidelines for the Development of Cultural
and Intellectual Tourism to Become a Creative Economy
in the Contemporary Cultural Era

คณทรนรรัตน์ ดิษบรรจง* อริสา สายศรีโกศล**

Kontarnrat Disbanjong, Arisa Saisrikosol

พระมหาวิชิต อคฺคชิต*** สุรชัย พุดชู****

Phra Maha Wichit Akkhachito Surachai Poodchue,

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University, Thailand

กฤษฎา ดิษบรรจง*****

Kritsada Disbanjong

อัยการพิเศษฝ่าย สำนักงานอัยการสูงสุด

Executive Director, Office of Attorney General

E-mail: Saifaa.saimook@gmail.com

Received: December 28, 2024

Revised: December 14, 2024

Accepted: December 16, 2024

บทคัดย่อ

พุทธศาสนสถานเป็นสถานที่สำหรับอาศัยของพระภิกษุสงฆ์ สามเณรผู้ประพฤติดี เป็นที่บำเพ็ญกุศล และประกอบกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่ศึกษาวิชาการ และเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา เป็นสถานสงเคราะห์สำหรับประชาชน เป็นศูนย์รวมจิตใจของ พุทธศาสนิกชน ปัจจุบันพุทธศาสนสถานกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และ

* ดร.คณทรนรรัตน์ ดิษบรรจง Dr.Kontarnrat Disbanjong

** อาจารย์อริสา สายศรีโกศล Lecturer Arisa Saisrikosol

*** พระมหาวิชิต อคฺคชิต Phramaha Wichit Akkhachito

**** ดร.สุรชัย พุดชู Dr.Surachai Poodchue

อาจารย์คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Lecturer of faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University.

***** ดร.กฤษฎา ดิษบรรจง Dr.Kritsada Disbanjong อัยการพิเศษฝ่าย สำนักงานอัยการสูงสุด Executive Director, Office of Attorney General.

ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เป็นทางสร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับชุมชน สังคม และยกระดับเศรษฐกิจของประเทศชาติให้ดีขึ้น การพัฒนาพุทธศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาสู่ความเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในยุควัฒนธรรมร่วมสมัยของวัดท่องเที่ยวกลางกรุงเทพมหานคร ที่มีการอนุรักษ์และพัฒนาในมิติด้านประวัติศาสตร์ มิติด้านวัฒนธรรม ประเพณี มิติด้านศาสนา มิติด้านสุขภาพและการพัฒนาด้านภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม เป็นแลนด์มาร์คสำคัญที่มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนิยมเข้าเยี่ยมชมเป็นอย่างมาก

แนวทางการพัฒนาพุทธศาสนสถานวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร พุทธสถานวัดอรุณราชวรารามวรวิหาร และพุทธสถานวัดเทพธิดารามวรวิหาร ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในยุควัฒนธรรมร่วมสมัย ด้วยการนำพลังของ Soft Power ที่มีอยู่ มาใช้เป็นแรงผลักดันเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว กระตุ้นเศรษฐกิจ สร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับชุมชน สังคม และประเทศชาติ อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ สืบสาน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของความเป็นชาติไทย ดังนี้ (๑) การพัฒนาในมิติทางประวัติศาสตร์ จากพุทธศาสนสถานที่ย้ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์ เป็นการนำแนวความคิดสร้างสรรค์ใหม่ที่จูนนักท่องเที่ยว ด้วยการนำเทคโนโลยีระบบ AR ในการสร้างสีสันให้พุทธศาสนสถานมองดูโดดเด่นสวยงาม ประกอบกับการใช้นวัตกรรมใหม่ด้วย แอปพลิเคชัน ในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว (๒) การพัฒนาในมิติทางศาสนา จากพุทธศาสนสถานที่ยังคงรูปแบบของพิธีการทางศาสนาเดิมไว้ เป็นการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ มัลติมีเดีย สร้างเป็นภาพเคลื่อนไหวเพื่อเสริมให้พุทธศาสนสถานดูมีชีวิตชีวาและสมจริง (๓) การพัฒนาในมิติด้านประเพณีหรือเทศกาล จากพุทธศาสนสถานที่เป็นแหล่งจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนแบบดั้งเดิม เป็นการประยุกต์รูปแบบของประเพณีด้วยการทำบุญให้พระเสริมสิริมงคลพร้อมบรรยากาศของความรื่นรมย์ในประเพณีหรือเทศกาล อีกทั้งสร้างแรงจูงใจให้กับนักท่องเที่ยวด้วยเทคโนโลยีใหม่ มีการใช้เทคโนโลยีระบบ AR และนวัตกรรมสมัยใหม่ (๔) การพัฒนาในมิติด้านสุขภาพ จากพุทธศาสนสถานที่ยังเน้นให้มีความสุขในด้านสุขภาพจิตใจและกายด้วยสภาพแวดล้อมที่สะดวกสบาย ร่มเย็น มาเป็นการบูรณาการด้วยการเพิ่มศูนย์การเรียนรู้เพื่อสุขภาพจิตและกาย ตลอดถึงมีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากเรื่องราวที่ได้บันทึกในพุทธศาสนสถานไว้ในแอปพลิเคชัน และดิจิทัลอาร์ท (๕) การพัฒนาในมิติด้านภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม จากบรรยากาศของความร่มรื่น และความสงบ ของพุทธศาสนสถาน เป็นพุทธศาสนสถานที่มีความสวยงามจากเทคโนโลยีและนวัตกรรม แสง สี เสียง ให้ดูตระการตาในยามค่ำคืน

คำสำคัญ: พุทธศาสนสถาน; การท่องเที่ยว; วัฒนธรรมและภูมิปัญญา; เศรษฐกิจสร้างสรรค์; วัฒนธรรมร่วมสมัย

Abstract

Buddhist temples are places for the residence of monks and well-behaved novices. They serve as sites for performing good deeds and conducting various activities related to Buddhism. They are places for academic study and the dissemination of Buddhist teachings, as well as shelters for the public. They act as a spiritual center for Buddhists. Today, Buddhist temples have become historical, cultural, and intellectual tourist attractions that hold significant value for both Thai and foreign visitors. They provide a source of income and create jobs for communities and society, thereby enhancing the economy of the nation. The development of Buddhist temples into cultural and intellectual tourist destinations contributes to a creative economy in the contemporary cultural era. These temples in the heart of Bangkok are being preserved and developed in terms of historical significance, cultural traditions, religious aspects, health, and improvements in landscape and environmental conditions. They have become important landmarks that are highly popular among both Thai and foreign tourists.

Guidelines for the development of the Buddhist sites Wat Phra Chetuphon Vimolmangklaraam Rajwaramahavihara, Wat Arun Rajwararam Worawihara, and Wat Thep Sirindhararam Worawihara to become cultural and intellectual tourism destinations in the era of contemporary culture by harnessing the existing power of Soft Power as a driving force to promote tourism, stimulate the economy, generate income, and create jobs for the community, society, and the nation. Additionally, this will help preserve, sustain, and promote the culture, traditions, way of life, and identity of being Thai. (1) Development in the historical dimension: From Buddhist sites that convey historical knowledge, this involves introducing new creative ideas that attract tourists by using AR technology to enhance the visual appeal of the Buddhist sites, along with the use of new innovations through applications to communicate with tourists. (2) Development in the religious dimension: From Buddhist sites that maintain the original forms of religious ceremonies, this involves incorporating new multimedia technology to create animated visuals that make the Buddhist sites appear lively and realistic.

(3) Development in the dimension of traditions or festivals: From Buddhist sites that serve as venues for cultural activities...”

Keywords: Buddhist Places; Tourism; Culture and Wisdom; Creative Economy; Contemporary Culture

บทนำ

พุทธศาสนสถานเป็นสถานที่หรือพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์สำหรับประดิษฐานและประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร แม่ชี เป็นสถานที่ศึกษาวิชาการ และเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่ขัดเกลาพัฒนาจิตใจคนให้เป็นคนดีตามรูปแบบของพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาทำบุญ กราบไหว้บูชาพระพุทธรูป พระสงฆ์ สวดมนต์ ไหว้พระ ปฏิบัติธรรม และยังเป็นแหล่งจาริกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม โบราณคดี โบราณวัตถุ ที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คน ปัจจุบันคนนิยมเข้ามาเที่ยวในพุทธศาสนสถานเพื่อหาความสุขความสงบแห่งจิตใจ จนกระทั่งพุทธศาสนสถานกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญา พุทธศาสนสถานแต่ละแห่ง โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ที่มีนักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามาเยี่ยมชม สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชื่นชมความสวยงามของจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม รวมทั้งเดินทางเข้ามาศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรม มีการพัฒนาพุทธศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์สามารถจูงใจนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้

ความหมายและความเป็นมาของพุทธศาสนสถาน

พุทธศาสนสถาน หมายถึง วัดเป็นสถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระพุทธรูป โบสถ์ วิหาร สถูป เจดีย์ กุฏิ สำนักสงฆ์ สี่มา หอไตร ศาลาการเปรียญ เครื่องใช้สอยต่างๆ รวมไปถึงสิ่งก่อสร้างอื่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นที่พำนักของพระภิกษุ และเป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ซึ่งพุทธศาสนิกชนนิยมไปกราบไหว้บูชา^๑ เป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์^๒ เป็นสถานที่ช่วยขัดเกลาจิตใจคน ให้ประชาชนได้ปฏิบัติธรรมและร่วมกิจกรรมทางศาสนาและศูนย์จัดกิจกรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นการแสดงออกและรักษาไว้ในด้านขนบธรรมเนียม

^๑ วสันต์ ชีวะสารณ์, ศาสนสถานในพุทธศาสนา : แหล่งและบทบาท, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๒), หน้า ๔.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๗๔๗.

ประเพณีทางพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นศูนย์แสดงศิลปวัฒนธรรม เป็นที่ปรึกษาปัญหาชีวิต ที่สนทนารธรรม ระเบียบข้อพิพาท เป็นสถานสงเคราะห์คนไร้ที่พึ่งพิงและประสบภัยต่างๆ เป็นสถานบันเทิง เป็นสถานศึกษา

พุทธศาสนสถานนอกจากมีความสำคัญดังกล่าวและเป็นที่แสวงบุญแล้ว ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม ตลอดจนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มาตั้งแต่ครั้งดึกดำบรรพ์ กาล ซึ่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพุทธาณุญาตให้สร้างขึ้นได้ นับตั้งแต่ให้เป็นที่พักพิงของพระภิกษุสงฆ์ โดยต้องมีสภาพแวดล้อมที่เงียบ สงบ เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมเพื่อดับกิเลสและหลุดพ้นทุกข์^๓ โดยหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงโปรดแสดงธรรมแก่พระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการบริพารพร้อมทั้งประชาชนชาวมคธ จนได้ดวงตาเห็นธรรม พระเจ้าพิมพิสารจึงได้ถวายสวนไผ่ให้เป็นที่พักพิงของพระองค์และพระสงฆ์สาวก พระพุทธองค์ทรงรับและตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตอาราม”^๔ แล้วเรียกสวนป่าไผ่ (The bamboo grove temple) ในชื่อเต็มว่าพระเวฬุวนาราม กลันทกะนิวาปะ นับเป็นพุทธศาสนสถานแห่งแรกในพระพุทธศาสนา^๕ ภายหลังได้เป็นที่ประดิษฐานพระสถูปที่บรรจุพระธาตุของพระอรหันต์ มีการแสดงธรรมเทศนาหลายพระสูตร ต่อมาเป็นสถานพยาบาลแห่งแรก ในปัจจุบันพุทธศาสนสถานวัดเวฬุวนารามได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของชาวพุทธและเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ในเชิงประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งรวมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่า เป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ นักท่องเที่ยวชาวไทยเข้ามาศึกษาหาความรู้ เพื่อเป้าหมายทางศาสนา ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติ เข้ามาทัศนศึกษาเพื่อศึกษาหาความรู้ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาและปฏิบัติธรรม^๖ อีกทั้งนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้ามาถ่ายรูปและชื่นชมสุนทรีย์ภาพของพุทธศาสนสถานที่มีโอบล้อมด้วยสระน้ำ ที่สวยงาม นับแต่นั้นมาพุทธศาสนสถานจึงกลายเป็นแหล่งที่มาของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรมและภูมิปัญญา สร้างรายได้เข้าประเทศอย่างมากมาย ศิลปกรรมทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม เป็นสิ่งกระตุ้นและดึงดูดใจทั้งพุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวทั่วไป ภายหลังบริเวณพุทธศาสนสถานมุ่งเน้นการส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาโดยเฉพาะด้านประเพณีและการแสดงที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทย ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ สังฆาทิเสสกัณฑ์ สิกขาบทที่ ๒ ได้กล่าวถึงพุทธศาสนสถานเป็นแหล่งท่องเที่ยวตั้งแต่ครั้งพุทธกาล “สมัยที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

^๓ พระครูพัฒนสุตานุกุล (ลนธคุโณ), “วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวการเรียนรู้เพื่อสร้างเศรษฐกิจชาติ”, วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๗) : ๑๕๕.

^๔ วิ.ม. (บาลี) ๔/๖๓/๕๕; วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑-๗๒.

^๕ พระครูพัฒนสุตานุกุล (ลนธคุโณ), “วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวการเรียนรู้เพื่อสร้างเศรษฐกิจชาติ”, วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๗) : ๑๕๕.

^๖ พระครูพัฒนสุตานุกุล (ลนธคุโณ), “วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวการเรียนรู้เพื่อสร้างเศรษฐกิจชาติ”, วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๗) : ๑๕๗.

ประทับอยู่ ณ พระเชตะวันอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี กรุงสาวัตถี ชาวบ้านพากันมาชมความงดงามของวิหารและศาสนวัตถุทั้งหลาย ที่อยู่ภายใน พระอุทายิได้พาชมวิหารทั้งภายในและโดยรอบ”^๓ จากหลักฐานว่า พุทธศาสนสถานเริ่มมีบทบาทในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว หลังจากที่พระพุทธรูปองค์แรกได้สร้างแล้ว พระองค์ได้ส่งสาวกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา แล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^๔ อีกทั้งพระพุทธรูปยังตรัสถึงการท่องเที่ยวของหมู่ชนเพื่อแสดงความเคารพ สักการะในพุทธศาสนสถาน อันศักดิ์สิทธิ์ว่า “สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้ เป็นสถานที่ที่เหล่าประชาชน ผู้มีศรัทธาจะมาเยี่ยมชมด้วยระลึกถึงครั้งพระพุทธรูปตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และจาริกไปยังเจตีย์ เมื่อนั้นเหล่าชนทั้งหลาย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จักมีจิตเลื่อมใสตายไปจะไปเกิดในโลกสวรรค์”^๕ อีกทั้งเยี่ยมชมความสวยงามตระการตา แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวมีมาแต่ครั้งพุทธกาล

ในปัจจุบันการสร้างพุทธศาสนสถานได้มีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก โดยมุ่งเน้นการพัฒนาพุทธศาสนสถานและศาสนวัตถุให้ดึงดูดความสนใจของคนไทยและนักท่องเที่ยวให้สนใจและเข้ามาเยี่ยมชมเพิ่มมากขึ้น สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ได้อย่างดีมีความสุข ประกอบกับสร้างรายได้ ช่วยให้เกิดงานทำ และยังเป็นการส่งออกถึงอัตลักษณ์ของชุมชนคนไทยให้นักท่องเที่ยวเกิดความหลงใหลศรัทธาในพุทธศาสนาได้และเกิดความรู้สึกและตระหนักรู้ในจิตสำนึกของความเป็นไทยสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเทวสถานภายในวัด การสร้างรูปเหมือนพระเกจิอาจารย์ การสร้างองค์พระพุทธรูป จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมภายในและบริเวณรอบ ๆ พุทธศาสนสถาน สภาพแวดล้อมให้มีความโดดเด่น เห็นถึงความหลากหลายของชนชาติ ความหลากหลายของศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต พัฒนาให้อยู่ในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ตลอดจนการท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์ นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามา ทำให้เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจก่อให้เกิดอาชีพค้าขาย มีรายได้เพิ่มขึ้น ในสายตาของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มองว่าการท่องเที่ยวในพุทธศาสนสถานส่วนใหญ่เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ปรัชญา วิถีชีวิต และแนวทางปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องโดยผ่านการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่กลมกลืนกับ วิถีธรรมชาติกับวิถีแห่งวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความสงบสุขของจิตใจและปัญญา

^๓ วิมหา. (ไทย) ๑/๒๖๙/๒๙๑.

^๔ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘/๕๒.

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๒/๑๕๐.

โดยเฉพาะในสังคมแห่งความโกลาหล พุทธศาสนสถานจึงเป็นที่พึ่งแห่งจิตใจ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม ทั้งพุทธศิลป์ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้กล่าวให้เห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยว มีวัฒนธรรมประเพณีที่ดี ชื่นชมในมรดกทางวัฒนธรรม

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม และวิถีชีวิต (Archeological and Historical resources)

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม และวิถีชีวิต เป็นสิ่งที่มีคุณค่า สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิต เครื่องมือเครื่องใช้ นับเป็นแหล่งรวมวิชาการด้านโบราณคดี ศิลปะวัฒนธรรม ศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม จารึก ประเพณี^{๑๐} ปัจจุบันนักท่องเที่ยวนอกจากต้องการแสวงบุญแล้วยังตระหนักถึงความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรมตลอดถึงวิถีชีวิตมากขึ้น และได้รับความนิยมสูงมาก เช่น การศึกษาหาความรู้และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ตำนาน ความเชื่อ ประวัติความเป็นมา คำสอนและการปฏิบัติทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นแสดงผ่านภาพจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรมภายในพุทธศาสนสถาน อาคารสิ่งก่อสร้างเก่าแก่หรือเคยมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ และสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรม ทั้งยังได้ชื่นชมกับความงดงามอันทรงคุณค่าของศิลปะท้องถิ่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน ประเพณีพิธีกรรมของชุมชน สภาพแวดล้อม ธรรมชาติที่แสดงออกถึงสุนทรียภาพอันงดงามตระการตา เชื่อมโยงให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนครั้งสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังสะท้อนภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา ตลอดถึงมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องกันมาจากหลายยุคสมัย โดยเฉพาะพุทธศาสนสถานในปัจจุบันที่มีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรมและภูมิปัญญา^{๑๑} เพราะพุทธศาสนสถานเป็นแหล่งพิพิธภัณฑ์สังกะยเรื่องราวความเป็นมาของวัฒนธรรมกับคน และเป็นที่เก็บรวบรวมมรดกศิลปวัฒนธรรม อันทรงคุณค่าแสดงออกถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ก่อรูปกับทิวทัศน์ที่สวยงาม พัฒนาจนกลายเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างรายได้และผลักดันสู่การพัฒนาเศรษฐกิจสังคม โดยเริ่มตั้งแต่ระดับชุมชน สังคม และประเทศชาติ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญา ให้คงอยู่ต่อไปได้

^{๑๐} กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย และคณะ, “แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”, วารสารรัชตภาคย์, ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๔๗ (กรกฎาคม – สิงหาคม ๒๕๖๕) : ๒๘๘.

^{๑๑} ยโสธรา ศิริภาพระภากร และคณะ, “การส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวตามเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา : กรณีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านศาสนา วัดโยธาประสิทธิ์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์”, วารสารวิจัยวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๒๘๐ - ๒๘๑.

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (The Religious Tourism)

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นการท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมหรือสัมผัสกับความสวยงามของศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา^{๑๒} อันส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจ เป็นสำคัญ และยังเป็นการจูงใจในการแสวงบุญในมิติทางศาสนาและความเชื่อ ตลอดถึงการศึกษาในคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิต

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดให้ปี ๒๕๖๘ เป็นปีแห่งการท่องเที่ยวของไทย (Tourism Hub) และจะผลักดันพุทธศาสนสถานและศิลปวัฒนธรรมไทย โดยจัดทำแผนยุทธศาสตร์ กู้วิกฤตและมาตรการกระตุ้นการท่องเที่ยวเน้นไปที่แหล่งท่องเที่ยวเพื่อความสงบสุขทางใจ อาทิ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตไทย โดยมีจุดเน้นให้นักท่องเที่ยวเห็นความสำคัญของขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน

นักท่องเที่ยวจำนวนมากนิยมเที่ยววัด นอกจากเพื่อแสวงบุญ ปฏิบัติธรรม ร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ยังจับจ่ายใช้สอย เที่ยวชมวิถีชีวิตบนถนนคนเดินภายในพุทธศาสนสถานนั้นที่ปัจจุบันมักตกแต่งประดับประดาด้วยสภาพแวดล้อมอันสวยงามเป็นธรรมชาติ ชื่นชมกับภาพแกะสลัก ภาพวาดบนฝาผนังอุโบสถที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ชมความงดงามของสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และ มีความหมาย โดยพุทธศาสนสถานในปัจจุบันพยายามพัฒนากลยุทธ์ที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวและเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจให้ดีขึ้น ประชาชนมีอาชีพ มีคุณภาพชีวิตที่ดี

การท่องเที่ยวเชิงศาสนานับได้ว่าเป็นการเดินทางท่องเที่ยวไปยังพุทธศาสนาเพื่อชื่นชม ความงดงามของพุทธศาสนสถานและพุทธวัตถุสถาน ศึกษาหาความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์หรือเรื่องราว ความสำคัญของพุทธศาสนา ในสภาพสังคมและเศรษฐกิจเปราะบาง เกิดความขัดแย้ง ทางการเมือง ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีพของประชาชน คนมีความเครียดสูง พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินอกจากจะท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมธรรมชาติ ดูความสวยสดงดงาม รับอากาศ อันบริสุทธิ์แล้วนักท่องเที่ยวต่างก็ยังหันมาพึ่งพาหาความสุขในพุทธศาสนสถาน บ้างก็เข้ามาเพื่อการปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเพียรเพื่อความสุขสงบของจิตใจ ให้มีความสำคัญกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา บางคนเข้ามาทัศนศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเชื่อของคนไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งพุทธศาสนสถานสะท้อนมิติทางด้านนี้เป็นอย่างดี^{๑๓} อาทิ ภาพจิตรกรรม

^{๑๒} จุฑาภรณ์ หินซุย, “แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม จังหวัดร้อยเอ็ด”, ใน การประชุมวิชาการ การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน ครั้งที่ ๔ ประจำปี ๒๕๕๗, วันที่ ๑๑-๑๓ มิถุนายน ๒๕๕๗, หน้า ๓๔๕.

^{๑๓} นิรัตน์ กลิ่นจันทร์, “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารจัดการคณะสงฆ์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕๒.

บนฝาผนังพระอุโบสถ ล้วนเป็นพุทธประวัติ ชาดก และคำสอนของพระพุทธเจ้า อีกทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม พระพุทธรูป อุโบสถ พระปรางค์ สถูปเจดีย์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็น สิ่งดึงดูดใจคนไทย และนักท่องเที่ยวต่างประเทศ โดยเฉพาะในปัจจุบันพุทธศาสนสถานหลายแห่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว อาทิ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดอรุณราชวรารามววิหาร และวัดเทพธิดารามวรวิหาร นิยมเผยแพร่ธรรมะให้หลากหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นด้วยสื่อ บุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ หรือแม้แต่ภาพหรือสัญลักษณ์ซึ่งสื่อสะท้อนแทนวาทกรรมได้อย่างสมจริง นักท่องเที่ยวสนใจและเข้าใจ ความหมายได้ง่าย สะดวกสบาย สนุก และมีความสุข ยิ่งนักท่องเที่ยวให้ความสนใจมากเท่าไร พุทธศาสนสถานแห่งนั้นก็จะมีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น กระตุ้นรายได้ ประชาชนมีอาชีพ อัตลักษณ์ ความเป็นไทยย่อมเป็นที่รู้จัก ดังที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “การแสดงให้เห็นถึงความหมาย กิริยาที่แสดงให้รู้ความหมาย ภาวะที่แสดงให้รู้ความหมาย การพูด การเปล่งวาจา การกล่าวปาวร้อง การโฆษณาของบุคคลผู้มีจิตเป็นกุศล หรือมีจิตกลาง ๆ รูปที่เป็นปัจจัยภายนอกนี้ได้ชื่อว่าปาวจัญญัตติ”^{๑๔} พุทธศาสนสถานอันเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต จุดเด่น ของการท่องเที่ยวประเภทนี้มักสร้างสิ่งปาฏิหาริย์ โดยเฉพาะการทำให้เกิดสิ่งเหนือธรรมชาติที่น่าอัศจรรย์

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญยิ่งต่อประเทศหลายด้าน โดยเฉพาะสร้างประโยชน์ ทั้งทาง ด้านเศรษฐกิจและสังคม สร้างรายได้ เกิดการจ้างงาน สร้างงานให้คนในชุมชน เกิดการกระจายรายได้จาก ชุมชนสู่ท้องถิ่น จนถึงสามารถสร้างความเติบโตของรายได้ระดับประเทศได้ การท่องเที่ยว เป็นทางหนึ่งใน แหล่งรายได้หลักของประเทศ ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เข้ามาเยี่ยมชม ทำให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในหลายภาคส่วน

ปัจจุบันการแข่งขันทางเศรษฐกิจในระดับโลกได้ให้ความสำคัญกับการนำเอาวัฒนธรรมมาเป็น ผลิตภัณฑ์หรือบริการโดยผ่านการคิดอย่างสร้างสรรค์ และนำเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่ ๆ มาเพิ่มมูลค่า ในวัฒนธรรมนั้น เชื่อมโยงมาเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในยุควัฒนธรรมร่วมสมัย

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขาย เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างประเทศ^{๑๕} ที่มีความสนใจท่องเที่ยว เพื่อศึกษาหาความรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อชมหรือสัมผัสกับความงดงามของจิตรกรรม

^{๑๔} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๘๕๐/๒๓๔.

^{๑๕} ยโสธรา ศิริภาพระภากร และคณะ, “การส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวตามเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา : กรณีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านศาสนา วัดโยธาประสิทธิ์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์”, วารสารวิจัยวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๒๘๑.

ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หัตถกรรม เทศกาลงานประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน เทศกาลต่าง ๆ และการแสดงดนตรี ภาษาและวรรณกรรม รวมถึงการสัมผัสกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย อาหารของคนในประเทศนั้น ตลอดจนเที่ยวชมงานศิลปะหัตถกรรมและงานฝีมือ รูปปั้น รูปแกะสลักที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในชุมชนพื้นที่

พุทธศาสนสถานนับเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งทางศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีที่พุทธศาสนิกชนได้สร้างสมไว้ และถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมาจวบจนทุกวันนี้ นักท่องเที่ยวชาวยุโรปส่วนใหญ่เดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนและชนเผ่า ศึกษาภาษาถิ่น ชมการแสดงศิลปะวัฒนธรรม ดนตรี ซื้อสินค้าพื้นเมืองเป็นของที่ระลึก อาทิ เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย พุทธศาสนสถานจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่นและยังเป็นรายได้เพื่อการบูรณปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซมเพื่อการอนุรักษ์พุทธศาสนสถานให้คงอยู่ต่อไปไม่เสื่อมโทรมตามกาลสมัย

การพัฒนาพุทธศาสนสถานเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาสู่ความเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในยุควัฒนธรรมร่วมสมัย

การเดินทางไปพุทธศาสนสถานในอดีต มักเป็นการเดินทางเพื่อไปทำบุญ นมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์และร่วมประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากคติความเชื่อว่า หากทำบุญไหว้พระแล้วทำให้ชีวิตดีมีความสุข มีความเจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้าในการงาน มีโชคลาภ เงินทองมากมาย พระสงฆ์พระมนต์ก็เชื่อว่าเป็นสิริมงคล คนจึงนิยมเดินทางไปยังพุทธศาสนสถานเพื่อไหว้พระแก้วัด ไหว้พระประจำราศี ไหว้พระประจำวันเกิด

ปัจจุบันพุทธศาสนสถานมีการพัฒนาโดยเพิ่มคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมให้ล้ำค่าเป็น อัตลักษณ์ดึงดูดใจและสร้างแรงศรัทธาให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม ไม่ว่าจะเป็นศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณี พระพุทธรูป พระอุโบสถ พระวิหาร เจดีย์ พระปรางค์ สิ่งเหล่านี้ล้วนสร้างขึ้นเพื่อแสดงความเป็นสุนทรีย์ภาพอันงดงาม มีการนำเอาเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัยมาประยุกต์ให้พุทธศาสนสถานมีความโดดเด่นสวยงาม ปลุกกระตือรือร้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจอยากมาเยี่ยมชม

นอกจากนี้ พุทธศาสนสถานยังเป็นที่ตั้งต้นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี รวมถึงการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนบริเวณพุทธศาสนสถาน ที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลกัน ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชน ตลาดคนเดิน ล้วนสร้างรายได้สร้างอาชีพ แสดงให้เห็นความเป็นอัตลักษณ์ในวัฒนธรรมชุมชนนั้น

พุทธศาสนสถานอันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในปัจจุบันต่างก็ได้พัฒนาทั้งกิจกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ด้วยความคิดสร้างสรรค์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ทันสมัยเพื่อดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม นอกจากนี้พุทธศาสนสถานหลายแห่งที่เป็นจุดไฮไลต์ของนักท่องเที่ยวนั้นยังมีการเน้นการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น จัดปฏิบัติธรรม ทำบุญใส่บาตร ตักบาตร เทโว ตักบาตรออนไลน์ ตักบาตรพระร้อยทางน้ำ ฟังพระธรรมเทศนาในวันพระ เทศน์มหาชาติ เวียนเทียน ในวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมอื่น ๆ เช่น กิจกรรมไหว้พระศักดิ์สิทธิ์ ชมศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน เยี่ยมชมทัศนียภาพที่เป็นธรรมชาติที่เงียบสงบ พร้อมกับพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดถึงท่องเที่ยวตลาดคนเดิน และจับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้า ของของที่ระลึกของคนในชุมชนรอบวัด สิ่งเหล่านี้ล้วนตอบโจทย์นักท่องเที่ยวในยุควัฒนธรรมร่วมสมัยที่นอกจากจะมีนักท่องเที่ยวชาวไทยแล้วยังมีนักท่องเที่ยวต่างชาติอีกเป็นจำนวนมาก กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่อยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยว^{๑๖} การพัฒนาของพุทธศาสนสถานดังกล่าวนี้ ย่อมก่อให้เกิดรายได้ทั้งพุทธศาสนสถานและชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจในชุมชน สร้างอาชีพค้าขายเพิ่มรายได้ ไม่เพียงแต่ชุมชนและประชาชนที่ค้าขายเท่านั้น ยังทำให้เศรษฐกิจของตำบล อำเภอ และจังหวัดดีขึ้นอีกด้วย และส่งผลให้ชุมชน หมู่บ้าน อำเภอ และจังหวัดนั้นมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักมากขึ้น อีกทั้งยังสามารถเอาวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ออกมาเสนอต่อสายตาผู้คนและนักท่องเที่ยวด้วย นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้เข้าไปศึกษาธรรมะ ชมวิถีชีวิต ศิลปะวัฒนธรรม ได้ปฏิบัติธรรม

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร หรือวัดโพธิ์

วัดโพธิ์ เป็นพุทธศาสนสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมยอดนิยมของกรุงเทพมหานคร นักท่องเที่ยวนิยมเยี่ยมชมความงดงามและเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์จากโบราณสถาน โบราณวัตถุ อันเป็นมรดกทางศาสนาและวัฒนธรรมวิถีพุทธที่มีการอนุรักษ์และสานต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีนวัตกรรมใหม่ด้วยระบบ AR โดยไม่ต้องเสียเงิน อาทิ ผ่านแอปพลิเคชัน “Insight Wat Pho” ทำให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักวัดโพธิ์แบบลึกซึ้ง และสามารถสำรวจวัดโพธิ์แบบทุกซอกทุกมุม เรียนรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม คติความเชื่อในพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้โดยจะมีเสียงบรรยายคำบรรยายและภาพประกอบ นักท่องเที่ยวสามารถเปรียบเทียบเรื่องราวของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในอดีตกับปัจจุบัน ความทันสมัยเหล่านี้เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวอย่างมาก และทำให้วัดโพธิ์เป็นหนึ่งในแลนด์มาร์คของการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต้องการมาเยี่ยมชม สัมผัสด้วยตาของตนเอง

^{๑๖} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **วัดพัฒนา ๔๓**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๓), หน้า ๘๓-๘๔

พุทธศาสนสถานแห่งนี้มีแนวทางในการพัฒนา ด้วยพลังของ soft power มาผลักดันให้พุทธศาสนสถานกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่า สามารถสร้างรายได้ สร้างอาชีพ ยกระดับเศรษฐกิจ ในมิติต่าง ๆ ที่สำคัญ ดังนี้

๑. การพัฒนาในมิติทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมและพระพุทธรูปที่สำคัญ อาทิ พระพุทธไสยาสน์ มรดกทางพระพุทธศาสนาที่สวยงาม เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าในสมัยที่พระองค์ทรงประชวรครั้งสุดท้ายก่อนเข้าสู่ปรินิพพาน

นอกจากนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมด้วยตาแล้ว ยังสามารถฟังเสียงคำบรรยายถึงพุทธประวัติ ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจเรื่องราวมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ในจารึกวัดโพธิ์ซึ่งเป็นโบราณวัตถุที่ได้ขึ้นทะเบียนจากยูเนสโก มีความโดดเด่นตรงที่สามารถใช้สื่อเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่อ่านจารึกออกเสียงปริศนากลไกได้ เมื่อนักท่องเที่ยวเอาแอปพลิเคชันส่องดูบนจารึกนั้น ก็จะปรากฏเป็นภาพ AR และเสียงอ่านเป็นโคลงสี่สุภาพ สามารถสร้างความสุขและเป็นแรงดึงดูดให้คนเยี่ยมชมวัดได้ตลอดวัน และเมื่อเดินชมพุทธศาสนวัตถุ เช่น พระพุทธรูป ยักษ์ ก็สามารถใช้อุปกรณ์ส่อง เพื่อให้เกิดภาพ AR และมีเสียงอธิบายสิ่งเหล่านั้นได้

๒. การพัฒนาในมิติด้านวัฒนธรรมประเพณีและเทศกาล เทศกาลสายน้ำแห่งวัฒนธรรมไทย หรือเดิมคือประเพณีลอยกระทง มีการประยุกต์รูปแบบการลอยกระทงด้วยบรรยากาศการทำบุญให้พระเสริมสิริมงคลพร้อมกับลอยกระทงในบ่อรักษิโลก เพื่อลดขยะในแม่น้ำ ให้นักท่องเที่ยวเกิดการตระหนักรู้ในการรักษาสภาพแวดล้อมและเข้าใจในวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า อีกทั้งสร้างแรงดึงดูดใจให้กับนักท่องเที่ยวได้เพลิดเพลินกับการช้อปปิ้ง ชิม ของดีวิถีชีวิตชุมชน ประกอบกับการจัดแสดงดนตรีไทย การแสดงมหรสพที่หายาก เพื่อสืบสานมรดกวัฒนธรรมให้คงอยู่ และกิจกรรมถ่ายภาพตามเส้นทาง Guided Route

นอกจากนี้ส่งเสริมการแต่งกายชุดไทยและถ่ายรูปตามจุดสำคัญต่างๆ ที่มีความสวยงามและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นพลังในการสร้างอำนาจละมุน (soft power) ต่อการสร้างเศรษฐกิจให้ดีขึ้น คนมีรายได้ และยังเป็นการสร้างและรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ไทย

๓. การพัฒนาในมิติด้านศาสนา นอกจากกิจกรรมประเพณีทางศาสนาแล้ว ที่โดดเด่น โดดดัง และมีชื่อเสียงมากคือ พิธีเทศน์มหาชาติในรูปแบบประยุกต์ทันสมัย มีการใช้เทคโนโลยีมีเดียมาสร้างเป็นภาพเคลื่อนไหวประกอบการเทศน์ให้ดูสมจริง ช่วยให้เรื่องราวมหาเวสสันดรชาดกน่าสนใจ และเข้าใจง่ายขึ้น ทั้งยังได้รับอรรถรสจากพระธรรมเทศนา ซึ่งประกอบด้วยการฉันสวดและการแห่ พร้อมจัดบรรยากาศบนเวทีให้ร่มรื่นเหมือนป่าหิมพานต์ เรียกความสนใจจากนักท่องเที่ยวทุกวัย

๔. การพัฒนาในมิติด้านสุขภาพ พุทธศาสนสถานวัดโพธิ์จัดโครงการ “อารามอารมณ์” นวัตกรรมที่ช่วยดูแลสุขภาพจิตของคนในเมือง โดยมีการปรับกระบวนการดูแลสุขภาพทางจิตผสมผสานกับงานศิลป์และดิจิทัลอาร์ตเข้าด้วยกัน ผ่านการออกแบบและดีไซน์แต่ละส่วนด้วยผู้เชี่ยวชาญทั้งทางด้านศิลปะ

ด้านดิจิทัล รวมถึงด้านเสียงที่ควบคุมแต่ละจุดในงาน ในการออกแบบสื่อแสงสีเสียงที่ผสมเรื่องราวเพื่อเข้าถึงผู้คนได้มากที่สุด ในโครงการมีการเชิญผู้เชี่ยวชาญจากด้านสุขภาวะทางจิตเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้นักท่องเที่ยวทุกวัยสามารถเข้าถึงการสื่อสารด้วยศิลปะร่วมกับการบำบัดได้ง่ายขึ้น

สำหรับการนวดแผนไทย ตำรายาและตำรานวดแผนไทยที่จารึกบนแผ่นศิลา พุทธศาสนสถานก็ยังคงอนุรักษ์และสืบสานมาจวบจนทุกวันนี้ และได้พัฒนabanที่ลงในแอปพลิเคชันอินไซด์วัดโพธิ์ เพื่อตอบคำถามจากนักท่องเที่ยวให้ได้รับความรู้ ตระหนัก และมองเห็นคุณค่า อันนำไปสู่การร่วมอนุรักษ์และลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ทางพุทธศาสนสถานวัดโพธิ์ยังเปิดเป็นโรงเรียนแพทย์แผนไทยและนวดแผนไทยให้คนได้ผ่อนคลาย ทั้งด้านสุขภาพจิตและสุขภาพกาย และยังได้สัมผัสเข้าใจในความสำคัญของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตไทย

๕. การพัฒนาในมิติด้านภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม จัดวางไม้ดอกไม้ประดับอย่างเหมาะสมให้แลดูสวยงาม ใช้สื่อเทคโนโลยี นวัตกรรมแสง สี เสียง ติดตั้งตามโบสถ์ วิหาร ต้นไม้ เพื่อสร้างสุนทรียทัศน์ในยามค่ำคืน เป็นจุดดึงดูดใจให้กับนักท่องเที่ยวชุดทัวร์วัดโพธิ์ยามค่ำคืน จัดจำหน่ายและจองสินค้าที่ระลึกคอลเลกชันพิเศษ พร้อมร้านอาหาร จัดสถานที่จองโกดังน้ำเที่ยว สามารถผ่านแอปได้ จัดสถานที่จอดรถได้อย่างลงตัว สะดวกสบาย มีเป็นจำนวนมาก มีรถรับส่งจำนวนมาก เดินทางง่ายทั้งทางบก ทางน้ำ และรถไฟฟ้า

๖. การพัฒนาด้านอื่น ๆ อาทิ การเขียนภาพสีน้ำในวัดโพธิ์ การทัวร์วัดโพธิ์ตอนกลางคืน ชมเทคโนโลยีและนวัตกรรมแสง สี เสียง งดงามตระการตา มีการจำหน่ายและจองสินค้าที่ระลึกคอลเลกชันพิเศษ สามารถทำได้โดยผ่านแอป

วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร

๑. การพัฒนาในมิติทางด้านประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์อันโดดเด่นทางประวัติศาสตร์ของพุทธศาสนสถานวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร คือ พระปรางค์ซึ่งทางวัดยังคงอนุรักษ์ไว้ด้วยความเชื่อที่เกี่ยวข้องทางจิตใจว่าหากนักท่องเที่ยวคนใดได้มากราบไหว้จะเกิดความเป็นสิริมงคลขึ้นชมความงดงามที่มีลักษณะสูงใหญ่ ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ มั่น เงาม สวยงาม นักท่องเที่ยวมีความสุขสนุกสนานกับการปีนขึ้นไปยังชั้นล่างเพื่อชมวิวรอบๆ ได้ ปัจจุบันมีการใช้เทคโนโลยี AR สร้างสีสัน สวยงามมากมาย เพื่อให้ชาวต่างชาติเข้ามาเรียนรู้วัฒนธรรมไทย

ส่วนพระอุโบสถอันเป็นสถานที่ประดิษฐานพระประธานปางมารวิชัยที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เชื่อกันว่านักท่องเที่ยวคนใดได้มากราบไหว้พระในโบสถ์นี้จะนำพาความเจริญรุ่งเรืองและความสุขมาให้ ปัจจุบันนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามากราบไหว้มากมาย

สำหรับจิตรกรรมฝาผนัง จะเน้นเรื่องราวในพุทธประวัติและประวัติศาสตร์ของประเทศไทยที่ควรคุณค่าแก่การชม

นอกจากนี้พุทธสถานแห่งนี้ยังมีการพัฒนานำเสนอช่องทางในการเข้าเที่ยวชมความสวยงามของโบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญ และเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีพุทธผ่านเว็บแอปการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แบบเสมือนจริงหรือทางออนไลน์แบบเสมือนจริง

๒. การพัฒนาในมิติด้านวัฒนธรรมประเพณีหรือเทศกาล วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร ยังมีการนำเอาวัฒนธรรมด้านการแต่งกายมาส่งเสริมทำให้เกิดรายได้ด้วยเทรนด์ใหม่ใส่ชุดไทยเดินเที่ยววัด เปิดบริการให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมาเช่าชุดไทยสวย ๆ พร้อมเครื่องประดับ เดินถ่ายภาพตามจุดต่าง ๆ เป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวต่างประเทศอย่างมาก จนกระทั่งยูทูบเบอร์ ชาวเวียดนามนำไปลงคลิป สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมการแต่งกายได้อย่างเด่นชัด อีกทั้งยังสร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับคนไทยเป็นจำนวนมาก มีร้านค้ารอบวัดมากมายจัดจำหน่ายชุดไทย หลากสีสวยงามพร้อมกระเป๋าและร่ม พร้อมบริการแต่งหน้าด้วยค่าใช้จ่ายที่สูง

“ประเพณีงานลอยกระทง สายน้ำแห่งวัฒนธรรม” พุทธศาสนสถานได้ให้การสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่และสืบสานมองเห็นคุณค่าในวิถีชีวิตของชุมชน จัดประกวด กระทงประเภทสวยงามและการออกแบบเชิงสร้างสรรค์ มีการแสดงจากศิลปินชื่อดัง เดินแฟชั่นชุดไทย ร่วมสมัย มีการสาธิตการนำวัฒนธรรมและธรรมชาติมาทำเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์หลากหลายชนิด หลากหลายรูปแบบ มีความสวยงาม มีคุณค่า สาธิตและจำหน่ายวัฒนธรรมภูมิปัญญาด้านอาหารไทยให้ สัมผัสกันในหลาย ๆ รูปแบบ สวยงาม มีการแสดงดนตรีแบบบูรณาการด้วยเครื่องดนตรีหลากหลายชนิด มีการลอยกระทงผ่านรางน้ำหรือสไลเดอร์พร้อมใช้โดรนสื่อเทคโนโลยีนวัตกรรมใหม่ของแสง สี เสียง บินแปลอักษรแสดงรูปภาพ การพัฒนาด้านประเพณีนี้เป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ชาวต่างชาติแต่งชุดไทยมาเที่ยวงานและร่วมลอยกระทงอย่างมีความสุข

๓. การพัฒนาในมิติด้านภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร จัดช่วงเวลาที่เหมาะสมซึ่งนักท่องเที่ยวนิยมเข้ามาเยี่ยมชมพุทธศาสนสถานมากที่สุด ได้แก่ ช่วงเช้าและบ่ายแก่ ๆ เพราะจะได้มองเห็นพระปรางค์ที่ส่องแสงงดงามทั่วทั้งแม่น้ำเจ้าพระยา และเหมาะแก่การถ่ายภาพ

นอกจากนี้ยังได้จัดสถานที่จอดรถสะดวกปลอดภัยด้วยค่าบริการอย่างมีคุณภาพ

วัดเทพธิดารามวรวิหาร

นอกจากวัดโพธิ์หรือวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหารและวัดอรุณราชวรารามวรวิหารแล้วยังมีวัดเทพธิดารามวรวิหารที่มีความโดดเด่นในการพัฒนา ดังนี้

๑. การพัฒนาในมิติด้านประวัติศาสตร์ ด้วยการใช้ระบบเทคโนโลยี AR มาสร้างสีสันในพิพิธภัณฑ์ สุนทรภู่ ซึ่งท่านเคยอาศัยอยู่ในขณะที่บวชในวัดแห่งนี้ ในพิพิธภัณฑ์มีการใช้เทคโนโลยีระบบ AR เพื่อชม

รับฟังบทกลอนของสุนทรภู่กวีเอกของไทย นอกจากนี้ยังสามารถเห็นท่านสุนทรภู่แอคติ้งถ่ายภาพเขียนบทกลอน ยิ่งไปกว่านั้นระบบ AR ยังแสดงภาพของพระธิดาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงแต่งชุดไทย ภาพด้วยระบบ AR จะทำให้เห็นเสมือนท่านมีชีวิต พระองค์เป็นผู้อุปถัมภ์วัดแห่งนี้

๒. การพัฒนาในมิติด้านวัฒนธรรมประเพณี มีการนำตุ๊กตาจีนแกะสลักในชุดผู้หญิงไทยหม่มสไบประดับอยู่รอบพระอุโบสถ ซึ่งแสดงถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมความสัมพันธ์ระหว่างไทยจีน

๓. การพัฒนาในมิติทางศาสนา วัดเทพธิดารามยังจัดโครงการกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น สวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิ ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เข้ามาเรียนรู้ศาสนาและวัฒนธรรมไทย

บทสรุป

พุทธศาสนสถานเป็นที่พำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณร เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมประเพณีในพุทธศาสนา และเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนที่เข้าไปกราบไหว้บูชา เพื่อระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย และด้วยความเชื่อถือศรัทธาว่าทำให้เกิดความเป็นสิริมงคล

พุทธศาสนสถานยังเป็นแหล่งรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี โบราณวัตถุ เป็นแหล่งเรียนรู้ในงานศิลปะประเภทต่าง ๆ ทั้งในด้านจิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คน นับว่าเป็นแหล่งเผยแพร่พระพุทธศาสนา ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้มาเรียนรู้และปฏิบัติธรรมเพื่อการพัฒนาจิตใจ

ปัจจุบัน พุทธศาสนสถานกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา นักท่องเที่ยวเดินทางมาศึกษาหาความรู้และเพื่อความเพลิดเพลินใจเป็นจำนวนมาก สามารถสร้างรายได้สร้างอาชีพ ยกระดับเศรษฐกิจของชุมชน สังคม และประเทศชาติ

แนวทางการพัฒนาพุทธศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาสู่ความเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในยุควัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม ได้ศึกษา เข้าใจในวัฒนธรรมวิถีพุทธที่มีการนำเอาพลังของ Soft Power มาใช้เป็นพลังผลักดันวัฒนธรรมให้เกิดมีคุณค่า ส่งเสริมการท่องเที่ยว กระตุ้นเศรษฐกิจ สร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับชุมชน สังคม และประเทศชาติ อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์ของชาติไทย ด้วยการพัฒนา ๕ มิติ คือ

๑. การพัฒนาพุทธศาสนสถานในมิติด้านประวัติศาสตร์ พุทธศาสนสถานในรูปแบบเดิมมีการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม คติความเชื่อ และวิถีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นพุทธประวัติ ชาดก วิถีชีวิตคนไทย จารึกบนจิตรกรรมฝาผนัง ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ปัจจุบันพุทธศาสนสถานได้มีการพัฒนาโดยนำเอาเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ มาช่วยสร้างสุนทรียให้เกิดภาพที่มีสีสันสวยงาม เช่น ใช้ระบบ AR เพิ่มความสวยงาม ใช้แอปพลิเคชันในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวเพื่อความสะดวกในการเยี่ยมชมและสามารถเข้าใจเข้าถึงในเนื้อหาสาระของพุทธศาสนสถานนั้น

๒. การพัฒนาพุทธศาสนสถานในมิติทางศาสนา พุทธศาสนสถานในรูปแบบเดิมมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้ และปฏิบัติธรรม เพื่อพัฒนาด้านจิตใจให้มีความสุข มีความสงบ และร่มเย็น ปัจจุบันก็ยังคงเน้นการปฏิบัติเพื่อพัฒนาด้านจิตใจให้มีความสุข และความสงบร่มเย็น โดยมีการใช้เทคโนโลยีใหม่ Multi media สร้างภาพเคลื่อนไหวเพื่อให้พุทธศาสนสถานดูมีชีวิตชีวาและสมจริง สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

๓. การพัฒนาพุทธศาสนสถานในมิติด้านวัฒนธรรม ประเพณีหรือเทศกาล พุทธศาสนสถานในรูปแบบเดิมมีการทำบุญ สวดมนต์ไหว้พระ และการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในเทศกาลสำคัญ ๆ ปัจจุบันนำเอาเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ แสง สี เสียง มาใช้ร่วมกับการจัดกิจกรรมในพุทธศาสนสถานมากขึ้น

๔. การพัฒนาพุทธศาสนสถานในมิติด้านสุขภาพ พุทธศาสนสถานในรูปแบบเดิมมุ่งเน้นการจัดสภาพแวดล้อมที่มีความร่มรื่นของธรรมชาติ เงียบสงบ เพื่อการปฏิบัติธรรมให้บรรลุถึงสัจธรรม ก่อให้เกิดความสุขทางจิตใจและร่างกาย ในปัจจุบันมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อสุขภาพจิตและกาย มีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากสิ่งที่จารึกในพุทธศาสนสถานลงในแอปพลิเคชัน และ ดิจิตอลอาร์ท ตลอดจนจัดผู้เชี่ยวชาญไว้บริการแนะนำในด้านต่าง ๆ

๕. การพัฒนาพุทธศาสนสถานในมิติด้านภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม พุทธศาสนสถานในอดีตเน้นธรรมชาติที่มีความร่มเย็น เอื้อต่อการปฏิบัติและการประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ในปัจจุบันยังคงให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มีความร่มรื่น และนำเอาเทคโนโลยี นวัตกรรม แสง สี เสียง มาตกแต่งโบสถ์ วิหาร ให้ดูสวยงามตระการตาโดยเฉพาะในยามค่ำคืน ทำให้บรรยากาศของการท่องเที่ยวน่าสนใจมากขึ้น

บรรณานุกรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **วัดพัฒนา ๔๓**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๓.

กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย และคณะ. “แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ วัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”. **วารสารรัชตภาคย์**. ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๔๗ (กรกฎาคม – สิงหาคม ๒๕๖๕) : ๒๘๘.

จุฑาภรณ์ หินซุย. “แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม จังหวัดร้อยเอ็ด”. ใน **การประชุมวิชาการ การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน ครั้งที่ ๔ ประจำปี ๒๕๕๗**. วันที่ ๑๑-๑๓ มิถุนายน ๒๕๕๗.

นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์. “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารจัดการคณะสงฆ์. บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูภาวนาวชิรคุณ (วัชรินทร์ วชิรธมฺโม). “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาการจัดการ

เชิงพุทธ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระครูพัฒนสถานกุล (ลหุคุโณ). “วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวการเรียนรู้เพื่อสร้างเศรษฐกิจชาติ”. **วารสาร**

ครุศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๗) : ๑๕๕ - ๑๕๗.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **จาริกบุญจาริกธรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.

พระมหาบุญพิเศษฐ์ จันทร์เมือง. “การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์”.

ปริญญาานิพนธ์หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการวางแผนและ

การจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓.

พระระพิน พุทธิสารโร. “แนวคิดการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว (วัด) ในพุทธศาสนา : ทฤษฎี หลักการ

และวิถีปฏิบัติ”. **รายงานวิจัย**. ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ:

มahanคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ยโสธรา ศิริภาพระภากร และคณะ. “การส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวตามเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา:

กรณีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านศาสนา วัดโยธาประสิทธิ์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง

สุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์”. **วารสารวิจัยวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์**. ปีที่

๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๓) : ๒๘๐ - ๒๘๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. กรุงเทพมหานคร: อักษร

เจริญทัศน์, ๒๕๒๕.

วสันต์ ชีวะสาธน์. **ศาสนสถานในพุทธศาสนา : แหล่งและบทบาท**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์,

๒๕๕๒.

สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. **คู่มือการตรวจ ประเมิน**

มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:

สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๗.

คำศัพท์ “ธรรมจักขุ”: การอธิบายผ่านแนวคิดเกมภาษาของลุดวิก วิท겐สไตน์

The Term “Dhammacakkhu”: An Explanation through Ludwig Wittgenstein’s Language Games

พระมหาวัชรธรรณ ญาณกิตติ*

Phramaha Warantorn Yanakitti

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม**

Maechee Kritsana Raksachom

อรชร ไกรจักร***

Orachon Kraichakr

จรงใจ เกรียงบุรพา****

Jarungjai Kriangburapa

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: warantorn999@gmail.com

Received: November 28, 2024

Revised: December 23, 2024

Accepted: December 26, 2024

บทคัดย่อ

ในพระไตรปิฎก ธรรมจักขุ หมายถึง โสตาปัตติมรรคเท่านั้น แต่ในอรรถกถาและฎีกา ธรรมจักขุ มีคำนิยามแตกต่างกัน บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง โสตาปัตติมรรค บางแห่ง หมายถึง มรรค ๓ ผล ๓ บางแห่ง หมายถึง มรรค ๔ ผล ๔ อย่างไรก็ตาม อาจถูกวิพากษ์ได้ว่า ธรรมจักขุในคัมภีร์พุทธศาสนา มีความกำกวม ขาดความเป็นภาวีสัย (objective) ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบาย คำศัพท์ ธรรมจักขุผ่านแนวคิดเกมภาษาของลุดวิก วิท겐สไตน์ เพื่อป้องกันข้อวิพากษ์ดังกล่าว เนื้อหา ในบทความนี้แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ (๑) แนวคิดเกมภาษาของลุดวิก วิท겐สไตน์ (๒) การอธิบาย คำศัพท์ ธรรมจักขุ ผ่านแนวคิดเกมภาษาของลุดวิก วิท겐สไตน์ การศึกษาครั้งนี้ได้เก็บรวบรวมข้อมูล

* พระมหาวัชรธรรณ ญาณกิตติ (ศรีชัย) Phramaha Warantorn Yanakitti (Srikhuy) นักวิชาการอิสระ Independent Scholar

** รศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม Assoc.Prof.Dr.Maechee Kritsana Raksachom

*** ผศ. ดร.อรชร ไกรจักร Asst.Prof.Dr.Orachon Kraichakr

**** นางสาวจรงใจ เกรียงบุรพา Miss Jarungjai Kriangburapa

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

เกี่ยวกับคำนิยาม ธรรมจักขุ ในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และแนวคิดเกมภาษาในหนังสือ Philosophical Investigations แล้วอธิบายคำศัพท์ ธรรมจักขุ ผ่านแนวคิดเกมภาษาของวิท겐สไตน์ ผลการศึกษาพบว่า (๑) ความหมายตามบริบท ธรรมจักขุมีความหมายสัมพันธ์กับสถานการณ์และบุคคลที่บรรลุธรรม เช่น ในบริบทของพระโสดาบัน หมายถึง โสดาปัตติมรรค ขณะที่ในบริบทของพระอรหันต์ หมายถึง มรรค ๔ ผล ๔ (๒) ภาษาคือส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชีวิต การใช้คำว่า ธรรมจักขุ สะท้อนรูปแบบการปฏิบัติธรรมและการบรรลุธรรมในระดับต่าง ๆ (๓) ความคล้ายคลึงในลักษณะครอบครัวย ธรรมจักขุ มีลักษณะคล้ายคลึงในเชิงความหมาย คือ การบรรลุธรรม แต่แตกต่างกันระดับของการละกิเลส (๔) การดำเนินตามกฎ ธรรมจักขุ หมายถึง ดวงตาเห็นธรรมหรือการบรรลุธรรม โดยธรรมจักขุไม่ได้เกิดจากการคิดในเชิงปรัชญาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากการปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ การตีความ ธรรมจักขุต้องอาศัยบริบทการใช้งาน ทั้งนี้เพราะเมื่อตีความธรรมจักขุในบริบทหนึ่งแล้วพบว่า ธรรมจักขุ หมายถึง โสดาปัตติมรรค แต่เมื่อตีความธรรมจักขุในอีกบริบทหนึ่งก็อาจจะพบว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๓ ผล ๓

คำสำคัญ: เกมภาษา; ธรรมจักขุ; ลุดวิก วิท겐สไตน์

Abstract

In the Pali Canon, the term dhammacakkhu specifically refers to the sotāpattimagga. However, in the commentaries and subcommentaries, the definition of dhammacakkhu varies. Some sources indicate that it refers to the sotāpattimagga, while others define it as the Three Paths and Three Fruits (magga 3 phala 3) or the Four Paths and Four Fruits (magga 4 phala 4). However, It can be argued that the meaning of dhammacakkhu in Buddhist scriptures is ambiguous and lacks objectivity. Therefore, the purpose of this paper is to explain the term dhammacakkhu using Ludwig Wittgenstein's of language games to avoid such criticism. The article is divided into two parts: (1) Wittgenstein's language games and (2) the explanation of the term dhammacakkhu through Wittgenstein's language games. The study collects definitions of dhammacakkhu from the Pali Canon, commentaries, subcommentaries, and Wittgenstein's language games as presented in Philosophical Investigations, and then explains the term dhammacakkhu through Wittgenstein's language games. The study reveals that (1) Meaning in context: Dhammacakku is contextually related to the circumstances and individuals who attain enlightenment. For instance, in the context of a Sotāpanna, it refers to the Sotāpattimagga, whereas in the context of an Arahant, it refers to the Four Paths and Four Fruits (Magga

4 Phala 4). (2) Language as part of life's activities: The use of the term Dhammacakku reflects the practice of Dhamma and the attainment of enlightenment at different levels. (3) Family resemblance: Dhammacakku shares a similar meaning in terms of enlightenment but differs in the levels of defilement eradication (kilesa). (4) Rule-following: Dhammacakku refers to the ability to see the Dhamma or the realization of the Dhamma. The Dhammacakku does not arise from philosophical thinking alone but is the result of the practice of Dhamma. Furthermore, Interpreting Dhammacakku requires considering its contextual usage. For instance, in one context, Dhammacakku may refer to the Sotāpattimagga, while in another context, it may refer to the Three Paths and Three Fruits (Maggā 3 Phala 3).

Keywords: Language Games; Dhammacakkhu; Ludwig Wittgenstein

บทนำ

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่อาศัยรวมกันเป็นกลุ่ม ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับผู้อื่นในสังคม การเลือกใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารในแต่ละพื้นที่ มีบริบททางสังคมเป็นปัจจัยกำหนด ชุมชนแต่ละแห่งมีภาษาประจำถิ่นตนเองสำหรับใช้สื่อสารเพื่อแสดงออกถึงแนวคิด ค่านิยม ทัศนคติของตน และผู้ใช้ภาษาในชุมชนนั้น ๆ จะปรับใช้ภาษาตามความประสงค์ของตน ตัวอย่างเช่น ในภาคตะวันตกเฉียงใต้ของสหรัฐอเมริกา ในบางเมืองตามแนวชายแดนเม็กซิโก ประชาชนบางส่วนจะใช้ภาษาสเปนเป็นภาษาหลัก แทนภาษาอังกฤษ ขณะที่เมืองอื่นในภูมิภาคเดียวกัน ประชาชนบางส่วนใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลัก^๑ อย่างไรก็ตามเป็นที่สงสัยว่า ภาษาเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ในประเด็นนี้ จอร์จ ยูล (George Yule) กล่าวว่าเท่าที่เขามีข้อมูล มนุษย์มีความสามารถในการสร้างเสียงและออกแบบเสียงที่เรียบง่าย ซึ่งมีรากฐานมาจากส่วนสมองเก่าที่มนุษย์แบ่งกันกับสัตว์ที่มีกระดูกสันหลังทั้งหมดรวมถึงปลา กบ นก สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมถึงกระนั้น จอร์จ ยูล ยอมรับว่า สิ่งนี้ไม่ใช่ภาษาของมนุษย์ เขาสันนิษฐานว่า ภาษาพูดในบางรูปแบบอาจพัฒนาขึ้นประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ถึง ๕๐,๐๐๐ ปี ก่อนภาษาจะถูกเขียนขึ้นเมื่อราว ๕,๐๐๐ ปีที่แล้ว เป็นที่น่าเสียดาย ร่องรอยสิ่งมีชีวิตในยุคโบราณที่ค้นพบไม่ได้เหลือหลักฐานเกี่ยวกับการพูดของบรรพบุรุษไว้เลย จึงยากที่จะกล่าวว่า ภาษาในยุคแรกมีลักษณะอย่างไร^๒ ต่อมา จอร์จ ยูล (George Yule) ได้รวบรวม

^๑ Amberg, J. S., & Vause, D. J., *American English: History, Structure, and Usage*, Cambridge: Cambridge University Press, n.d.), pp. 2-4.

^๒ Yule, G., *The Study of Language*, 4th ed., (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), p. 1.

ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ โดยเฉพาะจากคัมภีร์ศาสนาแล้วอธิบายว่า ในคัมภีร์ไบเบิลมีเรื่องราวที่พระเจ้าทรงสร้างอาดัมและสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ขึ้นมา โดยให้อาדםเป็นผู้ตั้งชื่อให้กับสัตว์เหล่านั้น ชื่อนี้สะท้อนความเป็นไปได้ว่า ภาษาอาจเป็นของขวัญจากพระเจ้า ซึ่งพระองค์ทรงประทานให้แก่มนุษย์เพื่อใช้สื่อสารและแสดงออกถึงความคิดและความเป็นปัจเจก ในทางตรงกันข้าม ศาสนาฮินดูกล่าวถึงต้นกำเนิดของภาษาในมิติที่แตกต่างออกไป โดยเชื่อว่าภาษามาจากพระสรัสวดี พระชายาของพระพรหม ผู้ทรงเป็นผู้สร้างจักรวาลและผู้ประทานปัญญาแก่สรรพสิ่ง นอกจากนี้ยังมีการทดลองที่เกี่ยวข้องกับต้นกำเนิดของภาษา เช่น เรื่องราวของเฮโรโดตัส นักประวัติศาสตร์ชาวกรีก ซึ่งเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับฟาโรห์ฮิอิปต์ พระนามว่า แพซัมเมทิกุส ผู้ทรงทดลองกับเด็กสองคนเมื่อ ๒,๕๐๐ ปีก่อน โดยแยกเด็กเหล่านั้นออกจากโลกภายนอกอย่างสิ้นเชิง มีเพียงแพะและคนเลี้ยงแกะที่เป็นใบ้เป็นเพื่อนร่วมชีวิต หลังจากเวลาผ่านไปสองปี เด็กเหล่านั้นเริ่มพูดคำว่า “เบคอส” (bekos) ซึ่งแปลว่า “ขนมปัง” ในภาษาฟรีเจีย ฟาโรห์จึงสรุปว่าภาษาฟรีเจียเป็นภาษาดั้งเดิมของมนุษยชาติ ต่อมาในช่วงปี ค.ศ. ๑๕๐๐ กษัตริย์เจมส์ที่สี่แห่งสกอตแลนด์ทรงดำเนินการทดลองในลักษณะคล้ายกัน โดยทรงแยกเด็กออกจากโลกภายนอกเช่นเดียวกัน ผลปรากฏว่าเด็ก ๆ เหล่านั้นเริ่มพูดภาษาฮีบรู พระองค์จึงทรงสรุปว่า ภาษาฮีบรูคือภาษาของสวอนเอเดน หรือเป็นภาษาดั้งเดิมของมนุษยชาติ อย่างไรก็ตาม การทดลองเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้อย่างแน่ชัดว่าภาษามีต้นกำเนิดมาจากเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ เนื่องจากในกรณีที่เด็กถูกเลี้ยงดูในที่ห่างไกลและขาดการปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ เด็กเหล่านั้นมักไม่สามารถพูดภาษามนุษย์ได้เลย^๓ จะเห็นได้ว่า เอกสารแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่ จอร์จ ยูเล (George Yule) ได้นำมาอภิปรายชี้ให้เห็นว่า แหล่งข้อมูลบางแห่งชี้ว่า ภาษามีต้นตอมาจากพระเจ้า โดยพระองค์ทรงประทานให้ อย่างไรก็ตาม สำหรับความเชื่อว่า ภาษามีต้นตอมาจากพระเจ้า เราอาจโต้แย้งได้ว่า หากภาษามาจากพระเจ้าจริง ๆ เหตุใด พระองค์จึงไม่ทรงสรรค์สร้างภาษาให้สมบูรณ์ เหตุใด จึงปล่อยให้เกิดคำศัพท์ที่มีความกำกวมหรือมีความหมายหลายนัย จนทำให้ภาษาขาดความเป็นปรนัย

ในคัมภีร์พุทธศาสนา มีคำศัพท์หนึ่งคำที่สำคัญอย่างมากในระบบคำสอนของพุทธศาสนา คือ “ธรรมจักขุ” แปลว่า “ดวงตาเห็นธรรม” กล่าวคือ การบรรลุธรรมนั่นเอง ผู้เขียนได้สำรวจคำศัพท์ “ธรรมจักขุ” ในคัมภีร์พุทธศาสนา เริ่มต้นจากพระไตรปิฎกจนถึงฎีกา พบว่า ธรรมจักขุในคัมภีร์พุทธศาสนา โดยเฉพาะอรรถกถา ฎีกา มีความหมายหลายนัย ทั้ง ๆ ที่ในพระไตรปิฎกให้คำนิยามว่า ธรรมจักขุหมายถึง การบรรลุโสดาปัตติมรรคญาณเท่านั้น^๔ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ พระไตรปิฎกให้คำนิยาม ธรรมจักขุ คือ การบรรลุโสดาปัตติมรรค แต่อรรถกถา ฎีกาได้ให้คำนิยามธรรมจักขุ แตกต่างกันไป

^๓ Ibid, p. 2.

^๔ อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๙๕/๓๒๘.

บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง โสตาปัตติมรรคตามพระไตรปิฎก^๕ บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๓ ผล ๓^๖ บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๔ ผล ๔^๗ บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง อาสวกขยญาณ^๘ บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง การเห็นอริยสัจ ๔^๙ ในแง่นี้ อาจกล่าวได้ว่า พระโบราณจารย์ได้พัฒนาคำศัพท์ธรรมจักขุให้มีความหมายกว้างกว่าความหมายเดิมในพระไตรปิฎก โดยครอบคลุมโลกุตตรธรรม ๙ (มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑) ต้องยอมรับว่า คำนิยามธรรมจักขุที่ระบุว่า หมายถึง มรรค ๔ ผล ๔ อาสวกขยญาณหรือการเห็นอริยสัจ ๔ ไม่มีในพระไตรปิฎก มีเฉพาะในคัมภีร์ยุคหลังเท่านั้น ผู้เขียนเข้าใจว่า พระโบราณจารย์น่าจะพัฒนาคำศัพท์ธรรมจักขุให้มีความหมายกว้างกว่าความหมายเดิมในพระไตรปิฎก เพื่อให้คำศัพท์ธรรมจักขุที่ปรากฏในแหล่งต่าง ๆ ของพระไตรปิฎกมีคำอธิบายรองรับ จะอย่างไรก็ตาม อาจถูกวิจารณ์ได้ว่า คำศัพท์ธรรมจักขุในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีความหมายกำกวม ขาดความเป็นภววิสัย (objective) และอาจถูกตั้งคำถามได้ว่า พุทธศาสนาประสงค์จะให้คำศัพท์ธรรมจักขุมีความหมายใดกันแน่ ทั้งนี้เพราะคัมภีร์พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอรรถกถา ฎีกาไม่ได้ให้เหตุผลไว้ ข้อวิพากษ์ดังกล่าวข้างต้นเป็นเรื่องที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ดังนั้น เพื่อป้องกันข้อโต้แย้งดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายคำศัพท์ธรรมจักขุในคัมภีร์พุทธศาสนาโดยใช้แนวคิดเกมภาษาของลุดวิก วิท겐สไตน์ ดังมีรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป

แนวคิดเกมภาษาของลุดวิก วิท겐สไตน์

ในลำดับต่อไป จะกล่าวถึงเนื้อหาสำคัญ ๒ ส่วน คือ (๑) อัตชีวประวัติของลุดวิก วิท겐สไตน์ (๒) แนวคิดเกมภาษาของลุดวิก วิท겐สไตน์ ดังมีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

อัตชีวประวัติของลุดวิก วิท겐สไตน์

สารานุกรมปรัชญาของสแตนฟอร์ด (Stanford Encyclopedia of Philosophy) ระบุว่า ลุดวิก วิท겐สไตน์ เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน ค.ศ. ๑๘๘๙ ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ครอบครัวของเขาร่ำรวยได้รับการยอมรับในกลุ่มปัญญาชนเวียนนา เริ่มแรก เขาศึกษาวิศวกรรมด้านการบินที่มหาวิทยาลัยแมนเชสเตอร์ ในปี ค.ศ. ๑๙๐๘ ต่อมา เฟกต์ได้แนะนำเรื่องปรัชญาแก่เขา จนทำให้เขาสนใจปรัชญาคณิตศาสตร์ และได้ศึกษาปรัชญาในเวลาต่อมา ช่วงที่ศึกษาปรัชญา ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๑๑ - ๑๙๑๓ วิท겐สไตน์ได้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเรื่องปรัชญาและตรรกศาสตร์

^๕ วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๕๖/๓๗.

^๖ ส.สพ.อ. (ไทย) ๓/๑/๒.

^๗ ส.สพ.อ. (ไทย) ๓/๑๒๑/๖๑.

^๘ ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๒/๗๕-๖/๘๖.

^๙ อภิ.สง.มูล.ฎีกา (บาลี) -/๕๕๖/๑๗๗.

กับรัสเซลล์ รวมถึงได้สนทนากับมัวร์และจอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ ในบางโอกาส ต่อมา วิทเจนสไตน์ได้เดินทางไปนอร์เวย์ ใช้ชีวิตเพียงลำพังเป็นระยะเวลาหลายเดือนเพื่อครุ่นคิดและแสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหาปรัชญาจนกระทั่งปี ค.ศ. ๑๙๑๓ เขาได้เดินทางกลับออสเตรีย หลังจากนั้นไม่นาน ในปี ค.ศ. ๑๙๑๔ เกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง วิทเจนสไตน์ได้เข้าร่วมกองทัพออสเตรียและถูกจับเป็นเชลยศึกในปี ค.ศ. ๑๙๑๘ ช่วงระยะเวลาถูกจับเป็นเชลย เขาได้เขียนบันทึกและร่างผลงานปรัชญาชิ้นสำคัญเล่มแรกคือ *Tractatus Logico-Philosophicus* ภายหลังสงคราม ผลงานชิ้นนี้ได้รับการตีพิมพ์เป็นภาษาเยอรมัน ต่อมาได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษ ช่วงเวลานั้น เขาเชื่อว่า ปัญหาปรัชญาทั้งหมดได้รับการแก้ไขในผลงานชิ้นแรกของเขา คือ *Tractatus Logico-Philosophicus* เขาจึงห่างหายจากวงการปรัชญาเป็นระยะเวลาหลายปี โดยเขาได้ผันตัวเองไปทำอาชีพต่าง ๆ เช่น ครู คนสวน สถาปนิก กระทั่งในปี ค.ศ. ๑๙๒๙ วิทเจนสไตน์ได้สนใจกลับมาศึกษาปรัชญาอีกครั้ง เขาได้พบปะกับกลุ่มเวียนนาที่สนับสนุนตรรกะของเขาใน *Tractatus Logico-Philosophicus* และได้ศึกษาปรัชญาอย่างลึกซึ้งอีกครั้ง ในช่วงเวลานี้ แนวคิดทางปรัชญาของเขาเปลี่ยนแปลงอย่างมากและถูกบันทึกไว้ในงานหลายเล่ม เช่น *Ludwig Wittgenstein and the Vienna Circle*, *The Blue and Brown Books*, *Philosophical Grammar* และ *Philosophical Remarks* และเขาได้วิจารณ์ปรัชญาแบบดั้งเดิมและงานชิ้นแรกคือ *Tractatus Logico-Philosophicus* ของเขาเอง ในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๓๐ และ ๑๙๔๐ วิทเจนสไตน์ได้จัดสัมมนาที่เคมบริดจ์เพื่อพัฒนาแนวคิดสำหรับเขียนในผลงานเล่มต่อไป คือ *Philosophical Investigations* โดยมีการเปลี่ยนจากแนวคิดตรรกศาสตร์เชิงรูปแบบไปสู่การวิเคราะห์ภาษาทั่วไป รวมถึงการสะท้อนแนวคิดใหม่ในด้านจิตวิทยาและคณิตศาสตร์ ในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ เขาเริ่มตั้งข้อสงสัยต่อแนวคิดทางปรัชญา และได้จัดทำต้นฉบับผลงานชิ้นสุดท้าย คือ *Philosophical Investigations* แต่สุดท้าย เขากลับตัดสินใจไม่ตีพิมพ์และอนุญาตให้ตีพิมพ์ได้หลังจากเขาเสียชีวิตเท่านั้น เขายังคงทำงานด้านปรัชญาอยู่หลายปี และเขาได้พัฒนาแนวคิดในช่วงที่เขาเดินทางไปสหรัฐอเมริกา ไอร์แลนด์ และกลับมาเคมบริดจ์ พร้อมกับรับทราบวาทะตนเองเป็นมะเร็ง และได้เสียชีวิตในปี ค.ศ. ๑๙๕๑^{๑๐}

จะเห็นได้ว่า วิทเจนสไตน์มีความสนใจปรัชญาจากคำแนะนำของเฟเก้ จนเขาได้ศึกษาปรัชญาอย่างจริงจัง เขามีความสนใจในปรัชญาคณิตศาสตร์และตรรกวิทยา และพบเห็นปัญหาทางปรัชญาที่ควรได้รับการแก้ไข จนเป็นที่มาของการเขียนหนังสือ *Tractatus Logico-Philosophicus* วิทเจนสไตน์ คิดว่าตนเองได้แก้ไขปัญหาทางปรัชญาทุกประการแล้ว จึงผันตัวเองไปทำอาชีพอื่น ห่างหายจากปรัชญาหลายปี ภายหลังเขาได้เขียน *Philosophical Investigations* ซึ่งเนื้อหาในหนังสือเล่มหลังมีหลักการ

^{๑๐} Stanford Encyclopedia of Philosophy, “Ludwig Wittgenstein”, [Online], Available: <https://plato.stanford.edu/entries/wittgenstein/> [October 31, 2024].

แตกต่างจากหนังสือเล่มแรก ในที่นี้ จะกล่าวเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับภาษาและความจริง (Language and reality) ทั้งนี้เพราะบทความนี้มุ่งศึกษาแนวคิดเกมภาษาของเขาเพื่อนำไปอธิบายคำศัพท์ธรรมจักขุ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาดังกล่าวมาข้างต้น ยูเวน (Yuwen) ได้เปรียบเทียบแนวคิดภาษาและความจริง ในผลงาน ๒ ชิ้นสำคัญ คือ *Tractatus Logico-Philosophicus* และ *Philosophical Investigations* เพื่อชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างแนวคิดภาษาและความจริงของวิท겐สไตน์ในผลงานเล่มแรก และเล่มสุดท้ายว่า แนวคิดภาษาและความจริงใน *Tractatus Logico-Philosophicus* ตามแนวคิดของวิท겐 สไตน์ “โลกคือทั้งหมดที่เกิดขึ้นเป็นกรณี (The world is all that is the case)” ซึ่งหมายถึงโลกประกอบด้วยข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเป็นสภาพการณ์ต่าง ๆ ซึ่งสภาพการณ์เกิดจากการรวมตัวกันของวัตถุที่มีลักษณะเรียบง่าย ไม่สามารถแยกวิเคราะห์ได้ วัตถุสามารถรวมตัวกันสร้างข้อเท็จจริงที่ซับซ้อนได้ตามคุณสมบัติภายในของแต่ละวัตถุ และสภาพการณ์ทั้งหมดรวมกันเป็นโลก ต่อมา วิท겐สไตน์ เสนอ “ทฤษฎีภาพ (picture theory)” โดยกล่าวว่า “ภาพคือแบบจำลองของความเป็นจริง (the picture is a model of reality)” หมายความว่า ภาพสะท้อนโครงสร้างเชิงตรรกะของความเป็นจริง โดยองค์ประกอบแต่ละอย่างในภาพเป็นตัวแทนของวัตถุ และการจัดเรียงองค์ประกอบสะท้อนถึงสภาพการณ์ในโลก ภาพจึงสามารถถ่ายทอดความเป็นจริงได้ และยังสามารถแสดงถึงความคิดที่อยู่เหนือข้อเท็จจริง เช่น ภาพของรถยนต์ที่มีลูกศรบอกทิศทาง ส่วนใน *Philosophical Investigations* วิท겐สไตน์ได้นำเสนอแนวคิดที่แตกต่างจาก *Tractatus Logico-Philosophicus* ซึ่งเคยให้ความสำคัญความสอดคล้องที่เข้มงวดระหว่างภาษาและความเป็นจริง โดยเขาชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนของภาษาและเสนอแนวคิด “เกมภาษา” โดยอธิบายว่า ความหมายเกิดจากการตีความและเปลี่ยนแปลงไปตามการใช้งานในสถานการณ์ต่าง ๆ การปฏิบัติทางสังคม (social practices) จึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดความหมายและการตีความ นอกจากนี้ วิท겐สไตน์ยังใช้คำว่า “ความคล้ายคลึงในครอบครัว (family resemblance)” เพื่อต่อต้านแนวคิดดั้งเดิมที่ว่าคำศัพท์มีความหมายที่แน่นอนและใช้ได้ในทุกบริบท เขาเสนอว่า ความหมายของคำมีความเชื่อมโยงกันเช่นเดียวกันกับความคล้ายคลึงกันในครอบครัว เช่น สมาชิกในครอบครัวอาจมีลักษณะบางอย่างที่คล้ายกัน แต่ไม่มีคุณลักษณะใดที่เหมือนกันในทุกคน ความหมายของคำจึงเกิดขึ้นจากความคล้ายคลึงที่ซ้อนทับกันในบริบทการใช้งานที่แตกต่างกัน แนวคิดนี้เน้นย้ำถึงความหลากหลายของความหมายที่คำหนึ่งสามารถมีได้ ความหมายของคำเปลี่ยนแปลงไปตามเกมภาษาที่ต่างกัน เช่น คำว่า “mouse” ที่มีสองความหมายในปัจจุบันหลังจากการเกิดขึ้นของคอมพิวเตอร์ สิ่งนี้แสดงถึงความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไประหว่างภาษาและความเป็นจริง ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดเดิมใน *Tractatus Logico-Philosophicus* ที่เห็นว่าภาษาและความเป็นจริงสอดคล้องกันอย่างตายตัว^{๑๑} จะเห็นได้ว่า แนวคิด

^{๑๑} Xia, Y., “A Comparative Analysis of Early and Late Ludwig Wittgenstein’s Philosophical Thoughts”, *Proceedings of the 2nd International Conference on Social Psychology and Humanity Studies*, (2024): 39-40.

ภาษาและความจริงของวิท겐สไตน์ในช่วงแรกและช่วงหลังตามที่ยูเวน (Yuwen) ได้เปรียบเทียบนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจน และอีกประการสำคัญ เกมภาษาของวิท겐สไตน์เป็นแนวคิดที่สำคัญอย่างมากในวงการปรัชญาซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในลำดับต่อไป

แนวคิดเกมภาษาของลุดวิก วิท겐สไตน์

ในผลงานชิ้นสุดท้ายชื่อ “Philosophical Investigations” วิท겐สไตน์ได้เปิดประเด็นด้วยการวิเคราะห์แนวคิดทางภาษาของนักบุญออกัสติน (Augustine) ว่า ตามทฤษฎีของนักบุญออกัสติน คำในภาษา ถูกนำมาตั้งชื่อให้กับวัตถุ คำทุกคำมีความหมายที่สัมพันธ์กับการเข้าไปแทนที่ของวัตถุ ตัวอย่างเช่น คำว่า “โต๊ะ” หรือ “ขนมปัง” จะมีความหมายเพราะเข้าไปแทนวัตถุที่เรารู้จัก อย่างไรก็ตาม วิท겐สไตน์มองว่า นักบุญออกัสตินไม่ได้วิเคราะห์ถึงความแตกต่างระหว่างประเภทของคำ เช่น กริยาหรือคำคุณศัพท์ และภาษาตามทฤษฎีของนักบุญออกัสตินมีลักษณะเป็นการสื่อสารที่ตรงไปตรงมาและใช้งานได้ในกรอบที่จำกัด^{๑๒} เขาขวนพิจารณาว่า สมมติว่า แนวคิดทางภาษาของนักบุญออกัสตินถูกต้อง นั่นหมายความว่า ภาษาถูกออกแบบขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารระหว่างช่างก่อสร้าง A และผู้ช่วย B เช่น ช่าง A บอกให้ผู้ช่วย B ไปหยิบยก บล็อก แผ่นคอนกรีต เสาคาน ผู้ช่วย B ก็ส่งบล็อก แผ่นคอนกรีต เสาคาน ตามคำสั่งของช่าง A ตัวอย่างกล่าวข้างต้นสามารถกล่าวได้ว่า ภาษาตามแนวคิดของนักบุญออกัสตินเป็นระบบอย่างหนึ่งแต่ไม่ใช่ทั้งหมดของภาษาเพราะมีขอบเขตการใช้ที่จำกัด^{๑๓}

ต่อมา วิท겐สไตน์กล่าวถึงวิธีการสอนภาษาไว้ว่า ในการฝึกการใช้ภาษา ฝ่ายหนึ่งเรียกคำต่าง ๆ ออกมา อีกฝ่ายเรียกตาม เช่น ครูชี้ไปที่หิน ออกเสียงว่า “หิน” ผู้เรียนจะเรียกวัตถุนั้นตามครูว่า “หิน” การเรียนรู้ภาษาเช่นนี้คล้ายกับเกมสำหรับเรียนรู้ภาษาสำหรับเด็ก ๆ ด้วยเหตุนี้ จึงเรียกกระบวนการเรียนรู้ภาษาดังกล่าวไว้ว่า “เป็นเกมภาษา (Language-game)”^{๑๔} นอกจากนี้ วิท겐สไตน์ได้กล่าวถึงวิธีการสอนภาษาเพิ่มเติมว่า เด็กเมื่อเรียนรู้ภาษา จะต้องเรียนรู้ชุดจำนวนอักษร เช่น A B C ผ่านการท่องจำหรือเรียนรู้อักษรเหล่านี้^{๑๕} ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า วิท겐สไตน์ได้เสนอวิธีการสอนภาษาไว้ ๒ วิธี คือ (๑) การชี้ไปที่วัตถุ (๒) การเรียนรู้ชุดอักษร อย่างไรก็ตาม ประเด็นวิธีการเรียนภาษา ผู้เขียนจะไม่ขอลงรายละเอียดมาก เพราะในที่นี้ มุ่งกล่าวถึงเกมภาษา แต่ที่ต้องกล่าวถึง เพราะคำว่า “เกมภาษา” ปรากฏครั้งแรกในงานเขียนช่วงที่เขาอธิบายวิธีการเรียนรู้ภาษา ดังนั้น ในลำดับต่อไป จะได้กล่าวถึงเกมภาษาของวิท겐สไตน์ตามลำดับดังนี้

^{๑๒} Wittgenstein, L., *Philosophical Investigations*, Translated by G.E.M. Anscombe, 3rd edition, (Oxford: Blackwell Publishing, 2001), pp. 2-3.

^{๑๓} *ibid.*, p. 3.

^{๑๔} *ibid.*, p. 5.

^{๑๕} ดูรายละเอียดใน *ibid.*, pp. 5-6.

๑. ความหมายตามบริบท

วิท겐สไตน์ได้นำพาเข้าสู่แนวคิดเกมภาษาด้วยการตั้งคำถามนำว่า คำในภาษามีความหมายอย่างไร ? อะไรเป็นตัวกำหนดความหมายของคำ หากไม่ใช่ลักษณะของการใช้งานที่มันถูกนำไปใช้ ? วิท겐สไตน์กล่าวว่า คำต่าง ๆ ในภาษามีความหมายแตกต่างกันตามบริบทคล้ายกับเครื่องมือ เช่น คีม เลื่อย เขาเสนอว่า แม้เราจะเรียกอุปกรณ์เหล่านี้ว่า “เครื่องมือ” แต่ละเครื่องมือก็มีหน้าที่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับคำในภาษามีความหมายและหน้าที่ตามการใช้งาน บางคำเป็นชื่อเฉพาะที่บ่งชี้ถึงวัตถุหนึ่ง ๆ โดยตรง ขณะที่บางคำต้องการบริบทเพื่อแสดงความหมาย เขาได้เปรียบเทียบความหมายของคำเหมือนป้ายที่มีเครื่องหมายกำกับเพื่อให้คนอื่นรู้และสามารถเรียกชื่อสิ่งนั้นได้ถูกต้อง นอกจากนี้ วิท겐สไตน์ เน้นย้ำว่า ในทางปรัชญา การทำความเข้าใจความหมายของคำไม่ใช่เพียงพิจารณาความหมายของคำเพียงอย่างเดียว แต่ต้องพิจารณาลักษณะการใช้คำในบริบทต่าง ๆ ด้วย^{๑๖}

ต่อมา วิท겐สไตน์กล่าวต่อไปอีกว่า ในภาษา คำมีหลายประเภทและมีหน้าที่คล้ายคลึงกัน การจัดหมวดหมู่คำจึงขึ้นอยู่กับเป้าหมายการจัดของเรา แม้ภาษาจะประกอบด้วยคำสั่ง แต่ไม่ควรกล่าวว่า ภาษาไม่มีความสมบูรณ์ แต่ควรกล่าวว่า ภาษาของเราไม่สมบูรณ์ สมมติว่า ภาษามีเพียงการสั่งและการตอบว่า “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” ตัวอย่างเช่น Slab (แท่งคอนกรีต) คำนี้สามารถเป็นได้ทั้งคำและประโยค ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการใช้งาน หากอยู่เพียงลำพังก็จะเป็นคำ หากอยู่ร่วมกับกริยาก็คจะเป็นประโยค วิท겐สไตน์อธิบายเพิ่มเติมว่า ประโยคในภาษามีหลายประเภท เช่น ประโยคคำถาม ประโยคคำสั่ง แม้วิธีการใช้ “สัญลักษณ์” “คำ” “ประโยค” ก็มีหลายรูปแบบเช่นกันและไม่ได้ถูกกำหนดไว้ตายตัว เพราะมีรูปแบบใหม่เกิดขึ้นเสมอ ๆ^{๑๗}

๒. ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชีวิต

ต่อมา วิท겐สไตน์ยอมรับว่า การพูดภาษาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชีวิตหรือรูปแบบของชีวิตอย่างหนึ่ง เช่น การให้คำสั่ง การทำตามคำสั่ง การอธิบายลักษณะของวัตถุ การสร้างวัตถุจากคำอธิบาย การรายงานเหตุการณ์ การคาดเดาเกี่ยวกับเหตุการณ์ วิท겐สไตน์กล่าวว่า เมื่อลองเปรียบเทียบความหลากหลายของเครื่องมือที่เราใช้ในภาษากับแนวคิดของนักตรรกวิทยาเกี่ยวกับโครงสร้างของภาษารวมถึงแนวคิดจากผลงานชื่อ *Tractatus Logico-Philosophicus* จะเห็นได้ว่า ภาษามีความหลากหลายเกินกว่าจะจำกัดเพียงแค่รูปแบบเดียว ไม่ว่าจะเป็นคำสั่ง คำถาม หรือการยืนยัน เพราะแต่ละประโยคมีการใช้งานและความหมายที่ต่างกันไปตามบริบทและเจตนาของผู้พูด วิท겐สไตน์สรุปพิจารณาว่า คำถามคืออะไรกันแน่ ? คำถามเป็นเพียงการแสดงออกถึงความไม่รู้ของเรา หรือเป็นความประสงค์ของเรา

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน *ibid.*, pp. 6-7.

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน *ibid.*, pp. 10-11.

ที่ต้องการทราบข้อมูลจากบุคคลอื่น ? หรือ เป็นการสะท้อนถึงความไม่แน่ใจของเรา ? การตะโกนว่า “ช่วยด้วย!” เป็นการบรรยายถึงสภาวะความรู้สึกหรือไม่ ? สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าภาษามีการใช้งานที่หลากหลาย ไม่ได้จำกัดอยู่ในกรอบของรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง นอกจากนี้ วิท겐สไตน์ยังชี้ให้เห็นว่า ภาษาไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสำหรับการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังเป็นภาพสะท้อนของการดำเนินชีวิต และความเข้าใจของเราต่อโลกใบนี้ ไม่ว่าจะในด้านการรับรู้และการแสดงความคิด^{๑๘}

นอกจากนี้ วิท겐สไตน์ยังกล่าวว่า ความหมายของคำไม่ได้หายไปพร้อมกับการไม่ปรากฏของวัตถุ ตัวอย่างเช่น คำว่า “ดาบเอ็กส์คาลิเบอร์ (Excalibur)” เป็นชื่อที่ต้องตามความหมายทั่วไป ดาบเอ็กส์คาลิเบอร์ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวม หากส่วนประกอบต่าง ๆ ถูกแยกออกจากกัน ดาบเอ็กส์คาลิเบอร์ก็จะไม่มี อย่างไรก็ตาม ประโยคที่ว่า “ดาบเอ็กส์คาลิเบอร์มีใบมีดที่คม” ยังคงมีความหมาย แม้ว่า ดาบเอ็กส์คาลิเบอร์จะยังคงสมบูรณ์หรือถูกแยกเป็นชิ้นส่วน ๆ ก็ตาม อย่างไรก็ตาม มีการเข้าใจว่า “ดาบเอ็กส์คาลิเบอร์” เป็นชื่อของวัตถุ วัตถุนี้จะไม่อยู่เพราะดาบเอ็กส์คาลิเบอร์ถูกทำลายในกระบวนการ ชื่อก็จะไม่สอดคล้องกับวัตถุเพราะไม่มีวัตถุ และชื่อจะไร้ความหมาย ประโยคที่ว่า “ดาบเอ็กส์คาลิเบอร์มีใบมีดที่คม” ก็ไร้ความหมายด้วยเช่นกัน วิท겐สไตน์กล่าวว่า การพูดว่า คำไม่มีความหมายหากไม่มีวัตถุใดสอดคล้องกับคำ เป็นการนำ “ความหมาย” ไปใช้อย่างผิดวิธีและเป็นการสร้างความสับสนระหว่างความหมายของชื่อกับเจ้าของชื่อ^{๑๙}

๓. ความคล้ายคลึงในลักษณะครอบครัว

วิท겐สไตน์ชวนพิจารณาว่า คำว่า “เกม” ครอบคลุมกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น เกมกระดาน เกมไพ่ เกมบอล อาจเป็นที่สงสัยว่า มีอะไรที่เหมือนกันในทุกเกมหรือไม่ เพราะมีลักษณะเป็นเกมเหมือนกันทั้งหมด เขากล่าวว่า เราควรสำรวจอย่างละเอียดว่า เกมแต่ละชนิดมีลักษณะเฉพาะอย่างไร ซึ่งสิ่งที่พบในเกมเหล่านี้ คือ ความคล้ายคลึงและความสัมพันธ์ระหว่างกันที่ทำให้เห็นเป็นเครือข่ายของลักษณะทับซ้อนกัน เขาชี้ให้เห็นอีกว่า เมื่อพิจารณาเกมกระดาน เกมไพ่ หรือเกมบอล เราจะพบลักษณะบางอย่างที่คงอยู่และเปลี่ยนแปลงไป โดยไม่มีคุณสมบัติที่เป็นจุดร่วมสำหรับทุกเกม ซึ่งการค้นพบนี้นำไปสู่แนวคิด “ความคล้ายคลึงในครอบครัว (family resemblance)” ของลักษณะที่เชื่อมโยงกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ด้วยเหตุนี้ วิท겐สไตน์กล่าวว่า แนวคิดเรื่องความคล้ายคลึงในครอบครัว ช่วยอธิบายความเชื่อมโยงที่ซับซ้อนระหว่างเกมและสิ่งอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายกัน เช่น การเรียกสิ่งใดว่า “ตัวเลข” เราใช้คำนี้ครอบคลุมถึงความหลากหลายของลักษณะที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย แทนการมีคุณสมบัติเพียงอย่างเดียวที่ตายตัว ดังนั้น แนวคิดความคล้ายคลึงในลักษณะครอบครัวนี้ ชี้ให้เห็นว่า ไม่มีชุดคุณสมบัติใดที่ตายตัว แม้คำว่า “เกม” ก็ไม่ได้มีขอบเขตจำกัด อาจขยายหรือแคบลงตามบริบทการใช้งาน^{๒๐}

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน *ibid.*, pp. 11-12.

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน *ibid.*, pp.19-20.

^{๒๐} ดูรายละเอียดใน *ibid.*, pp. 32-33.

๔. การดำเนินการตามกฎหมาย

วิทเคนส์ไตน์เคยกล่าวไว้ว่า การพูดว่า “กฎจะบอกให้เรารู้ว่าเราต้องทำอะไรในสถานการณ์นี้” หรือ “อะไรก็ตามที่เราสามารถสอดคล้องกับกฎในบางการตีความ” นั้น เป็นคำกล่าวที่ไม่ถูกต้อง เขาเสนอว่า การตีความใด ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นยังคงเต็มไปด้วยความไม่แน่นอน และไม่สามารถกำหนดความหมายที่ชัดเจนได้ การตีความเพียงอย่างเดียวจึงไม่ใช่สิ่งที่ให้คำตอบหรือความหมายที่แท้จริงกับสิ่งที่เราตีความ คำถามที่ตามมาคือ กฎที่แสดงออกมา เช่น ป้ายบอกทาง มีความเกี่ยวข้องอย่างไรกับการกระทำของเรา ? การเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่เราทำและกฎนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร? วิทเคนส์ไตน์ได้ยกตัวอย่างว่า สมมติว่า เราได้รับการสอนให้ตอบสนองต่อป้ายบอกทาง และเราก็ปฏิบัติตามป้ายเหล่านั้นในชีวิตประจำวัน การอธิบายเช่นนี้สามารถชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในเชิงสาเหตุ กล่าวคือ บอกเหตุผลว่า เราทำตามป้ายเพราะอะไร แต่สิ่งนี้ไม่ใช่การอธิบายว่า ป้ายบอกทางนั้นมีความหมายอย่างแท้จริงว่าอย่างไรแน่นอนว่า การทำตามป้ายบอกทางหรือกฎอื่น ๆ นั้นไม่ใช่เพียงแค่การแปลความหมายของกฎ แต่เป็นการกระทำตามระเบียบและธรรมเนียมที่ได้รับการยอมรับในสังคม วิทเคนส์ไตน์ยังอธิบายเพิ่มเติมว่า การทำตามกฎนั้นไม่ใช่เรื่องของการตีความในเชิงนามธรรม แต่เป็นการปฏิบัติที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในชีวิตจริง การรายงานการให้คำสั่ง หรือการทำความเข้าใจคำสั่ง ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมเนียมที่ทำให้เราสามารถทำตามกฎได้ การเข้าใจประโยคหนึ่งจึงไม่ได้หมายถึงเพียงแค่การเข้าใจความหมายของคำในประโยคนั้น แต่หมายถึงการเข้าใจวิธีการใช้ประโยคนั้นในภาษา ซึ่งเป็นทักษะที่เกิดจากการปฏิบัติและการเรียนรู้ วิทเคนส์ไตน์ยังกล่าวต่อไปว่า การกระทำใด ๆ ที่เราทำไม่สามารถถูกกำหนดโดยกฎได้อย่างสมบูรณ์ หากการกระทำทุกอย่างสามารถสอดคล้องกับกฎได้ การกระทำนั้นก็สามารถขัดแย้งกับกฎได้เช่นกัน ดังนั้น การเข้าใจกฎไม่ใช่แค่เรื่องของการตีความ แต่ต้องเป็นการแสดงออกในทางปฏิบัติจริง ไม่ว่าจะเป็นกรณีของการปฏิบัติตามกฎหรือการฝ่าฝืนกฎ ท้ายที่สุด วิทเคนส์ไตน์ชี้ให้เห็นว่า การทำตามกฎไม่ได้หมายความว่าเพียงแค่เราคิดว่าเรากำลังทำตามกฎ แต่เป็นการกระทำที่ต้องได้รับการยอมรับว่าอยู่ในกรอบของธรรมเนียมปฏิบัติในสังคม ดังนั้น การทำตามกฎที่แท้จริงคือการแสดงออกในเชิงพฤติกรรมที่เป็นไปตามกรอบที่ถูกต้อง และการตีความควรถูกจำกัดให้หมายถึงการแทนที่หรือแปรเปลี่ยนการแสดงออกของกฎด้วยรูปแบบที่แตกต่างออกไป การคิดว่าเราทำตามกฎจึงไม่ได้รับประกันว่าเรากำลังทำตามกฎอย่างถูกต้องในทางปฏิบัติ^{๒๑}

วิทเคนส์ไตน์อธิบายว่า การกระทำในชีวิตของเรานั้นไม่สามารถถูกกำหนดด้วยกฎได้อย่างเด็ดขาด เพราะทุกการกระทำสามารถถูกตีความให้สอดคล้องกับกฎได้ หากเรามองผ่านมุมมองใดมุมมองหนึ่งในขณะเดียวกัน การกระทำเดียวกันก็สามารถถูกตีความว่าเป็นการขัดแย้งกับกฎได้เช่นกัน นี่คือการ

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน *ibid.*, pp. 80 -81.

ซับซ้อนที่เกิดขึ้นเมื่อเราพยายามตีความสิ่งต่าง ๆ ซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนเกิดความสับสนในความหมาย วิท겐 สไตน์ชี้ให้เห็นว่า ความเข้าใจกฎไม่ได้อยู่ที่การตีความเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่การแสดงออกในชีวิตจริงผ่านการกระทำอีกด้วย การทำตามกฎหรือฝ่าฝืนกฎนั้นเป็นสิ่งที่ปรากฏออกมาให้เห็นได้จากพฤติกรรมของเรา ไม่ใช่เพียงการอ้างหรือคิดว่าเรากำลังปฏิบัติตามกฎ เขาเตือนว่า เราไม่ควรใช้คำว่า “ตีความ” กับทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการทำตามกฎ เพราะการตีความในที่นี้หมายถึงการเปลี่ยนความหมายหรือการแสดงออกของกฎให้เป็นอย่างที่ต่างออกไป การทำตามกฎจึงเป็นเรื่องของการปฏิบัติจริง มากกว่าการพิจารณาในเชิงนามธรรม การคิดว่า เราทำตามกฎไม่ได้รับรองว่าเราทำตามกฎจริง ๆ สิ่งนี้สะท้อนถึงธรรมชาติที่ไม่แน่นอนของภาษา วิท겐สไตน์เปรียบภาษาเหมือนเส้นทางในเขาวงกต เมื่อเราเดินไปในทิศทางหนึ่ง เราอาจเข้าใจเส้นทางอย่างชัดเจน แต่เมื่อเราเปลี่ยนไปอีกทิศทาง เราอาจรู้สึกหลงทาง หรือไม่เข้าใจสิ่งที่เราเคยคิดว่าชัดเจน นี่แสดงให้เห็นว่า ภาษามีลักษณะที่ยากจะตีความจากมุมมองเดียว สิ่งเดียวกันอาจดูสมเหตุสมผลในมุมมองหนึ่ง แต่เมื่อเปลี่ยนมุมมอง เราอาจพบว่ามันเต็มไปด้วยความไม่ชัดเจน วิท겐สไตน์ยังพูดถึงการตอบสนองต่อคำสั่งและการทำตามกฎว่า เราถูกฝึกฝนให้ปฏิบัติตามในลักษณะเฉพาะ แต่เมื่อแต่ละคนตอบสนองในทางที่แตกต่างกัน ใครจะเป็นฝ่ายถูก? คำถามนี้สะท้อนถึงความซับซ้อนในกระบวนการฝึกฝนความเข้าใจเกี่ยวกับกฎและภาษา ท้ายที่สุด วิท겐สไตน์เน้นย้ำว่า ความสำคัญของการเข้าใจกฎหรือคำสั่งไม่ได้อยู่ที่การนิยามคำเหล่านั้นด้วยถ้อยคำที่ชัดเจน แต่คือการเรียนรู้ผ่านการใช้งานจริง เช่น การฝึกฝน การสังเกต และการทำตามตัวอย่าง กระบวนการนี้ช่วยให้เราเข้าใจการใช้คำในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดีขึ้น ความหมายของภาษาจึงปรากฏชัดเจนผ่านการกระทำและการใช้งาน มากกว่าการให้คำนิยามเป็นข้อความเท่านั้น การเรียนรู้วิธีใช้คำในบริบทจริงจึงเป็นหัวใจสำคัญของการเข้าใจภาษาและความหมาย^{๒๒}

จากที่กล่าวมาสรุปความได้ว่า เกมภาษาตามแนวคิดของวิท겐สไตน์มี ๔ ประเด็นหลัก ได้แก่ (๑) ความหมายตามบริบท ความหมายของคำในภาษาขึ้นอยู่กับการใช้งานในบริบทต่าง ๆ คล้ายกับเครื่องมือที่ทำหน้าที่ต่างกันตามการใช้งาน คำบางคำอาจสื่อถึงวัตถุโดยตรง ขณะที่บางคำต้องการบริบทเพื่อแสดงความหมาย ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจคำต้องพิจารณาการใช้งาน ไม่ใช่พิจารณาเฉพาะนิยามของคำเพียงอย่างเดียว (๒) ภาษาคือส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชีวิต วิท겐สไตน์ยอมรับว่าการใช้ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบชีวิตที่สัมพันธ์กับกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การให้คำสั่ง การตอบสนองต่อคำสั่ง การรายงาน หรือการอธิบายเหตุการณ์ นอกจากนี้ ภาษาไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังสะท้อนวิธีการรับรู้โลกและการแสดงออกถึงความคิด (๓) ความคล้ายคลึงกันในลักษณะครอบครั วิท겐สไตน์ชี้ว่า คำบางคำ เช่น เกม ครอบคลุมกิจกรรมที่หลากหลายมีความคล้ายคลึงกันเป็นเครือข่าย ไม่มีคุณสมบัติ

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน *ibid.*, pp. 81 – 83.

เดียวที่ครอบคลุมทั้งหมด แต่ความหมายของคำจะขึ้นอยู่กับบริบทการใช้งานในสถานการณ์ต่าง ๆ (๔) การดำเนินการตามกฎหมาย การทำตามกฎหมายไม่ได้หมายถึงเพียงการตีความตามกฎหมายอย่างเป็นนามธรรม แต่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกของการปฏิบัติจริง การทำตามกฎหมายจึงเป็นการแสดงออกผ่านการกระทำในสถานการณ์จริง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในกฎนั้น ๆ มากกว่าแค่การตีความ

เคนเนธ (Kenneth) กล่าวว่า แม้แนวคิดเกมภาษาของวิทเจนสไตน์จะเป็นแนวคิดที่สำคัญและเป็น ที่ถกเถียงกันมากที่สุดในวงการปรัชญาภาษา แต่ต้องยอมรับว่า แนวคิดเกมภาษายังคงมีข้อบกพร่องที่ควร ได้รับการพิจารณาทบทวนใหม่เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์^{๒๓} คำของเคนเนธ อาจสะท้อนให้เห็นว่า แนวคิด เกมภาษาไม่ใช่แนวคิดสมบูรณ์ จะอย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมองว่า แม้แนวคิดเกมภาษาจะมีข้อบกพร่อง แต่ก็ มีประโยชน์ในแง่การให้คำอธิบายคำศัพท์ “ธรรมจักขุ” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่จะกล่าวกันต่อไป

การอธิบายคำศัพท์ “ธรรมจักขุ” ผ่านแนวคิดเกมภาษาของลุดวิก วิทเจนสไตน์

ในการอธิบายคำศัพท์ “ธรรมจักขุ” ผ่านแนวคิดเกมภาษาของลุดวิก วิทเจนสไตน์ แบ่งเนื้อหา ออกเป็น ๒ ส่วน คือ (๑) ธรรมจักขุในคัมภีร์พุทธศาสนา (๒) การอธิบายคำศัพท์ธรรมจักขุผ่านแนวคิด เกมภาษาของลุดวิก วิทเจนสไตน์ ดังนี้

ธรรมจักขุในคัมภีร์พุทธศาสนา

คัมภีร์พระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๓ ชั้นหลัก ได้แก่ (๑) พระไตรปิฎก (๒) อรรถกถา (๓) ฎีกา คัมภีร์ ๓ ประเภทนี้มีความสัมพันธ์กันและเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน กล่าวคือ พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์แม่บท คำสอน อรรถกถาเป็นคัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎก ฎีกาเป็นคัมภีร์อธิบายอรรถกถา บางครั้งก็อธิบาย พระไตรปิฎกในกรณีที่อรรถกถาไม่ได้อธิบายไว้ ผู้เขียนได้สำรวจคำว่า “ธรรมจักขุ” ในคัมภีร์พระพุทธ- ศาสนา พบว่า ธรรมจักขุมีหลากหลายความหมายดังนี้

๑. ธรรมจักขุในพระไตรปิฎก

สรทสุตรระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง โสตาปัตติมรรคที่ทำหน้าที่ละสังโยชน์ ๓ ประการ ได้แก่ สักกายทิฏฐิ คือ ความสำคัญผิดในขั้น ๕ ว่าเป็นตัวตน วิจิกิจณา คือ ความสงสัยในพระรัตนตรัย ไตรสิกขา และสัสสัพพปราคาส คือ ความยึดมั่นในศีลพรตอันเป็นข้อปฏิบัติที่ผิด ดังข้อความที่ว่า “เมื่อธรรมจักขุที่ปราศจากธุลี ปราศจากมลทินเกิดแก่อริยสาวก พร้อมกับการเกิดขึ้นแห่งทัสสนะ อริยสาวกย่อมละสังโยชน์ ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่าเป็นตัวของตน) วิจิกิจณา (ความลังเล สงสัย) และสัสสัพพปราคาส (ความถือมั่นศีลพรต)”^{๒๔}

^{๒๓} Agetue, K. N., “Wittgenstein’s concept of language game: A critical discourse”, *Abraka Humanities Review*, Vol. 12 No. 1 (2022): 106.

^{๒๔} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๕/๓๒๘.

๒. ธรรมจักขุในอรรถถา

อรรถถาสมันตปาสาทิกา (ช่วงอธิบายพิมพ์สารสมาคมถา) ระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง โสตาปัตติมรรคญาณ ดังข้อความที่ว่า “คำว่า ธรรมจักขุ (ธมมจักขุ) หมายถึง โสตาปัตติมรรคญาณ”^{๒๕} คล้ายกับอรรถถาที่มณิกายสีลขันธวรรค (ช่วงอธิบายอัมพัฏฐสูตร) ที่ระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง โสตาปัตติมรรค ดังข้อความที่ว่า “คำว่า ธรรมจักขุ นี้ท่านประสงค์เอาโสดาปัตติมรรค ดังนั้น เพื่อจะแสดงถึงอาการของการเกิดขึ้นแห่งธรรมจักขุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับไปเป็นธรรมดา”^{๒๖} นอกจากนี้ อรรถถาที่มณิกายสีลขันธวรรค (ช่วงอธิบายสามัญญผลสูตร) ยังระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๓ ประการ คือ โสตาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค ดังข้อความที่ว่า “คำว่า ธรรมจักขุ ได้แก่ จักขุในธรรมทั้งหลาย...เป็นชื่อของมรรค ๓”^{๒๗} ส่วนอรรถถา สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรคระบุเพิ่มเติมอีกว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรคจิต ๓ ผลจิต ๓ ดังข้อความที่ว่า “ธรรมจักขุ ได้แก่ มรรคจิต ๓ ประการ ผลจิต ๓ ประการ”^{๒๘} และอรรถถาสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค (ช่วงอธิบายราหุโลวาหสูตร) ระบุเพิ่มเติมอีกว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๔ ประการ ผล ๔ ประการ ดังข้อความที่ว่า “คำว่า ธรรมจักขุ ความว่า มรรค ๔ ประการ ผล ๔ ประการ บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นธรรมจักขุ”^{๒๙}

๓. ธรรมจักขุในฎีกา

สันตปกาสินี มหาวรรคฎีกา (ช่วงอธิบายมหาปทานสูตร) ระบุว่า ธรรมจักขุ ในพรหมายสูตร หมายถึง มรรค ๓ ประการเบื้องต้น ในจุฬาราลูวาหสูตร หมายถึง อาสวัชยญาณ แต่ในมหาปทานสูตรนี้ ประสงค์เอาโสดาปัตติมรรค^{๓๐} ในขณะที่ธรรมสังคณัมฎีกา (ช่วงอธิบายอุปาทาภาชนียถา) ระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง การเห็นสัจจะ ๔ ประการ^{๓๑}

จะเห็นได้ว่า ในพระไตรปิฎก สรทสูตรระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง โสตาปัตติมรรคซึ่งทำหน้าที่ละสังโยชน์ ๓ ประการ ในขณะที่อรรถถาให้คำนิยาม “ธรรมจักขุ” แตกต่างกันไป บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง โสตาปัตติมรรคเท่านั้น บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๓ ประการเบื้องต้น คือ โสตาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง

^{๒๕} วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๕๖/๓๗.

^{๒๖} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒๘๘/๓๖๘.

^{๒๗} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒๕๓/๓๑๕.

^{๒๘} ส.สพ.อ. (ไทย) ๓/๑/๒.

^{๒๙} ส.สพ.อ. (ไทย) ๓/๑๒๑/๖๑.

^{๓๐} ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๒/๗๕-๖/๘๖.

^{๓๑} อภิ.สง.มุล.ฎีกา (บาลี) -/๕๙๖/๑๗๗.

มรรค ๓ ประการเบื้องต้น คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรคและผล ๓ ประการเบื้องต้น คือ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๔ ประการ คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค และ ผล ๔ ประการ คือ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตตผล ส่วนฎีกาก็เช่นเดียวกัน คือ บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๓ ประการเบื้องต้น และ ผล ๓ ประการเบื้องต้น บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง การเห็นธรรม คือ อริยสัจ ๔ ประการ บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ เป็นชื่อของอาสวักขยญาณ อย่างไรก็ตาม อาจมีข้อวิพากษ์ได้ว่า คำศัพท์ ธรรมจักขุ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีความหมายที่ไม่ชัดเจนและขาดความเป็นภววิสัย (objective) ซึ่งนำไปสู่การตั้งคำถามได้ว่า พุทธศาสนาต้องการให้คำศัพท์นี้มีความหมายอย่างไรแน่ ดังนั้น เพื่อปกป้องข้อวิพากษ์ดังกล่าว จึงมีความประสงค์จะอธิบายคำศัพท์ “ธรรมจักขุ” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ด้วยแนวคิดเกมภาษาดังที่จะกล่าวต่อไป

การอธิบายคำศัพท์ “ธรรมจักขุ” ผ่านแนวคิดเกมภาษาของลุดวิก วิท겐สไตน์

๑. ความหมายตามบริบท

คำศัพท์ “ธรรมจักขุ” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีความหมายหลายอย่าง บางแห่งหมายถึง โสดาปัตติมรรค บางแห่ง หมายถึง มรรค ๓ บางแห่ง หมายถึง มรรค ๓ ผล ๓ บางแห่ง หมายถึง มรรค ๔ ผล ๔ หากกล่าวตามแนวคิดเกมภาษาของวิท겐สไตน์ที่ว่า คำในภาษามีความหมายตามบริบทการใช้งาน อาจกล่าวได้ว่า ธรรมจักขุ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีความหมายตามบริบทการใช้งาน ตัวอย่างเช่น (๑) อรรถกถาสมันตปาสาทิกา (ช่วงอธิบายพิมพ์ิสารสมาคมกถา) ระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง โสดาปัตติมรรคญาณ^{๓๒} ทั้งนี้เพราะธรรมจักขุในบริบทนี้ใช้กับพระเจ้าพิมพ์ิสารผู้ได้สดับอนุพุพพิกาจากพระพุทธเจ้าแล้วบรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระโสดาบันพร้อมกับบริวาร ๑๑,๐๐๐ คน ณ สวนตาลหนุ่ม^{๓๓} ส่วน (๒) อรรถกถาที่ฆนิกายสีลขันธวรรค (ช่วงอธิบายสามัญญผลสูตร) ระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๓ ประการ คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค^{๓๔} ทั้งนี้เพราะธรรมจักขุในบริบทนี้เป็นความประสงค์ของพระอรรถกถาจารย์ที่ต้องการจะอธิบายว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๓ และอธิบายเพิ่มเติมอีกว่า ธรรมจักขุในบริบทของสามัญญผลสูตรนี้ หมายถึง โสดาปัตติมรรคเท่านั้น เหตุผลที่พระอรรถกถาจารย์ต้องนิยามธรรมจักขุในสามัญญผลสูตร หมายถึง โสดาปัตติมรรค เพราะต้องการจะชี้แจงว่า หากพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ทำปิตุฆาตกรรมคือการปลงพระชนม์พระราชาบิดา พระองค์จะสำเร็จเป็น พระโสดาบัน ในขณะที่ (๓) อรรถกถาสังยุตตนิกายสฬายตนวรรค (ช่วงอธิบายราหุลวาทสูตร)

^{๓๒} วิ.ม.อ. (ไทย) ๓/๕๖/๓๗.

^{๓๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗-๖๘.

^{๓๔} ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒๕๓/๓๑๕.

ระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๔ ประการ ผล ๔ ประการ^{๓๕} ทั้งนี้เพราะธรรมจักขุในบริบทนี้ใช้กับ พระราहुล ผู้สนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้าในหัวข้อเรื่องความเป็นไตรลักษณ์อายตนะภายใน-ภายนอก แล้วได้บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์^{๓๖}

จะเห็นได้ว่า ธรรมจักขุในคัมภีร์พุทธศาสนาเป็นคำที่ถูกนำไปใช้ตามบริบทต่าง ๆ มีลักษณะสัมพัทธ์ (relative) กับปัจเจกบุคคล กล่าวคือ หากในบริบทนั้น บุคคลผู้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน ธรรมจักขุ จะหมายถึง โสดาปัตติมรรค หากในบริบทนั้น บุคคลผู้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ธรรมจักขุ จะหมายถึง มรรค ๔ ผล ๔

๒. ภาษาคือส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชีวิต

วิท겐สไตน์กล่าวว่า ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมหรือรูปแบบของชีวิต และสะท้อนถึงความ เป็นเกม เช่น การออกคำสั่งและการเชื่อฟังคำสั่ง การบรรยายลักษณะของวัตถุ หรือการให้ข้อมูลขนาด ของวัตถุ การสร้างวัตถุตามคำอธิบาย การรายงานเหตุการณ์ การคาดเดาเกี่ยวกับเหตุการณ์^{๓๗} คำศัพท์ “ธรรมจักขุ” ในคัมภีร์พุทธศาสนาอาจมองได้ว่า เป็นคำศัพท์ที่สะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรมหรือรูปแบบ ของชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรมของผู้ปฏิบัติธรรม ไม่ใช่คำศัพท์ที่ใช้เพื่ออธิบายแนวคิดเชิงทฤษฎี เพียงอย่างเดียว ตัวอย่างเช่น พระ ก. ปฏิบัติธรรมในป่าเป็นระยะเวลานาน ๑๐ ปี ภายหลัง ท่านบารมี แก่กล้า จนสามารถบรรลุธรรมได้ในที่สุดหรือได้ธรรมจักขุนั่นเอง คำว่า ธรรมจักขุ ที่สัมพันธ์กับชีวิต ของพระ ก. สามารถสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวชีวิตของท่านตลอดระยะเวลา ๑๐ ปี ได้ว่า พระ ก. เมื่อบวช เข้ามาในพุทธศาสนา มีความตั้งใจจะปฏิบัติธรรม จึงปลีกวิเวกไปอยู่ในป่าเพียงลำพัง บำเพ็ญเพียร อย่างแรงกล้า ฉันทน้อย นอนน้อย เจริญสตอย่างต่อเนื่อง พิจารณาสรรพสิ่งโดยความเป็นไตรลักษณ์ บางที ก็ถูกมารเข้ามาผจญจนแทบจะเอาตัวไม่รอด แต่ในท้ายที่สุด ท่านก็สามารถบรรลุธรรมได้สำเร็จ

๓. ความคล้ายคลึงในลักษณะครอบครัว

วิท겐สไตน์กล่าวว่า หากพิจารณาเกม เช่น เกมกระดาน เกมไพ่ เกมบอล จะพบว่า เกมเหล่านั้น มีความคล้ายคลึงกันในหลาย ๆ ด้าน แต่ละเกมไม่เหมือนกันอย่างสิ้นเชิง มีลักษณะซับซ้อนกัน ซึ่งบางครั้ง คล้ายคลึงกันโดยรวม บางครั้งคล้ายคลึงกันในรายละเอียด วิท겐สไตน์ชี้ให้เห็นว่า ความคล้ายคลึงกัน เหล่านี้สามารถเปรียบได้กับ “ความคล้ายคลึงกันในครอบครัว” ที่สมาชิกในครอบครัวอาจมีลักษณะ ต่าง ๆ เช่น รูปร่าง สีตา หรือท่าทาง ที่ทับซ้อนกันในลักษณะเดียวกัน ซึ่งเกมก็เป็นเช่นเดียวกัน^{๓๘} คำศัพท์

^{๓๕} ส.สพ.อ. (ไทย) ๓/๑๒๑/๖๑.

^{๓๖} ส.สพ.อ. (ไทย) ๑๘/๑๒๑/๑๔๗.

^{๓๗} Wittgenstein, L., *Philosophical Investigations*, Translated by G.E.M. Anscombe, 3rd edition, (Oxford: Blackwell Publishing, 2001), p. 11.

^{๓๘} ดูรายละเอียดใน Ibid., pp. 31-32.

“ธรรมจักขุ” ในคัมภีร์พุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน เราแปลกันว่า ธรรมจักขุ หมายถึง ดวงตาเห็นธรรม เมื่อพิจารณาอย่างผิวเผินดูเหมือนว่า ธรรมจักขุไม่ได้มีความหมายลึกซึ้งเลย จะอย่างไรก็ตาม เมื่อธรรมจักขุถูกนำไปใช้บริบทต่าง ๆ ธรรมจักขุกลับมีความหมายตามบริบท บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง โสตาปัตติมรรค บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๓ บางแห่ง ระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๓ ผล ๓ บางแห่งระบุว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๔ ผล ๔ หากพิจารณาความหมายของคำศัพท์ ธรรมจักขุ ในบริบทต่าง ๆ ดูเหมือนจะมีความคล้ายคลึงกันแทบจะค้นหาความแตกต่างกันไม่ได้เลยทีเดียว เพราะหมายถึงการบรรลุธรรมหรือดวงตาเห็นธรรมเช่นเดียวกัน จะอย่างไรก็ตาม หากวิเคราะห์ในเชิงลึก จะพบว่า ธรรมจักขุในบริบทต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ หากธรรมจักขุในบริบทหนึ่ง หมายถึง โสตาปัตติมรรค ก็จะหมายถึงบุคคลผู้บรรลุโสตาปัตติมรรคสามารถละสังโยชน์ ๓ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สลัทธพตปรามาส ได้ หากธรรมจักขุในอีกบริบทหนึ่ง หมายถึง สกทาคามีมรรค ก็จะหมายถึงบุคคลผู้บรรลุ สกทาคามีมรรค สามารถบรรเทาโรคะ โทสะ โมหะให้เบาบางได้ หากธรรมจักขุใน อีกบริบทหนึ่ง หมายถึง อนาคามีมรรค ก็จะหมายถึงบุคคลผู้บรรลุอนาคามีมรรคสามารถละกามราคะ ปฏิฆะได้ หากธรรมจักขุในอีกบริบทหนึ่ง หมายถึง อรหัตตมรรค ก็จะหมายถึงบุคคลผู้บรรลุสามารถละ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชาได้ มาถึงตรงนี้ อาจกล่าวได้ว่า ธรรมจักขุเมื่อพิจารณาตามบริบทต่าง ๆ จะพบว่า ธรรมจักขุมีความหมายแตกต่างกันตามระดับการบรรลุธรรม แต่ในความแตกต่างกันนี้ ยังพบความคล้ายคลึงกันคือ ลักษณะของสภาวะธรรมที่จัดกิเลสเหมือนกัน

๔. การดำเนินตามกฎ

ธรรมจักขุ หมายถึง ดวงตาเห็นธรรมหรือการบรรลุธรรม โดยธรรมจักขุไม่ได้เกิดจากการคิดในเชิงปรัชญาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากการปฏิบัติธรรมเช่นเดียวกับที่วิทเกนส์ไตน์กล่าวว่า การเข้าใจกฎ ไม่ใช่เรื่องของสติปัญญาในเชิงนามธรรม แต่เป็นผลจากการปฏิบัติในชีวิตจริง^{๓๙} นอกจากนี้ วิทเกนส์ไตน์กล่าวว่า ภาษาเป็นเหมือนเส้นทางในเขาวงกต เมื่อเราเข้ามาจากด้านหนึ่ง เราจะเข้าใจเส้นทาง หากเข้ามาอีกด้านหนึ่ง กลับไม่รู้เส้นทางเลย^{๔๐} หมายความว่า การตีความภาษาอาจทำให้เข้าใจความหมายอย่างหนึ่ง แต่อาจมีความหมายอีกอย่างหนึ่งซ่อนอยู่ ส่วนธรรมจักขุในคัมภีร์พุทธศาสนาเป็นคำศัพท์ประเพณีติดตะ (เพราะอยู่ในหมวดปรมัตถสังขยา) ไม่จำเป็นต้องตีความ ทั้งนี้เพราะสามารถเข้าใจได้ว่า ธรรมจักขุ หมายถึง ดวงตาเห็นธรรมหรือการบรรลุธรรมในระดับต่าง ๆ จะอย่างไรก็ตาม เมื่อธรรมจักขุถูกนำไปใช้ในบริบทต่าง ๆ ธรรมจักขุ จะมีความหมายสัมพันธ์กับบริบทขึ้นมาทันที ดังที่กล่าวที่ไปแล้ว แม้จะตีความธรรมจักขุ ตามที่ปรากฏในบริบทหนึ่งแล้วพบว่า ธรรมจักขุ หมายถึง โสตาปัตติมรรค แต่เมื่อตีความธรรมจักขุในอีก

^{๓๙} Ibid., p. 81.

^{๔๐} Ibid., p. 82.

บริบทหนึ่งก็อาจจะพบว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๓ ผล ๓ หรือตีความธรรมจักขุในอีกบริบทหนึ่งก็อาจจะพบว่า ธรรมจักขุ หมายถึง มรรค ๔ ผล ๔ อาจกล่าวได้ว่า คำศัพท์ “ธรรมจักขุ” มีความหมายอย่างหนึ่งในบริบทหนึ่งและมีความหมายอีกอย่างหนึ่งในบริบทหนึ่ง อย่างไรก็ตามก็อาจมีข้อโต้แย้งว่า ธรรมจักขุเป็นคำศัพท์ประเภทนี้ตั้งแต่เหตุใดจึงต้องตีความอีกเล่า ข้อโต้แย้งนี้อาจตอบได้ว่า ธรรมจักขุเมื่อพิจารณาเฉพาะความหมาย ไม่จำเป็นต้องตีความ เพราะหมายถึงการบรรลุธรรม แต่ถ้าธรรมจักขุถูกนำไปใช้ในบริบทต่าง ๆ สัมพันธ์กับบุคคลผู้ปฏิบัติธรรม แน่แน่นอนว่า บุคคลเหล่านั้นย่อมบรรลุธรรมในระดับแตกต่างกัน ฉะนั้น เมื่อเราศึกษาธรรมจักขุในบริบทต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องตีความเพื่อทราบว่า ธรรมจักขุในบริบทต่าง ๆ สื่อถึงการบรรลุธรรมระดับใดกันแน่

บทสรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมด สรุปใจความสำคัญได้ว่า ในผลงานชิ้นสุดท้าย Philosophical Investigations ลุดวิก วิท겐สไตน์ ได้นำเสนอแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับภาษา ผ่านการวิพากษ์แนวคิดดั้งเดิมของนักบุญอ็อกสติน ซึ่งมองว่า คำในภาษาเป็นตัวแทนของวัตถุ และแต่ละคำมีความหมายสัมพันธ์กับสิ่งที่มันแทน อย่างไรก็ตาม วิท겐สไตน์ชี้ให้เห็นข้อจำกัดของแนวคิดนี้โดยกล่าวว่าแนวคิดของอ็อกสตินไม่สามารถอธิบายถึงประเภทคำที่หลากหลายหรือบริบทที่ซับซ้อนของการใช้ภาษา เช่น กริยา คำคุณศัพท์ หรือประโยคที่ไม่ได้มีหน้าที่บ่งชี้วัตถุโดยตรง และวิท겐สไตน์เสนอแนวคิด “เกมภาษา (Language-game)” ดังนี้ คือ

๑) ความหมายตามบริบท วิท겐สไตน์มองว่า ความหมายของคำไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวคำอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับการใช้งานในบริบท เช่นเดียวกับเครื่องมือที่มีหน้าที่ต่างกันในสถานการณ์ต่าง ๆ การทำความเข้าใจภาษาจึงต้องพิจารณาการใช้งานในบริบทที่เกี่ยวข้อง เขาชี้ให้เห็นว่า ประโยคหรือคำใด ๆ ในภาษาอาจมีรูปแบบการใช้งานที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงได้เสมอ

๒) ภาษาคือส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชีวิต วิท겐สไตน์กล่าวว่า การใช้ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชีวิต เช่น การให้คำสั่ง การถามคำถาม การรายงานเหตุการณ์ หรือการอธิบายสิ่งต่าง ๆ เขาเน้นว่า ภาษามีความหลากหลายเกินกว่าจะจำกัดอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เพราะแต่ละประโยคมีความหมายตามเจตนาและบริบทของผู้พูด นอกจากนี้ ภาษาไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสื่อสาร แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่สะท้อนความเข้าใจต่อโลกและชีวิต

๓) ความคล้ายคลึงในลักษณะครอบครัว วิท겐สไตน์อธิบายว่า คำว่า “เกม” เป็นตัวอย่างของแนวคิด “ความคล้ายคลึงในครอบครัว (family resemblance)” ซึ่งหมายถึงการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่มีลักษณะบางอย่างคล้ายคลึงกันโดยไม่มีจุดร่วมที่ตายตัว เช่น เกมกระดาน เกมไพ่ และเกมบอล แม้จะไม่มีคุณสมบัติเดียวกันทั้งหมด แต่ลักษณะเหล่านี้เชื่อมโยงกันในลักษณะเครือข่ายที่ซับซ้อน แนวคิดนี้ช่วยอธิบายว่าคำในภาษามีขอบเขตและการใช้งานที่เปลี่ยนแปลงได้ตามบริบท

๔) การดำเนินการตามกฎหมาย วิทเคนสไตน์มองว่า การทำตามกฎหมายไม่ใช่เรื่องของความดีความงามในเชิงนามธรรม แต่เป็นผลจากการปฏิบัติในชีวิตจริง ตัวอย่างเช่น การอ่านป้ายบอกทางไม่ได้ขึ้นอยู่กับความดีความหมายของป้าย แต่เป็นการกระทำที่สะท้อนธรรมเนียมที่เราเรียนรู้ในสังคม เขายังเน้นว่าการกระทำใด ๆ ไม่สามารถกำหนดได้อย่างเด็ดขาดด้วยกฎ เพราะกฎสามารถถูกตีความได้หลากหลายตามมุมมอง การทำตามกฎที่แท้จริงจึงเป็นการปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับในบริบทของสังคม วิทเคนสไตน์สรุปว่า การเข้าใจกฎและภาษาขึ้นอยู่กับการใช้งานจริงในชีวิต มากกว่าการให้คำนิยามหรือการตีความเพียงอย่างเดียว

เมื่ออธิบายคำศัพท์ “ธรรมจักร” ในคัมภีร์พุทธศาสนาด้วยแนวคิดเกมภาษา สามารถอธิบายได้ว่า

๑) ความหมายตามบริบท คำศัพท์ “ธรรมจักร” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีความหมายตามบริบท เช่น อรรถกถาสมันตปาสาทิการะบุว่า ธรรมจักร หมายถึง โสดาปัตติมรรคญาณ ทั้งนี้เพราะธรรมจักรในบริบทนี้ใช้กับพระเจ้าพิมพิสารผู้ได้สดับอนุพุทธิกถาจากพระพุทธเจ้าแล้วบรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระโสดาบันพร้อมกับบริวาร ๑๑,๐๐๐ คน ณ สวนตาลหนุ่ม ส่วนอรรถกถาสังยุตตนิกายสฬายตนวรรคระบุว่า ธรรมจักร หมายถึง มรรค ๔ ประการ ผล ๔ ประการ ทั้งนี้เพราะธรรมจักรในบริบทนี้ใช้กับพระราहु ผู้สนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้าในหัวข้อเรื่องความเป็นไตรลักษณ์อายตนะภายใน-ภายนอกแล้วได้บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์^{๔๑}

๒) ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชีวิต คำศัพท์ “ธรรมจักร” ในคัมภีร์พุทธเป็นคำศัพท์ที่สะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรมหรือรูปแบบของชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรมของผู้ปฏิบัติธรรม ไม่ใช่คำศัพท์ที่ใช้เพื่ออธิบายแนวคิดเชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว

๓) ความคล้ายคลึงในลักษณะครอบครั คำศัพท์ “ธรรมจักร” ในคัมภีร์พุทธศาสนา ดูเหมือนไม่ได้มีความหมายลึกซึ้ง แต่เมื่อถูกนำไปใช้ในบริบทต่าง ๆ กลับมีความหมายหลายนัย เช่น บางแห่งระบุว่า ธรรมจักร หมายถึง โสดาปัตติมรรค บางแห่งระบุว่า ธรรมจักร หมายถึง มรรค ๓ บางแห่งระบุว่า ธรรมจักร หมายถึง มรรค ๓ ผล ๓ บางแห่งระบุว่า ธรรมจักร หมายถึง มรรค ๔ ผล ๔ และเมื่อพิจารณาความหมายของคำศัพท์ ธรรมจักร ในบริบทต่าง ๆ ดูเหมือนจะมีความคล้ายคลึงกันแทบจะค้นหาความแตกต่างกันไม่ได้เลยทีเดียวเพราะหมายถึงการบรรลุธรรมเช่นเดียวกัน แต่ถ้าวิเคราะห์โดยละเอียดจะพบว่า ธรรมจักรในบริบทต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ หากธรรมจักรในบริบทหนึ่ง หมายถึง โสดาปัตติมรรค ก็จะหมายถึงบุคคลผู้บรรลุโสดาปัตติมรรคสามารถละสังโยชน ๓ ได้ หากธรรมจักรในอีกบริบทหนึ่ง หมายถึง สกทาคามีมรรค ก็จะหมายถึงบุคคลผู้บรรลุสกทาคามีมรรคสามารถบรรเทาโรคโทสะ โมหะให้เบาบางได้ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ธรรมจักรมีความหมายแตกต่างกันตามระดับการบรรลุธรรม แต่ในความแตกต่างกันนี้ ยังพบความคล้ายคลึงกันคือ ลักษณะของสภาวะธรรมที่ขจัดกิเลสเหมือนกัน

^{๔๑} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๒๑/๑๔๗.

๔) การดำเนินตามกฎ ธรรมจักขุในคัมภีร์พุทธศาสนาหมายถึง ดวงตาเห็นธรรม หรือการบรรลุธรรม ซึ่งเป็นผลจากการปฏิบัติธรรม ไม่ใช่เพียงการคิดวิเคราะห์ในเชิงปรัชญา เช่นเดียวกับแนวคิดของ วิท겐สไตน์ที่มองว่าความเข้าใจกฎเกิดจากการปฏิบัติในชีวิตจริงมากกว่าการตีความในเชิงนามธรรม นอกจากนี้ เขายังเปรียบเทียบว่า ภาษาเหมือนเส้นทางในเขาวงกต คำศัพท์ว่า “ธรรมจักขุ” จัดอยู่ใน คำศัพท์ประเภทนี้ด้วย ซึ่งมีความหมายชัดเจนและไม่จำเป็นต้องตีความเพิ่มเติม โดยความหมายหลัก ของธรรมจักขุ คือ การบรรลุธรรมในระดับต่าง ๆ อย่างไรก็ดี เมื่อธรรมจักขุถูกนำไปใช้ในบริบทอื่น ๆ ความหมายอาจเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท เช่น ในบางกรณีอาจหมายถึงโศดาปัตติมรรค ในขณะที่ในบริบท อื่นอาจหมายถึงมรรค ๓ ผล ๓ หรือ มรรค ๔ ผล ๔ ดังนั้น การตีความธรรมจักขุในบริบทต่าง ๆ จึงเป็น สิ่งที่จำเป็น เพราะช่วยให้เข้าใจว่า ธรรมจักขุในแต่ละบริบทสื่อถึงการบรรลุธรรมระดับใด

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ-
มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- _____. ธรรมสังคณีนุสฐิติกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____. สุมงคลวิลาสินยา นาม ที่มณีกายภูฏกถาย สิลกชนธวคควณณนา (ปจโม ภาโค).
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๒.
- _____. อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ภาค ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.
- _____. อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ที่มณีกาย สิลขันธวรรค. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- _____. อรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค-มหาวรรคควณณนา
สารัตถ์ปกาสินี ภาค ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- Agetue, K. N. “Wittgenstein’s concept of language game: A critical discourse”. *Abraka
Humanities Review*. Vol.12 No. 1 (2022): 106-114.
- Amberg, J. S., & Vause, D. J. *American English: History, Structure, and Usage*. Cambridge:
Cambridge University Press, n.d..
- Wittgenstein, L. *Philosophical Investigations*. Translated by G.E.M. Anscombe. 3rd edition.
Oxford: Blackwell Publishing, 2001.

- Xia, Y. “A Comparative Analysis of Early and Late Ludwig Wittgenstein’s Philosophical Thoughts”. **Proceedings of the 2nd International Conference on Social Psychology and Humanity Studies**, (2024): 38-42.
- Yule, G. **The Study of Language**. 4th ed.. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy. “**Ludwig Wittgenstein**”. [Online]. Available: from <https://plato.stanford.edu/entries/wittgenstein/> [October 31, 2024].

ผลการใช้แบบฝึกทักษะร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ
เทคนิคการอ่าน KWL-Plus ที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษ
เพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสุเหร่าทางควาย
The Effects of Skill Exercises Integrated with Cooperative Learning
Using the KWL-Plus Reading Technique on the English Reading
Comprehension Skills of the Fourth Grade Students
at Surao Thang Kwai School

ณัฐชา นีละไพจิตร*

Natcha Neelapaijit

กิตติศักดิ์ ลักษณา**

Kittisak Laksana

ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ประเทศไทย

Department of Curriculum and Instruction, Faculty of Education Ramkhamhaeng University, Thailand

E-mail: natshy18@gmail.com

Received: December 30, 2024

Revised: January 16, 2025

Accepted: January 18, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อเปรียบเทียบทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ (๒) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนสุเหร่าทางควาย สำนักงานเขตประเวศ สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน ๒๕ คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ (๑) แผนการจัดการเรียนรู้การอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus

* นางสาวณัฐชา นีละไพจิตร Miss Natcha Neelapaijit นิสิตปริญญาโท ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง Student Master of Art Department of Curriculum and Instruction, Faculty of Education, Ramkhamhaeng University

** ผศ.ดร.กิตติศักดิ์ ลักษณา Asst.Prof.Dr.Kittisak Laksana ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

ร่วมกับแบบฝึกทักษะ (๒) แบบฝึกทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ (๓) แบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ (๔) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้เทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ โดยวิเคราะห์ข้อมูลสถิติเชิงบรรยาย ประกอบด้วยค่าเฉลี่ยคะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ และเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยจากแบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ โดยใช้สถิติ t-test แบบ Dependent ผลการวิจัยพบว่า (๑) นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ มีทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (๒) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๙๗ และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๑๖

คำสำคัญ : การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ; เทคนิคการอ่าน KWL-Plus; แบบฝึกทักษะ;
การอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ

Abstract

The research aimed to: (1) compare the English reading comprehension skills of the fourth-grade students before and after participating in cooperative learning with the KWL-Plus reading technique integrated with skill exercises, and (2) investigate students' satisfaction with the KWL-Plus reading technique integrated with skill exercises. The sample used in this study consisted of the 25 fourth-grade students enrolled in the first semester of the 2024 academic year at Surao Thang Kwai School, under the jurisdiction of the Prawet District Office, Bangkok. The sample was selected using the cluster random sampling method. The research instruments used in this study included: (1) lesson plans for English reading comprehension utilizing cooperative learning with the KWL-Plus reading technique integrated with skill exercises, (2) skill exercises for English reading comprehension, (3) an English reading comprehension test, and (4) a student satisfaction questionnaire regarding cooperative learning with the KWL-Plus reading technique combined with skill exercises. Data were analyzed using descriptive statistics, including mean scores, standard deviations, and relative development scores. Additionally, the mean scores from the English reading comprehension test were compared using the Dependent t-test statistical method.

The results of the study revealed that: (1) students who participated in cooperative learning with the KWL-Plus reading technique integrated with skill exercises demonstrated significantly higher English reading comprehension skills after learning compared to before learning, at a significance level of .05, and (2) students expressed the highest level of satisfaction with the cooperative learning approach using the KWL-Plus reading technique combined with skill exercises, with a mean score of 4.97 and a standard deviation of 0.16.

Keywords: Cooperative Learning; KWL-Plus Reading Technique; Skill Exercises; English Reading Comprehension

บทนำ

ในสังคมโลกปัจจุบัน การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาอังกฤษ เนื่องจากภาษาอังกฤษเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการติดต่อสื่อสาร และการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่มีผลกระทบไปทั่วโลกอย่างรวดเร็ว บุคคลในสังคมต้องติดต่อและพบปะกันเพื่อดำเนินกิจกรรมทางสังคมหรือเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น ภาษาต่างประเทศจึงกลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่ง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ในการใช้ภาษาอังกฤษย่อมมีข้อได้เปรียบเหนือกว่าผู้ที่ขาดความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะในเรื่องของโอกาส ในการทำงาน ซึ่งจะส่งผลต่อค่าตอบแทนและคุณภาพชีวิตในสังคมที่มีการแข่งขันสูงในปัจจุบัน

ด้วยเหตุที่ภาษาอังกฤษมีความสำคัญและจำเป็นดังกล่าวกระทรวงศึกษาธิการ จึงตระหนักถึงความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องเร่งพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียน มีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการติดต่อสื่อสาร ดังนั้นหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศจึงได้ระบุถึงความสำคัญ มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดสาระการเรียนรู้แกนกลาง ตลอดจนคุณภาพของผู้เรียน โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อภาษาอังกฤษ และใช้ภาษาอังกฤษสื่อสารในสถานการณ์ต่าง ๆ ใช้แสวงหาความรู้ ประกอบอาชีพ และศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น รวมทั้งมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องราวและวัฒนธรรมอันหลากหลายของประชาคมโลก สามารถถ่ายทอดความคิดและวัฒนธรรมไทยไปยังสังคมโลกได้อย่างสร้างสรรค์^๑ ดังนั้น จึงต้องมีการวางแผนและ

^๑ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑).

เตรียมความพร้อมในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพและมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่สังคมคาดหวัง ครูผู้สอนซึ่งเป็นบุคลากรสำคัญในการถ่ายทอด ความรู้ต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ กระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของภาษาประจำชาติและภาษาต่างประเทศเพื่อใช้เป็นเครื่องมือ สำคัญในการแสวงหาความรู้ในสังคมอาเซียนและเวทีโลกต่อไป^๒

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษนั้น ทักษะที่สำคัญในการเรียนภาษาอังกฤษคือทักษะอ่านเพราะเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญและจำเป็นในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในการศึกษาหาความรู้ การติดต่อสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ล้วนมีภาษาอังกฤษเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งสิ้น การอ่านจึงเป็นเครื่องมือในการรับข้อมูล ข่าวสาร ครูผู้สอนจึงต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนเป็นนักอ่านที่ดีโดยเฉพาะสังคมไทยเมื่อจบจากโรงเรียนไปแล้วทักษะการอ่านเป็นทักษะที่จะต้องใช้ในการชีวิตประจำวันเพราะทำให้ได้รับรู้ข่าวสาร ช่วยเสริมสร้างความคิดและประสบการณ์^๓ การจัดการเรียนรู้จะสามารถพัฒนาทักษะการอ่านเพื่อความเข้าใจ ผู้สอนจำเป็นค้นหาและต้องพัฒนาวิธีการสอนหรือเทคนิคในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพต่อการพัฒนาผู้เรียนให้ดียิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าการอ่านเพื่อความเข้าใจจะมีประโยชน์และความสำคัญต่อการเรียนรู้มากเพียงใด แต่การศึกษาพบว่า นักเรียนส่วนมากมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ โดยเฉพาะทักษะการอ่านเพื่อความเข้าใจ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่านักเรียนไม่เข้าใจความหมายของคำศัพท์และโครงสร้างของ ประโยค อีกทั้งครูใช้วิธีการหรือเทคนิคในการสอนไม่เหมาะสมในการที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพในการอ่านเพื่อความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น

จากการศึกษาและสำรวจสภาพปัญหาในชั้นเรียนรายวิชาภาษาอังกฤษ ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสุเหร่าทางควาย สำนักงานเขตประเวศ สังกัดกรุงเทพมหานคร ที่ผู้วิจัยได้ปฏิบัติการสอนรายวิชาภาษาอังกฤษ ซึ่งได้สังเกตและพิจารณาถึงสาเหตุจากแบบสำรวจสภาพปัญหา พบว่านักเรียนมีปัญหาด้านการอ่าน ซึ่งปัญหาด้านการอ่านที่พบมากที่สุด คือ ปัญหาการอ่านเพื่อความเข้าใจ เนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่ไม่สามารถอ่านจับใจความสำคัญจากเรื่องที่อ่านได้ โดยสาเหตุของปัญหาเกิดจากการที่นักเรียนสับสนใจความหลักและใจความรอง ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่ แยกแยะไม่ได้ว่าส่วนใดเป็นประเด็นสำคัญ จึงไม่สามารถลำดับเรื่องราวจากการอ่านจับใจความได้ ไม่รู้คำศัพท์ในเนื้อเรื่อง ไม่ชอบการอ่านบทความภาษาอังกฤษจึงส่งผลกระทบต่อเรียนเมื่อให้ศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งนักเรียนไม่สามารถจับประเด็นเรื่องที่ศึกษาได้และไม่พึงพอใจในการอ่านบทความที่ยาวเกินไป

^๒ ฟาฏีนา วงศ์เลขา, “กลไกขับเคลื่อนการศึกษา...ก้าวสู่ประชาคมอาเซียน”, ใน หนังสือพิมพ์เดลินิวส์, (ฉบับวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓).

^๓ สุนิจ โนรีรัตน์, “การพัฒนาความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โดยใช้โครงสร้างระดับยอ”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๕).

จากสภาพและปัญหาการเรียนการสอนภาษาอังกฤษข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะของครูผู้สอนวิชาภาษาอังกฤษ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเทคนิคการสอนที่จะส่งเสริมความสามารถด้านการอ่านเพื่อความเข้าใจแก่นักเรียน พบว่า มีเทคนิคการสอนอ่านที่หลากหลาย เช่น CIRC, SQ4R ,Metacognitive Strategies-Based Instruction, และ KWL Plus เป็นต้น ผู้วิจัยเห็นว่าเทคนิค KWL Plus เป็นเทคนิคการสอนที่น่าสนใจ กล่าวคือ การจัดการเรียนการสอนโดยใช้กลวิธี KWL Plus ตามแนวคิดของ Carr, E., and Donna Ogle.^๔ ซึ่งกลวิธีนี้จะช่วยพัฒนาการคิดวิเคราะห์ ผ่านการอ่านได้ดียิ่งขึ้น เน้นกระบวนการอ่านเพื่อความเข้าใจ เน้นกิจกรรมที่ให้นักเรียนใช้กระบวนการคิด ในขณะที่อ่าน เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการอ่าน โดยการจัดการเรียนรู้เพื่อฝึกการอ่านคิดวิเคราะห์ ผ่านการใช้กลวิธี KWL Plus มี ๕ ขั้นตอน ได้แก่

๑. ขั้น K (What do I know) ในขั้นนี้ ก่อนที่นักเรียนจะอ่านเรื่อง ครูจะอธิบายความคิดรวบยอดของเรื่องและกำหนดคำถาม เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนได้ระดมสมอง และเขียนคำตอบของนักเรียนลงในแผนภูมิรูปภาพช่อง K หลังจากนั้นนักเรียนและครูร่วมกันจัดประเภท ข้อมูลความรู้ที่คาดการณ์ไว้ที่อาจจะเกิดขึ้นในเรื่องที่จะอ่าน

๒. ขั้น W (What Do I Want to Learn) ใน ขั้นนี้ ครูค้นหาความจริงจากคำถามของนักเรียนในสิ่งที่นักเรียนสนใจ อยากรู้ หรือคำถามที่ยังไม่มีคำตอบ เกี่ยวกับความคิดรวบยอดของเรื่อง พร้อมทั้งให้นักเรียนเขียนรายการคำถามลงในช่อง W หลังจากนั้น นักเรียนทุกคนอ่านเรื่องและตอบคำถามที่ตั้งไว้ระหว่างอ่านนักเรียนสามารถเพิ่มคำถามและคำตอบใน กลุ่มของตัวเอง

๓. ขั้น L1 (What I Learned) ในขั้นนี้จะระบุความรู้ที่นักเรียนเกิดการเรียนรู้ทั้งระหว่างการอ่านและหลังการอ่าน นักเรียนบันทึกความรู้ที่ได้ลงในช่อง L พร้อมทั้งตรวจสอบคำถามที่ยังไม่ได้ตอบ

๔. ขั้น L2 (Mapping) ให้นักเรียนนำหัวข้อความรู้ที่ได้จากขั้น ๑ – ๓ นำมาวิเคราะห์ตามองค์ประกอบหลัก ของแต่ละหัวข้อไว้ในแต่ละสาขา พร้อมทั้งเขียนอธิบายเพิ่มเติมแต่ละประเด็นเป็นแผนภาพความคิด

๕. ขั้น L3 (Summarizing) ให้นักเรียนสรุปและเขียนสรุปความคิดรวบยอด ซึ่งการเขียนในขั้นนี้จะมีประโยชน์ต่อ ครูและนักเรียนในการประเมินความเข้าใจของนักเรียน

นอกจากเทคนิคการสอน KWL Plus ผู้วิจัยพบว่าแบบฝึกเสริมทักษะถือเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ครูผู้สอนสามารถนำมาพัฒนาหรือแก้ปัญหของนักเรียนได้ เพราะแบบฝึกเสริมทักษะจะช่วยฝึกทักษะให้ผู้เรียนมีความสามารถในทักษะต่าง ๆ มากขึ้น เพราะจากการทดลองใช้ประโยชน์ของแบบฝึกในการสอน พบว่า

^๔ รินทร์ภัส เฉลิธรรมวงษ์, “การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ด้วยการจัดการเรียนรู้เทคนิค KWLPlus”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗).

แบบฝึกจะช่วยทำให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนดีขึ้นเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ นักเรียนสนุกกับกิจกรรมที่ได้ใช้แบบฝึก รวมถึงแบบฝึกจะฝึกให้นักเรียนมีความเชื่อมั่นและสามารถประเมินผลการเรียนของตนเองได้ด้วย ถ้าหากนักเรียนได้รับการพัฒนาการอ่านภาษาอังกฤษที่ดี จะส่งผลทำให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษดีขึ้นต่อไปด้วย ทั้งนี้การใช้แบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความควบคู่กับการจัดการเรียนการสอนนั้นยัง สามารถช่วยให้นักเรียนประสบความสำเร็จจากการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นทักษะและความชำนาญ เนื่องจากแบบฝึกทักษะเป็นสื่อการสอนที่สามารถสร้างให้ มีความเหมาะสมกับระดับความรู้ความสามารถของนักเรียน และช่วยให้ผู้สอนได้รับรู้ถึงพัฒนาการ และข้อบกพร่องในการอ่านจับใจความของนักเรียน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขส่งผลให้นักเรียนมีพัฒนาการและประสบผลสำเร็จในการเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของราตรี นางงาม^๕ ที่ได้พัฒนาชุดฝึกทักษะการอ่านเพื่อจับใจความสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .๐๑ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษและวิชาอื่น ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากการศึกษาและค้นคว้าข้อมูลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจโดยใช้เทคนิค KWL Plus มาศึกษาทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสุเหร่าทางควายและเพื่อให้ทราบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาอังกฤษที่มีต่อการพัฒนาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้เทคนิค KWL ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสุเหร่าทางควายและศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสุเหร่าทางควายที่มีต่อการพัฒนาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจโดยใช้เทคนิค KWL Plus หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค KWL Plus ซึ่งสามารถนำข้อสรุปของการค้นคว้าไปประยุกต์ใช้ในการสอนการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจให้นักเรียนมีศักยภาพทางการเรียนรู้ที่สูงขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

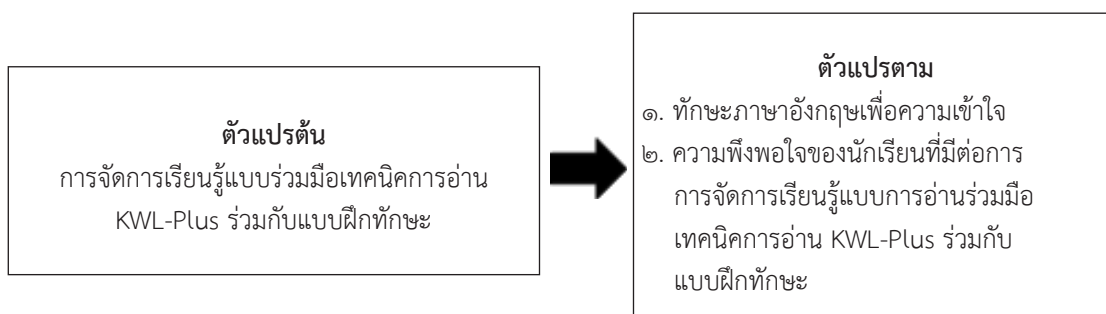
๑. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ

๒. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ

^๕ราตรี นางงาม, “การพัฒนาชุดฝึกทักษะการอ่านภาษาไทยเพื่อจับใจความ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๑).

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลการใช้แบบฝึกทักษะร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสุเหร่าทางควาย ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ ส่งผลทำให้นักเรียนสามารถพัฒนาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ มาสร้างเป็นกรอบแนวคิด ในการวิจัย ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) โดยใช้แบบแผนการวิจัยเป็นกลุ่มตัวอย่างเดียวมีการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและหลังเรียน (One Group Pretest-Posttest Design) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑. ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จำนวนทั้งหมด ๕๐ คนที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนสุเหร่าทางควาย สำนักงานเขตประเวศ สังกัดกรุงเทพมหานคร
๒. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ห้อง ๒ ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนสุเหร่าทางควาย สำนักงานเขตประเวศ สังกัดกรุงเทพมหานครจำนวน ๒๕ คน โดยผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย เนื่องจากทาง โรงเรียนจัดชั้นเรียนแบบคละนักเรียน ดังนั้นในแต่ละห้องเรียนจะมีทั้งนักเรียนที่มีผลการเรียนในระดับสูง ปานกลาง และต่ำในจำนวนสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน

ขั้นตอนในการวิจัย

๑. แผนการจัดการเรียนรู้การอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ จำนวน ๕ แผน รวม ๑๐ ชั่วโมง

๑.๑ ศึกษาแนวคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ และหลักสูตรสถานศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ เพื่อให้ทราบถึง

หลักการ เป้าหมาย เจตนารมณ์ของหลักสูตร จุดประสงค์การเรียนรู้ของเนื้อหาสาระการอ่านภาษาอังกฤษ เพื่อความเข้าใจที่จะนำมาเป็นแนวทางในการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้ แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ จำนวน ๕ แผน แผนละ ๒ คาบเรียน คาบเรียนละ ๕๐ นาที รวมทั้งสิ้น ๑๐ คาบเรียน

๑.๒ จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้การอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจโดยใช้การจัดการเรียนรู้ แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ จำนวน ๕ แผน รวม ๑๐ ชั่วโมง ประกอบด้วย

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง Wild animals เวลา ๒ ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง Sea animals เวลา ๒ ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ เรื่อง Mammals เวลา ๒ ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ เรื่อง My country เวลา ๒ ชั่วโมง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕ เรื่อง ASEAN เวลา ๒ ชั่วโมง

๑.๓ นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ได้ไปปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบ ความถูกต้อง และความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แบบประเมินเป็นมาตราส่วน ประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ และนำผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านมาวิเคราะห์ พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้มีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.87$, $SD = 0.33$)

๒. แบบฝึกทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ

๒.๑ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบฝึกทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ

๒.๒ สร้างแบบฝึกทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ โดยใช้ข้อสอบแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก ให้ครอบคลุมกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ จำนวน ๕ เรื่อง ประกอบด้วย

เรื่องที่ ๑ เรื่อง Wild animals เป็นแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๕ ข้อ

เรื่องที่ ๒ เรื่อง Sea animals เป็นแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๕ ข้อ

เรื่องที่ ๓ เรื่อง Mammals เป็นแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๕ ข้อ

เรื่องที่ ๔ เรื่อง My country เป็นแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๕ ข้อ

เรื่องที่ ๕ เรื่อง ASEAN เป็นแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๕ ข้อ

๒.๓ นำแบบฝึกทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่อ ผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้ แบบประเมินเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ และนำผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ

แต่ละท่านมาวิเคราะห์ พบว่า แบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ มีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.85$, $SD = 0.06$)

๓. แบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ เป็นแบบวัดชนิดตัวเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๒๕ ข้อ

๓.๑ ศึกษาและวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ

๓.๒ สร้างตารางวิเคราะห์ข้อสอบตามเนื้อหาสาระที่กำหนดและระดับพฤติกรรมการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ ตามแนวคิดของ Bloom จำนวน ๒๕ ข้อ

๓.๓ นำแบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

๓.๔ นำแบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้ จากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความ สอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้ (IOC) และนำผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่าน มาวิเคราะห์ พบว่า แบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง ๐.๖๗ - ๑.๐๐ จำนวน ๒๕ ข้อ

๓.๕ นำแบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจไปทดลอง (try out) กับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสุเหร่าทางควาย จำนวน ๒๕ คน

๓.๖ นำผลของแบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจที่นำไปทดลอง (try out) กับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ มาวิเคราะห์แบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ เป็นรายข้อ เพื่อหาค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความยากง่าย (p) ของแบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ โดยแบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ ที่มีระดับความยากง่ายเหมาะสมเอาไว้ จำนวน ๒๓ ข้อ มีค่าความยากง่ายอยู่ระหว่าง ๐.๓๖-๐.๘๐ และมีค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง ๐.๔๘-๐.๙๖

๓.๗ นำผลคะแนนที่ได้จากแบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ มาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้สูตร KR-20 ของคูเดอร์ริชาร์ดสัน (Kuder-Richardson Reliability) มีค่าความเชื่อมั่น (KR-20) ของแบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ เท่ากับ ๐.๗๖ แสดงว่าแบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ มีความเชื่อมั่นสูง สามารถนำไปใช้กับกลุ่มทดลองในการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนได้

๔. แบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ

๔.๑ ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างแบบประเมินความพึงพอใจทางการเรียน

๔.๒ สร้างแบบสอบถามความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ดังนี้ (๑) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จำนวน ๖ ข้อ (๒) ด้านบรรยากาศในการเรียน จำนวน ๓ ข้อ (๓) ประโยชน์ที่ได้รับ จำนวน ๓ ข้อ รวมแบบประเมินความพึงพอใจ จำนวน ๑๒ ข้อ เป็นแบบสอบถามให้ประเมินตนเองแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ ดังนี้

๕ หมายถึง ระดับความพึงพอใจ มากที่สุด

๔ หมายถึง ระดับความพึงพอใจ มาก

๓ หมายถึง ระดับความพึงพอใจ ปานกลาง

๒ หมายถึง ระดับความพึงพอใจ น้อย

๑ หมายถึง ระดับความพึงพอใจ น้อยที่สุด

โดยพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของคะแนนจากการแสดงความพึงพอใจของนักเรียนโดยใช้เกณฑ์ของ บุญชม ศรีสะอาด^๖ ดังนี้

๔.๕๐ - ๕.๐๐ หมายถึง พึงพอใจ มากที่สุด

๓.๕๐ - ๔.๔๙ หมายถึง พึงพอใจ มาก

๒.๕๐ - ๓.๔๙ หมายถึง พึงพอใจ ปานกลาง

๑.๕๐ - ๒.๔๙ หมายถึง พึงพอใจ น้อย

๑.๐๐ - ๑.๔๙ หมายถึง พึงพอใจ น้อยที่สุด

๔.๓ นำแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะเสนออาจารย์ที่ปรึกษา จากนั้นแก้ไขแบบสอบถามความพึงพอใจตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

๔.๔ นำแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะเสนอผู้เชี่ยวชาญทางด้านการสอนภาษาต่างประเทศ จำนวน ๓ คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้ จากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้ (IOC) และนำผลการวิเคราะห์ของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่าน พบว่า มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง ๐.๖๗ - ๑.๐๐ จำนวน ๑๒ ข้อ

^๖ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๖๐).

๔.๕ นำแบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ มาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้กับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

๑. แผนการจัดการเรียนรู้การอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ จำนวน ๕ แผน รวม ๑๐ ชั่วโมง

๒. แบบฝึกทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ จำนวน ๕ เรื่อง โดยมีเนื้อหา ดังนี้

เรื่องที่ ๑ Wild animals เป็นแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๕ ข้อ

เรื่องที่ ๒ Sea animals เป็นแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๕ ข้อ

เรื่องที่ ๓ Mammals เป็นแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๕ ข้อ

เรื่องที่ ๔ My country เป็นแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๕ ข้อ

เรื่องที่ ๕ ASEAN เป็นแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๕ ข้อ

๓. แบบวัดทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ เป็นแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๒๕ ข้อ ตอบถูกได้ ๑ คะแนน ตอบผิดได้ ๐ คะแนน

๔. แบบสอบถามวัดความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ขอนหนังสือเพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัยจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนของกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล

๒. นำหนังสือจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อขอความอนุเคราะห์ เก็บรวบรวม ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล

๓. ทำการรวบรวมแบบสอบถามที่ได้กลับคืนมาจากกลุ่มตัวอย่างมาตรวจสอบความสมบูรณ์ แล้ว นำมาวิเคราะห์เชิงปริมาณ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถามทั้งหมดที่ได้รับกลับคืนมา สำนักรวบรวมข้อมูลของแบบสอบถามแต่ละฉบับ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑. การวิเคราะห์เนื้อหา จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ แล้วนำข้อมูลมาสรุปเป็นตัวแทนที่ศึกษา

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยการวิเคราะห์ทางสถิติโดยใช้การแจกแจงค่าความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage)

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยการใช้สถิติเชิงบรรยาย ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ (Relative gain score) และการใช้สถิติ t-test for dependent sample

๔. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอนแบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ โดยหาค่าสถิติที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean : M) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation : S.D.)

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง ผลการใช้แบบฝึกทักษะร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสุเหร่าทางควาย ผลการวิจัยพบว่า

๑. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus มีทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ สถิติคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ ($t = 9.66$, $df = 24$, $p\text{-value} = .000$)

๒. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.97$, $SD = 0.16$)

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัยเรื่อง ผลการใช้แบบฝึกทักษะร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสุเหร่าทางควาย ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑. ผลของการใช้แบบฝึกทักษะร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจหลังการจัดการเรียนรู้มีผลคะแนนสูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ พบว่า การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะเป็นกลวิธีการสอนที่เหมาะสมในการเรียนการสอนการอ่านที่ต้องอาศัยกระบวนการทางสติปัญญาที่ผู้อ่านรับรู้ผ่านตัวอักษร ใช้กระบวนการคิดโดยอาศัยประสบการณ์เดิมและจินตนาการช่วยพิจารณาความหมายของสิ่งที่อ่านจนเกิดความเข้าใจ นอกจากนี้กระบวนการสอนทักษะการอ่านโดยใช้เทคนิค KWL – Plus ในขั้นตอนของ K ช่วยในการให้ผู้เรียนได้ประมวลความรู้เดิมหรือประสบการณ์ที่เคยมีเกี่ยวข้องกับประเด็นหรือเนื้อหาในเรื่องที่อ่าน นอกจากนี้ในขั้นตอน W ช่วยให้ผู้เรียนมีความสนใจใคร่รู้ และกระตุ้นรื้อฟื้นในการอ่านมากยิ่งขึ้น ซึ่งอาจเนื่องมาจากการมีความรู้เดิมอยู่บ้างช่วยให้เข้าใจเนื้อหาที่อ่านได้ง่ายขึ้นและรวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Carr and Ogle^๗ ที่พบว่า การสอนโดยใช้เทคนิค KWL Plus มีการจัดกิจกรรมการอ่านที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีโครงสร้างประสบการณ์เดิม มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่นักเรียนจะต้องใช้ประสบการณ์เดิมแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างเพื่อนในกลุ่ม และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Nunan^๘ ที่กล่าวว่า ประสบการณ์เดิมของนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาที่เรียน กล่าวคือ โครงสร้างความรู้ คือ พื้นฐานของความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์ในอดีตที่นำไปสู่กรอบที่เป็นแนวคิดใหม่ที่จะช่วยให้นักเรียนสามารถเข้าใจเกี่ยวกับประสบการณ์ใหม่ ๆ ทั้งนี้เป็นกระบวนการที่ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักยอมรับและเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีการส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้าใจในสิ่งที่อ่านเพิ่มมากขึ้น และได้รู้จักเรียนรู้วิธีการเรียบเรียงภาษาของตนเอง ในการทดลองนี้ผู้วิจัยได้จัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงหลักการและองค์ประกอบของการเรียนโดยใช้เทคนิค KWL Plus เพื่อพัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ และฝึกการใช้กระบวนการคิดอย่างเป็นระบบจากการที่นักเรียนได้มีการนำความรู้เดิมที่มีอยู่มาเชื่อมโยงกับความรู้ใหม่โดยมีกรอบและแนวทางให้นักเรียนเชื่อมโยงเนื้อหาเป็นลำดับขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยต่างประเทศของ Zalisman Z., & Astafi R.^๙ ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการ

^๗ Carr and Ogle, “KWL Plus: A strategy for comprehension and summarization”, *Journal of Reading*, Vol.30 No.7, (1987).

^๘ Nunan, D., *Second Language Teaching and Learning*, (Boston: Heinle and Heinle), 1999.

^๙ Zalisman, Z., & Astafi, R. “Improving Students’ Reading Comprehension Through “KWL Plus” Technique at SMAN 2 Kampar”, *Journal Keagamaan dan Pendidikan*, vol.17 No.2, (2021).

พัฒนาการอ่านเพื่อความเข้าใจผ่านเทคนิค KWL Plus โดยมีขั้นตอนในการศึกษา ๓ ขั้นตอนคือ ขั้นแรก นักเรียนต้อง กรอตาราง KWL ที่ประกอบด้วย ๓ คอลัมน์ ขั้นต่อมา นักเรียนสร้างแผนผังความคิดโดยใช้ ข้อมูล จาก KWL และขั้นสุดท้าย นักเรียนต้องเขียนสรุปตามแผนผังความคิด พบว่า การใช้เทคนิค KWL Plus ในการอ่านจับใจความของนักเรียนส่งผลในเชิงบวก และนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น และยังสอดคล้องกับงานวิจัยในประเทศ พงศ์ทวี ทัศวา^{๑๐} ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางด้านการอ่านของนักศึกษาหลังเรียนโดยใช้กลวิธีการสอนอ่านแบบ KWL-Plus โดยทดลองกับนักศึกษาที่กำลัง ศึกษาอยู่ ในระดับชั้นปีที่ ๒ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง พบว่า ผลการทดสอบ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และพรวิมล ปานทอง (๒๕๖๐)^{๑๑} ได้กล่าวว่า “นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค KWL Plus มีคะแนนการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕” อีกทั้งการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค การอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ ช่วยเสริมสร้างทักษะการอ่าน ของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative learning) การใช้เทคนิคการอ่าน KWL-Plus จะช่วย สร้างความกระตือรือร้นและการมีส่วนร่วมของนักเรียนในกระบวนการเรียนรู้ การใช้แบบฝึกทักษะภาษาอังกฤษควบคู่ไปกับกลยุทธ์การเรียนรู้ที่หลากหลายในการทำงานเป็นกลุ่ม หรือการตั้งคำถามหลังการอ่าน ทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษได้อย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง ดังที่ รัชณี ศรีไพวรรณ^{๑๒} กล่าวว่า แบบฝึกที่ใช้ต้องคำนึงถึงพัฒนาการความแตกต่างของเด็กซึ่งเนื้อหาต้องมีความยากง่าย มุ่งทำ การฝึกทักษะใดทักษะหนึ่งเพื่อให้เกิดความชำนาญในด้านนั้นๆ และแบบฝึกต้องมีคำชี้แจงที่ชัดเจน เนื้อหา มีความถูกต้อง เหมาะสมกับวัยมีความหลากหลายจะเป็นการส่งเสริมให้เด็กจะเกิดความรู้ ประสบ ความสำเร็จตามจุดประสงค์ การวิจัยของ Lawrey^{๑๓} ได้ศึกษาผลการใช้แบบฝึกทักษะกับนักเรียนระดับที่ ๑ ถึงระดับที่ ๓ จำนวน ๘๗ คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกโดยใช้แบบฝึกทักษะมีคะแนน การทดสอบหลังการทำแบบฝึกหัดมากกว่าคะแนนก่อนการทำแบบฝึกหัด และนักเรียนทำแบบทดสอบ หลังจากฝึกทักษะแล้วได้ถูกต้องเฉลี่ยร้อยละ ๘๘.๘ นั่นคือ แบบฝึกทักษะเป็นเครื่องช่วยให้เกิดการเรียนรู้ เพิ่มขึ้น

^{๑๐} พงศ์ทวี ทัศวา, “การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางด้านการอ่านของนักศึกษาหลังเรียนโดยใช้กลวิธีการ สอนอ่านแบบ KWL-Plus”, *Journal of Roi Kaensarn Academi*, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๖๕) : ๑๖๔-๑๗๔.

^{๑๑} พรวิมล ปานทอง, “การพัฒนาการเรียนการสอนการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจและ แรงจูงใจใฝ่ สัมฤทธิ์ โดยใช้เทคนิค KWL Plus สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๐).

^{๑๒} รัชณี ศรีไพวรรณ, *การสอนกลุ่มทักษะ ๒ (ภาษาไทย)*, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๗).

^{๑๓} Lawrey, Eleanor Blodwyn Lane, “The Effects of Four Drills and Practice Time Unit on The Recording Performances of Students with Specific Learning Disabilities”, *Dissertation Abstracts International*. Vol.39 No.70 (August 1978) : 817-A.

๒. ความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสุเหร่าทางควาย นั้นพบว่า พบว่า ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 5.00$, $SD = 0.00$) ด้านบรรยากาศในการเรียนนักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.87$, $SD = 0.24$) ด้านประโยชน์ที่ได้รับ นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 5.00$, $SD = 0.00$) และโดยภาพรวมของนักเรียนมีพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสุเหร่าทางควาย ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.97$, $SD = 0.16$) เนื่องจากการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษของนักเรียน อีกทั้งช่วยพัฒนาความสามารถด้านทักษะการอ่านควบคู่กับการคิดวิเคราะห์ และช่วยให้มีความสนใจในการอ่านภาษาอังกฤษมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของเรื่องปัจจัยภายในที่มีอิทธิพลต่อการอ่านเพื่อความเข้าใจของ Pearson & Johnson (1978)^{๑๔} ที่ว่าความสนใจเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่อ่าน ผู้เรียนจะเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ที่อ่านได้ดีขึ้น ถ้าผู้เรียนมีความสนใจเรื่อง ๆ นั้น ดังนั้น ในการช่วยผู้เรียนให้พัฒนาการอ่านเพื่อความเข้าใจ การสร้างความสนใจโดยใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม และมีสิ่งเร้าให้เสนอผลสะท้อนกลับ ทำให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อการอ่าน และยังช่วยส่งเสริมกระบวนการคิดและความเข้าใจเนื้อหาให้ผู้เรียนนำไปสู่การพัฒนาทักษะการอ่านยิ่งขึ้น เทคนิคนี้ไม่เพียงแต่ช่วยในการสร้างความเข้าใจในเนื้อหาเท่านั้น แต่ยังช่วยส่งเสริมการทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมายและลึกซึ้ง ทำให้นักเรียนสามารถฝึกฝนทักษะการอ่านและการวิเคราะห์ได้ในขณะเดียวกัน โดยการทำงานร่วมกันในกลุ่มสามารถเพิ่มแรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้แบบฝึกทักษะที่เกี่ยวข้องในการตั้งคำถามหลังการอ่านหรือการทำให้ให้นักเรียนมีโอกาสในการฝึกฝนและพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษได้ดียิ่งขึ้น ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ธนรัตน์ พุ่มประกอบศรี^{๑๕} ที่พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย นนทบุรี มีความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค KWL ร่วมกับผังกราฟิกอยู่ในระดับมาก เพราะนักเรียนได้มีโอกาสใช้ความคิดสร้างสรรค์

^{๑๔} Pearson, D. & Johnson, D. **Teaching Reading Comprehension**, (New York: Holt, Rinehart & Winston, 1978).

^{๑๕} ธนรัตน์ พุ่มประกอบศรี, “การพัฒนาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจโดยใช้เทคนิค KWL ร่วมกับผังกราฟิกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๖๓).

ในการออกแบบผลงานการสรุปเรื่องโดยใช้เทคโนโลยี และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของณัฐนันท์ ไม้พิมพ์^{๑๖} ที่พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาความสามารถด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบ KWL-Plus อยู่ในระดับมาก เนื่องจากเป็น การเรียนการสอนที่ได้ปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่มและมีเนื้อหาที่น่าสนใจตามความต้องการของนักเรียน

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑.๑ การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ ครูผู้สอน ควรศึกษารายละเอียดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ขั้นตอน วิธีการในการจัดกิจกรรมให้เข้าใจ เนื่องจากการ จัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ เป็นการเรียนรู้แบบใหม่สำหรับ นักเรียน และควรศึกษาคู่มือ คำชี้แจง ขั้นตอนการใช้แบบฝึกทักษะอย่างละเอียด ก่อนการนำแผน การจัดการเรียนรู้ประกอบกับการใช้แบบฝึกทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจไปใช้

๑.๒ ครูผู้สอนควรกำหนดเวลาในการทำกิจกรรมแต่ละขั้นตอนให้ชัดเจน เพื่อลดปัญหาในการ ใช้เวลาเกินกำหนด และควรกำหนดเนื้อหาให้มีความยากง่ายเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ถ้าหากเนื้อหา มีความยากเกิน อาจส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน

๑.๓ การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ เป็นการ เรียนรู้แบบร่วมมือ โดยสมาชิกแต่ละกลุ่ม ควรคละความสามารถของผู้เรียนเก่ง ปานกลาง อ่อน และครู ผู้สอนต้องคอยกระตุ้นนักเรียนให้เห็นถึงความสำคัญของการเรียนแบบกลุ่ม

๑.๔ การจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค KWL Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ สามารถไปปรับใช้ในระดับ มัธยมศึกษาหรือระดับอุดมศึกษา เพื่อนำไปพัฒนาความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษ

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ เนื่องจากการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus เป็นการจัดการเรียนรู้ แบบแบ่งกลุ่ม อาจมีการนำวิธีในการแบ่งกลุ่ม ในรูปแบบอื่นมาปรับใช้ เช่น การแบ่งตามความพึงพอใจ การแบ่งตามผลการเรียน เป็นต้น

๒.๒ ควรนำการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ไปทำการศึกษางานวิจัย กับตัวแปรอื่น เช่น พฤติกรรมการทำงานร่วมกัน ความเข้าใจในการอ่านวรรณกรรมภาษาอังกฤษ เจตคติ ต่อการเรียนรายวิชาภาษาอังกฤษ เป็นต้น

^{๑๖} ณัฐนันท์ ไม้พิมพ์, “การจัดการเรียนรู้แบบ KWL-Plus ที่มีต่อความสามารถด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๖๕).

๒.๓ ควรนำการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะไปใช้ในการจัดการเรียนรู้กับนักเรียนในระดับชั้นอื่น ๆ ซึ่งมีบริบทแตกต่างกัน แต่ควรปรับรูปแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับผู้เรียนในระดับนั้น ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมทักษะการอ่านจับใจความของนักเรียน

๒.๔ ควรนำการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะไปใช้ในการจัดการเรียนรู้หรือนำไปบูรณาการกับรายวิชาอื่น เพื่อให้ทราบถึงผลของการนำรูปแบบการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการอ่าน KWL-Plus ร่วมกับแบบฝึกทักษะ ที่เกิดขึ้นไปใช้ในการเรียนรายวิชานั้น

บรรณานุกรม

- ณัฐนันท์ โหมพิมพ์. “การจัดการเรียนรู้แบบ KWL-Plus ที่มีต่อความสามารถด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๖๕.
- ธนรัตน์ พุ่มประกอบศรี. “การพัฒนาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจโดยใช้เทคนิค KWL ร่วมกับผังกราฟิกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๖๓.
- บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๖๐.
- พงศ์ทวี ทศวา. “การศึกษามลสัมฤทธิ์ทางการอ่านของนักศึกษาหลังเรียนโดยใช้กลวิธีการสอนอ่านแบบ KWL-Plus”. **Journal of Roi Kaensarn Academi**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๖๕) : ๑๖๔-๑๗๔.
- พรวิมล ปานทอง. “การพัฒนาการเรียนการสอนการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจและ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ โดยใช้เทคนิค KWL Plus สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”. **วิทยานิพนธ์ปริญญา ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๐.
- ฟาฏินา วงศ์เลขา. “กลไกขับเคลื่อนการศึกษา...ก้าวสู่ประชาคมอาเซียน”. ใน **หนังสือพิมพ์เดลินิวส์**. ฉบับวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๕๓.
- ราตรี นางงาม. “การพัฒนาชุดฝึกทักษะการอ่านภาษาไทยเพื่อจับใจความ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕”. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๑.
- รัชณี ศรีไพวรรณ. **การสอนกลุ่มทักษะ ๒ (ภาษาไทย)**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๗.

รินทร์ลภัส เฉลิธรรมวงษ์. “การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ด้วยการจัดการเรียนรู้เทคนิค KWLPlus”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๗.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

สุนิจ โนรีรัตน์. “การพัฒนาความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษเพื่อ ความเข้าใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โดยใช้โครงสร้างระดับยอด”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๕.

Carr and Ogle. “KWL Plus: A strategy for comprehension and summarization”. **Journal of Reading**. Vol.30 No.7. (1987).

Lawrey, Eleanor Blodwyn Lane. “The Effects of Four Drills and Practice Time Unit on The Recording Performances of Students with Specific Learning Disabilities”, **Dissertation Abstracts International**. Vol. 39 No.70 (August 1978): 817-A.

Nunan, D. **Second Language Teaching and Learning**. Boston: Heinle and Heinle, 1999.

Pearson, D. & Johnson, D. **Teaching Reading Comprehension**. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1978.

Zalisan, Z., & Astafi, R. “Improving Students’ Reading Comprehension Through “KWL Plus” Technique at SMAN 2 Kampar”. **Journal Keagamaan dan Pendidikan**. Vol. 17 No.2. (2021).

ศึกษากัมมัฏฐานที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท: กรณีศึกษาสหัสสวรรค

A Study of Meditation Practice in the Commentary on the Dhammapada: A Case Study of the Sahassavagga

พระมหาฉลอง เขมรโต*

Phramaha Chalong Khemarato

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม**

Kritsana Raksachom

อรชร ไกรจักร***

orachorn Kraichakr

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Buddhist Studies The Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: chalongkhemarato@gmail.com; kritsana_rak@mcu.ac.th; orachorn.k2505@gmail.com

Received: September 05, 2024

Revised: December 10, 2024

Accepted: December 12, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ (๑) เพื่อศึกษากัมมัฏฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาในสหัสสวรรค (๓) เพื่อวิเคราะห์หลักกัมมัฏฐานในสหัสสวรรค งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร วิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอในลักษณะการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า (๑) กัมมัฏฐานทางพระพุทธศาสนามี ๒ อย่าง คือ สมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน สมถกัมมัฏฐาน ปฏิบัติในกรอบของอารมณ์ ๔๐ ทำให้จิตสงบเป็นสมาธิและวิปัสสนากัมมัฏฐาน ปฏิบัติกำหนดรู้รูปนามในกรอบของกฎไตรลักษณ์ คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา (๒) โครงสร้างและเนื้อหาในสหัสสวรรค เป็นการแสดงเรื่องราวของบุคคลและคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนมี ๑๔ เรื่อง ได้แก่ เรื่องบุรุษผู้ฆ่าโจรมีคราแดง พระพาหิยทารุจีรยะ พระกุนทลเกสีเถรี อนัตตปุจฉกพราหมณ์ พราหมณ์ผู้เป็นลุงของพระสารีบุตรเถระ พราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรเถระ พราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตร

* พระมหาฉลอง เขมรโต Phramaha Chalong Khemarato พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Art (Buddhist Studies) The Graduate School Mahachulalongkomrajavidyalaya University

** รศ. ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม Assoc.Prof.Dr.Kritsana Raksachom ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

*** ผศ.(พิเศษ) ดร.อรชร ไกรจักร Asst.Prof.Dr.Orachorn Krichackra ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

เถระ อายุวัฒนกุมาร สังกิจจสามเณร พระขานุกโณทัญญเถระ พระสัปปทาสเถระ นางปฐาจาราเถรี นางกิสาโคตมีเถรี และพระพหูปัตติกาเถรี (๓) กัมมัฏฐานในสหัสสวรรคเป็นรูปแบบสอนเปรียบเทียบ คำพูดคำเดียว ธรรมบทเดียว และคาถาเดียวประเสริฐกว่าคำพูด ๑๐๐ คำ ๑,๐๐๐ คำที่ไร้ประโยชน์ คำพูดที่มีประโยชน์คือพูดเรื่องขันธ ธาตุ อายนะ อินทรีย์ พลละ โพชฌงค์ สติปัฏฐาน และนิพพาน คำพูดเหล่านี้เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา กำหนดรู้รูปนามเห็นความเสื่อมไป ความสิ้นไปของรูปนาม ตามกฎไตรลักษณ์คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่คฤหัสถ์และบรรพชิตผ่านคำพูด คำเดียวประเสริฐ ผู้ฟังอยู่สง่ใจไปตามกระแสธรรม ได้บรรลุเป้าหมายหลักคือมรรค ผล นิพพาน หากยังไม่บรรลุเป้าหมายหลักจะบรรลุเป้าหมายรองคือมนุษยโลกสวรรค์

คำสำคัญ: กัมมัฏฐาน; โครงสร้าง; หลักกัมมัฏฐาน

Abstract

The research titled has three objectives: (1) to study meditation exercises as presented in Buddhist scriptures, (2) to examine the structure and content of the Sahassavagga, and (3) to analyze the principles of meditation in the Sahassavagga. This research is a documentary study.

The findings reveal that (1) Buddhist meditation exercises are of two types: Samatha (tranquility meditation) and Vipassanā (insight meditation). On the one hand, Samatha meditation is practiced within the framework of 40 meditation objects, leading to a calm and concentrated mind, on the other hand, Vipassanā meditation is practiced by contemplating on Nāma and Rūpa within the framework of three characteristics of existence: impermanence (anicca), suffering (dukkha), and non-self (anatta). (2) The structure and content of the Sahassavagga involve narratives about various individuals and teachings (verses) that the Buddha delivered. There are 14 stories in total, including those of the man who killed a red-bearded robber, Bhāhiyadārucīriya Thera, Kundaḷakesi Theri, the brahmin Anāthapucchaka, the uncle of Sāriputta Thera, the nephew of Sāriputta Thera, the friend of Sāriputta Thera, Āyuvaddhana Kumāra, the novice Saṅkicca, Khāṇukonḍaṅṇa Thera, Sappadāsa Thera, Paṭācārā Theri, Kisāgotamī Theri, and Bahuputtikā Theri. (3) The meditation teachings in the Sahassavagga emphasize the comparison of a meaningful word, teaching, or verse to useless hundreds or thousand words where words that are beneficial involve discussing the aggregates (khandhas), elements (dhātus),

sense bases (āyatanas), faculties (indriyas), powers (balas), factors of enlightenment (bojjhaṅgas), the foundations of mindfulness (satipaṭṭhānas), and Nibbāna. These teachings are subjects of insight meditation, focusing on the awareness of the arising and ceasing of physical and mental phenomena according to the three characteristics of existence: impermanence, suffering, and non-self. The Buddha delivered these profound teachings to both householders and monastics, conveying that even one meaningful word can lead listeners to attain the ultimate goals: the path, fruition, and Nibbāna. If the primary goal is not yet achieved, the secondary attainment is the celestial realm.

Keywords: Meditation; Structure; Principles of Meditation

บทนำ

พระพุทธศาสนาได้ปรากฏขึ้นเมื่อก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี โดยมีพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก เมื่อพระองค์เสด็จออกบรรพชาแล้ว แล้วทรงค้นพบหลักสัจธรรมด้วยการตรัสรู้ สัจธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้เป็นสัจจะอย่างอริยะ คือ จริตแท้ ไม่เท็จ ไม่หลง^๑ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ สัจธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ที่มีมากมายเหมือนใบไม้ที่อยู่ในป่า แต่ธรรมะที่มีความจำเป็นในการนำมาสอนเพื่อขจัดทุกข์นั้นเหมือนกับใบไม้ที่อยู่ในกำมือ^๒ ตลอดเวลาที่ทรงแสดงธรรมมุ่งให้ทุกคนที่ฟังได้รับประโยชน์เป็นสำคัญ^๓ มุ่งให้เกิดมีปัญญาเห็นแจ้ง เมื่อโลกปกคลุมด้วยความมืดคือโมหะใหญ่ พระพุทธเจ้าพระองค์ผู้ทรงเห็นที่สุดแห่งโลก มีฤทธิ์อันรุ่งเรือง ทรงยังประทีปคือพระสัทธรรมให้รุ่งโรจน์อยู่^๔ สามารถทะลุฝ่าข้ามความมืดมนแห่งอวิชชาได้และมองเห็นเป้าหมายของชีวิตอย่างชัดเจน พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาเพื่อขจัดความทุกข์ให้แก่มนุษย์อย่างแท้จริง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสทั้งในอดีตและปัจจุบัน ตถาคตจะตรัสแต่เรื่องทุกข์กับความดับทุกข์เท่านั้น เรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องแก้ปัญหามทุกข์ของมนุษย์พระพุทธองค์จะไม่ตรัส ปัจจุบันนี้เป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร ปรากฏมีข่าวสารที่ไม่มีประโยชน์มากมายอันเป็นพิษภัยแก่ผู้คนก็เหมือนใบไม้ที่อยู่ในป่า เป็นข่าวสารที่ไม่มีประโยชน์ในการแก้ปัญหามทุกข์ของมนุษย์ เป้าหมายของพุทธศาสนาคือการให้มนุษย์เข้าถึงหลักธรรมะเพื่อเป็นเครื่องแก้ปัญหามทุกข์ด้วยการดับทุกข์

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙.

^๒ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๗๑๒/๕๔๘.

^๓ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๐/๔๖๐.

^๔ ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๑.

พระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์มีลักษณะจำแนกแยกแยะ (วิรัชชาวาทะ) ไม่ชี้ขาดไปทางใดทางหนึ่ง พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำ (กรรมวาทและกิริยวาท) เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม (วิริยวาท)^๕ ไม่ว่าจะเป็นการบำเพ็ญตบะ ไม่ว่าจะเป็นการละเว้นหรือแม้แต่วิมุตติ (ความหลุดพ้น) ถ้าเป็นไปเพื่อพอกพูนกิเลส ก็สอนไม่ให้ข้องเกี่ยว ถ้าเป็นไปเพื่อลดละอกุศลธรรม ก็สอนให้ถือปฏิบัติ การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้ามุ่งผลในทางปฏิบัติ ให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลกนี้ และเริ่มแต่บัดนี้ พระองค์ได้แสดงธรรมโปรดพุทธบริษัทว่า “สพฺพปาปสฺส อภณฺณํ กุสลสฺสุปสมปทา สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ”^๖ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือการสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย^๗ ทรงสอนให้ละเว้นจากความชั่ว ทำความดี ทำใจของตนให้บริสุทธิ์ ทั้ง ๓ ข้อนี้ เป็นพื้นฐานแห่งการเจริญกัมมัฏฐานโดยที่ไม่ทำความชั่วเป็นการรักษาศีล การทำความดีเป็นการเจริญสมาธิ และการทำจิตของตนให้บริสุทธิ์เป็นการเจริญปัญญา นอกจากนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “ขณฺติ ปรมํ ตโป ตีติกขา”^๘ ความอดทนคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง เราเรียกบุคคลผู้มีขันติเป็นพลัง มีขันติเป็นกำลังพลนั้นว่าเป็นพราหมณ์^๙ ประโยชน์อื่นที่ยิ่งกว่าขันติไม่มี^{๑๐} เมื่อมีศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์เต็มที่ เจริญกัมมัฏฐานจิตก็หลุดพ้นจากอาสวกิเลส บรรลุนิพพานได้ พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม^{๑๑}

จากพระพุทธพจน์นี้จะเห็นได้ว่าคำว่าความเพียรในอธิจิตนี้หมายถึงการเจริญกัมมัฏฐาน พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับเรื่องจิต เพราะว่าจิตที่ฝึกดีแล้วนำความสุขมาให้^{๑๒} กัมมัฏฐานปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหลายแห่ง ดังปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท มีความสำคัญในแง่ของการเจริญกัมมัฏฐาน เพราะหากคำสอนนั้นมีความหมายถึงการเกิดดับของรูป นาม คำนั้นจึงประเสริฐกว่าคำพูด ๑๐๐ คำ ๑,๐๐๐ คำ เช่นหมวดสหัสสวรรคที่มีเนื้อหาบรรยายถึงการสอนกัมมัฏฐาน ที่สอนเริ่มจากคำพูดบทเดียว ประเสริฐกว่าคำพูดตั้ง ๑๐๐ คำ ๑,๐๐๐ คำ ที่ไม่ประเสริฐ พรรณนาถึงแต่ภูเขาและป่าไม้เป็นต้น ไม่แสดงนิพพาน ส่วนคำพูดที่มีประโยชน์เพียงคำเดียว พูดว่านี่กาย นี่สติไปในกาย วิชชา ๓ ประการเราได้บรรลุแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเราทำแล้ว^{๑๓} แสดงชั้นธ ชาติ อุายตนะ อินทรีย์ พละ โพฆณฺค

^๕ อย.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๔/๒๐๕.

^๖ ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๘๓/๔๙.

^๗ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓/๙๐.

^๘ ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๘๔/๔๕.

^๙ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๙๙/๑๕๙.

^{๑๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๐/๓๖๕.

^{๑๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๑๒} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕/๓๖.

^{๑๓} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๐๐/๖๐๑.

และสติปัญญา ย่อมสงบระงับด้วยการสงบระงับกิเลสมีรากเป็นต้นได้ คำนั้นสำเร็จประโยชน์ประกอบด้วยพระนิพพาน แม้การมีชีวิตอยู่วันเดียวยังประเสริฐกว่าโดยแท้ โดยในสัทสวรรณมีทั้งหมด ๑๔ เรื่อง ได้แก่

๑) เรื่องบุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง	๒) เรื่องพระทวารจิริยเถระ
๓) เรื่องนางกุนทลเกสียเถรี	๔) เรื่อง อนัตตปุจฉกพราหมณ์
๕) เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลูกของพระสารีบุตรเถระ	
๖) เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรเถระ	
๗) เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถระ	
๘) เรื่องอายุวัฒนกุมาร	๙) เรื่องสังกัจจสามเณร
๑๐) เรื่องพระขานุกโณทัญญเถระ	๑๑) เรื่องพระสัปปทาสเถระ
๑๒) เรื่องนางปฐาจารย์เถรี	๑๓) เรื่องนางกิสาโคตรมีเถรี
๑๔) เรื่องนางพหุปัตติกาเถรี	

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาลักษณะกัมมัฏฐานที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทหมวดสัทสวรรณ เพื่อนำองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยมาพัฒนาตนเอง พัฒนางค์กรให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผลในลำดับต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษากัมมัฏฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาในอรรถกถาธรรมบทสัทสวรรณ
๓. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะกัมมัฏฐานที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทสัทสวรรณ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ๒ ด้าน คือ

๑) ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาวิธีการสอนกัมมัฏฐาน หลักธรรมที่เกี่ยวกับการสอนกัมมัฏฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา หลังจากนั้นผู้วิจัยศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาในสัทสวรรณ และวิเคราะห์เนื้อความที่เกี่ยวกับกัมมัฏฐาน ได้แก่ เรื่องบุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง เรื่องพระทวารจิริยเถระ เรื่องพระกุนทลเกสียเถรี เรื่องอนัตตปุจฉกพราหมณ์ เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลูกของพระสารีบุตรเถระ เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรเถระ เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถระ เรื่องอายุวัฒนกุมาร เรื่องสังกัจจสามเณร เรื่องพระขานุกโณทัญญเถระ เรื่องพระสัปปทาสเถระ เรื่องนางปฐาจารย์ เรื่องนางกิสาโคตรมี และเรื่องพระพหุปัตติกาเถรี

๒) ขอบเขตด้านเอกสาร ศึกษาค้นคว้าคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคัมภีร์ธรรมบทที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ อรรถกถาธรรมบท ฉบับภาษาไทยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์วิสุทธิมรรค อภิธัมมัตถสังคหะและหนังสือ ตำรา บทความ งานวิจัย หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกัมมัฏฐาน

ผลการวิจัย

๑. กัมมัฏฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า มี ๒ อย่างคือ สมถกัมมัฏฐาน ที่ตั้งแห่งความสงบใจ และวิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่ตั้งแห่งปัญญาที่รู้แจ้ง กัมมัฏฐานทั้ง ๒ นี้ มีปรากฏอยู่ในอรรถกถาธรรมบท สหสสวรรค เป็นคำสอนเปรียบเทียบระหว่างคำพูดคำเดียวประเสริฐกับคำพูด ๑๐๐ คำ ๑,๐๐๐ คำ ที่ไม่ประเสริฐ สรุปได้ว่ากัมมัฏฐาน ๒ อย่างคือสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานที่ปรากฏในสหสสวรรคมี ๑๔ เรื่อง คือ

๑) เรื่องบุรุษผู้ฆ่าโจรมีคราแดง	๒) เรื่องพระทวารุจิรียเถระ
๓) เรื่องนางกุนทลเกสีเถรี	๔) เรื่อง อนัตตปุณณพราหมณ์
๕) เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลุงของพระสารีบุตรเถระ	
๖) เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรเถระ	
๗) เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถระ	
๘) เรื่องอายุวัฒน์กุมาร	๙) เรื่องสังกัจจสามเณร
๑๐) เรื่องพระขานโกณฑัญญเถระ	๑๑) เรื่องพระสัปทาสเถระ
๑๒) เรื่องนางปฐาจาราเถรี	๑๓) เรื่องนางกิสาโคตรมีเถรี
๑๔) เรื่องนางพหุปัตติกาเถรี	

ได้มีหลักการและวิธีการเจริญกัมมัฏฐานผ่านการฟังคำพูดคำเดียวมีประโยชน์ คือพูดถึงขั้นธ ธาตุ อายตนะ อินทรีย์ พละ โพชฌงค์ สติปัฏฐาน และนิพพาน ทำให้ผู้ฟังน้อมจิตไปในองค์ธรรมที่ตนได้ฟัง ตั้งใจเจริญกัมมัฏฐานเพื่อละกิเลสทั้งปวง ปฏิบัติตามหลักสมถกัมมัฏฐาน สงบใจไปตามกระแสธรรมที่ได้ฟังเป็นอารมณ์ มีจิตสงบตั้งมั่นเป็นสมาธิ ระงับกิเลสคือนิวรณ์ได้ จิตตั้งมั่นอยู่ในองค์ฌานอันเป็นบาทฐานของวิปัสสนา ออกจากองค์ฌานแล้วเจริญวิปัสสนาญาณพิจารณารูปนามไปตามลำดับ มีอินทรีย์ที่ต้นคัมภีร์ครองแล้ว ไม่ละสติไปในกาย พิจารณาเห็นรูปนามด้วยปัญญาว่ามีความเกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดปัญญาเห็นแจ้งแทงตลอดในรูปนามตามกฎไตรลักษณ์คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กิเลสทั้งหลายตั้งอยู่ไม่ได้ สงบราบคาบไป จิตใจก็หลุดพ้นเข้าถึงความเป็นอริยบุคคล หากอุปาทานชั้นยังเหลืออยู่ก็ยังมีอุปนิสัยที่บรรลุลุธรรมได้

สมถกัมมัฏฐาน ปฏิบัติเพ่งอารมณ์ของกัมมัฏฐาน ๔๐ มีกสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อรูปฌาน ๔ อาหारेปฏิกุศลสัญญา ๑ จตุธาตววัตถาน ๑ เป็นทางปฏิบัติที่ทำให้จิตตั้งมั่น สงบ แน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ซัดส่าย ไม่หวั่นไหวกับอารมณ์ภายนอกที่มากระทบ เป็นการกำหนดจิตแน่วแน่ อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น มีสมาธิในการอ่านหนังสือ ก็คือกำหนดจิตแน่วแน่อยู่นับกับข้อความในหนังสือ สมาธิ จึงเป็นความตั้งมั่นอยู่ในเรื่องที่ต้องการให้ตั้งไว้เพียงเรื่องเดียวไม่ให้ฟุ้งซ่านไปเป็นอื่น การงานต่าง ๆ จึงต้องอาศัยการมีสมาธิทั้งสิ้น เพราะถ้าขาดสมาธิก็ทำงานผิดพลาดเสียหาย เพราะมัวแต่ใจลอยไปคิดเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับงานตรงหน้า สมาธิจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องมีในการทำงานทุกอย่าง การที่จะเกิดสมาธิขึ้นได้นี้ ต้องมีการฝึกหัด สมาธิธรรมดาที่มีอยู่นั้นไม่พอเพียง เพราะบางครั้งเมื่อมีเรื่องหรือปัญหาภายนอก มากระทบใจ จิตใจของเราอ่อนแอ มีการหวั่นไหวกระสับกระส่าย ก็ยากจะรวมใจรวมสมาธิมาจดจ่อกับ การงานได้ บางครั้งเกิดอารมณ์โกรธ อารมณ์รัก อารมณ์หลง จนรวมใจไม่ได้ ปล่อยใจให้เล่นไปกับอารมณ์ เหล่านั้น ทำการงานไม่ได้เป็นสัปดาห์เป็นเดือนก็มี คนที่มีสมาธิ มีจิตสงบตั้งมั่นดี ก็คือคนที่มีความสุขจิตดี สามารถควบคุมให้ใจมาจดจ่อกับสิ่งที่ตนต้องการได้ ไม่หวั่นไหวง่าย การฝึกหัดสมาธิจึงฝึกเพื่อแก้กรรม และกิเลสของใจที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและยังเป็นการฝึกใจให้มีพลังของสมาธิมากขึ้น คนที่ฝึกสมาธิมาแล้ว ตามสมควร เมื่อเกิดอารมณ์และกิเลสต่าง ๆ ก็จะระงับใจได้ ไม่ลุแก่อำนาจของอารมณ์และกิเลส ทำให้ ทำงานต่อไปได้ ทั้งจิตใจก็จะตั้งมั่นมากขึ้น เมื่อประกอบภารกิจใด ๆ จิตใจจะจดจ่อกับงานมีพลังในการ ทำงานมากขึ้น ผลจากการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานตามหลักพุทธศาสนาคือการทำจิตให้ตั้งมั่น มีอารมณ์ เป็นหนึ่ง เพื่อใช้เป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สมาธิโต ยถากุตฺ ขานาติ ปสฺสตี แปลว่าผู้มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ แล้วย่อมรู้เห็นตามเป็นจริง วิปัสสนากัมมัฏฐาน การปฏิบัติกัมมัฏฐาน เพื่อการหลุดพ้นตามหลักวิปัสสนาภูมิคือ ภูมิของวิปัสสนาภาวนามีทั้งหมด ๖ หมวด คือ ชั้นธ ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจนุปบาท ๑๒ และโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ผู้ปฏิบัติกัมมัฏฐานปฏิบัติตามหมวดใดหมวดหนึ่งที่เหมาะสมกับจริตของตน จากนั้นจึงเริ่มต้นการบำเพ็ญ กุศลธรรมชนิดต่าง ๆ ที่เป็นหมวดหมู่แห่งโพธิปักขิยธรรม เช่นเริ่มตั้งแต่การบำเพ็ญทาน และรักษาศีล อันเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งอริยมรรค จนกระทั่งนำไปสู่การเจริญอริยมรรคในส่วนเบื้องปลายคือการเจริญ ภาวนา ยกกระดับจิตใจให้สูงขึ้นโดยการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานซึ่งเป็นอุบายสงบใจ อันเป็นขั้นแรกของการ ปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลส ต่อจากนั้นเมื่อจิตตั้งมั่นมีสมาธิแล้วยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ของวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งจัด เป็นขั้นของการเจริญสัมมาสติ สัมมาสมาธิ จนสามารถนำตนให้หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวงได้ ในที่สุดหลักธรรมสำคัญที่นำไปสู่การบรรลุมรรคผลนิพพาน

๒. โครงสร้างและเนื้อหาในอรรถกถาธรรมบทสหัสสวรรค พบว่า ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีอรรถกถาธรรมบท ๒ ภาค คือ ภาค ๑ และภาค ๒ เฉพาะอรรถกถาธรรมบทภาค ๑ มีทั้งหมด ๕ คัมภีร์ คือ (๑) ขุททกปาฐะ (๒) ธรรมบท (๓) อุทาน (๔) อิติวุตตกะ (๕) สุตตนิบาต จัดเป็นหมวดหมู่เรียกว่าวรรค มีทั้งหมด ๒๖ วรรค ๙๔ เรื่อง ๑๑๕ คาทา สำหรับสหัสสวรรคนั้นมี ๑๔ เรื่อง ๑๖ คาทา เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมหลักธรรมคำสอนเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนรู้ถึงสิ่งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ การถือเอาประโยชน์ในคำพูดคำเดียว คาทาบทเดียว ธรรมะบทเดียว มีการพูดถึงชั้น ธาตุ อายตนะ อินทรีย์ พละ โพชฌงค์ สติปัญญา และนิพพาน ที่เป็นอารมณ์กัมมฐานแนวทางเพื่อการพ้นทุกข์ ส่วนคำพูด ๑๐๐ คำ ๑,๐๐๐ คำ คาทา ๑๐๐ คาทาที่พรรณนาแต่ภูเขา ป่าไม้ อากาศเป็นต้นเป็นคำพูดไม่ประเสริฐ ไม่เป็นไปเพื่อการดับทุกข์ ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ (พระสุตตันตปิฎก) มีทั้งหมด ๑๔ เรื่อง ๑๖ คาทา ดังนี้

ตารางที่ ๑ โครงสร้างของอรรถกถาธรรมบทภาค ๑

ลำดับ	ชื่อวรรค	จำนวนเรื่อง	คาถา
๑	ยมกวรรค	๑๔	๒๐
๒	อัปมาทวรรค	๙	๑๒
๓	จิตตวรรค	๙	๑๑
๔	ปุพพวรรค	๑๒	๑๖
๕	พาลวรรค	๑๕	๑๖
๖	บัณฑิตวรรค	๑๑	๑๔
๗	อรหัตตวรรค	๑๐	๑๐
๘	สหัสสวรรค	๑๔	๑๖
รวมทั้งหมด		๙๔	๑๑๕

ตารางที่ ๒ โครงสร้างเนื้อหาที่เป็นคาถาในอรรถกถาธรรมบทสหัสสวรรค

ลำดับ	ชื่อเรื่อง	คาถา	คำแปล
๑	บุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง	สทสมปิ เจ วาจา อนตถปทสยหิตา เอกั อตถปท สยโย ย สุตวา อุปสมมติ	คำพูดที่มีประโยชน์คำเดียว ที่คนฟังแล้ว สงบระงับได้ย่อมดีกว่าคำพูดที่ไร้ประโยชน์ ตั้ง ๑,๐๐๐ คำ
๒	พระทวารุจิรยเถระ	สทสมปิ เจ คาทา อนตถปทสยหิตา เอกั คาทาปท สยโย ย สุตวา อุปสมมติ	คาถาที่มีประโยชน์คาถาเดียว ย่อมดีกว่า คาถาที่ไร้ประโยชน์ตั้ง ๑,๐๐๐ คาทา
๓	พระกุนทลเกสึเถรี	โย จ คาทา สดภาเส อนตถปทสยหิตา เอกั รมมปท สยโย ย สุตวา อุปสมมติ โย สทสส สทสเสน สงคามมานุเส ชินเอกถย เชยยมตตาน ส เว สงคาม- ชุตโตโม	ธรรมะบทหนึ่งที่คนฟังแล้ว สงบระงับได้ ย่อมดีกว่าคาถาที่ไร้ประโยชน์ตั้ง ๑๐๐ คาถา ผู้ชนะข้าศึกจำนวน ๑,๐๐๐ คนด้วย ๑,๐๐๐ ในสงคราม หาชื่อว่าผู้ชนะที่ยอดไม่ แต่ผู้ชนะตนได้จึงชื่อว่าผู้ชนะที่ยอดเยี่ยม

๔	อนัตตปจฉกพรหมณ์	อตตา หเว ชิตํ เสโย ยา จายํ อิตรา ปชาตตทนต์สส โปสสส นิจจํ สณฺณต- จารีโนเนว เทโว น คนธพโป น มาโร สห พรหมฺนาชิตํ อปชิตํ กยิรา ตถารูปสส ชนฺตโน	การชนะตน ของบุคคลผู้ฝึกตนดีแล้ว ประพาสธรรมเป็นนิตย์ นั้นแลประเสริฐ กว่าชนะผู้อื่น เทวดา คนธรรพ์ มาร พร้อมทั้งพรหม ไม่อาจทำการชนะของ บุคคลเช่นนั้นให้กลับแพ้ได้เลย
๕	พรหมณ์ผู้เป็นลูกของ พระสารีบุตรเถระ	มาเส มาเส สหสเสน โย ยเชล สตํ สมํเอกญจ ภาวิตตตานํ มุหุตตมปิ ปุชเยสายุชชานา เสโย ยญเจ วสสสตํ หุตํ	การบูชาของบุคคลผู้บูชาท่านผู้บรมม ติแล้วคนเดียว แม้เพียงครั้งเดียว ประเสริฐ กว่าการบูชาของบุคคลผู้บูชาด้วยทรัพย์ จำนวน ๑,๐๐๐ กหาปณะทุก ๆ เดือนตลอด ๑๐๐ ปี
๖	พรหมณ์ผู้เป็นหลาน ของพระสารีบุตรเถระ	โย จ วสสสตํ ชนฺต อคฺคิ ปริจเร วเน เอกญจ ภาวิตตตานํ มุหุตตมปิ ปุชเยส ายูชชานา เสโย ยญเจ	การบูชาของบุคคลผู้บูชาท่านที่บรมม ติแล้วคนเดียวแม้เพียงครั้งเดียว ประเสริฐ กว่าการบูชาของบุคคลผู้บูชาไฟในป่าเป็น เวลา ๑๐๐ ปี
๗	พรหมณ์ผู้เป็นสหายของ พระสารีบุตรเถระ	ยงฺกิลฺลิจิ ยิณฺฺฏว หุตํ ว โลกเ สํจณฺรียเช ปฺปญฺญเปกฺโข สพฺพปิ ตํ น จตฺถาคเมติ อภิวาทนา อชฺชุตฺเตสฺ เสโย	การไหว้ท่านผู้ปฏิบัติตรง ประเสริฐกว่า การบูชา และการบวงสรวงใด ๆ ในโลก ที่ผู้หวังบุญทำอยู่ตลอดปี เพราะการบูชา และการ บวงสรวงทั้งหมดนั้นมีค่าไม่ถึง ๑ ใน ๔
๘	อายุวัฒน์กุมาร	อภิวาทนสฺลิสฺส นิจจํ วุฑฺฒาปจายิโน จตฺตาริ รมมา วฑฺฒนติ อายุ วณฺโณ สุขํ พลํ	ธรรม ๔ ประการคืออายุ วรรณะ สุขะ พละ เจริญแก่บุคคลผู้กราบไหว้เป็นปกติ ผู้นั้นย่อมต่อท่านผู้เจริญเป็นนิตย์
๙	สังกัจจสามเณร	โย จ วสสสตํ ซีเว ทุสฺสีโล อสฺมาหิโต เอกาหํ ซีวิตํ เสโย สิลวนตฺสส ฌายิโน	ก็ผู้ใดทศิล มีใจไม่ตั้งมั่น พึงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ความเป็นอยู่ วันเดียวของผู้มีศีล มีมาน ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ของผู้นั้น
๑๐	พระขานุกโณทัญญเถระ	โย จ วสสสตํ ซีเว ทุปฺปญฺญอ อสฺมาหิโต เอกาหํ ซีวิตํ เสโย ปญฺญวณตฺสส ฌายิโน	ก็ ผู้มีปัญญา เฟ่งพินิจ แม้มีชีวิตอยู่เพียง วันเดียว ประเสริฐกว่าผู้มีปัญญาทราม ไม่มี จิตตั้งมั่นที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี
๑๑	พระสัปปทาสเถระ	โย จ วสสสตํ ซีเว กุสฺสีโต หีนวีริโย เอกาหํ ซีวิตํ เสโย วีริย อกรภโต ทพฺพํ	ก็ ผู้มีความเพียรมั่นคง แม้มีชีวิตอยู่เพียง วันเดียวประเสริฐกว่าผู้เกียจคร้าน ไม่มี ความเพียร ที่มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี
๑๒	นางปฐาจาราเถรี	โย จ วสสสตํ ซีเว อปฺสสํ อุทฺยพฺพยํ เอกาหํ ซีวิตํ เสโย ปสฺสโต อุทฺยพฺพยํ	ก็ผู้ที่เห็นความเกิดและความดับ แม้มีชีวิต อยู่เพียงวันเดียวประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็น ความเกิดและความดับ ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี

๑๓	นางกิสาคอติเมรี	โย จ วสสสดี สีเว อปสส อมต ปท เอกาหิ ชีวติ เสยโย ปสสโต อมต ปท	ก็ผู้ที่เห็นทางอมตะแม้มีชีวิตอยู่เพียง วันเดียวประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็นทางอมตะ แม้มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี
๑๔	พระพุทธโคตมเกรี	โย จ วสสสดี สีเว อปสส ฌมมุตตม เอกาหิ ชีวติ เสยโย ปสสโต ฌมมุตตม	ก็ผู้ที่เห็นธรรมอันสูงสุด แม้มีชีวิตอยู่เพียง วันเดียวประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็นธรรมอัน สูงสุด ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี

จากโครงสร้างทั้ง ๑๔ เรื่องนี้ ต้นเรื่องมีลักษณะบอกอารมณ์บทพระธรรมเทศนาเป็นคาถา นำส่วนต้นของคาถามาตั้งไว้ เนื้อหาในส่วนนี้จะเป็นเรื่องราวที่พระอรรถกถาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์ธรรมบทกล่าวถึงบุคคลสถานที่เป็นต้น พระพุทธเจ้าตรัสคาถา ปรรณโกโร และเล่าเรื่องประกอบ เนื้อหาของเรื่อง และบางเรื่องมีคาถาเพียง ๑ คาถา บางเรื่องมี ๒ คาถา การที่ศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาในอรรถกถาธรรมบทสหัสสวรรคกล่าวได้ว่าเป็นอรรถกถาธรรมบทสหัสสวรรคที่มีเนื้อหาที่กล่าวถึงคำพูดที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ คำที่มีประโยชน์คือพรรณนาเรื่องชั้น ธาตุ อายตนะ อินทรีย์ พละ โพชฌงค์ สติปัญญา และนิพพาน ที่มีเป้าหมายคือการพ้นทุกข์ และจะพ้นทุกข์ได้ด้วยการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานมีการนั่งสมาธิ เดินจงกรม เจริญวิปัสสนาเห็นความเกิดดับของรูปนาม นี่เป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติผ่านคำพูดบทเดียวประเสริฐ ที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทสหัสสวรรค เพื่อความสงบระงับกิเลส เพื่อความหมดจดเพื่อบรรลุอุบายธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คำในสหัสสวรรค

๑) เรื่องบุรุษผู้ฆ่าโจรมีแครแดง พระพุทธองค์ตรัสว่าคำที่มีประโยชน์คำเดียวประเสริฐกว่าคำพูดไร้สาระหลายคำ

๒) เรื่องพระพาหิยทารุจีริยะ ตรัสสอนว่าคาถาบทเดียวมีประโยชน์กว่าคาถาที่ได้รับประโยชน์

๓) เรื่องพระกุนทลเกสิเถรี ตรัสสอนว่าชนะ (กิเลส) ตนเอง ประเสริฐกว่าชนะคนอื่น

๔) เรื่องอนัตตปฏกพราหมณ์ ตรัสสอนว่าให้ชนะ (กิเลส) ของตนนั้นแหละเป็นการดี

๕) เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลูกของพระสารีบุตรเถระ ตรัสสอนว่าบูชาผู้อบรมตน ประเสริฐกว่าการบูชายัญ

๖) เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรเถระ ตรัสสอนว่าบูชาผู้อบรมตน ประเสริฐกว่าการบูชาไฟในป่า

๗) เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถระ ตรัสสอนว่าการไหว้ท่านผู้ปฏิบัติตรง ประเสริฐกว่าการบูชายัญ

๘) เรื่องอายุวัฒนกุมาร ตรัสสอนว่าผู้อ่อนน้อมต่อท่านผู้เจริญ ย่อมเจริญด้วยธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ

๙) เรื่องสังกัจจสามเณร ตรัสสอนว่าผู้มีศีล มีมาน เป็นอยู่วันเดียวประเสริฐกว่าผู้ทุศีลเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี

๑๐) เรื่องพระขานุกโณทัญญเถระ ตรัสสอนว่าผู้มีปัญญา มีมาน เป็นอยู่วันเดียวประเสริฐกว่าผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี

๑๑) เรื่องพระสัปพาทส ตรัสสอนว่าผู้มีความเพียร เป็นอยู่วันเดียวประเสริฐกว่าผู้เกียจคร้าน เป็นอยู่ ๑๐๐ ปี

๑๒) เรื่องนางปฐาจารา ตรัสสอนว่าที่เห็นความเกิดและความดับ แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็นความเกิดและความดับ ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี

๑๓) เรื่องนางกิสาโคตมี ตรัสสอนว่าผู้ที่เห็นทางอมตะ แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็นทางอมตะแม้มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี

๑๔) เรื่องพระพหูตติกาเถรี ตรัสสอนว่าที่เห็นธรรมอันสูงสุด แม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็นธรรมอันสูงสุด ที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี

๓. วิเคราะห์หลักกัมมัญฐานที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทสหัสสวรรค พบว่า การปฏิบัติสมถกัมมัญฐานและวิปัสสนากัมมัญฐาน แม้จะเป็นองค์ความรู้มากมายมีหลายแนวทางในการปฏิบัติจากพระไตรปิฎก แต่การปฏิบัติสมถกัมมัญฐานและวิปัสสนากัมมัญฐานเป็นเรื่องละเอียดลึกซึ้ง เป็นเรื่องของการอบรมจิตให้ดำเนินไปในทางของพระธรรมที่สุขุมประณีตและถูกต้องเพื่อพ้นทุกข์ บุคคลผู้ปฏิบัติกัมมัญฐานที่ปรากฏในสหัสสวรรคทั้ง ๑๔ เรื่องได้บรรลุธรรมตามอุปนิสัยของตน ๆ เพราะได้รับการแนะนำฝึกหัดตน ฝึกหัดจิตจากกัลยาณมิตร ช่วยให้ปฏิบัติธรรมบรรลุเป้าหมายได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว ผู้ปฏิบัติกัมมัญฐานบางท่านก็เจริญสมถกัมมัญฐาน บางท่านก็เจริญวิปัสสนากัมมัญฐาน และบางท่านก็เจริญทั้งสมถกัมมัญฐานและวิปัสสนากัมมัญฐาน พระพุทธองค์ทรงสอนกัมมัญฐานแก่กุลหัสถ์และบรรพชิตโดยแสดงพระธรรมเทศนาให้ฟังก่อน แล้วค่อยให้ผู้ปฏิบัติลงมือทำ พอจบพระธรรมเทศนาท่านเหล่านั้นก็บรรลุคุณวิเศษ ได้ซึ่งมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ และกัมมัญฐานในอรรถกถาธรรมบทสหัสสวรรคที่ได้จากการวิจัยมี ๓ แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ ๑ การปฏิบัติสมถกัมมัญฐานอย่างเดียว ผลที่ได้คือจะได้แต่ความสงบอยู่ในอารมณ์เดียว ทำให้จิตใจเกิดความสงบสุข พอใจในจิตที่ไม่ต้องรับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบกาย แต่ไม่สามารถบรรลุธรรมขั้นละเอียดเพื่อละกิเลสได้

แนวทางที่ ๒ ฝึกวิธีปฏิบัติที่ใช้วิปัสสนากัมมัญฐานดูอารมณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันในขณะนั้น ๆ อย่างต่อเนื่องตามความเป็นจริงโดยไม่เข้าไปปรุงแต่ง เห็นความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ของรูปนามชั้น ๕ ว่า เป็นสภาวะที่ไม่เที่ยง (อนิจจัง) เป็นทุกข์ (ทุกขัง) เป็นสภาวะที่ไม่ใช่บุคคล ตัวตน เราเขา บังคับบัญชาไม่ได้ (อนัตตา) จิตก็หลุดพ้นจากอาสวะกิเลส บรรลุธรรม ผล นิพพาน

แนวทางที่ ๓ ปฏิบัติทั้งสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานร่วมกัน จะใช้สมถกัมมัฏฐานก่อน แล้วตามด้วยวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือใช้วิปัสสนากัมมัฏฐานนำหน้าตามด้วยสมถกัมมัฏฐาน และระหว่างภาวนาใช้ทั้ง ๒ วิธีสลับไปมาได้

จากผลการศึกษา กัมมัฏฐานที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท: กรณีศึกษาสหัสสวรรค สรุปเป็นองค์ความรู้ได้ว่า องค์แห่งสมถกัมมัฏฐาน ได้แก่ อารมณ์กัมมัฏฐาน ๔๐ กอง คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ จตุธาตุวัตถุ ๑ อาหารเรปฏิกุศลสัญญา ๑ อรูปฌาน ๔ และองค์แห่งวิปัสสนากัมมัฏฐาน ได้แก่ วิปัสสนาภูมิ คือ ชันธ ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทริย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจนูปบาท ๑๒ สำหรับการปฏิบัติกัมมัฏฐาน คือ มี ๒ อย่างคือ การเจริญสมถกัมมัฏฐาน คือ การฝึกจิตให้สงบ มีสมาธิตั้งมั่นมีอารมณ์เป็นหนึ่ง อันเกิดจากเพ่งกสิณอารมณ์ของสมถะ ๔๐ กอง เมื่อปริกรรมนำกสิณมาเพ่งทำให้จิตแนบแน่นในกองแห่งอารมณ์ มีผลทำให้เกิดองค์ฌาน จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งสงบระงับกิเลสคือนิรวณได้ และวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือการเจริญปัญญาให้เห็นแจ้งเข้าใจชัด รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่เป็นจริงเห็นความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปของสังขารทั้งหลาย จิตไม่ยึดมั่นถือมั่น คลายความเป็นตัวตน ผลทำให้จิตหลุดพ้นจนอริยมรรคเกิด มีแนวทางการปฏิบัติสติปัฏฐาน ๔ และผลการปฏิบัติ คือ สมถกัมมัฏฐาน มีความสงบใจ ทำให้เกิดองค์ฌานเผาผลาญระงับกิเลสได้เป็นผล บรรลุฌานสมาบัติจัดเป็น โลกียฌาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีปัญญารู้แจ้งตามความเป็นจริง ทำให้เกิดญาณปหานกิเลสได้เด็ดขาดเป็นผล บรรลุมรรค ผล นิพพานจัดเป็นโลกุตตระ ผู้วิจัยนำเสนอเป็นองค์ความรู้ ดังนี้

องค์ความรู้ใหม่

บทสรุป

๑. กัมมัฏฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มี ๒ อย่างคือ สมถกัมมัฏฐาน ที่ตั้งแห่งความสงบใจ และวิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่ตั้งแห่งปัญญาที่รู้แจ้ง กัมมัฏฐานทั้ง ๒ นี้ เป็นคำสอนเปรียบเทียบระหว่างผ่านคำพูดคำเดียวประเสริฐกับคำพูด ๑๐๐ คำ ๑,๐๐๐ คำ ที่ไม่ประเสริฐมีปรากฏในสัทสวรรณ ได้แก่ เรื่องบุรุษผู้ฆ่าโจรมีคราแดง เรื่องพระพาหิยทารุจิระ เรื่องพระกุนทลเกสึเถรี เรื่อง อนัตตปุจฉกพราหมณ์ เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลุงของพระสารีบุตรเถระ เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของพระสารีบุตรเถระ เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถระ เรื่องอายุวัฒนกุมาร เรื่องสังกัจจสามเณร เรื่องพระขานุกโณฬยเถระ เรื่องพระสัปทาสเถระ เรื่องนางปฐาจาราเถรี เรื่องนางกิสาโคตรมีเถรี เรื่องพระพทุฑติกาเถรี ได้มีหลักการและวิธีการเจริญกัมมัฏฐานผ่านการฟังคำพูดคำเดียวมีประโยชน์คือพูดถึงขั้น ธาตุ อายตนะ อินทรีย์ พลละ โพชฌงค์ สติปัฏฐาน และนิพพาน ทำให้ผู้ฟังน้อมจิตไปในองค์ธรรมที่ตนได้ฟัง ตั้งใจเจริญกัมมัฏฐานเพื่อละกิเลสทั้งปวง ปฏิบัติตามหลักสมถกัมมัฏฐาน สงบใจไปตามกระแสธรรมที่ได้ฟังเป็นอารมณ์ มีจิตสงบตั้งมั่นเป็นสมาธิ ระงับกิเลสคือนิวรณ์ได้ จิตตั้งมั่นอยู่ในองค์ฌาน อันเป็นบาทฐานของวิปัสสนา ออกจากองค์ฌานแล้วเจริญวิปัสสนาญาณพิจารณารูปนามไปตามลำดับ มีอินทรีย์ที่ตนคุ้มครองแล้ว ไม่ละสติไปในกาย พิจารณาเห็นรูปนามด้วยปัญญาว่ามีความเกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดปัญญาเห็นแจ้งแทงตลอดในรูปนามตามกฎไตรลักษณ์คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กิเลสทั้งหลายตั้งอยู่ไม่ได้ สงบราบคาบไป จิตใจก็หลุดพ้นเข้าถึงความเป็นอริยบุคคล โดยสมถกัมมัฏฐาน ปฏิบัติเพ่งอารมณ์ของกัมมัฏฐาน ๔๐ มีกสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อรูปฌาน ๔ อาหारेปภูกุสัลยา ๑ จตุธาตวัตถาน ๑ เป็นทางปฏิบัติที่ทำให้จิตตั้งมั่น สงบ แน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ขัดส่าย ไม่หวั่นไหวกับอารมณ์ภายนอกที่มากระทบ เป็นการกำหนดจิตแน่วแน่อยู่อะไรสิ่งหนึ่ง สามารถควบคุมให้ใจมาจดจ่อกับสิ่งที่ตนต้องการได้ ไม่หวั่นไหวง่าย การฝึกหัดสมาธิจึงฝึกเพื่อแก้กิเลสและกิเลสของใจที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและยังเป็นการฝึกใจให้มีพลังของสมาธิมากขึ้น และใช้เป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนาเมื่อจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ แล้วย่อมรู้เห็นตามเป็นจริง หลักวิปัสสนาภูมิคือ ภูมิของวิปัสสนาภาวนามีทั้งหมด ๖ หมวด คือ ขั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจสงฺกุปา ๑๒ และโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการคือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พลละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘ การเจริญวิปัสสนาสามารถนำตนให้หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ทั้งปวงได้ด้วยการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท และการใช้ชีวิตอย่างมีจริยธรรมทางสังคม เช่น บุคคลที่นอนบ่มต่อผู้ใหญ่ย่อมเจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ และในที่สุดการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนจะนำไปสู่การบรรลุมรรคผลนิพพาน

๒. โครงสร้างและเนื้อหาในอรรถกถาธรรมบทสหัสสวรรค พบว่า ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีอรรถกถาธรรมบท ๒ ภาค คือ ภาค ๑ และภาค ๒ เฉพาะอรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ มีทั้งหมด ๕ คัมภีร์ คือ (๑) ขุททกปาฐะ (๒) ธรรมบท (๓) อุทาน (๔) อิติวุตตกะ และ (๕) สุตตนิบาต จัดเป็นหมวดหมู่เรียกว่าวรรค มีทั้งหมด ๒๖ วรรค ๙๔ เรื่อง ๑๑๕ คาถา สำหรับสหัสสวรรคนั้นมี ๑๔ เรื่อง ๑๖ คาถา เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมหลักธรรมคำสอนเพื่อมุ่งให้ผู้เรียนรู้ถึงสิ่งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ การถือเอาประโยชน์ในคำพูดคำเดียว คาถาบทเดียว ธรรมะบทเดียว มีการพูดถึงชั้น ธาตุ อายตนะ อินทรีย์ พละ โพชฌงค์ สติปัฏฐาน และนิพพาน ที่เป็นอารมณ์กัมมัฏฐานแนวทางเพื่อการพ้นทุกข์ ส่วนคำพูด ๑๐๐ คำ ๑,๐๐๐ คำ คาถา ๑๐๐ คาถาที่พรรณนาแต่ภูเขา ป่าไม้ อากาศเป็นต้นเป็นคำพูดไม่ประเสริฐ ไม่เป็นไปเพื่อการดับทุกข์

๓. วิเคราะห์หลักกัมมัฏฐานที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทสหัสสวรรค พบว่า การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ การอบรมจิตให้ดำเนินไปในทางของพระธรรมที่สุขุมประณีตและถูกต้องเพื่อพ้นทุกข์ บุคคลผู้ปฏิบัติกัมมัฏฐานที่ปรากฏในสหัสสวรรคทั้ง ๑๔ เรื่องได้บรรลุธรรมตามอุปนิสัยของตน ๆ เพราะได้รับการแนะนำฝึกหัดตน ฝึกหัดจิตจากกัลยาณมิตร ช่วยให้ปฏิบัติธรรมบรรลุเป้าหมายได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว ผู้ปฏิบัติกัมมัฏฐานบางท่านก็เจริญสมถกัมมัฏฐาน บางท่านก็เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน และบางท่านก็เจริญทั้งสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน พระพุทธองค์ทรงสอนกัมมัฏฐาน แก่คฤหัสถ์และบรรพชิตโดยแสดงพระธรรมเทศนาให้ฟังก่อน แล้วค่อยให้ผู้ปฏิบัติลงมือทำ พอจบพระธรรมเทศนาท่านเหล่านั้นก็บรรลุคุณวิเศษได้ซึ่งมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ และกัมมัฏฐานในอรรถกถาธรรมบทสหัสสวรรคที่ได้จากการวิจัยมี ๓ แนวทาง ดังนี้ แนวทางที่ ๑ การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานอย่างเดียว ผลที่ได้คือจะได้แต่ความสงบอยู่ในอารมณ์เดียว ทำให้จิตใจเกิดความสงบสุข พอใจในจิตที่ไม่ต้องรับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบกาย แต่ไม่สามารถบรรลุธรรมชั้นละเอียดเพื่อละกิเลสได้ แนวทางที่ ๒ ฝึกวิธีปฏิบัติที่ใช้วิปัสสนากัมมัฏฐานดูอารมณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันในขณะนั้น ๆ อย่างต่อเนื่องตามความเป็นจริงโดยไม่เข้าไปปรุงแต่ง เห็นความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ของรูปนามชั้น ๕ ว่า เป็นสภาวะที่ไม่เที่ยง (อนิจจัง) เป็นทุกข์ ทนได้ยาก (ทุกขัง) เป็นสภาวะที่ไม่ใช่บุคคล ตัวตน เราเขา บังคับบัญชาไม่ได้ (อนัตตา) จิตก็หลุดพ้นจากอาสวะกิเลส บรรลุอมรรค ผล นิพพาน และแนวทางที่ ๓ ปฏิบัติทั้งสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานร่วมกัน จะใช้สมถกัมมัฏฐานก่อนแล้วตามด้วยวิปัสสนากัมมัฏฐานหรือใช้วิปัสสนากัมมัฏฐานนำหน้าตามด้วยสมถกัมมัฏฐาน และระหว่างภาวนาใช้ทั้ง ๒ วิธีสลับไปมาได้ ทำยที่สุดแล้ว การเจริญสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานส่งผลและให้คุณค่าต่อผู้ปฏิบัติทั้งในด้านจิตใจ ด้านปัญญา และการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน

อภิปรายผลการวิจัย

๑. กัมมัฏฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า มี ๒ อย่างคือ สมถกัมมัฏฐาน ที่ตั้งแห่งความสงบ และวิปัสสนากัมมัฏฐานวิธีการเจริญกัมมัฏฐานผ่านการฟังคำพูดคำเดียวมีประโยชน์ คือ พุดถึงขั้นธำตะ อายตนะ อินทรีย์ พละ โพชฌงค์ สติปัฏฐาน และนิพพาน ทำให้ผู้ฟังน้อมจิตไปในองค์ธรรมที่ตนได้ฟัง ตั้งใจเจริญกัมมัฏฐานเพื่อละกิเลสทั้งปวง ปฏิบัติตามหลักสมถกัมมัฏฐาน สงบใจไปตามกระแสธรรมที่ได้ฟังเป็นอารมณ์ มีจิตสงบตั้งมั่นเป็นสมาธิ ระงับกิเลสคือนิวรณ์ได้ จิตตั้งมั่นอยู่ในองค์ฌานอันเป็นบาทฐานของวิปัสสนา ออกจากองค์ฌานแล้วเจริญวิปัสสนาญาณพิจารณารูปนามไปตามลำดับ มีอินทรีย์ที่ตนคุ้มครองแล้ว ไม่ละสติไปในกาย พิจารณาเห็นรูปนามด้วยปัญญาว่ามีความเกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดปัญญาเห็นแจ้งแทงตลอดในรูปนามตามกฎไตรลักษณ์คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กิเลสทั้งหลายตั้งอยู่ไม่ได้ สงบราบคาบไป จิตใจก็หลุดพ้นเข้าถึงความเป็นอริยบุคคล หากอุปาทานชั้นยังเหลืออยู่ก็ยังมีอุปนิสัยที่บรรลุนิพพานได้ สอดคล้องกับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก^{๑๔} กล่าวว่า คำว่า กัมมัฏฐาน แปลว่า ที่ตั้งของการงาน หมายความว่า เป็นที่ตั้งของการงานทางจิตใจ ในทางพระพุทธศาสนาท่านจึงแสดงกัมมัฏฐาน คือที่ตั้งของการงานทางใจไว้ ๒ อย่างคือ (๑) สมถกัมมัฏฐาน แปลว่า ที่ตั้งของการงานทางใจ ซึ่งจะทำใจให้เป็นสมถะคือให้สงบ (๒) วิปัสสนากัมมัฏฐาน แปลว่าที่ตั้งของการงานทางใจ อันจะทำให้เกิดเป็นวิปัสสนา คือความรู้แจ้ง เห็นจริง สมถกัมมัฏฐานนั้น เป็นประการแรก เพราะจะต้องทำใจให้สงบจากราคะหรือโลหะ โทสะ โมหะต่อจากนั้นจึงดำเนินในวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือเมื่อจิตใจปลอดโปร่งหลุดพ้นจากกิเลสก็จะเป็นจิตใจที่สิ้นความลำเอียง และสอดคล้องกับพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ)^{๑๕} พบว่า การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานทำให้เรา เข้าใจคำว่ารูป นาม และพระไตรลักษณ์สุดท้ายคือ ทำให้คนได้รับความสุข ๘ ประการ คือ สุขของมนุษย์สุขทิพย์ สุขในฌาน สุขในวิปัสสนา สุขในมรรค สุขในผล และท้ายสุดคือสุขในพระนิพพานตามเหตุปัจจัย หรือตามสมควรแก่การปฏิบัติธรรมของตน

๒. การศึกษาโครงสร้างและเนื้อหา กัมมัฏฐานในอรรถกถาธรรมบทสหัสสวรรค พบว่า ในสหัสสวรรค หมายความว่าด้วยหนึ่งใน ๑๐๐ ใน ๑,๐๐ ทั้งหมด ๑๔ เรื่อง ๑๖ คาถามีเนื้อหาปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาธรรมบท โครงสร้างและเนื้อหาในสหัสสวรรคพระพุทธเจ้าทรงสอนกัมมัฏฐานผ่านคำพูดคำเดียว ธรรมบทเดียว คาถาบทเดียวประเสริฐ เป็นคำเปรียบเทียบกับสิ่งที่มีประโยชน์และสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ ทำให้ผู้ฟังได้ฟังคำพูดบทเดียวที่เป็นประโยชน์ประเสริฐกว่า คำพูด ๑๐๐ คำ ๑,๐๐๐ คำ ที่ไม่ประเสริฐ สอดคล้อง

^{๑๔} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, แนวปฏิบัติในสติปัฏฐาน, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

^{๑๕} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ), ความเป็นมาของวิปัสสนากัมมัฏฐาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒.

กับงานวิจัยของพระนาถ โปธิญาโณ (โปทาสาย)^{๑๖} พบว่า โครงสร้างเนื้อหาของสัทสวรรณคดีจำนวน ๑๔ เรื่อง ว่าด้วยเรื่องการสอนโดยยกคำเปรียบเทียบกับขั้นสอนให้ผู้ฟังได้แนวคิด พลิกชีวิตจากปุถุชนเป็นพระอริยบุคคลบรรลุเป้าหมายคือได้มนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ สัทสวรรณคดีวรรคด้วย ๑,๐๐๐ มีการสอนเปรียบเทียบสิ่งที่มีประเสริฐกับสิ่งไม่ประเสริฐ สอนคำพูดคำเดียวคือพูดถึงเรื่องชั้นธรรมาสน์ อายตนะ อินทรีย์ พลละ โขฌมก สติปัญญา และนิพพานประเสริฐกว่าคำพูด ๑๐๐ คำ ๑,๐๐๐ คำ ที่พรรณนาถึงป่าไม้ ภูเขา อากาศไม่ประเสริฐ สอนการบูชาผู้ที่อบรมตนแล้วเป็นอยู่วันเดียว ขณะตนแล้ว ประเสริฐกว่าการบูชาัญญะโลกียชนแม้เป็นอยู่ ๑๐๐ ปี สอนเรื่องการเห็นรูปนามที่มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปครู่เดียวประเสริฐ นั่งฟังธรรมอยู่พร้อมกับส่งใจไปตามกระแสธรรม ละคำพูดที่ไม่มีประโยชน์ ได้ถือเอาคำพูดที่มีประโยชน์ในรูปแบบของการเจริญสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยมีบทฐานมาจากมีศีลบริสุทธิ เจริญสมาธิฝึกจิตให้สงบ รู้แจ้งในความเกิดดับของรูปนามตามกฎไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สอดคล้องกับงานวิจัยของจิณัฐตา ฐิตวัฒน์^{๑๗} พบว่า แนวคิดและหลักการวิปัสสนากรรมฐานให้เป็นเครื่องอยู่ของจิตเพื่อเจริญภาวนาพิจารณารูปนาม ผ่านการพิจารณาหลักของ “ไตรลักษณ์” คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เนือง ๆ เพื่อให้เข้าถึงกระแสโลกุตตร เจริญในอริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อให้เข้าถึงหนทางดับทุกข์โดยมีพระนิพพานเป็นที่เป้าหมาย ส่วนกรรมฐานจิตตวรคเป็นการกำหนดจิตตามปัสนา สติปัญญา กำหนดอาการของจิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามอารมณ์ ใช้ปัญญาในการควบคุมรักษาจิตให้อยู่กับอารมณ์กรรมฐาน

๓. หลักกัมมัฏฐานที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทสัทสวรรณคดี พบว่ามีหลักปฏิบัติฝึกตนให้ขณะตนคือการขณะกิลสในใจมีโลภะ โทสะ และโมหะ และตรัสสอนแก่บรรพชิตเป็นเรื่องของศีล สมาธิ ปัญญา การพิจารณารูปนามของขั้น ๕ ยกคำสอนสมมติสัจจะที่เห็นง่าย เปรียบเทียบกับปรมาตมสัจจะที่มีความละเอียด ผู้ฟังทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตได้บรรลุธรรมตามอุปนิสัยของตน ๆ ผู้ได้ฟังธรรมแล้วไม่บรรลุธรรมก็มี ได้เพียงแต่ได้ฟังธรรม แต่ชนเป็นอันมากได้บรรลุเป็นพระโสดาปัตติผล บางท่านได้บรรลุอนุโลมญาณ บางท่านได้บรรลุพระโสดาปัตติผล บางท่านได้บรรลุพระอหัตตผลพร้อมกับปฏิสัมภิทาทั้งหลาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ จรุงใจ เกรียงบุรพา^{๑๘} พบว่า การปฏิบัติกรรมฐานทางพระพุทธศาสนามี ๒ ประเภท คือ

^{๑๖} พระนาถ โปธิญาโณ (โปทาสาย), “ศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของคัมภีร์อรรถกถาที่มีต่อ การศึกษาพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒), บทคัดย่อ.

^{๑๗} จิณัฐตา ฐิตวัฒน์, “วิเคราะห์กรรมฐานในอัมปมาตวรคและจิตตวรค”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔), บทคัดย่อ.

^{๑๘} จรุงใจ เกรียงบุรพา, “การปฏิบัติกัมมัฏฐานเพื่อรักษาดมตามแนวอรรถกถาธรรมบท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖), บทคัดย่อ.

สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน สมถกรรมฐานปฏิบัติตามกรอบของอารมณ์กรรมฐาน ๔๐ วิธี ส่วนวิปัสสนากรรมฐานคือการปฏิบัติกำหนดรูปรูปนามในกรอบของไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โครงสร้างเนื้อหาของอรรถกถา ทั้ง ๑๐ เรื่องเป็นการนำเสนอเรื่องราวของบุคคลและคาถาที่พระพุทธเจ้า ตรัสสอนการรักษาตนมี ๒ แบบ คือ (๑) การรักษาตนแบบคฤหัสถ์ ในกรอบของ ทาน ศีล ภาวนา (๒) การรักษาตนแบบบรรพชิตคือการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑.๑ การศึกษากัมมัฏฐานที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทสัทสวรค เป็นการศึกษาเรียนรู้ กัมมัฏฐานในพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์อื่น ๆ เพื่อความรู้หลักการปฏิบัติกัมมัฏฐาน เหมาะกับการนำไปศึกษาและปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์และบรรพชิต

๑.๒ การศึกษากัมมัฏฐานในสัทสวรค เป็นการสอนโดยยกคำเปรียบเทียบ ๑ ใน ๑๐๐ ใน ๑,๐๐๐ อันประเสริฐและไม่ประเสริฐขึ้นแสดง ผู้ฟังได้ฟังแล้วส่งจิตพิจารณาตามธรรม ได้บรรลุธรรม ขั้นต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา จึงเป็นแนวทางที่พุทธบริษัทสามารถศึกษาเป็นแนวทางการปฏิบัติกัมมัฏฐาน สามารถพัฒนาตนเองให้พ้นทุกข์ได้

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยครั้งนี้ยังไม่ครอบคลุมเนื้อหาหลักกัมมัฏฐานคือสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบัน โลกได้มีการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดดเป็นไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ผ่านกาลเวลามานับหลายพันปี จึงเสนอให้ผู้สนใจด้านกัมมัฏฐานทำการวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๒.๑ ศึกษาวิเคราะห์กัมมัฏฐานในอรรถกถาธรรมบทบัณฑิตยวรรค

๒.๒ ศึกษาวิเคราะห์กัมมัฏฐานในอรรถกถาธรรมบทอรหันตวรรค

บรรณานุกรม

จรุงใจ เกรียงบุรพา. “การปฏิบัติกัมมัฏฐานเพื่อรักษาตนตามแนวอรรถกถาธรรมบทในอรรถกถาธรรมบท”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖.

จิณัฐตา ฐิตวัฒน์. “วิเคราะห์กรรมฐานในอัปมาทวรรคและจิตตวรรค”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). *ความเป็นมาของวิปัสสนากัมมัฏฐาน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระนาถ โพธิญาณ (โปทาสาย). “ศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของคัมภีร์อรรถกถาที่มีต่อการศึกษา พระไตรปิฎก”. *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. *แนวปฏิบัติในสติปัฏฐาน*. พิมพ์ครั้งที่ ๘. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลและปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาด
ที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
Digital Media Usage Behavior and Digital Media Marketing
Factors Influencing Cultural Tourism Decision-Making
of Tourists in Sriracha District, Chonburi Province.

ณภัทรกาญจน์ ไบบัว*

Naphattharakarn Baibua

บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา

Master of Business Administration, Burapha Business School, Burapha University

ณัฐกานต์ พฤษสรนันท์**

Natthakan Pruksorranan

สาขาการท่องเที่ยวและโรงแรม คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา, ประเทศไทย

Department of Tourism and Hotel, Burapha Business School, Burapha University, Thailand

E-mail: 65920062@go.buu.ac.th

Received: December 21, 2024

Revised: January 23, 2025

Accepted: January 25, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล ปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาด และการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลและปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ดังกล่าว การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี จำนวน ๔๐๐ คน วิธีการสุ่มตัวอย่างเป็นการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และใช้สถิติในการวิเคราะห์ ได้แก่

* นางสาวณภัทรกาญจน์ ไบบัว Miss Naphattharakarn Baibua นักศึกษาปริญญาโท บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา Student Master of Business Administration, Burapha Business School, Burapha University

** ผศ.ดร.ณัฐกานต์ พฤษสรนันท์ Asst.Prof. Dr.Natthakan Pruksorranan อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการวิเคราะห์การถดถอย พหุคูณ โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ผลการศึกษาพบว่า (๑) พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลและปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาดมีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ใช้สื่อดิจิทัลประมาณ ๕-๘ ชั่วโมงต่อวัน โดยเฉพาะระหว่างเวลา ๑๒:๐๑-๑๕:๐๐ น. เพื่อประเมินทางเลือกการตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว (๒) พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลที่แตกต่างกันของนักท่องเที่ยวมีผลต่อการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ วัตถุประสงค์ในการใช้สื่อ อุปกรณ์การใช้สื่อ ประเภทการใช้สื่อ และประเภทของเนื้อหา ปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาด ได้แก่ การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ การขายโดยบุคคล การส่งเสริมการขาย และการตลาดทางตรง ส่งผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ดังกล่าวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

คำสำคัญ: พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล; การตลาดดิจิทัล; การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม; อำเภอศรีราชา; การตัดสินใจท่องเที่ยว

Abstract

The study aims to examine the behavior of digital media usage, digital marketing media factors, and the decision-making process for cultural tourism among tourists in Sriracha District, Chonburi Province. It seeks to analyze the relationship between digital media usage behavior and digital marketing media factors that influence decisions to engage in cultural tourism in the specified area. This research employs a quantitative approach. The population and sample group for the study include 400 Thai tourists participating in cultural tourism in Sriracha District, Chonburi Province. The sampling method used is accidental sampling, with questionnaires as the data collection tool. Statistical analyses include percentage, mean, standard deviation, one-way ANOVA, and multiple regression analysis, with a significance level set at 0.05.

The results revealed that 1) Digital media usage behavior and digital marketing media factors significantly influence the decision to participate in cultural tourism in Sriracha District, Chonburi Province. Most tourists use digital media for approximately 5–8 hours per day, especially between 12:01 PM and 3:00 PM, to evaluate options for purchasing tourism-related products and services. And 2) Differences in tourists' digital

media usage behavior significantly impact their decision to choose cultural tourism destinations. Statistically significant factors include the purpose of using media, the devices used, types of media, and types of content. Digital marketing media factors—such as advertising, public relations, personal selling, sales promotion, and direct marketing—significantly affect the decision-making process for cultural tourism in the area at a significance level of 0.05

Keywords: Digital Media Usage Behavior; Digital Marketing; Cultural Tourism; Sriracha District; Tourism Decision-Making

บทนำ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยเคยเติบโตต่อเนื่องจากทรัพยากรและวัฒนธรรมที่หลากหลาย ก่อนจะได้รับผลกระทบรุนแรงจากโควิด-๑๙ ตั้งแต่ปลายปี ๒๕๖๒ จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติลดลงจาก ๔๐ ล้านคนในปี ๒๕๖๒ เหลือเพียง ๑๐๖,๑๑๗ คนในปี ๒๕๖๔ รายได้ลดลง ส่งผลกระทบต่อธุรกิจท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ร้านอาหาร และธุรกิจนำเที่ยว^๑ อย่างไรก็ตาม ในปี ๒๕๖๕ การท่องเที่ยวเริ่มฟื้นตัว โดยในเดือนกุมภาพันธ์มีนักท่องเที่ยวไทย ๙.๕๕ ล้านคน สร้างรายได้ ๔๗,๖๐๐ ล้านบาท เพิ่มขึ้น ๖๑.๐๕% เทียบกับปีก่อน พร้อมกับพฤติกรรมการเดินทางที่เปลี่ยนไป เช่น การท่องเที่ยวในประเทศ การใช้รถยนต์ และการเลี่ยงพื้นที่คนหนาแน่น ทำให้การตลาดดิจิทัลมีบทบาทสำคัญยิ่งขึ้น^๒

จากสถานการณ์ดังกล่าว นักท่องเที่ยวหันมาใช้สื่อดิจิทัลในการค้นหาข้อมูลท่องเที่ยวมากขึ้น เนื่องจากความสะดวก รวดเร็ว และช่วยกระตุ้นการตัดสินใจ หากผู้ประกอบการและหน่วยงานรัฐนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์อย่างเหมาะสม จะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ประเทศไทยมีจุดแข็งด้านทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม อาหารที่เป็นเอกลักษณ์ และความมีไมตรีจิตของคนไทย อย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมท่องเที่ยวต้องปรับตัวเพื่อรองรับพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงของนักท่องเที่ยวยุคดิจิทัล^๓ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างรายได้ พัฒนาท้องถิ่น

^๑ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, “แผนแม่บทประเด็น (๐๕) การท่องเที่ยว”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://nscr.nesdc.go.th/wp-content/uploads/2022/03/11_NS_05_070365.pdf [๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕].

^๒ ญัตติกฤษฎี นิธิประภา, “บทวิเคราะห์สถานการณ์ MSME สาขาธุรกิจท่องเที่ยว”, ฝ่ายวิเคราะห์สถานการณ์และเตือนภัยทางเศรษฐกิจ (กันยายน ๒๕๖๔), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.en.sme.go.th/upload/mod_download/download-20211012232619.pdf [๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕].

^๓ อนพัทธ์ หนองคู, “พฤติกรรมและปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาดที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่สวนดุสิต”, *Research and Development Journal Suan Sunandha Rajabhat University*, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๓) : ๑-๑๕.

และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นจุดขาย พร้อมกระจายรายได้สู่ชุมชน^๔

พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลที่แตกต่างกันส่งผลต่อเป้าหมายการท่องเที่ยวตามระยะเวลา วัตถุประสงค์ อุปกรณ์ และเนื้อหาที่ค้นหา การตลาดดิจิทัลพัฒนาจากหลักการตลาดเดิม โดยใช้ช่องทางดิจิทัลสื่อสารและเก็บข้อมูลแบบเรียลไทม์ เพิ่มความรวดเร็วและแม่นยำ^๕ ในการตอบสนองผู้บริโภค อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี เป็นแหล่งท่องเที่ยวศักยภาพสูง ใกล้กรุงเทพฯ มีทั้งทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรม เช่น เกาะลอย น้ำตกชันตาเถร และวัดเขาตะแบก อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของการท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาการรุกพื้นที่ชายหาดและทำลายทัศนียภาพ จึงจำเป็นต้องดูแลรักษาสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนต่อไป^๖

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาพฤติกรรมและปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาดที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยเน้นพฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล ปัจจัยการตลาด และการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ผลการศึกษาจะช่วยผู้ประกอบการวางกลยุทธ์การตลาดและการสื่อสารที่ตอบโจทย์นักท่องเที่ยว กระตุ้นการตลาดดิจิทัลในกลุ่มคนไทยเพื่อชดเชยรายได้ที่ลดลงจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล ปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาด และการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี

๒. เพื่อศึกษาระดับพฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล และปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี

^๔ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, แผนปฏิบัติการส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำปี ๒๕๖๑, (กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๑), หน้า ๑.

^๕ นริศรา เพียรความสุข และณัฐนาฏ วิไลรัตน์, “ช่องทางการรับรู้การส่งเสริมการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัล ต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”, การประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง คุณภาพของการบริหารจัดการและนวัตกรรม ครั้งที่ ๗ วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๔, หน้า ๔๕๑-๔๖๐.

^๖ องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี, แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.๒๕๖๑ – ๒๕๖๕) ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี, (ชลบุรี: กองแผนและงบประมาณ ฝ่ายนโยบายและแผนงาน, ๒๕๖๒), หน้า ๒.

สมมติฐานการวิจัย

๑. พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลที่ต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ นักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี แตกต่างกัน
๒. ปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาดที่ต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ นักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี แตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในครั้งนี้คือนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีโดยไม่ทราบขนาดประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้มีจำนวน ๔๐๐ คน คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรของ Cochran^๗ ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ และความคลาดเคลื่อน .๐๕ ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling)

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือแบบสอบถามมีทั้งหมด ๔ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน แบบเลือกตอบ จำนวน ๕ ข้อ ส่วนที่ ๒ พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล มีลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ ได้แก่ จำนวนการใช้สื่อดิจิทัล ระยะเวลาการใช้งาน และช่วงระยะเวลาการใช้งาน และลักษณะของ แบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ ได้แก่ วัตถุประสงค์ในการ ใช้ อุปกรณ์ในการใช้งานสื่อดิจิทัลด้านการท่องเที่ยว ประเภทของสื่อดิจิทัลด้านการท่องเที่ยว และ ประเภทของเนื้อหา ส่วนที่ ๓ ปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาด มีลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ ประกอบด้วย ๕ ด้าน จำนวน ๒๕ ข้อ และ ส่วนที่ ๔ การตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอศรีราชาจังหวัดชลบุรี มีลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ จำนวน ๙ ข้อ

๓. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

๓.๑ การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้น ตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหา กับอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๓ ท่าน

^๗ Cochran, W.G., *Sampling Techniques*, 3d^{ed}, New York: John Wiley and Sons Inc, 1977.

โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruence Index: IOC) ซึ่งมีการประเมินในระดับคะแนน ๓ ระดับ ผลการประเมินพบว่า จากข้อคำถามทั้งหมด ๖๔ ข้อ ผ่านการประเมิน ๖๓ ข้อ และไม่ผ่าน ๑ ข้อ โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ ๐.๙๔ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (๐.๕) ทำให้สรุปได้ว่าเครื่องมือมีความตรงเชิงเนื้อหาในระดับที่ยอมรับได้

๓.๒ การตรวจสอบความเที่ยง (Reliability) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ผลการวิเคราะห์พบว่า แบบสอบถามที่มี ๖๑ ข้อคำถาม มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๓๐ ซึ่งแสดงถึงระดับความเชื่อมั่นที่สูงและเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในการวิจัย

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล

๔.๑ ขอบจริยธรรมในการวิจัยฯ ก่อนทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

๔.๒ ขอบหนังสือแนะนำตัวจากมหาวิทยาลัยบูรพาถึงหน่วยงานที่ผู้วิจัยจะเข้าทำการเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เพื่อขอความร่วมมือในการแจกแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google form และเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการเก็บข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกผู้ตอบแบบสอบถามเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีเท่านั้น ด้วยการสแกน QR Code เพื่อตอบแบบสอบถาม

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ SPSS และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา เช่น ร้อยละ ค่าเฉลี่ย การทดสอบค่าเอฟ (F-test, One - Way Analysis of Variance) และการวิเคราะห์ถดถอยพหุ (Multiple Regression) เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น ๕ ตอน โดยสามารถตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้ ดังนี้

๑. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศจำนวน ๔๐๐ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๗๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๙.๐ อายุ ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๑๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๐ การศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๒๖๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๕ อาชีพพนักงาน/ลูกจ้างเอกชน จำนวน ๒๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๓ รายได้ต่อเดือน ๒๐,๐๐๑ - ๒๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๐ ตามลำดับ

๒. ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามการใช้สื่อดิจิทัลโดยเฉลี่ยต่อวัน จำนวน ๔๐๐ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ใช้สื่อดิจิทัลโดยเฉลี่ยต่อวัน ๕-๘ ชั่วโมง/วัน จำนวน ๑๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕ การใช้สื่อดิจิทัลโดยเฉลี่ยครั้งละ ๑๖-๓๐ นาที จำนวน ๑๗๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๓ และการใช้สื่อดิจิทัลในช่วงเวลา ๑๖:๐๑-๑๕:๐๐ น. จำนวน ๑๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๐ ตามลำดับ และผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล พบว่า พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า

๒.๑ ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล ด้านวัตถุประสงค์การใช้สื่อดิจิทัลด้านการท่องเที่ยว พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีวัตถุประสงค์การใช้สื่อดิจิทัลด้านการท่องเที่ยว เพื่อประเมินทางเลือกในการตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยว การซื้อสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว เช่น จองที่พัก, จองร้านอาหาร เป็นต้น การแบ่งปันประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยว และการเสริมความมั่นใจหลังจากการซื้อสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว ตามลำดับ

๒.๒ ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล ด้านอุปกรณ์การใช้สื่อดิจิทัลด้านการท่องเที่ยว พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ใช้โทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟนเป็นอุปกรณ์ในการใช้สื่อดิจิทัลด้านการท่องเที่ยว อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ใช้คอมพิวเตอร์พกพาขนาดเล็กหรือแท็บเล็ตเป็นอุปกรณ์ในการใช้สื่อดิจิทัลด้านการท่องเที่ยว และใช้คอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ เป็นอุปกรณ์ในการใช้สื่อดิจิทัลด้านการท่องเที่ยว ตามลำดับ

๒.๓ ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล ด้านประเภทการใช้สื่อดิจิทัลด้านการท่องเที่ยว พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ใช้สื่อดิจิทัลประเภทโปรแกรมสนทนา เช่น Line, Messenger เป็นต้น อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ โปรแกรมค้นหา เว็บไซต์เอเจนซีท่องเที่ยวออนไลน์ที่สามารถจองที่พักได้ เช่น Agoda, Booking เป็นต้น บล็อก/เว็บไซต์ที่ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว และเว็บไซต์ของหน่วยงานส่วนกลางหรือภาครัฐ ตามลำดับ

๒.๔ ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล ด้านประเภทของเนื้อหาบนสื่อดิจิทัลในการใช้ข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ใช้ข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวประเภทภาพนิ่ง รองลงมา คือ ข้อความ สื่อผสม วิดีโอ ภาพเคลื่อนไหว อยู่ในระดับมาก และเสียง ตามลำดับ

๓. ผลการวิเคราะห์ปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาด

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาด พบว่า ปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาดของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า

๓.๑ ด้านการประชาสัมพันธ์ พบว่า ภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีการนำเสนอข้อมูลที่เป็นจริงในเว็บไซต์ของธุรกิจ อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ มีการนำเสนอข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวผ่านเว็บไซต์ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัลต่าง ๆ การจัดทัวร์วัฒนธรรมตัวอย่างเส้นทางการท่องเที่ยวใหม่ๆ และมีการนำเสนอความช่วยเหลือแก่สังคม หรือบริการสังคมและชุมชน ตามลำดับ

๓.๒ ด้านการตลาดทางตรง พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีการใช้ข้อมูลสินค้าและบริการผ่านสื่อดิจิทัลไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวที่สมัครสมาชิกผ่านทางสื่อดิจิทัล การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อเชื่อมโยงกับเว็บไซต์หลักของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ พนักงานในการให้บริการผ่านสื่อดิจิทัลมีการใช้น้ำเสียงที่สุภาพนุ่มนวล และการใช้สื่อสังคมออนไลน์รูปแบบต่างๆ เชื่อมโยงเข้ามายังเว็บไซต์ของธุรกิจ ตามลำดับ

๓.๓ ด้านการส่งเสริมการขาย พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีของแถมเมื่อนักท่องเที่ยวติดต่อขอซื้อสินค้าหรือบริการผ่านช่องทางดิจิทัล อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ มีการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวในการจ่ายค่าสินค้าหรือบริการผ่านสื่อดิจิทัล อยู่ในระดับมาก การมอบส่วนลดเมื่อนักท่องเที่ยวติดต่อเข้าใช้บริการตามวันเวลาที่กำหนดไว้ อยู่ในระดับมาก มีส่วนลดให้แก่นักท่องเที่ยวประจำที่ใช้บริการผ่านเว็บไซต์ อยู่ในระดับมาก และมีคู่มือสะสมแต้มเพื่อเป็นส่วนลดในการซื้อหรือใช้บริการครั้งต่อไปโดยการลงทะเบียนผ่านสื่อดิจิทัล อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

๓.๔ ด้านการโฆษณา พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีการใช้วิดีโอโฆษณาเพื่อให้เกิดการคลิกเข้าเยี่ยมชมเว็บไซต์ อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การโฆษณาผ่านเว็บไซต์ แสดงให้เห็นถึงรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ตั้ง การเดินทาง และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีการแสดงโฆษณาผ่านป้ายแบนเนอร์ในเว็บไซต์ การโฆษณาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook และการโฆษณาผ่านเว็บไซต์ทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตามลำดับ

๓.๕ ด้านการขายโดยบุคคล พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการเพื่อให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจซื้อสินค้าจากพนักงานผ่านช่องทางดิจิทัล อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การให้ข้อมูลสินค้าหรือบริการแก่นักท่องเที่ยวผ่านทางสื่อดิจิทัล มีการติดตามผลการขายและบริการหลังการขายเพื่อสร้างความพึงพอใจให้เกิดการกลับมาใช้บริการซ้ำ พนักงาน

ที่ให้บริการผ่านทางสื่อดิจิทัลมีความซื่อสัตย์ปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม และพนักงานให้บริการที่ดีดูแลเอาใจใส่นักท่องเที่ยวสม่ำเสมอ ตามลำดับ

๔. ผลการวิเคราะห์การตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว

ผลการวิเคราะห์การตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า มีการตัดสินใจท่องเที่ยวเนื่องจากความหลากหลายของศิลปะและวัฒนธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ การถ่ายภาพไว้แสดงในสื่อสังคมออนไลน์ให้ได้รับทราบ ความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การโฆษณา และการประชาสัมพันธ์จากสื่อต่าง ๆ ชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว และมีหลายแหล่ง การเดินทางที่สะดวก จึงตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว อยู่ในระดับมาก การสนับสนุนจากรัฐบาล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และองค์กรอื่นๆ ให้มาท่องเที่ยวในประเทศมากขึ้น การมาทำกิจกรรมอื่น เช่น การไหว้พระ ทำบุญ หรืออื่นๆ จึงตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว จึงตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามลำดับ

๕. ผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐานที่ ๑ พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลที่ต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยภูมิ แตกต่างกัน พบว่า

ผลการทดสอบสมมติฐานที่ ๑.๑-๑.๓ สรุปได้ว่า พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลด้านจำนวนการใช้สื่อดิจิทัล ด้านระยะเวลาการใช้งาน และด้านช่วงระยะเวลาการใช้งานที่ต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยภูมิ ไม่แตกต่างกัน

ผลการทดสอบสมมติฐานที่ ๑.๔-๑.๗ สรุปได้ว่า พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลด้านวัตถุประสงค์ในการใช้ อุปกรณ์ในการใช้งานสื่อดิจิทัลด้านการท่องเที่ยว ประเภทของสื่อดิจิทัลด้านการท่องเที่ยว และประเภทของเนื้อหาที่ต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยภูมิ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

สมมติฐานที่ ๒ ปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาดที่ต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยภูมิ แตกต่างกัน พบว่า ปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาด ได้แก่ ด้านการตลาดทางตรง ด้านการส่งเสริมการขาย ด้านการโฆษณา และด้านการประชาสัมพันธ์ มีอิทธิพลทางบวกต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยภูมิ ส่วนด้านการขายโดยบุคคล มีอิทธิพลทางลบต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยภูมิ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยตามสมมติฐานได้ดังนี้

๑. พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล ปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาด และการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

จากการศึกษาพบว่า พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลและปัจจัยทางการตลาดดิจิทัลมีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี นักท่องเที่ยวใช้สื่อดิจิทัลประมาณ ๕-๘ ชั่วโมงต่อวัน โดยส่วนใหญ่ใช้สมาร์ทโฟนเพื่อค้นหาข้อมูลการท่องเที่ยว เช่น การจองที่พักและร้านอาหาร ผ่านโปรแกรมต่าง และเว็บไซต์ท่องเที่ยวออนไลน์ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ที่เป็นจริง การตลาดทางตรง และการส่งเสริมการขายผ่านสื่อดิจิทัล เช่น การให้ของแถมและการใช้โฆษณาผ่านวิดีโอ นักท่องเที่ยวเลือกท่องเที่ยวเนื่องจากความหลากหลายของศิลปะและวัฒนธรรม รวมถึงการแชร์ประสบการณ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การใช้สื่อดิจิทัลจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงข้อมูลและตัดสินใจเลือกท่องเที่ยวในพื้นที่นี้ สอดคล้องกับการศึกษาของสุกัญญา พวกสนธิ^๙ ได้ทำการศึกษาเรื่อง พฤติกรรมของ นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัด ฉะเชิงเทรา มีพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันตามคุณลักษณะส่วนบุคคล เช่น อายุ สถานภาพ สมรส ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และภูมิฐานะ และสอดคล้องกับการศึกษาของเอกพล สิงห์ทอง^{๑๐} ที่พบว่าผู้สูงอายุมีแนวโน้มท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและทิวทัศน์เพื่อพักผ่อน โดยมักเดินทางเป็นกลุ่ม และตัดสินใจร่วมกับครอบครัวและเพื่อน หลังการแพร่ระบาดของโควิด-๑๙ ปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดที่สำคัญสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุในธุรกิจท่องเที่ยว ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่มีภาพลักษณ์และชื่อเสียงดี ราคาสมเหตุสมผล ช่องทางการจัดจำหน่ายที่เข้าถึงข้อมูลผ่านโฆษณาทางออนไลน์ โปรโมชั่นและกิจกรรมพิเศษ บุคลากรที่มีความรู้ทางปฐมพยาบาลและสถานที่ท่องเที่ยวการบริการที่มีมาตรฐาน และองค์ประกอบทางกายภาพที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้สูงอายุท่องเที่ยวได้อย่างมั่นใจและปลอดภัย นอกจากนี้ จากการศึกษาของ กาญจลิตา ตันติจริยาพันธ์^{๑๑} ยังพบว่า กลุ่มดิจิทัลเนทีฟไทยมีทัศนคติเชิงบวกต่อการใช้สื่อดิจิทัลในการจัดการการท่องเที่ยว โดยสมาร์ทโฟนเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้

^๙ สุกัญญา พวกสนธิ, พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดฉะเชิงเทรา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๓), หน้า ๕๑-๕๓.

^{๑๐} เอกพล สิงห์ทอง, กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดสื่อดิจิทัลในธุรกิจท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุ, (ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๖๓), หน้า ๓.

^{๑๑} กาญจลิตา ตันติจริยาพันธ์, “พฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์และรูปแบบการนำเสนอข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวประเทศไทย โดยติดตามข้อมูลจาก Fan Page แนะนำการท่องเที่ยว Unseen Tour Thailand ของผู้บริโภค”, การประชุมวิชาการระดับชาติในความร่วมมือ ๕ สถาบัน ประจำปี ๒๕๖๓ “Business Across Crisis”, หน้า ๘๗-๙๘.

ในการค้นหาข้อมูลและวางแผนการเดินทาง ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ได้รับอิทธิพลจากการรับรู้ถึงประโยชน์และความน่าเชื่อถือของสื่อดิจิทัล

๒. พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล และปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

จากการศึกษาพบว่า พฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลของนักท่องเที่ยวมีผลต่อการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยพฤติกรรมดังกล่าวครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ในการใช้สื่อ อุปกรณ์ที่ใช้ ประเภทของสื่อดิจิทัล และเนื้อหาที่สนใจ ซึ่งส่งผลต่อการเลือกสถานที่ท่องเที่ยวที่ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละคน นอกจากนี้ ปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาด เช่น การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ การขายโดยบุคคล การส่งเสริมการขาย และการตลาดทางตรง ล้วนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในยุคที่เทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตเข้าถึงง่าย สื่อดิจิทัลจึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่นักท่องเที่ยวใช้ในการค้นหาข้อมูล เปรียบเทียบ และวางแผนการท่องเที่ยว ปัจจัยเหล่านี้ช่วยกระตุ้นการตัดสินใจผ่านการโฆษณาที่ตรงเป้าหมาย การประชาสัมพันธ์ที่สร้างภาพลักษณ์ที่ดี และการส่งเสริมการขายที่ดึงดูดใจ ขณะที่การตลาดทางตรงช่วยให้ผู้ประกอบการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเข้าใจพฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัลของนักท่องเที่ยวและการปรับกลยุทธ์ทางการตลาดให้เหมาะสม จึงเป็นกุญแจสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ยั่งยืน สอดคล้องกับการศึกษาของ จเร เกื่อนพวงแก้ว^{๑๑} สนับสนุนว่าการใช้สื่อออนไลน์ส่งเสริมการตลาดมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับลักษณะของธุรกิจ และสามารถพัฒนาการสื่อสารการตลาดออนไลน์เพื่อกระตุ้นพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรี เช่นเดียวกับงานวิจัยของ อัจฉรา ทิวาสิงห์^{๑๒} ที่พบว่านักท่องเที่ยวไทยมีพฤติกรรมการตัดสินใจท่องเที่ยวที่ได้รับอิทธิพลจากสื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะการใช้แพลตฟอร์มต่าง ๆ เพื่อค้นหาข้อมูลและวางแผนการเดินทาง ซึ่งส่งผลต่อการเลือกสถานที่ท่องเที่ยวและประสบการณ์การท่องเที่ยวของพวกเขา และสอดคล้องกับ นริศรา เพียรความสุข และณัฐนาฏ วิไลรัตน์^{๑๓} ที่ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาการโฆษณาผ่านสื่อดิจิทัล เช่น การสร้างเพจท่องเที่ยวที่มีภาพถ่ายสวยงามและข้อมูลที่น่าสนใจ ช่วยเพิ่มความมั่นใจและส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดอุบลราชธานีในอนาคต

^{๑๑} จเร เกื่อนพวงแก้ว, การใช้สื่อออนไลน์เพื่อส่งเสริมการตลาดของธุรกิจอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรี, (จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๖๓), หน้า ๔.

^{๑๒} อัจฉรา ทิวาสิงห์, “พฤติกรรมการตัดสินใจท่องเที่ยวและการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักท่องเที่ยวไทย”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ๓, ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๓) : ๑-๑๕.

^{๑๓} นริศรา เพียรความสุข และณัฐนาฏ วิไลรัตน์, “ช่องทางการรับรู้การส่งเสริมการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัล ต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”, การประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง คุณภาพของการบริหารจัดการและนวัตกรรม ครั้งที่ ๗ วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๔, หน้า ๔๕๑-๔๖๐.

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งนี้

๑.๑ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรมุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายหลักที่เป็นเพศหญิง อายุ ๓๑-๔๐ ปี การศึกษาปริญญาตรี อาชีพพนักงานเอกชน และรายได้ปานกลาง

๑.๒ ควรนำเสนอข้อมูลด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านภาพนิ่งคุณภาพสูง รองรับการใช้งานบนสมาร์ตโฟน และเผยแพร่ผ่านโปรแกรมสนทนา เช่น Line หรือ Messenger เพื่อช่วยให้กลุ่มเป้าหมายใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ

๑.๓ ควรเผยแพร่ข้อมูลสินค้าและบริการผ่านสื่อดิจิทัล เพื่อกระตุ้นการตัดสินใจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ศรีราชา

๑.๔ ควรมีโปรโมชั่น เช่น ของแถม เมื่อซื้อสินค้าหรือบริการผ่านช่องทางดิจิทัล เพื่อเพิ่มแรงจูงใจในการตัดสินใจ

๑.๕ ควรใช้วิดีโอโฆษณาผ่านสื่อดิจิทัล เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมเว็บไซต์และตัดสินใจท่องเที่ยว

๑.๖ ควรนำเสนอข้อมูลที่ถูกต้องในเว็บไซต์ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและความสนใจจากนักท่องเที่ยว

๑.๗ ควรปรับปรุงพนักงานขายให้มีใจรักบริการ เอาใจใส่ ติดตามผลหลังการขาย และมีความซื่อสัตย์ เพื่อปรับทัศนคติเชิงลบต่อการขายโดยบุคคล

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรดำเนินการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่มีประโยชน์ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนธุรกิจด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๒ ควรขยายขอบเขตการศึกษาถึงพฤติกรรมและปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาดที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัดชลบุรี เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสามารถใช้ในการวางแผนกลยุทธ์สื่อดิจิทัลให้ตรงกับความต้องการและลักษณะเฉพาะของกลุ่มเป้าหมายในแต่ละพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

บรรณานุกรม

- กาญจลิตา ตันติจริยาพันธ์. “พฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์และรูปแบบการนำเสนอข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวที่มีผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวประเทศไทย โดยติดตามข้อมูลจาก Fan Page แนะนำการท่องเที่ยว Unseen Tour Thailand ของผู้บริโภค.” การประชุมวิชาการระดับชาติในความร่วมมือ ๕ สถาบัน ประจำปี ๒๕๖๓ “Business Across Crisis”.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. แผนปฏิบัติการส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำปี ๒๕๖๑. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๑.
- จเร เกื้อนพวงแก้ว. การใช้สื่อออนไลน์เพื่อส่งเสริมการตลาดของธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรี. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๖๓.
- นริศรา เพียรความสุข และณัฐนาฏ วิไลรัตน์. “ช่องทางการรับรู้การส่งเสริมการตลาดแบบบูรณาการผ่านสื่อดิจิทัล ต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”. การประชุมวิชาการระดับชาติ เรื่อง คุณภาพของการบริหารจัดการและนวัตกรรม ครั้งที่ ๗. วันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๖๔.
- สุกัญญา พวกสนิท. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดฉะเชิงเทรา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๓.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี. แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.๒๕๖๑ – ๒๕๖๕) ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี. ชลบุรี: กองแผนและงบประมาณ ฝ่ายนโยบายและแผนงาน, ๒๕๖๒.
- อนพัทธ์ หนองคู. “พฤติกรรมและปัจจัยด้านสื่อดิจิทัลทางการตลาดที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวในเขตพื้นที่สวนดุสิต”. Research and Development Journal Suan Sunandha Rajabhat University. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๓) : ๑-๑๕.
- อัจฉรา ทิวาสีงห์. “พฤติกรรมการตัดสินใจท่องเที่ยวและการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนักท่องเที่ยวไทย”. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ๓. ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๓) : ๑-๑๕.
- เอกพล สิงห์ทอง. กลยุทธ์การสื่อสารการตลาดสื่อดิจิทัลในธุรกิจท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุ. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๖๓.
- Cochran, W.G. **Sampling Techniques**. 3d^{ed}. New York: John Wiley and Sons Inc., 1977.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. “แผนแม่บทประเด็น (๐๕) การท่องเที่ยว”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://nscr.nesdc.go.th/wp-content/uploads/2022/03/11_NS-05_070365.pdf [วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕].
- ณัฐกฤติ นิธิประภา. “บทวิเคราะห์สถานการณ์ MSME สาขาธุรกิจท่องเที่ยว”. ฝ่ายวิเคราะห์สถานการณ์และเตือนภัยทางเศรษฐกิจ (กันยายน ๒๕๖๔). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.en.sme.go.th/upload/mod_download/download-20211012232619.pdf [วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕].

มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ
ศึกษากรณี ผู้ค้ายาเสพติด
Legal Measures to Prevent Repeat Offenses
Case Study of Drug Dealers

ธีรพงษ์ ศรีมาลา*

Teeraphong Srimala

หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Master of Laws Program Field of Study: Law Suratthani Rajabhat University

อัศกร ไชยพงษ์**

Akkhakorn Chaiyapong

นพดล ทัดระเบียบ***

Noppadol Tadrueb

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ประเทศไทย

Suratthani Rajabhat University, Thailand

E-mail: Teeraphongs@oncb.go.th

Received: January 12, 2024

Revised: January 24, 2025

Accepted: January 25, 2025

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาปัญหาการไม่มีมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติดในประเทศไทย (๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการลงโทษผู้กระทำความผิด การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และการสงเคราะห์ผู้กระทำความผิดเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ (๓) ศึกษามาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของประเทศไทยและต่างประเทศ และ (๔) เสนอแนวทางมาตรการกฎหมายในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติดในประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ ตำรา บทความวิชาการ คำพิพากษาของศาล และข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ โดยนำข้อมูล

* จำลิตรี ธีรพงษ์ ศรีมาลา SM.3 Teeraphong Srimala นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี Master of Laws Program Field of Study: Law Suratthani Rajabhat University

** รศ.ดร.อัศกร ไชยพงษ์ Assoc.Prof.Dr.Akkhakorn Chaiyapong ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

*** ดร.นพดล ทัดระเบียบ Dr.Noppadol Tadrueb ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

จากการศึกษามาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเรียบเรียงในรูปแบบพรรณนาความ เพื่อให้เกิดแนวทางมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติดในประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า (๑) ประมวลกฎหมายยาเสพติด ได้กำหนดมาตรการกฎหมายเพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้เสพยาเสพติดไว้เป็นการเฉพาะ ตามแนวคิดที่ว่า “ผู้เสพ คือ ผู้ป่วย” ประมวลกฎหมาย ยาเสพติด คงมีเพียงมาตรการแก้ไขฟื้นฟูโดยกรมราชทัณฑ์ในขณะที่รับโทษอยู่เพียงเท่านั้น (๒) ภายใต้ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด การป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ จะต้องประกอบด้วยกระบวนการ ๓ ส่วน ได้แก่ การแก้ไขฟื้นฟู การกำกับติดตามภายหลังปล่อย และกระบวนการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย (๓) การป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของประเทศไทย ปรากฏมาตรการกฎหมายเฉพาะความผิดเกี่ยวกับเพศและการใช้ความรุนแรงเท่านั้น โดยพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในความผิดเกี่ยวกับเพศหรือที่ใช้ความรุนแรง พ.ศ. ๒๕๖๕ ทว่าในส่วนของการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติด ดำเนินไปในลักษณะนโยบายกระทรวงยุติธรรม ด้วยการจัดตั้งศูนย์เฉพาะกิจเฝ้าระวังความปลอดภัยของประชาชนในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ ซึ่งเป็นการดำเนินงานในลักษณะการขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ได้แก่ กรมราชทัณฑ์ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ราชการส่วนภูมิภาค และราชการส่วนท้องถิ่น ทำให้ประสิทธิภาพการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ ไม่เทียบเท่ากับกรณีการรับรองไว้โดยกฎหมายโดยตรง (๔) ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทาง ดังนี้ (๑) กรณีมาตรการกำกับติดตามผู้ค้ายาเสพติดภายหลังปล่อย ควรนำเอามาตรการการกำหนดกรอบระยะเวลาในการคุมประพฤติภายหลังปล่อยและรวมถึงมาตรการในการกำกับติดตามผู้พ้นโทษภายหลังปล่อย ตามแบบอย่างที่มีบัญญัติไว้ในกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา มาบังคับใช้กับกรณีผู้ค้ายาเสพติด ด้วยการเพิ่มเติมประมวลกฎหมายยาเสพติดขึ้นใน มาตรา ๑๒๓/๑ (๒) กรณีมาตรการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย ควรกำหนดให้มีมาตรการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย ด้วยวิธีการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการจ้างงานผู้พ้นโทษภายหลังปล่อยตามแบบอย่างของรัฐบัญญัติว่าด้วยการให้โอกาส ค.ศ. ๒๐๐๗ ของประเทศสหรัฐอเมริกา ด้วยการเพิ่มเติมมาตรการสงเคราะห์ภายหลังปล่อยผู้ค้ายาเสพติดขึ้นในประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา ๑๒๓/๒

คำสำคัญ: ผู้ค้ายาเสพติด; การกระทำความผิดร้ายแรง; การป้องกัน; การกระทำความผิดซ้ำ

Abstract

The objectives of this study were to (1) study the problem of the lack of appropriate legal measures to prevent drug traffickers from re-offending in Thailand; (2) study concepts and theories regarding punishment of offenders. rehabilitation of offenders and assistance to offenders in order to prevent repeat offenses. (3) Study legal measures related to the

prevention of repeat offenses in Thailand and abroad, and (4) Propose guidelines for legal measures to prevent repeat offenses by drug traffickers in Thailand It is qualitative research. By studying and researching information from books, textbooks, and academic articles. court judgment and electronic data The data from the study were analyzed, synthesized and compiled in a descriptive form. To create guidelines for legal measures to prevent repeat offenses by drug traffickers in Thailand.

The results of the study found that (1) the Drug Code Has specified legal measures to prevent repeat offenses by drug users. According to the concept that “addicts are patients”, the Drug Code may only include rehabilitation measures by the Department of Corrections while they are serving their sentences. (2) Under the theory of punishment to correct and rehabilitate offenders. Prevention of repeat offenses It must consist of a 3-part process: correction and rehabilitation. Post-release supervision and the assistance process after release (3) Prevention of repeat offenses in Thailand Legal measures appeared only for sexual offenses and violence. By the Act on Measures for Preventing Repeat Offenses in Sexual or Violent Offenses, B.E. 2022, but in terms of prevention Repeat offenses by drug dealers Carry out in accordance with the policy of the Ministry of Justice. By establishing a special center to monitor public safety in 2020, which is an operation in the form of requesting cooperation from various government agencies, including the Department of Corrections, Royal Thai Police. Provincial government and local government Makes it more effective in preventing repeat offenses. It is not equivalent to the case certified directly by law. (4) The researcher therefore proposes the following guidelines: (1) In the case of measures to monitor and monitor drug traffickers after their release. Measures should be taken to determine the time frame for probation after release and include measures to monitor and monitor those released from prison after release. Following precedent set forth in United States law. to be enforced in the case of drug dealers With the addition of the Narcotics Code in Section 123/1 (2) in the case of relief measures after release There should be measures to provide assistance after release. By means of supporting the budget for employment of post-release prisoners following the example of the Opportunity Act of 2007 of the United States. By adding relief measures after the release of drug traffickers in the Narcotics Code, Section 123/2.

Keywords: Drug Dealers; Serious Offenses; Prevention; Repeat Offenses

บทนำ

ด้วยปัจจัยจากกระแสเกี่ยวกับการบังคับโทษทางอาญาในปัจจุบัน ได้เล็งเห็นว่าการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของอาชญากรให้กลับกลายเป็นคนดีคืนสู่สังคมนั้น คือเป้าหมายสำคัญของภาครัฐ หากการนำตัวบุคคลมาลงโทษอย่างสาสมดังเช่นเก่าก่อน กล่าวคือ สังคมมีความเชื่อมั่นและมุ่งหวังว่ามาตรการเพื่อการบังคับโทษของรัฐตามกฎหมาย จะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทักษะคิด ชุมความคิดของผู้กระทำความผิดทางอาญาได้ ซึ่งรวมไปถึงการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษภายหลังได้รับการปล่อยตัว (After – Care Services)^๑ ด้วย โดยกระแสเกี่ยวกับการบังคับโทษทางอาญาในลักษณะเช่นนี้ได้รับค่านิยมมาจากทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitation) ทฤษฎีการลงโทษเพื่อตัดโอกาสการกระทำความผิด (Incapacitation)^๒ รวมถึงแนวคิดในการพัฒนาคู่มือครองและพิทักษ์สิทธิผู้พ้นโทษ^๓ และแนวคิดที่ว่าด้วย การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ (After – Care Services) ที่นำมาบังคับใช้ผ่านบทกฎหมายในทางผสมผสานกัน โดยปรากฏอยู่ในกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการบังคับโทษทางอาญาดังตัวอย่างเช่น ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ค.ศ. ๑๙๕๕ (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners - SMR) ในข้อ ๔.๑ ซึ่งกำหนดเป้าประสงค์ของการลงโทษจำคุก หรือการใช้มาตรการที่คล้ายคลึงกันเพื่อที่จะคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมและลดการกระทำความผิดซ้ำ เป็นต้น^๔ สะท้อนผ่านบทบัญญัติของกฎหมายหลากหลายฉบับ อาทิ (ก) ประมวลกฎหมายอาญา เกี่ยวกับการกำหนดให้ผู้ต้องโทษปรับสามารถทำงานรับใช้สังคมแทนโทษปรับนั้นได้ (มาตรา ๓๐/๑) หรือการกำหนดเงื่อนไขการคุมประพฤติจากการรอกการลงโทษด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติ (มาตรา ๕๖) เป็นต้น (ข) พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ ได้แก้ไข หมวด ๒ ว่าด้วยการจำแนกและการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง โดยมาตรา ๔๒ ได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า “เพื่อประโยชน์ในการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟู และพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้กลับตนเป็นคนดีให้อริบดีจัดให้มีระบบการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังด้วยวิธีการ และแนวทางที่เหมาะสมเกี่ยวกับการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง โดยให้ผู้ต้องขังได้รับการศึกษา การอบรม ทั้งด้านคุณธรรมและจริยธรรม การทำงาน การฝึกวิชาชีพ การปฏิบัติศาสนกิจ การเรียนรู้วัฒนธรรม อันดีงาม กิจกรรมสันทนาการ กีฬา รวมทั้ง

^๑ นิธิศร์ พรหมพัฒน์, “กฎหมายบังคับโทษ : ปัญหาเกี่ยวกับการสงเคราะห์หลังปล่อย”, วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชานิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๖๕), หน้า ๖๖.

^๒ พยงค์ สินธุาว, “บทบาทและหน้าที่ของพนักงานคุมประพฤติด้านการสืบเสาะและพินิจ”, เอกสารประกอบผลงานเรื่องที่ ๑, (กรมคุมประพฤติ: กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘.

^๓ ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์, “แนวทางการพัฒนากฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิ และสงเคราะห์ผู้พ้นโทษในประเทศไทย”, วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๑๒๑.

^๔ กรมราชทัณฑ์, “คำแปลอย่างไม่เป็นทางการ เอกสารองค์การสหประชาชาติ”, E/CN.15/2015/L.6/Rev. ภาคผนวก ข้อกำหนดขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) (ข้อกำหนดแมนเดลลา - Mandela Rules) พ.ศ. ๒๕๕๘, หน้า ๑๙๙.

จะต้องมีโอกาสได้รับการติดต่อกับครอบครัว ญาติมิตร องค์กรเอกชนที่มีภารกิจเพื่อแก้ไขบำบัด พื้นฟู และพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังและรับรู้ถึงข่าวสาร และความเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอก เป็นต้น หรือ หมวด ๖ ว่าด้วยการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการพ้นจากเรือนจำ ในมาตรา ๖๔ ก็บัญญัติในทำนอง เดียวกันว่า “ให้เรือนจำเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย โดยริเริ่มเตรียมการตั้งแต่ได้รับตัวผู้ต้องขังไว้ใน เรือนจำ เพื่อให้มีกระบวนการในการส่งเสริม และช่วยเหลือผู้ต้องขังได้อย่างถูกวิธีและเหมาะสม เพื่อให้ ผู้ต้องขังแต่ละคนกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้...” เป็นต้น

จากบทบัญญัติทางกฎหมายที่แสดงไว้เหล่านี้ ย่อมยืนยันในทางประจักษ์ว่าการบังคับโทษทางอาญา เพื่อการส่งต่อผู้กระทำความผิดภายหลังการพ้นโทษให้เป็นคนดีกลับคืนสู่สังคมมีทิศทางการพัฒนาที่ดีขึ้น แต่ในมิติสะท้อนกลับของสังคมภายใต้สถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับปัญหาเสพติดที่ปรากฏอยู่ในสภาพ สังคมของประเทศไทย สะท้อนข้อเท็จจริงได้จากสถิติการตรวจยึดยาเสพติดของกลางได้ในปริมาณมาก และต่อเนื่องในลักษณะรายวัน ซึ่งในปีพุทธศักราช ๒๕๖๔ ที่ผ่านมา ประเทศไทยได้ถูกจัดอันดับให้เป็น ประเทศ ที่มีการจับกุมและตรวจยึดยาเสพติดได้มากที่สุดในกลุ่มประเทศภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้^๕ จากกระแสความรุนแรงของปัญหาเสพติดข้างต้น กระทรวงยุติธรรม ในฐานะหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรง ในการแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างบูรณาการ โดยในมิติของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ได้มี การนำเอามาตรการเกี่ยวกับการป้องกัน ปรามปราม และบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดตามที่ประมวล กฎหมายยาเสพติดบัญญัติรับรองไว้มาใช้บังคับอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งกฎหมายฉบับนี้ยังคงเห็นว่า “ผู้เสพ คือ ผู้ป่วย” จึงสร้างมาตรการในเชิง ของการบำบัดรักษาไว้อย่างรอบด้าน โดยขยายรายละเอียดไว้ในลักษณะ ที่ ๓ ว่าด้วยการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ผู้เสพยาเสพติดเหล่านั้น หวนกลับมา เสพยาเสพติดหรือกระทำความผิดซ้ำอีก กล่าวคือ กระทรวงยุติธรรมได้กำหนดนโยบาย โดยให้ทำการ จัดตั้งศูนย์เฉพาะกิจเฝ้าระวังความปลอดภัยของประชาชน (JSOC) ขึ้น^๖ ทำหน้าที่เฝ้าระวังควบคุม ผู้พ้นโทษที่ต้องคดีอาชญากรรมขั้นรุนแรง ได้แก่ ฆ่าผู้อื่นโดยเจตนาฆ่าแล้วฆ่า และรวมไปถึงผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับการค้ายาเสพติดด้วย^๗ และเรียกผู้พ้นโทษที่อยู่ในข่ายการเฝ้าระวังดังกล่าวว่า “ผู้พ้นโทษ ที่มีลักษณะพิเศษ”^๘

^๕ BBC News ไทย, “ยาเสพติด: ไทยแชมป์จับยาบ้า-ไอซ์ มากที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงและอาเซียนในปี ๒๐๒๑”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.bbc.com/thai/thailand-61633388> [๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๕].

^๖ คำสั่งกระทรวงยุติธรรมที่ ๑/๒๕๖๓ ลงวันที่ ๖ มกราคม ๒๕๖๓, “เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการประสานงาน เฉพาะกิจ เพื่อเฝ้าระวังการก่ออาชญากรรมสะท้อนขวัญของผู้พ้นโทษที่มีลักษณะพิเศษ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://resolution.soc.go.th> [๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].

^๗ ไทยรัฐออนไลน์, “สมศักดิ์เร่งดันกฎหมายติดตามพฤติกรรมผู้พ้นโทษ ถอดโมเดลออสเตรเลีย อเมริกา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th> [๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].

^๘ คำสั่งกระทรวงยุติธรรมที่ ๒๕/๒๕๖๓ ลงวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๖๓, “เรื่องจัดตั้งศูนย์เฉพาะกิจเฝ้าระวังความปลอดภัยของประชาชน”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://resolution.soc.go.th> [๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].

จากการกำหนดและดำเนินนโยบายดังกล่าวนี้ จึงเท่ากับว่าปัญหาเกี่ยวกับการเฝ้าระวังการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติด เป็นสิ่งที่กระทรวงยุติธรรมเล็งเห็นว่าเป็นปัญหาสำคัญ ที่อาจขยายผลไปยังการก่ออาชญากรรมในมิติอื่น ๆ ในสังคม แต่ในท้ายที่สุดกรณีของการเฝ้าระวังการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติด ก็ได้ถูกรับรองขึ้นในรัฐธรรมนูญแต่อย่างใด ซึ่งการดำเนินงานของศูนย์เฉพาะกิจที่กล่าวนี้ ดำรงอยู่เพียงระดับนโยบายของกระทรวงยุติธรรมเท่านั้น มิได้ดำเนินการโดยกฎหมายรับรองไว้โดยเฉพาะในระดับเทียบเท่ากับพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในความผิดเกี่ยวกับเพศหรือที่ใช้ความรุนแรง พ.ศ. ๒๕๖๕ หรือโดยประมวลกฎหมายยาเสพติดที่ได้รับรองมาตรการรองรับให้แก่ผู้เสพยาเสพติดอย่างครบวงจร ฉะนั้น จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงนำมากำหนดเป็นประเด็นการศึกษาในชื่อหัวข้อว่า “มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ ศึกษากรณี ผู้ค้ายาเสพติด” ทั้งนี้ เพื่อให้การเฝ้าระวังการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติด ดำเนินไปอย่างบูรณาการ ซึ่งหากประเทศไทยมีมาตรการทางกฎหมายเพื่อการติดตามและเฝ้าระวังป้องกันกับผู้ค้ายาเสพติด ย่อมจะทำให้มาตรการเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำจากปัญหาอาชญากรรมยาเสพติด ได้รับการแก้ไขและป้องกันในทุกมิติทั้งในมิติของผู้เสพยาเสพติดและในมิติของผู้ค้ายาเสพติดอย่างแท้จริง บทความวิจัยนี้นำเสนอวัตถุประสงค์การวิจัย วิธีดำเนินการ และสรุปผลการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. ศึกษาปัญหาการไม่มีมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติดในประเทศไทย
๒. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการลงโทษผู้กระทำความผิด การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและการสงเคราะห์ผู้กระทำความผิดเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ
๓. ศึกษามาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของประเทศไทยและของต่างประเทศ และนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อเสนอแนวทางมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติดในประเทศไทย

สมมุติฐาน

ประมวลกฎหมายยาเสพติดมิได้กำหนดมาตรการเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำไว้ ผู้ศึกษาจึงมีสมมุติฐานขึ้นว่า ควรดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายยาเสพติด ให้มีมาตรการ ทางกฎหมายเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำแก่ผู้ค้ายาเสพติด ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการแก้ไขป้องกันปัญหาอาชญากรรมยาเสพติดอย่างบูรณาการในทุกมิติทั้งในมิติของผู้เสพยาเสพติดและในมิติของผู้ค้ายาเสพติด

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะทำการศึกษาสภาพปัญหาภายในประเทศไทยจากการไม่มีมาตรการกำกับติดตามผู้พันโทษในคดีผู้ค้ายาเสพติด รวมถึงการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการลงโทษผู้กระทำความผิด การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด การสงเคราะห์ดูแลและการป้องกันการกระทำความผิดของผู้พันโทษ ตลอดจนการศึกษาข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งต่อผู้กระทำความผิดหลังพ้นโทษสู่สังคม ในลักษณะของการสงเคราะห์ผู้พันโทษเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำทั้งของประเทศไทยและของต่างประเทศ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาดำเนินการศึกษายกได้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กล่าวคือ ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) อาทิ กฎหมาย หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ วารสารกฎหมาย หนังสือราชการ นโยบายภาครัฐ ข้อมูลสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้านสภาพปัญหา แนวคิดทฤษฎี นโยบายภาครัฐ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ วารสารกฎหมาย หนังสือราชการ นโยบายภาครัฐ กฎหมาย และแหล่งสืบค้นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

๒. นำข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษามาเรียบเรียงเป็นบทพรรณนาความ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์ จัดทำบทสรุปและข้อเสนอแนะ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาระบบการยุติธรรมทางอาญาในชั้นบังคับโทษของประเทศไทยอย่างยั่งยืนตามนโยบายคืนคนดีสู่สังคม

ผลการวิจัย

๑. ศึกษาปัญหาการไม่มีมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติดในประเทศไทย การป้องกัน แก้ไข และปราบปรามปัญหายาเสพติดในปัจจุบันของประเทศไทยมีหน่วยงานรับผิดชอบหลัก คือ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด และมีประมวลกฎหมายยาเสพติด เป็นเครื่องมือชิ้นสำคัญในการดำเนินพันธกิจด้านยาเสพติดในมิติต่าง ๆ ภายใต้สถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับปัญหายาเสพติด ก็ยังคงปรากฏว่ามียาเสพติดแพร่ระบาดอยู่ในสังคมอย่างกว้างขวางและสามารถเข้าถึงได้ง่ายดาย ทั้งนี้สะท้อนข้อเท็จจริงได้จากสถิติการตรวจยึดยาเสพติดของกลางของยาเสพติดให้โทษประเภทที่ ๑ อาทิ ไอซ์ ยาบ้า (เมทแอมเฟตามีน) เป็นต้น ได้ในปริมาณมากและต่อเนื่องในลักษณะรายวัน ซึ่งในปีพุทธศักราช ๒๕๖๔ ที่ผ่านมา ประเทศไทยได้ถูกจัดอันดับให้เป็นประเทศที่มีการจับกุมและตรวจยึดยาเสพติดได้มากที่สุดในกลุ่มประเทศภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือ

จับกุมและตรวจยึดยาบ้าได้กว่า ๕๙๒ ล้านเม็ด และไอซ์ได้อีกกว่า ๒๒,๑๒๖ กิโลกรัม^๙ จากข้อมูลการศึกษาพบว่า ผู้เสพยาเสพติดได้ผันตัวไปสู่การเป็นผู้ค้ายาเสพติดมากยิ่งขึ้นด้วย จากกระแสความรุนแรงของปัญหายาเสพติด กระทรวงยุติธรรม ในฐานะหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมอย่างบูรณาการ โดยในมิติของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ได้มีการนำเอามาตรการเกี่ยวกับการป้องกันปราบปรามและบำบัดฟื้นฟูผู้เสพยาเสพติดตามที่มีประมวลกฎหมายยาเสพติด มาใช้บังคับอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งกฎหมายยาเสพติดยังคงเห็นว่า “ผู้เสพ คือ ผู้ป่วย” จึงสร้างมาตรการ ในเชิงของการบำบัดรักษาไว้อย่างรอบด้าน โดยขยายรายละเอียดไว้ในลักษณะที่ ๓ ว่าด้วยการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้ผู้เสพยาเสพติดเหล่านั้นหวนกลับมาเสพยาเสพติด หรือกระทำความผิดซ้ำเกี่ยวกับยาเสพติดอีก

๒. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการลงโทษผู้กระทำความผิด การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และการสงเคราะห์ผู้กระทำความผิดเพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ พบว่า เป็นกระบวนการที่มีการผสมผสานทั้งในส่วนของการมาตรการเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด มาตรการเพื่อการป้องกันและเฝ้าระวังด้วยการกำกับติดตามผู้กระทำความผิดภายหลังปล่อย และรวมไปถึงมาตรการเพื่อการสงเคราะห์ให้ความช่วยเหลือภายหลังปล่อยตัว ซึ่งการให้ความสำคัญต่อกระบวนการที่กล่าวถึงเหล่านี้ ต่างได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (Rehabilitation) เป็นฐานคิดสำคัญในประเด็นบทบาทหน้าที่ของการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในลักษณะการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนี้ ตามแนวความคิดและทฤษฎีจากสำนักอาชญาวิทยาปฏิฐานนิยมและสำนักอาชญาวิทยาป้องกันสังคม ซึ่งให้เห็นถึงความรับผิดชอบในงานดังกล่าวนี้ ออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดโดยมอบให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายรัฐฐานหนึ่ง และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดโดยมอบให้เป็นหน้าที่ระหว่างฝ่ายรัฐร่วมกับประชาชนอีกฐานหนึ่ง ซึ่งในการอนุรักษ์วิธีการไปสู่การบังคับใช้นั้น จะกระทำออกมาในรูปแบบผสมผสาน กล่าวคือ การมอบให้ฝ่ายรัฐและฝ่ายประชาชนหรือภาคสังคมดำเนินกิจกรรมนั้นร่วมกันตามบริบทความเหมาะสม ข้ออ้างอิงดังกล่าวนี้ จากการศึกษา พบว่าได้รับการถ่ายทอดสะท้อนไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศ จำนวน ๓ ฉบับสำคัญ ได้แก่ (๑) ข้อกำหนดแมนเดลลา (Mandela Rules) กำหนดหลักการเกี่ยวกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดขึ้นว่า ก่อนจะรับโทษจนครบกำหนด รัฐควรมีขั้นตอนปฏิบัติที่จำเป็นเพื่อประกันว่าผู้ต้องขังจะสามารถปรับตัวได้โดยลำดับเพื่อเข้ากันได้กับสังคมภายนอก โดยการทำให้มีระยะก่อนการปล่อยตัวในเรือนจำนั้น หรือจัดให้มีระยะก่อนปล่อยตัวโดยหน่วยงานอื่นที่เหมาะสม หรือให้มีการทดลองปล่อยตัวโดยมีระบบการควบคุมดูแลบางประการ ทั้งนี้ต้องไม่ใช่เป็นการ

^๙ BBC News ไทย, “ยาเสพติด: ไทยแชมป์จับยาบ้า-ไอซ์ มากที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกและอาเซียนในปี ๒๐๒๑”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.bbc.com/thai/thailand-61633388> [๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๕].

ควบคุมดูแลของตำรวจ แต่ควรมีองค์ประกอบร่วมกันของการช่วยเหลือด้านสังคมอย่างได้ผล (ข้อกำหนดที่ ๘๗)^{๑๐} ซึ่งข้อกำหนดในส่วนนี้ได้ยืนยันว่า มาตรการในการกำกับควบคุมดูแลผู้ได้รับการปล่อยตัวหรือผู้พ้นโทษมีความจำเป็น และควรมีกระบวนการสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่ผู้พ้นโทษประกอบอยู่ด้วย (๒) **กรณีข้อกำหนดโตเกียว (Tokyo Rules)** การป้องกันและแก้ไขปัญหายาอาชญากรรมภายใต้วิธีการของข้อกำหนดโตเกียว จากการศึกษาพบว่า ข้อกำหนดโตเกียวได้รับรองบทบาทในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในหลากหลายบริบท อาทิ การใช้มาตรการดูแลผู้กระทำผิดโดยชุมชน แทนการส่งตัวผู้กระทำผิดไปดำเนินคดีในศาลตามรูปแบบปกติ (ข้อกำหนดที่ ๒ ๒.๕) เป็นต้น สำหรับในมิติของการควบคุมและสอดส่องนั้น ข้อกำหนดโตเกียวได้สะท้อนวัตถุประสงค์ในการดำเนินการไว้ คือ เพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำและเพื่อช่วยให้ผู้กระทำผิดสามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้โดยปกติสุข (๓) **กรณีข้อกำหนดกรุงเทพ (Bangkok Rules)** ในประเด็นของข้อกำหนดกรุงเทพ จากการศึกษาพบว่า เป็นข้อกำหนดที่สร้างขึ้นเพื่อคุ้มครองผู้กระทำผิดที่เป็นเพศหญิง ซึ่งในรายละเอียดของข้อกำหนดกรุงเทพได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเช่นกัน กล่าวคือ การส่งเสริมให้เกิดกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและรวมถึงการป้องกันการกระทำความซ้ำ โดยได้รับรองข้อสาระที่สำคัญเกี่ยวกับการดำเนินการดังกล่าวไว้ อาทิ รับรองให้ผู้ต้องขังหญิงต้องถูกจัดสรรให้เข้าอยู่ในเรือนจำซึ่งใกล้กับบ้านหรือสถานที่บำบัดและแก้ไขฟื้นฟู (ข้อกำหนดที่ ๔) รับรองให้เรือนจำต้องจัดให้มีโครงการเกี่ยวกับการบริการด้านสุขภาพจิตและการฟื้นฟูสภาพจิตใจที่มีความเหมาะสมเฉพาะบุคคล โดยคำนึงถึงความปลอดภัยระหว่างเพศ ภาวะทุกข์ทรมานทางจิต และครอบคลุมให้แก่ผู้ต้องขังหญิงซึ่งมีความต้องการการบริการด้านสุขภาพจิต (ข้อกำหนดที่ ๑๒) รับรองให้ผู้ต้องขังเยาวชนหญิงต้องมีโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและการฝึกอาชีพอย่างเท่าเทียมกันกับผู้ต้องขังเยาวชนชาย (ข้อกำหนดที่ ๓๗) รับรองให้ ผู้มีอำนาจในเรือนจำต้องสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังหญิงในฐานะที่เป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งมีความสำคัญเพื่อให้มีสภาพจิตใจที่ดีและการกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขังหญิง (ข้อกำหนดที่ ๔๓) รับรองให้ผู้มีอำนาจในเรือนจำต้องเสนอทางเลือกที่เหมาะสม สำหรับผู้ต้องขังหญิง^{๑๑}

๓. ศึกษามาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของประเทศไทยและของต่างประเทศ และนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อเสนอแนวทางมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติดในประเทศไทย การศึกษาในครั้งนี้ได้ทำการศึกษามาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำจากกฎหมายของต่างประเทศ จำนวน ๓ ประเทศ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศญี่ปุ่น และประเทศเครือรัฐออสเตรเลีย คือ

^{๑๐} กรมราชทัณฑ์, “ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.correct.go.th> [๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๕].

^{๑๑} กรมราชทัณฑ์, “คำแปลของข้อกำหนดกรุงเทพ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.correct.go.th> [๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๕].

๓.๑ กรณีประเทศสหรัฐอเมริกา การใช้มาตรการคุมประพฤติเพื่อการสอดส่องดูแลผู้กระทำความผิดภายหลังจากการได้รับการปล่อยตัว (Supervised Release) มีการบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายสหรัฐอเมริกา (The United State Code) ในประเด็นกรอบหลักการในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำนี้ ปรากฏข้อมูลจากการศึกษาว่า ใน title ๑๘ มาตรา ๓๕๘๓ ได้กำหนด “กรอบระยะเวลา” ในการคุมประพฤติผู้กระทำความผิดไว้เป็นกรณีต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดและผู้ค้ายาเสพติด อาทิ (๑) กรณีที่ของกลางเป็นสารเสพติดซึ่งมีเฮโรอีนรวมเป็นน้ำหนักสุทธิมากกว่า ๑ กิโลกรัม ให้คุมประพฤติเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า ๕ ปี และหากกระทำความผิดเป็นครั้งที่สอง หรือกระทำความผิดขึ้นอีกภายหลังจากที่ศาลตัดสินว่ากระทำความผิด สำหรับการกระทำความผิดในครั้งหลังนี้ให้ศาลกำหนดให้คุมประพฤติเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า ๑๐ ปี และห้ามมิให้รอกการลงโทษและพักการลงโทษ หรือ (๒) กรณีที่ของกลางเป็นสารเสพติดซึ่งมีเฮโรอีนมีปริมาณน้ำหนักสุทธิ ๑๐๐ – ๑,๐๐๐ กรัม ให้คุมประพฤติ เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า ๔ ปี และหากกระทำความผิดเป็นครั้งที่สอง หรือกระทำความผิดขึ้นอีกภายหลังจากที่ศาลตัดสินว่ากระทำความผิด สำหรับการกระทำความผิดในครั้งหลังนี้ให้ศาลกำหนดให้ คุมประพฤติเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า ๘ ปี และห้ามมิให้การรอกการลงโทษและพักการลงโทษ เป็นต้น ประมวลกฎหมายสหรัฐอเมริกา ได้กำหนดเหตุเพิ่มโทษต่อกรณีเป็นการค้ายาเสพติดไว้ด้วย กล่าวคือ ระยะเวลาขั้นต่ำในการใช้มาตรการคุมประพฤติจะถูกเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า ในกรณีที่มีการกระทำความผิดตามกรณีต่างๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการจำหน่ายในสถานที่จอดรถบรรทุก หรือสถานที่พัก รถบนทางหลวง หรือจำหน่ายให้แก่ ผู้ที่อายุต่ำกว่า ๒๑ ปี หรือจำหน่ายในสถานที่ใกล้เคียงโรงเรียนหรือสถานที่อันมีลักษณะเช่นเดียวกับโรงเรียน หรือจำหน่ายให้แก่หญิงตั้งครรภ์ จากข้อกำหนดในส่วนนี้ กล่าวคือ กรอบระยะเวลาในการคุมประพฤติของประเทศสหรัฐอเมริกา จึงเป็นข้อยืนยันว่า กรณีการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ทั้งในกรณีของผู้เสพยาเสพติดและผู้ค้ายาเสพติด ประเทศสหรัฐอเมริกา เล็งเห็นว่า เป็นสาระสำคัญที่ไม่อาจละเลยต่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ เพื่อลดทอนข้อกังวลและผลกระทบต่อสังคมที่อาจเกิดขึ้น จากผู้ที่เคยกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด จึงนำไปสู่การกำหนดเป็นกรอบระยะเวลาที่จะต้องนำมาตราการในการคุมประพฤติภายหลังปล่อยมาใช้บังคับแก่ผู้กระทำความผิด สำหรับกระบวนการเพื่อสงเคราะห์ภายหลังปล่อยนั้น กรณีการศึกษามาตรการทางกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า ในรายละเอียดของมาตรการทางกฎหมายเพื่อการคุ้มครองและสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ ได้ปรากฏวิธีการที่สามารถนำมาตอบประเด็นการศึกษาในครั้งนี้อยู่ด้วยโดยบัญญัติไว้ในรัฐบัญญัติว่าด้วยการให้อิเกาส ค.ศ. ๒๐๐๗ เป็นสำคัญ ปรากฏมาตรการทางกฎหมาย ได้แก่ (๑) การดำเนินโครงการกลับคืนสู่สังคม มาตรา ๑๐๑ (๒) การสนับสนุนเงินทุนสำหรับองค์กรเอกชนเพื่อการส่งเสริมการจ้างงานผู้พ้นโทษ มาตรา ๒๑๑ และมาตรา ๑๑๑ (๓) งานบำบัดยาเสพติด โดยใช้ครอบครัวเป็นฐาน มาตรา ๑๑๓ (๔) เงินทุนเพื่อการประเมินและส่งเสริมการศึกษาในเรือนจำและสถานพินิจเด็กและเยาวชน มาตรา ๑๑๔ (๕) การให้ทุนอบรมวิชาชีพด้านเทคโนโลยี มาตรา ๑๑๕ เป็นต้น ซึ่งความโดดเด่น

ของมาตรการการสงเคราะห์ภายหลังปล่อยของกฎหมายฉบับนี้ พบว่า คือการรับรองมาตรการสนับสนุนเงินทุนสำหรับองค์กรเอกชนเพื่อการส่งเสริม การจ้างงานผู้พ้นโทษ เนื่องจากเป็นมาตรการที่สร้างโอกาสให้ผู้พ้นโทษมีอาชีพและมีรายได้ที่มั่นคงต่อการดำเนินชีวิตในสังคมซึ่งความมั่นคงทางอาชีพรายได้นี้เองย่อมเป็นปัจจัยประการสำคัญที่ลดทอนโอกาส ที่ผู้ที่เคยกระทำความผิดทางอาญาจะหวนกลับมากระทำความผิดซ้ำอีกภายหลังพ้นโทษ

๓.๒ กรณีประเทศญี่ปุ่น ประเทศญี่ปุ่นมีการตรากฎหมายที่บัญญัติถึงการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด เพื่อการป้องกันการกระทำความผิด จำนวน ๒ ฉบับด้วยกัน กล่าวคือ ฉบับแรก ได้แก่ พระราชบัญญัติการบำบัดผู้ต้องขังและผู้ถูกกักขังและสถานที่คุมขังตามกฎหมาย ค.ศ. ๒๐๐๕ (Act on Penal Detention Facilities and Treatment of Inmates and Detainees Act of 2005) และ ฉบับที่สอง ได้แก่ พระราชบัญญัติแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ค.ศ. ๒๐๐๗ (Offenders Rehabilitation Act of 2007)^{๑๒} สำหรับพระราชบัญญัติการบำบัดผู้ต้องขังและผู้ถูกกักขังและสถานที่คุมขัง ตามกฎหมาย ค.ศ. ๒๐๐๕ พบว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อการดำเนินการบำบัดผู้ต้องขัง ผู้ถูกกักขัง และการจัดการสถานที่คุมขังโดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนและความสอดคล้องกับสภาพการณ์ของบุคคลเหล่านั้นเป็นสำคัญ ผู้ต้องขังที่ได้รับโทษตามคำพิพากษา จะต้องกระทำด้วยเป้าหมายเพื่อกระตุ้นแรงจูงใจในการแก้ไขเปลี่ยนแปลง (Reformation) และแก้ไขฟื้นฟู (Rehabilitation) และการพัฒนาความสามารถ ในการปรับตัวให้เข้ากับชีวิตในสังคม (The Adaptability to Life in Society) ด้วยการดำรงตนอย่างมีสติสัมปชัญญะตามบุคลิกภาพและสถานการณ์ของบุคคลดังกล่าว” สำหรับพระราชบัญญัติแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ค.ศ. ๒๐๐๗ (Offenders Rehabilitation Act of 2007) เป็นกฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการพักการลงโทษแก่ผู้ต้องขัง การคุมประพฤติผู้กระทำความผิด การสงเคราะห์ผู้กระทำความผิดภายหลังปล่อยตัว การอภัยโทษ (Pardon) กล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า พระราชบัญญัติแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ค.ศ. ๒๐๐๗ เป็นกฎหมายที่ออกมารองรับผู้กระทำความผิดที่ไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการคุมขังโดยเรือนจำ โดยมาตรา ๑ ได้บัญญัติถึงปรัชญาของกฎหมายไว้ว่า “เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้กระทำความผิดกฎหมายอาญา และผู้กระทำความผิดที่เป็นเยาวชนกระทำความผิดซ้ำ หรือตัดโอกาสในการกระทำความผิดกฎหมายและช่วยให้บุคคลเหล่านั้นมีความเชื่อมั่นในตัวเอง ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมที่มีคุณภาพ

๓.๓ กรณีประเทศเครือรัฐออสเตรเลีย จากข้อมูลการศึกษามาตรการทางกฎหมายเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พบว่า กรณีของประเทศเครือรัฐออสเตรเลีย มิได้มีการจำแนกรายละเอียดของมาตรการในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำสำหรับ

^{๑๒} สุพิชฌาย์ ศิริวัฒนา สัตะสิทธิ์, “แนวทางที่เหมาะสมในการลงโทษและแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดซ้ำในกระบวนการยุติธรรมไทย”, *ดัชนีนิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (คณะนิติศาสตร์: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๘).

ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดไว้ในระดับเทียบเท่ากับประมวลกฎหมายสหรัฐอเมริกา แต่กระนั้นก็ปรากฏจุดเด่นของกฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในประเทศออสเตรเลียเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ได้มีการจำแนกลักษณะของมาตรการเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ได้แก่ (๑) กลุ่มกฎหมาย กรณีผู้กระทำความผิดอาญาร้ายแรง หรือผู้กระทำความผิดติดเป็นนิสัย (Serious Offender or Habitual Offender Provisions) (๒) กลุ่มกฎหมายที่ให้อำนาจศาลในการพิจารณาปล่อยตัวผู้กระทำความผิดเมื่อศาลเห็นสมควร (Indefinite Sentence Provisions) (๓) กลุ่มกฎหมายให้ขังผู้กระทำความผิดไว้ต่อไปภายหลังครบกำหนดโทษจำคุกตามคำพิพากษา (Post-sentence Preventive Detention Provisions) และ (๔) กลุ่มกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมดูแลผู้กระทำความผิดภายหลังพ้นโทษ (Post-Sentence Supervision in the Community) โดยกรณีของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้น กฎหมายของประเทศเครือรัฐออสเตรเลีย ได้สร้างมาตรการเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำไว้เป็นการเฉพาะเช่นกัน โดยจัดอยู่ในกลุ่มกฎหมายกรณีผู้กระทำความผิดอาญาร้ายแรง หรือผู้กระทำความผิดติดเป็นนิสัย (Serious Offender or Habitual Offender Provisions) กล่าวคือ ปรากฏอยู่ในกฎหมายของรัฐวิคตอเรีย โดยมีวัตถุประสงค์ในการกำหนดโทษเพื่อคุ้มครองความปลอดภัยของชุมชนและสังคมเป็นสำคัญ ซึ่งจะอยู่ในรูปแบบการให้เป็นอำนาจของศาล ในการพิจารณาปล่อยตัวผู้กระทำความผิดเมื่อศาลเห็นสมควร (Indefinite Sentence) ปรากฏหลักการดังกล่าวนี้ในพระราชบัญญัติการลงโทษ ค.ศ. ๑๙๙๑ (Sentencing Act 1991) ของรัฐวิคตอเรีย ในมาตรา ๖A ถึง ๖F ซึ่งบัญญัติหลักการไว้ว่า ในการพิจารณากำหนดระยะเวลาของโทษจำคุกแก่ผู้กระทำความผิดอาญาร้ายแรง (Serious Offender) สำหรับการกระทำความผิดครั้งล่าสุดที่กระทำความผิดสูงสุดหรือศาลประจำเขต (County Court) จะต้องคำนึงถึงการคุ้มครองความปลอดภัยของชุมชนหรือสังคมให้พ้นจากผู้กระทำความผิดดังกล่าว เป็นวัตถุประสงค์หลักในการกำหนดโทษ และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ศาลอาจกำหนดโทษที่ยาวนานกว่าที่ได้สัดส่วนกับความหนักเบาของการกระทำความผิดของผู้กระทำความผิดดังกล่าวได้ โดยกรณีของผู้กระทำความผิดอาญาร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติด (Serious Drug Offender) นี้ กฎหมายกำหนดไว้ว่า หมายถึง ผู้ที่เคยถูกศาลพิพากษาว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมาแล้วอย่างน้อย ๑ ครั้ง และได้รับโทษจำคุกหรือกักขังในสถานกักขังยาวจนตามคำพิพากษาดังกล่าว จากข้อกฎหมายดังกล่าวนี้ของประเทศเครือรัฐออสเตรเลีย รัฐวิคตอเรีย จะเห็นได้ว่า มาตรการเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำที่ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติการลงโทษ ค.ศ. ๑๙๙๑ เป็นกรณีที่ให้อำนาจแก่ศาล “กำหนดโทษ (จำคุก) ให้ยาวนาน” ขึ้นกว่าที่ได้สัดส่วนกับความหนักเบาของการกระทำความผิดของผู้กระทำความผิดดังกล่าวได้ ทำให้มาตรการดังกล่าวนี้จึงเป็นกระบวนการที่เอาตัวผู้กระทำความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติดไว้ในอำนาจรัฐต่อไปเป็นสำคัญ โดยตัวของผู้กระทำความผิดจะยังไม่ได้รับอิสรภาพจากการคุมขังแต่อย่างใด

๓.๔ ข้อสรุปมาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของกฎหมายประเทศไทย มาตรการในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ซึ่งรวมถึงมาตรการในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติด จากข้อมูลการศึกษาพบว่า ไม่ปรากฏมาตรการในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติดไว้เป็นการเฉพาะ ไม่ว่าจะโดยบทบัญญัติของประมวลกฎหมายยาเสพติดที่เป็นกฎหมายแม่บทเฉพาะ หรือโดยทางอ้อมจากพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในความผิดเกี่ยวกับเพศหรือที่ใช้ความรุนแรง พ.ศ. ๒๕๖๕ คงปรากฏแต่เพียงนโยบายของกระทรวงยุติธรรม ที่กำหนดให้มีการจัดตั้งศูนย์เฉพาะกิจเฝ้าระวังความปลอดภัยของประชาชน (JSOC)^{๑๓} ขึ้นในปีพุทธศักราช ๒๕๖๓ เท่านั้น โดยในมิติของประมวลกฎหมายยาเสพติด กรณีความผิดเกี่ยวกับการค้ายาเสพติด ถูกจัดอยู่ในคำจำกัดความของนิยามศัพท์คำว่า “ความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติด” หมายความว่า ความผิดเกี่ยวกับการผลิต นำเข้า ส่งออก จำหน่าย หรือมีไว้ในครอบครองซึ่งยาเสพติด เว้นแต่มีไว้ในครอบครองเพื่อเสพ และให้หมายความรวมถึงการสมคบ สนับสนุน ช่วยเหลือ หรือพยายามกระทำความผิดดังกล่าวด้วย”^{๑๔} โดยบทกำหนดโทษของความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติดเกี่ยวกับความผิดในข้อหาการค้ายาเสพติด ไว้ในภาค ๓ ลักษณะ ๔ ว่าด้วยบทกำหนดโทษเกี่ยวกับการผลิต นำเข้า ส่งออก จำหน่าย มีไว้ในครอบครองหรือนำผ่านซึ่งยาเสพติดให้โทษและวัตถุออกฤทธิ์ กล่าวคือ มาตรา ๑๔๕ ถึงมาตรา ๑๕๓ ตัวอย่างเช่น กรณีผู้ที่กระทำความผิดในฐานะผู้ค้ายาเสพติดให้โทษประเภทที่ ๑ ประมวลกฎหมายยาเสพติด มาตรา ๑๔๕ กำหนดบทลงโทษไว้ คือ ระวังโทษจำคุกไม่เกินสิบห้าปี และปรับไม่เกินหนึ่งล้านห้าแสนบาท โดยหากผู้กระทำได้มีพฤติการณ์ (๑) การกระทำให้เพื่อการค้า (๒) การก่อให้เกิดการแพร่กระจายในกลุ่มประชาชน (๓) การจำหน่ายแก่บุคคลอายุไม่เกิน ๑๘ ปี (๔) การจำหน่ายในบริเวณสถานศึกษา สถานอันเป็นที่เคารพในทางศาสนาของหมู่ชนใด หรือสถานที่ราชการ (๕) การกระทำโดยใช้กำลังประทุษร้าย หรือขู่เข็ญว่าจะใช้กำลังประทุษร้าย และ (๖) การกระทำโดยมีอาวุธหรือใช้อาวุธ ผู้กระทำความผิดจะต้องรับโทษเพิ่มขึ้นด้วย คือ ระวังโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงยี่สิบปี และปรับตั้งแต่สองแสนบาทถึงสองล้านบาท เป็นต้น แต่ทว่าในมิติของมาตรการในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ ในกรณีที่ เป็นผู้ค้ายาเสพติด กฎหมายมิได้กำหนดหลักการและรวมถึงวิธีการอยู่เลย ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้แตกต่างไปจากกรณีของผู้เสพยาเสพติด หรือผู้มียาเสพติดไว้ในครอบครองเพื่อเสพ กลับพบว่าประมวลกฎหมายยาเสพติด ได้กำหนดให้มีการใช้วิธีการแก้ปัญหาคาการกระทำความผิดซ้ำและการแก้ไขฟื้นฟูของ

^{๑๓} หนังสือสำนักงานกิจการยุติธรรม ที่ ยธ ๐๙๑๐/๕๔๖ ลงวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๓, “เรื่องแจ้งคำสั่งและแนวทางในการดำเนินงานศูนย์เฉพาะกิจเฝ้าระวังความปลอดภัยของประชาชน”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://resolution.soc.go.th> [๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].

^{๑๔} สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, “สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติให้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๖๔”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.oncb.go.th> [๙ ธันวาคม ๒๕๖๕].

ผู้เสพและผู้ติดยาเสพติด ด้วยวิธีการทางสาธารณสุขแทนการใช้กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งยึดหลัก “ผู้เสพ คือ ผู้ป่วย” โดยมองว่าบุคคลเหล่านี้ควรได้รับการช่วยเหลือเพื่อให้เข้าสู่กระบวนการบำบัดรักษา ตลอดจนมีการติดตามช่วยเหลือให้กลับมาดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างยั่งยืน ซึ่งจากบทบัญญัติดังกล่าวเหล่านี้ แสดงข้อมูลยืนยันว่ากระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและรวมถึงการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำไว้แก่ผู้เสพยาเสพติดโดยเฉพาะอย่างเป็นกระบวนการ ได้แก่ กระบวนการบำบัดรักษา และกระบวนการยกเว้นความผิดโดยกฎหมายอย่างชัดเจน ดังนั้น ประมวลกฎหมายยาเสพติดที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน จึงมีช่องว่างทางกฎหมายของการกำหนดมาตรการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติด อย่างไรก็ตาม ในระบบกฎหมายของประเทศไทย ได้มีการตราพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในความผิดเกี่ยวกับเพศหรือที่ใช้ความรุนแรง พ.ศ. ๒๕๖๕ ขึ้นใช้บังคับโดยเล็งเห็นและยอมรับว่าผู้กระทำความผิดที่เกี่ยวกับเพศและการใช้ความรุนแรงเป็นบุคคลที่สังคมหวงกลัวและอาจสร้างผลกระทบที่รุนแรงต่อสังคมภายหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัวเมื่อพ้นโทษได้อีกเช่นกัน ด้วยเหตุเช่นนี้ จึงได้สร้างมาตรการในการกำกับติดตามผู้พ้นโทษในกรณีเหล่านี้ขึ้นรองรับ

จากข้อมูลที่ปรากฏจากการศึกษาจากกรณีพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในความผิดเกี่ยวกับเพศหรือที่ใช้ความรุนแรง พ.ศ. ๒๕๖๕ เมื่อนำเอากรณีผู้ค้ายาเสพติดมาพิจารณาเปรียบเทียบกับผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับเพศ หรือความรุนแรงแล้ว ระดับของความน่าวิตกกังวลและความจำเป็นต่อการสร้างหลักประกันความปลอดภัยให้แก่สังคม ย่อมอยู่ในระดับที่ไม่แตกต่างกัน และต้องไม่มองข้ามว่าการแพร่กระจายของยาเสพติด ไปสู่สังคมวงกว้างจากการกระทำของผู้ค้ายาเสพติด ย่อมเป็นจุดเริ่มต้นของอาชญากรรมในมิติอื่น ๆ ตามมาอย่างมีนัยยะสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นอาชญากรรมทางเพศ อาชญากรรมการใช้ความรุนแรง อาชญากรรมเกี่ยวกับทรัพย์สิน เป็นต้น ซึ่งในมิติสะท้อนกลับของสังคมภายใต้สถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับปัญหายาเสพติด ที่ปรากฏอยู่ในสภาพสังคมของประเทศไทย ต้องยอมรับว่าปัญหาดังกล่าวนี้ได้หวนกลับมาแพร่ระบาดในสังคมอย่างกว้างขวางและสามารถเข้าถึงได้อย่างง่ายยิ่ง ด้วยเหตุเช่นนี้ การกำหนดมาตรการเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำไว้ในประมวลกฎหมายยาเสพติดต่อกรณีผู้ค้ายาเสพติด ไว้ในลักษณะทำนองของพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ ในความผิดเกี่ยวกับเพศหรือ ที่ใช้ความรุนแรง พ.ศ. ๒๕๖๕ จึงเป็นสิ่งที่เหมาะสมและจำเป็นอย่างมาก

อภิปรายผลการวิจัย

๑. ปัญหาการไม่มีมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติดในประเทศไทยที่ค้นพบ ปรากฏว่าประมวลกฎหมายยาเสพติด มิได้สร้างมาตรการทางกฎหมายในทางรองรับการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติดแต่อย่างใด โดยเฉพาะภายหลังจากที่ผู้ค้ายาเสพติดรายนั้นได้พ้นโทษไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการพ้นโทษอันเนื่องมาจากการได้รับการพักโทษ การได้รับพระราชทานอภัยโทษ หรือการพ้นโทษอย่างเด็ดขาดก็ตาม ซึ่งกรณีการค้ายาเสพติดนี้ ประมวลกฎหมายยาเสพติด ได้กำหนดให้เป็นการกระทำความผิดระดับร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติดอีกด้วย จากข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ ปัญหาการไร้ซึ่งมาตรการในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ที่เคยกระทำความผิดฐานค้ายาเสพติด ไม่อาจจะละเลยมองข้าม เพราะการให้ความสำคัญของการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำนี้ ได้ปรากฏการตราพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในความผิดเกี่ยวกับเพศหรือที่ใช้ความรุนแรง พ.ศ. ๒๕๖๕ ขึ้นใช้บังคับมาแล้วเช่นกัน โดยกฎหมายได้กำหนดให้มีมาตรการเฝ้าระวังผู้กระทำความผิดภายหลังพ้นโทษอย่างหลากหลาย แต่แล้วกฎหมายฉบับนี้ก็ไม่น่าจะไปใช้บังคับกับความผิดฐานค้ายาเสพติด ได้โดยตรง เพราะอยู่นอกขอบข่ายกรณีบังคับตามกฎหมาย โดยประเด็นของการให้ความสำคัญต่อการเฝ้าระวังป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติดนี้ ได้ปรากฏการให้ความสำคัญขึ้นในระดับมากในช่วงปีพุทธศักราช ๒๕๖๓ ที่ผ่านมา กล่าวคือ กระทรวงยุติธรรมได้กำหนดนโยบาย โดยให้ทำการจัดตั้งศูนย์เฉพาะกิจเฝ้าระวังความปลอดภัยของประชาชน (JSOC)^{๑๕} ขึ้น เพื่อทำหน้าที่เฝ้าระวังควบคุมผู้พ้นโทษที่ต้องคดีอาชญากรรมขั้นรุนแรง ได้แก่ ฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา ช่มชืนแล้วฆ่า และรวมไปถึงผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับการค้ายาเสพติดด้วย^{๑๖} และเรียกผู้พ้นโทษที่อยู่ในข่ายการเฝ้าระวังดังกล่าวว่า “ผู้พ้นโทษที่มีลักษณะพิเศษ” จากการกำหนด และดำเนินนโยบายดังกล่าวนี้ จึงเท่ากับว่าปัญหาเกี่ยวกับการเฝ้าระวังการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติด เป็นสิ่งที่กระทรวงยุติธรรมเล็งเห็นว่าเป็นปัญหาสำคัญ แต่การเฝ้าระวังการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติด ก็มีได้ถูกรับรองขึ้นในตัวกฎหมายแต่อย่างใด ซึ่งการดำเนินงานของศูนย์เฉพาะกิจที่กล่าวนี้ ดำรงอยู่เพียงระดับนโยบายของกระทรวงยุติธรรมเท่านั้น มิได้ดำเนินการโดยกฎหมายรับรองไว้โดยเฉพาะในระดับเทียบเท่ากับพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในความผิดเกี่ยวกับเพศหรือที่ใช้ ความรุนแรง พ.ศ. ๒๕๖๕ หรือโดยประมวลกฎหมายยาเสพติดที่ได้รับรองมาตรการรองรับให้แก่ผู้เสพ

^{๑๕} คำสั่งกระทรวงยุติธรรมที่ ๑/๒๕๖๓ ลงวันที่ ๖ มกราคม ๒๕๖๓, “เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการประสานงานเฉพาะกิจ เพื่อเฝ้าระวังการก่ออาชญากรรมสะท้อนขวัญของผู้พ้นโทษที่มีลักษณะพิเศษ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://resolution.soc.go.th> [๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].

^{๑๖} ไทยรัฐออนไลน์, “สมศักดิ์เร่งดันกฎหมายติดตามพฤติกรรมผู้พ้นโทษ ถอดโมเดลออสเตรเลีย อเมริกา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th> [๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].

ยาเสพติด อย่างครบวงจร ดังนั้น ภาพสรุปของปัญหาของการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติด ก็คือ การไร้ซึ่งมาตรการทางกฎหมายในการเข้าไปกำกับเฝ้าติดตามโดยเฉพาะกิจ อันอาจจะนำไปสู่ปัญหาความปลอดภัยของสังคมและรวมถึงปัญหาการขาดความเชื่อมั่นในการปฏิบัติงานด้านการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

๒. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการลงโทษผู้กระทำความผิด การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและการสงเคราะห์ผู้กระทำความผิดเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ สามารถอธิบายได้ว่า (๑) รายละเอียดด้านกรอวิธีการด้านสิทธิที่ปรากฏอยู่ในข้อกำหนดแมนเดลลา เกี่ยวกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและรวมไปถึงการป้องกันการหวนกลับมากระทำความผิดซ้ำของผู้พ้นโทษ สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญามีใช้บทบาทหน้าที่ของฝ่ายรัฐแต่เพียงประการเดียว แต่เป็นบทบาทที่ฝ่ายรัฐจะต้องร่วมกับภาคสังคมชุมชนในการดำเนินการขับเคลื่อนให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืน ซึ่งเท่ากับว่าข้อกำหนดแมนเดลลาได้ยอมรับในทฤษฎีการลงโทษเพื่อวัตถุประสงค์ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและยอมรับในทฤษฎีการแก้ไขฟื้นฟู ที่จะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชนร่วมอยู่ด้วย (๒) ข้อกำหนดโตเกียวเป็นสิ่งยืนยันอีกเช่นกันว่า การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดจะเป็นเป้าหมายหลักของการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ ส่วนการนำตัวผู้กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการรับโทษด้วยการควบคุมตัวหรือจำคุกนั้น ข้อกำหนดโตเกียวได้มุ่งหมายให้มีการหลีกเลี่ยงในกระบวนการดังกล่าวนี้เสีย หากสามารถหลีกเลี่ยงได้ โดยชี้แนะให้สมควรนำเอากระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดที่เป็นกระบวนการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำอย่างยั่งยืนมาบังคับใช้แก่ผู้กระทำความผิด (๓) ข้อกำหนดกรุงเทพ ยังให้คำนึงไปถึงชาติพันธุ์หรือถิ่นกำเนิดของผู้ต้องขังหญิงอีกด้วย ซึ่งจากข้อกำหนดที่กล่าวมานี้ แสดงข้อยืนยันว่า นอกจากการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดแล้ว การสงเคราะห์ภายหลังปล่อย เป็นสาระสำคัญอีกประการหนึ่งที่กระบวนการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำไม่อาจจะเลยการให้ความสำคัญไปได้ ซึ่งข้อสาระเหล่านี้ของข้อกำหนดกรุงเทพ ย่อมนำมาปรับใช้กับผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษได้กับทุกเพศทุกวัย ดังนั้น จากข้อสาระของข้อกำหนดกรุงเทพ ที่ได้ให้การรับรองเกี่ยวข้องกับการวางมาตรการเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและรวมไปถึงการสร้างมาตรการในการดัดเอาภาคสังคมชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำให้ผู้พ้นโทษสามารถกลับคืนสู่สังคมและใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข ย่อมเป็นบทสะท้อนที่ชัดเจนว่าในหลักการระดับสากล การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดเพื่อคืนคนดีสู่สังคม นับเป็นพันธกิจที่สำคัญอย่างแท้จริงของภาครัฐที่รับผิดชอบในส่วนของงานบังคับโทษ เพื่อให้ผู้พ้นโทษกลับไปเป็นประชาชนที่มีคุณภาพต่อไป หากใช้เพียงแต่การนำตัวผู้กระทำความผิดมารับโทษ ให้ครบตามจำนวนวันเดือนปีที่ศาลได้กำหนดโทษไว้แต่เพียงสถานเดียว ทั้งนี้ สรุปได้ว่า กระบวนการในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดที่ข้อกำหนดแมนเดลลา ข้อกำหนดโตเกียว และข้อกำหนดกรุงเทพ ได้รับรองเป็นกรอวิธีการไว้นี้ จดรวมสำคัญที่ข้อกำหนดทั้งสามฉบับมีอยู่นั้นคือการมุ่งหมายให้กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด เป็นกระบวนการที่จะนำมาสู่การป้องกันการกระทำ

ความผิดซ้ำอย่างยั่งยืน และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ไม่อาจกระทำขึ้นโดยความรับผิดชอบของฝ่ายรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนและภาคสังคมอยู่ด้วย จึงจะถือว่าเป็นกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดที่ตอบสนองต่อความเชื่อมั่นจากสังคม และรวมถึงโอกาสของการกลับไปใช้ชีวิตในสังคมของผู้กระทำความผิดภายหลังปล่อยตัวอย่างปกติ

๓. มาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของประเทศไทยและของต่างประเทศ และนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อเสนอแนวทางมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติดในประเทศไทย สามารถอภิปรายได้ว่า (๑) กฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีการตรากฎหมายเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด การป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ และการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย อย่างครอบคลุมในทุกมิติ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้สามารถนำมาเป็นแนวทางแบบอย่างในการพัฒนามาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำจากกรณีผู้ค้ายาเสพติดของประเทศไทยได้ (๒) ประเทศญี่ปุ่นมีบทบัญญัติของกฎหมายที่กล่าวถึงการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดไว้โดยตรง และได้สร้างมาตรการให้พนักงานคุมประพฤติสามารถกำหนดเงื่อนไขพิเศษเพิ่มเติมในการคุมประพฤติลงไปในเงื่อนไขการคุมประพฤติทั่วไปได้ ซึ่งนั่นก็คือการสร้างมาตรการและหลักประกันในเชิงป้องกันการกระทำความผิดซ้ำให้แก่ประชาชนในสังคมของประเทศญี่ปุ่น ในทิศทางที่เข้มข้นขึ้น (๓) กฎหมายเกี่ยวกับการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของประเทศเครือรัฐออสเตรเลีย จะมีอยู่หลากหลายลักษณะ โดยจะมีลักษณะสำคัญอยู่ ๔ กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มกฎหมายกรณีผู้กระทำความผิดอาญาร้ายแรง หรือผู้กระทำความผิดติดเป็นนิสัย (Serious Offender or Habitual Offender Provisions) กลุ่มกฎหมายที่ให้อำนาจศาลในการพิจารณาปล่อยตัวผู้กระทำความผิดเมื่อศาลเห็นสมควร (Indefinite Sentence Provisions) กลุ่มกฎหมายให้ขังผู้กระทำความผิดไว้ต่อไปภายหลังครบกำหนดโทษ จำคุกตามคำพิพากษา (Post-sentence Preventive Detention Provisions) และกลุ่มกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมดูแลผู้กระทำความผิดภายหลังพ้นโทษ (Post-Sentence Supervision in the Community) โดยในกรณีของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้น กฎหมายของประเทศเครือรัฐออสเตรเลีย ได้สร้างมาตรการเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำไว้เป็นการเฉพาะ โดยจัดอยู่ในกลุ่มกฎหมายกรณีผู้กระทำความผิดอาญาร้ายแรง หรือผู้กระทำความผิดติดเป็นนิสัย (Serious Offender or Habitual Offender Provisions) เป็นสำคัญ ทั้งนี้ มาตรการเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ และมาตรการเพื่อการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย กล่าวได้ว่ากระบวนการทั้งสองประการนี้ จัดอยู่ในภาพใหญ่ของกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด ทำให้การกระจายกระบวนการของการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ส่วนของการแก้ไขฟื้นฟู ซึ่งกระทำขึ้นด้วยระบบงานราชทัณฑ์และคุมประพฤติเป็นสำคัญ ส่วนของการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย และส่วนของการกำกับดูแลเฝ้าระวังเพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำที่อาจกระทำขึ้นโดยฝ่ายรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว หรืออาจเกิดขึ้นจากการผสมผสาน

ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ และภาคสังคมก็ได้ โดยหลักการดังกล่าวนี้ จะเป็นหลักการพื้นฐานในกระบวนการของการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดที่สามารถนำไปอนุวัติการใช้กับอาชญากรที่ก่ออาชญากรรมได้ทุกประเภท ซึ่งนัยนี้ย่อมหมายความว่ารวมถึงกรณีผู้ค้ายาเสพติดอยู่ด้วย และจากที่ประเด็นการศึกษาในครั้งนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำภายหลังพ้นโทษของผู้ค้ายาเสพติด ดังนั้น ในประเด็นของแนวทางพัฒนามาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติดที่พ้นโทษจากระบบงานราชทัณฑ์ ผู้ศึกษาจึงจะทำการเสนอแนวทางการพัฒนาในหัวข้อข้อเสนอแนะจากการศึกษาเป็นลำดับต่อไป

สรุปองค์ความรู้

๑. องค์ความรู้/นวัตกรรมจากการวิจัย

จากข้อมูลการศึกษาในสภาพปัญหาช่องว่างทางกฎหมายจากประมวลกฎหมายยาเสพติด โดยเฉพาะในส่วนของมาตรการทางกฎหมายเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติด ปัจจุบันกฎหมายยังมิได้กำหนดมาตรการเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำไว้แต่อย่างใด คงมีเพียงแนวนโยบายของกระทรวงยุติธรรม ผ่านการขับเคลื่อนงานโดยศูนย์เฉพาะกิจเฝ้าระวังความปลอดภัยของประชาชน (JSOC) แต่เพียงเท่านั้น อันดำเนินไปในลักษณะขอความร่วมมือจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ทำให้กระบวนการในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดดำเนินไปอย่างไม่ครอบคลุมทุกมิติ กล่าวคือ ในมิติของผู้ค้ายาเสพติด ซึ่งถือว่าเป็นความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติดตามประมวลกฎหมายยาเสพติด กฎหมายกำหนดให้มีเพียงกระบวนการในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดอย่างหลักการทั่วไปเท่านั้น คือ การมอบหมายภาระหน้าที่ให้แก่ กรมราชทัณฑ์โดยอาศัยพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นเครื่องมือในการอำนวยการซึ่งกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูโดยพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ นี้ จะกระทำไว้ในขอบเขตที่จำกัด คือ เฉพาะเมื่อผู้ต้องขังอยู่ในอำนาจของกรมราชทัณฑ์เท่านั้น แต่หากผู้นั้นพ้นโทษจากระบบงานราชทัณฑ์ไปแล้ว กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูก็มีอาจกระทำได้อีก ซึ่งในมิติดังกล่าวนี้องค์ที่ประมวลกฎหมายยาเสพติดของประเทศไทย ยังมิได้บัญญัติรองรับไว้แก่กรณีผู้กระทำความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งหมายรวมถึงผู้ค้ายาเสพติดอยู่ในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ จากที่ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ไปถึงมาตรการเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายของต่างประเทศ โดยเฉพาะตามกรณีการศึกษาจากประเทศสหรัฐอเมริกาจากประมวลกฎหมายแห่งสหรัฐอเมริกา และรัฐบัญญัติว่าด้วยการให้โอกาส ค.ศ. ๒๐๐๗ ผู้ศึกษาเล็งเห็นได้ถึง แนวทางการพัฒนามาตรการเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำกรณีผู้ค้ายาเสพติดของประเทศไทยใน ๒ ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ ประเด็นมาตรการเพื่อการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ และประเด็นเพื่อการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย

๒. การถ่ายทอดและนำไปใช้ประโยชน์

การนำข้อมูลให้มานำไปใช้ประโยชน์สามารถทำได้ในหลายทาง เช่น การสร้างแนวทงนโยบาย และการพัฒนามาตรการเพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำในด้านยาเสพติดในประเทศไทย โดยการนำข้อมูลไปใช้ในการสร้างแนวทงนโยบายที่เน้นการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติด รวมถึงการพัฒนามาตรการทางกฎหมายที่เฉพาะเจาะจงและมีประสิทธิภาพในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติด

ข้อเสนอแนะ

มาตรการเพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะว่ากรณีมาตรการกำกับติดตามผู้ค้ายาเสพติดภายหลังปล่อย ควรนำเอามาตรการการกำหนดกรอบระยะเวลาในการคุมประพฤติภายหลังปล่อยตามแบบอย่างที่มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายสหรัฐอเมริกา มาบังคับใช้กับกรณีความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติดกรณีผู้ค้ายาเสพติดของประเทศไทยด้วยการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายยาเสพติด โดยการบัญญัติความขึ้นในทำนองที่ว่า “ในกรณีที่เป็นการกระทำความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษประเภทที่ ๑ ตามประมวลกฎหมายนี้ เมื่อผู้กระทำความผิดได้รับการปล่อยตัวจากการบังคับโทษแล้ว ให้คณะกรรมการ ป.ป.ส. มอบหมายให้เจ้าพนักงาน ป.ป.ส. ดำเนินการกำกับติดตามเฝ้าระวังภายหลังได้รับการปล่อยตัวเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า ๕ ปี” สำหรับแนวทงเพื่อการกำหนดมาตรการในการเฝ้าระวังเพื่อการกำกับติดตามผู้พ้นโทษจากการกระทำความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติด หรือผู้ค้ายาเสพติดนี้ ผู้ศึกษามีความเห็นในทงต่อยอดมาจากข้อเสนอแนะที่หนึ่งว่า ควรนำเอาแนวทงมาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำตามที่ประมวลกฎหมายสหรัฐอเมริกา และคู่มือการกำหนดโทษแห่งสหรัฐอเมริกามาหนดไว้ มาเป็นแบบอย่างในการพัฒนากฎหมายของประเทศไทย ทั้งนี้ด้วยวิธีการการกำหนดให้มีมาตรการด้านกรอบระยะเวลาในการต้องถูกคุมประพฤติไปอีกระยะเวลาหนึ่ง และ “ตราระเบียบว่าด้วยการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้กระทำความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติด” ขึ้นใช้บังคับเป็นมาตรการเพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ ประกอบกับประมวลกฎหมายยาเสพติดอีกส่วนหนึ่ง และการนำมาตรการเพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำตามพระราชบัญญัติมาตรการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำ ในความผิดเกี่ยวกับเพศหรือ ที่ใช้ความรุนแรง พ.ศ. ๒๕๖๕ มาใช้บังคับในกรณีการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้กระทำความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติด โดยอนุโลม

มาตรการเพื่อการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะในแนวทงการสงเคราะห์ภายหลังปล่อยเข้ามาผนวกเป็นอีกส่วนหนึ่ง จากการศึกษาครั้งนี้ ปรากฏข้อมูลว่าภายใต้รัฐธรรมนูญว่าด้วยการให้โอกาส ค.ศ. ๒๐๐๗ ของประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีการกำหนดมาตรการทางกฎหมายของการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย โดยเฉพาะในประเด็นการสนับสนุนเงินทุนสำหรับองค์กรเอกชนเพื่อการส่งเสริม

การจ้างงานผู้พ้นโทษ มาตรา ๒๑๑ และมาตรา ๑๑๑ ซึ่งการรับรองมาตรการสนับสนุนเงินทุนสำหรับองค์กรเอกชนเพื่อการส่งเสริมการจ้างงานผู้พ้นโทษนี้ นับเป็นมาตรการที่สามารถตอบสนองต่อกรณีการศึกษาในครั้งนี้ได้เป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการจ้างงานให้แก่ผู้พ้นโทษ อันเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้พ้นโทษมีอาชีพและมีรายได้ที่มั่นคง อันจะทำให้ผู้นั้นไม่หวนกลับมากระทำความผิดซ้ำอีกภายหลังพ้นโทษ ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะขึ้นว่าควรกำหนดให้มีมาตรการสงเคราะห์ภายหลังปล่อย ด้วยวิธีการสนับสนุนเงิน ตามแบบอย่างของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยในที่นี้ให้กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายยาเสพติด โดยเพิ่มเติม ภาค ๒/๑ ว่าด้วยการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้กระทำความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติดและมาตรการสงเคราะห์ภายหลังปล่อยของผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดขึ้นใช้บังคับเช่นเดียวกัน โดยบรรจุหลักการดังกล่าวไว้ในมาตรา ๑๒๓/๒ ระบุความขึ้น “ให้คณะกรรมการ ป.ป.ส. จัดสรรงบประมาณจากกองทุนเพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน รัฐวิสาหกิจ ที่ประสงค์รับผู้พ้นโทษตามประมวลกฎหมายนี้เข้าทำงานเพื่อสร้างโอกาสให้ผู้พ้นโทษตามประมวลกฎหมายนี้ มีความมั่นคงทางรายได้และอาชีพอย่างเหมาะสม” หากมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายยาเสพติด รวมถึงการตราระเบียบว่าด้วยการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้กระทำความผิดร้ายแรงเกี่ยวกับยาเสพติด ตามแนวทางการพัฒนามาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการกระทำความผิดซ้ำของผู้ค้ายาเสพติดของประเทศไทยดังกล่าวนี้แล้ว ย่อมจะทำให้เกิดการแก้ไขป้องกันปัญหาอาชญากรรมจากยาเสพติดอย่างบูรณาการในทุกมิติ ทั้งในมิติของผู้เสพและในมิติของผู้ค้ายาเสพติดอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- กรมราชทัณฑ์. “คำแปลอย่างไม่เป็นทางการ เอกสารองค์การสหประชาชาติ E/CN.15/2015/L.6/Rev. ภาคผนวก ข้อกำหนดขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง”. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) (ข้อกำหนดแมนเดลลา - Mandela Rules, พ.ศ. ๒๕๕๘.
- พยนต์ สินธุนาวา. “บทบาทและหน้าที่ของพนักงานคุมประพฤติด้านการสืบเสาะและพินิจ”. เอกสารประกอบผลงานเรื่องที่ ๑. กรมคุมประพฤติ: กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๕๕.
- ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์. “แนวทางการพัฒนากฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิ และสงเคราะห์ผู้พ้นโทษในประเทศไทย”. วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม).
- สุพิชฌาย์ ศิริวัฒนา สิตะสิทธิ์. “แนวทางที่เหมาะสมในการลงโทษและแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดซ้ำในกระบวนการยุติธรรมไทย”. คุชฌินิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

กรมราชทัณฑ์. “ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง”.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.correct.go.th> [๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๕].

_____. “คำแปลของข้อกำหนดกรุงเทพ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.correct.go.th> [๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕].

คำสั่งกระทรวงยุติธรรมที่ ๑/๒๕๖๓ ลงวันที่ ๖ มกราคม ๒๕๖๓. “เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการประสานงานเฉพาะกิจ เพื่อเฝ้าระวังการก่ออาชญากรรมสะท้อนขวัญของผู้พ้นโทษที่มีลักษณะพิเศษ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://resolution.soc.go.th> [๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].

คำสั่งกระทรวงยุติธรรมที่ ๒๕/๒๕๖๓ ลงวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๖๓. “เรื่องจัดตั้งศูนย์เฉพาะกิจเฝ้าระวังความปลอดภัยของประชาชน”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://resolution.soc.go.th> [๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].

ไทยรัฐออนไลน์. “สมศักดิ์เร่งดันกฎหมายติดตามพฤติกรรมผู้พ้นโทษ ถอดโมเดลออสเตรเลีย อเมริกา”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th> [๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].

นริศร์ พรรณพัฒน์. “กฎหมายบังคับโทษ : ปัญหาเกี่ยวกับการสงเคราะห์หลังปล่อย”. วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต. (สาขาวิชานิติศาสตร์: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://grad.dpu.ac.th> [๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๕].

สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. “สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายยาเสพติด พ.ศ. ๒๕๖๔”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.oncb.go.th> [๙ ธันวาคม ๒๕๖๕].

หนังสือสำนักงานกิจการยุติธรรม ที่ ยธ ๐๙๑๐/๕๔๖ ลงวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๖๓. “เรื่องแจ้งคำสั่งและแนวทางในการดำเนินงานศูนย์เฉพาะกิจเฝ้าระวังความปลอดภัยของประชาชน”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://resolution.soc.go.th> [๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].

BBC News ไทย. “ยาเสพติด: ไทยแชมป์จับยาบ้า-ไอซ์ มากที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกและอาเซียนในปี ๒๐๒๑”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.bbc.com/thai/thailand-61633388> [๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๕].

รูปแบบการบริโภคและวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่ปรากฏในอริยวงศ์สูตร*

The consumption patterns and lifestyle of monks as shown in the Ariyawangsa Sutta

สุชาติ บุชัยชยานนท์**

Suchat Buddhajayanon

พระครูธีรธรรมบัณฑิต***

PharaKrDheradhammabhandhit

พระครูพิมลสุตบัณฑิต

Phrakru PimonSuttabundit

นคร จันทราช****

Nakhon Jantharacha

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University College Ubon Campus, Thailand

E-mail: jantharachnakhon@gmail.com

Received: December 07, 2024

Revised: January 13, 2025

Accepted: January 16, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการบริโภคและวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่ปรากฏในอริยวงศ์สูตรในการศึกษานี้ใช้วิธีการศึกษาและค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องโดย แยกประเภท เรียบเรียงสรุปสาระสำคัญ และวิเคราะห์เนื้อหา โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๕ ส่วน คือ (๑) ความหมายการบริโภคในอริยวงศ์สูตร (๒) รูปแบบการบริโภคในอริยวงศ์สูตร (๓) หลักธรรมเกี่ยวกับบริโภคในอริยวงศ์สูตร (๔) วิถีชีวิตของพระสงฆ์กับบริโภคในอริยวงศ์สูตร และ (๕) บทสรุป

ผลการศึกษาพบว่า การบริโภคของพระสงฆ์ที่ปรากฏในอริยวงศ์สูตรเป็นการบริโภคปัจจัย ๓ โดยมี (๑) การบริโภคจีวร (๒) การบริโภคอาหาร และ (๓) การบริโภคเสนาสนะ โดยมีเป้าหมายสำคัญ

* บทความนี้ได้พัฒนามาจากบทความวิชาการ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือสารนิพนธ์ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๗ งานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๗ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่างวันที่ ๗-๘ ธันวาคม ๒๕๖๗

** ผศ.ดร.สุชาติ บุชัยชยานนท์ Asst.Prof.Dr.Suchat Buddhajayanon มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี Ubon Ratchathani Rajabhat University

*** พระครูธีรธรรมบัณฑิต, ผศ. ดร. PharaKru Dheradhammabhandhit, Asst.Prof.Dr.

*** พระครูพิมลสุตบัณฑิต, ดร. Phrakru PimonSuttabundit, Dr.

**** ดร.นคร จันทราช Dr.Nakhon Jantharacha

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี Mahachulalongkornrajavidyalaya University College Ubon Campus

คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเพื่อให้ได้คุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียมซึ่งมีหลักคำสอนเรื่องสันโดษเป็นหลักธรรมที่ช่วยกำกับเรื่องของการบริโภคและวิถีชีวิตของพระสงฆ์

คำสำคัญ: การบริโภค; วิถีชีวิตของพระสงฆ์; อริยวัঙ্গสปฏิปทา

Abstract

This article aims to study the consumption patterns and lifestyles of monks as stated in the Ariyawangsa Sutta. This study uses the research and study method from related documents by categorizing, organizing, summarizing the main points and analyzing the content. The content is divided into 5 parts: (1) The meaning of consumption in the Ariyawangsa Sutta (2) The form of consumption in the Ariyawangsa Sutta (3) The principles of Dharma regarding consumption in the Ariyawangsa Sutta (4) The way of life of monks and consumption in the Ariyawangsa Sutta and 5) Conclusion.

The results of the study found that the consumption of monks as stated in the Ariyawangsa Sutta is the consumption of three requisites: (1) consumption of robes, (2) consumption of food, and (3) consumption of residences. The main goal is to improve the quality of life and to achieve true values rather than false values, with the teaching of solitude as the main principle that helps to control the consumption and way of life of monks.

Keywords: consumption; Life styles of monks; The Noble Path

บทนำ

อริยวัঙ্গสูตรเป็นพระสูตรที่ทำให้ผู้ศึกษาทราบว่าพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกเหล่านั้นปฏิบัติตนอย่างไร เป็นพระสูตรที่ใช้ประเมินการปฏิบัติตนของผู้ประกาศตนว่าเป็นอริยะ และหรือประกาศตนเป็นศากยบุตร นอกจากนี้ยังมีเรื่องการบริโภคและการแสวงหาปัจจัย ๔ ด้วยความเหมาะสมโดยเฉพาะการบริโภคปัจจัย ๔ นั้นมีความสำคัญต่อมนุษย์ การรู้และเข้าใจในเรื่องของการบริโภคปัจจัย ๔ เป็นเรื่องเร่งด่วนที่พระภิกษุผู้บวชใหม่ในพระพุทธศาสนาต้องมียอดความรู้และความเข้าใจอย่างถูกต้องนั้นคือเรื่องของ “นิสสัย ๔” เป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิตโดยมี (๑) การเที่ยวบิณฑบาต (๒) การนุ่งห่มผ้าบังสุกุล (๓) การอยู่โคนไม้ และ (๔) การฉนฺยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า นิสสัย ๔ เปรียบได้กับปัจจัย ๔ ของฆราวาสหากขาดปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งไปโดยเฉพาะอาหาร จะส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตไม่เพียงแค่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น หากแต่กระทบกับสิ่งมีชีวิตทั้งโลก ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สัตว์โลกทั้งปวงดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร”^๑

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๑๘/๑๙๗.

การบริโภคตามหลักของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุสงฆ์งดเว้นการประกอบอาชีพหรือทำมาหาเลี้ยงชีพเหมือนฆราวาส แต่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีการดำรงชีวิตได้ด้วยพึ่งพาปัจจัย ๔ จากชาวบ้านเรียกว่า “ฆราวาส” หลังจากบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว พระภิกษุสงฆ์จำต้องปฏิบัติตามมาตรฐานกลางของสังคมสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้เรียกว่า “พระธรรมวินัย” คำสอนส่วนที่เป็นวิถีชีวิตหรือหลักการปฏิบัติในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์นั้นเรียกว่า “อริยวินัย” เป็นข้อปฏิบัติที่เรียกว่าอริยวินัยนี้เป็นระบบแบบแผนสำหรับหมู่สมาชิกที่จะให้สมาชิกของพระสงฆ์อยู่ได้ด้วยดีสามารถมีชีวิตอยู่ตามหลักการของตน และสามารถปฏิบัติกิจดำเนินการต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายในชีวิตของตน

สมาชิกพระสงฆ์ของพระพุทธเจ้าปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ด้วยความเพียรของตน สั่งสอนประชาชนให้รู้จักสังขารมรรคาเสียสละประโยชน์ตนต่อชาวโลก เมื่อเข้ามาเป็นสมาชิกของพระสงฆ์ก็เป็นพุทธบริษัทฝ่ายหนึ่งที่ยังต้องมีความผูกพันกับสังคม และปฏิบัติธรรมจนสามารถบรรลุภาวะอันสูงสุดตามพุทธประสงค์การปฏิบัติของพระสงฆ์ในอริยวินัย เอื้อประโยชน์หลายประการ เช่น ทำให้เกิดสังคมตัวอย่างในทางที่ดีทำให้สมาชิกของพระสงฆ์ มีความประพฤติดีงามสมฐานะ ทำให้สมาชิกของพระสงฆ์มีความประพฤติเป็นอันเดียวกัน ทำให้สมาชิกของพระสงฆ์เป็นผู้เรียบง่ายมีความมกน้อยสันโดษมีความเหมาะสมกับภาวะที่ต้องอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีวิตและมีหน้าที่ทางจิตใจ

ในอริยวงศ์สูตรพระสงฆ์ได้บริโภคปัจจัย ๓ เหมือนมนุษย์ทั้งหลายที่ต่างคือรูปแบบของสังคมที่เข้มงวด โดยพระพุทธเจ้าทรงมีพุทธประสงค์ที่จะพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความมกน้อยสันโดษในการใช้สอยปัจจัย ๓ ประการ สำหรับพระภิกษุผู้ปฏิบัติชอบในอริยวงศ์ ในส่วนปฏิบัติข้อปฏิบัติที่เป็นวงศ์ของพระอริยเจ้าเรียกว่า “อริยวงศ์ปฏิบัติ”^๒ มี ๓ ประการ คือ (๑) ความสันโดษด้วยจีวร (๒) สันโดษด้วยบิณฑบาต และ (๓) สันโดษด้วยเสนาสนะ ตลอดจนความยินดีในการเจริญกุศลและละอกุศล^๓ หลักคำสอนเรื่องอริยวงศ์สูตรเป็นการปฏิบัติตนอย่างน้อยอย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาโดยพระพุทธเจ้าตลอดทั้งพระอรหันตสาวกทั้งหลายมีหลักการในการบริโภคปัจจัย ๓ และหลักการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเป็นพระสูตรที่ใช้ประเมินการปฏิบัติตนของผู้ประกาศตนว่าเป็นอริยะและหรือประกาศตนเป็นศากยบุตรซึ่งเมื่อประเมินตนแล้วพบว่าปฏิบัติตนตามอริยวงศ์ปฏิบัติจริง ก็ย่อมสมควรได้รับการยกย่องกล่าวคือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และสาวกของพระพุทธเจ้าว่ากันว่าล้ำเลิศรู้กันมานานรู้กันว่า เป็นอริยวงศ์เป็นของเก่าไม่ถูกลบล้างทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตไม่เคยถูกสมณพราหมณ์ผู้รู้คัดค้าน

^๒ สมิตธิพล เนตรนิมิตร, “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย : วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒๓.

^๓ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๘/๔๓-๔๕.

จากเหตุผลข้างต้น ผู้เขียนมีความสนใจรูปแบบการบริโภคนิสัยและวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่ปรากฏใน อริยวงศ์สูตรโดยวัดอุปสมบทในการศึกษาคือการศึกษารูปแบบการบริโภคนิสัยของพระสงฆ์ที่ปรากฏใน อริยวงศ์สูตรว่าพระสงฆ์มีรูปแบบการบริโภคนิสัยอย่างไร? และวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่เกี่ยวกับการบริโภคนิสัยใน อริยวงศ์สูตรมีวิธีการควรปฏิบัติตนอย่างไร? ต่อไป

ความหมายการบริโภคนิสัยในอริยวงศ์สูตร

สำหรับการบริโภคนิสัยในพระพุทธศาสนานั้น การบริโภคนิสัยจำเป็นต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรอง ทั้งก่อนและหลังบริโภคนิสัยให้รู้จักการบริโภคนิสัยที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ให้มีความสมบูรณ์ด้วยหลักธรรมหลายประการ อาทิ เช่น หลักโภชนาการ คือ การกินอาหารที่เหมาะสมกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ และหลักโภชนาการที่ถูกต้อง คือ การรู้จักประมาณในการหาความ ว่าง การบริโภคนิสัยจะต้องมีจุดหมายคือจะต้องระบุให้ชัดเจนไปว่าได้ผลหรือบรรลุจุดหมายอะไร จนทำให้เกิด ความพึงพอใจไม่ใช่แค่เกิดความพอใจขึ้นโดยมีจุดหมายที่แอบแฝง^๔ การบริโภคนิสัยในอริยวงศ์สูตรเป็นการ บริโภคนิสัยเพียงปัจจัย ๓ ประการ ตามหลักพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การบริโภคนิสัยที่เป็นพื้นฐานการ พัฒนาชีวิต^๕ เพื่อมุ่งพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของความเป็นมนุษย์โดยรู้จักใช้ปัญญาในการรู้จักพิจารณา ในการที่จะเลือกบริโภคนิสัยให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงที่มีคุณค่าอยู่ในตัว โดยพระสงฆ์ต้องรู้จักตั้งเป้าหมาย โดยมีการตั้งคำถามก่อนการบริโภคนิสัยกับตัวเองเสมอว่า บริโภคนิสัยเพื่ออะไร สิ่งที่บริโภคนิสัยนั้นเป็นไปด้วยความเป็น ประโยชน์หรือไม่ ดังนั้น การบริโภคนิสัยตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นการบริโภคนิสัยที่จะต้องคิดอย่างมีเหตุผล อยู่เสมอ หากไม่มีการใช้ปัญญาคิดอย่างแยบคายมีเหตุผลคุณค่าที่เกิดจากการบริโภคนิสัยก็จะไม่เกิดขึ้น

รูปแบบการบริโภคนิสัยในอริยวงศ์สูตร

การบริโภคนิสัยเป็นกิจกรรมที่สำคัญสำหรับมนุษย์ มนุษย์เกิดมาต้องมีการบริโภคนิสัย หากไม่บริโภคนิสัย ปัจจัย ๓ การดำเนินชีวิตของมนุษย์คงมีปัญหาในการดำรงชีวิตด้วยความลำบากไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ การบริโภคนิสัย ปัจจัย ๓ มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในอริยวงศ์สูตรพระพุทธเจ้าทรงมี บรมพุทธานุญาตปัจจัยเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของพระภิกษุไว้ในอริยวงศ์สูตรมี ๓ รูปแบบ คือ

๑. รูปแบบการบริโภคนิสัย คือ เครื่องนุ่งห่มการใช้เครื่องนุ่งห่มในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า ทรงสอนให้พระภิกษุสงฆ์ กำหนดพิจารณาก่อนจะใช้เครื่องนุ่งห่มความว่า “เราพิจารณาโดยแยบคายแล้ว

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สหธรรมมิก, ๒๕๔๘), หน้า ๗๘ - ๘๐.

^๕ พระไพศาล วิสาโล, อยู่อย่างพอเพียง ทศวรรษทศวรรษการปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มูลนิธิ คัมภีร์ผู้ปฏิบัติ, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

ใช้สอยเครื่องนุ่งห่มเพียงเพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน บำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบยุ้ง ลมแดดและสัตว์เลื้อยคลานเพียงเพื่อปกปิดอวัยวะที่เกิดความละอาย” จะเห็นว่าวัตถุประสงค์และประโยชน์จริงที่จะได้รับจากเครื่องนุ่งห่มนั้นคือเพื่อป้องกันบรรเทาอันตรายจากธรรมชาติมีหนาว ร้อน ฝนตกและช่วยบำบัดบรรเทาอันตรายจากสัตว์จำพวกเหลือบ ยุ้ง เป็นต้น ที่สำคัญเพื่อปกปิดอวัยวะที่ควรปิด หากไม่ปกปิดเป็นเรื่องน่าอาย เสื่อมเสียถูกตำหนิติเตียนได้ การนุ่งห่มตามวัตถุประสงค์ที่กล่าวมานี้จะช่วยให้คนไม่ไปให้ความสำคัญแก่ค่านิยมแฟชั่นต่าง ๆ จนกลายเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจทั้งของตนและของประเทศชาติอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน การใช้เครื่องนุ่งห่มตามวัตถุประสงค์ก็เป็นการมาสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง เช่น การใช้ผ้าไตรจีวรของพระภิกษุสามเณร พระอานนท์ออกแบบมา ๒๕๐๐ กว่าปี แล้วยังคงใช้ได้ดียิ่งและคงใช้ได้ไปอีกนานเพราะอำนวยประโยชน์ให้เต็มตามวัตถุประสงค์ของการใช้เครื่องนุ่งห่มนั้น พระพุทธเจ้าทรงเน้นหนักในด้านความสะอาด การทะนุถนอม ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าของเครื่องนุ่งห่มเหล่านั้น เมื่อเครื่องนุ่งห่มเหล่านั้นขาด หากอยู่ในวิสัยที่จะซ่อมซุนปะได้ก็ควรทำ หากขาดมากแล้วให้ปะใช้ตามควรแก่ชนิดผ้า ข้อนี้พระอานนท์เถระได้แสดงวิธีการใช้จีวรที่พระเจ้าอุเทนแห่งกรุงโกสัมพีถวายทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดจากการหมุนเวียนใช้น่ากลับมาใช้ใหม่น่ากลับไปผลิตใหม่^๖

๒. รูปแบบการบริโภคบิณฑบาต หมายถึง การบริโภคอาหาร โดยทั่วไปถือว่าอาหารเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์หนึ่งในปัจจัย ๓ คือ จีวร อาหาร และเครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย ดังนั้น ควรเลือกรับประทานอาหารให้พอเหมาะกับความต้องการของร่างกาย เพื่อเสริมสร้างและบำรุงร่างกายให้แข็งแรง^๗ อาหารทางพระพุทธศาสนาหมวดว่าด้วยอาหาร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงอาหาร ๔ อย่างเพื่อให้เป็นการดำรงอยู่ของหมู่สัตว์ผู้เกิดแล้วอาหาร ๔ อย่าง^๘ คือ

๑) กวฬิงการาหาร ได้แก่ อาหารคือคำข้าวเป็นอาหารสามัญที่กลืนกินดูดซึมเข้าไปหล่อเลี้ยงร่างกาย

๒) ผัสสาหาร คือ อาหารคือผัสสะ เป็นเรื่องของการบรรจบแห่งอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณ เป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา พร้อมทั้งเจตสิกทั้งหลายที่จะเกิดตามมา

๓) มโนสัณฺเจตนาหาร ได้แก่ อาหารคือมโนสัณฺเจตนา เป็นเรื่องของความจงใจ เป็นปัจจัยแห่งการทำ

^๖ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๕/๓๘๗.

^๗ กรมพัฒนาทางการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, **คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒.

^๘ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๑/๑๗.

๔) วิญญานาหาร ได้แก่ อาหารคือวิญญาน เป็นเรื่องวิญญานที่เป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป เมื่อกำหนดรู้วิญญานาหารแล้ว เป็นอันกำหนดรู้นามรูปได้ด้วยอาหาร ๔ อย่าง^๙ จัดเป็นอาหารกายและอาหารใจ คำจุนรูปธรรมและนามธรรมหล่อเลี้ยงการดำรงชีวิตของหมู่สัตว์โลก อาหารทำให้ชีวิตสืบต่อดำเนินไปหรือพลังที่ช่วยให้องค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิตเจริญงอกงามได้หรืออาจหมายถึงความมีชีวิตยืนยาว^{๑๐} ข้อปฏิบัติที่จะทำให้มีอายุยืนยาวหรือปฏิบัติอันเป็นไปเพื่อการได้อยู่ต้องอาศัยความมีร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ปราศจากโรคภัยหรือมีโรคเบาบาง การรู้จักร่างกายโดยไม่ใช้การปรนเปรอ รู้จักระวังรักษาสุขภาพป้องกันและบำบัดโรค รู้จักการบริโภคปัจจัย ๔ การที่มนุษย์จะมีอายุยืนยาวนั้น อาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญเนื่องจากมนุษย์จะต้องกินอาหารเข้าไปหล่อเลี้ยงชีวิต ในพระพุทธศาสนากล่าวถึง ๑ ในนิสสัย ๔ เกี่ยวข้องกับอาหารว่าอาหารที่ได้มาต้องมาจากการบิณฑบาต

๓. รูปแบบการบริโภคเสนาสนะ หมายถึง การบริโภคหรือการใช้ที่อยู่อาศัย สำหรับการใช้เสนาสนะตามหลักพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญในการใช้เสนาสนะเป็นอย่างมาก แม้แต่ในกรณีผู้บวชใหม่ในพระพุทธศาสนาพระอุปัชฌาย์บอกให้ทราบภายหลังจากผ่านพิธีอุปสมบทแล้ว เพื่อให้รู้จักปัจจัยเหล่านั้นตามสมควรแก่ฐานะจะได้ไม่เดือดร้อนเพราะปัจจัย ๓ เป็นเหตุโดยพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอนให้พิจารณาถึงวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่พึงประสงค์จากการใช้สอยที่อยู่อาศัยจะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ทรงให้พิจารณาด้วยอุบายวิธีที่แยบคายและต้องการให้มีการพิจารณาอยู่บ่อย ๆ เพื่อค่อย ๆ ปรับจิตใจให้ยอมรับความจริงเรื่องการใช้สอยที่อยู่อาศัย โดยพิจารณาตามนัยว่า “เราพิจารณาโดยแยบคายแล้วจึงได้ใช้สอยที่อยู่อาศัยว่าเพียงพอเพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน บำบัดสัมผัสจากเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานเพื่อบรรเทาอันตรายอันเกิดจากฤดูกาลและเพื่อแสวงหาความสุข”^{๑๑} การใช้สอยที่อยู่อาศัยตามลักษณะนี้ช่วยให้เกิดการประหยัดในการสร้างโดยไม่จำเป็นต้องใหญ่โตจนเกินไปเพียงให้สำเร็จประโยชน์ตามความต้องการก็เป็นอันใช้ได้และรักษาความสะอาดของเสนาสนะ พระพุทธเจ้ายังทรงบัญญัติข้อปฏิบัติเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยไว้โดยมีหลักการในการดูแลเสนาสนะตามลำดับ ดังนี้

- ๑) หากที่อยู่อาศัยให้ทำความสะอาดโดยการเช็ดถูและปิดกวาด
- ๒) ห้ามเคาะผ้าเช็ดเท้าผ้าปูนั่ง และผ้าสำหรับปูนอนใกล้ภาชนะสำหรับใส่น้ำดื่ม และน้ำใช้
- ๓) หากมีหยากไย่ในที่อยู่ ให้กวาดหยากไย่ก่อน จากนั้นจึงทำความสะอาดผาผนัง และพื้นตามลำดับ

^๙ พระพรหมคุณภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑๒-๒๑๓.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), อายุยืนยาวอย่างมีคุณค่า, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันสื่อธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๒-๓.

^{๑๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓/๒๓.

- ๔) หากมีฝุ่นละอองให้พรมน้ำที่พื้นก่อนกวาด (พื้นเป็นดิน) เพื่อป้องกันฝุ่น
- ๕) ผ้าปูนั่ง ที่นอนและหมอนควรนำผิวด้านนอกและเคาะฝุ่นก่อนที่จะนำเก็บและไม่ควรเคาะเหนือลม หากมีลมพัดพาเอาฝุ่นละอองมาให้อัดหน้าต่างด้านนั้น ๆ ในทันทีเพื่อป้องกันฝุ่นละออง
- ๖) ชุมน้ำ โรงฉัน โรงไฟ หากสกปรกให้ทำความสะอาดเช่นเดียวกัน แม้แต่ชาวบ้านทั่วไปสามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมแก่โอกาสฐานะของตน

จะเห็นว่า การบริโภคที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสให้ภิกษุพิจารณาโดยแยกแยะว่าการบริโภคปัจจัย ๓ คือ “เครื่องนุ่งห่มก็ใช้สอยเพื่อปกปิดร่างกายไม่ใช่เพื่อตกแต่งเป็นเครื่องประดับอาหารก็รู้ว่าบริโภคเพื่อยังอัตภาพร่างกายให้ดำรงอยู่ได้บรรเทาความหิวเก่าป้องกันความหิวใหม่เพื่อที่จะได้มีกำลังในการสร้างคุณความดีที่อยู่อาศัยก็ใช้สอยเพื่อบำบัดความหนาวความร้อนและป้องกันอันตรายจากสัตว์และฤดูกาล”^{๑๒} สิ่งเหล่านี้ภิกษุพิจารณาโดยแยกแยะว่าไม่ใช่เป็นการเพิ่มพูนอาสวะการใช้สอยปัจจัย ๓ นั้นเพียงเพื่อบำบัดเวทนาอันเนื่องจากความต้องการที่เกิดขึ้นโดยใช้สติปัญญาเพื่อละอาสวะภิกษุนั้นภิกษุจึงชื่อว่ารู้จักประมาณโดยการบริโภค “ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ หากภิกษุไม่รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต และเสนาสนะเราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญูในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต และเสนาสนะ ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญู”

หลักธรรมเกี่ยวกับบริโภคในอริยวงศ์สูตร

ในอริยวงศ์สูตรมีหลักธรรมว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับเรื่องการบริโภคคือหลักธรรมเรื่องสันโดษ คำว่า สันโดษ คือ ความยินดี ความพอใจ ซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรมความยินดีด้วยปัจจัย ๓ ตามที่มีตามที่ได้ ความรู้จักอิ่มรู้จักพอ^{๑๓} พระพุทธเจ้าทรงจำแนกหลักของสันโดษออกเป็น ๓ ประการ คือ

๑. ยถาลาภสันโดษ คือ ความยินดีตามที่ได้ การได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรพยายามของตน โดยถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ก็ยินดีพอใจในสิ่งนั้นไม่เดือดร้อนเพราะสิ่งที่ไม่ได้หมายความว่า เมื่อได้ทำอย่างเต็มที่แล้ว หากไม่ได้ตามที่ต้องการ ก็ไม่กระวนกระวาย ไม่วิ่งตามความอยาก ต้องระงับยับยั้งความอยากให้ได้ โดยให้นึกถึงข้อเท็จจริงว่าไม่มีสิ่งใดสนองความต้องการแห่งจิตใจให้พอได้อย่างแท้จริง

๒. ยถาพลสันโดษ ได้แก่ ความยินดีตามกำลังที่มีอยู่ มีความยินดีหรือความพอใจเพียงพอกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา และกำลังความสามารถของตน ไม่ควรให้น้อยหรือเกินขอบเขตกำลัง เพราะเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม คนแต่ละคนมีกำลังหรือความสามารถไม่เท่ากันเป็นการรู้จักตนเองอย่าสำคัญตนผิดและอย่าดูถูกตนเอง สิ่งที่ถูกคลั่งใคล้ได้รับนั้นควรเหมาะสมแก่สมรรถภาพและความสามารถของตน

^{๑๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓/๒๒-๒๓.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๙๒.

๓. ยถาสารูปสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามสมควร มีความยินดีหรือความพอใจ ตามสมควร แก่ฐานะ ภาวะ และความเป็นอยู่ของตน เป็นที่รู้กันว่า คนเราย่อมมีฐานะ และความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน บุคคลในสังคมย่อมมีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน บางคนยากจน บางคนร่ำรวย การที่บุคคลพยายาม ขวนขวายเพื่อให้เป็นเรื่องที่ดี แต่ทั้งนี้ต้องรู้จักและตระหนักในความสามารถของตน ต้องพยายาม ขวนขวายเปลี่ยนแปลงฐานะ ภาวะและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นเท่าที่จะเป็นไปได้ ผู้ที่ขวนขวายในสิ่งที่เป็นไป ไม่ได้เรียกว่า ไม่สันโดษ สิ่งของใด ๆ ก็ตามถ้าพิจารณาตามฐานะก็ดี พิจารณาตามสมรรถภาพก็ดี ประจักษ์ แล้วว่า เมื่อตนมีได้ ทำได้ แต่สิ่งนั้นเมื่อมีหรือทำไปแล้วทำให้ครอบครัวเสียเกียรติภูมิ เสียชื่อเสียง เสียศักดิ์ศรี บุคคลก็ไม่ควรยินดีในสิ่งเหล่านั้น^{๑๔}

จากหลักธรรมเรื่องสันโดษข้างต้นชี้ให้เห็นว่าหลักของสันโดษเป็นความพอใจยินดีในสิ่งที่ตนมีตนได้ ด้วยจิตใจมั่นคง ความสันโดษในทางพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องของการวางใจไม่ให้เป็นทุกข์ ยอมรับสภาพ ความเป็นจริงเกี่ยวกับการมีรายได้นั่นเอง หากทำได้อย่างนี้ถือว่า มีจิตใจที่ตั้งงามและถือว่ามืพรพัยภายใน ความสันโดษเป็นเรื่องของสภาพจิตใจที่ยอมรับความเป็นจริงอย่างมีเหตุผล ไม่ใช่ ความเกียจคร้านอย่างที่ไม่เข้าใจกันเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นและที่สำคัญต้องตระหนักเสมอว่าความสันโดษมิใช่เป็นหลักธรรมที่จะ ปฏิบัติเพียงอย่างเดียวแล้วจะบรรลุคุณความดีได้ เพราะพระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องสันโดษ พระองค์จะตรัส ย้ำว่าให้มีความสันโดษในวัตถุที่เกินความจำเป็นแต่ไม่ให้สันโดษในธรรมและให้มีความเพียรพยายามกำกับ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เสมอ หลักสันโดษจึงเป็นอีกแนวคิดหนึ่งซึ่งสามารถส่งเสริมเรื่องการบริหาร และการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ได้เป็นอย่างดี

วิถีชีวิตของพระสงฆ์กับบริโภคนิยมในอริยวงศ์สูตร

สำหรับวิถีชีวิตของพระสงฆ์กับบริโภคนิยมในอริยวงศ์สูตรถือว่าพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีวิถีชีวิต ที่เรียบง่าย โดยการดำเนินชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ต้องเป็นไปเพื่อสร้างสมดุลให้แก่ชีวิตด้านศีล สมาธิ และ ปัญญา โดยอาศัยปัจจัย ๒ ด้านคือการคบถัลยามิตร และการคิดอย่างถูกวิธีหรือคิดแบบโยนิโสมนสิการ มีการบริหารจัดการทรัพย์สินที่หามาได้อย่างมีสติธิภาพ พิจารณาถึงคุณค่าแท้ก่อนเสพ การบริโภคนิยมมีสติ ตามหลักอัสสันธธรรม มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียงตามหลักสันโดษ คือ ยินดีตามมี พอใจตามได้ ตามสมควรแก่เพศภาวะและฐานะของตน โดยเฉพาะการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้ามีคำสอนสำคัญ ประการหนึ่งคือ ในหมู่มนุษย์คนที่ฝึกตนแล้วจึงเป็นผู้ประเสริฐ ข้อนี้สอดคล้องกับพระจริยาของพระพุทธเจ้า ที่จะทรงเอาพระทัยในการสั่งสอนสาวกให้พัฒนาจากปุถุชนสู่ความเป็นอริยชน

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๘), หน้า ๕๐.

๑. ปัพพชิตอภินนพัจจเวกขณะ ได้แก่ การพิจารณาตนว่าเป็นบรรพชิต การพิจารณาตนว่าเป็นบรรพชิตหรือเป็นพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจะถูกอุปัชฌาย์และอาจารย์สั่งสอนเสมอว่ามีสถานภาพแตกต่างจากคฤหัสถ์แล้วด้านการดำเนินชีวิตถูกกำหนดให้ต้องฝากชีวิตความเป็นอยู่ไว้กับคฤหัสถ์ พระภิกษุสงฆ์จะต้องละทิ้งชีวิตความเคยชินต่าง ๆ ที่เคยทำตอนที่เป็นคฤหัสถ์และต้องพยายามขวนขวายกระทำความเพียรเพื่อจะได้พัฒนาชีวิตของตนตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาในด้านความเป็นอยู่ พระภิกษุสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ที่คฤหัสถ์ถวาย เริ่มแต่อาหารซึ่งภิกษุเป็นอยู่ด้วยบิณฑบาตคือ อาหารที่คฤหัสถ์ถวาย ตลอดถึงปัจจัย ๓ อย่างอื่น ๆ และความเป็นอยู่ที่ต้องอาศัยคฤหัสถ์เป็นประจำเป็นข้อบังคับอยู่ในตัวให้ชีวิตของภิกษุผูกพันอยู่กับสังคมของคฤหัสถ์ ความผูกพันนี้มีได้มีกำหนดแต่ในฝ่ายวินัยอย่างเดียวเท่านั้น แม้ในทางธรรมมีพุทธพจน์ตรัสสอนและเตือนพระภิกษุสงฆ์ให้ระลึกเสมอในภวณนี้ เพื่อให้เกิดความสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่และความรู้สึกรับผิดชอบของตนพระพุทธศาสนาถือว่าพระภิกษุสงฆ์มีเพศแตกต่างจากคฤหัสถ์จึงกำหนดวิถีชีวิตของภิกษุแตกต่างจากคฤหัสถ์โดยมีข้อที่ภิกษุควรพิจารณาเสมอ ๆ โดยมีข้อพิจารณาว่าตนเองเป็นบรรพชิตมี ๑๐ ประการ

๑. เราถึงความมีเพศต่างจากคฤหัสถ์
๒. การเลี้ยงชีพของเราเนื่องด้วยผู้อื่น
๓. เรามีอาภักปกริยาอย่างอื่นที่จะพึงทำ
๔. เราดิเียนตนเองโดยศีลได้หรือไม่
๕. เพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลายพิจารณาแล้วดิเียนเราโดยศีลได้หรือไม่
๖. เราจักต้องมีความพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น
๗. เรามีกรรมเป็นของตนเป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดจะเป็นกรรมดีหรือชั่ว ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น
๘. วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่
๙. เรายินดียิ่งในเรือนว่าง อยู่หรือไม่
๑๐. ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถอันวิเศษยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ที่เราบรรลุแล้วซึ่งจักเป็นเหตุให้เราไม่เก้อเขินเมื่อเพื่อนพรหมจารีถามในภายหลัง มีอยู่หรือไม่^{๑๕}

จากข้อพิจารณา ๑๐ ประการนี้เป็นสิ่งที่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจะต้องหมั่นพิจารณาเนื่องเป็นประจําเพื่อป้องกันการลืมนัดว่าเราบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว

๒. อนปริเยสนาวีธี : วิธีการแสวงหาลาภที่ไม่สมควร คำว่า อนปริเยสนาวีธี คือ วิธีการแสวงหาลาภด้วยวิธีการที่ไม่สมควร การที่พระภิกษุจะได้ปัจจัย ๔ จากคฤหัสถ์นั้น โดยพระพุทธศาสนาได้กำหนด

^{๑๕} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๙๒.

บรรทัดฐานไว้ว่าต้องได้มาด้วยวิธีที่สมควรและมีความเหมาะสมตามหลักพระธรรมวินัย โดยจะต้องไม่ได้มาด้วยวิธีการไม่สมควรเรียกว่า อนเสนากรรม คือ การแสวงหาลาภด้วยวิธีไม่สมควรโดยวิธีการแสวงหาลาภด้วยวิธีการที่ไม่สมควรตามหลักพระพุทธศาสนา มี ๕ วิธีตามลำดับดังนี้

๑) กุหนะ คือ การหลอกลวง เป็นการหลอกลวงด้วยการเสแสร้งทำหน้าสยิว แสร้งทำหน้าหลอกลวงเขาให้งงวย ด้วยวิธีลวง คือ การแสร้งปฏิเสธปัจจัยที่ดี ด้วยการพูดเลียบเคียงที่ดี การแสร้งวางท่าตั้งท่า แต่งทำอิริยาบถใหญ่โตงามก็ดีของพระภิกษุสงฆ์ผู้เห็นแก่ลาภสักการะและความสรรเสริญมีความปรารถนาเลวทรามถูกความอยากครอบงำแล้วนี้เรียกว่าหลอกลวงคนที่มีความปรารถนาเลวทรามคือมีความต้องการจะแสดงคุณอันไม่มีในตน เพราะเหตุที่กุหนะวัตรมี ๓ อย่าง คือ

๑. การแสร้งปฏิเสธปัจจัย คือ ภิกษุมีความต้องการอยากจะได้ปัจจัย แต่เพราะต้องการจะแสดงให้เห็นว่าตัวเองมีความมกนอยสนโดษในปัจจัย ๔ ต้องการให้คฤหัสถ์ศรัทธาจึงแสร้งปฏิเสธปัจจัยที่คฤหัสถ์ถวายจนในที่สุดคฤหัสถ์ต้องคะยั้นคะยอให้รับปัจจัย จึงทำที่เป็นยอมรับเพื่ออนุเคราะห์คฤหัสถ์จนในที่สุดคฤหัสถ์นำปัจจัยมาถวายจำนวนมาก^{๑๖}

๒. การพูดเลียบเคียง คือ ภิกษุอยากได้ปัจจัยจึงพูดเลียบเคียงหรือพูดขึ้นเป็นนัยด้วยความปรารถนาต้องการลาภสักการะเพื่อให้คฤหัสถ์เกิดศรัทธาจะได้นำลาภสักการะมาถวาย ถ้อยคำที่จัดเป็นการพูดเลียบเคียงด้วยการ พูดว่าภิกษุใดครองจีวรเช่นนี้ภิกษุนั้นเป็นสมณะมหัศจรรย์ ด้วยการพูดว่าภิกษุใดใช้บาตรโอโลหะ กระบอกกรองน้ำ ผากรองน้ำ กุญแจ ประคองเท้าเช่นนี้ภิกษุนั้นเป็นสมณะผู้มีศักดิ์ใหญ่ และการพูดว่าพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ ภิกษุรูปร่วมอุปัชฌาย์ ภิกษุรูปร่วมอาจารย์ ภิกษุผู้เป็นมิตร ภิกษุผู้เป็นเกลอ ภิกษุผู้ชอบพอกัน ภิกษุผู้สหาย ของภิกษุใดเป็นอย่างนี้ ภิกษุใดอยู่ในวิหาร โรงยาว ปราสาท เรือนโล้น คูหาที่เร้น กระโจม เรือนยอด บ่อม โรงกลม ศาลายาว โรงประชุมมณฑปโคนไม้อย่างนี้ภิกษุนั้นเป็นสมณะผู้มีศักดิ์ยิ่งใหญ่ โดยที่สุด แม้แต่ภิกษุมีปรารถนาจะให้คนนำลาภสักการะมาถวายถึงกับเสนอตัวกล่าวถ้อยคำที่ลึกลับซับซ้อน ซ้อนเงื่อน ชวนให้เข้าใจว่าตนรอบรู้หรือบรรลุโลกุตตรธรรมและสุญญตา ด้วยการพูดว่าสมณะผู้นี้ได้วิหαρสมาบัติอันละเอียดเหล่านี้^{๑๗}

๓. การแต่งอิริยาบถ ได้แก่ การที่พระภิกษุมีความปรารถนาลามกต้องการล่อลวงคฤหัสถ์ด้วยอิริยาบถ ด้วยการแสร้งบรรจงเดิน บรรจงยืน บรรจงนั่ง บรรจงนอน ตั้งท่าเดิน ตั้งท่ายืน ตั้งท่านั่ง ตั้งท่านอน ทำท่าเหมือนเขาสมาธิเดิน เขาสมาธิยืน เขาสมาธินั่ง เขาสมาธินอน และท่าเหมือนเขาฌานให้คนเห็น โดยมีอุททาหรณ์ในการต่างอิริยาบถ ๓ ลักษณะ คือ

^{๑๖} วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๑/๕๕.

^{๑๗} วิสุทธิ. (ไทย) (ไทย) ๑/๑/๕๓-๕๖.

๓.๑ เมื่อมีทายกอยากจะถวายจีวร ภิกษุนั้นก็มีความต้องการจีวร แต่ต้องการแสดงให้ทายกเข้าใจว่าตัวเองมีความสันโดษ มกน้อยอย่างยิ่ง ทายกเชื่อว่าภิกษุมีความมกน้อยอย่างยิ่งและมีคุณธรรมสูง จึงคิดจะหาจีวรที่เนื้อประณีตยิ่งกว่ามาถวาย เพราะเห็นว่ามันจะได้บุญมาก จากนั้นได้คะยั้นคะยอให้รับจีวร ในที่สุดภิกษุก็ทำที่เหมือนจำใจรับเพื่ออนุเคราะห์คฤหัสถ์ให้เขาได้บุญจากการถวายจีวร เมื่อทายกหลงใหลเต็มที่จะรับปัจจัยที่เขาถวาย พร้อมกับแอบรับปัจจัยที่คนแตกตื่นมาถวายเป็นจำนวนมาก

๓.๒ ภิกษุหาเลศพุดอ้อมค้อม เพื่อให้ทายกเข้าใจว่าตนมีคุณวิเศษสูงสุด หากจะพูดตรง ๆ กลัวเขาเกลียด และกลัวจะต้องอาบัติปาราชิก จึงเลี้ยพุดในทำนองบอกให้รู้ว่า “ภิกษุที่มีทำทางผิพรรณ ฯลฯ เช่นนี้เขื่อนั้นเป็นพระอรหันต์จนในที่สุดทายกก็นำลาภสักการะมาถวายเนื่อง ๆ

๓.๓ ภิกษุสร้างทำตัวเป็นเคร่งให้คนเห็นด้วยการกิน อยู่ นั่ง สอน ยืน เดิน ดู เหลียวด้วยอาการที่โลกนิยมนกันว่าเคร่งกว่าภิกษุรูปอื่น ไม่พูดอะไรหมดก็มี จนในที่สุดทายกอยากได้บุญมาถวาย ลาภสักการะเนื่องแน่น^{๑๔}

๒) ลปนา ได้แก่ การพุดยกยอ การพุดยกยอเป็นการพุดด้วยท่าที่เหมือนยกยอทายก ด้วยการใช้คำพุด ๑๓ แบบ ด้วยความต้องการให้ทายกนำลาภสักการะมาถวายโดยมีรายละเอียดและวิธีการพุดในรูปแบบของการพุดยกยอตามลำดับดังนี้

๑. การทัก คือ การเสนอตัว ด้วยการที่ภิกษุเห็นคนมาสู่วิหาร ทายกยังไม่ทันพูดแต่ภิกษุกลับพุดกับทายกก่อน โดยถามว่ามาวัดเพื่อต้องการอะไรจะมานิมนต์ภิกษุหรือ ถ้าจะมานิมนต์ก็ขอให้กลับไปเถิดตนจะพาภิกษุตามไปที่หลังเรียกว่าพุดทักหรือภิกษุพุดแนะนำชื่อตัวเอง พร้อมกับพรรณนาว่าตนเองเป็นที่เคารพของพระราชามหาอำมาตย์เรียกว่าพุดเสนอตัว

๒. การพุดโอวาทด้วยการที่ภิกษุถูกถามก่อนจากนั้นค่อยพุดทัก หรือพุดเสนอตัวดังตัวอย่างข้างต้น

๓. การพุดเอาใจเป็นการที่ภิกษุกลัวพ้อทายก-ทายิกาจะหน่ายแห่งพุดอ่อนน้อมยอมให้โอกาสเขา

๔. การพุดยกยอ การพุดทำให้เขาสูงขึ้นกว่าพื้นเพที่เขาเป็นอยู่ด้วยการพุดว่าท่านภูมิพีใหญ่ ท่านนายเรืองใหญ่ท่านทานบดีใหญ่

๕. การพุดยออย่างหนักการพุดทำให้เขาสูงขึ้นไปเสียทุกอย่าง

๖. การพุดผูกมัด เป็นการพุดผูกมัดทายกทายิกาให้เขาถวายปัจจัยเหมือนที่เคยถวายในกาลก่อนด้วยการพุดว่าอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย เมื่อก่อนในกาลเช่นนี้พวกท่านยอมให้นวทาน บัดนี้ไม่ให้

^{๑๔} วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๑/๕๔-๕๕.

ดอกหรือจนในที่สุดทายกรับปากว่าจะถวายเมื่อมีความพร้อม หรือภิกษุเห็นเขาถื้อออยแล้วถามเขาว่า ได้อ้อยมาจากไหน อ้อยหวานไหม ทายกพูดว่าเคี้ยวดูจึงจะรู้ ในที่สุดถึงกับบอกทายกว่าตนไม่ควรบอกว่า ท่านจงถวายอ้อยมันจะไม่วร

๗. การพูดผูกมัดอย่างหนักเป็นการพูดผูกให้ทายกถวายครั้งแล้วครั้งเล่า

๘. การพูดดัก การพูดขึ้นว่าตระกูลนี้รู้จักฉันผู้เดียว ถ้าหากไทยธรรมเกิดขึ้นในตระกูลนี้ เขาย่อมจะให้แก่นฉันผู้เดียว

๙. การพูดดักอย่างหนัก การพูดดักเขาเสียไปทุกอย่าง

๑๐. ความเป็นผู้พูดประจบการพูดพร้าทำให้เขารักไปทำเดี๋ยวไม่ต้องแลเหลียวว่าควรแก้สัจจะ หรือควรแก้ธรรมะหรือไม่

๑๑. การลดตัวเป็นความประพฤตินต่ำ

๑๒. การพูดเล่นปนจริงเหมือนแกงถั่ว โดยภิกษุพูดคำจริงมีเพียงเล็กน้อยแต่คำพูดส่วนมากไม่จริง เหมือนแกงถั่วที่สุกเพียงเล็กน้อยส่วนมากจะไม่สุก

๑๓. เป็นพี่เลี้ยงเด็ก โดยภิกษุทำตัวเป็นพี่เลี้ยงเด็กด้วยการเลี้ยงดูเด็กในสกุล เพื่อให้เกิดความคุ้นเคย ให้ทายกอยากจะนำลาภสักการะมาถวาย

๓) การทำนิมิต ได้แก่ การทำนิมิต ด้วยการทำโอภาส พูดหวานล่อม พูดเลียบเคียง ให้ทายกนำลาภสักการะมาถวายหรือทำเพื่อต้องการคำสรรเสริญ นิมิต คือ กายกรรมและวจีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้ทายกอยากจะนำลาภสักการะมาถวายตน ได้แก่ การพูดขึ้นในลักษณะทำเครื่องหมายให้รู้โดยมีการที่ภิกษุเห็นเขาถื้ออาหารเดินไป จึงทำนิมิตโดยนัยว่าท่านทั้งหลายได้ของเคี้ยวอะไรมา เป็นต้น โอภาส ได้แก่ โอภาสเป็นการพูดเกี้ยวเพราะต้องการปัจจัย การทำโอภาส หมายถึง การที่ภิกษุเห็นเด็กเลี้ยงโคแล้วแสร้งถามว่าลูกโคเหล่านี้เป็นลูกโคนมหรือลูกโคเปรียงเมื่อเขาตอบว่า ลูกโคนมเจ้าข้าแล้วทำโอภาสมีอันพูดแคะได้โดยนัยว่า ไม่ใช่ลูกโคนมกระมัง ถ้าเป็นลูกโคนม พวกภิกษุคงได้นมสดบ้าง เป็นต้น จนเด็กเหล่านั้นต้องไปบอกบิดามารดาให้ถวายนมสดแก่เธอ เป็นต้น และการพูดเลียบเคียง คือ การพูดเยียด ด้วยการพูดว่าภิกษุต้องการจะได้อาหารมาฉัน จึงเดินทางไปบ้านโยมพบว่าทายกไม่ต้องการจะถวายอาหาร ทำที่เหมือนกับไปหาข้าวสาร เป็นต้น ไม่ได้จึงกลับมาบอก ภิกษุจึงพูดว่าเห็นกลางลวงหน้ามาแล้ว เมื่อเขาถามว่าเห็นกลางอะไรจึงพูดถึงวัสดุที่ทายกเก็บไว้ในบ้านทุกอย่างเพื่อให้ทายกรู้ว่าตนรู้ว่ามีของที่จะหุงทำอาหารได้อยู่ในห้องในที่สุดเขาเห็นว่าไม่อาจจะลวงภิกษุได้จึงทำอาหารถวาย^{๑๙}

๔) การพูดบิบบ้างคับ หมายถึง การด่า การพูดข่ม พูดติ พูดขับหรือพูดประชด พูดไล่หรือพูดประชดอย่างหนัก พูดเยาะเย้ย พูดเยาะเย้ยอย่างหนัก พูดเหยียดหยาม พูดเหยียดหมายอย่างหนัก

^{๑๙} วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๑/๕๙-๖๑.

พูดประจานพูดนินทาหลังของพระภิกษุผู้เห็นแก่ลามสัการะและความสรรเสริญมีความปรารถนาเลวทราม ถูกความอยากครอบงำ โดยการพูดบิบบ้างก็มีลักษณะดังต่อไปนี้

๑. การด่าด้วยวัตถุสำหรับด่า ๑๐ อย่าง
๒. การชม การพูดชมให้หายกต่ำกว่าตน
๓. การพูดดี ด้วยการใส่ร้าย
๔. การพูดขับ เป็นการพูดขับเขาด้วยวาจา
๕. การพูดไล่เขา
๖. การประชดอย่างหนัก
๗. การพูดเย้ยเยาะเย้ยถากถางให้กระทบจิตใจคนฟัง
๘. การเยาะเย้ยอย่างหนัก
๙. การเหยียดหยาม
๑๐. การพูดเหยียดหยามเขาไปหมดทุกอย่าง
๑๑. การประจาน
๑๒. การนินทาหลัง

๕) การแสวงหาลาภด้วยลาม ได้แก่ การแสวงหาลาภด้วยลาม การที่พระภิกษุผู้เห็นแก่ลามสัการะและความสรรเสริญ มีความปรารถนาเลวทราม ถูกความอยากครอบงำ จึงนำสิ่งของที่ตนได้จากบ้านของทายกคนหนึ่งไปแลกสิ่งของในบ้านของทายกอีกคนหนึ่ง

จากหลักการข้างต้นจะเห็นว่า การกระทำทั้ง ๕ อย่างที่กล่าวมานี้เป็นการแสวงหาลาภที่ไม่สมควร เป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าไม่สรรเสริญ เป็นไปเพื่อความมักมาก ด้วยอำนาจความโลภในปัจจุบันไปเพื่อความมักมากซึ่งไม่มีวันสิ้นสุด มีแต่จะโลภมากยิ่งขึ้นไป พระภิกษุในพระพุทธศาสนาต้องมักน้อยสันโดษในปัจจุบัน ๓ ยินดีในปัจจุบัน ๓ ตามมีตามได้กล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยปัจจัย ๓ โดยไม่หวังจะให้คนยกย่องเมื่อได้ปัจจัย ๓ มากก็ไม่ดีใจ เมื่อไม่ได้ก็ไม่เสียใจจึงจะถือได้ว่าเป็นผู้ตั้งอยู่ใน อริยวงศ์ตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๓. โอโคจร คือ บุคคลและสถานที่ต้องห้าม ในการเข้าไปหาภุหุสัถ์เพื่อรับปัจจัย ๓ มาใช้สอยนั้น พระพุทธองค์กำหนดให้ภิกษุทุกรูประมัดระวังบุคคลหรือสถานที่โอโคจร ๖ อย่าง บุคคลและสถานที่โอโคจรเหล่านี้เป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับภิกษุ เป็นบุคคลผู้ไม่ควรแวะเวียนไปหา (โอโคจร) มีนอกจากนี้คำว่า โอโคจร หมายถึง บุคคลและสถานที่อันภิกษุในพระพุทธศาสนาไม่ควรไปมาหาสู่หรือติดต่อสัมพันธ์ด้วยโดยมีสำนักหญิงแพศยา สำนักหญิงหม้าย สำนักสาวเทื้อ สำนักบัณฑิตสาว สำนักนางภิกษุณี ร้านสุรา และอยู่คลุกคลีกับภุหุสัถ์อันเป็นการกระทำที่ไม่สมควร นอกจากนี้ ยังมีโอโคจรในความหมายอื่นอีกได้แก่ได้แก่ ๓ ประการที่ไม่มีความศรัทธาโดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑) ตระกูลบางตระกูลไม่มีศรัทธาและไม่เลื่อมใส ไม่เป็นที่ควรจะไปมา มักด่ามักบิราษ คอยมุ่งแต่ความเสื่อมความพินาศมุ่งแต่สิ่งไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มุ่งความไม่สบายใจมุ่งความไม่หมดจดจากกิเลส แก่พวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา ภิกษุคบหาเขา เขาไปหาบ่อย ๆ หรือติดต่อสัมพันธ์ด้วยกับตระกูล เห็นปานนั้นเช่นนี้ เรียกว่า โอโคจร

๒) ภิกษุเขาไปสู่ละแวกบ้าน ร้านตลาด เดินไปตามถนนบาง เป็นผู้ไม่สำรวมกิริยาให้เหมาะสมกับความเป็นสมณะเดินไป คือ เดินมองดูข้าง มองดูม้า มองดูรถ มองดูคนเดินเท้ามองดูสตรี มองดูบุรุษ มองดูเด็กผู้ชาย มองดูเด็กผู้หญิง มองดูร้านตลาด มองดูมูขรีเรือน มองดูข้างบน มองดูข้างล่าง มองดูทิศน้อย ทิศใหญ่เดินไปเช่นนี้เรียกว่า โอโคจร^{๒๐}

๓) ภิกษุบางพวก สมณพราหมณ์บางพวก พอฉันอาหารที่เขาถวายให้ด้วยศรัทธาแล้ว ขวนขวายดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศลธรรม คือ การพ้อน การขับ การประโคม มหรสพมีการรำ เป็นต้น การเล่านิยาย การแข่งม้า ชนกระเป๋ ชนโค ชนแพะ ชนแกะ ชนไก่ ชนนกกระทา รำกระบี่ กระบอง ชกมวย มวยปล้ำ การรบ การตรวจพล การจัดกระบวนทัพ กองทัพ สมณพราหมณ์บางพวกขวนขวายดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศลธรรมเห็นปานนี้เช่นนี้เรียกว่า โอโคจร

จะเห็นว่าการที่พระพุทธเจ้าตรัสห้ามเรื่องบุคคลและสถานที่ดังกล่าวมานี้ เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ความสัมพันธ์ของภิกษุกับด้วยบุคคลและสถานที่ที่เป็นไปในทางที่จะเกิดความเสื่อมเสีย และเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้การคือกิเลสได้ช่องได้อารมณ์โดยมีกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอันน่าปรารถนา พอใจ ชอบใจ รักใคร่ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นโอโคจรสำหรับพระภิกษุในพระพุทธศาสนาและไม่เป็นเพื่อความมกน้อยอยู่อย่างสันโดษ มีแต่จะนำไปสู่ความมกมากในกามารมณ์ต่อไป

๔. ผู้ปฏิบัติได้แก่ ตระกูลที่ไม่ควรเข้าไปและควรเข้าไป การจะเข้าไปหาคฤหัสถ์เพื่อรับปัจจัย ๔ มาใช้สอยนั้น พระพุทธองค์สอนให้ภิกษุพิจารณาถึงอภัยภัยของคฤหัสถ์ด้วยทั้งนี้เพราะคฤหัสถ์บางคนมีศรัทธา แต่บางคนอาจจะไม่มีศรัทธาโดยให้พิจารณาจากองค์ประกอบตามลำดับดังนี้

๑) ตระกูลที่ไม่ควรเข้าไปสำหรับพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงตระกูลที่ตระกูลที่พระภิกษุไม่ควรเข้าไปประกอบด้วยคุณลักษณะ ๙ ประการ โดยที่พระภิกษุยังไม่เคยเข้าไปหา ก็ไม่ควรเข้าไปหา หรือเข้าไปหาแล้ว ก็ไม่ควรนั่งใกล้มี ๙ ประการ คือ

๑. ตระกูลที่ต้อนรับด้วยความไม่เต็มใจ

๒. ตระกูลไหว้วานด้วยความไม่เต็มใจ

๓. ตระกูลให้อาสนะด้วยความไม่เต็มใจ

^{๒๐} อก.ทสก. (ไทย) ๒๓/๑๗/๔๖๕.

๔. ตระกูลปกปิดของที่มีอยู่
๕. ตระกูลมีของมาก แต่ถวายน้อย
๖. ตระกูลมีของประณีต แต่ถวายของเศร้าหมอง
๗. ตระกูลถวายเป็นคารพ ไม่ถวายเป็นคารพ
๘. ตระกูลไม่นั่งใกล้เพื่อฟังธรรม
๙. ตระกูลไม่ยินดีภาษิตของภิกษุนั้น^{๒๑}

๒) ตระกูลที่ควรเข้าไปในส่วนของตระกูลที่พระภิกษุควรเข้าไปนั่งใกล้ตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นตระกูลที่ประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ ๙ ประการ โดยที่พระภิกษุสงฆ์ที่ยังไม่เคยเข้าไปหา ก็ควรเข้าไปหา หรือเข้าไปหาแล้ว ก็ควรนั่งใกล้มี ๙ ประการ คือ

๑. ตระกูลต้อนรับด้วยความเต็มใจ
๒. ตระกูลให้ด้วยความเต็มใจ
๓. ตระกูลให้อาสนะด้วยความเต็มใจ
๔. ตระกูลไม่ปกปิดของที่มีอยู่
๕. ตระกูลมีของมาก ก็ถวายเป็นมาก
๖. ตระกูลมีของประณีต ก็ถวายเป็นประณีต
๗. ตระกูลถวายเป็นความเคารพ ไม่ถวายเป็นไม่เคารพ
๘. ตระกูลนั่งใกล้เพื่อฟังธรรม
๙. ตระกูลยินดีภาษิตของภิกษุนั้น^{๒๒}

จะเห็นว่าในการเข้าไปขอปัจจัยจากคฤหัสถ์นั้นพระภิกษุจะต้องมีความฉลาดและสังเกตว่าคฤหัสถ์เป็นคณมีศรัทธาหรือไม่โดยที่ สุดแม้เป็นคฤหัสถ์ที่มีศรัทธา แต่บางวันอาจไม่พร้อมจะถวายเป็นการบำรุง ดังนั้นพระภิกษุต้องสังเกตอาการให้ดี โดยเฉพาะตอนเข้าไปรับบิณฑบาตในหมู่บ้าน ต้องสังเกตว่าคฤหัสถ์ยินดีจะถวายเป็นอาหารหรือไม่เพราะหากไปยืนรอนหน้าบ้านทั้ง ๆ ที่คฤหัสถ์ไม่ประสงค์จะถวายเป็นอาหารก็อาจจะเป็นการเบียดเบียนคฤหัสถ์ให้จำใจต้องนำอาหารมาถวายพระภิกษุอาจจะถูกตำหนิได้

^{๒๑} อก.นวก. (ไทย) ๒๓/๑๗/๔๖๕.

^{๒๒} อก.ทสก. (ไทย) ๒๓/๑๗/๔๖๕.

บทสรุป

อริยวັงสสูตรในพระพุทธศาสนาเป็นพระสูตรว่าด้วยเรื่องวงศ์ของพระอริยเจ้าโดยมีพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสาวก เป็นสังคมของพระภิกษุสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าตั้งขึ้นมาถือว่าเป็นสังคมใหม่ สังคมสงฆ์มีคุณลักษณะพิเศษตั้งขึ้นมาเป็นแบบอย่างสำหรับผู้ประพาศธรรม การครองชีพ รวมถึงวิถีชีวิตของพระภิกษุมีรูปแบบที่เป็นลักษณะพิเศษ แตกต่างจากสังคมทั่วไป การบริโภคน้ำของพระสงฆ์ที่ปรากฏในอริยวັงสสูตรเป็นการบริโภคปัจจัย ๓ โดยมี (๑) การบริโภคจีวร (๒) การบริโภคอาหาร และ (๓) การบริโภคเสนาสนะ จะเห็นว่ารูปแบบการบริโภคและวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่ปรากฏในอริยวັงสสูตรมีเป้าหมายสำคัญ คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเพื่อให้ได้คุณค่าที่มากกว่าคุณค่าเทียม ส่วนหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับบริโภคและข้อควรปฏิบัติในอริยวັงสสูตรมีหลักส่นโดยที่ช่วยกำกับเรื่องการบริโภคเพื่อให้ได้รับคุณภาพชีวิตที่ดี มุ่งพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ในส่วนของวิถีชีวิตของพระสงฆ์เป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตโดยหลักส่นโดยเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสมดุลให้แก่ชีวิตพระสงฆ์โดยมีศีล สมาธิ และปัญญา

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาทางการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. **คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๗.
- พระไพศาล วิสาโล. **อยู่อย่างนุค ทศนทวนกระแสนิคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มูลนิธิคุ้มครองผู้บริโภค, ๒๕๕๓.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมมิก, ๒๕๕๘.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **อายุยืนยาวอย่างมีคุณค่า**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๖.
- _____. **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๘.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- วสิน อินทสระ. **สาระสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เม็ดทราย, ๒๕๕๗.
- สมิทธิพล เนตรนิมิตร. “ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในอริยวินัย : วิถีชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์
ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสุขศึกษาของนักเรียน
ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนดอนเมืองจตุรจินดา
The Effects of Cooperative Learning Approach Combined with
E-books on Academic Achievement in Health Education
for Grade 11 Students at Donmuang Chaturachinda School

วรรณวิสา ชำนาญธรรม*

Wanwisa Chamnantham

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (นวัตกรรมหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Master of Education (innovative Curriculum and Learning Management) Ramkhamhaeng University

กิตติศักดิ์ ลักษณา**

Kittisak Laksana

สาขาวิชาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ประเทศไทย

innovative Curriculum and Learning Management, Ramkhamhaeng University, Thailand

E-mail: supicha.28@gmail.com

Received: January 02, 2025

Revised: January 23, 2025

Accepted: January 25, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (๑) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนวิชาสุขศึกษา ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (๒) เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนดอนเมืองจตุรจินดา ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ จำนวน ๓๓ คน โดยมาจากการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ (๑) แผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง ระบบอวัยวะภายใน (๒) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสุขศึกษา เรื่อง ระบบอวัยวะในร่างกาย

* นางวรรณวิสา ชำนาญธรรม Mrs.Wanwisa Chamnantham นักศึกษาปริญญาโท ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (นวัตกรรมหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้) มหาวิทยาลัยรามคำแหง Student Master of Education (innovative Curriculum and Learning Management) Ramkhamhaeng University

** ผศ.ดร.กิตติศักดิ์ ลักษณา Asst.Prof.Dr.Kittisak Laksana อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

(๓) แบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยคะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้สถิติทดสอบที แบบไม่อิสระต่อกัน

ผลการวิจัยพบว่า (๑) นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์วิชาสุขศึกษา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (๒) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน; หนังสืออิเล็กทรอนิกส์; การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ; สุขศึกษา

Abstract

This research aimed to (1) compare the academic achievement of Grade 11 students in health education before and after being taught using a cooperative learning approach combined with e-books, and (2) study the satisfaction of Grade 11 students at Don Mueang Chaturachinda School with the cooperative learning approach combined with e-books. The study was conducted during the first semester of the academic year 2024, involving 33 students selected through using the cluster random sampling method. The research tools included: 1) A cooperative learning lesson plan combined with e-books on the topic of internal organ systems. 2) An achievement test in health education on the topic of internal organ systems. 3) A satisfaction questionnaire regarding the cooperative learning approach combined with e-books. The analysis of mean, standard deviation, and dependent t-test.

The research findings revealed that; 1) Students taught using the cooperative learning approach combined with e-books in health education demonstrated significantly higher post-test scores than pre-test scores at the .05 2) Students' satisfaction with the cooperative learning combined with e-books was at the highest level overall.

Keywords: Demonstrated Significantly; E-books; Cooperative Learning; Health Education

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยเฉพาะในหมวดที่ ๔ แนวทางการจัดการศึกษา มาตรา ๒๒ ได้กล่าวไว้ว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ”^๑ ดังนั้น ผู้สอนควรปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองจากการเป็นผู้บอกความรู้ให้จบไปในแต่ละครั้งที่เข้าสอนมาเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนให้แก่ผู้เรียน กล่าวคือ เป็นผู้สนับสนุน จัดเตรียมสื่อการสอน ตามความถนัด ความสนใจของผู้เรียน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ รวมทั้งสนับสนุนให้มีการฝึกและปฏิบัติในสภาพจริงของการทำงานมีการเชื่อมโยง สิ่งที่เรียนกับสังคมเทคโนโลยีสมัยใหม่และการประยุกต์ใช้ มีการจัดกิจกรรมและกระบวนการให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ โดยไม่เน้นไปที่การท่องจำเพียงเนื้อหา

ปัจจุบันประเทศไทยมีการจัดการศึกษาหลากหลายรูปแบบ ด้วยการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ตามยุคสมัยเพื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๑ การเรียนรู้จึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างผู้เรียนให้ตรงกับคุณลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศชาติ ซึ่งในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ทันโลกศตวรรษที่ ๒๑ คือ ทักษะด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา หรือทักษะด้านการรู้สารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี (Information, Media and Technology Skill) ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญที่จะช่วยพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ ของผู้เรียนในด้านอื่น ๆ ต่อไป^๒ แม้จะมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้มากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนก็ยังคง เป็นเสาหลักของการจัดการศึกษา การให้ความเอาใจใส่ดูแลนักเรียนเป็นรายบุคคล หรือ การเป็นพี่เลี้ยงในฐานะ การเป็นครูที่ดี ก็ยังคงเป็นทรัพยากรที่ล้ำค่าที่เทคโนโลยีไม่สามารถจะทำหน้าที่เทียบเท่าหรือมาแทนได้ ครูผู้สอนจึงต้องมีการจัดการเรียนการสอนหลากหลายรูปแบบที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนสร้างความรู้ได้เอง ได้ลองลงมือปฏิบัติจริงในการเรียนรู้ จากความร่วมมือการทำงานเป็นทีมของกลุ่มผู้เรียน โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวก ดูแลและช่วยเหลือผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่มีรากฐานจากปรัชญาการศึกษา อาทิเช่น การเรียนรู้ตามทฤษฎีของ Bloom (Bloom’s Taxonomy) การเรียนรู้ตามทฤษฎีของบรูเนอร์ (Bruner) การเรียนรู้ตามทฤษฎีของไทเลอร์ (Tyler) และทฤษฎีการเรียนรู้ของกาเย่ (Gagne) เป็นต้น^๓ ทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาให้มีคุณลักษณะ

^๑ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: พรักหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕).

^๒ จินตวิทย์ คล้ายสังข์, การผลิตและใช้สื่ออย่างเป็นระบบเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

^๓ วิโรจน์ สารัตนะ, กระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษา: กรณีศึกษาต่อการศึกษาศตวรรษที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร: หจก.ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๕๖).

ตามต้องการอย่างได้ผล ซึ่งการที่จะมีคุณลักษณะตามที่ต้องการได้นั้นครูผู้สอนต้องกำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียนการสอนให้ชัดเจน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถมีการเรียนรู้จากประสบการณ์และการได้ฝึกฝนจนเป็นพฤติกรรมที่ตอบสนองตามธรรมชาติอย่างถาวร

ปัจจุบันการดูแลสุขภาพของคนส่วนใหญ่น้อยลง อาจเนื่องมาจากความเร่งรีบในการใช้ชีวิตในแต่ละวันจึงขาดการดูแลในเรื่องของสุขภาพร่างกาย วิชาสุขศึกษาเป็นรายวิชาที่ครอบคลุมความรู้เกี่ยวกับสุขภาพในด้านร่างกาย จิตใจ รวมไปถึงกระบวนการทำงานของระบบต่าง ๆ ในร่างกาย การดูแลสุขภาพของแต่ละช่วงวัยเน้นการเรียนการสอนในเรื่องของพฤติกรรมที่ช่วยในเรื่องการส่งเสริมสุขภาพ ทั้งเรื่องการออกกำลังกายการรับประทานอาหาร และการหลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ การให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรคต่าง ๆ โดยเฉพาะโรคที่เกิดจากพฤติกรรม การเรียนรู้เกี่ยวกับการตรวจสุขภาพประจำปีและการเข้าถึงบริการสุขภาพ ทักษะที่จำเป็นในการจัดการความเครียด การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การส่งเสริมให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในการดูแลสุขภาพของตนเองและผู้อื่น สร้างความตระหนักเกี่ยวกับความสำคัญของการมีสุขภาพที่ดีในสังคม^๔ ซึ่งรายวิชาสุขศึกษาไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนของผู้เรียนเท่านั้นแต่ยังช่วยสร้างสังคมที่มีคุณภาพ โดยการให้ความรู้และทักษะที่เหมาะสมในการดูแลสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพจิตและสุขภาพกาย จะนำไปสู่การใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและมีคุณภาพในระยะยาว แต่ยังมีปัญหาในการเรียนการสอนรายวิชาสุขศึกษาพบว่า ด้านที่มีปัญหาการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด คือ ด้านการวัดและประเมินผล และด้านสื่อประกอบการเรียนการสอน รองลงมา คือ ด้านการจัดการเรียนรู้ของครู ซึ่งมีข้อเสนอแนะสรุปได้ว่าสภาพการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สุขศึกษาของครูโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และการสอนสุขศึกษาในปัจจุบัน เนื้อหาไม่หลากหลาย ยังไม่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง และไม่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน รวมถึงการมีระยะเวลาการสอนไม่เพียงพอ และขาดสื่อที่กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจ ดังนั้น แนวทางการจัดการเรียนรู้สุขศึกษาโดยการประยุกต์ใช้โมเดลเลิฟกับแนวคิดการกำกับตนเองเพื่อสร้างเสริมพฤติกรรมดูแลสุขภาพควรเน้นผู้เรียนด้านความรู้ ความเข้าใจ มีเจตคติที่ดี เพื่อให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมนำความรู้ สู่การปฏิบัติอันส่งผลต่อการมีพฤติกรรมสุขภาพให้ดีขึ้น และสามารถนำทักษะไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้^๕ จะเห็นได้ว่าในประเทศไทย โดยกรมอนามัยได้ดำเนินการสำรวจภาวะสุขภาพนักเรียน ครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การอนามัยโลก ซึ่งดำเนินการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดการเรียนรู กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๑).

^๕ สมประสงค์ มณฑลพลิน และคณะ, “สภาพปัญหา และแนวทางการจัดการเรียนรู้สุขศึกษาโดยการประยุกต์ใช้โมเดลเลิฟกับแนวคิดการกำกับตนเองเพื่อสร้างเสริมพฤติกรรมดูแลสุขภาพและการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕”, วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๔ (๒๕๖๗) : ๑๐๐-๑๑๒.

ซึ่งเป็นกลุ่มนักเรียนอายุระหว่าง ๑๓-๑๕ ปี โดยศึกษาพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับสาเหตุสำคัญของการเสียชีวิต การเจ็บป่วยของวัยรุ่นและผู้ใหญ่ ผลการสำรวจครั้งแรก พบว่า พฤติกรรมเสี่ยงของนักเรียนที่สำคัญ ได้แก่ การดื่มเหล้า สูบบุหรี่ รวมถึงด้านความรุนแรงและการบาดเจ็บ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและแนวทางในการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพเด็กวัยเรียนและเยาวชน และในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ องค์การอนามัยโลกได้สนับสนุนให้ดำเนินการสำรวจภาวะสุขภาพในนักเรียนอายุระหว่าง ๑๓-๑๗ ปี เป็นครั้งที่ ๒ ในประเทศไทย ซึ่งดำเนินงานในลักษณะโครงการวิจัย โดยใช้แบบสำรวจที่พัฒนาขึ้นในครั้งแรกเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ภายใต้ความรับผิดชอบของกรมอนามัย และเพื่อความต่อเนื่องในการศึกษา และติดตามภาวะสุขภาพของนักเรียน ประเทศไทยจึงวางแผนการสำรวจภาวะสุขภาพนักเรียน GSHS ครั้งที่ ๔ ในช่วงปี ๒๕๖๓-๒๕๖๔ เพื่อศึกษาพฤติกรรมสุขภาพ และปัจจัยการป้องกัน ในกลุ่มนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ ซึ่งปกติจะมีอายุอยู่ระหว่าง ๑๓-๑๗ ปี มีการดำเนินงานในลักษณะโครงการวิจัย โดยใช้แบบสำรวจมาตรฐานที่พัฒนาขึ้นเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามากำหนดนโยบายและพัฒนาแนวทางการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพกลุ่มเป้าหมาย เสนอแก่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป ภายใต้ความรับผิดชอบของสำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย^๖

โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๒ มีการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากการสังเกต รวมถึงการสัมภาษณ์ครูและนักเรียน พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในส่วนของรายวิชาสุขศึกษายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร โดยเฉพาะกระบวนการจัดการเรียนเรียนในรายวิชาสุขศึกษา โดยส่วนใหญ่ครูผู้สอนจะมุ่งเน้นในการสอนเนื้อหาตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร โดยวิธีการสอนแบบอธิบายเนื้อหา มีการใช้สื่อที่ช่วยในการประกอบการเรียนการสอนแต่ไม่ได้ทั้งหมด การวัดผลและประเมินผลเน้นความรู้ความเข้าใจเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งยังขาดการส่งเสริมกระบวนการที่จำเป็น โดยเฉพาะกิจกรรมการเรียนการสอนที่ผู้เรียน ยังมีองค์ความรู้ไม่เพียงพอต่อการนำไปใช้เพื่อให้ตนเองสามารถแสวงหาความรู้ และเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองในชีวิตประจำวัน กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะที่ดีต่อการดูแลสุขภาพซึ่งต้องเริ่มต้นที่ตนเองก่อน แล้วจึงเริ่มต้นไปยังผู้อื่น และสามารถปฏิบัติตนให้มีสุขภาพที่ดี รวมทั้งการมีความฉลาดรู้ทางสุขภาพ ในการเรียนรู้นั้นจะเกิดผลสูงสุดต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแลมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย สอดคล้องกับเนื้อหาสาระในการเรียนรู้ และกลุ่มผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ มีการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง และบัญญัติ ขำนาญกิจ

^๖ เนติ ภูประสม, “สถานการณ์ภาวะสุขภาพนักเรียนในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๖๔”, รายงานการวิจัย, (กลุ่มอนามัยเด็กวัยเรียน สำนักส่งเสริมสุขภาพ: กรมอนามัย, ๒๕๖๕).

ได้กล่าวถึง การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ว่าเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบหนึ่งที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ได้รับการฝึกทักษะกระบวนการแสวงหาความรู้ ทักษะ การบันทึกความรู้ ทักษะการคิด ทักษะการจัดการกับความรู้ ทักษะการแสดงออก ทักษะการสร้างความรู้ใหม่ และทักษะการทำงานกลุ่ม^๓ ซึ่งประโยชน์จากการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ จึงเป็นสิ่งที่ช่วยในการพัฒนาความรู้ของผู้เรียนที่ไม่จำเป็นจะต้องอ่านจากในตำราเรียนเพียงอย่างเดียว รวมทั้งให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในการใช้ชีวิตในสังคม

ผู้วิจัยในฐานะครูผู้สอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา ได้พบปัญหาในหลายด้านที่เกิดขึ้นโดยตรงจากประสบการณ์ของตนเอง เช่น นักเรียนส่วนใหญ่ไม่มีความกระตือรือร้นในการเรียน การคิดแก้ปัญหาที่ไม่เป็นระบบ และความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นหรือที่ได้รับยังไม่คงทน ดังนั้น ผู้ทำการศึกษาก็สนใจพัฒนานวัตกรรมเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพื่อเตรียมผู้เรียนสู่ศตวรรษที่ ๒๑ โดยใช้วิธีการเรียน การสอนรูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือประกอบด้วยองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กัน โดยมีเป้าหมายคือ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กลุ่มร่วมกัน ตั้งไว้ร่วมกับการใช้หนังสือทางการศึกษาที่ผู้ทำวิจัยสร้างขึ้นมาเพื่อที่จะใช้ในการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ จากหนังสือที่สร้างขึ้นด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ มีลักษณะเป็นเอกสารอิเล็กทรอนิกส์โดยปกติมักจะเป็นแฟ้มข้อมูลที่สามารถอ่านเอกสารผ่านทางหน้าจอคอมพิวเตอร์ทั้งในระบบออฟไลน์และออนไลน์ แก้ปัญหาในการเรียนกรณีที่นักเรียนไม่ได้นำหนังสือเรียนมา สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ในรายวิชาสุขศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองในทุกด้านพร้อมที่จะเรียนรู้ก้าวสู่ศตวรรษที่ ๒๑ และสามารถที่จะนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ต่อไป

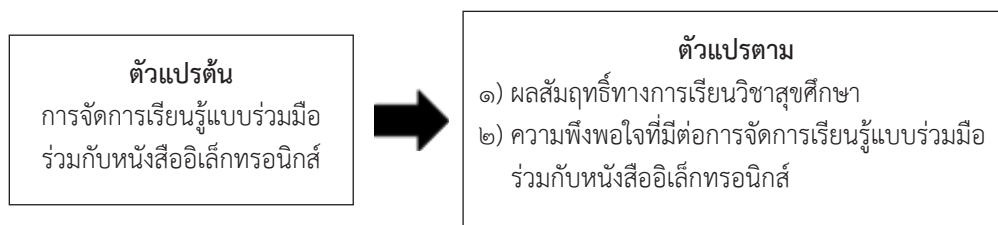
วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนวิชาสุขศึกษาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์
๒. เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา

^๓ บัญญัติ ชำนาญกิจ, “๒๕ เทคนิคการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ”, วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษา, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑๒ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๓) : ๑-๖.

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสุขศึกษา ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา สามารถแสดงเป็นแผนภาพความสัมพันธ์ของกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสุขศึกษาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Research) ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ขั้นตอนในการวิจัย

๑.๑ ศึกษาแผนการจัดการเรียนรู้วิชาสุขศึกษา เรื่อง ระบบอวัยวะในร่างกาย จำนวน ๔ แผนการจัดการเรียนรู้ระยะเวลา ๑๐ ชั่วโมง ประกอบด้วย แผนการสอนที่ ๑ เรื่อง ระบบหายใจ จำนวน ๒ ชั่วโมง แผนการสอนที่ ๒ เรื่อง ระบบไหลเวียนเลือด จำนวน ๓ ชั่วโมง แผนการสอนที่ ๓ เรื่อง ระบบย่อยอาหาร จำนวน ๓ ชั่วโมง และแผนการสอนที่ ๔ เรื่อง ระบบขับถ่ายปัสสาวะ จำนวน ๒ ชั่วโมง

๑.๒ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์วิชาสุขศึกษา เรื่อง ระบบอวัยวะในร่างกาย ทั้ง ๔ ระบบ มีรูปแบบดิจิทัลที่สามารถอ่านได้ตลอดเวลาทุกที่ที่มีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต และสามารถดาวน์โหลดไว้เพื่ออ่านแบบไม่ใช้อินเทอร์เน็ตผ่านอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือหรือแท็บเล็ต โดยรายละเอียดเนื้อหาทั้งหมดทำขึ้นโดยการใช้โปรแกรม Power Point และนำเข้าเว็บไซต์ Flippingbook เพื่อสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์วิชาสุขศึกษา

๑.๓ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสุขศึกษา เรื่อง ระบบอวัยวะในร่างกายเป็นแบบทดสอบแบบเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๔๐ ข้อ สำหรับทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน

๑.๔ แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนแบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เป็นมาตราประมาณค่า ๕ ระดับ สอบถามความพึงพอใจใน ๕ ประเด็น ได้แก่ (๑) ด้านบรรยากาศ (๒) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ (๓) ด้านประโยชน์ที่ได้รับ (๔) ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ และ (๕) การวัดผลประเมินผล

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๒ จำนวน ๒๔๘ คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕/๑ ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๒ จำนวน ๓๓ คน โดยผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling)

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

๓.๑ แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง ระบบอวัยวะในร่างกาย ซึ่งแผนการจัดการเรียนรู้ได้ผ่านการหาค่าเฉลี่ยความถูกต้องและเหมาะสม ดังนี้

- (๑) แผนการสอนที่ ๑ เรื่อง ระบบหายใจ จำนวน ๒ ชั่วโมง
- (๒) แผนการสอนที่ ๒ เรื่อง ระบบไหลเวียนเลือด จำนวน ๓ ชั่วโมง
- (๓) แผนการสอนที่ ๓ เรื่อง ระบบย่อยอาหาร จำนวน ๓ ชั่วโมง
- (๔) แผนการสอนที่ ๔ เรื่อง ระบบขับถ่ายปัสสาวะ จำนวน ๒ ชั่วโมง

๓.๒ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง ระบบอวัยวะในร่างกาย ทั้ง ๔ ระบบ ใช้รูปแบบดิจิทัลที่สามารถอ่านได้ตลอดเวลาทุกที่ที่มีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต และสามารถดาวน์โหลดไว้เพื่ออ่านแบบไม่ใช้อินเทอร์เน็ตได้ผ่านอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ หรือแท็บเล็ต โดยรายละเอียดเนื้อหาทั้งหมดทำขึ้นโดยการใช้โปรแกรม Power Point และนำเข้าเว็บไซต์ Flippingbook เพื่อสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์วิชาสุขศึกษา ผู้วิจัยนำเสนอหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ต่อผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบคุณภาพโดยพิจารณาความเหมาะสมของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ด้วยแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ (Rating scale) แบบลิเคิร์ต (Likert)

๓.๓ แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้เรื่อง ระบบอวัยวะในร่างกาย ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับการสร้างแบบสอบถาม เพื่อนำมากำหนดรูปแบบของแบบวัดความพึงพอใจ หลังจากนั้นสร้างแบบสอบถามให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย และนำแบบสอบถามเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความเหมาะสม เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ โดยสร้างแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

๔. ลักษณะเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

๔.๑ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง ระบบอวัยวะในร่างกาย ทั้ง ๔ ระบบ ใช้รูปแบบดิจิทัลที่สามารถอ่านได้ตลอดเวลาทุกที่ที่มีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต และสามารถดาวน์โหลดไว้เพื่ออ่านแบบไม่ใช้อินเทอร์เน็ตได้ผ่านอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ หรือแท็บเล็ต โดยรายละเอียดเนื้อหาทั้งหมดทำขึ้นโดยการใช้โปรแกรม Power Point และนำเข้าเว็บไซต์ Flippingbook เพื่อสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์วิชาสุขศึกษา และตรวจสอบคุณภาพโดยพิจารณาความเหมาะสมของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ (Rating scale)

๔.๒ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ รายวิชาสุขศึกษา พ๓๒๑๐๑ เรื่อง ระบบอวัยวะในร่างกาย แบบวัดชนิดตัวเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๔๐ ข้อ เป็นแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน

๔.๓ แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนแบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โดยสอบถามความพึงพอใจใน ๕ ประเด็น ได้แก่ (๑) ด้านบรรยากาศ (๒) ด้านกิจกรรมการเรียน (๓) ด้านประโยชน์ที่ได้รับ (๔) ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ และ (๕) ด้านการวัดและประเมินผล ทั้งหมดจำนวน ๒๐ ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ (Rating scale) มีขั้นตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ และอายุ เป็นแบบสอบถามเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการเรียนแบบร่วมมือร่วมกับหนังสือ อิเล็กทรอนิกส์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ว่านักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับใด เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ (Rating Scale) ของลิเคิร์ต

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นอื่น ๆ เกี่ยวกับการจัดการเรียนแบบร่วมมือร่วมกับหนังสือ อิเล็กทรอนิกส์ เป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

๕. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ค้นหาคุณภาพของเครื่องมือโดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๕.๑ ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

๕.๒ หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเรื่อง Characters larger than life ที่สร้างเสร็จแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๓ ท่าน เพื่อพิจารณาทั้งเนื้อหาและแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตลอดจนตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง

ตามวัตถุประสงค์รายข้อ (Index of Item-Objective Congruence : IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ ๐.๖๗-๑.๐๐

๕.๓ หาค่าความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง Characters larger than life โดยใช้สูตร KR-๒๐ ของคูเดอร์ริชาร์ดสัน (Kuder-Richardson Reliability) มีค่าความเชื่อมั่น (KR-๒๐) ของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีค่าเท่ากับ ๐.๘๔

๖. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล รายละเอียด ดังนี้

๖.๑ ขออนุญาตเพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัยจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนของกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล

๖.๒ นำหนังสือจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล

๖.๓ ทำการรวบรวมแบบสอบถามที่ได้กลับคืนมาจากกลุ่มตัวอย่างมาตรวจสอบความสมบูรณ์แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงปริมาณ

๗. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถามทั้งหมดที่ได้รับกลับคืนมา สำนักรวบรวมข้อมูลของแบบสอบถามแต่ละฉบับ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป มีรายละเอียด ดังนี้

๗.๑ การวิเคราะห์เนื้อหา จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนแบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ แล้วนำข้อมูลมาสรุปเป็นตัวแปรที่ศึกษา

๗.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยการวิเคราะห์ทางสถิติ โดยใช้การแจกแจงค่าความถี่ (frequency) และหาร้อยละ (percentage)

๗.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจในการจัดการเรียนแบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ด้วยการหาค่าสถิติที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean : M) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation : S.D.) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสุขศึกษาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนดอนเมืองจตุรจินดา ผลการวิจัยพบว่า

๑. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสุขศึกษา ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ มีค่าเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียน เท่ากับ ๒๐.๖๗ และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๒.๓๘ และมี

ค่าเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน เท่ากับ ๓๓.๙๑ และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๓.๕๖ และมีคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ โดยรวมอยู่ในระดับสูง ($RG = ๖๙.๒๕$) แสดงว่า การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสุขศึกษาของนักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ดังตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ แสดงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสุขศึกษาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ คะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน

คนที่	คะแนนก่อนเรียน	คะแนนหลังเรียน	คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ (RG)
๑	๒๐	๓๗	๘๕.๐๐
๒	๑๙	๓๔	๗๑.๔๓
๓	๑๘	๓๑	๕๙.๐๙
๔	๑๙	๓๒	๖๑.๙๐
๕	๑๙	๒๙	๔๗.๖๒
๖	๒๑	๓๒	๕๗.๘๙
๗	๒๒	๓๘	๘๘.๘๙
๘	๑๘	๓๔	๗๒.๗๓
๙	๑๗	๓๐	๕๖.๕๒
๑๐	๒๗	๓๘	๘๔.๖๒
๑๑	๒๒	๓๙	๙๔.๔๔
๑๒	๒๐	๓๓	๖๕.๐๐
๑๓	๑๙	๒๘	๔๒.๘๖
๑๔	๒๑	๓๑	๕๒.๖๓
๑๕	๑๙	๓๕	๗๖.๑๙
๑๖	๒๐	๓๕	๗๕.๐๐
๑๗	๒๑	๓๘	๘๙.๔๘
๑๘	๒๔	๓๙	๙๓.๗๕
๑๙	๒๑	๓๓	๖๓.๖๑
๒๐	๒๓	๓๖	๗๖.๔๗
๒๑	๒๑	๒๘	๓๖.๘๔
๒๒	๑๗	๒๙	๕๒.๑๗
๒๓	๒๐	๓๖	๘๐.๐๐
๒๔	๒๑	๓๙	๙๔.๗๔
๒๕	๒๐	๒๘	๔๐.๐๐
๒๖	๒๑	๓๕	๗๓.๖๘

๒๗	๒๑	๓๓	๖๓.๑๖
๒๘	๒๔	๓๑	๔๓.๗๕
๒๙	๒๒	๓๙	๙๔.๔๔
๓๐	๑๘	๓๑	๕๙.๐๙
๓๑	๑๙	๓๔	๗๑.๔๓
๓๒	๒๗	๓๗	๗๖.๙๒
๓๓	๒๑	๓๗	๘๔.๒๑
M	๒๐.๖๗	๓๓.๙๑	๖๙.๒๕
S.D.	๒.๓๘๐	๓.๕๖๕	๑๘.๖๙

๒. นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสุขศึกษา หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ($t = ๒๔.๘๔๒$, $df = ๓๒$, $p\text{-value} = .๐๐๐$)

ตารางที่ ๒ แสดงผลค่า t-test ของนักเรียนที่ได้จัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

การทดสอบ	n	M	S.D.	t	df	p-value
ก่อนเรียน	๓๓	๒๐.๖๗	๒.๓๘๐	๒๔.๘๔๒	๓๒	<.๐๐๐*
หลังเรียน	๓๓	๓๓.๙๑	๓.๕๖๕			

**p = .๐๐๐

๓. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.76$, $SD = 0.46$) ดังตารางที่ ๓

ตารางที่ ๓ แสดงผลความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

รายการประเมิน	M	SD	แปลความหมาย
๑. ด้านบรรยากาศการเรียนรู้			
๑.๑ บรรยากาศในการเรียนรู้มีความสนุกสนาน	๔.๗๖	๐.๔๓	มากที่สุด
๑.๒ บรรยากาศในการเรียนรู้ทำให้มีความสุข	๔.๙๑	๐.๒๙	มากที่สุด
๑.๓ บรรยากาศในการเรียนรู้ทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ	๕.๐๐	๐.๐๐	มากที่สุด
๑.๔ บรรยากาศในการเรียนรู้ทำให้นักเรียนปฏิบัติด้วยตนเอง	๔.๗๐	๐.๔๖	มากที่สุด
เฉลี่ย	๔.๘๔	๐.๒๙	มากที่สุด
๒. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้			
๒.๑ กิจกรรมการเรียนรู้ทำให้นักเรียนเรียนรู้และแก้ปัญหาผ่านการสัมผัสจากสิ่งของที่จับต้องได้	๔.๓๐	๐.๙๐	มาก

ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนฯ ๔๒๓

๒.๒ กิจกรรมการเรียนรู้ทำให้นักเรียนได้สำรวจและทำความเข้าใจกับปัญหา	๔.๔๕	๐.๘๒	มาก
๒.๓ กิจกรรมการเรียนรู้กระตุ้นให้นักเรียนคิดและแสดงความคิดเห็น	๔.๘๔	๐.๕๐	มากที่สุด
๒.๔ นักเรียนชอบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์	๔.๙๑	๐.๒๙	มากที่สุด
เฉลี่ย	๔.๖๓	๐.๖๓	มากที่สุด
๓. ด้านครูผู้สอน			
๓.๑ ครูผู้สอนมีความรู้ ความสามารถในการถ่ายทอดเนื้อหาได้อย่างชัดเจน ตรงประเด็น	๔.๗๓	๐.๖๒	มากที่สุด
๓.๒ ผู้สอนเอาใจใส่เป็นกันเองกับนักเรียนอย่างเท่าเทียมกัน	๕.๐๐	๐.๐๐	มากที่สุด
๓.๓ ครูผู้สอนทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวก และให้คำปรึกษา เมื่อนักเรียนมีปัญหา	๔.๙๑	๐.๒๙	มากที่สุด
๓.๔ ครูผู้สอนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ซักถาม แสดงความคิดเห็น และปฏิบัติด้วยตนเอง	๕.๐๐	๐.๐๐	มากที่สุด
เฉลี่ย	๔.๙๑	๐.๒๓	มากที่สุด
รายการประเมิน	M	SD	แปลความหมาย
๔. สื่อและแหล่งการเรียนรู้			
๔.๑ สื่อและแหล่งการเรียนรู้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้	๔.๘๘	๐.๔๑	มากที่สุด
๔.๒ สื่อและแหล่งการเรียนรู้มีความหลากหลาย	๔.๓๐	๐.๙๐	มาก
๔.๓ สื่อและแหล่งการเรียนรู้มีความเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา	๔.๗๓	๐.๖๒	มากที่สุด
๔.๔ สื่อและแหล่งการเรียนรู้ตอบสนองต่อความแตกต่างของผู้เรียน	๔.๕๒	๐.๗๔	มากที่สุด
เฉลี่ย	๔.๖๑	๐.๖๗	มากที่สุด
๕. การวัดผลและประเมินผล			
๕.๑ สอดคล้องกับหลักการของรูปแบบการสอน	๔.๗๙	๐.๕๔	มากที่สุด
๕.๒ สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้	๔.๙๑	๐.๒๙	มากที่สุด
๕.๓ ใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย	๔.๘๕	๐.๕๐	มากที่สุด
๕.๔ มีวิธีการวัดผล เครื่องมือในการวัด และเกณฑ์การประเมินชัดเจน	๔.๗๓	๐.๖๒	มากที่สุด
เฉลี่ย	๔.๘๒	๐.๔๙	มากที่สุด
เฉลี่ยรวม	๔.๗๖	๐.๔๖	มากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัย เรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสุขศึกษาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนดอนเมือง จาตุรจินดา ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑. ผลของการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสุขศึกษาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ พบว่า “นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน” สอดคล้องกับ Gillies ที่กล่าวว่าในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นวิธีการสอนที่ส่งเสริมการเข้าสังคมและการเรียนรู้ของนักเรียน ตั้งแต่ระดับก่อนวัยเรียนจนถึงระดับอุดมศึกษา และครอบคลุมหลากหลายสาขาวิชา ทำให้นักเรียนทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมาย เน้นการมีส่วนร่วมในการสำเร็จ เมื่อนักเรียนรู้สึกว่าคุณสมบัติสำคัญในการเรียนรู้ร่วมกัน ก็จะส่งผลให้มีความสนใจและแรงจูงใจในการเรียนรู้เพิ่มขึ้น เป็นการช่วยกระตุ้นแรงจูงใจในการเรียนรู้ของนักเรียน โดยเฉพาะเมื่อนักเรียนรู้สึกว่าการมีส่วนร่วมของตนเองสำคัญต่อความสำเร็จของกลุ่ม และสอดคล้องกับ Webb กล่าวว่าการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ครูมีบทบาทต่อการมีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์ของนักเรียนในกลุ่มย่อย เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม จะช่วยให้นักเรียนมีความรับผิดชอบร่วมกัน และเมื่อผู้เรียนรู้ถึงความรับผิดชอบนี้จะกระตุ้นให้พวกเขามีส่วนร่วมและพัฒนาความเข้าใจในการเรียนรู้ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือยังส่งเสริมความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของนักเรียน โดยทำให้นักเรียนรู้สึกว่าตนเองมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่อกลุ่ม นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในกลุ่มทำให้นักเรียนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการพัฒนาความเข้าใจและทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น^๔ สอดคล้องกับ Slavin ที่กล่าวว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นการเรียนรู้ที่จัดให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนและทำงานด้วยกันเป็นทีม/กลุ่มเล็ก ๆ ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป สมาชิกของทีม/กลุ่มจะมีความสามารถแตกต่างกัน ทั้งนี้เพื่อที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการเรียนรู้เพื่อไปสู่เป้าหมายของกลุ่มในด้านวิชาการ กระบวนการทักษะทางสังคม และมีขั้นตอนการนำไปใช้อย่างชัดเจน ซึ่งในขั้นที่ ๓ ขั้นทำกิจกรรมกลุ่ม สมาชิกภายในกลุ่มจะได้ฝึกทักษะการเรียนรู้ร่วมกัน การทำงานเป็นทีมการร่วมกันรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมายร่วมกันแสดงความคิดเห็น ร่วมกันทำงานตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับ โดยครูผู้สอนอาจใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ ที่น่าสนใจและเหมาะสมกับนักเรียน เช่น การเล่าเรื่องรอบวง มุมสนทนา คู่ตรวจสอบ

^๔ Robyn M. Gillies, *Cooperative Learning: Review of Research and Practice*, (University of Queensland, 2016).

^๕ Noreen M. Webb, *Teacher Practices and Small-Group Dynamics in Cooperative Learning Classrooms*. Publisher, (Springer: Boston MA, 2008).

คู่คิด ฯลฯ ครูผู้สอนจะสังเกตการณ์การทำงานของกลุ่มเป็นผู้อำนวยการความสะดวกให้ความกระจ่างในกรณี ที่นักเรียนสงสัยหรือต้องการความช่วยเหลือ พบว่า นักเรียนที่ทำงานร่วมกันในกลุ่มมีการพูดคุยร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับเพื่อนในกลุ่ม จาก ๒ คนจนเป็นการร่วมกันทุกคนภายในกลุ่ม นักเรียนมีข้อสงสัย สอบถามครูผู้สอนระหว่าง การทำงานกลุ่ม ในขั้นตอนนี้ทำให้มีผลต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ของนักเรียน ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเพิ่มขึ้น เนื่องจากนักเรียนมีการช่วยเหลือกันในกลุ่ม ทำให้มี การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและเข้าใจเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น^{๑๐} สอดคล้องกับถาวร นุ่นละออง กล่าวว่าหนังสือ อิเล็กทรอนิกส์ เป็นสื่อการเรียนการสอนที่สามารถช่วยสอนในสิ่งที่เข้าใจยากให้ง่ายขึ้นมีลักษณะ สื่อมัลติมีเดียที่มีทั้งตัวอักษรภาพกราฟิกเสียง และภาพเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นการสร้างความสนใจให้กับผู้เรียน เป็นอย่างดี^{๑๑} และสอดคล้องกับ ปานทิพย์ ผ่องอักษร และละเอียด แจ่มจันทร์ ที่กล่าวว่า หนังสือ อิเล็กทรอนิกส์ประกอบด้วยข้อความที่เป็นตัวอักษรอธิบายรายละเอียด รูปแบบและสีของตัวอักษรดึงดูด ความสนใจ วิดีทัศน์มีเสียงบรรยายและเสียงดนตรีประกอบ รูปภาพ ภาพเคลื่อนไหวช่วยสร้างความสนใจ สนุก น่าติดตาม ไม่น่าเบื่อ สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ สามารถถ่ายทอดความหมายของเนื้อหาให้เป็น รูปธรรม เข้าใจง่ายขึ้นและลึกซึ้ง ส่งเสริมให้เข้าใจได้รวดเร็วขึ้นกว่าการอ่านแต่ตัวอักษรหรือภาพนิ่งที่เป็น เพียงมิติเดียว นอกจากนี้ แบบทดสอบความรู้หลังเรียนที่ได้รับข้อมูลย้อนกลับโดยทราบคำตอบทันทีที่ ทำเสร็จ สามารถย้อนกลับไปทบทวนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องได้ ทั้งนี้เพราะหนังสืออิเล็กทรอนิกส์แสดงขั้นตอน การปฏิบัติที่ชัดเจน สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ด้วยตนเอง ทบทวนความรู้ซ้ำ ๆ ได้ตามเวลาและสถานที่ที่ สะดวก ช่วยให้เรียนรู้ได้ตามศักยภาพและความต้องการของตนเอง^{๑๒} ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยให้ผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนเพิ่มขึ้น

๒. ความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ รายวิชาสุขศึกษา เรื่อง ระบบอวัยวะในร่างกาย ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา ความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยภาพรวม พบว่า นักเรียน มีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย (M) เท่ากับ ๔.๗๖ และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ ๐.๔๖ เมื่อจำแนก รายด้าน พบว่า ด้านครูผู้สอน อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย (M) สูงที่สุดเท่ากับ ๔.๙๑ รองลงมา คือ

^{๑๐} Obert E. Slavin, *Cooperative Learning: Theory, Research, and Practice*. Publisher, (Boston: Allyn and Bacon, 1995).

^{๑๑} ถาวร นุ่นละออง, “การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง ร่างกายมนุษย์ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีและการสื่อสาร การศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๕๐).

^{๑๒} ปานทิพย์ ผ่องอักษร และ ละเอียด แจ่มจันทร์, “การใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์: ถอดบทเรียนจากผลลัพธ์ การเรียนรู้ของนักศึกษายาบาล”, *วารสารพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข*, ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๓ (๒๕๖๑) : ๑-๙.

นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ในด้านบรรยากาศการเรียนรู้ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย (M) เท่ากับ ๔.๘๔ นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ในด้านการวัดผลและประเมินผลอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย (M) เท่ากับ ๔.๘๒ นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในด้านกิจกรรมการเรียนรู้ อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย (M) เท่ากับ ๔.๖๓ ตามลำดับ และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย (M) น้อยที่สุดเท่ากับ ๔.๖๑ และโดยภาพรวมของผู้เรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา มีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ รายวิชาสุขศึกษา เรื่อง ระบบอวัยวะในร่างกาย ทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด (M = 4.76) เนื่องจากกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยในการกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ การอยากมีส่วนร่วมในการทำงานกับกลุ่ม สามารถทำการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมได้ทุกที่ทุกเวลา ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับศิริดา วงษ์มา และวัชรินทร์ ผดุงรัชดาภิจ ที่กล่าวว่า ความพึงพอใจของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์การกีฬา มหาวิทยาลัยบูรพา ที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) อยู่ในระดับมาก เนื่องจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) ที่ผลิตขึ้นนั้นมีการออกแบบสร้างสรรค์ สวยงาม มีการใช้ภาพประกอบน่าสนใจ มีความคมชัด สีของกราฟิกมีความเหมาะสมกับเนื้อหา การจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ รวมถึงการเรียงลำดับของเนื้อหาที่มีความต่อเนื่อง มีความสอดคล้องกันระหว่างเสียงบรรยายกับภาพ การเชื่อมโยงที่ถูกต้อง สามารถเข้าถึงข้อมูลได้รวดเร็วขึ้น^{๑๓} สอดคล้องกับ ณัฐสุดา สุวรรณมา และอภิชา แดงจำรูญ ที่กล่าวว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) เรื่องการสร้างเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องมาจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เป็นสื่อที่แปลกใหม่ มีการนำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจ เป็นสื่อที่มีความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้เร็วกว่าตำรา เรียนรู้ได้โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนมีความพอใจและกระตือรือร้น และมีความสนุกสนานเมื่อได้เรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ สามารถกระตุ้นความสนใจและแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้เป็นอย่างดี^{๑๔} ดังนั้น การใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในการ

^{๑๓} ศิริดา วงษ์มา และ วัชรินทร์ ผดุงรัชดาภิจ, “ความพึงพอใจที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เรื่อง TEQBALL 2023. ของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์การกีฬา มหาวิทยาลัยบูรพา”, วารสารนวัตกรรมสังคมและสื่อเทคโนโลยี สื่อสารมวลชน, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๓) : ๒๖-๔๐.

^{๑๔} ณัฐสุดา สุวรรณมา และ อภิชา แดงจำรูญ, “การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) เรื่อง การสร้างเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนศรีราชา”, Journal of Roi Kaensarn Academi, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๖๕).

เรียนรู้ทำให้นักเรียนมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีมากขึ้น ซึ่งสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้เรียนโดยเฉพาะในด้านการพัฒนาตนเอง

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑.๑ ควรมีการจัดบรรยากาศในการเรียนรู้แบบร่วมมือกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์จะทำให้นักเรียนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

๑.๒ ควรมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งจะทำให้นักเรียนเรียนรู้และแก้ปัญหาผ่านการสัมผัสจากสิ่งของที่จับต้องได้

๑.๓ ครูผู้สอนควรมีความรู้ ความสามารถ เพื่อที่จะถ่ายทอดเนื้อหาได้อย่างชัดเจนและตรงประเด็น

๑.๔ ผู้บริหารและครูผู้สอนควรจัดทำสื่อและแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายให้มากขึ้น

๑.๕ ครูผู้สอนควรมีเครื่องมือและวิธีการวัดผลและเกณฑ์การประเมินผลให้ชัดเจน เพื่อให้นักเรียนได้ทราบผลการเรียนรู้และประเมินผลของตนเองได้

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรมีการวิจัยในระยะยาวเพื่อประเมินว่าการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือส่งผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาทักษะของผู้เรียนอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะทักษะการทำงานเป็นทีม ทักษะการสื่อสาร และทักษะการแก้ปัญหา รวมถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีความยั่งยืน ซึ่งจะ เป็น ประโยชน์ในการออกแบบการเรียนรู้ในระยะยาว

๒.๒ ควรมีการเปรียบเทียบระหว่างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อดิจิทัลประเภทอื่นในบริบทของการเรียนรู้แบบร่วมมือการวิจัยครั้งต่อไป เช่น วิดีโอแนะนำการเรียนรู้หรือแอปพลิเคชันการเรียนรู้แบบร่วมมือ เพื่อดูว่าสื่อการเรียนรู้แบบใดที่ช่วยเพิ่มผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของผู้เรียนได้ดีที่สุด และ ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของสื่อแต่ละประเภท

๒.๓ ควรทดลองศึกษาการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์กับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เช่น นักเรียนระดับประถมศึกษา หรือกลุ่มผู้ใหญ่ในโปรแกรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อดูว่าการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีประสิทธิภาพในกลุ่มผู้เรียนแต่ละประเภทอย่างไร และสามารถปรับปรุงการออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้เหมาะสมกับระดับการศึกษาที่ต่างกันได้อย่างไร

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. การจัดสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษาตามหลักสูตร
แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๕๑.
- จินตวิทย์ คล้ายสังข์. การผลิตและใช้สื่ออย่างเป็นระบบเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑.
- ณัฐสุดา สุวรรณมา และ อภิชา แดงจำรูญ. “การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) เรื่อง การสร้างเสริม
สุขภาพและการป้องกันโรค สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนศรียาภัย”.
Journal of Roi Kaensarn Academi. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๖๕).
- ถาวร นุ่นละออง. “การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่อง ร่างกายมนุษย์ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์
สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
เทคโนโลยีและการสื่อสารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม,
๒๕๕๐.
- เนติ ภูประสม. “สถานการณ์ภาวะสุขภาพนักเรียนในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๖๔”. รายงานการวิจัย.
กลุ่มอนามัยเด็กวัยเรียน สำนักส่งเสริมสุขภาพ: กรมอนามัย, ๒๕๖๕.
- บัญญัติ ชำนาญกิจ. “๒๕ เทคนิคการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ”. วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษา. ปีที่ ๕
ฉบับที่ ๑๒ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๓) : ๑-๖.
- ปานทิพย์ ผ่องอักษร และ ละเอียด แจ่มจันทร์. “การใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์: ถอดบทเรียนจากผลลัพธ์
การเรียนรู้ของนักศึกษาพยาบาล”. วารสารพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข. ปีที่ ๒๘ ฉบับ
ที่ ๓ (๒๕๖๑) : ๑-๙.
- วิโรจน์ สารัตนะ. กระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษา: กรณีศึกษาต่อการศึกษาศตวรรษที่ ๒๑. กรุงเทพ-
มหานคร: หจก.ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๕๖.
- ศิริดา วงษ์มา และ วชิรณ ผดุงรัชดาภิ. “ความพึงพอใจที่มีต่อสื่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book)
เรื่อง TEQBALL 2023. ของนิสิตคณะวิทยาศาสตร์การกีฬา มหาวิทยาลัยบูรพา”. วารสาร
นวัตกรรมสังคมและสื่อเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน
๒๕๖๗) : ๒๖-๔๐.
- สมประสงค์ มณฑลผดลิน และคณะ. “สภาพปัญหาและแนวทางการจัดการเรียนรู้สุขศึกษาโดยการประยุกต์
ใช้โมเดลเลิฟกับแนวคิดการกำกับตนเองเพื่อสร้างเสริมพฤติกรรมดูแลสุขภาพและการคิด
อย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕”. วารสารสังคมศาสตร์และ
วัฒนธรรม. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๔ (๒๕๖๗) : ๑๐๐-๑๑๒.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานয়รัฐมนตรี. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร: พรินทวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕.

Noreen M. Webb. *Teacher Practices and Small-Group Dynamics in Cooperative Learning Classrooms*". Publisher. Springer: Boston MA, 2008.

Obert E. Slavin. *Cooperative Learning: Theory, Research and Practice* Publisher, Boston: Allyn and Bacon, 1995.

Robyn M. Gillies. *Cooperative Learning: Review of Research and Practice*. University of Queensland, 2016.

ผลการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์
ที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษ
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนดอนเมืองจตุรจินดา
The Effects of the 2W3P Learning Approach Combined with Online
Exercises on English Learning Achievement of Grade 8
Students at Don Mueang Chaturachinda School

สุพิชชา ตระกุลสว่าง*

Supicha Tragoonsawang

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (นวัตกรรมหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Master of Education (innovative Curriculum and Learning Management) Ramkhamhaeng University

กิตติศักดิ์ ลักษณา**

Kittisak Laksana

ภาควิชานวัตกรรมและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ประเทศไทย

Department of innovative Curriculum and Instruction,

Faculty of Education Ramkhamhaeng University, Thailand

E-mail: supicha.28@gmail.com

Received: December 29, 2024

Revised: January 23, 2025

Accepted: January 25, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (๑) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านภาษาอังกฤษ ก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ (๒) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนดอนเมืองจตุรจินดา ภาคเรียน ที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ จำนวน ๓๐ คน โดยมาจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง แบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการ วิจัย ได้แก่ (๑) แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง Characters larger than life (๒) แบบฝึกออนไลน์เรื่อง Characters larger than life (๓) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาภาษาอังกฤษพื้นฐาน

* นางสาวสุพิชชา ตระกุลสว่าง Miss Supicha Tragoonsawang นักศึกษาปริญญาโท ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (นวัตกรรมหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้) มหาวิทยาลัยรามคำแหง Student Master of Education (innovative Curriculum and Learning Management) Ramkhamhaeng University

** ผศ.ดร.กิตติศักดิ์ ลักษณา Asst.Prof.Dr.Kittisak Laksana อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

๔ เรื่อง Characters larger than life และ (๔) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์และเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยจากแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษโดยใช้สถิติ t-test แบบ Dependent

ผลการวิจัยพบว่า (๑) นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (๒) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P; แบบฝึกออนไลน์; ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษ

Abstract

This study aimed to (1) compare the English achievement of students before and after instruction using 2W3P learning management with online exercises, and (2) study the satisfaction of students with the 2W3P learning management with online exercises. The sample group consisted of 30 Grade 8 students from Don Muang Chaturachinda School in the first semester of the 2024 academic year, selected through cluster random sampling. Research instruments included (1) a 2W3P lesson plan for “Characters larger than life,” (2) online exercises for “Characters larger than life,” (3) a test to measure achievement in the subject of Basic English, “Characters larger than life,” and (4) a questionnaire to assess student satisfaction with the 2W3P learning management with online exercises. Analyzed using statistics, including mean, standard deviation, and relative gain score. The mean scores from the achievement test were compared using a dependent t-test.

The results showed that (1) students who received the 2W3P learning management with online exercises had significantly higher post-instructional achievement than pre-instructional achievement at the .05 level. (2) Overall, students were highly satisfied with the 2W3P learning management with online exercises in all aspects.

Keywords: 2W3P Learning Management; Online Exercises; English Learning Achievement

บทนำ

ภาษาอังกฤษมีความสำคัญมากในโลกปัจจุบันเนื่องจากเป็นภาษาที่มีผู้ใช้มากที่สุดในโลกในการสื่อสารระหว่างประเทศและในการทำธุรกิจระหว่างประเทศด้วยกัน นอกจากนี้ยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นภาษาที่ใช้ในการเรียนรู้และการสื่อสารในระดับนานาชาติ จึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่าภาษาอังกฤษ คือ ภาษาที่สำคัญที่สุดอันดับหนึ่ง ปัจจุบันมีผู้ใช้ภาษาอังกฤษไม่น้อยกว่า ๑.๕ พันล้านคน จึงทำให้ภาษาอังกฤษครองแชมป์ลำดับที่ ๑ เป็นภาษาที่ทรงอิทธิพลที่สุดแห่งศตวรรษที่ ๒๑ ที่สำคัญไปกว่านั้น ภาษาอังกฤษ คือ ภาษาราชการของ ๓ ประเทศผู้นำทางเศรษฐกิจโลกอย่างสหรัฐอเมริกา แคนาดา และสหราชอาณาจักร นั่นจึงทำให้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลที่แพร่หลายมากที่สุดในโลก ประชากรประมาณ ๑ ใน ๖ ของโลกใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร รวมถึงการประชุมระหว่างชาติต่าง ๆ ภาษาอังกฤษจะถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การติดต่อทางธุรกิจ การศึกษา การวิจัย และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม^๑ กระทรวงศึกษาธิการได้เห็นความสำคัญของภาษาอังกฤษ จึงได้กำหนดในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ เพื่อมุ่งเน้นให้นักเรียนมีทักษะทั้ง ๔ ด้าน คือ ทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียน^๒ สอดคล้องกับ Finocchiaro, & Brumfit ได้กล่าวว่า วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ คือ การพัฒนาความสามารถทางการสื่อสารของนักเรียน เพื่อให้นักเรียนใช้ภาษาเป้าหมายทางการสื่อสารได้อย่างแท้จริง^๓

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ กำหนดคุณภาพของนักเรียน เมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ในด้านทักษะการออกเสียงและความรู้ทางคำศัพท์คือ “นักเรียนสามารถอ่านออกเสียงข้อความ ข่าว ประกาศและบทร้อยกรองสั้น ๆ ถูกต้องตามหลักการอ่าน” เนื่องจากคำศัพท์เป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ทุกภาษาและจะส่งผลให้นักเรียนสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๔ ซึ่งการรู้ความหมายของคำศัพท์จะทำให้เกิดความมั่นใจในการใช้ภาษาสื่อความหมายในสถานการณ์ด้านต่าง ๆ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศจึงไม่เพียงแต่สร้างความ

^๑ แสงระวี ดอนบัวแก้ว, ภาษาศาสตร์สำหรับครูสอนภาษาอังกฤษ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๒๒.

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๑), หน้า ๒๒๐.

^๓ Finocchiaro, M., & Brumfit, C., *The functional-Notional Approach: From Theory to Practice*, (New York: Oxford University Press, 2016), p. 140.

^๔ Lewis, B., *General Education: Exploration*, 2nd ed, (Washington D.C: American Council on Education, 2016), p. 5.

แข็งแกร่งในการใช้ภาษาอังกฤษเท่านั้น หากยังมุ่งหวังให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อภาษาต่างประเทศ^๕ ดังนั้น การเรียนวิชาภาษาอังกฤษจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้ามเพราะภาษาอังกฤษช่วยให้นักเรียนมีทักษะในการอ่าน เขียน ฟัง และพูดได้อย่างถูกต้องและคล่องแคล่ว นอกจากนี้ภาษาอังกฤษยังสามารถนำความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งการอ่านภาษาอังกฤษยังเป็นที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนทุกชาติทุกภาษา โดยเฉพาะการเตรียมความพร้อมของการศึกษาไทยสู่ประชาคมอาเซียน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษจึงนับได้ว่าเป็นความจำเป็นอย่างมากในการสร้างความเข้าใจในเรื่องราวเกี่ยวกับเพื่อนบ้านในกลุ่มอาเซียน เพื่อพัฒนาการติดต่อสื่อสารระหว่างกันในประเทศอาเซียน นักเรียนไทยควรสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้อย่างสร้างสรรค์ มีการเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดเวลา มีการพัฒนาให้นักเรียนสู่การเป็นพลเมืองอาเซียนต่อไป

จากการเรียนการสอนภาษาอังกฤษของนักเรียนในปัจจุบัน พบว่า นักเรียนยังมีปัญหาในด้านทักษะการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษ เนื่องจากระบบเสียงของภาษาอังกฤษกับระบบเสียงของภาษาไทยมีความแตกต่างกัน ประการแรกคือ เสียงที่ปรากฏอยู่ในภาษาอังกฤษไม่มีในภาษาไทย เนื่องจากความแตกต่างของระบบเสียงในการเรียนภาษาต่างประเทศนั้นรู้แต่เพียงคำศัพท์และโครงสร้างของประโยคซึ่งยังไม่เพียงพอ และยังไม่รู้ความหมายของคำ ๆ นั้นอีกด้วย การออกเสียงภาษาอังกฤษจึงเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งของนักเรียนไทย^๖ ส่วนใหญ่แล้วสาเหตุเกิดจากการขาดความรู้คำศัพท์ ซึ่งการขาดความรู้คำศัพท์เกิดจากการไม่มีความคล่องแคล่วในการอ่าน โดยความคล่องแคล่วในการอ่านสามารถสร้างได้จากการที่นักเรียนมีความตระหนักรู้และสามารถแยกแยะหน่วยเสียง (Phonemic Awareness) เพื่อนำไปสู่การเชื่อมโยงตัวอักษรกับหน่วยเสียงทำให้นักเรียนสามารถอ่านออกเสียงได้ถูกต้อง เมื่อนักเรียนฝึกซ้ำ ๆ จากคำเป็นวลี จากวลีเป็นประโยค จากประโยคเป็นข้อความและนักเรียนยิ่งรู้คำศัพท์มากขึ้นก็จะทำให้เกิดความเข้าใจในการอ่านภาษาอังกฤษมากขึ้นเท่านั้น โดยการนำสื่อประกอบการสอนโฟนิกส์มาใช้ร่วมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร^๗ การใช้สื่อโฟนิกส์จะทำให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับตัวอักษร รูปแบบการสะกดคำและการเรียนรู้คำศัพท์ รวมทั้งมีพัฒนาการที่ดีขึ้นในด้านทักษะการอ่านออกเสียงร่วมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 2W3P โดย Brown^๘ ได้กล่าวว่า วิธีการสอน

^๕ ศิริลักษณ์ สกฤติย์, แบบฝึกการออกเสียงและเขียนคำเป็นภาษาที่สอง, (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๑), หน้า ๒๑.

^๖ ณทิพย์ ทวยเจริญ, การพูดภาษาอังกฤษตามหลักภาษาศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๓), หน้า ๖๗.

^๗ National Institute of Literacy, **Put Reading First**, (USA: the Center for the Improvement of Early Reading Achievement (CIERA), 2019), p. 41.

^๘ Brown, H., **Teaching by principles**, (USA: Prentice Hall Regents, 1994), pp.18-21.

ภาษาเพื่อการสื่อสารเป็นวิธีที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อมุ่งเน้นให้นักเรียนสามารถใช้ภาษาในการสื่อสารได้ โดยใช้ทักษะทั้ง ๔ ด้าน คือ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 2W3P ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน ได้แก่ (๑) ชี้นำเข้าสู่บทเรียน (Warm up) (๒) ชี้นำเสนอ (Presentation) (๓) ชี้นำฝึก (Practice) (๔) ชี้นำใช้ภาษา (Production) และ (๕) ชี้นำสรุป (Wrap up) ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 2W3P ให้มีประสิทธิภาพจึงจำเป็นต้องใช้สื่อประกอบการสอนในแต่ละขั้นตอน สอดคล้องกับงานวิจัยของนุสรา ยาบ่า พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้วิธีการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับการใช้เกมประกอบการสอน นักเรียนมีความสามารถในการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน^๙

จากการรายงานผลการทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติขั้นพื้นฐาน (O-net) กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ปีการศึกษา ๒๕๖๐-๒๕๖๑ พบว่า นักเรียนมีคะแนนอยู่ในระดับต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของระดับประเทศค่อนข้างสูง จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาภาษาอังกฤษ ผู้วิจัยในฐานะครูผู้สอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนานักเรียนให้อ่านออกเขียนได้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น จึงได้วิเคราะห์สถานการณ์ของการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา จากการสัมภาษณ์ครูและสังเกตในการสอน พบว่า ปัญหาในการอ่านภาษาอังกฤษไม่ได้นักเรียนส่วนใหญ่รู้จักตัวอักษรภาษาอังกฤษ แต่ไม่รู้จักหน่วยเสียงของตัวอักษรแต่ละตัวจึงทำให้นักเรียนไม่สามารถเชื่อมโยงตัวอักษรกับหน่วยเสียงได้ไม่ถูกต้อง นักเรียนไม่สามารถสามารถจำแนกพยัญชนะ สระ ไม่รู้หลักเกณฑ์ทางภาษา อ่าน เขียน สะกดคำไม่ถูกต้อง เพราะไม่มีความรู้พื้นฐานในการสะกดคำ สื่อการเรียนรู้น้อยเกินไป กิจกรรมการเรียนรู้ไม่หลากหลายโดยยึดแบบเรียนหนังสือเป็นหลัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผู้วิจัยมุ่งเน้นแต่การจดจำระบบด้านไวยากรณ์แบบท่องจำซึ่งไม่เกิดการเรียนรู้ในระยะยาว ผู้วิจัยจึงได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์จะช่วยแก้ปัญหาการออกเสียงคำศัพท์ ภาษาอังกฤษได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งยังช่วยสร้างบรรยากาศในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีความสุขและสนุกสนาน ส่งผลให้เกิดความพึงพอใจที่ดีต่อการจัดการเรียนการสอนรายวิชาภาษาอังกฤษ

จากสภาพของปัญหาดังกล่าวมาข้างต้น กล่าวได้ว่าเรื่องนี้เป็นปัญหาเร่งด่วนที่ควรทำวิจัยและนำผลการวิจัยมาใช้ในการแก้ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการ

^๙ นุสรา ยาบ่า, “การจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับการใช้เกมประกอบการสอนเพื่อพัฒนาความสามารถและความคงทนของการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนในเครือข่ายไผ่สีทองอำเภอท่าแพ จังหวัดสตูล”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, ๒๕๖๔), หน้า ๙๑-๙๔.

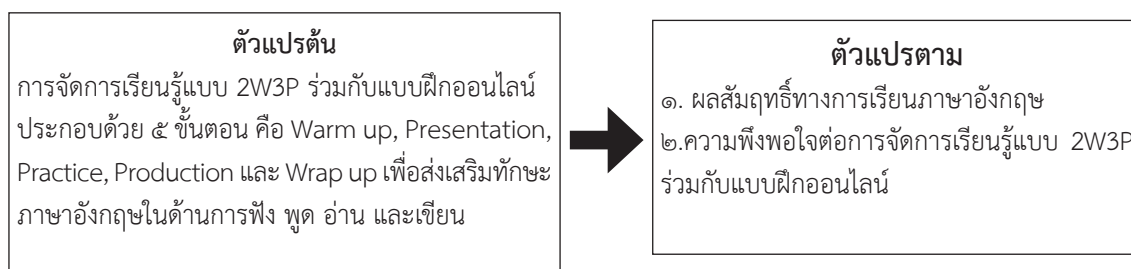
เรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา เพื่อเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนสามารถสื่อสาร ฝึกการออกเสียงคำศัพท์ และประโยคภาษาอังกฤษอย่างถูกต้อง สามารถใช้ภาษาอังกฤษเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาภาษาอังกฤษให้สูงขึ้น จึงเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจ อันจะเป็นประโยชน์กับนักเรียนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์
๒. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) โดยใช้แบบแผนการวิจัยเป็นกลุ่มตัวอย่างเดียวมีการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ ก่อนเรียนและหลังเรียน (One Group Pretest-Posttest Design) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑.๑ ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ จำนวนทั้งหมด ๑๒๗ คนที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา

๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ห้อง ๑ ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดาจำนวน ๓๐ คน โดยผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย เนื่องจากทางโรงเรียนจัดชั้นเรียนแบบคละนักเรียน ดังนั้นในแต่ละห้องเรียนจะมีทั้งนักเรียนที่มีผลการเรียนในระดับสูง ปานกลาง และต่ำในจำนวนสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน

๒. ขั้นตอนในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนในการวิจัย ประกอบด้วย

๒.๑ ศึกษาการทำแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง Characters larger than life จำนวน ๕ แผน แผนละ ๒ ชั่วโมง รวมเวลาเรียนทั้งหมด ๑๐ ชั่วโมง

๒.๒ ศึกษาการทำแบบฝึกออนไลน์ เรื่อง Characters larger than life จากเว็บไซต์ Quizalize

๒.๓ ศึกษาการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาภาษาอังกฤษ เรื่อง Characters larger than life เป็นข้อสอบแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก

๒.๔ ศึกษาการทำแบบสอบถามวัดความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๑ แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง Characters larger than life จำนวน ๕ แผนการจัดการเรียนรู้ แผนละ ๒ ชั่วโมง รวม ๑๐ ชั่วโมง

(๑) ศึกษาแนวคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ และหลักสูตรสถานศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ เพื่อให้ทราบถึงหลักการเน้นการพัฒนาทักษะการสื่อสารทั้งฟัง พูด อ่าน และเขียน ส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมและความหลากหลายทางภาษา และเน้นการใช้ภาษาต่างประเทศในสถานการณ์จริงที่จะนำมาเป็นแนวทางในการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยการจัดการเรียนรู้แบบ 2W 3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์

(๒) จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง Characters larger than life จำนวน ๕ แผนการจัดการเรียนรู้ แผนละ ๒ ชั่วโมง รวม ๑๐ ชั่วโมง ประกอบด้วย

- แผนการสอนที่ ๑ เรื่อง Superheroes
- แผนการสอนที่ ๒ เรื่อง Who stars in it ?
- แผนการสอนที่ ๓ เรื่อง Famous people
- แผนการสอนที่ ๔ เรื่อง Legends
- แผนการสอนที่ ๕ เรื่อง Kings of Egypt

(๓) นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แบบประเมินเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ และนำผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านมาวิเคราะห์ พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้มีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.91$, $SD = 0.05$)

๓.๒ แบบฝึกออนไลน์เรื่อง Characters larger than life

(๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบฝึกออนไลน์

(๒) ศึกษาแบบฝึกออนไลน์เรื่อง Characters larger than life จากเว็บแอป Quizalize จำนวน ๕ เรื่อง โดยมีเนื้อหา ดังนี้

- เรื่อง Superheroes โดยใช้เกม Battlerzz แบบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๑๐ ข้อ
- เรื่อง Who stars in it? โดยใช้เกม The Adventures of Kleo the Koala แบบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๑๐ ข้อ
- เรื่อง Famous people โดยใช้เกม Football fever แบบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๑๐ ข้อ
- เรื่อง Legends โดยใช้เกม Basketball shootout แบบเลือกตอบถูก-ผิด จำนวน ๕ ข้อ และแบบพิมพ์ตอบคำถามจำนวน ๕ ข้อ
- เรื่อง Kings of Egypt โดยใช้เกม Hoopzz แบบพิมพ์ตอบคำถามจำนวน ๑๐ ข้อ

(๓) นำแบบฝึกออนไลน์ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แบบประเมินเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ และนำผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านมาวิเคราะห์ พบว่า แบบฝึกออนไลน์มีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = 4.88$, $SD = 0.17$)

๓.๓ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาภาษาอังกฤษ เรื่อง Characters larger than life เป็นแบบวัดชนิดตัวเลือกตอบ ๔ ตัวเลือก จำนวน ๔๐ ข้อ

(๑) ศึกษาและวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ

(๒) สร้างตารางวิเคราะห์ข้อสอบตามเนื้อหาสาระที่กำหนดและระดับพฤติกรรมการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ ตามแนวคิดของ Bloom จำนวน ๔๐ ข้อ

(๓) นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

(๔) นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้ จากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้ (IOC) และนำผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่าน มาวิเคราะห์ พบว่า แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง วัฒนธรรม มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง ๐.๖๗ - ๑.๐๐ จำนวน ๔๐ ข้อ

(๕) นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไปทดลอง (try out) กับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา จำนวน ๓๐ คน ที่เคยได้รับการจัดการเรียนรู้เรื่อง Characters larger than life

(๖) นำผลของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่นำไปทดลอง (try out) กับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มาวิเคราะห์แบบทดสอบเป็นรายข้อ เพื่อหาค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความยากง่าย (p) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง Characters larger than life โดยแบบทดสอบที่มีระดับความยากง่ายเหมาะสมเอาไว้ จำนวน ๓๐ ข้อ มีค่าความยากง่ายอยู่ระหว่าง ๐.๒๙-๐.๖๙ และมีค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง ๐.๒๙-๐.๘๐

(๗) นำผลคะแนนที่ได้จากของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง Characters larger than life มาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้สูตร KR-20 ของคูเดอร์ริชาร์ดสัน (Kuder-Richardson Reliability) มีค่าความเชื่อมั่น (KR-20) ของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เท่ากับ ๐.๘๔ แสดงว่า แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีความเชื่อมั่นสูง สามารถนำไปใช้กับกลุ่มทดลองในการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนได้

๓.๔ แบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ 2W3P ร่วมกับแบบ ฝึกออนไลน์เรื่อง Characters larger than life

(๑) ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบประเมินความพึงพอใจทางการเรียน

(๒) สร้างแบบสอบถามความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ดังนี้ (๑) ด้านบรรยากาศ จำนวน ๔ ข้อ (๒) ด้านกิจกรรมการเรียน จำนวน ๗ ข้อ (๓) ประโยชน์ที่ได้รับ จำนวน ๘ ข้อ รวมแบบประเมินความพึงพอใจ จำนวน ๑๙ ข้อ เป็นแบบสอบถามให้ประเมินตนเองแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ ดังนี้

๕ หมายถึง ระดับความพึงพอใจ มากที่สุด

๔ หมายถึง ระดับความพึงพอใจ มาก

๓ หมายถึง ระดับความพึงพอใจ ปานกลาง

๒ หมายถึง ระดับความพึงพอใจ น้อย

๑ หมายถึง ระดับความพึงพอใจ น้อยที่สุด

โดยพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของคะแนนจากการแสดงความพึงพอใจของนักเรียนโดยใช้เกณฑ์ของ (บุญชม ศรีสะอาด, ๒๕๖๐)^{๑๐} ดังนี้

๔.๕๐ - ๕.๐๐ หมายถึง พึงพอใจ มากที่สุด

๓.๕๐ - ๔.๔๙ หมายถึง พึงพอใจ มาก

๒.๕๐ - ๓.๔๙ หมายถึง พึงพอใจ ปานกลาง

๑.๕๐ - ๒.๔๙ หมายถึง พึงพอใจ น้อย

๑.๐๐ - ๑.๔๙ หมายถึง พึงพอใจ น้อยที่สุด

(๓) นำแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 2W 3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์เสนออาจารย์ที่ปรึกษา จากนั้นแก้ไขแบบสอบถามความพึงพอใจตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

(๔) นำแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 2W 3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์เสนอผู้เชี่ยวชาญทางการสอนภาษาต่างประเทศ จำนวน ๓ คน เพื่อตรวจสอบ ความถูกต้อง และความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์การเรียนรู้ จากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์การเรียนรู้ (IOC) และนำผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านมาวิเคราะห์พบว่า มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง ๐.๖๗ - ๑.๐๐ จำนวน ๑๙ ข้อ

(๕) นำแบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ 2 W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง Characters larger than life ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ มาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้กับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

๔. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล รายละเอียด ดังนี้

๔.๑ ขอนหนังสือเพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัยจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนของกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล

๔.๒ นำหนังสือจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล

๔.๓ ทำการรวบรวมแบบสอบถามที่ได้กลับคืนมาจากกลุ่มตัวอย่างมาตรวจสอบความสมบูรณ์แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงปริมาณ

^{๑๐} บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๖๐).

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถามทั้งหมดที่ได้รับกลับคืนมา สำนักรวบรวมข้อมูลของแบบสอบถามแต่ละฉบับ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป มีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ การวิเคราะห์เนื้อหา จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนแบบ 2W3P แล้วนำข้อมูลมาสรุปเป็นตัวแปรที่ศึกษา

๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยการวิเคราะห์ทางสถิติ โดยใช้การแจกแจงค่าความถี่ (frequency) และหาค่าร้อยละ (percentage)

๕.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยการใช้สถิติเชิงบรรยาย ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ (Relative gain score) และการใช้สถิติ t-test for dependent sample

๕.๔ การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอนแบบ 2W3P ของการโดยหาค่าสถิติที่เกี่ยวข้อง คือ ค่าเฉลี่ย (M) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้ด้วยการจัดการเรียนรู้ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ที่ส่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา ผลการวิจัยพบว่า

๑. นักเรียนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษก่อนเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒๑.๖๐ และหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒๖.๙๗ และคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์เฉลี่ยเท่ากับ ๓๐.๒๒ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ดังตารางที่ ๑ และตารางที่ ๒

ตารางที่ ๑ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

คนที่	คะแนนก่อนเรียน	คะแนนหลังเรียน	คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ (RG)
๑	๑๘	๒๕	๓๑.๘๒
๒	๑๕	๑๘	๑๒.๐๐
๓	๑๘	๓๐	๕๔.๕๕
๔	๑๖	๒๐	๑๖.๖๗
๕	๒๑	๒๕	๒๑.๐๕
๖	๒๔	๓๕	๖๘.๗๕
๗	๑๓	๒๔	๔๐.๗๔
๘	๑๘	๒๕	๓๑.๘๒
๙	๒๖	๓๑	๓๕.๗๑

ผลการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนฯ ๔๔๑

๑๐	๑๔	๒๐	๒๓.๐๘
๑๑	๒๓	๒๘	๒๙.๔๑
๑๒	๑๗	๒๖	๓๙.๑๓
๑๓	๒๕	๓๓	๕๓.๕๕
๑๔	๒๓	๓๒	๕๒.๙๔
๑๕	๑๘	๒๐	๙.๐๙
๑๖	๒๖	๓๐	๒๘.๕๗
๑๗	๑๙	๒๘	๔๒.๘๖
๑๘	-๒๒	๒๓	๕.๕๖
๑๙	๑๓	๑๘	๑๘.๕๒
๒๐	๓๕	๓๗	๔๐.๐๐
๒๑	๓๒	๓๖	๕๐.๐๐
๒๒	๒๒	๒๖	๒๒.๒๒
๒๓	๒๔	๒๘	๒๕.๐๐
๒๔	๒๓	๒๙	๓๕.๒๙
๒๕	๑๔	๑๘	๑๘.๓๕
๒๖	๓๓	๓๔	๑๔.๒๙
๒๗	๒๘	๓๐	๑๖.๖๗
๒๘	๒๕	๒๘	๒๐.๐๐
๒๙	๒๐	๒๑	๕.๐๐
๓๐	๒๓	๓๑	๔๗.๐๖
M.	๒๑.๖๐	๒๖.๙๗	๓๐.๒๒
S.D.	๕.๗๖	๕.๕๓	๑๖.๒๓

ตารางที่ ๒ แสดงผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ภาษาอังกฤษก่อนเรียนและหลังเรียนของกลุ่มทดลอง (t-test for dependent)

การทดลอง	M	S.D.	t	df	Sig.
ก่อนเรียน	๒๑.๖๐	๕.๗๖	๙.๔๑	๒๙	<.๐๐๐*
หลังเรียน	๒๖.๙๗	๕.๕๓			

*p < ๐.๐๕

๒. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๙๕ ($M = ๔.๙๕$, $S.D. = ๐.๑๖$) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดมี ๓ ด้าน ดังนี้ ด้านบรรยากาศการจัดการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๕.๐๐ ($M = ๕.๐๐$, $SD = ๐.๐๐$) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๙๕ ($M = ๔.๙๕$, $SD = ๐.๑๘$) ด้านประโยชน์ที่ได้รับ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๙๓ ($M = ๐.๙๓$, $SD = ๐.๑๖$) ตามลำดับ ดังตารางที่ ๓

ตารางที่ ๓ แสดงผลความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนดอนเมืองจาตรจินดา

ที่	รายการ	M	S.D	แปลผล
๑. ด้านบรรยากาศ				
๑.	บรรยากาศการเรียนรู้พัฒนาความสามารถในการคิดของนักเรียน	๔.๖๗	๐.๖๓	มากที่สุด
๒.	บรรยากาศของการเรียนทำให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นที่จะอยากเรียนมากขึ้น	๔.๕๒	๐.๖๑	มากที่สุด
๓.	บรรยากาศของการเรียนสนุกและน่าสนใจ	๔.๘๑	๐.๖๕	มากที่สุด
๔.	บรรยากาศของการเรียนทำให้นักเรียนมีความรับผิดชอบตนเองและกลุ่ม	๔.๖๓	๐.๕๙	มากที่สุด
เฉลี่ย		๔.๖๕	๐.๖๒	มากที่สุด
๒ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้				
๑.	กิจกรรมการเรียนรู้มีความเหมาะสมกับเนื้อหา	๔.๖๗	๐.๖๘	มากที่สุด
๒.	ขั้นตอนการจัดกิจกรรมเป็นลำดับ ต่อเนื่อง ไม่ซับซ้อน	๔.๖๓	๐.๕๖	มากที่สุด
๓.	แบบฝึกออนไลน์มีความน่าสนใจ มีความเหมาะสม	๔.๘๘	๐.๖๐	มากที่สุด
๔.	เป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้นักเรียนคิด และแสดงความคิดเห็นในทุกขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	๔.๗๐	๐.๗๔	มากที่สุด
๕.	ความยาวของเนื้อหาเหมาะสม	๔.๖๕	๐.๗๑	มากที่สุด
๖.	กิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น	๔.๗๓	๐.๕๙	มากที่สุด
๗.	กิจกรรมมีความเหมาะสมกับเวลา	๔.๘๒	๐.๖๘	มากที่สุด
เฉลี่ย		๔.๗๓	๐.๖๕	มากที่สุด
๓ ประโยชน์ที่ได้รับ				
๑.	การจัดการเรียนรู้ทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ง่าย	๔.๗	๐.๗๗	มากที่สุด
๒.	การจัดการเรียนรู้ทำให้จำเนื้อหาได้นาน	๔.๕๑	๐.๖๕	มากที่สุด
๓.	การจัดการเรียนรู้ช่วยให้นักเรียนสร้างความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเองได้	๔.๔๒	๐.๖๑	มากที่สุด
๔.	การจัดการเรียนรู้ทำให้นักเรียนประยุกต์ใช้กับรายวิชาอื่นๆ ได้	๔.๖๙	๐.๕๖	มากที่สุด
๕.	การจัดการเรียนรู้ส่งเสริมให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง พร้อมแนะนำแหล่งความรู้เพิ่มเติม	๔.๗๓	๐.๖๓	มากที่สุด

ที่	รายการ	M	S.D	แปลผล
๖.	การจัดการเรียนรู้ช่วยพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ของนักเรียนสูงขึ้น	๔.๘๗	๐.๕๔	มากที่สุด
๗.	การจัดการเรียนรู้ส่งเสริมให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มและรู้จักวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้น	๔.๗๖	๐.๗๑	มากที่สุด
๘.	กิจกรรมการเรียนการสอนนี้ทำให้ทำงานร่วมกับผู้อื่น	๔.๖๖	๐.๖๐	มากที่สุด
	เฉลี่ย	๔.๖๗	๐.๖๔	มากที่สุด
	ค่าเฉลี่ยรวม	๔.๖๘	๐.๖๔	มากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ที่ส่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

๑. จากการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ พบว่าสอดคล้องกับแนวคิด Bake and Westrup (๒๐๐๐) ที่กล่าวว่า ครูมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกิดผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น เพื่อให้แน่ใจว่านักเรียนเข้าใจบทเรียนและ สามารถนำความรู้ทั้งหมดที่มีมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานหรือทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งสอดคล้องในขั้นฝึกฝน (Practice) และประยุกต์ใช้ความรู้ที่ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ในการลงมือปฏิบัติซึ่งสอดคล้องกับขั้นนำไปใช้ (Production) นอกจากนี้ ครูยังมีหน้าที่วินิจฉัยข้อบกพร่องและปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการเรียนการสอน เพื่อแก้ไขและปรับปรุงวิธีการสอนให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งการจัดการเรียนรู้แบบ 3P (Presentation, Practice, Production) มาร่วมกับแนวทาง 2W (Warm up and Wrap up) หรือที่เรียกว่า การเรียนรู้ 2W3P เพื่อให้นักเรียนเข้าใจถึงเหตุผลและเนื้อหาที่จะเรียนรู้ ซึ่งช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจและความสนใจก่อนที่จะลงมือปฏิบัติจริง สอดคล้องกับเจนจิรา ศรีทอง^{๑๑} ที่กล่าวว่า การสอนแบบ 2W3P เป็นกระบวนการสอนภาษาที่เน้นการพูดเพื่อการสื่อสาร ความคล่องแคล่ว และความถูกต้องในการใช้ภาษา เป็นการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ด้านไวยากรณ์และทักษะการสื่อสาร ส่งเสริมทักษะการพูดภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น กระบวนการจัดการเรียนรู้ ๕ ขั้นตอน ได้แก่ (๑) ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน (Warm up) (๒) ขั้นนำเสนอ (Presentation) (๓) ขั้นฝึก (Practice) (๔) ขั้นการใช้ภาษา

^{๑๑} เจนจิรา ศรีทอง, “การพัฒนาความสามารถการพูดภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๒ โดยใช้วิธีการสอน 2W3P ประกอบบทบาทสมมติ”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๙), หน้า ๙๕.

(Production) (๕) ขั้นสรุป (Wrap up) อีกทั้งยังสอดคล้องกับซรินทร์ทิพย์ ปฎิมาประกร^{๑๒} การจัดการเรียนรู้ 2W3P เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มีการเน้นบทบาทสำคัญของทั้งครูและนักเรียน โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพและครอบคลุมทักษะทางภาษาของนักเรียน จากการจัดการเรียนรู้ 2W3P ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการพัฒนาผู้เรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ ความสามารถ สติปัญญา ร่างกาย และอารมณ์ การออกแบบการสอนที่ดีจะช่วยกระตุ้นแรงจูงใจและพัฒนาผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพในการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ที่กล่าวไว้ว่า บทบาทของครูควรเน้นการถ่ายทอดความรู้โดยการใช้เทคโนโลยีซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่ส่งเสริมให้นักเรียนสามารถเข้าถึงความรู้ได้อย่างไร้ขีดจำกัด นอกจากนี้ ครูควรแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันในชั้นเรียนและการเรียนรู้วิธีการค้นคว้าข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เพื่อพัฒนาทักษะการวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล จะเห็นได้ว่าปัจจุบันครูควรถ่ายทอดความรู้โดยใช้เทคโนโลยีที่เป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลความรู้ได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และไร้ข้อจำกัดทั้งในด้านเวลาและสถานที่ การใช้เทคโนโลยีช่วยสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น การนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบมัลติมีเดีย การใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ (Quizzalize, Quizizz, Blooket, Wordwall) ครูจึงมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ในการเรียนรู้ โดยแนะนำแหล่งข้อมูลที่เหมาะสมและเชื่อถือได้ให้กับนักเรียน นอกจากนี้ การบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับการเรียนการสอนช่วยสร้างให้นักเรียนได้เรียนรู้ในมุมมองที่หลากหลาย มีความพร้อมต่อการปรับตัวในสังคมดิจิทัล และสามารถพัฒนาศักยภาพตนเองเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต อีกทั้งยังสอดคล้องกับณัฐกานต์ กัณโสภณและสวนันท์ แดงประเสริฐ^{๑๓} ที่กล่าวไว้ว่า การนำเว็บแอปพลิเคชันมาใช้ในกระบวนการจัดการเรียนการสอน หากต้องการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ควรเน้นใช้ในการจัดการเนื้อหา การฝึกทักษะ และการนำเสนอข้อมูลเพิ่มเติมที่ควรศึกษาเพื่อช่วยให้นักเรียนได้ฝึกทักษะทางออนไลน์อย่างเต็มศักยภาพ

๒. ความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ที่ พบว่า ด้านบรรยากาศการจัดการเรียนรู้ นักเรียนความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด (M = ๕.๐๐) เพราะบรรยากาศการเรียนรู้สร้างความกระตือรือร้นและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด (M = ๔.๙๕) เพราะกิจกรรมการเรียนรู้ถูกออกแบบให้เหมาะสมกับเนื้อหา

^{๑๒} ซรินทร์ทิพย์ ปฎิมาประกร, “การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบ ๒W๓P ร่วมกับเกมมิฟิเคชัน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๖๕).

^{๑๓} ณัฐกานต์ กัณโสภณ และ สวนันท์ แดงประเสริฐ, “การพัฒนาชุด ฝึกทักษะออนไลน์โดยใช้การเรียนรู้แบบนำตนเองเพื่อส่งเสริมทักษะการสร้างเว็บแอปพลิเคชัน”, วารสารครุศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, (๒๕๖๕) : ๕-๓๒.

และเวลา ทำให้นักเรียนสามารถเข้าใจและมีส่วนร่วมได้ดี ด้านประโยชน์ที่ได้รับ นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = ๕.๐๐$) เพราะนักเรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจและจำเนื้อหา การประยุกต์ใช้ และการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ส่งผลให้พวกเขามองเห็นคุณค่าและประยุกต์ใช้ความรู้ในวิชาอื่นได้ และโดยภาพรวมของนักเรียนมีพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดาที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ($M = ๔.๙๖$) เนื่องด้วยการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์ แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพและความเหมาะสมของการนำการเรียนรู้มาใช้ในการพัฒนาทักษะทางภาษาอังกฤษของนักเรียน การที่นักเรียนให้คะแนนความพึงพอใจในระดับสูงมากในทุกด้าน ชี้ให้เห็นว่าการเรียนการสอนดังกล่าวส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ กระตุ้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การใช้แบบฝึกออนไลน์ยังช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงได้ แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการบูรณาการการเรียนรู้ 2W3P กับแบบฝึกออนไลน์ ซึ่งส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยชญาภา ศิริลาภ^{๑๔} ที่กล่าวว่า ความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ ๔ โดยใช้เทคนิคการอ่านสะกดคำพร้อมภาพประกอบการจัดการเรียนรู้ 2W3P โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่าความพึงพอใจทุกข้ออยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๖ ด้วยเหตุผลที่ว่า ความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ทักษะการอ่านภาษาอังกฤษที่ออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศในหัวข้อการอ่านและการสะกดคำ โดยใช้เทคนิคการสะกดคำพร้อมภาพประกอบร่วมกับการจัดการเรียนรู้ในแบบ 2W3P ที่มีผลต่อความพึงพอใจต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยชินทรทิพย์ ปฎิมา-ประกร^{๑๕} ที่เก็บรวบรวมความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๑๒ คน พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการจัดการเรียนรู้ 2W3P ร่วมกับแบบฝึกออนไลน์เป็นการออกแบบในกิจกรรมการเรียนการสอนเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้ที่สนุกสนานและมีประสิทธิภาพ จากการสัมภาษณ์นักเรียนส่วนใหญ่สนุกสนานและชอบกิจกรรมที่มีความหลากหลายและเข้าใจง่าย สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ทำให้การเรียนภาษาอังกฤษน่าสนใจและไม่ซับซ้อนและชื่นชอบ และยังพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาอังกฤษได้ดีขึ้น

^{๑๔} ชญาภา ศิริลาภ, “การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษโดยใช้เทคนิคการสะกดคำพร้อมภาพประกอบการจัดการเรียนรู้แบบ ๒W๓P สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔”, วารสาร MCU Ubon Review, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๕) : ๑๐๒-๑๐๓.

^{๑๕} ชินทรทิพย์ ปฎิมาประกร, “การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบ ๒W๓P ร่วมกับเกมมิฟิเคชัน”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๖๕).

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑.๑ ควรมีการจัดบรรยากาศในการเรียนเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับการใช้แบบฝึกออนไลน์ จะทำให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนมากยิ่งขึ้น

๑.๒ ในการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับการใช้แบบฝึกออนไลน์ ควรมีการเตรียมขั้นตอนในการจัดกิจกรรมเป็นลำดับ ต่อเนื่อง ไม่ซับซ้อน

๑.๓ ควรให้นักเรียนสร้างความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเองในการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับการใช้แบบฝึกออนไลน์

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรมีการจัดการเรียนรู้ 2W3P ร่วมกับการใช้แบบฝึกออนไลน์กับนักเรียนระดับชั้นเรียนอื่น ๆ เพื่อศึกษาและพัฒนาเพื่อยกผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนให้สูงขึ้น

๒.๒ ควรเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการจัดการเรียนรู้ 2W3P ร่วมกับการใช้แบบฝึกออนไลน์กับการสอนแบบปกติที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

๒.๓ ควรทำการวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างเว็บแอป Quizalize กับแพลตฟอร์มการสอนออนไลน์หรือเครื่องมือการประเมินอื่น ๆ เพื่อดูความแตกต่างในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจของนักเรียน

๒.๔ ควรทำการวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างเว็บแอป Quizalize กับเว็บแอปการสอนออนไลน์หรือเครื่องมือการประเมินอื่น ๆ เพื่อดูความแตกต่างในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจของนักเรียน

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. การจัดสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศตามหลักสูตรแกน

กลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๑.

เจนจิรา ศรีทอง. “การพัฒนาความสามารถการพูดภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โดยใช้วิธีการสอน 2W3P ประกอบบทบาทสมมติ”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๙.

ชญาภา ศิริลาภ. “การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษโดยใช้เทคนิคการสะกดคำพร้อมภาพประกอบการจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชธานี, ๒๕๖๕.

ชรินทร์ทิพย์ ปฎิมาประกร. “การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับเกมมิฟิเคชัน”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๙.

ณัฐกานต์ กัณโสมณ และ สอนันท์ แดงประเสริฐ. “การพัฒนาชุดฝึกทักษะออนไลน์โดยใช้การเรียนรู้แบบนำตนเองเพื่อส่งเสริมทักษะการสร้างเว็บแอปพลิเคชัน”. **วารสารครุศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี**. (๒๕๖๕) : ๕-๓๒.

ณทิพย์ ทวยเจริญ. **การพูดภาษาอังกฤษตามหลักภาษาศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๓.

นุสรา ยาบ. “การจัดการเรียนรู้แบบ 2W3P ร่วมกับการใช้เกมประกอบการสอนเพื่อพัฒนาความสามารถและความคงทนของการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนในเครือข่ายไผ่สีทอง อำเภอท่าแพ จังหวัดสตูล”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, ๒๕๖๔.

บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๖๐.

ศิริลักษณ์ สุกุลวิทย์. **แบบฝึกการออกเสียงและเขียนคำเป็นภาษาที่สอง**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๑.

แสงระวี ดอนบัวแก้ว. **ภาษาศาสตร์สำหรับครูสอนภาษาอังกฤษ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

Brown, H. **Teaching by principles**. USA: Prentice Hall Regents, 1994.

Finocchiaro, M., & Brumfit, C. **The functional-Notional Approach: From Theory to Practice**. New York: Oxford University Press, 2016.

Lewis, B. **General Education: Exploration**. 2nd ed. Washington D.C: American Council on Education, 2016.

National Institute of Literacy. **Put Reading First**. USA: the Center for the Improvement of Early Reading Achievement (CIERA), 2019.

การตีความ “นิพพานชั่วคราว” ตามนัยของพุทธทาสภิกขุ

The Interpretation of ‘Temporary Nibbana’ from the teachings of Buddhadasa Bhikkhu

พระทินวัฒน์ จันทปญโญ*

Phra Tinnawat Candapaṅḥo

พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Doctor of Philosophy (Buddhist Studies) The Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: candapanno@gmail.com

Received: January 07, 2025

Revised: January 28, 2025

Accepted: January 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การตีความ ‘นิพพานชั่วคราว’ ตามนัยของพุทธทาสภิกขุ โดยเปรียบเทียบกับคำอธิบายเรื่องนิพพานในพระพุทธศาสนาตามคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ผลการศึกษาพบว่า นิพพานตามนัยของพระพุทธศาสนา หมายถึง สภาวะที่สิ้นกิเลสโดยสิ้นเชิงและเกิดขึ้นเฉพาะในระดับโลกุตระธรรมซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรม ในขณะที่พุทธทาสภิกขุเสนอแนวคิดเรื่อง “นิพพานชั่วคราว” โดยเน้นว่าผู้ปฏิบัติแม้ยังอยู่ในฐานะปุถุชนก็สามารถสัมผัสนิพพานได้ชั่วขณะในสภาวะที่จิตหลุดพ้นจากกิเลสชั่วคราว บทความวิชาการนี้ชี้ให้เห็นว่าการตีความดังกล่าวสะท้อนถึงมิติการสื่อสารธรรมะในลักษณะตีความโดยอรรถ (Idiomatic interpretation) อันเป็นวิธีหนึ่งในการกระตุ้นให้พุทธศาสนิกชนตระหนักถึงนิพพานในฐานะจุดมุ่งหมายที่สามารถเข้าถึงได้และส่งเสริมความเข้าใจในธรรมะในยุคร่วมสมัย นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยง “นิพพานชั่วคราว” เข้ากับแนวคิดเรื่องนิโรธในพระไตรปิฎก ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับการดับกิเลสในระดับชั่วคราว ได้แก่ วิกขัมภนนิโรธ และตัทธกนิโรธที่สามารถเกิดกับผู้ปฏิบัติธรรมในระดับโลกียธรรมแม้จะไม่เทียบเท่านิพพานที่แท้จริงก็ตาม ผลจากการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การตีความนิพพานของพุทธทาสภิกขุมีเป้าหมายเพื่อทำให้คำสอนเรื่องนิพพาน

* พระทินวัฒน์ จันทปญโญ (สุขสง) Phra Tinnawat Candapaṅḥo (Suksong) นิสิตปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Student Doctor of Philosophy (Buddhist Studies), The Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

มีความหมายต่อชีวิตประจำวันมากขึ้น ส่งเสริมการเข้าถึงธรรมะในกลุ่มคนทั่วไป และเปิดโอกาสให้บุคคลได้สัมผัสสภาวะของความเย็นสงบของนิพพานในระหว่างการปฏิบัติธรรม

คำสำคัญ : นิพพานชั่วคราว; พุทธทาสภิกขุ; นิพพาน; นิโรธ; การตีความ

Abstract

This article aims to investigate the interpretation of “temporary Nibbana” as conceptualized by Buddhadasa Bhikkhu, in comparison with the traditional Buddhist explanation of Nibbana as described in the Tipitaka and its commentaries. The findings reveal that Nibbana, in its orthodox Buddhist sense, signifies the complete cessation of defilements, attainable solely through lokuttara-dhamma (supramundane realization), and is recognized as the ultimate goal of Buddhist practice. In contrast, Buddhadasa Bhikkhu’s “temporary Nibbana” proposes that even ordinary practitioners (puthujjana) can momentarily experience Nibbana during states when the mind is temporarily free from defilements. This interpretation reflects an idiomatic approach to the communication of dhamma, facilitating a broader understanding and making the concept of Nibbana more approachable and relevant in modern contexts. Additionally, “temporary Nibbana” aligns with the notion of nirodha in the Tipitaka, particularly vikkhambhana-nirodha (cessation by suppression) and tadanga-nirodha (momentary cessation). These states represent the temporary suppression of defilements, achievable within mundane practice, albeit not equivalent to ultimate Nibbana. The article underscores that Buddhadasa Bhikkhu’s interpretation seeks to make Buddhist teachings more accessible and meaningful to daily life, offering lay practitioners an opportunity to experience the tranquility of Nibbana even in transient moments during their practice.

Keywords: Temporary Nibbana; Buddhadasa Bhikkhu; Nibbana; Nirodha; Interpretation

บทนำ

คำสอนเรื่องนิพพานเป็นหลักคำสอนสำคัญในทางพระพุทธศาสนา การประพฤติปฏิบัติทั้งหลายในทางพระพุทธศาสนานั้นก็ล้วนมีจุดมุ่งหมายปลายทางคือพระนิพพานอันเป็นความสิ้นไปแห่งทุกข์^๑ นิพพานเป็นสภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์สิ้นเชิง เป็นสภาวะโลกุตระอันเป็นจุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา^๒

ในปรัชญาอินเดียมีการนำคำว่านิพพานมาใช้ในความหมายของ “การหลุดพ้น” (Salvation) หากแต่การอธิบายนิยามความหมายของนิพพานนั้นมีความแตกต่างกันไป ในปรัชญาอุปนิษัทมีความเชื่อว่านิพพานคือโมกษะ คือสภาวะที่อัตตาหรืออาตมันได้กลับเข้าไปหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมัน^๓ คือ หลุดพ้นจากสังสารวัฏแต่ยังมีตัวตนหรืออัตตาของผู้หลุดพ้นอยู่ นั่นคือการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด แต่ยังไม่อยู่ ณ สถานที่แห่งหนึ่งอันเป็นบรมสุขอยู่ หากแต่นิพพานในทางพระพุทธศาสนานั้นหมายถึงการหลุดพ้นแบบไม่มีตัวตน เป็นภาวะที่เป็นอิสระจากอุปาทาน (Liberation) ไม่ได้เป็นการหลุดพ้นเพื่อไปอยู่ในสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งอย่างเป็อนันตกาล คัมภีร์ขึ้นอรธกถาได้กล่าวแสดงถึงสภาวะนิพพานที่ไม่มีอัตตาเช่นนี้ไว้ว่า “นิพพานธมโม อตตสเสว อภาวโต อตตสุญญ”^๔ (ธรรมคือนิพพานว่างจากอัตตาเพราะไม่มีอัตตา) ในนิพพานธาตุสูตร คัมภีร์ขุททกนิกาย พระพุทธเจ้ากล่าวถึงนิพพานไว้ ๒ ประเภท คือ สอุปาทิเสสนิพพาน หมายถึง นิพพานที่ยังมีเบญจขันธ์เหลืออยู่ และอนุปาทิเสสนิพพาน อันหมายถึงนิพพานที่ดับเบญจขันธ์แล้ว^๕ ซึ่งภาวะทั้งสองนี้ จะเกิดได้กับบุคคลที่บรรลุล่วงซึ่งอรหัตผลหรือเรียกว่าเป็นพระอรหันต์

พระอรหันต์ คือผู้ที่สามารถละสังโยชนอันเป็นเครื่องร้อยรัดทั้ง ๑๐ ประการได้^๖ ในอรหัตตปัญหาสสูตร^๗ นั้น ได้แสดงให้เห็นว่าพระนิพพานกับความเป็นพระอรหันต์นั้นมีความเกี่ยวข้องกันเพราะพระอรหันต์คือผู้ที่สิ้นกิเลสคือราคะ โทสะ โมหะ จึงกล่าวได้ว่าพระอรหันต์ก็คือผู้ที่ได้บรรลุนิพพานนั่นเอง

^๑ ม.มู. (บาลี) ๑๒/๒๗๘/๒๘๖.

^๒ ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๒๒/๒๕๘.

^๓ A. Sharma, *Classical Hindu Thought: An Introduction*, (Oxford University Press, 2000), p.117.**

^๔ ปฐีส.อ. (บาลี) ๒/๒๘๗.

^๕ ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๒๒/๒๕๘.

^๖ อ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๓/๑๘.

^๗ ส.สพ. (บาลี) ๑๘/๓๓๖/๓๑๕.

พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปญโญ) เป็นผู้หนึ่งที่ได้ชื่อว่าเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในยุคร่วมสมัยได้มีคำอธิบายเรื่องนิพพานที่มีความแตกต่างไปว่า แม้บุคคลทั่ว ๆ ไปที่ยังเป็นปุถุชน ยังไม่หมดกิเลส ไม่สามารถละสังโยชน์ทั้ง ๑๐ ได้ ก็สามารถถึงนิพพานได้เช่นกัน โดยพุทธทาสภิกขุได้ใช้คำว่า นิพพานชั่วคราวหรือเป็นอรหัตต์ชั่วคราว^๙ ซึ่งดูคล้ายจะขัดแย้งกับคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ว่า การเป็นพระอรหัตต์นั้นเป็นภาวะที่ไม่หวนกลับอีกด้วยเหตุที่ว่าเป็นผู้ได้สลัดซึ่งกิเลสอย่างสิ้นเชิง (ปฏินิสสัคค) เป็นผู้จบกิจในการประพาสพรหมจรรย์เพราะเป็นผู้เข้าถึงซึ่งความบริสุทธิ์หมดซึ่งกิเลสแล้ว^{๑๐} เช่นนั้นการกล่าวว่านิพพานชั่วคราวหรืออรหัตต์ชั่วคราวตามนัยของพุทธทาสภิกขุนั้น จึงเป็นประเด็นที่ผู้ศึกษามีความสนใจค้นคว้าเพื่อทำความเข้าใจความแตกต่าง รวมทั้งวิธีตีความนิพพานตามนัยที่พุทธทาสภิกขุได้แสดงเอาไว้เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งต่อไป

นิพพานตามนัยพระพุทธศาสนา

๑. นิพพานโดยความหมาย

นิพพานตามรูปศัพท์สามารถแยกเป็น นิ (ออกไป, ไม่มี) + วาน (เครื่องผูก, ตัณหา) แปลว่า ออกไปจากเครื่องผูกหรือไม่มีเครื่องผูก หรือแปลว่า สิ้น หรือ หมดก็ได้ ดังที่พระสารีบุตรธรรมเสนาบติได้อธิบายนิพพานกับพระราธะว่า^{๑๑} นิพพานคือความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ^{๑๒} แปลว่า ดับ ก็ได้ หากพิจารณาจากคำกริยาว่า นิพพุต, นิพพนฺติ ดังเช่น นิพพนฺติ อีรา ยถามปทีโป^{๑๓} (นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมดับไปเหมือนประทีปดวงนี้) หรือ อคฺคิ นิพพายติ (ไฟดับ) แปลว่า เย็น ก็ได้ เช่น นิพพุตฺ ภาตฺต (ข้าวเย็น)

บางครั้งนิยมเติมอุปสรรค “ปริ” เป็น ปรินิพพาน เมื่อใช้เป็นคำนามและเป็น ปรินิพพายติ, ปรินิพพุต เมื่อใช้เป็นกริยา ในรูปนี้โดยส่วนมากหมายถึงการตายของพระอรหัตต์

ในคัมภีร์อภิธานวรรณนาโดยพระโมคคัลลานเถระ ได้แสดงรูปวิเคราะห์ว่า วานสงฺขาตยา ตณฺหาหยา นิขนฺตตฺตา นิพพาติ นิพพานํ แปลว่า สภาพที่ดับสนิทเพราะหลุดพ้นจากตัณหาที่เรียกว่า วานะ อีกส่วนมีรูปวิเคราะห์ว่า เอเตน ราคคฺคิอาทิกอติ นิพพานํ แปลว่า ธรรมเครื่องดับไฟคือราคะเป็นต้น^{๑๔} พระบาลี

^๙ ธรรมทานมูลนิธิ, นิพพานสำหรับทุกคน โดย พุทธทาสภิกขุ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

^{๑๐} ส.ช. (ไทย) ๑๗/๑๖๗/๒๕๙.

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๔.

^{๑๒} ราคกฺขโย โทสฺสกฺขโย โมหกฺขโย. ดูรายละเอียดใน ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๑๔/๓๓๕.

^{๑๓} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๗/๘.

^{๑๔} โมคคัลลานเถระ, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พระมหาสมปอง มุทิโต แปลและเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๐.

ว่า นิพพาน เป็นชื่อของนิพพานโดยตรง หมายถึง สภาพที่ไม่มีจิตที่ประกอบด้วยตัณหา ที่ชื่อว่า วาเน อันเป็นเครื่องผูกมัดแท้ที่จริง นิพพานเป็นสภาวะที่ปราศจากตัณหา กล่าวคือเมื่อสิ้นตัณหาย่อมเข้าถึง พระนิพพาน

ส่วนไวพจน์อื่น ๆ ของนิพพานนั้น มีปรากฏอยู่จำนวนมาก เฉพาะในส่วนของอนาสวาทิสุต^{๑๔} ก็ปรากฏไวพจน์ของนิพพานมากกว่า ๓๓ ชื่อ อีกทั้งยังปรากฏในที่อื่น ๆ อีกจำนวนมาก เช่น ปิสาสนียม ทนินมมทน อาลยสมุคฆาฏ ซึ่งที่อื่น ๆ ที่ใช้เป็นหลักก็มีเช่น นิโรธ วิมุตติ เป็นต้น

๒. นิพพานโดยสภาวะธรรม

นิพพานถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา^{๑๕} เป็นสภาวะที่พ้นจากการปรุงแต่งซึ่งปุถุชน ผู้ยังไม่ได้บรรลุผลเป็นอริยบุคคล ย่อมไม่สามารถเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งในเชิงประจักษ์ เนื่องจาก ยังเป็นผู้ที่ยังไม่ได้เข้าถึงนิพพานโดยแท้จริง หากแต่เพียงสามารถอนุมานได้ตามหลักของตรรกะหรือ การเทียบเคียงเท่านั้น อุปมาเหมือนดังคนที่อ่านหนังสือเรื่องการออกเดินทางผจญภัยไปสู่ขั้วโลกเหนือ อันเต็มไปด้วยเรื่องราวการผจญภัย มีรายละเอียดสถานที่ต่าง ๆ รวมทั้งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในขั้วโลกเหนือ ไม่ว่าจะเป็นเสียงลั่นสะเทือนยามที่ภูเขาน้ำแข็งถล่ม พรรณนาถึงความหนาวเหน็บและเย็นเยือกของอากาศ จนถึงช่วงเวลาที่ได้ไปพิชิตขั้วโลกเหนือได้ แม้ว่าผู้อ่านจะสามารถจินตนาการได้ตามอักษรก็ตาม ก็ยังเป็น คิดผ่านจินตนาการโดยใช้ประสบการณ์ของตนเป็นวัตถุดิบในการจินตนาการเท่าที่ตนพอจะมีเท่านั้น การทำความเข้าใจในเรื่องพระนิพพานของพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงซึ่งพระนิพพาน ก็ย่อมไม่สามารถเข้าใจพระนิพพานอย่างแท้จริงได้

ในธาตุสูตรได้กล่าวถึงขณะที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึงสภาวะพระนิพพานไว้ ๒ ประการดังนี้^{๑๖}

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้ ๒ ประการเป็นไฉน คือ สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑ อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สอุปาทิเสสนิพพานธาตุเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบริบูรณ์แล้ว มีสังโยชน์ในภพนี้สิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นย่อมเสวยอารมณ์ทั้งที่พึงใจและไม่พึงใจ ยังเสวยสุขและทุกขอยู่ เพราะความที่อินทรี ๕ เหล่าใดเป็นธรรมชาติไม่บุบสลาย อินทรี ๕ เหล่านั้นของเธอยังตั้งอยู่นั้นเทียว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความสิ้นไปแห่งราคะ ความสิ้นไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่ง โมหะ ของภิกษุนั้นนี้เราเรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อนุปาทิเสสนิพพานธาตุเป็นไฉน ภิกษุ

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๘/๗๒๑/๔๖๐.

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร, (กรุงเทพมหานคร: คิงออฟแอนดเวอร์ไทซิง), หน้า ๗๔.

^{๑๖} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๒๒/๒๕๘.

ในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของ ตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชนในภพสิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ เวทนาทั้งปวงในอัตภาพนี้แหละของภิกษุนั้น เป็นธรรมชาติอันกิเลสทั้งหลายมี ตัณหาเป็นต้นให้ เพลิดเพลินมิได้แล้ว จัก (ดับ) เย็น ดุกริกขุทั้งหลาย นี้เรา เรียกว่า อนุปาติเสสนิพพานธาตุ ดุกริกขุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้แล ฯ

จากข้อความข้างต้นจะพบว่า พระพุทธเจ้าได้แสดงประเภทของนิพพานไว้ ๒ ประการคือ

๑) สอุปาทิเสสนิพพาน คือ สภาวะดับกิเลสของพระอรหันต์ที่ยังมีขันธห้าอยู่ ยังดำรงชีวิตอยู่ แต่กิเลสได้หมดสิ้นไปแล้ว (กิเลสนิพพาน) โดยยังได้รับการกระทบจากผัสสะอันเป็นวิบากขันธเดิม

๒) อนุปาติเสสนิพพาน คือ สภาวะดับกิเลสและหมดซึ่งขันธห้า หรือเรียกอีกชื่อว่าขันธปรินิพพาน เป็นภาวะจากการสิ้นชีวิตไปของอรหันต์

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้กล่าวถึงพระนิพพานในมิติของวิราคะธรรม คือ ธรรมอันเป็นที่สร้างเมามา อันหมายถึงสร้างมาจากกิเลสและตัณหา สร้างมาจากกามคุณ ๕ อีกทั้งได้กล่าวว่าพระนิพพานนั้น เป็นยอดแห่งธรรมทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นในสังขตธรรมและอสังขตธรรม ในปริจเฉทที่ ๘ อันว่าด้วยอนุสสติ-กัมมัญฐานนิตส ได้แสดงไว้ว่าการเจริญอุปमानุสสติกรรมฐาน^{๑๗} ที่สมบูรณ์นั้น จะเกิดขึ้นได้เฉพาะกับ โยคาวจรผู้เป็นอริยบุคคลเท่านั้น ส่วนผู้ที่เป็นปุถุชนนั้นจะสามารถกระทำได้เพียงใส่ใจและกระทำความเลื่อมใสในพระนิพพานจนเกิดความสงบของจิตใจเท่านั้น ดังที่พระพุทธโฆษาจารย์ได้แสดงไว้ดังนี้

เมื่อพระโยคาวจรระลึกถึงความสงบ โดยอำนาจคุณมีภาวะที่ธรรมเป็นที่สร้างมาเป็นต้น อย่างน้อยอยู่ในสมัยนั้นจิตของเธอไม่ถูกราคะกลุ้มรุม.....ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม.....ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุมเลย ในสมัยนั้นจิตของเธอเป็นธรรมชาติดำเนินไปตรง ปราศจากความสงบตรงดิ่ง เมื่อเธอข่มนิวรณ์ได้แล้ว โดยนัยที่กล่าวแล้วในอนุสสติมีพุทธานุสสติเป็นต้นนั้นแหละ องค์ฌานทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นในขณะเดียวกัน แต่เพราะภาวะที่คุ้นแห่งความสงบทั้งหลายเป็นคุณลักษณะ หรือเพราะภาวะที่จิตโน้มไปใน การระลึกถึงคุณมีประการต่าง ๆ ฌานนี้จึงเป็นฌานไม่ถึงขั้นอัปปนา ถึงเพียงอุปจาระเท่านั้น ฌานนี้นั้นถึงการนับว่า อุปमानุสสติ เพราะเกิดขึ้นด้วยอำนาจความระลึกถึงคุณแห่งความสงบ และ แม้อุปमानุสสตินี้ย่อมสำเร็จแก่พระอริยสาวกเท่านั้น เช่นดังอนุสสติ ๖ เมื่อเป็นเช่นนั้น แม้ใน ปุถุชนผู้หนักในความสงบก็พึงใส่ใจถึงเพราะแม้ด้วยอำนาจการฟัง จิตก็เลื่อมใสในความสงบได้^{๑๘}

^{๑๗} อุปमानุสสติกรรมฐาน คือ การระลึกพระนิพพานเป็นอารมณ์. อภ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๔๗/๓๗.

^{๑๘} สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), คัมภีร์วิสุทธิมรรค (แปล) รจนาโดยพระพุทธโฆสเถระ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: ธนาเพลส, ๒๕๕๕), หน้า ๔๗๙.

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ยังได้กล่าวถึงวิปัสสนาญาณ ๑๖ หรือโสฬสญาณ และได้แสดงให้เห็นว่าการถึงซึ่งพระนิพพาน (มีพระนิพพานเป็นอารมณ์เครื่องรู้ของจิต) จะเกิดขึ้นเฉพาะกับโยคาวจรบุคคลที่อยู่ในขั้นของ “มรรคญาณ” ซึ่งส่งทอดมาจาก “โคตรภูจิต”^{๑๙} อันเกิดหลังจากโคตรภูญาณ ในขณะที่นั้นจิตจะสัมผัสพระนิพพานเป็นอารมณ์ของจิต ซึ่งเป็นขณะเดียวที่เป็นภาวะพ้นจากโคตรภูชนเข้าสู่การเป็นอริยบุคคล

จากข้อความในคัมภีร์วิสุทธิมรรคข้างต้นรวมทั้งการอธิบายถึงพระนิพพานตามลำดับการเกิดวิปัสสนาญาณนั้น สามารถสรุปได้ว่าการถึงซึ่งพระนิพพานตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ผู้ที่จะเข้าถึงหรือแม้แต่ตรัสรู้ก็เป็นอารมณ์อย่างสมบูรณ์ได้นั้นต้องเป็นพระอริยบุคคลเท่านั้น สภาวะนิพพานที่แท้จริงจึงไม่สามารถเกิดกับผู้ที่ยังเป็นปุถุชนได้เลย

นิพพานชั่วคราวตามนัยพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุเป็นผู้กล่าวคำว่า “นิพพานชั่วคราว” หรือ “นิพพานชิมลอง” ซึ่งอาจทำให้เกิดความสับสนในหมู่ผู้ศึกษาธรรมบางกลุ่มบางพวกว่าเป็นคำสอนตามหลักศาสนาพุทธหรือไม่^{๒๐} รวมทั้งทำให้เกิดความสงสัยว่าเป็นสิ่งเดียวกับพระนิพพานที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ในคำสอนหรือไม่ ซึ่งผู้เขียนจะได้ศึกษาข้อมูลเพื่อเทียบเคียงและหาคำตอบสืบต่อไป

พุทธทาสได้แสดงคำวนิพพานว่า คือความดับสนิทแห่งความร้อนผาสุก ความเสียดแทงยอกตำ และความผูกพันร้อยรัด กิริยาที่จิตลู่ถึงความสิ้นกิเลส^{๒๑} ความดับเย็นสนิทของสิ่งที่ร้อนคือกิเลส ได้แก่ ราคะ โทสะ โมหะ^{๒๒} ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าคำวนิพพานในความหมายนี้ของพุทธทาสภิกขุนั้น ไม่แตกต่างจากความหมายของนิพพานตามหลักคำสอนชั้นต้นที่มีในพระไตรปิฎก

ในส่วนคุณลักษณะของนิพพานชั่วคราวนั้น พุทธทาสภิกขุได้แสดงความเห็นไว้ดังนี้ว่า

ความร้อนในจิตใจ ที่มันเกิดมาจากกิเลส เช่น โลภะ โทสะ โมหะ เป็นความร้อนแห่งไฟคือกิเลส, ถ้าเมื่อใดความร้อนจากไฟคือกิเลสมันไม่มี เมื่อนั้นก็มีภาวะแห่งนิพพาน. นี่เป็นหลักที่สำคัญที่สุดที่จะต้องกระทำไว้ในใจว่า เมื่อใด ไม่มีไฟ คือ ราคะ โทสะ โมหะ ไม่มี, ก็มีความเย็นอย่างนิพพาน, ถ้ามันไม่มีชั่วคราว มันก็เป็นความเย็นชั่วคราว. ถ้ามันมีนิดหนึ่ง มันก็เป็นความเย็นนิดหนึ่ง และ

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน วิสุทธิ. (ไทย) ๘๐๗/๑๑๓๓.

^{๒๐} PANTIP, “นิพพานชั่วคราว คือคำสอนที่พราหมณ์ปลอมปนเข้ามาในศาสนาพุทธหรือไม่”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://pantip.com/topic/34116809> [๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๗].

^{๒๑} พุทธทาสภิกขุ, นิพพาน (ความนำอัครธรรมบางประการของพระนิพพาน), (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๕), หน้า ๓.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

มันคงเป็นความเย็นนั่นเอง; ถ้ามันเป็นความเย็นแล้ว ก็มีความหมายแห่งนิพพาน เป็นเรื่องความเย็นในทางจิตใจ ขอให้สนใจดูให้ดีว่า เรามีความร้อนเมื่อไร มีความร้อนใจเมื่อไร มันก็หมายความว่ามีความร้อนที่เกิดมาจากกิเลสเมื่อนั้น; เมื่อใดความร้อนชนิดนั้นไม่มี มันก็มีสิ่งที่เรียกว่า นิพพาน ไม่มากก็น้อยอยู่ในจิตใจ

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นว่านิพพานตามนัยยะนี้ เป็นการกล่าวถึงสภาวะของจิตที่ดับเย็นจากกิเลสชั่วคราว เมื่อใดที่จิตไม่ปรากฏกิเลสอยู่ชั่วคราว พุทธทาสภิกขุก็กล่าวว่าเป็นนิพพานชั่วคราว ซึ่งทำให้เข้าใจได้ว่า นิพพานชั่วคราว ตามนัยของพุทธทาสภิกขุนั้น เป็นสภาวะนิพพานที่ไม่จำเป็นต้องเกิดได้เฉพาะพระอรหันต์บุคคลตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา แต่เป็นสภาวะนิพพานที่สามารถเกิดได้กับปุถุชนผู้ซึ่งยังไม่หมดกิเลส ยังไม่ได้ละสังขโยชน์ใด ๆ ซึ่งแตกต่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย

วิเคราะห์การตีความนิพพานตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาและนิพพานตามนัยพุทธทาสภิกขุ

๑. วิเคราะห์โดยหลักอรรถปริวรรตศาสตร์

ฮันส์-จอร์จ กาดาเมอร์ (Hans-Georg Gadamer) หนึ่งในนักปรัชญาผู้เสนอแนวคิดอรรถปริวรรตศาสตร์ได้กล่าวถึง วัตถุประสงค์แห่งความเข้าใจว่าต้องอาศัยองค์ประกอบใหญ่สองส่วนคือ^{๒๓} “สิ่งในตัวเอง” กล่าวคือตัวสภาวะแท้ของสิ่งนั้น หรือในทางพุทธเรียกว่าสภาวะปรมาตม์ และ “โครงสร้างที่มีมาก่อน” (Forestructure) คือความเข้าใจเดิมที่มีมาก่อนโดยผ่านประสบการณ์ จาริต รวมทั้งอคติทั้งหมดนี้สามารถเรียกรวมได้ว่าเป็น ขอบฟ้า (Horizon) คือความเข้าใจเดิมที่เป็นความยึดโยงที่เรามีต่อสิ่งต่าง ๆ ในโลก การที่บุคคลจะเข้าใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ใกล้ชิดที่สุดจึงต้องอาศัยการประสานขอบฟ้า (Fusion of horizons)^{๒๔} คือขอบฟ้าของตัวบทตั้งนั้น จะเข้ามาประสานกับขอบฟ้าของผู้ศึกษาหรือผู้ตีความอย่างเปิดความ ทำให้ผู้ตีความนั้นสามารถทำลายอคติ ความเชื่อและเข้าใจเดิมของตนนั้นได้ซึ่งจะมีกระบวนการวิธีที่แตกต่างกัน

ตามหลักอรรถปริวรรตศาสตร์ (Hermeneutics) ได้แบ่งวิธีการตีความคำสอนในทางศาสนาเอาไว้หลายประการ หากแต่วิธีที่นิยมใช้กันอยู่ ๕ ประการ^{๒๕} คือ

๑) การตีความโดยพยัญชนะ (Literary Interpretation) คือ การตีความตามความหมายของคัมภีร์โดยตรง โดยคัมภีร์กล่าวว่อย่างไร ผู้ตีความก็เข้าใจตามพยัญชนะตามนั้น เช่น คำกล่าวว่ “ภิกษุ ๕๐๐ รูป” ก็เข้าใจว่ามีพระภิกษุจำนวน ๕๐๐ รูปตามนั้นจริง ๆ

^{๒๓} Bernstein, R. J., *Beyond Objectivism and Relativism*, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1983), pp. 137-139.

^{๒๔} Ibid. pp. 143-144.

^{๒๕} กิริติ บุญเจือ, *ศาสนศาสตร์เบื้องต้น*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

๒) **ตีความโดยสัญลักษณ์ (Symbolical interpretation)** คือ การถือว่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่กล่าวไว้เป็นเพียงสัญลักษณ์ที่ต้องการสอนเท่านั้น ใครสามารถเข้าใจสัญลักษณ์ก็เข้าใจได้ลึกซึ้ง ใครตีความสัญลักษณ์ไม่แตกก็เข้าใจโดยพยัญชนะหรือโดยอรรถตามอรรถาธิบาย ใครเข้าใจแค่นี้ก็ปฏิบัติไปตามที่ตนเข้าใจ เช่น พระสัทมบดีพรหมที่มาอาราธนาพระพุทธเจ้า ก็คือพรหมวิหารธรรมที่มีอยู่ในพระทัยของพระองค์เอง ลักษณะการตีความเช่นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการตีความเชิงธรรมาธิฐาน

๓) **ตีความโดยอรรถ (Idiomatic interpretation)** คือเข้าใจตามสำนวนภาษา เช่น “พระเจ้าสร้างโลก ๖ วัน” ก็เข้าใจว่า ๖ วาระ วาระหนึ่ง ๆ นานเท่าไรก็ได้ อาจจะเป็นล้าน ๆ ปีก็ได้ ไม่จำเป็นต้องหมายถึงวันละ ๒๔ ชั่วโมงอย่างที่เข้าใจกันโดยทั่วไป “พระอินทร์มีบริวาร ๘๔,๐๐๐ คน” ก็ได้ “ตลอดกาลนิรันดร์” อาจจะหมายความว่านานมากเหลือเกินเท่านั้นก็ได้

๔) **ตีความตามเหตุผล (Rational interpretation)** คือการนำเหตุผลตามความเข้าใจของตนไปจับ ซึ่งอาจตั้งด้วยคำถามหรือข้อสงสัยในการตีความนั้น

๕) **ตีความตามประเภทวรรณกรรม (Literary-form interpretation)** วิธีนี้ไม่กำหนดตายตัว ต้องดูเป็นเรื่องๆ และเป็นตอนๆ ไป คือแล้วแต่ว่าตอนใด ผู้นิพนธ์ใช้ประเภทวรรณกรรมใด ก็ให้ตีความตามประเภทของวรรณกรรมประเภทนั้น โดยพยายามเข้าถึงเจตนา สิ่งแวดล้อม สภาพจิตใจและข้อมูลที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เท่าที่ทราบได้ หรือสันนิษฐานได้ วิธีนี้ยากและต้องค้นคว้าไปเรื่อย ๆ แต่ก็เหมาะสำหรับเข้าใจอย่างนักวิชาการที่มีวิจยารณญาณในการวิเคราะห์และประเมินค่าเป็นขั้นเป็นตอน

แนวคิดเรื่อง “นิพพานชั่วคราว” ของพุทธทาสภิกขุ สามารถวิเคราะห์ได้โดยการนำหลักอรรถปริวรรตศาสตร์แบบตีความโดยอรรถ (Idiomatic Interpretation) มาประยุกต์ใช้เพื่อทำความเข้าใจความหมายและนัยยะที่พุทธทาสต้องการสื่อสารได้ หลักตีความโดยอรรถ (Idiomatic Interpretation) คือการมองความหมายของคำหรือแนวคิดในบริบทของการใช้งานจริง โดยคำนึงถึงความตั้งใจของผู้ใช้ภาษาที่ต้องการสื่อสารนัยสำคัญในทางปฏิบัติ มากกว่าการยึดติดอยู่กับความหมายตรงหรือดั้งเดิมของคำ เมื่อเทียบเคียง “นิพพานชั่วคราว” กับนิยามพระนิพพานแบบดั้งเดิมในพระพุทธศาสนา จะพบความแตกต่างในลักษณะต่อไปนี้

ก) **การขยายความหมายเชิงปฏิบัติ** พุทธทาสใช้คำว่านิพพานในบริบทที่กว้างขึ้น โดยไม่ได้จำกัดนิพพานให้อยู่เพียงในสถานะ “ความดับเย็น” ที่เกิดจากมรรคญาณของพระอริยบุคคลเท่านั้น แต่ยังหมายถึงความสงบใจและความปล่อยวางชั่วขณะ ซึ่งทุกคนสามารถเข้าถึงได้ในชีวิตประจำวัน โดยไม่จำเป็นต้องบรรลุถึงระดับอริยบุคคล การตีความเช่นนี้สะท้อนถึงการมุ่งเน้นประโยชน์ที่เป็นจริงต่อการดำเนินชีวิต

ข) **การสร้างสะพานเชื่อมความหมายระหว่างปัจเจกบุคคลและอุดมคติ** การใช้นิพพานในความหมายชั่วคราว เปิดโอกาสให้คนทั่วไปที่ยังไม่ถึงระดับการปฏิบัติธรรมขั้นสูง สามารถสัมผัสหรือ

รับรู้สภาวะสงบเย็นจากการปล่อยวางชั่วคราว โดยไม่ได้มองว่าเป็นเป้าหมายสุดท้าย แต่เป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่นิพพานในความหมายลึกซึ้งของพระพุทธศาสนา

ค) การสะท้อนหลักทางพระพุทธศาสนาในบริบททางโลก นิพพานชั่วคราวเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการปรับใช้หลักธรรมเพื่อเป็นคำอธิบายเชิงโลกุตตระ แต่ยังคงทำหน้าที่เป็นแนวทางให้ผู้ปฏิบัติพัฒนาตนไปสู่เป้าหมายที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นการตีความโดยคำนึงถึงประโยชน์ในมิติแห่งการเจริญสติในชีวิตประจำวัน

ง) การลดช่องว่างระหว่างโลกุตตรธรรมและโลกียธรรม แนวคิดของพุทธทาสช่วยลดความรู้สึกห่างไกลระหว่าง “นิพพาน” ที่ดูเหมือนเข้าถึงยากสำหรับคนทั่วไป กับความจริงในชีวิตที่สามารถสัมผัสสภาวะปลอดกิเลสชั่วคราวได้ สิ่งนี้ช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ที่ต้องการเริ่มต้นปฏิบัติธรรมอย่างง่ายและเข้าถึงได้

๒. คำอธิบายนิพพานชั่วคราวตามนัยพุทธทาสภิกขุและนิพพานตามพระไตรปิฎก

แม้ว่านิพพานชั่วคราวตามนัยพุทธทาสภิกขุนั้น ไม่ได้มีความหมายที่ตรงกับนิพพานอันหมายถึงสภาวะหมดกิเลสของพระอริยบุคคลตามหลักพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่ผู้เขียนพบว่าสามารถเข้ากับไวพจน์ของนิพพานคือนิโรธ ซึ่งปรากฏในคัมภีร์ปฏิสัมมทวารวดีที่ได้อรรถาธิบายโดยพระสารีบุตรโดยได้แสดงนิโรธ (ความดับกิเลส) เอาไว้ ๕ ส่วนได้แก่^{๒๖}

๑) วิกขัมภณนิโรธ คือ การดับด้วยข่มไว้เป็นการดับกิเลสของท่านผู้บำเพ็ญฌานถึงปฐมฌาน ย่อมข่มนิรณไวได้ตลอดเวลาที่อยู่ในฌานนั้น

๒) ตทังคนิโรธ คือ การดับด้วยองค์นั้น ๆ กล่าวคือการดับกิเลสด้วยธรรมที่เป็นคู่ปรับหรือธรรมที่ตรงข้าม เช่น ดับสักกายทิฐิด้วยความรู้ที่กำหนดแยกนามรูปได้ เป็นการดับชั่วคราวในกรณีนั้น ๆ

๓) สมุจเฉทนิโรธ คือ การดับด้วยตัดขาด เป็นการดับกิเลสเสร็จสิ้นเด็ดขาดด้วยโลกุตตรมรรค ในขณะที่เกิดมรรคนั้น

๔) ปฏิปัสสัทธินิโรธ คือ การดับด้วยสงบระงับ โดยอาศัยโลกุตตรมรรคดับกิเลสเด็ดขาดไปแล้ว เป็นภาวะที่ได้บรรลุโลกุตตรผล

๕) นิสสรณนิโรธ คือ การดับด้วยสลัดออกได้หรือดับด้วยปลดปล่อยไป เป็นการดับกิเลสเสร็จสิ้นแล้ว ดำรงอยู่ในภาวะที่กิเลสดับแล้วนั้นยังยืนตลอดไป ในคัมภีร์ได้กล่าวว่าภาวะนิสสรณนิโรธ ได้แก่ อมตธาตุ คือ นิพพาน^{๒๗} นั่นเอง

หากวิเคราะห์ถึงนิโรธ หรือความดับไปแห่งกิเลสที่แจกแจงออกเป็น ๕ ส่วนโดยพระสารีบุตรนั้น จะสามารถแยกประเภทของนิโรธออกได้เป็น ๒ หมวดคือ ข้อ ๑-๒ เป็นนิโรธฝ่ายโลกียะ โดยวิขัมภณนิโรธ

^{๒๖} ดูรายละเอียดใน ข.ป. (ไทย) ๓๑/๖๕/๒๒.**

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน ข.ป. (ไทย) ๓๑/๖๖/๒๓.**

นั้นเป็นความดับจากกิเลสชั่วคราวอันเกิดจาก สมถภาวนา และในส่วนของ ตถังคนิโรธนั้น เป็นส่วนที่ดับกิเลสชั่วคราวด้วยผลแห่งวิปัสสนาในระดับโลกียะ ส่วนในข้อ ๓-๕ นั้น เป็นสภาวะความดับที่เกิดกับพระอริยบุคคล หากแต่ตามคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคได้กล่าวไว้โดยเฉพาะว่าแบบที่ ๕ คือนิสสรณนิโรธนั้นที่จะชื่อว่าเป็นนิพพาน

ในส่วนของนิพพานชั่วคราวของพุทธทาสภิกขุ นั้น สามารถสเคราะห์ได้ในนิโรธฝ่ายโลกียะในส่วนของข้อ ๑-๒ คือ วิกขัมภนนิโรธและตถังคนิโรธ คือ ภาวะดับเย็นชั่วคราวของกิเลสนั่นเอง

บทสรุป

จากการศึกษาพบว่า “นิพพานชั่วคราว” ตามนัยของพุทธทาสภิกขุ นั้น ไม่มีปรากฏในพระไตรปิฎกตามที่พระพุทธองค์ได้แสดงไว้เช่นตัวอย่างในธาตุสูตรอันกล่าวถึงนิพพาน ๒ ประเภท แม้ไม่ใช่นิพพานในพระพุทธศาสนาที่หมายถึงความหลุดพ้นอันเกิดกับพระอริยบุคคลในขณะได้บรรลุมรรคผลซึ่งเป็นสภาวะธรรมในระดับโลกุตระธรรมก็ตาม หากแต่พบรูปแบบนัยยะแห่งการตีความในลักษณะวิธี “ตีความโดยอรรถ (Idiomatic interpretation)” โดยพุทธทาสภิกขุได้ใช้คำว่านิพพานชั่วคราวเพื่ออุปมาเทียบเคียงด้วยเจตนาที่จะใช้เรียกสภาวะหลุดพ้นจากกิเลสแบบชั่วคราวในระดับโลกียธรรม เพื่อมุ่งหมายให้พุทธศาสนิกชนผู้ที่ได้ฟังเกิดความรู้สึกใกล้ชิดกับคำว่าพระนิพพาน อีกทั้งทำให้เกิดความรู้สึกว่าพระนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เปี่ยมอุดมคติหรือเป็นสิ่งที่ไกลเกินเอื้อมนั่นเอง

บรรณานุกรม

กิริติ บุญเรือง. ศาสนศาสตร์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๑.

ธรรมทานมูลนิธิ. นิพพานสำหรับทุกคน โดย พุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร. กรุงเทพมหานคร: คิงออฟแอนด์เวอร์ไทซิง. พุทธทาสภิกขุ. นิพพาน (ความนำอัครจริยบางประการของพระนิพพาน). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

โมคคัลลานเถระ. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. พระมหาสมปอง มุทิโต แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๕๐.

สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค (แปล) รจนาโดยพระพุทโธสเถระ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพลส, ๒๕๕๕.

A. Sharma. **Classical Hindu Thought: An Introduction**. Oxford University Press, 2000.

Bernstein, R. J. **Beyond Objectivism and Relativism**. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1983.

PANTIP. “นิพพานชั่วคราว คือคำสอนที่พราหมณ์ปลอมปนเข้ามาในศาสนาพุทธหรือไม่”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://pantip.com/topic/34116809> [๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๗].

ค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษา
ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยเทคนิคระยอง
Values of Vocational Students at High Vocational
Certificate Level Rayong Technical College

อมร นัทธีประเสริฐ*

Amorn nutteeprasoet

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (นวัตกรรมการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ) มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
Master of Education (Innovative Education Administration and Leadership) Saint John's University

ชญาณันท์ นภัทร์ธัชชาญไชย**

Chayanun Napatthirachanchai

วัสสิกา รุมาคม***

Vassiga Rumakhom

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น, ประเทศไทย

Saint John's University, Thailand

E-mail: amornblm@gmail.com

Received: January 14, 2024

Revised: January 24, 2025

Accepted: January 25, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) เพื่อศึกษาระดับค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง (๒) เพื่อเปรียบเทียบค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงจำแนกตาม เพศ ระดับชั้นปี อายุ ประเภทวิชา ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ระดับชั้นปี ๑ และ ระดับชั้นปี ๒ จำนวน ๕ ประเภทวิชา วิทยาลัยเทคนิคระยอง ปีการศึกษา ๒๕๖๖ โดยมีประชากรทั้งสิ้น ๒,๕๗๖ คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยเทคนิคระยอง ระดับชั้นปี ๑ ระดับชั้นปี ๒ และ ประเภทวิชา ๕ ประเภทวิชา ปีการศึกษา ๒๕๖๖ จำนวน ๓๓๕ คน

* นายอมร นัทธีประเสริฐ Mr.Amorn nutteeprasoet นักศึกษาปริญญาโท ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (นวัตกรรมการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ) มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น Student Master of Education (Innovative Education Administration and Leadership) Saint John's University

** ดร.ชญาณันท์ นภัทร์ธัชชาญไชย Dr.Chayanun Napatthirachanchai อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

*** ผศ.ดร.วัสสิกา รุมาคม Asst.Prof.Dr.Vassiga Rumakhom อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม Co-Advisor

ผลการวิจัยพบว่า ค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยเทคนิคระยอง จำแนกตามเพศ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีจำนวน ๑๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๑๕ และเป็นเพศชาย จำนวน ๑๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๘๕ จำแนกตามระดับชั้น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ระดับชั้นปี ๑ จำนวน ๑๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๑๕ และระดับชั้นปี ๒ จำนวน ๑๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๑๕ จำแนกตามอายุ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อายุ ๑๙ ปี จำนวน ๑๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๐๖ รองลงมา คือ อายุ ๒๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๒๔ อายุ ๑๘ ปี จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๐๓ และอายุ ๒๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๖๗ และจำแนกตามประเภทวิชา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อุตสาหกรรม จำนวน ๑๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๓๓ รองลงมา คือ พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ จำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๓๓ รองลงมา คือ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร จำนวน ๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๐๗ รองลงมา คือ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จำนวน ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๘๘ และคหกรรม จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๓๙ พบว่าระดับค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง และเปรียบเทียบค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงจำแนกตาม เพศ ระดับชั้นปี อายุ ประเภทวิชา ภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

คำสำคัญ: ค่านิยม; นักศึกษาอาชีวศึกษา; ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

Values; Vocational students; Higher Vocational Certificate

Abstract

The purposes of this research are (1) to study the values of vocational students at the higher vocational certificate level at Rayong Technical College (2) to compare the values of vocational students at the higher vocational certificate level classified by gender, grade level, age, subject type, the population used in this research are Vocational Education students at the Higher Vocational Certificate level, 1st year and 2nd year levels, 5 subjects, Rayong Technical College, academic year 2023, with a total population of 2,576 people. The sample used in the research is Vocational Education students at the Diploma level. high profession Rayong Technical College, 1st year level, 2nd year level, and subject type, 5 subject types, academic year 2023, number of 335 people.

Research results found that values of vocational students at the higher vocational certificate level Rayong Technical College is classified by gender. Most are female, numbering 168 people, accounting for 50.15 percent, and males, numbering 167 people, accounting for 49.85 percent, classified by grade level. The highest average was 168 people in 1st year student, accounting for 50.15 percent, and in 2nd year student, 167 people, accounting for 50.15 percent. Classified by age, the highest average was 19 years old, 161 people, accounting for 48.06 percent, followed by namely 20 years old, accounting for 32.24 percent, 47 people aged 18 years, accounting for 14.03 percent, and 19 people aged 21 years and over, accounting for 5.67 percent, and classified by subject type. The highest average was Industry, 182 people, accounting for 54.33 percent, followed by Commerce/Business Administration, 115 people, accounting for 34.33 percent, followed by Information and Communication Technology, 17 people, accounting for 5.07 percent, followed by tourism industry, 13 people, accounting for 3.88 percent, and home economics, 8 people, accounting for 2.39 percent. It was found that the value level of vocational students at the higher vocational certificate level of Rayong Technical College and compare the values of vocational education students at the higher vocational certificate level classified by gender, grade level, age, subject type, overall and each aspect are different without statistical significance at the .05 level.

Keywords: Values; Values of Vocational Students; Individual Values; Group Values; Community Values

บทนำ

ค่านิยม (Values) มีความสำคัญและความจำเป็นที่สังคมโลกจะต้องมีค่านิยมที่ดีเพื่อสังคมจะต้องเดินหน้าอย่างมีพลังและคุณธรรม ค่านิยมจึงมีความสำคัญส่งผลกระทบต่อความเจริญความเสื่อมของสังคมและความมั่นคงของชาติ สังคมที่มีค่านิยมที่เหมาะสมถูกต้อง เช่น ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความเสียสละ ความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี สังคมจะเจริญก้าวหน้า จึงมีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องปลูกฝังค่านิยมที่เหมาะสมให้นักศึกษาเพื่อที่จะช่วยให้เกิดความเจริญเกิดการเปลี่ยนแปลง

ของสังคมในทางที่ดีขึ้น เนื่องจากค่านิยมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ การเปลี่ยนแปลงของค่านิยมจึงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของบุคคลในสังคม^๑

วิทยาลัยเทคนิคระยอง จัดการศึกษาตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒^๒ มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ และมีความต้องการยกระดับตาม กรอบคุณวุฒิอาชีวศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๒^๓

ดังนั้น การวิจัยเรื่องค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาหรือหาวิธีการเพื่อยกระดับค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาได้ โดยอาจพิจารณาแนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ข้างต้น ซึ่งจะช่วยให้ศึกษามีค่านิยมเชิงบวกมากขึ้น และสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและสร้างสรรค์ผู้วิจัยคิดจะทำการวิจัยเพื่อแก้ปัญหา หรือคิดค้นเทคนิควิธีการใหม่ หรือนวัตกรรมที่จะทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพดีขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๑. เพื่อศึกษาระดับค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง
๒. เพื่อเปรียบเทียบค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงจำแนกตามเพศ ระดับชั้นปี อายุ ประเภทวิชา

^๑ มณีโชค สักหาญ, “การศึกษาค่านิยมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น”, วารสารศิลปศาสตร์, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ (๒๕๔๘) : ๑-๑๒.

สมพงษ์ บุญญา และ มานพ แจ่มกระจ่าง, “ผลของการใช้กิจกรรมการกระจายค่านิยมต่อการมีวินัยในตนเองของนักศึกษาวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีโครงการเกษตรเพื่อชีวิต”, วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (๒๕๕๔) : ๘๓-๙๒.

อมร ชัยรัตน์กรกิจ, “การศึกษาค่านิยมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย”, วารสารศึกษาศาสตร์, ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๒ (๒๕๔๘) : ๘๑-๙๑.

^๒ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, ราชกิจจานุเบกษา, (๑๔ สิงหาคม ๒๕๔๒).

^๓ กรอบคุณวุฒิอาชีวศึกษาแห่งชาติ, ราชกิจจานุเบกษา, (๖ มีนาคม ๒๕๖๒).

สมมติฐานการวิจัย

๑. นักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ที่เพศต่างกันมีค่านิยมของนักศึกษาต่างกัน
๒. นักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ที่เรียนในระดับชั้นปีต่างกัน มีค่านิยมของนักศึกษาต่างกัน
๓. นักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงที่เรียนในอายุต่างกัน มีค่านิยมของนักศึกษาต่างกัน
๔. นักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงที่เรียนในประเภทวิชาต่างกัน มีค่านิยมของนักศึกษาต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น คือ เพศ ระดับชั้นปี อายุ ประเภทวิชา

ตัวแปรตาม คือ ค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษา ดังนี้

๑.๑ ค่านิยมส่วนบุคคล (Individual Values)

(๑) จิตสำนึกของตนเอง (Consciousness of Self)

(๒) ความสอดคล้อง (Congruence)

(๓) ความมุ่งมั่น (Commitment)

๑.๒ ค่านิยมของกลุ่ม (Group Values)

(๑) การทำงานร่วมกัน (Collaboration)

(๒) วัตถุประสงค์ทั่วไป (Common Purpose)

(๓) การโต้เถียงกับความสุขภาพ (Controversy with Civility)

๑.๓ ค่านิยมของชุมชนและสังคม (Community Values)

(๑) การเป็นพลเมือง (Citizenship)

(๒) การเปลี่ยนแปลง (Change)

การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง ค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงที่วิทยาลัยเทคนิคระยอง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม ผลการประเมินคุณภาพเครื่องมือ (IOC) พบว่ามีค่า IOC เท่ากับ ๐.๖๐-๑.๐๐ และค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาได้ค่า ๐.๙๘ เก็บรวบรวมข้อมูลได้ ๓๓๕ ฉบับ

คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยในกรณีที่ตัวแปรต้นมี ๒ กลุ่มใช้สถิติ Independent t-test กรณีที่ตัวแปรต้นมีมากกว่า ๒ กลุ่มขึ้นไปใช้สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยให้ทำการเปรียบเทียบรายคู่เมื่อพบความแตกต่าง

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงที่วิทยาลัยเทคนิคระยอง สามารถสรุปผลได้ดังนี้

๑. ผลการวิเคราะห์สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ๓๓๕ คน จำแนกตามเพศ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีจำนวน ๑๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๑๕ และเป็นเพศชาย จำนวน ๑๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๘๕ จำแนกตามระดับชั้น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ระดับชั้นปี ๑ จำนวน ๑๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๑๕ และระดับชั้นปี ๒ จำนวน ๑๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๑๕ จำแนกตามอายุ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อายุ ๑๙ ปี จำนวน ๑๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๐๖ รองลงมา คือ อายุ ๒๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๒๔ อายุ ๑๘ ปี จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๐๓ และอายุ ๒๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๖๗ และจำแนกตามประเภทวิชา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อุตสาหกรรม จำนวน ๑๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๓๓ รองลงมา คือ พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ จำนวน ๑๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๓๓ รองลงมา คือ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร จำนวน ๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๐๗ รองลงมา คือ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จำนวน ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๘๘ และคหกรรม จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๓๙

๒. ผลการวิเคราะห์ระดับค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยเทคนิคระยอง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ค่านิยมของกลุ่ม (Group Values) รองลงมา ค่านิยมของชุมชนและสังคม (Community Values) และค่านิยมส่วนบุคคล (Individual Values) ซึ่งค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษา ดังนี้

๒.๑ ค่านิยมของกลุ่ม (Group Values) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การทำงานร่วมกัน (Collaboration) รองลงมา คือ วัตถุประสงค์ทั่วไป (Common Purpose) และการโต้เถียงด้วยความสุภาพ (Controversy with Civility) ดังนี้

๒.๑.๑ การทำงานร่วมกัน (Collaboration) ระยอง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มีความพยายามทำงานร่วมกับผู้อื่น รองลงมา การทำงานร่วมกัน มีการแบ่งปันความรับผิดชอบ อำนาจ และความรับผิดชอบในกลุ่ม, ใช้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ที่

หลากหลาย และการเชื่อมโยงระหว่างกันและคนอื่น, การทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาค่านิยมของกลุ่ม ในความเป็นผู้นำ, ส่งเสริมความหลากหลายเพื่อสร้างแนวทางแก้ไขและการดำเนินการที่สร้างสรรค์, เพิ่มประสิทธิภาพของกลุ่มโดยการใช้ประโยชน์จากมุมมองและความสามารถที่หลากหลาย, และมีความคิดหลากหลายเพื่อสร้างแนวทางแก้ไขและการดำเนินการที่สร้างสรรค์

๒.๑.๒ วัตถุประสงค์ทั่วไป (Common Purpose) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีการทำงานให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา รองลงมา เอื้อต่อความสามารถของกลุ่มเพื่อให้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน, การทำงานโดยมีจุดมุ่งหมายและค่านิยมร่วมกัน, สร้างการมีส่วนร่วมในวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายของกลุ่ม, มีวัตถุประสงค์ทั่วไปเป็นแนวทางการพัฒนาค่านิยมของกลุ่มในความเป็นผู้นำ และมีจุดมุ่งหมายและค่านิยมของกลุ่มร่วมกัน

๒.๑.๓ การโต้เถียงด้วยความสุภาพ (Controversy with Civility) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด เต็มใจที่จะรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน รองลงมา คือ แสดงความคิดเห็นด้วยเคารพผู้อื่น, การใช้ความยับยั้งชั่งใจในการวิพากษ์วิจารณ์ความคิดเห็นและการกระทำของผู้อื่น, ตระหนักถึงความจริงพื้นฐานของความแตกต่างในมุมมองต่าง ๆ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้, ตระหนักถึงความจริงพื้นฐานความแตกต่างต้องเปิดเผยอย่างเปิดเผยแต่ด้วยความสุภาพ, ตระหนักถึงการโต้เถียงกับความสุภาพเพื่อพัฒนาค่านิยมของกลุ่มในความเป็นผู้นำ, การบูรณาการของมุมมองที่หลากหลาย และมีการเปิดกว้างต่อวาทกรรมเชิงวิพากษ์และบุคคลที่นำไปสู่การแก้ปัญหาที่สร้างสรรค์

๒.๒ ค่านิยมของชุมชนและสังคม (Community Values) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การเป็นพลเมือง (Citizenship) และการเปลี่ยนแปลง (Change) ดังนี้

๒.๒.๑ ด้านการเป็นพลเมือง (Citizenship) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มีความรับผิดชอบต่อนตนเองในที่ทำงานเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในเชิงบวก รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมในชุมชนมีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน, ตระหนักว่าบุคคลและกลุ่มมีความรับผิดชอบต่อสวัสดิภาพของผู้อื่น, ตระหนักว่าสมาชิกของชุมชนไม่เป็นอิสระแต่พึ่งพาซึ่งกันและกัน, มีความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมโดยผ่านกิจกรรมพัฒนาค่านิยมของชุมชนและสังคมในความเป็นผู้นำ และมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการรับใช้ชุมชนที่ใหญ่กว่าและความจำเป็นในการดูแลผู้อื่น

๒.๒.๒ การเปลี่ยนแปลง (Change) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด เชื่อในความสำคัญของการสร้างสังคมและโลกที่ดีขึ้นสำหรับตนเองและผู้อื่น รองลงมา มีหลัก การเปลี่ยนแปลง คือ เป้าหมายสูงสุดของการสร้างสรรค์ของการเป็น, เชื่อว่าบุคคล

กลุ่ม และชุมชน/สังคมมีความสามารถในการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง และมีวิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยม และบริการขององค์กร เพื่อเป้าหมายในการพัฒนาแก่บุคคลและองค์กร

๒.๓ ค่านิยมส่วนบุคคล (Individual Values) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า องค์กรประกอบย่อยที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ความมุ่งมั่น (Commitment) รองลงมา ความสอดคล้อง (Congruence) และจิตสำนึกของตนเอง (Consciousness of Self) ดังนี้

๒.๓.๑ ความมุ่งมั่น (Commitment) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด สร้างจิตสำนึกในตนเองในการเป็นช่วยเหลือผู้อื่น, มีการพัฒนาตนเองให้ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์จนสำเร็จในระยะเวลาที่กำหนด, สร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนความต้องการของตนเองและผู้อื่น, สร้างแรงบันดาลใจในการขับเคลื่อนความพยายามร่วมกัน, มีส่วนร่วมบริการกลุ่มด้วยความมุ่งมั่นที่เกิดจากภายในจิตใจของตนเอง, และมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาค่านิยมส่วนบุคคลของตนเองในความเป็นผู้นำ

๒.๓.๒ ความสอดคล้อง (Congruence) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ประพฤติตนด้วยข้อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น, รองลงมา ประพฤติตนสอดคล้องกับความเชื่อมั่นในตนเอง, ปฏิบัติตนสอดคล้องกับค่านิยมส่วนบุคคลในการพัฒนา, เข้าใจถึงความสอดคล้องค่านิยมจุดเด่นและข้อจำกัดของตนเอง, กระทำในสิ่งที่สอดคล้องกับความเชื่อ ความคิด และความรู้สึกของตนเอง, ประพฤติตนด้วยความเสมอต้นเสมอปลาย จริงใจ ถูกต้อง, และปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับค่านิยมส่วนบุคคล

๒.๓.๓ จิตสำนึกของตนเอง (Consciousness of Self) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด การมีสติและพฤติกรรมการรับรู้ในปัจจุบันของตนเอง รองลงมา รู้เท่าทันปัจจุบัน สภาวะอารมณ์ พฤติกรรม และการรับรู้, การมีสติ สภาวะอารมณ์ พฤติกรรม และการรับรู้, รับรู้ถึง ค่านิยม ทศนคติ และอารมณ์ส่วนบุคคล, มีจิตสำนึกในการพัฒนาความเป็นผู้นำ และตระหนักในตนเองถึงความเชื่อ ค่านิยม และเจตคติ

๓. ผลการเปรียบเทียบค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง จำแนกตาม เพศ ระดับชั้นปี อายุ ประเภทวิชา ดังนี้

๓.๑ ผลการเปรียบเทียบค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง จำแนกตามเพศ ระดับชั้นปี อายุ ประเภทวิชา ของด้านค่านิยมส่วนบุคคล (Individual Values), ค่านิยมของกลุ่ม (Group Values) และค่านิยมของชุมชนและสังคม (Community Values) พบว่า ภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๓.๒ ผลการเปรียบเทียบค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยเทคนิคระยอง จำแนกตามเพศ ระดับชั้นปี อายุ ประเภทวิชา ของด้านจิตสำนึกของตนเอง (Consciousness of Self), ความสอดคล้อง (Congruence), ความมุ่งมั่น (Commitment), การทำงานร่วมกัน (Collaboration), วัตถุประสงค์ทั่วไป (Common Purpose), การโต้เถียงกับคุณภาพ (Controversy with Civility), การเป็นพลเมือง (Citizenship), การเปลี่ยนแปลง (Change) พบว่า ภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๔. ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยเทคนิคระยอง จำแนกตาม อายุ ประเภทวิชา ดังนี้

๔.๑ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า ภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง จำแนกตามอายุ ในกลุ่มของอายุ ๒๑ ปีขึ้นไป ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อายุ ๒๐ ปี, อายุ ๑๙ ปี และอายุ ๑๘ ปี เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ดังนี้ ๑) ค่านิยมส่วนบุคคล (Individual Values) ในกลุ่มของอายุ ๒๑ ปีขึ้นไป ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อายุ ๒๐ ปี, อายุ ๑๙ ปี, และอายุ ๑๘ ปี ๒) ค่านิยมของกลุ่ม (Group Values) ในกลุ่มของอายุ ๒๑ ปีขึ้นไป ค่าเฉลี่ย รองลงมา อายุ ๒๐ ปี ค่าเฉลี่ย, อายุ ๑๙ ปี และอายุ ๑๘ ปี และ ๓) ค่านิยมของชุมชนและสังคม (Community Values) ในกลุ่มของอายุ ๒๑ ปีขึ้นไป ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อายุ ๒๐ ปี, อายุ ๑๙ ปี และอายุ ๑๘ ปี

๔.๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า ภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง จำแนกตามประเภทวิชา ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อุตสาหกรรม, พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ดังนี้ ๑) ค่านิยมส่วนบุคคล (Individual Values) ในกลุ่มของอุตสาหกรรม ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, อุตสาหกรรมท่องเที่ยว, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม ๒) ค่านิยมของกลุ่ม (Group Values) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อุตสาหกรรม, พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม ๓) ค่านิยมของชุมชนและสังคม (Community Values) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, อุตสาหกรรม, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม

๔.๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า ภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง จำแนกตามอายุ ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อุตสาหกรรม, พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, และคหกรรม เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ดังนี้ (๑) จิตสำนึกของตนเอง (Consciousness of Self)

ในกลุ่มของอุตสาหกรรม ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, คหกรรม, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (๒) ความสอดคล้อง (Congruence) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อุตสาหกรรม, พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม (๓) ความมุ่งมั่น (Commitment) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อุตสาหกรรม, พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม (๔) การทำงานร่วมกัน (Collaboration) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อุตสาหกรรม, พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม (๕) วัตถุประสงค์ทั่วไป (Common Purpose) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, อุตสาหกรรม, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม (๖) การโต้เถียงกับความสุภาพ (Controversy with Civility) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, อุตสาหกรรม, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม (๗) การเป็นพลเมือง (Citizenship) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด, รองลงมา พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, อุตสาหกรรม, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม (๘) การเปลี่ยนแปลง (Change) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อุตสาหกรรม, พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม

๔.๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า ภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อุตสาหกรรม, พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ดังนี้ (๑) จิตสำนึกของตนเอง (Consciousness of Self) ในกลุ่มของอุตสาหกรรม ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, คหกรรม, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (๒) ความสอดคล้อง (Congruence) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อุตสาหกรรม, พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม (๓) ความมุ่งมั่น (Commitment) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อุตสาหกรรม, พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม (๔) การทำงานร่วมกัน (Collaboration) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อุตสาหกรรม, พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม (๕) วัตถุประสงค์ทั่วไป (Common Purpose) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, อุตสาหกรรม, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม ๖) การโต้เถียงกับความสุภาพ (Controversy with Civility) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว รองลงมา พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, อุตสาหกรรม, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม

(๗) การเป็นพลเมือง (Citizenship) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, อุตสาหกรรม, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และคหกรรม (๘) การเปลี่ยนแปลง (Change) ในกลุ่มของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา อุตสาหกรรม, พาณิชยกรรม/บริหารธุรกิจ, เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และ คหกรรม

๕. ผลการเปรียบเทียบค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยเทคนิคระยอง จำแนกตามอายุ ประเภทวิชา ดังนี้

๕.๑ การเปรียบเทียบค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยเทคนิคระยอง จำแนกตามอายุ ประเภทวิชา ของด้านค่านิยมส่วนบุคคล (Individual Values), ค่านิยมของกลุ่ม (Group Values) และค่านิยมของชุมชนและสังคม (Community Values) พบว่า นักศึกษาอาชีวศึกษาที่มีอายุต่างกันมีการรับรู้ค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

๕.๒ การเปรียบเทียบค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยเทคนิคระยอง จำแนกตามอายุ ประเภทวิชา ของด้านจิตสำนึกของตนเอง (Consciousness of Self), ความสอดคล้อง (Congruence), ความมุ่งมั่น (Commitment), การทำงานร่วมกัน (Collaboration), วัตถุประสงค์ทั่วไป (Common Purpose), การโต้เถียงกับความสุภาพ (Controversy with Civility), การเป็นพลเมือง (Citizenship), การเปลี่ยนแปลง (Change) พบว่า นักศึกษาอาชีวศึกษาที่มีอายุต่างกันมีการรับรู้ค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๕

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง วิจัยพบประเด็นที่สำคัญสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

๑. จากผลการวิจัย พบว่า ค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยเทคนิคระยอง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง นักศึกษามีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษา มี ๓ ด้าน ดังนี้

๑.๑ ค่านิยมส่วนบุคคล (Individual Values)^๔ ในภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษามีการพัฒนาคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ส่วนบุคคลที่สนับสนุนอย่างมีประสิทธิภาพการกระทำร่วมกัน

^๔ Wagner, R. A., "How intelligence changes with age: Evidence from studies of learning and memory", *American Psychologist*, vol. 51 No.1 (1996) : 72-80.

และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คุณสมบัติส่วนบุคคลใดที่เราากำลังพยายามส่งเสริมและพัฒนาในผู้ที่เข้าร่วมในโครงการพัฒนาความเป็นผู้นำ คุณสมบัติส่วนบุคคลใดที่สนับสนุนการทำงานเป็นกลุ่มและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเชิงบวกมากที่สุด และค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษา มี ๓ องค์ประกอบ ดังนี้

๑) จิตสำนึกของตนเอง (Consciousness of Self) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษา ตระหนักในตนเองถึงความเชื่อ ค่านิยม และเจตคติ การมีสติ สภาวะอารมณ์ พฤติกรรม การรับรู้ และรู้เท่าทันปัจจุบัน สภาวะอารมณ์ พฤติกรรม การรับรู้ รับรู้ถึง ค่านิยม ทศนคติ และอารมณ์ส่วนบุคคล การมีสติและพฤติกรรมรับรู้ในปัจจุบันของตนเอง มีจิตสำนึกในการพัฒนาความเป็นผู้นำ

๒) ความสอดคล้อง (Congruence) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษา ปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับค่านิยมส่วนบุคคล กระทำในสิ่งที่สอดคล้องกับความเชื่อความคิด และความรู้สึกของตนเอง ประพฤติตนด้วยความเสมอต้นเสมอปลาย จริงใจ ถูกต้องประพฤติตนด้วยซื่อสัตย์ ต่อตนเองและผู้อื่น ประพฤติตนสอดคล้องกับความเชื่อมั่นในตนเองเข้าใจถึงความสอดคล้องค่านิยม จุดเด่นและข้อจำกัดของตนเอง และปฏิบัติตนสอดคล้องกับค่านิยมส่วนบุคคลในการพัฒนาตนเอง

๓) ความมุ่งมั่น (Commitment) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษา มีการพัฒนาตนเองให้ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์จนสำเร็จในระยะเวลาที่กำหนด มีส่วนร่วมบริการกลุ่มด้วยความมุ่งมั่นที่เกิดจากภายในจิตใจของตนเอง สร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนความต้องการของแต่ละตนเองและผู้อื่น สร้างจิตสำนึกในตนเองในการเป็นช่วยเหลือผู้อื่น สร้างแรงบันดาลใจในการขับเคลื่อนความพยายามร่วมกัน มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาค่านิยมส่วนบุคคลของตนเองในความเป็นผู้นำ

๑.๒ ค่านิยมของกลุ่ม (Group Values)^๕ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษามีการพัฒนาคุณสมบัติด้านต่างๆ ส่วนบุคคลที่สนับสนุนอย่างมีประสิทธิภาพการกระทำร่วมกัน และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กระบวนการพัฒนาผู้นำแบบร่วมมือเป็นไปได้อย่างไรออกแบบมาเพื่ออำนวยความสะดวกในการพัฒนาบุคคลที่ต้องการเท่านั้น คุณสมบัติ แต่ยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเชิงบวก และค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษา มี ๓ องค์ประกอบ ดังนี้

^๕ Wagner, "The Social Change Model of Leadership: A Brief Overview", By Susan R. Komives Nance Lucas Timothy R. McMahon, [Online], Available: www.josseybass.com [1996].

๑) การทำงานร่วมกัน (Collaboration) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษา มีความพยายามทำงานร่วมกับผู้อื่น การทำงานร่วมกันมีการแบ่งปันความรับผิดชอบ อำนาจ และความรับผิดชอบในกลุ่ม ส่งเสริมความหลากหลายเพื่อสร้างแนวทางแก้ไขและการดำเนินการที่สร้างสรรค์ เพิ่มประสิทธิภาพของกลุ่มโดยการใช้ประโยชน์จากมุมมองและความ สามารถที่หลากหลาย ใช้ประโยชน์จากความ สัมพันธ์ที่หลากหลาย และการเชื่อมโยงระหว่างกันและคนอื่น มีความคิดหลากหลายเพื่อสร้างแนวทางแก้ไขและการดำเนินการที่สร้างสรรค์ และการทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาค่านิยมของกลุ่มในความเป็นผู้นำ

๒) วัตถุประสงค์ทั่วไป (Common Purpose) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษา มีจุดมุ่งหมายและค่านิยมของกลุ่มร่วมกัน การทำงานให้กลุ่มมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน สร้างการมีส่วนร่วมในวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายของกลุ่ม การทำงานโดยมีจุดมุ่งหมายและค่านิยมร่วมกัน เอื้อต่อความสามารถของกลุ่มเพื่อให้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน และมีวัตถุประสงค์ทั่วไปเป็นแนวทางการพัฒนาค่านิยมของกลุ่มในความเป็นผู้นำ

๓) การโต้เถียงกับความสุขภาพ (Controversy with Civility) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะนักศึกษา มีการเปิดกว้างต่อวาทกรรมเชิงวิพากษ์และบุคคลที่นำไปสู่การแก้ปัญหาที่สร้างสรรค์ การบูรณาการของมุมมองที่หลากหลาย แสดงความคิดเห็นด้วยเคารพผู้อื่น เต็มใจที่จะรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน การใช้ความยับยั้งชั่งใจในการวิพากษ์วิจารณ์ความคิดเห็นและการกระทำของผู้อื่น ตระหนักถึงความจริงพื้นฐานของความแตกต่างในมุมมองต่างๆ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ตระหนักถึงความจริงพื้นฐานความแตกต่างต้องเปิดเผยอย่างเปิดเผยแต่ด้วยความสุภาพ และตระหนักถึงการโต้เถียงกับความสุขภาพเพื่อพัฒนาค่านิยมของกลุ่มในความเป็นผู้นำ

๑.๓ ค่านิยมของชุมชนและสังคม (Community Values)^๖ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ในภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะนักศึกษามีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในชุมชนจะส่งเสริมการทำงานร่วมกัน เป็นกลุ่มและพัฒนาลักษณะนิสัยของแต่ละคนได้ และความเป็นผู้นำ กิจกรรมการพัฒนาทำกับ กิจกรรม

^๖ St. Cloud State University, “St. Cloud State University Department of Residential Life Student Leadership Development Model”, [Online], Available: https://www.stcloudstate.edu/reslife/_files/documents/guide-Student-Leadership-Development.pdf [2023].

บำเพ็ญประโยชน์ประเภทใดที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการเพิ่มพลังให้กับกลุ่มและในการพัฒนาคุณสมบัติส่วนบุคคลที่ต้องการของแต่ละคนดังนี้

๑) การเป็นพลเมือง (Citizenship) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ในภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษา มีส่วนร่วมในชุมชนมีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบต่องานที่ทำงานเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเชิงบวก ตระหนักว่าสมาชิกของชุมชนไม่เป็นอิสระแต่พึ่งพาซึ่งกันและกัน ตระหนักว่าบุคคลและกลุ่มมีความรับผิดชอบต่อสวัสดิภาพของผู้อื่น มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการรับใช้ชุมชนที่ใหญ่กว่าและความจำเป็นในการดูแลผู้อื่น และมีความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมโดยผ่านกิจกรรมพัฒนาค่านิยมของชุมชนและสังคมในความเป็นผู้นำ

๒) การเปลี่ยนแปลง (Change) ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ในภาพรวมค่านิยมของนักศึกษาอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงวิทยาลัยเทคนิคระยอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษามีวิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยม และบริการขององค์กรเพื่อเป้าหมายในการพัฒนาแก่บุคคลและองค์กร เชื่อในความสำคัญของการสร้างสังคมและโลกที่ดีขึ้นสำหรับตนเองและผู้อื่น เชื่อว่าบุคคล กลุ่ม และชุมชน/สังคมมีความ สามารถในการทำงานร่วมกันเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงมีหลัก การเปลี่ยนแปลง คือ เป้าหมายสูงสุดของการสร้างสรรค์ของการเป็นผู้นำ

บรรณานุกรม

กรอบคุณวุฒิอาชีวศึกษาแห่งชาติ. **ราชกิจจานุเบกษา**. วันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๖๒.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. **ราชกิจจานุเบกษา**. วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๔๒.

มณีโชค สักหาญ. “การศึกษาค่านิยมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น”. **วารสารศิลปศาสตร์**. ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ (๒๕๔๘) : ๑-๑๒.

สมพงษ์ บุญญา และ มานพ แจ่มกระจ่าง. “ผลของการใช้กิจกรรมการกระจำงค่านิยมต่อการมีวินัยในตนเองของนักศึกษาวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีโครงการเกษตรเพื่อชีวิต”. **วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (๒๕๕๔) : ๘๓-๙๒.

อมร ชัยรัตน์กรกิจ. “การศึกษาค่านิยมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย”. **วารสารศึกษาศาสตร์**. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๒ (๒๕๔๘) : ๘๑-๙๑.

Wagner, R. A. “How intelligence changes with age: Evidence from studies of learning and memory”. **American Psychologist**, vol. 51 No.1 (1996) : 72-80.

- St. Cloud State University. “**St. Cloud State University Department of Residential Life Student Leadership Development Model**”. [Online]. Available: https://www.stcloudstate.edu/reslife/_files/documents/guide-Student-Leadership-Development.pdf [2023].
- Wagner. “**The Social Change Model of Leadership: A Brief Overview**”. By Susan R. Komives Nance Lucas Timothy R. McMahon. [Online]. Available: www.jossey-bass.com [1996].

แนวคิดทางภาษา และการแสวงหาความรู้ในทัศนะของพุทธปรัชญา*

The Concept of Language and the Pursuit of Knowledge in Perspective of Buddhist Philosophy

พระครูปริยัตริตันคุณบัณฑิต**

Phrakrupariyatratanakhunpundit

ภาณุทัช แก่นวงศ์***

Phanutouch Kaenwong

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: ratanadham@yahoo.com

Received: December 11, 2024

Revised: January 27, 2025

Accepted: January 29, 2025

บทคัดย่อ

แนวคิดทางภาษา และการแสวงหาความรู้ในมุมมองของพุทธปรัชญานั้น เป็นไปในลักษณะที่อ้างอิงกับประสบการณ์ ที่รับรู้ได้ผ่านทางประสาทสัมผัส โดยภาษาก็คือสิ่งที่ใช้แสดงออกหรือเป็นเครื่องมือสื่อสารประสบการณ์ของเรา ซึ่งนำพาเราไปสู่ความรู้ที่แท้จริงได้ และความรู้นั้นก็จะต้องมีลักษณะที่สื่อไปถึงความจริง และต้องผ่านการพิสูจน์เพื่อให้เป็นที่ยอมรับจนสามารถนำมาปฏิบัติและได้ผลเป็นประโยชน์สุขจริง โดยวิธีการที่ปรากฏในกาลามสูตร ซึ่งเป็นกระบวนการตรวจสอบความรู้โดยการเข้าไปรับรู้ และตรวจสอบด้วยตนเองด้วยหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นวิธีในการกลั่นกรองสิ่งต่าง ๆ ด้วยการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ จนเกิดความมั่นใจว่าเป็นความรู้ที่แท้จริงตามทัศนะของพุทธปรัชญา

คำสำคัญ: แนวคิดทางภาษา; การแสวงหาความรู้; พุทธปรัชญา

* บทความนี้ได้พัฒนามาจากบทความวิชาการ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือสารนิพนธ์ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๗ งานพิธีประสาทปริญญา ประจำปี ๒๕๖๗ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอลำไญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระหว่างวันที่ ๗-๘ ธันวาคม ๒๕๖๗

** พระครูปริยัตริตันคุณบัณฑิต, รศ.ดร. Phrakrupariyatratanakhunpundit, Assoc.Prof.Dr.

*** นายภาณุทัช แก่นวงศ์ Mr.Phanutouch Kaenwong

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

In Buddhist philosophy, the concept of language and the pursuit of knowledge are grounded in the direct experience perceived through the senses. Language serves as a means of expressing or communicating our experiences, guiding us toward true knowledge. This knowledge must convey truth and undergo verification to gain acceptance, allowing it to be practically applied for genuine well-being. The approach outlined in the Kalama Sutta exemplifies this process of knowledge validation, where one is encouraged to perceive and investigate through personal experience, applying yonisomanasikara, a method of critical reflection and synthesis. This approach ensures confidence in knowledge as true understanding according to Buddhist philosophy.

Keywords: Concept of Language; The Pursuit of Knowledge; Buddhist Philosophy

บทนำ

บทความนี้ ผู้เขียนต้องการเสนอแนวความคิดทางภาษาในพุทธปรัชญาว่า ภาษามีความสัมพันธ์กับการแสวงหาความรู้ และการเข้าถึงความจริงหรือไม่ อย่างไร โดยจะได้นำเสนอไปตามลำดับดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับภาษาในพุทธปรัชญา

แนวคิดของพุทธปรัชญาที่อธิบายเกี่ยวกับภาษานั้น มีความแตกต่างจากแนวคิดอื่น ๆ ในปรัชญาอินเดียด้วยกัน ตรงที่พุทธปรัชญานั้น เห็นว่าภาษาคือสิ่งที่เป็นโครงสร้าง และความสัมพันธ์กันของประสบการณ์เชิงประจักษ์ ในขณะที่ปรัชญาอินเดียสำนักอื่น ๆ โดยเฉพาะสายที่นับถือพระเวทที่มองว่าภาษาคือสิ่งที่สะท้อนความเป็นจริงของธรรมชาติ และรวมไปถึงพระผู้สร้าง และความจริง

วิกตอเรีย ไลเซนโค^๑ ได้ยกตัวอย่างคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงเนื้อหาของภาษาไว้ว่า ในนिरुत्ติปถสูตร^๒ กล่าวถึง (๑) หลักภาษา (๒) หลักการตั้งชื่อ (๓) หลักการบัญญัติ ไม่ได้ถูกทอดทิ้ง ไม่เคยถูกทอดทิ้ง ย่อมไม่ถูกทอดทิ้ง จักไม่ถูกทอดทิ้ง ไม่ถูกสมณพราหมณ์ผู้เป็นวิญญูชนคัดค้านแล้ว โดยเขาสรุปจากพระสูตรว่า ส่วนประกอบสำคัญสามส่วนของภาษา คือ

^๑ V. Lysenko, The Buddhist Philosophy of Language in India: An overview, In M. Herat (Ed.), **Buddhism and Linguistics**, (London: Palgrave Macmillan, 2018), p. 22.

^๒ ส.ข. (ไทย) ๑๗/๖๒/๑๐๐-๑๐๒.

๑. นิรุกติศาสตร์ หรือ ศัพทมูลวิทยา (Etymology) คือการศึกษาที่มาของคำ
๒. อธิวจนปถ หรือ การศึกษาเกี่ยวกับความหมายที่เหมือนกันของคำ
๓. ปัญญาธิปถ หรือ การศึกษาเกี่ยวกับการอธิบายคำ

โดยแม้ว่าพระพุทธเจ้า จะไม่ได้กล่าวคำสอนที่มุ่งไปถึงปัญหาทางภาษาโดยตรง แต่ก็ได้พูดถึงการปฏิเสธ และการให้ความสนใจต่อปัญหาทางภาษาเช่นกัน ในขณะที่เกิดความสับสนทางความคิดเกี่ยวกับภาษาในสมัยนั้นสองฝั่ง คือฝั่งที่เชื่อว่าภาษาคือสิ่งที่สะท้อนความจริง กับฝ่ายที่มองว่าภาษาไม่ได้มีบทบาทในการสะท้อนความจริงขนาดนั้น พระพุทธเจ้าก็มีจุดยืนในแนวคิดนี้ โดยแสดงทัศนะว่า ภาษานั้นเป็นสิ่งที่มียุ่เมื่อมันนำไปสู่เป้าหมายที่นำมาปฏิบัติได้ในทุก ๆ วัน หรือในขณะที่เราทำสมาธิเพื่อแสวงหาความจริง

ในแง่ของพระอภิธรรมก็มีปรากฏให้เห็นแนวคิดทางภาษาของพุทธปรัชญาอยู่บ้าง โดยในคัมภีร์ “อภิธรรมโมกษายะ” หรือ “อภิธรรมทีป” ของท่านวสุพจน์แห่งพุทธปรัชญาสำนักเสถียรคัมภีร์ ได้กล่าวถึงประเภทของหน่วยคำทางภาษาไว้ ๔ ประเภท ดังนี้

๑. นามัน หรือชื่อ เป็นสิ่งที่ใช้บ่งบอกเพื่อยกขึ้นมา เช่น คำว่า “เสียง” ก็บ่งไปถึงการนำตัวตนของ “เสียง” ขึ้นมาอธิบาย
๒. บท หรือวากยะ คือการพัฒนาคำพื้นฐานที่นำไปสู่รูปประโยค หรือหากกล่าวอีกแง่หนึ่ง บทก็คือสิ่งที่ใช้พรรณนาถึงคุณลักษณะของนามนั่นเอง ตัวอย่างเช่น สมชายทำอาหาร การทำอาหารก็คือ บทที่ใช้ในการอธิบายลักษณะของสมชายว่า เขากำลังทำอาหารอยู่
๓. วัยัญชนะ หรืออักษร หมายถึงเสียงต่าง ๆ คือ เสียงสระ เสียงพยัญชนะ
๔. กายะ หมายถึงการรวบรวม

พุทธปรัชญาสำนักเสถียรคัมภีร์เห็นว่า คำ ประโยค และเสียงต่าง ๆ นั้น ล้วนเป็นสิ่งที่ เป็นธรรมชาติ โดยตัวมันเอง เพราะสุดท้ายแล้ว ย่อมไม่มีสิ่งอื่นใดนอกจากเสียงเหล่านี้ นั่นจึงเป็นสาเหตุที่ว่า ทำไมเสียงจึงเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ทางรูปธรรม และไม่ได้ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยจิต แนวคิดนี้ก็ได้รับการสนับสนุนจากพุทธปรัชญาสำนักไวภาชิยะเช่นกัน นักคิดยุคหลังของพุทธปรัชญาสองสำนักนี้ก็ได้อธิบายต่อว่า ความรู้ในประสบการณ์นั้นไม่สามารถรู้ได้ผ่านเสียง แต่รู้ได้ผ่านถ้อยคำที่เกิดจากเสียงเหล่านั้น ซึ่งก็หมายถึงนามันตามคัมภีร์ของท่านวสุพจน์นั่นเอง

ในพุทธปรัชญาฝ่ายมหายานก็มีแนวคิดทางภาษาเช่นกัน โดยปรากฏในลังกาวตารสูตร และวัชรเจติกปริชญาปารมิตาสูต เป็นต้น โดยได้แสดงความเห็นว่า ภาษานั้นคือสิ่งที่ทำให้เราหลุดพ้นจาก

^m Vasubandhu, *AbhidharmakoSabhasya*, Tr.Leo M.Pruden, (Berkeley, Calif.: Asian Humanities Press, 1988).

ภาพมายาคติ และมลทินทางจิตใจ โดยผ่านคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้าที่นำทางเราให้ไปสู่ภาวะความว่างเปล่า หรือสัพพัญญูตา อันเป็นแนวคิดของท่านนาคารชุน แห่งพุทธปรัชญาสำนักมหายมิกะ ส่วนในสำนักโยคจารย์นั้นก็ได้แนวคิดของพระทินนาคะ และพระธรรมกิริติมาช่วยในการอธิบายเกี่ยวกับภาษา โดยพระทินนาคะ ได้กำหนดคำว่า กัลปนา หรือกระบวนการสร้างกรอบความคิด ว่าเป็นการมีปฏิสัมพันธ์กับชื่อ ประเภท หรืออื่น ๆ ส่วนพระธรรมกิริติได้แสดงความคิดเห็นว่า การคิดทางจิตนั้น ก็คือการยืนยันถึงการพิจารณาเกี่ยวกับภาพแทนที่มีความสัมพันธ์กับการแสดงออกทางวาจา ซึ่งก็คือภาษานั้นเอง^๔

โดยสรุปแล้ว พุทธปรัชญาให้ความเห็นว่า ภาษาคือสิ่งที่ใช้อธิบายการแสดงออกทางประสบการณ์ โดยภาษาที่ดีจะต้องสามารถทำให้ผู้รับสารสามารถนำไปปฏิบัติได้ และภาษาก็ยังเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เราค้นพบวิธีที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ได้เช่นกัน

การแสวงหาความรู้ในพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญาถือกำเนิดขึ้นในประเทศอินเดีย จากการตรัสรู้ธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยมีทัศนะสำคัญที่ว่า ความจริงของสรรพสิ่งล้วนตกอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง การถูกบังคับให้แปรเปลี่ยนไป และความไม่มีซึ่งตัวตน ซึ่งเป็นการปฏิเสธคำสอนโดยส่วนใหญ่ของศาสนาพราหมณ์ ที่ยืนยันถึงการมีอยู่ของตัวตน หรือแม้กระทั่งการที่โลกถูกควบคุม หรือตกอยู่ภายใต้อำนาจของสิ่งสูงสุดที่เรียกว่า “พรหมัน” นั้น พุทธปรัชญาก็ปฏิเสธในแนวคิดนี้ โดยเสนอกฎของไตรลักษณ์ขึ้นมาโต้แย้งตามที่ได้กล่าวไว้แล้ว นอกจากนี้ พุทธปรัชญายังมองว่า ความเป็นไปของโลกยังขึ้นอยู่กับกฎของปฏิจจสมุปบาท ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาทไว้ว่า เป็นการอาศัยกัน ๆ เกิดขึ้น คือการที่อะไร ๆ ปรากฏมีขึ้นโดยความสัมพันธ์เป็นเหตุปัจจัยต่อกันมา^๕ สาเหตุเหล่านี้จึงทำให้มนุษย์ และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ยังคงมีการเกิด และตายลง วนเวียนอยู่อย่างนี้ไปเรื่อย ๆ ดังที่เรียกกันว่า วัฏฏะสงสาร ในมุมมองของพุทธปรัชญา การที่เราจะหลุดพ้นจากสิ่งนี้ได้ จึงต้องดับที่ต้นเหตุ ซึ่งก็คือ อวิชชา อันเป็นสาเหตุแรกสุดในกฎของปฏิจจสมุปบาท

ต่อมาหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว จึงได้เกิดการสังคายนาพระพุทธานุศาสนาเพื่อรวบรวม และทบทวนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ถูกต้องและครบถ้วน จนกระทั่งเมื่อมีการสังคายนาครั้งที่ ๒ ซึ่งในครั้งนั้น พระภิกษุวัชชีบุตรกลุ่มหนึ่ง ได้แสดงข้อปฏิบัติ ๑๐ ข้อที่ผิดจากพระวินัยดั้งเดิม พระยศกาณ्हบุตร และพระเถระองค์อื่น ๆ จึงได้ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยเสียใหม่ แต่ภิกษุวัชชีบุตรนั้นไม่ยอมรับการสังคายนาครั้งนี้ จึงได้รวบรวมกลุ่มพระภิกษุที่เห็นด้วยกับแนวคิด

^๔ Ibid, pp. 27-31.

^๕ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), ๒๕๖๔), หน้า ๒๒.

ดังกล่าว ไปกระทำการสังคายนาอีก เรียกว่า มหาสังคิติ ซึ่งต่อมาได้เป็นบ่อเกิดของพระพุทธศาสนา นิยามหายาน และหลังจากนั้น จึงทำให้เกิดแนวคิดทางพระพุทธศาสนาขึ้นมาอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็ได้กลายเป็นขอบเขตของพุทธศาสนาในฐานะของปรัชญาในเวลาต่อมา^๖

โดยสรุปแล้ว ขอบเขตของพุทธปรัชญา ตั้งอยู่บนพื้นฐานสำคัญของคำสอนในพระพุทธศาสนาของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หากแต่เพียงเป็นการตีความ การแสดงความคิดเห็น หรือแสดงมุมมองที่แตกต่างกัน ออกไป จึงทำให้เกิดสำนักคิดต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ยังมีเนื้อหาสำคัญที่คล้ายกัน คือการยอมรับว่าสภาพ ความจริงล้วนมีเหตุปัจจัยที่เกิดต่อเนื่องกัน และสภาพเหล่านั้นก็ย่อมต้องแปรเปลี่ยนไปเป็นสามัญลักษณะ

การรับรู้ในทัศนะของพุทธปรัชญา

ก่อนที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงความรู้ในทัศนะของพุทธปรัชญานั้น จะขอกล่าวถึงแนวคิดด้านการรับรู้ ในพุทธปรัชญาก่อน ด้วยเหตุผลการจะมีความรู้ได้นั้น จะต้องมีความรู้ และการรับรู้ในความรู้ ซึ่งการ เข้าใจกระบวนการการรับรู้นี้จะทำให้เราสามารถเข้าใจมุมมองของความรู้ในพุทธปรัชญาได้มากขึ้น

พุทธปรัชญาให้ความเห็นว่า การรับรู้จะต้องประกอบไปด้วยสองส่วนคือ ผู้รู้ การรับรู้ และสิ่งที่ ถูกรู้ โดยรับรู้ผ่านทางช่องทางที่เรียกว่า “อายตนะ” หรือทวารทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งจะทำหน้าที่รับรู้รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส (โณภูมัพพะ) และความคิด (ธรรมารมณ) ตามลำดับ ในพุทธปรัชญาคำเรียกทวารทั้ง ๖ ว่า “อายตนะภายนอก” และเรียกสิ่งที่ถูกทวารทั้ง ๖ รับรู้ว่า “อายตนะ ภายใน” นอกจากนี้ อายตนะภายนอกก็ยังมิชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งด้วย นั่นคือ “อารมณ์”^๗

วิธีการรับรู้ในมุมมองของพุทธปรัชญานั้น มีคำบัญญัติว่า “ผัสสะ” คือการที่อายตนะภายนอก และอายตนะภายในเกิดการกระทบกัน และวิญญาณ ซึ่งเป็นส่วนประกอบหนึ่งของเบญจขันธ์อันเป็น พื้นฐาน และธรรมชาติของทุกสรรพสิ่งนี้ จะเข้ามาทำหน้าที่ในการรับรู้โดยการแสดงอาการต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดการรับรู้ เช่น ตา ซึ่งเป็นอายตนะภายใน เกิดการกระทบกับรูปหญิงสาว ซึ่งเป็นอายตนะ ภายนอก โดยมีจักขุวิญญาณ ทำหน้าที่ในการเห็น หรือก็คืออาการที่ตากับรูปหญิงสาวมากระทบกัน จึงทำให้เรามองเห็นรูปหญิงสาวที่อยู่ในสายตาของเรา วิญญาณนี้ จะอยู่ทั้งหมด ๖ วิญญาณ ตามคู่ของ อายตนะที่มากระทบกัน

การรับรู้นี้จะนำมาสู่การเกิดขึ้นของความรู้สึก หรือส่วนที่เป็น “เวทนา” ในเบญจขันธ์ เวทนาที่ เกิดขึ้น พุทธปรัชญาจำแนกออกเป็นสามอย่าง คือสุขเวทนา หรือความสุขต่าง ๆ ความสบายกาย สบายใจ, ทุกขเวทนา หรือความทุกข์ ความเจ็บปวด และอุเบกขา หรือความเฉย ไม่ทุกข์ไม่สุข หากจำแนก

^๖ พัน ดอกบัว, ปวงปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๖๓), หน้า ๓๖๒-๓๖๓.

^๗ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), “โยนิโสมนสิการ: วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม”, หน้า ๔๙-๕๑. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/592 [๒๐ มกราคม ๒๕๖๘].

โดยละเอียดแล้ว เวทนาทั้ง ๓ ประเภทเกิดขึ้นได้กับการรับรู้ในทุก ๆ ช่องทาง ดังนั้น เมื่อจำแนกอย่างละเอียด เวทนาจะมีทั้งหมด ๑๘ ประเภทด้วยกัน

พุทธปรัชญามองว่า กระบวนการรับรู้ที่เรารู้สึกว่าเป็นที่มา และบ่อเกิดของความรู้ต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดสิ่งสืบเนื่องต่อ ๆ กันมา คือเกิดความรู้สึก หรือส่วนที่เป็นเวทนาและการปรุงแต่ง หรือส่วนที่เป็นสังขารในเบญจขันธ์ นอกจากนี้ก็ยังให้เกิดตัณหา หรือความอยากได้ ไม่อยากได้ ความพึงพอใจในอารมณ์ หรือเวทนาเหล่านั้น และอุปาทาน หรือการยึดมั่น ยึดติดว่าเป็นตัวเรา ของเรา เป็นต้น

ความรู้ในทัศนะของพุทธปรัชญา

หัวใจสำคัญของพุทธปรัชญา ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ คือการมีความเห็นที่ถูกต้องในความเป็นจริง นั่นหมายความว่า หากเราเข้าใจในกระบวนการรับรู้ และสิ่งที่ถูกรู้ตามความเป็นจริง เราก็จะสามารถละความทุกข์ ละทิ้งตัวตน การยึดถือยึดมั่นไปสู่ความสงบสุขที่หลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวง และเข้าถึงสภาพการตื่นรู้อันเบิกบาน หรือที่เรียกว่านิพพานได้

ลักษณะวัด ปาละรัตน^๔ ให้ความเห็นว่า ความรู้ในมุมมองของพุทธนั้น สิ่งที่จะเป็นความรู้ได้จะต้องตรงกับความเป็นจริง การรับรู้ที่คลาดเคลื่อน หรือผิดไปจากความจริง หรือความรู้ที่เกิดจากอคติ และการยึดติดกับอารมณ์ แม้จะเป็นการรู้เห็นจริง ๆ แต่สิ่งที่รู้เห็นนั้น ตามหลักพุทธปรัชญาจะไม่จัดว่าเป็นจริง และไม่อาจถือได้ว่าเป็นความรู้ ดังนั้น ความรู้ในทัศนะของพุทธปรัชญาจึงมีความสัมพันธ์กับความจริง นอกจากนี้ ความรู้ยังมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ หรือศรัทธาด้วย โดยความเชื่อนั้นก็ต้องประกอบไปด้วยวิธีการคิดพิจารณาไตร่ตรองโดยแยบคาย หรือที่ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าโยนิโสมนสิการ ทั้งนี้ ต่อให้จะมีการพิจารณาการคิดแบบนี้แล้ว พุทธปรัชญาก็ยังไม่ยอมรับ จนกว่าผู้รู้จะได้ทำการทดลอง หรือมีประสบการณ์ตรงกับความเชื่อนั้น ว่ามันมีลักษณะที่ตรงแท้กับสภาพความเป็นจริงของตัวมันเองหรือไม่ เมื่อมันตรง ถึงจะยอมรับได้ว่า สิ่งที่เรากำลังรับรู้คือความรู้ที่แท้จริง

ผู้เขียนจะขอยกหลักธรรมสำคัญในพุทธปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อของความรู้มาสามประการ เพื่อที่จะอธิบายเพิ่มเติมในหัวข้อความรู้ให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น ประกอบด้วยกาลามสูตร และโยนิโสมนสิการ ซึ่งจะได้กล่าวในแต่ละหัวข้อเป็นลำดับถัดไป

^๔ ลักษณะวัด ปาละรัตน, ญาณวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๖๑), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

กาลามสูตร: กระบวนการตรวจสอบความถูกต้องในความรู้ของพุทธปรัชญา

กาลามสูตร^๙ เป็นพระสูตรที่สำคัญสูตรหนึ่งในพุทธปรัชญาที่อธิบายถึงหัวใจสำคัญของความรู้ในพุทธปรัชญาได้อย่างชัดเจน พระสูตรนี้ กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมแก่ชาวกาลามะ เพื่อเป็นแนวทางในการค้นหาความรู้ ผ่านกระบวนการรู้คิด การทดลองที่เป็นกลาง ปราศจากความเชื่อ ความศรัทธา และวัฒนธรรมหรือประเพณีท้องถิ่น^{๑๐}

สตีเฟน เอ. อีวานส์^{๑๑} ได้แสดงความเห็นว่า เหตุที่ชาวกาลามะถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับวิธีการแสวงหาความรู้ นั้น มีเหตุผลอยู่ทั้งหมดสามประการ ประการแรก คือ ชาวกาลามะต้องการคำแนะนำที่ดีที่สุด ที่เป็นไปได้บนปัญหาที่ว่า เราควรจะมีชีวิตอยู่อย่างไร และเราจะมีวิธีที่จะจัดการกับความกังวลอย่างไรบ้าง ชาวกาลามะต้องการที่จะรู้ถึงความจริง ความเที่ยงตรง และธรรมชาติของจักรวาลรวมไปถึงกระบวนการทำงานของมัน เพื่อที่จะได้สามารถกำหนดชีวิตของตนเอง และนำไปสู่การประสบความสำเร็จได้, ประการที่สองชาวกาลามะต้องการที่จะเข้าถึงพลังอันศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Power - ผู้เขียนบทความใช้คำว่า ‘Sacred’ เนื่องจากเป็นคำที่อธิบายความหมายได้ดีที่สุดในภาษาอังกฤษ โดยความหมายที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อ นั้น คือพลังกึ่งวิเศษ (Quasi-magical force) ที่เป็นลักษณะนามธรรมและรูปธรรม) และประการที่สาม คือคำถามเกี่ยวกับความรู้ของชาวกาลามะนั้น มีความเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อในพลังกึ่งวิเศษของการที่ความจริงปรากฏ (ในภาษาบาลี คือคำว่า ‘สัจจกิริยา’) ตัวอย่างเช่น การภาวนาของพระองค์คุณิมาเถระที่ทำให้หญิงชาวบ้านคลอดบุตรได้โดยง่าย เป็นต้น

สาระสำคัญในพระสูตรนี้กล่าวถึงวิธีการที่เราจะสามารถใช้กลั่นกรองและตรวจสอบความรู้ จนได้ความรู้ที่แท้จริงได้ ซึ่งผู้เขียนจะนำเสนอตามบทความของสตีเฟน เอ. อีวานส์ ที่ใช้สำนวนแปลของพระโสมเถระดังนี้

๑. อย่าพึงเชื่อในความรู้ที่ได้จากสิ่ง ๑๐ ประการคือ สิ่งที่ได้ยินตาม ๆ กันมา (อนุสสุเวน), วัฒนธรรม (ปรมาปราย), ข่าวลือ (อิตทิกราย), สิ่งที่ได้ร่ำบอกไว้ (ปิฎกสมปทานน), ตรรกะ หรือเหตุผล (ตกฺกเหตุ), การอนุมาน (นยเหตุ), สิ่งที่ปรากฏซึ่งดูเหมือนจะถูกต้อง (อาการปริวิตกเกน), ความลำเอียงต่อมุมมองที่คิดไว้ (ทิกฺขุณิฆฺฆานกฺขนติยา), ความเป็นไปได้จากความเห็นของคนอื่น (ภพฺพรูปตาย) และความคิดที่ว่า ‘สมณะนั้นเป็นครูของเรา’ (สมโณ โน ครูติ)

^๙ อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๕.

^{๑๐} Evans, Doubting the Kālama-Sutta: Epistemology, ethics, and the ‘Sacred.’ “Buddhist Studies Review”, 24 (1), 91–107. <https://doi.org/10.1558/bsrv.v24i1.912007>, p. 91.

^{๑๑} Ibid, pp. 96-99.

๒. ขาวกาลามะทั้งหลาย เมื่อได้รู้แจ้งด้วยตนเองแล้วว่า:

๑) สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ (ธมมา) นั้นเป็นอกุศล (อกุสลา)

๒) สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ถูกตำหนิติเตียน

๓) สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์โดยนักปราชญ์ (วิญญู)

๔) เมื่อได้สำรวจ และตรวจดูแล้วว่าสิ่งเหล่านี้นำมาซึ่งความชั่วร้าย และความเลวทราม
ดังนั้น จึง (ควร) ละทิ้งสิ่งเหล่านั้นเสีย

๓. ขาวกาลามะทั้งหลาย เมื่อได้รู้แจ้งด้วยตนเองแล้วว่า:

๑) สิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นกุศล (กุสลา)

๒) สิ่งทั้งหลายเหล่านี้มิได้ถูกตำหนิติเตียน

๓) สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ได้รับการสรรเสริญโดยนักปราชญ์

๔) เมื่อได้สำรวจ และตรวจดูแล้วว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ นำมาซึ่งประโยชน์ และความสุข
(हितาย สุขาย) ดังนั้นจึง (ควร) น้อมรับสิ่งเหล่านั้น และนำมาปฏิบัติ^{๑๒}

จากวิธีการที่พระพุทธเจ้าประทานให้กับขาวกาลามะนั้น จะเห็นได้ว่า พุทธปรัชญาไม่ได้ยอมรับวิธีการรับรู้ผ่านทางประสาทสัมผัส และก็ไม่ได้ยอมรับวิธีการทางตรรกวิทยา หรือการอนุมานเช่นกัน แต่ยอมรับการแสวงหาความรู้ และการพิจารณาด้วยตนเอง ซึ่งความรู้ที่ดีตามหลักกาลามสูตรนั้น จะต้อง มีลักษณะที่ดี หรือเป็นกุศล ก่อให้เกิดประโยชน์ และความสุข และเป็นความรู้ที่สามารถน้อมนำเข้ามาปฏิบัติได้

อย่างไรก็ตาม อีวานส์ก็ได้เสนอว่า สิ่ง ๑๐ ประการที่พระพุทธองค์พึงเชื่อนั้น มีบางหัวข้อที่ไม่สามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนว่าสื่อไปถึงอะไร เช่น ‘นย’ และ ‘ตถก’ โดยพื้นฐานนั้นจะหมายถึงการอนุมาน (Inference) และเหตุผล (Logic) ตามลำดับ แต่ก็อาจหมายความว่าไปถึงสำนักทางความคิดได้ด้วยเช่นกัน แต่อย่างไรก็ดี การเชื่อตามผู้มีอำนาจ แม้กระทั่งการเชื่อตามวัฒนธรรม ผู้รู้ หรือความเชื่อที่เป็นที่นิยมของสังคม ก็ไม่ได้สำคัญไปกว่าการรับรู้ในความรู้ด้วยตนเอง พระพุทธเจ้าใช้วิธีนี้เพื่อที่จะประเมินหารากฐานของความรู้สึกไมโลภ (อโลภะ), ไมโกรธ (อโทสะ) และความไม่หลง (อโมหะ) และคุณสมบัติของความรู้สึกเหล่านี้ได้^{๑๓}

^{๑๒} Ibid, pp. 99–100.

^{๑๓} Ibid, p. 100.

โยนิโสมนสิการ: การคิดอย่างแยบยลเพื่อให้ได้ซึ่งความรู้ที่แท้จริง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการไว้ว่า เป็นการใช้ความคิดถูกวิธี คือ การทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า สืบหาเหตุผลจนตลอดสาย แยกแยะออกพิเคราะห์ดูด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธี ให้เห็นสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย^{๑๔}

โดยหลักการแล้ว โยนิโสมนสิการ ก็เปรียบเสมือนวิธีวิทยาอย่างหนึ่งที่ถูกใช้เพื่อกลั่นกรอง สังเคราะห์ และวิเคราะห์เพื่อให้ได้ความรู้ที่แท้จริงออกมา โดยปราศจากอารมณ์ อคติส่วนตัว หรือสิ่งที่ไม่ได้อ้างอิง และไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานสภาวะความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งก็ตรงกับหลักการคานียามของโยนิโสมนสิการ ที่เป็นการคิดไตร่ตรองโดยแยบคาย รอบคอบ และละเอียดถี่ถ้วนนั่นเอง โดยในงานเขียนเรื่อง “โยนิโสมนสิการ: วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม” ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)^{๑๕} ได้แบ่งโยนิโสมนสิการออกเป็น ๑๐ วิธีดังต่อไปนี้

๑. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ การพิจารณาสภาวะโดยการสืบสาวไปถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดถึงสภาวะนี้ขึ้นมา เพื่อที่จะได้สามารถรู้ต้นตอของปัญหา และแก้ไขปัญหานั้นได้ตรงจุด บ้างก็เรียกว่าเป็นวิธีคิดแบบอทิปปัจจยตา หรือวิธีคิดแบบปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น วิธีคิดนี้ยังแบ่งย่อยออกเป็น ๒ วิธีคิดย่อย คือ

๑) วิธีคิดแบบปัจจัยสัมพันธ์ คือ การมองหาความสัมพันธ์ของเหตุผลที่เป็นปัจจัยให้เกิดสภาวะนั้นขึ้นมา

๒) วิธีคิดแบบสอบสวน หรือตั้งคำถาม คือ การตั้งคำถามถึงสาเหตุของสภาวะนั้น ว่าอะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดสภาวะนี้ขึ้นมา เป็นต้น

๒. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ คือ วิธีการคิดที่แยกปัจจัยที่ประกอบขึ้นกันเป็นสภาวะนั้น ออกเป็นส่วน ๆ เพื่อพิจารณาว่า สภาวะดังกล่าวนี้เกิดขึ้น และเป็นการประชุมกันขององค์ประกอบต่าง ๆ คือ เบญจขันธ์ ซึ่งจะช่วยให้เราเข้าใจถึงสภาวะความเป็นตัวตน หรืออัตตาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๓. วิธีคิดแบบสามัญลักษณะ คือ วิธีคิดเพื่อให้รู้เท่าทันถึงความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ หากจะกล่าวในอีกแง่หนึ่ง ก็คือการคิดเพื่อให้รู้ธรรมชาติของสรรพสิ่งที่เรียกว่า สามัญลักษณะ คือ ความแปรเปลี่ยน การถูกบีบคั้นให้คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และความไม่มีซึ่งตัวตน

๔. วิธีคิดแบบอริยสัจ หรือวิธีคิดแบบแก้ปัญหา คือวิธีคิดที่ใช้อริยสัจมาเป็นดำเนินการเป็นวิธีแก้ปัญหา คือ การรู้เท่าทันสภาวะทุกข์ การตามหาสาเหตุของทุกข์ หรือสมุทัย การรู้สภาวะที่หลุดพ้นจาก

^{๑๔} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๕๗.

^{๑๕} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), “โยนิโสมนสิการ: วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม”, หน้า ๒๒-๖๐, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/592 [๒๐ มกราคม ๒๕๖๘].

ความทุกข์ หรือนิโรธ และความรู้หนทางที่จะนำไปสู่สภาวะที่หลุดพ้นนะ หรือมรรค; วิธีคิดนี้มีลักษณะสำคัญสองประการ คือ

๑) วิธีคิดตามเหตุ และผล คือ วิธีการคิดโดยจับคู่เหตุกับผลมาสัมพันธ์กัน เพื่อให้เห็นวิธีแก้ปัญหา โดยจับสภาวะทุกข์มาคู่กับ สาเหตุแห่งทุกข์ หรือสมุทัย และจับสภาวะที่หลุดพ้นจากความทุกข์ หรือนิโรธ มาคู่กับหนทางที่จะนำไปสู่สภาวะนั้น หรือมรรค

๒) วิธีคิดแบบตรงจุด คือ มุ่งไปที่ตัวปัญหา และสิ่งที่เกี่ยวข้อง โดยไม่ออกนอกประเด็น แบบความฟุ้งซ่าน หรือคิดเพื่อตอบสนองอัตนัยตามมานะทิฎฐิ เป็นต้น

๕. วิธีคิดแบบบรรลัสม์สัมพันธ์ คือ การคิดเพื่อให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของ หลักการ และจุดมุ่งหมาย เพื่อที่จะให้เข้าใจถึงการปฏิบัติที่จะตรงไปสู่จุดมุ่งหมายที่เราหวังไว้ โดยไม่คลาดเคลื่อน เลื่อนลอย หรือ ฆ้อง

๖. วิธีคิดแบบรู้ทันคุณโทษ และทางออก คือ วิธีการพิจารณาสภาพความจริงของสภาวะนั้น ๆ ที่มี ทั้งข้อดี และข้อเสีย และจะทำให้เราเข้าใจถึงภาพรวมของสภาวะนั้นจริง ๆ นำไปสู่การหาทางออกของ ปัญหาได้

๗. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม คือ การพิจารณาให้เห็นถึงประโยชน์ หรือสิ่งที่เราได้จากการใช้สอย การบริโภค เพื่อขัดเกลาจิตใจ และบรรเทาตัณหา โดยพิจารณาว่าคุณค่าที่แท้จริง คือคุณค่า ที่ตอบสนองต่อการดำรงชีวิตโดยตรง หรือคุณค่าที่นำมาซึ่งการแก้ปัญหา หาใช้คุณค่าที่เป็นไปเพื่อตัณหา ราคะ หรือเพื่อการเสพสุข เสริมบารมี ความมั่นคง ความยิ่งใหญ่ไม่

๘. วิธีคิดแบบเร้ากุศล คือ วิธีคิดโดยการใช้กุศโลบายที่ว่า แม้สิ่งเดียวกันนั้น ก็มีมากมายหลายมุมมอง ขึ้นอยู่กับโครงสร้างของจิต สภาวะของจิต ประสบการณ์ และแนวคิดที่ได้เคยผ่านมา ทำให้เราตีความ สิ่งเหล่านั้นด้วยมุมมองที่ต่างกันออกไป บ้างก็ตีความเป็นกุศลบ้าง อุกุศลบ้าง ดังนั้น หากเราเข้าใจ และ ตั้งต้นวิธีการคิดให้ถูกต้องตั้งแต่เริ่มได้ ก็จะทำให้การหลุดพ้นจากปัญหา และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ ได้หลากหลายเช่นกัน

๙. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน คือ วิธีคิดที่มุ่งสนใจแต่เฉพาะกับสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ตรงหน้าในปัจจุบันขณะ เท่านั้น โดยการใช้สติจดจ่อ และรับรู้ถึงสภาวะต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในทุกขณะ ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถ ดำเนินชีวิตไปโดยมีการแก้ปัญหาอย่างถูกวิธีได้ ไม่มีการคิดฟุ้งซ่าน ล่องลอย และคิดไปถึงสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้อง กับความเป็นไปนี้

๑๐. วิธีคิดแบบวิภาษวาท คือ วิธีการคิดโดยการแสดงความจริงแบบจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ อย่างชัดเจน เพื่อให้เห็นภาพรวมของสภาวะนั้นได้ครบในทุก ๆ ด้าน โดยไม่พิจารณาเพียงแค่ส่วนใด ส่วนหนึ่งแล้วตัดสินสรุปผลไป วิธีคิดนี้แบ่งย่อยออกไปได้อีก ๗ วิธีดังนี้

๑. การจำแนกโดยแง่ด้านของความจริง ซึ่งแบ่งออกเป็นสองวิธี คือ

๑) การจำแนกตามแง่ด้านต่าง ๆ คือ การมองให้เห็นความจริงตามแง่ที่เป็นอยู่ มิใช่การมองโดยการนำแง่ความจริง ๆ อื่น ๆ มาประกอบกันโดยไม่มี ความเกี่ยวข้อง

๒) การจำแนกโดยมอง คือ การแสดงความจริงของสิ่งนั้น ๆ ให้ครบทุกแง่ทุกด้าน โดยที่ไม่มุ่งจำเพาะเพียงด้านใดด้านหนึ่ง

๒. การจำแนกโดยส่วนประกอบ คือ การวิเคราะห์แยกย่อยออกไป เพื่อให้เห็นถึงสภาวะที่มาประชุมกันจนเกิดเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ

๓. การจำแนกโดยลำดับขณะ คือ การแยกสภาวะต่าง ๆ ออกเป็นปัจจัยที่มีการเกิดต่อ และสืบทอดกัน เพื่อให้มองเห็นเหตุปัจจัยที่แท้จริง

๔. การจำแนกโดยความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย คือ การคิดเพื่อหาความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจว่าสภาวะนี้ไม่ได้มีการเกิดขึ้นมาลอย ๆ หากแต่เกิดจากเหตุปัจจัยที่เกิดต่อกันมาเป็นทอด ๆ กัน

๕. การจำแนกโดยเงื่อนไข คือ การมองความจริงโดยการพิจารณาเงื่อนไขมาประกอบด้วยการตัดสินใจ หรือวิธีการคิดแบบนี้จะนำไปสู่สิ่งใด มีข้อได้ข้อเสียอะไร

๖. การจำแนกโดยทางเลือก หรือความเป็นไปได้ อย่างอื่น คือ การคิดตามหลักการที่ว่า หนทางในการแก้ปัญหาหนึ่งนั้นมากกว่าหนึ่ง อาจมีวิธีที่ดีกว่าหรือแย่กว่าก็ได้ ทำให้ไม่ยึดติด หรือจมปลักอยู่กับวิธีการใดวิธีการหนึ่ง

๗. วิธีการตอบปัญหาแบบวิภาษวาท หรือวิภาษพยากรณ์ คือ การตอบปัญหาโดยใช้วิธีการแยกตอบ เป็นต้น

โยนิโสมนสิการทั้ง ๑๐ วิธีนี้ เป็นเครื่องมือในการพิจารณาความรู้อย่างรอบด้าน ทั้งในแง่ของลักษณะเฉพาะตัวของความรู้ และเหตุปัจจัย ที่มาของความรู้ นั้น ๆ ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถเข้าใจความรู้ได้อย่างทั่วถึง และสามารถสังเคราะห์กลั่นกรองความรู้ที่แท้จริงออกมาได้

บทสรุป

แนวคิดทางภาษาในพุทธปรัชญาปรากฏในนิรุตติปถสูตร ซึ่งกล่าวถึงส่วนประกอบสำคัญสามส่วนของภาษา คือ (๑) นิรุตติปถ คือการศึกษาที่มาของคำ (๒) อธิวจนปถ คือการศึกษาเกี่ยวกับความหมายที่เหมือนกันของคำ (๓) ปัญญูปปถ คือการศึกษาเกี่ยวกับการอธิบายคำ พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าภาษานั้นเป็นสิ่งที่มียุอยู่เมื่อมันนำไปสู่เป้าหมายที่นำมาปฏิบัติได้ในทุก ๆ วัน หรือในขณะที่เราทำสมาธิเพื่อแสวงหาความจริง การแสวงหาความรู้ในมุมมองของพุทธปรัชญานั้น เป็นไปในลักษณะที่อ้างอิงกับประสบการณ์ที่รับรู้ได้ผ่านทางประสาทสัมผัส โดยภาษาก็คือสิ่งที่ใช้แสดงออกหรือเป็นเครื่องมือสื่อสารประสบการณ์ของเรา ซึ่งนำพาเราไปสู่ความรู้ที่แท้จริงได้ และความรู้นั้นก็จะต้องมีลักษณะที่สื่อไปถึงความจริง และต้อง

ผ่านการพิสูจน์เพื่อให้เป็นที่ยอมรับจนสามารถนำมาปฏิบัติและได้ผลเป็นประโยชน์สุขจริง โดยวิธีการที่ปรากฏในกาลามสูตร ซึ่งเป็นกระบวนการตรวจสอบความรู้โดยการเข้าไปรับรู้ และตรวจสอบด้วยตนเองด้วยหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นวิธีในการกลั่นกรองสิ่งต่าง ๆ ด้วยการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ จนเกิดความมั่นใจว่าเป็นความรู้ที่แท้จริงตามทัศนะของพุทธปรัชญา

บรรณานุกรม

พื้น ดอกบัว. **ปวงปรัญญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๖๓.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๑๗, ๒๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ลักษณะวัด ปาละรัตน์. **ญาณวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๖๑.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๖๔.

Evans, S. A. (2007). Doubting the Kālāma-Sutta: Epistemology, ethics, and the ‘Sacred.’ **Buddhist Studies Review**, 24(1), 91–107. <https://doi.org/10.1558/bsrv.v24i1.91>

Lysenko, V. “The Buddhist Philosophy of Language in India: An overview”. In M. Herat (Ed.), **Buddhism and Linguistics**. London: Palgrave Macmillan, 2018.

Vasubandhu. **AbhidharmakoSabhasya**. Tr. Leo M.Pruden. Berkeley, Calif.: Asian Humanities Press, 1988.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). “โยนิโสมนสิการ: วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม”, ๒๕๕๖. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/592 [๒๐ มกราคม ๒๕๖๘].

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะทางสังคมในรายวิชาการงานอาชีพ
โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม
สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนแม่ตืนวิทยาคม

The Development of Learning Achievement and Social Skills
In Home Economics by Using The Cippa Model Teaching Combined
with Board Games for Mathayomsuksa 4 Students
at Mae Tuen Witthayakhom School

ณรงค์ ทรงอาจ*

Narong Song-ard

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (นวัตกรรมหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Master of Education (innovative Curriculum and Learning Management) Ramkhamhaeng University

สุระวีร์ เพียรเพชรเลิศ**

Surawee Peanpedlerd

ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ประเทศไทย

Department of Curriculum and Instruction, Faculty of Education Ramkhamhaeng University, Thailand

E-mail: Songsrdnarong@gmail.com

Received: January 02, 2025

Revised: January 10, 2025

Accepted: January 14, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้ (๑) เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่เรียนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม (๒) เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔/๓ ที่เรียนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม (๓) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔/๓ โรงเรียนแม่ตืนวิทยาคมที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ จำนวน ๒๙ คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการ

* นายณรงค์ ทรงอาจ Mr.Narong Song-ard นักศึกษาปริญญาโท ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (นวัตกรรมหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้) มหาวิทยาลัยรามคำแหง Student Master of Education (innovative Curriculum and Learning Management) Ramkhamhaeng University

** ผศ.ดร.สุระวีร์ เพียรเพชรเลิศ Asst.Prof.Dr.Surawee Peanpedlerd ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

วิจัย ได้แก่ (๑) แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม (๒) บอร์ดเกมเรื่องอาหารและโภชนาการ (๓) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาการงานอาชีพ เรื่อง อาหารและโภชนาการ (๔) แบบวัดทักษะทางสังคมในรายวิชาการงานอาชีพ (๕) แบบประเมิน ความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการ ทดสอบค่าที (t-test dependent)

ผลการวิจัยพบว่า (๑) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่ได้รับ การจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัย สำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ (๒) ทักษะทางสังคมวิชาการงานอาชีพของนักเรียนจากการประเมินก่อนเรียน ระหว่างเรียนและหลังเรียน พบว่ามีคะแนนเฉลี่ยสูงขึ้น (๓) นักเรียนที่เรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอน ชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม มีระดับความพึงพอใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๖๘$, S.D. = ๐.๐๔)

คำสำคัญ: บอร์ดเกม; ชิปปาโมเดล; ทักษะทางสังคม; ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน; การงานอาชีพ ; รูปแบบการเรียนการสอน

Abstract

The purpose of this research are 1) to develop the pre-test and post-test of learning achievement of Mathayomsuksa 4 students who study by using the CIPPA Model teaching method combined with board games. 2) To develop social skills of Mathayomsuksa 4 students who study using the CIPPA Model teaching method combined with board games. To study student satisfaction after studying with the CIPPA Model teaching method combined with board games. The sample group used in this research was Mathayomsuksa 4/3 students at Mae Tuen Mathayomsuksa School. There are 29 people who are studying in the first semester of the academic year 2024, which were obtained through purposive sampling. The tools used in the research include: (1) Lesson plan using the CIPPA Model teaching model combined with board games. (2) Board games on food and nutrition (3) Tests to measure academic and career achievement on food and nutrition (4) Social skills measure in career subjects (5) Satisfaction assessment form Statistics used in data analysis include mean, standard deviation. and t-test dependent

The research results found that: (1) Academic achievement of students studying in Mathayomsuksa 4 who were taught using the CIPPA Model teaching method combined with board games. Higher than before studying with statistical significance at the .05 level. (2) Students' social, academic and career skills from pre-class assessment During study and after study It was found that the average score was higher. And (3) Students who study with the CIPPA Model teaching method combined with board games Have a level of satisfaction Overall, it is at the highest level ($\bar{X} = 468$, S.D.= 0.04)

Keywords: Board Game; Cippa Model; Social Skills; Academic Achievement; Career; Teaching format

บทนำ

กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความสามารถในการจัดการ การวางแผน การออกแบบการทำงาน สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการทำงาน เพื่อพัฒนาคุณภาพของงานและการทำงานความสำคัญ ธรรมชาติและลักษณะเฉพาะ มีการสร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์สามารถทำงานคนเดียว มีนิสัยรักในการทำงาน ตลอดจนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมพื้นฐาน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ประหยัดและอดทน ผู้เรียนสามารถช่วยเหลือตนเองและพึ่งตนเองได้ตามพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข^๑

แนวทางการเรียนการสอนในสาระการเรียนรู้การงานอาชีพแบบเดิมที่เน้นการบรรยายอาจไม่เพียงพอต่อการพัฒนานักเรียนให้มีทักษะที่จำเป็นในการทำงานและดำรงชีวิตในอนาคต ดังนั้น การปรับเปลี่ยนแนวทางการเรียนการสอนเป็นการเรียนรู้เชิง (Active Learning) จึงมีความสำคัญ ซึ่งการเรียนการสอนที่เน้นให้นักเรียนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ของตนเองผ่านการลงมือปฏิบัติ จะช่วยให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ทางทฤษฎีกับการปฏิบัติจริง ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้นและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้การมีปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียน จะช่วยให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์สามารถพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ซิปปาโมเดล (CIPPA Model) คือ กระบวนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความคิด และการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ สามารถสร้างความรู้ ค้นพบความรู้ได้ด้วยตนเอง นักเรียนมีบทบาทมากในกิจกรรมการเรียนการสอน และผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

^๑ กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการพัฒนาสื่อการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๕).

บอร์ดเกมหรือเกมกระดาน (board game) เป็นเกมรูปแบบหนึ่งซึ่งมีลักษณะเฉพาะคือ ใช้กระดานเป็นพื้นที่เล่น มีชิ้นส่วนหรือตัวหมากสำหรับเล่น โดยการนำบอร์ดเกมมาใช้เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาหรือบอร์ดเกมการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเป็นฐาน มีประโยชน์เพิ่มเติมจากการใช้เกมรูปแบบปกติ โดยสามารถสร้างการร่วมมือกันและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ดีกว่าเกมรูปแบบอื่นในการใช้อบรม ลดกำแพงการสื่อสารได้จากกลไกของเกม

ผู้เล่นได้ปฏิบัติจริงบอร์ดเกมจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถมาตอบโจทย์ แทนที่การบรรยายแบบเดิม ด้วยวิธีการที่เข้าถึงทุกคนได้ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง การเรียนรู้ผ่านเกมนั้นไม่ใช่เรื่องใหม่ การนำบอร์ดเกมเข้ามาในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้มากมายเป็นเครื่องมือนำไปสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่หลากหลายคือ ผู้เรียนได้เรียนรู้สร้างความผ่อนคลายและแรงจูงใจในการเรียน ซึ่งเป็นการบูรณาการการเรียนกับการเล่นเข้าด้วยกัน

โรงเรียนแม่แต่วิทยาคม อำเภอมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ จัดการเรียนการสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โดยศึกษาจากการสังเกตและสัมภาษณ์ครูและนักเรียน รวมทั้งศึกษาข้อมูลจากฝ่ายวิชาการ พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ อาชีพ ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร โดยเฉพาะด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งครูส่วนใหญ่สอนเน้นเนื้อหาตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร โดยใช้วิธีการสอนแบบอธิบายเนื้อหา ใช้สื่อประกอบเป็นบางครั้ง การวัดผลประเมินผลใช้วิธีการทดสอบความรู้โดยใช้ข้อสอบที่เน้นการวัดความรู้ความเข้าใจเท่านั้น และผู้เรียนยังขาดทักษะในการวางแผนการทำงานที่ดี นอกจากนี้ผู้เรียนยังขาดทักษะการปฏิบัติงาน จึงทำให้การจัดการเรียนการสอนยังเน้นเนื้อหาสาระที่กำหนดในหลักสูตรขาดการส่งเสริมทักษะกระบวนการที่จำเป็น โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยังไม่เอื้อต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจทำให้นักเรียนไม่สนใจร่วมกิจกรรมในชั้นเรียน จึงไม่เกิดการเรียนรู้ และมีองค์ความรู้ไม่เพียงพอที่จะนำไปใช้ในการแสวงหาความรู้ และเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อการศึกษาต่อหรือนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนมีส่วนเกี่ยวข้องต่อการจัดการศึกษาในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพ ได้พบปัญหาที่เกิดขึ้นและผ่านจากประสบการณ์การสอนของตนเองโดยตรง เช่น ผู้เรียนไม่มีความกระตือรือร้นที่จะหาความรู้จากประสบการณ์ของตนเอง ยังไม่คิดแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ และความรู้ที่เกิดขึ้นหรือที่ได้รับยังเป็นความรู้ที่ไม่คงทน ดังนั้น ครูผู้สอนจึงสนใจพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยวิธีการเรียนการสอนแบบซิปปาโมเดล ร่วมกับบอร์ดเกม ในรายวิชาการงานอาชีพ เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างเป็นระบบ สามารถสร้างความรู้ ค้นพบความรู้ได้ด้วยตนเอง พัฒนาตนเองให้เป็นประชากรด้านเทคโนโลยีที่พร้อมจะเรียนรู้ก้าวทันโลกในอนาคต และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ต่อยอดใช้ในชีวิตประจำวันได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่เรียนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม
๒. เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่เรียนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม
๓. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะทางสังคมโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนแม่ต๋อนวิทยาคม เป็นดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนแม่ต๋อนวิทยาคมที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ จำนวน ๔ ห้องเรียน จำนวนนักเรียนทั้งหมด ๑๒๒ คน

๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔/๓ ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนแม่ต๋อนวิทยาคม จำนวน ๒๙ คน ได้มาจากการเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะทางสังคมต่ำ

๒. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

๒.๑ ตัวแปรอิสระ ได้แก่ รูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม

๒.๒ ตัวแปรตาม ได้แก่

- (๑) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง อาหารและโภชนาการ

(๒) ทักษะทางสังคมในรายวิชาการงานอาชีพ

(๓) ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอน
ซิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๑ จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง อาหารและโภชนาการ จำนวน ๕ แผนการจัดการเรียนรู้ระยะเวลา ๑๐ ชั่วโมง เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องและนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ แล้วนำแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ผ่านการพิจารณาตรวจสอบและปรับปรุงเรียบร้อยแล้ว เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน เพื่อประเมินความเหมาะสมระหว่างตัวชี้วัด สารการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล แล้วนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้โดยใช้เกณฑ์แปลความหมายค่าเฉลี่ยของกลุ่ม ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า^๒ ผลการประเมินความถูกต้องเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้มาคำนวณหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับ มากที่สุดทุกแผน

๓.๒ สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้ครอบคลุมเนื้อหาสาระและจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนด เป็นแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ ๔ ตัวเลือกจำนวน ๓๕ ข้อ แล้วนำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อสอบเป็นรายข้อ ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โครงสร้างและภาษาที่ใช้ นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิเคราะห์ค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) พิจารณาคัดเลือกแบบทดสอบโดยมีความค่าความยากง่ายระหว่าง ๐.๒๐-๐.๗๕ และค่าอำนาจจำแนก ระหว่าง ๐.๒๐ขึ้นไป ซึ่งผ่านเกณฑ์จำนวน ๓๔ ข้อ ควรนำไปปรับปรุงหรือตัดทิ้ง จำนวน ๑ ข้อ ได้แก่ ข้อที่ ๓ เนื่องจากค่า $r = ๐.๑๕$ ไม่ผ่านเกณฑ์ และคัดเลือกไว้เป็นแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจำนวน ๓๐ ข้อ ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้ทั้งหมด โดยคัดข้อที่มีอำนาจจำแนกต่ำสุดออก

๓.๓ สร้างบอร์ดเกมวิชาการงานอาชีพ เรื่อง อาหารและโภชนาการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โดยพิจารณาเนื้อหา รูปแบบ ข้อคำถาม เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องแล้ว ปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน ตรวจสอบคุณภาพโดยพิจารณาความเหมาะสมของบอร์ดเกม เรื่อง อาหารและโภชนาการ จากนั้นนำกิจกรรมการเรียนรู้บอร์ดเกมเรื่อง อาหารและโภชนาการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ปรับปรุงแก้ไขเป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อเตรียมทดลองกับกลุ่มทดลอง คือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔/๒ โรงเรียนแม่ต๋อนวิทยาคม ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ จำนวน ๓๖ คน เพื่อหาคุณภาพของสื่อกิจกรรมการเรียนรู้ให้เป็นไปตามเกณฑ์

^๒ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น ฉบับปรับปรุงใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๖๐), หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

มาตรฐาน ๘๐/๘๐ (E๑/E๒) ๘๐.๕๓/๘๔.๒๒ จากนั้นนำบอร์ดเกม เรื่อง อาหารและโภชนาการ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่ทดลองใช้แล้วมาปรับปรุงแก้ไข แล้วไปทดลองปฏิบัติกิจกรรมจริงกับกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔/๓ โรงเรียนแม่ตีนวิทยาคม ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ จำนวน ๒๙ คน

๓.๔ สร้างแบบประเมินทักษะทางสังคมในรายวิชาการงานอาชีพ เรื่องอาหารและโภชนาการ นำไปเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม และความชัดเจนของคำถาม จากนั้นแก้ไขแบบประเมินทักษะทางสังคมในรายวิชาการงานอาชีพตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา จัดพิมพ์แบบประเมินทักษะทางสังคมในรายวิชาการงานอาชีพ แล้วนำไปใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนแม่ตีนวิทยาคม

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการทดลองและการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ทั้งหมด โดยมีขั้นตอนดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๑) ให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทดสอบก่อนเรียน ด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง อาหารและโภชนาการ จำนวน ๓๐ ข้อ ใช้เวลา ๕๐ นาที

๒) ดำเนินการจัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม ตามแผนการจัดการเรียนรู้ ระยะเวลา ๑๐ ชั่วโมง โดยใช้ระยะเวลา ๕ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๒ ชั่วโมง ตามตารางเรียน ในช่วง วันที่ ๒ เดือนสิงหาคม ๒๕๖๗ - วันที่ ๓๐ เดือนสิงหาคม ๒๕๖๗

๓) เมื่อดำเนินการจัดการเรียนการสอนครบตามกำหนดแล้วให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทดสอบหลังเรียนด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องอาหารและโภชนาการ ชุดเดิมจำนวน ๓๐ ข้อ ใช้เวลา ๕๐ นาที

๔) นำคะแนนสอบก่อนเรียนและหลังเรียนที่ได้จากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ได้จากการประเมินการทำเรื่องอาหารและโภชนาการมาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

ผลการวิจัย

ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาการงานอาชีพ เรื่อง อาหารและโภชนาการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ก่อนเรียนและหลังเรียน ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม

ตารางที่ ๑ ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม

ผลการเรียน	จำนวน	คะแนนเต็ม	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่า t	Sig.
ก่อนเรียน	๒๙	๓๐	๑๒.๐๐	๒.๒๙	๒๑.๗๐	<.
หลังเรียน	๒๙	๓๐	๒๕.๓๐	๒.๘๙		

* $p < 0.05$

จากตารางที่ ๑ ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม จากคะแนนเต็ม ๓๐ คะแนน พบว่าคะแนนก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๑๒.๐๐ ($\bar{X} = 12.00$, S.D. = ๔.๔๘) และคะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒๕.๐๙ ($\bar{X} = 25.03$, S.D. = ๒.๘๙) พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ผลการพัฒนาทักษะทางสังคมในรายวิชาการงานอาชีพ เรื่อง อาหารและโภชนาการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม

ตารางที่ ๒ แสดงผลการพัฒนาทักษะทางสังคมในรายวิชาการงานอาชีพ เรื่อง อาหารและโภชนาการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม

รายการประเมินทักษะทางสังคมในรายวิชาการงานอาชีพ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. ทักษะด้านการสื่อสาร	๔.๕๕	๐.๖๙	ดี
๒. ทักษะด้านการแก้ปัญหา	๔.๓๘	๐.๖๒	ดี
๓. ทักษะด้านการทำงานร่วมกัน	๔.๖๙	๐.๕๔	ดี
เฉลี่ยรวม	๔.๕๔	๐.๓๖	ดี

จากตารางที่ ๒ ผลการพัฒนาทักษะทางสังคมในรายวิชาการงานอาชีพ เรื่อง อาหารและโภชนาการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม พบว่าคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม มีคะแนนเฉลี่ยในภาพรวมเท่ากับ ($\bar{X} = 4.54$, S.D. = ๐.๓๖) โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทักษะด้านการทำงานร่วมกันอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.69$, S.D. = ๐.๕๘) รองลงมาคือ ทักษะการด้านการสื่อสารอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = ๐.๖๙) และทักษะด้านการแก้ปัญหาอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.38$, S.D. = ๐.๖๒) ตามลำดับ

ผลการศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อรายวิชาการงานอาชีพ เรื่อง อาหารและโภชนาการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม

ตารางที่ ๓ แสดงผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรายวิชาการงานอาชีพ เรื่อง อาหาร และโภชนาการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม

ข้อที่	กิจกรรม	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านครูผู้สอน				
๑.	ครูชี้แจงกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนเข้าใจอย่างชัดเจน	๔.๖๐	๐.๕๐	มากที่สุด
๒.	ครูให้คำปรึกษา แนะนำ ดูแลนักเรียนในการเรียนรู้อย่างทั่วถึง	๔.๕๗	๐.๕๐	มากที่สุด
๓.	ครูส่งเสริมให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้	๔.๗๗	๐.๔๓	มากที่สุด
๔.	ครูมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ช่วยให้เกิดความรู้ในเนื้อหาวิชา	๔.๗๓	๐.๔๕	มากที่สุด
๕.	ครูมีบุคลิกภาพ การแต่งกายและพูดจาอย่างเหมาะสม	๔.๗๓	๐.๔๕	มากที่สุด
	เฉลี่ยรายด้าน	๔.๖๘	๐.๔๗	มากที่สุด
ด้านเนื้อหา				
๑.	ความง่ายของเนื้อหาเหมาะสมกับความสามารถของนักเรียน	๔.๗๐	๐.๔๗	มากที่สุด
๒.	เนื้อหา รูปแบบ สีสันตรงกับความสนใจ และความต้องการของนักเรียน	๔.๖๐	๐.๕๐	มากที่สุด
๓.	เนื้อหามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	๔.๖๗	๐.๔๘	มากที่สุด
๔.	มีลำดับเนื้อหาอย่างต่อเนื่องและเหมาะสม เข้าใจง่าย	๔.๖๗	๐.๔๘	มากที่สุด
๕.	ระยะเวลาในการทำกิจกรรมมีความเหมาะสม	๔.๖๓	๐.๔๙	มากที่สุด
	เฉลี่ยรายด้าน	๔.๖๐	๐.๔๘	มากที่สุด
ด้านจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยบอร์ดเกมอาหารและโภชนาการ				
๑.	การจัดกิจกรรมบอร์ดเกมอาหารและโภชนาการมีความน่าสนใจ	๔.๖๐	๐.๕๐	มากที่สุด
๒.	การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนชิปปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม มีการอธิบายวิธีการเล่น กฎกติกาอย่างเป็นลำดับเข้าใจง่ายและชัดเจน	๔.๖๓	๐.๔๙	มากที่สุด
๓.	การปฏิบัติกิจกรรมช่วยให้เข้าใจในบทเรียนมากยิ่งขึ้น	๔.๕๓	๐.๕๑	มากที่สุด
๔.	กิจกรรมการเรียนรู้มีสื่อ เทคโนโลยีประกอบการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม	๔.๙๓	๐.๒๕	มากที่สุด
๕.	การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยบอร์ดเกมอาหารและโภชนาการช่วยให้นักเรียนเกิดความสุขกับการเรียนรู้และพัฒนาทักษะทางสังคมมากขึ้น	๔.๕๐	๐.๕๑	มาก
	เฉลี่ยรายด้าน	๔.๘๐	๐.๔๘	มากที่สุด
ด้านการวัดประเมินผล				
๑.	มีเกณฑ์การประเมินที่ชัดเจน	๔.๕๓	๐.๕๑	มากที่สุด
๒.	มีการประเมินผลสัมฤทธิ์สอดคล้องกับจุดประสงค์ในการเรียนรู้	๔.๕๐	๐.๕๑	มาก

๓.	มีการประเมินผลการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียน	๔.๔๐	๐.๖๗	มาก
๔.	ให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อนำไปพัฒนาตนเอง	๔.๔๐	๐.๖๒	มาก
๕.	การประเมินผลครอบคลุมเนื้อหาที่เรียน	๔.๗๓	๐.๕๒	มากที่สุด
	เฉลี่ยรายด้าน	๔.๕๐	๐.๕๕	มาก
	เฉลี่ยรวม	๔.๖๘	๐.๐๔	มากที่สุด

จากตารางที่ ๓ ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรายวิชาการงานอาชีพ เรื่อง อาหารและโภชนาการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม พบว่า ในภาพรวมนักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.04) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านครูผู้สอนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.47) ด้านเนื้อหา มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.60$, S.D. = 0.48) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.80$, S.D. = 0.48) และด้านการวัดและประเมินผลมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.50$, S.D. = 0.55) ตามลำดับ

สรุปผลการวิจัย

๑) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๒) ทักษะทางสังคมในรายวิชาการงานอาชีพ เรื่อง อาหารและโภชนาการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม พบว่า คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม มีคะแนนเฉลี่ยในภาพรวมเท่ากับ ($\bar{X} = 4.54$, S.D. = 0.36) โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทักษะด้านการทำงานร่วมกันอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.69$, S.D. = 0.58) รองลงมาคือ ทักษะการด้านการสื่อสารอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = 0.69) และทักษะด้านการแก้ปัญหาอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 4.38$, S.D. = 0.62) ตามลำดับ

๓) ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรายวิชาการงานอาชีพ เรื่อง อาหารและโภชนาการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม พบว่า ในภาพรวมนักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.04) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านครูผู้สอนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.47) ด้านเนื้อหา มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.60$, S.D. = 0.48) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้มีความพึงพอใจอยู่ใน

ระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๘๐$, S.D. = ๐.๔๘) และด้านการวัดและประเมินผลมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๕๐$, S.D. = ๐.๕๕) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

๑) การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม เรื่องอาหารและโภชนาการ ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ทั้งนี้การจัดการเรียนการสอนด้วยบอร์ดเกม มีส่วนกระตุ้นความสนใจให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และยังช่วยให้นักเรียนจดจำบทเรียนได้ง่ายกว่าการท่องจำ และมีการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ทำให้นักเรียนได้รู้จักการทำงานร่วมกัน มีความร่วมมือกันทำกิจกรรมต่างๆ ตามกติกาที่ตกลงกันในกลุ่ม^๗ ดังนั้น บอร์ดเกมเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยครู สร้างทักษะที่จำเป็นให้กับนักเรียนได้มากกว่าการให้ความรู้ สามารถสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เกิดความรู้สึกตื่นเต้น และท้าทาย สอดคล้องกับงานวิจัยของทิพรัตน์ สิทธิวงศ์^๘ ดังที่ได้ศึกษาทำการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาผลของการใช้บอร์ดเกมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร แล้วสรุปผลการวิจัยไว้ว่า ผลการใช้บอร์ดเกมหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เนื่องจากในการสร้างบอร์ดเกมเป็นรูปแบบในเชิงบูรณาการ ซึ่งให้ผู้เล่นเกิดการเรียนรู้ไปพร้อมกับความสนุกสนานผ่อนคลาย เปิดโอกาสในการรับรู้เนื้อหาที่เรียน พร้อมทั้งเกิดความตื่นเต้นและท้าทายในการแข่งขัน

๒) การพัฒนาทักษะทางสังคมในรายวิชาการงานอาชีพ เรื่อง อาหารและโภชนาการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม พบว่า คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม มีคะแนนเฉลี่ยในภาพรวมอยู่ในระดับดี นักเรียนมีการพูดสนทนาได้ตอบกับเพื่อนในกลุ่ม และมีการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี มีการวางแผนการทำงาน แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ภายในกลุ่ม สอดคล้องกับงานวิจัยของอังศุธร อังคะนิต^๙ ดังที่กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่มทักษะการแก้ปัญหาในกลุ่มทักษะ

^๗ วรพล ยวงเงิน, “การนำเกมกระดานเข้าสู่โรงเรียน”, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม- ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๔๔๘.

^๘ ทิพรัตน์ สิทธิวงศ์, “การศึกษาผลของการใช้บอร์ดเกมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร”, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม- ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๑๘๗.

^๙ อังศุธร อังคะนิต, “ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการละเล่นพื้นบ้านที่ผสมผสาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อทักษะทางสังคมของเด็กในชุมชน”, วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๕๗) : ๓๘.

การช่วยเหลือผู้อื่นและทักษะการเป็นผู้นำและผู้ตามเพิ่มขึ้นก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ และเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนั้นมีทักษะทางสังคมเพิ่มขึ้นในทุก ๆ ด้านซึ่งเป็นผลมาจากการที่เด็กได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมและลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง พิมพร พยุหะ^๖ ดังที่กล่าวไว้ในงานวิจัย เรื่อง การใช้การอ่านแบบจิ๊กซอว์ เพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่านการเขียนสรุปความภาษาอังกฤษ และทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ไว้ว่าการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย ทั้งนี้ผู้เรียนยังได้ตระหนักถึงกระบวนการทำงาน ของกลุ่ม เพื่อให้งานที่ตนเองได้รับมอบหมายสามารถบรรลุเป้าหมายได้ ซึ่งผู้เรียนสามารถนำเอาทักษะทางสังคมทั้งทางด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น การสามารถวางแผนปฏิบัติงาน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การแก้ปัญหา และการรู้จักควบคุมตนเองไปใช้พัฒนาตนเองในอนาคตได้

๓) ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรายวิชาการงานอาชีพ เรื่อง อาหารและโภชนาการของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ด้วยรูปแบบการเรียนการสอนชิปาโมเดลร่วมกับบอร์ดเกม พบว่า ในภาพรวมนักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด เพราะการใช้สื่อที่เป็นการเรียนร่วมกับการเล่นเกมไปด้วยนั้นทำให้นักเรียนตื่นเต้น กระตุ้นความสนใจของผู้เรียนได้ดี อีกทั้งบอร์ดเกมอาหารและโภชนาการที่นักเรียนได้เล่นนั้นเป็นการทบทวนความรู้และกระตุ้นความคิดให้นักเรียนได้คิดตามการเดินบนกระดานบอร์ดเกมทำให้นักเรียนไม่รู้สึกว่าการท่องจำเนื้อหา เพียงแค่เป็นการเล่นเกมเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภูษิตา นกสกุล, อรัญญา ศรีจิงใจ^๗ เรื่อง การพัฒนาบอร์ดเกมเรื่อง Going to the Movies เพื่อใช้ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ได้กล่าวไว้ว่า เกมทำให้สามารถจดจำคำศัพท์เกี่ยวกับอาชีพและประเภทของภาพยนตร์ได้ ทั้งนี้การที่นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการใช้บอร์ดเกม Going to the Movies ในการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษอยู่ในระดับสูงอาจจะเป็นไปได้ว่าส่วนหนึ่งเกิดจากการที่นักเรียนได้ลงมือทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมถึงตัวสื่อวัตกรรมการทำให้นักเรียนมีความอยากรู้อยากเล่นมากขึ้น ณัฐวัฒน์ วรรณชัย, ปิยมนัส วรวิทย์รัตนกุล^๘

^๖ พิมพร พยุหะ, “การใช้การอ่านแบบจิ๊กซอว์ เพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่าน การเขียนสรุปความภาษาอังกฤษ และทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการสอนภาษาอังกฤษ: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗), หน้า ๗๕-๘๔.

^๗ ภูษิตา นกสกุล, อรัญญา ศรีจิงใจ, “การพัฒนาบอร์ดเกมเรื่อง Going to the Movies เพื่อใช้ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ”, วารสารวิจัยรำไพพรรณี, ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (เดือนมกราคม - เมษายน ๒๕๖๗) : ๑๖.

^๘ ณัฐวัฒน์ วรรณชัย, ปิยมนัส วรวิทย์รัตนกุล , “ การพัฒนาบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ระบบสุริยะ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ เดือน (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๘๑.

๔) จากการศึกษาความพึงพอใจหลังการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้บอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ระบบสุริยะ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ พบว่า ภาพรวม มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยชุดบอร์ดเกม ครูควรอธิบายวิธีการเล่นให้นักเรียนฟังอย่างรอบคอบก่อนจะลงมือทำกิจกรรมบอร์ดเกม เพื่อความรวดเร็ว และตรงตามเวลาที่กำหนด

๒) ครูควรหาตัววัสดุที่จะใช้เดินบนกระดานให้นักเรียนแต่ละกลุ่มให้เพียงพอและแข็งแรง ทนทานต่อการใช้งานในการจัดกิจกรรมครั้งถัดไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) การทำวิจัยครั้งต่อไปควรมีการส่งเสริมหรือพัฒนาตัวแปรตามในส่วนทางด้านจิตพิสัยหรือคุณลักษณะของผู้เรียนเพิ่มเติมขึ้น

๒) ควรมีการเลือกใช้เทคนิคหรือรูปแบบการสอนวิธีการต่างๆ เข้ามาผสมผสานหรือร่วมกันอย่างหลากหลายในการจัดการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อใช้ในงานวิจัยครั้งต่อไป

บรรณานุกรม

กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือการพัฒนาสื่อการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๕.

ณัฐวัฒน์ วรรณชัย, ปิยนันท์ วรวิทย์รัตนกุล. “การพัฒนาบอร์ดเกมการศึกษา เรื่อง ระบบสุริยะ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ เดือน (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๕) : ๘๑.

ทิพรรัตน์ สิทธิวงศ์. “การศึกษาผลของการใช้บอร์ดเกมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร”. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**. ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม- ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๑๘๗.

นพพล วรรณมณีเลิศ, ปิยวรรณ กันทอง, เจนนิศา จั่วจันทิก. “การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดี เรื่อง สุภาชิตพระร่วงโดยใช้รูปแบบการสอนแบบ CIPPA Model กับการสอนแบบปกติในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนกันทรลักษณ์วิทยา”. **วารสารบริหารการศึกษา บัว บัณฑิต**. ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๗) : ๑๐๑ – ๑๑๙.

บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น ฉบับปรับปรุงใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๖๐.

พิมพร พยุหะ. “การใช้การอ่านแบบจิ๊กซอว์ เพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่าน การเขียนสรุปความภาษาอังกฤษ และทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔”. **วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาการสอนภาษาอังกฤษ: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗.

ภูษิตา นกสกุล, อริยญา ศรีจใจ. “การพัฒนาบอร์ดเกมเรื่อง Going to the Movies เพื่อใช้ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านคำศัพท์ภาษาอังกฤษ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔”. **วารสารวิจัยรำไพพรรณี**. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๗) : ๑๖.

วรพล ยวงเงิน. “การนำเกมกระดานเข้าสู่โรงเรียน”. **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**. ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔) : ๔๔๘.

อังศุธร อังคะนิต. “ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการเล่นที่บ้านที่ผสมผสาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อทักษะทางสังคมของเด็กในชุมชน”. **วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๕๗) : ๓๘.

ศึกษาวิเคราะห์ความสุขในการดำเนินชีวิตตามแนวสุขสูตร

An Analytical Study of Happiness in Living Life

according to the Sukha Sutta

พระมหาเกิดมัน ถิรวโร*

Phramaha Koetman Thiravaro

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Master of Arts Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระปัญญาววัชรบัณฑิต**

Phra Panyavajrapandit

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม***

Maechee Kritsana Raksachom

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Buddhist Studies Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: Kaetman8golfy@gmail.com, phannasomgs@gmail.com, kritsana.rak@mcu.ac.th

Received: December 02, 2024

Revised: December 22, 2024

Accepted: December 23, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ (๑) เพื่อศึกษาความสุขในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาความสุขในสุขสูตร (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสุขในการดำเนินชีวิตตามแนวสุขสูตร เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยศึกษาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาพร้อมทั้งเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า ความสุขในพระพุทธศาสนา คือ ความสุขกายสุขใจ ความสุขสบายสำราญที่ได้เสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนา น่าพอใจยินดีทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ปรากฏความสุขถึง ๔ ระดับ คือ (๑) กามสุข (๒) ฌานสุข (๓) นิโรธสมาบัติสุข (๔) นิพพานสุข ในกามสุขเป็นของปุถุชนทั่วไปเป็นสุขที่ต่ำหายาบ ในฌานสุขและนิโรธสมาบัติสุขเป็นสุขที่ละเอียด ประณีตกว่า ส่วนนิพพานสุขเป็นสุขที่สูงที่สุด

* พระมหาเกิดมัน ถิรวโร (จุ่งวงศ์สุข) Phramaha Thiravaro (Chungwongsuk) พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Buddhism Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** พระปัญญาววัชรบัณฑิต, รศ.ดร. Phra Panyavajrapandit, Assoc.Prof.Dr. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

*** รศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม Assoc.Prof.Dr.Maechee Kritsana Raksachom ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

เป็นความสงบ ละเอียดประณีตยิ่งกว่าสุขทั้งหมด ความสุขในสุขสูตรมี ๕ พระสูตร ได้แก่ (๑) สุขสูตร (๒) ปฐมสุข (๓) ทุติยสุขสูตร (๔) สุขปัตถนาสูตร (๕) สุขโสมนัสสูตร เป็นพระสูตรที่นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ถึงความสุขได้ด้วยคลายความยึดมั่นในอารมณ์ที่ประสบเข้า ด้วยการเห็นความเกิดเป็นทุกข์ ด้วยการยินดีเป็นสุข ด้วยการมีศีล การคบคนดี และการยินดีธรรมทั้ง ๖ ประการ คือ (๑) พระธรรม (๒) ภาวนา (๓) การละ (๔) ปวิเวก (๕) ไม่พยาบาท (๖) ธรรมเครื่องไม่เนิ่นช้า ใน ๕ พระสูตรนี้ สุขปัตถนาสูตรเป็นสุขแบบโลกียะสำหรับคฤหัสถ์ พระสูตรที่เหลือเป็นสุขแบบโลกุตระสำหรับบรรพชิต

ความสุขในการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ คือ การมีเงินมีทองใช้สอยไม่ขาด ประกอบอาชีพที่สุจริต มีชื่อเสียง มีมิตรสหายที่ดี ให้ทานแบ่งปันผู้อื่น พอใจยินดีในสิ่งที่ตนมี ตั้งมั่นในศีล ๕ ศีล ๘ ไม่ขาด มีเมตตา เจริญสติ ภาวนากัมมัฏฐาน สำหรับบรรพชิต คือ การรักษาพระธรรมวินัย สำรวมกายวาจา บำเพ็ญภาวนา เจริญกัมมัฏฐาน มีสติอยู่ทุกเมื่อ มักน้อยสันโดษ เห็นความไม่เที่ยงแท้ของทุกสิ่งในโลก ปลอ่อยวางอารมณ์ที่ประสบเข้า ไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่พยาบาทอาฆาต เพียรฝึกตนเพื่อตัดกิเลสภายในจิตเพื่อเข้าถึงนิพพาน จนนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขที่ยั่งยืนตามหลักสุขสูตร

คำสำคัญ: ความสุข; การดำเนินชีวิต; สุขสูตร

Abstract

In this research, three objectives were purposely made: (1) to study happiness in Buddhist scriptures, (2) to study happiness in the Sukha Sutta, and (3) to analytically study happiness in living according to the Sukha Sutta. This documentary research studies Tipitaka, its commentaries, and related documents.

The results showed that happiness in Buddhism basically means physical and mental happiness, embracing a sense of ease and satisfaction from experiencing desirable and pleasing emotions through the eyes, ears, nose, tongue, body, and mind. Happiness comprises four levels: (1) kāmā-sukha, (2) jhānā-sukka, (3) nirodhasamāpatti-sukha, and (4) Nibbāna-sukka. Sensual happiness is for ordinary people and is considered inferior. jhānā-sukka and nirodhasamāpatti-sukha are superior. Nibbāna-sukka is the ultimate happiness, surpassing all other forms, embodying peace and utmost refinement. The happiness in the Sukha Sutta can be classified into the five Suttas: (1) Sukha Sutta, (2) Pathama Sukha Sutta, (3) Dutiya Sukha Sutta, (4) Sukapatthanā Sutta, and (5) Sukhasomanassa Sutta. These suttas guide practitioners to attain happiness by

relinquishing attachment to sensory experiences, understanding the arising of suffering, taking joy in happiness, upholding moral discipline, associating with good people, and delighting in the six aspects of the Dhamma: (1) the Dhamma, (2) meditation, (3) renunciation, 4) solitude, 5) non-ill will, and 6) non-procrastination. Among these five Suttas, Sukapattthanā Sutta provides worldly happiness for laypeople, while the other Suttas provide supramundane happiness for the ordained.

Happiness in living life of laypeople includes financial stability, having an honest profession, having a good reputation, associating with good friends, giving to others, contentment, constantly observing the Five or Eight Precepts, cultivating kindness, and practicing mindfulness through meditation. For the ordained, happiness includes upholding the *Dhamma-Vinaya*, maintaining restraint in body and speech, engaging in meditation, cultivating mindfulness at all times, living a life of few desires and contentment, realizing the impermanence of all things, letting go of attachment, and training oneself to eradicate defilements to attain Nibbāna. These practices lead to a happy and sustainable life according to the principles of the Sukha Sutta.

Keywords: Happiness; Living Life; Sukha Suttas

บทนำ

ความสุขเป็นนามธรรมชนิดหนึ่งที่สัมผัสได้ทางใจ ความสุขทางใจ คือ ความดีใจ ความสบายใจ อิ่มใจ แสดงออกมาได้ที่ใบหน้าของมนุษย์เมื่อได้ประสบอารมณ์ที่ตนใฝ่หา หรือเมื่อปรารถนาแล้วก็ได้ตามที่ตนต้องการ คนที่มีจิตใจเป็นสุขใบหน้าจะเิบอาบไปด้วยความสุข มีรอยยิ้ม ส่งผลให้ร่างกายมีความเบา ความอ่อน และความคล่องแคล่ว ลักษณะความสุขที่ปรากฏได้ชัดและสามารถรับรู้ได้เป็นความสุขทางกาย และใจ ดังพระพุทธพจน์ว่า “ความสุขมี ๒ อย่าง คือ (๑) กายิกสุข ความสุขทางกาย (๒) เจตสิกสุข สุขทางใจ”^๑ เป็นความสุขที่ปรากฏได้ชัดทางกามคุณทั้ง ๕ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) หรือจะเป็นสุขที่เกิดจากความไม่เดือดร้อนใจ ดังพระพุทธพจน์ว่า “คนที่ไม่มีความเดือดร้อน ไม่มีชวนชวาย (ในการกามคุณ ๕)”^๒ หรือความสุขชนิดที่ไม่มีกิเลสสามารถบงกชจิตใจให้เกิดความเศร้าหมอง ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

^๑ อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๑๐๓.

^๒ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙๗-๑๙๘/๙๔.

“เราไม่มีกิเลสเครื่องกังวล อยู่เป็นสุขจริงหนอ”^๓ และดังพระพุทธพจน์ว่า “ผู้ละความขนะและความพ่ายแพ้ได้แล้ว มีใจสงบย่อมนอนเป็นสุข”^๔ แต่ความสุขเหล่านี้ก็รู้ความสุขจากความสงบไม่ได้ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “สุขอื่นยิ่งกว่า ความสงบไม่มี”^๕ และสุขอื่นที่จะดีเยี่ยม หาสุขอื่นใดมาเทียบได้ นอกจากนิพพานสุขไม่มี ดังพระพุทธพจน์ว่า “นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”^๖

องค์การสหประชาชาติ (UN) กำหนดให้วันที่ ๒๐ มีนาคมของทุกปี เป็นวันความสุขสากล (International Day of Happiness) ซึ่งปีนี้ถูกกำหนดขึ้นภายใต้แนวคิด Happier Together เพื่อให้สังคมตระหนักถึงความสุขที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ จากรายงานความสุขโลก ปี ๒๕๖๖ (World Happiness Report 2023) พบว่า ไทยมีความสุขเพิ่มขึ้น อยู่อันดับ ๖๐ ในปี ๒๕๖๗ จากเดิมอันดับที่ ๖๑ ในปี ๒๕๖๖ เป็นอันดับ ๒ ของเอเชียรองจากสิงคโปร์ ที่สำคัญพบ ๑ ใน ๖ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ระดับความสุขเปลี่ยนแปลง คือ ความเอื้ออาทรต่อกันในสังคม (Generosity)^๗

จากหลักฐานดังกล่าวนี้ทำให้ทราบว่า ความสุขมีความสำคัญต่อสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั่วทั้งโลก เพราะมนุษย์อาศัยกามคุณ ๕ เพื่อหาความสุขเป็นปัจจัยหลักแต่ความสุขเช่นนี้ยังแฝงไปด้วยความทุกข์ การจะได้พบความสุขตามหลักพระพุทธศาสนาได้ จึงต้องหาทางหลุดพ้นที่เหมาะสมกับตนเอง เพราะการดำเนินชีวิตให้พบความสุขแต่ละคนนั้นแตกต่างกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความสุขในการดำเนินชีวิตตามแนวสุขสูตรแบบคฤหัสถ์ ความสุขในการดำเนินชีวิตตามแนวสุขสูตรแบบบรรพชิต การนำหลักสุขสูตรมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และการนำสุขสูตรมาแก้ไขปัญหาในการใช้ชีวิตประจำวัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความสุขในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาความสุขในสุขสูตร
๓. เพื่อวิเคราะห์ความสุขในการดำเนินชีวิตตามแนวสุขสูตร

^๓ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๐/๙๔.

^๔ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๑/๙๕.

^๕ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๒/๙๕.

^๖ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๓/๙๕.

^๗ ธีระพล เต็มอุดม, “ไทยปลื้ม” ดัชนีความสุข ปี 67 ขึ้นอันดับ 60 มุ่งสร้างสังคมสุขภาวะทางปัญญาอย่างยั่งยืน”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.hfocus.org/content/2024/03/30015> [๒ ตุลาคม ๒๕๖๗].

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ๒ ด้าน คือ (๑) ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาคำสอนเรื่องความสุข ศึกษาคำสอนเรื่องความสุขทางกาย คำสอนเรื่องความสุขทางใจ ความสุขในการดำเนินชีวิตแบบของคฤหัสถ์และแบบบรรพชิตตามแนวสุสุตร ตัวอย่างของบุคคลที่มีความสุข โดยวิเคราะห์ให้เชื่อมโยงในสุสุตร ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความสุข (๒) ขอบเขตด้านเอกสาร ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี และคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งหนังสือ ตำรา เอกสารเชิงวิชาการ และงานวิจัยต่าง ๆ เอกสารรายงานต่างๆ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระในสุสุตรที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นต้น

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ความสุขในการดำเนินชีวิตตามแนวสุสุตร ผู้วิจัยได้ผลการศึกษตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑. ความสุขในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า ความสุขในพระไตรปิฎก หมายถึง “สิ่งที่ขุดความลำบากกายและจิตทั้งไป เรียกว่า โสมนัสสเวทนาก็ได้ มีความสำราญเป็นลักษณะ มีการได้เสวยรสแห่งอิฏฐารมณ์ที่ได้แล้ว”^๘ หรือว่า “ความไม่มีเวรต่อกัน ไม่มีความเดือดร้อน อยู่อย่างไม่เดือดร้อน ไม่มีความขวนขวาย อยู่อย่างไม่ขวนขวาย ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล มีปิติเป็นรักษา ไม่มีความขนะและความแพ้วมีใจสงบ ไม่มีบาป ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ไม่มีโรคจากความทิว มีความมกน้อยสันโดษ การลัมรสแห่งปวิเวกลัมรสความสงบ ไม่มีความกระวนกระวาย และการได้พบเห็นพระอริยเจ้า”^๙ ความสุข เปรียบเหมือนคนที่เหน็ดเหนื่อยในทางกันดาร เมื่อรู้ว่าทางข้างหน้ามีน้ำ ก็ร่าเริงยินดี พอได้เห็นน้ำ ก็ยิ่งร่าเริงใจยิ่งขึ้นไปอีก เมื่อได้ลงไปอาบน้ำ กินน้ำแล้วหายจากความทิว ความกระหาย และความเหน็ดเหนื่อยก็หมดสิ้นไปเมื่อนั้น จึงเปล่งวาจาที่แสดงถึงความสุข^{๑๐} และความหมายของความสุขปรากฏอีกมาก ดังเช่น ความยินดี รื่นเริง ร่าเริง เบิกบาน สุขสบาย ผาสุก พอใจ มั่นคง บุญ ปิตินดี สนุกสนาน เป็นต้น แต่ลักษณะของความสุขที่ปรากฏอยู่ทุกๆ ขณะมี ๒ ประการ คือ “(๑) กายิกสุข สุขทางกาย (๒) เจตสิกสุข สุขทางใจ”^{๑๑}

^๘ อภ.สง.อ. (ไทย) ๑/๒๘๓.

^๙ ตูรายละเอียดใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๙๗-๒๐๘/๙๔-๙๗.

^{๑๐} อภ.สง.อ. (ไทย) ๑/๒๘๓-๒๘๔.

^{๑๑} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๑๐๓.

ส่วนระดับของความสุกในพระพุทธศาสนาปรากฏชัดให้เห็นอยู่ ๔ ระดับ คือ (๑) กามสุข (กามสุข)^{๑๒} คือ “ความสุขที่ปรารถนากามทั้งหลายเกิดขึ้นหรือสุขที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และ โผฏฐัพพะที่น่าพอใจ”^{๑๓} (๒) ฌานสุข คือ “ความสุขที่เกิดจากการเพ่งอารมณ์จนแน่วแน่มั่นเป็นอัปปนาสมาธิ, ภาวะจิตสงบประณีต ซึ่งมีสมาธิเป็นองค์ธรรมหลัก”^{๑๔} (๓) นิโรธสมาบัติสุขเกิดจากการเข้าสมาธิขั้นสูง เรียกว่า “สัญญาเวทิตนิโรธ”^{๑๕} (๔) นิพพาน หมายถึง “การดับกิเลสและกองทุกข์ เป็นโลกุตตรธรรม”^{๑๖}

๒. ความสุขในสุขสูตร พบว่า สุขสูตรเป็นหลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนาที่จะมุ่งเน้นให้ผู้ปฏิบัติตามเข้าใจถึงตัวความทุกข์ เหตุเกิดของความทุกข์ และจะดับมันลงโดยเข้าไปพิจารณาดูความทุกข์ ด้วยสติปัญญามี ๕ สูตร คือ (๑) สุขสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยคลายความยินดีในเวทนาทั้ง ๓ คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนาซึ่งมีความไม่เที่ยง มีความแตกสลายไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแต่ผัสสะที่รับมาทางกายและใจ เมื่อผัสสะเกิด เวทนาจึงเกิดตาม เมื่อไม่มีผัสสะ เวทนาจึงไม่เกิด ตัวตัณหาเป็นตัวดำเนินให้เกิดเวทนา หากยึดมั่นเวทนาว่าเป็น ของเรา เป็นตัวเรา เมื่อเวลาที่เวทนาแปรผันไป ไม่เป็นดังเดิม ความเศร้าโศก ความรำไร ความคับแค้น ความทุกข์ ความโศกเศร้าเสียใจก็เกิดขึ้นตามมา เมื่อเห็นว่ามันไม่เที่ยงแท้ พระพุทธองค์จึงทรงให้คลายความยินดีในเวทนา ทรงให้พิจารณาถึงความเสื่อมไปของเวทนาอยู่เนื่อง ๆ อยู่ด้วยญาณธรรม^{๑๗} (๒) ปฐมสุขสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยความเกิดเป็นทุกข์ เมื่อมีการเกิด จึงเกิดเป็นวัฏฏะให้สัตว์เวียนว่ายตายเกิดอยู่ร่ำไป ต้องทุกข์อยู่ร่ำไป ความสุขของการไม่เกิด จึงเป็นสุข เมื่อไม่มีความเกิด ความสุขจากการไม่หนาวไม่ร้อน ไม่หิวกระหาย ไม่ถูกทำร้ายร่างกาย ญาติมิตรไมโกรธเคืองจึงเป็นสิ่งที่หวังได้ นับได้ว่า การไม่เกิด เป็นความสุข^{๑๘} เพราะการเกิดเป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าจึงตรัสคำว่า “ชาติปิ ทุกขา”^{๑๙} อีกความหมายคือการไม่เกิดสิ่งที่ชั่วร้าย ไม่เกิดความเสื่อมเสีย ที่เรียกว่า “อกุศลธรรม ๑๐”^{๒๐} (๓) ทุตยสุขสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยความไม่ยินดีเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ความยินดีเป็นเหตุให้เกิดสุข เมื่อมีความยินดี แม้จะยืน นั่ง นอน ไปบ้าน ป่า โคนไม้ เรือนว่าง ก็มี

^{๑๒} อจ.ทก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๑๐๒.

^{๑๓} อจ.ทก.อ. (ไทย) ๒/๖๖/๖๐.

^{๑๔} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๘๘.

^{๑๕} ดูรายละเอียดใน อจ.ปญจก. (ไทย) ๑๑/๑๖๖/๒๗๓.

^{๑๖} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๘๓.

^{๑๗} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๕๐/๒๗๐-๒๗๑.

^{๑๘} อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๕/๑๔๓-๑๔๔.

^{๑๙} ม.อ. (บาลี) ๖/๗๐๑/๔๔๙-๔๕๕.

^{๒๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒.

ความสุข^{๒๑} เมื่อไม่ยินดี ความทุกข์จากความเปื้อนหายสิ่งทีตนกำลังทำ กำลังปฏิบัติ หรือไม่พอใจสิ่งทีตนได้มา ความสุขจะมีได้ด้วยการยินดีจะรักษาพรหมจรรย์แล้วตัดกิเลสทั้งมวล เหมือนกับพระนันทเถระผู้เกิดความไม่ยินดีในพรหมจรรย์เพราะนึกถึงคู่นั้น เมื่อได้พบนางฟ้าบนสวรรค์ จึงยินดีในพรหมจรรย์บรรลुพระอรหันต์ในเวลาต่อมา^{๒๒} (๔) สุขปัตถนาสูตร พระสูตรว่าด้วยการปรารณาความสุข ๓ อย่าง มีการสรรเสริญ มีโรคทรมณ์ไม่ขาดสาย เมื่อตายไปขอให้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ความปรารณาจะสำเร็จได้ด้วยการรักษาศีล เมื่อรักษาศีลแล้ว ต้องรู้จักการคบคน หลีกเลี้ยงคนพาล คนชั่ว คนทุศีล คบหาแต่บัณฑิต และกัลยาณมิตรผู้มีศีล การคบบัณฑิตผู้ทรงศีล จะชักนำไปสู่ทางสุคติ ประโยชน์สุข และการสรรเสริญ ถูกชื่นชมในการทำมาดี ไม่ถูกนินทาติเตียน^{๒๓} (๕) สุขโสมนัสสูตร พระสูตรว่าด้วยธรรม ๖ ประการ คือ ๑) ธรรม ๒) ภาวนา ๓) ละ ๔) ปวิเวก ๕) ความไม่พยาบาท ๖) ธรรมเครื่องไม่เนิ่นช้า ผู้ยินดีและประกอบธรรม ๖ ประการนี้ไว้ในตน จะได้รับสุขที่เต็มเปี่ยมไปด้วยสุขโสมนัส (สุขทางใจ) จะเป็นผู้เริ่มตั้งความเพียรเพื่อทำอาสวะทั้ง ๔ (กามาสวะ ภาวาสวะ ทิฐฐาสวะ และอวิชชาสวะ) ให้หมดสิ้นไป^{๒๔} เป็นสุขที่เกิดจากความยินดีในการออกบวช ไม่ยึดติดกับวัตถุสิ่ง หรือความรู้ความสามารถ สละออกโดยไม่หวังผลตอบแทน ตั้งมั่นในศีล เจริญภาวนากำหนดรู้ด้วยสติ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ปฏิบัติขัดเกลากิเลสเพื่อสุขที่ถาวรยั่งยืนที่เรียกว่า นิพพานสุข อันเป็นสุขที่อยู่กับปัจจุบัน

๓. วิเคราะห์ความสุขในการดำเนินชีวิตตามแนวสุขสูตร พบว่า หลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตกล่าวถึงหลักปฏิบัติตามสุขสูตรทั้ง ๕ พระสูตรในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทั้งคฤหัสถ์ทั้งบรรพชิตประกอบด้วย ๓ ส่วน ดังนี้ (๑) การดำเนินชีวิตด้วยความสุขตามแนวสุขสูตรแบบคฤหัสถ์ เป็นการดำเนินชีวิตด้วยการรักษา “ศีล ๕”^{๒๕} เป็นพื้นฐานและรักษา “ศีล ๘”^{๒๖} เพื่อขัดเกลากิเลสพัฒนาจิตใจให้กิเลสเบาบางลง งดเว้นจากประกอบอาชีพที่เบียดเบียนผู้อื่น คือ “การค้าอาวุธ การค้าขายสัตว์ ค้าขายเนื้อ ค้าขายของมีเนมา ค้าขายยาพิษ”^{๒๗} ดำเนินชีวิตด้วยความพอดีกับฐานะ ยินดีในหน้าที่การงานในเงินทองที่หามาได้ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่มากเกินไป ไม่อยากได้ไม่รู้จักจบ มักน้อย แม้ได้น้อยก็พอใจ ไม่ปรารถนาลามก ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่เรียกว่า “สันโดษ ๓ อย่าง”^{๒๘} การดำเนินชีวิตไปด้วยการเลือกคบคนผู้เป็นมิตรแท้

^{๒๑} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๖/๑๔๔-๑๔๕.

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑๐๘-๑๑๓.

^{๒๓} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๗๖/๔๓๖-๔๓๗.

^{๒๔} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๘/๖๐๑.

^{๒๕} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๙/๒๙๙-๓๐๐.

^{๒๖} อก.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๔๒/๓๐๘-๓๐๙.

^{๒๗} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๙๕.

^{๒๘} ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๙/๒๑๔-๒๑๖.

มิตรสหายที่คอยช่วยเหลือ หลีกเลี้ยงคนชั่วที่คอยหาแต่ความเสื่อมเสีย เข้าหาผู้มีปัญญา มีศีลที่จะขึ้นทางแห่งความสุข ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “การคบแต่บัณฑิตเป็นมงคลอันสูงสุด”^{๒๙} และดำเนินชีวิตเพื่อเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ไม่ตกไปในอบาย เหมือนกับเหล่าเทพธิดาบนสรวงสวรรค์ที่เสวยสุขอันเป็นทิพย์ เพราะผลจากการหมั่นรักษาศีล ชำระศีลให้บริบูรณ์เสมอ หมั่นฟังธรรม ให้ทานบริจาคทรัพย์ มีเมตตา ไม่โกรธ ไม่พยาบาทอาฆาตผู้อื่น มีอาจารย์มารยาทเรียบร้อย และเจริญภาวนากัมมัฏฐาน^{๓๐} (๒) การดำเนินชีวิตด้วยความสุขตามแนวสุขสูตรแบบบรรพชิต เป็นการดำเนินชีวิตด้วยการแสวงหาความหลุดพ้นจากกิเลส หลีกจากการครองเรือนอย่างคฤหัสถ์ พากเพียรเพื่อขัดเกลากิเลสเพื่อให้พบสุขสูงสุดคือพระนิพพาน ด้วยการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลมีวินัย ไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทแม้เล็กน้อย รักษาศีล ๑๐^{๓๑} รักษาปาริสุทธิศีล ๔ ข้อหลัก คือ ๑) ปาฏิโมกข์สังวรศีล รากฐานของการปฏิบัติให้ละเว้นความชั่ว ๒) อินทริยสังวรศีล สำรวมอินทริยทั้ง ๖ ไม่ไปยึดติดในสิ่งภายนอกมากเกินไป ๓) อาชีวกปาริสุทธิศีล การเลี้ยงชีพที่สุจริตไม่ให้เกิดความปรารถนาที่ลามก ๔) ปัจจัยสันนิสิตศีล พิจารณาปัจจัย ๔ ที่ได้รับมาเพื่อกำจัดความหิวและเพื่อป้องกันภัยอันตรายจากสัตว์ ภัยธรรมชาติ เป็นต้น ที่เกิดมีเท่านั้น มีอาจารย์มารยาทเรียบร้อย นุ่งห่มเรียบร้อย ถิ่นที่โคจร^{๓๒} ดำเนินชีวิตไปด้วยความสันโดษ ไม่ปรารถนาเกินความจำเป็น มักน้อย ได้สิ่งใดก็ยินดีสิ่งนั้น แบ่งปัน แก้อกุลผู้ใหญ่ สันโดษทั้งในจิ๋ว บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร^{๓๓} ดำเนินชีวิตไปด้วยเห็นว่า เวทนาที่รับรู้อารมณ์ที่เป็นสุข ทุกข์ เฉยๆ ทั้งมวลล้วนแล้วเป็นทุกข์ทั้งนั้น ด้วยใช้ปัญญาพิจารณาความเป็นจริงแล้วปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น ตามพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ว่า “ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา”^{๓๔} หรือพิจารณาเวทนาว่า “พึงพิจารณาเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ พึงพิจารณาเห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นลูกศร พึงพิจารณาเห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง”^{๓๕} ดำเนินชีวิตด้วยความยินดีในธรรมที่ให้สุขที่แท้จริงด้วยการยึดหลักของสุขโสมนัสสูตร ซึ่งมี ๖ ประการ ได้แก่ ๑) ยินดีในธรรมคำสั่งสอนที่ให้เห็นความเป็นจริงเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายความกำหนัด ๒) ยินดีในภาวนาเป็นการเจริญกาย จิต และปัญญาให้ดีขึ้น พัฒนาเพื่อให้เห็นความจริงเพื่อดับทุกข์ ๓) ยินดีในการเสียสละโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ให้ทั้งวัตถุทั้งธรรมคำสอน ๔) ยินดีในความสงัดจากกิเลส

^{๒๙} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๓/๗.

^{๓๐} ขุ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๗๒-๗๙.

^{๓๑} ดุรายละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๔-๑๖๙.

^{๓๒} ดุรายละเอียดยใน วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๑๘/๔๔-๕๒.

^{๓๓} ดุรายละเอียดยใน ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๙/๒๑๔-๒๑๖.

^{๓๔} ดุรายละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๑/๒๘.

^{๓๕} อภิ.วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๗๒.

ตั้งอยู่ในศีล มีสัมมาทิฐิ และปราศจากอาสวะทั้ง ๓ ที่ทำให้สัตว์ต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จบ ๕) ยินดีในความไม่พยายาบาทอาฆาตผู้อื่น ๖) ยินดีในธรรมเครื่องไม่เนิ่นช้า ปราศจากตัณหา ทิฐิ และมานะ และดำเนินชีวิตเพื่อหลุดพ้นจากวัฏฏสงสาร เห็นแจ้งตามความเป็นจริงของโลกว่า ทุกสิ่งไม่เที่ยงแท้ อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดทุกข์ด้วยการรู้ด้วยการกำหนดหลักธรรมที่เรียกว่า “ปัจจุสมุปบาท”^{๓๖} และปฏิบัติตามหลักของ “มหาสติปัฏฐานสูตร”^{๓๗} และดำเนินชีวิตไปด้วยฉันทธรรม คือ “อริยมรรคมีองค์ ๘”^{๓๘} อันเป็นทางสายกลางเพื่อมาตัดกิเลส กรรม และวิบากที่เป็นเหตุให้เกิด เป็นหลักที่ทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง (๓) การประยุกต์ใช้สุขสูตรในชีวิตประจำวัน โดยมุ่งเน้นถึงเรื่องศีล การประหยัดพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ การยินดีในธรรมที่ให้อภัยในปัจจุบัน ไม่ยึดติดในอารมณ์ที่มากกระทบ เรื่องมองเห็นความเป็นจริงของธรรมชาติ โดยนำทั้ง ๕ พระสูตรมาประยุกต์ใช้ได้ดังนี้ ๑) การมีวินัยในการใช้ชีวิต ปฏิบัติตามศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการนำหลักธรรมในสุขัตถนาสูตรที่ว่า “เมื่อปรารถนาความสุข คือ การสรรเสริญ การมีโภคทรัพย์ ตายแล้วขอไปสู่คติโลกสวรรค์ พึงรักษาศีล เมื่อรักษาศีลแล้วให้เลือกคบคนดีมีศีลธรรม”^{๓๙} มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันที่เน้นให้รักษาศีลเป็นสำคัญ ซึ่งศีลจะทำให้ชีวิตของคนในสังคมสะดวกสบาย เรียบง่ายขึ้น การไม่มีศีลจึงเกิดเรื่องราวการฆ่าฟันทำร้ายกัน ลักษณะของกัน ครอบครัวยแตกแยกจากคบชู้ พุดจาวว่าร้าย นินทาใส่ร้ายกันไปมา เกิดอุบัติเหตุจากการดื่มสุราจนขาดสติ หรือกลายเป็นคนประคองสติไม่ได้ เป็นคนบ้าจากการเสพยาเสพติด การนำศีลมาใช้ยังเป็นการป้องกันทรัพย์สินที่ตนหามาได้จากการถูกดำเนินคดีความ ที่นำความเสียหายชื่อเสียงมา เมื่อจิตใจเป็นสุข ความวิตกกังวลก็มีน้อยลง หลีกหนีจากทุกข์ ภูมิไปได้ ไม่ว่าจะเป็นทุกข์หรือบรรพชิตก็ตาม การนำมาประยุกต์เพื่อให้มีง่ายต่อดำเนินชีวิต เพื่อตั้งไว้ในความไม่ประมาท หลีกเลียงอบายทั้ง ๔ ส่วนศีล ๘ ข้อเมื่อนำมาประยุกต์ใช้จะช่วยพัฒนาตนเองในการขัดเกลาจิตใจ รวมทั้งทางกายทั้งทางใจ และศีล ๘ ยังเป็นการปฏิบัติที่ให้พบความสุขที่ยั่งยืน ๒) ความรู้จักพอดีพอเหมาะตามหลักพระพุทธศาสนา โดยการนำทตฺตยสุขสูตรที่ว่า “เมื่อมีความยินดี สุขนี้เป็นอันพึงหวังได้”^{๔๐} มาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งการดำเนินชีวิตแต่ละวันมีเรื่องของปัจจัย ๔ (อาหาร เสื้อผ้า ที่พักที่อาศัย และยารักษาโรค) อาหารช่วยจุนเจือให้อัตภาพร่างกายดำเนินไปได้อย่างสบาย ไม่ต้องทนหิว เสื้อผ้าไว้ป้องกัน ลม แดด ฝน หรือสัมผัสที่ไม่สบายกาย ที่พักที่อาศัย ไว้พักพิง ป้องกันภัยจากฤดูกาล และยาไว้ระงับและการรักษาโรคที่เกิดในร่างกายทั้งภายนอกทั้งภายใน แต่ในยุคปัจจุบัน มนุษย์อาศัย

^{๓๖} ส.นิ.อ. (ไทย) ๒/๑/๗.

^{๓๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑-๓๐๒; ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๐๖/๑๐๑-๑๐๒.

^{๓๘} ดุราละเยียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๔๐๒-๓๓๘; ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๓๕/๑๒๖.

^{๓๙} ข.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๗๖/๔๓๖.

^{๔๐} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๖/๑๔๔-๑๔๕.

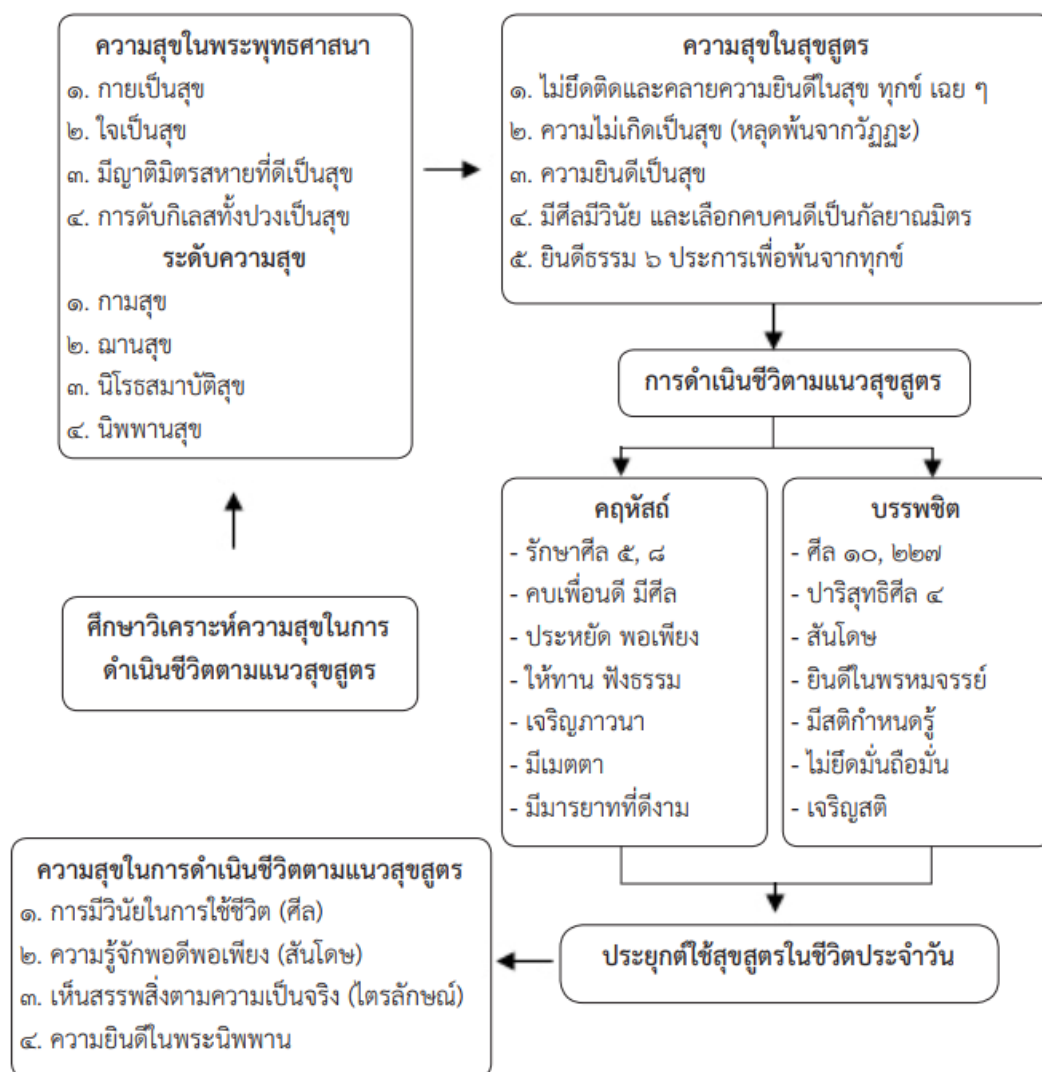
สิ่งเหล่านี้เพื่อสนองความสุขของตนเอง เมื่อนำคำสอนในหุติยสุมาปรียุคตีใช้ในชีวิตรประจำวัน จะส่งผลให้เป็นผู้รู้จักความพอดี พอประมาณ มีกน้อย เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่คนอื่น สุขภาพกายและจิตดีขึ้นเรื่อย ๆ เป็นความสุขที่ไม่ต้องใช้สิ่งของมาล่อ ไม่ต้องตามกระแสของสังคม เพราะอยู่อย่างพอเพียง ลดความเครียด ความกดดันในใจได้ ๓) การเห็นความเป็นจริงของธรรมชาติตามหลักพระพุทธศาสนาโดยการนำปฐมสุขสูตรที่ว่า “การเกิดเป็นทุกข์ เมื่อไม่มีการเกิด สุขนี้เป็นอันพึงหวังได้”^{๔๑} ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับความทุกข์ของการเกิด และนำคำสอนในสุขสูตรที่ว่า “ความเสวยอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นสุขหรือทุกข์ หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ เป็นทั้งภายใน ทั้งภายนอกมีอยู่ ภิกษุรู้ว่า เวทนานี้เป็นทุกข์ มีความพินาศแตกสลายเป็นธรรมดา ถูกต้องสัมผัสความเสื่อม (ด้วยญาณ) อยู่ ย่อมคลายความยินดีในเวทนาเหล่านั้นด้วยประการอย่างนี้”^{๔๒} ซึ่งเป็น การเข้าใจในเวทนาทั้ง ๓ มาปรับใช้ในชีวิตรประจำวัน ทำให้เราได้มองเห็นความจริงของธรรมชาติของชีวิต ว่าทุกสิ่งไม่อะไรเที่ยงแท้ แม้ตัวเราเอง วันหนึ่งก็ต้องทิ้งร่างนี้ไป การที่ได้รับรู้ความสุข ความทุกข์ก็เกิด มาจากเวทนาที่คอยเสวยอารมณ์ซึ่งเกิดมาจากต้นหาในใจเรา เมื่อเราเข้าใจ จะช่วยให้เรารู้จักปล่อยวาง ยอมรับความจริง รับมือกับความทุกข์ที่เข้ามาในชีวิตได้อย่างมีสติ ๔) การที่ยินดีในสิ่งที่ให้ถึงนิพพานสุข ด้วยการนำสุขโสมนัสสูตรที่ว่า “การยินดีในพระธรรม ภาวนา การละ ปวิเวก (ความสงัดจากกิเลส) ความไม่พยาบาท และในธรรมที่ไม่เป็นเครื่องเน้นซ้ำ (นิพพาน)”^{๔๓} ซึ่งธรรมทั้ง ๖ ข้อนี้เป็นการเริ่มที่ เดินออกจากความทุกข์ มุ่งไปสู่ความสุขที่ยั่งยืน การนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตรประจำวัน จะช่วยให้เราสามารถ ดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีความสุขที่แท้จริง ที่ไม่ใช่สุขจากวัตถุสิ่งของ เงินทอง ลาภ ยศ หรือการสรรเสริญ ธรรมทั้ง ๖ ข้อนี้ไม่ใช่เรื่องที่ยาก เพียงเริ่มจะยินดีที่จะหลุดพ้นจากทุกข์ด้วยการอยู่กับปัจจุบัน ไม่กลับไป หาดอดีต ไม่ไปกังวลถึงอนาคต ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ค่อยๆ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเก่าที่เคยทำมาทีละเล็ก ทีละน้อย ไม่รีบร้อนไม่ตั้งจนเกินไป ปฏิบัติในข้อที่ตนทำได้ แม้เพียงข้อเดียวก็ให้ความสุขสงบใจทั้งสิ้น

ทั้งนี้ จากผลการศึกษาวิจัยความสุขในการดำเนินชีวิตตามแนวสุขสูตร นำมาสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

^{๔๑} วจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๕/๑๔๓-๑๔๔.

^{๔๒} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๕๐/๒๗๐-๒๗๑.

^{๔๓} วจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๘/๖๐๑.

อภิปรายผลการวิจัย

๑. ความสุขในพระพุทธศาสนา คือ สิ่งขุติความทุกข์กายและใจทั้งไป เป็นความสุขที่ปราศจากกิเลสเข้ามาทำให้จิตใจเศร้าหมอง ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ลักษณะของความสุขที่ปรากฏชัดมี ๒ อย่าง คือ (๑) ความสุขทางกาย ความสำราญกาย สุขจากกายสัมผัส สุขจากการมีร่างกายสมส่วน มีอวัยวะครบ ๓๒ ประการ ไม่พิการพิการ ชาติในร่างกายคงที่ ไม่แปรปรวน ชาติทั้ง ๔ สมดุล (๒) ความสุขทางใจ การเสวยอารมณ์ที่สุขใจ หรืออาการที่จิตใจไม่มีความทุกข์ หรืออารมณ์ขุ่นมัวมากระทบ ไม่เศร้าหมอง เป็นจิตที่ประกอบด้วยปิติและโสมนัส ไม่มีกิเลส (ราคะ โทสะ โมหะ) มาเบียดเบียน ในสุขกายและสุขใจนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีการให้เกิดความสุขไว้ด้วยการออกกำลังกาย เติบงกรม รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ไม่ทานมากเกินไป หรือน้อยเกินไป รู้จักประมาณในคำข้าวที่ทานเข้าไป การพักผ่อนนอนให้เพียงพอ และการปรุรงรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ส่วนสุขใจเป็นการเข้าใจธรรมชาติของชีวิตตามความ

เป็นจริง ความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่ง ชัดเจนจิตใจไม่เหวี่ยงไปในอำนาจของกิเลส นอกจากนี้ความสุขแบ่งได้อีก ๔ ระดับ คือ (๑) กามสุข สุขอย่างหยาบเป็นสุขที่เจอกิเลส มักอาศัยวัตถุภายนอก (๒) ฌานสุข สุขที่ปราศจากกาม เป็นสุขที่เกิดจากกัมมฐาน เจริญสมาธิ (๓) นิโรธสมาบัติ สุขจากการเข้าสมาธิขั้นสูง ดับสัญญาและเวทนาได้ (๔) นิพพานสุข สุขจากการดับกองกิเลสและทุกข์ทั้งหมด สอดคล้องกับ ฌานาพรหม กรรมกรรมพิชชา^{๔๔} กล่าวว่า ความสุข หมายถึง ความสุขกาย ความสุขทางใจ ความปราศจากทุกข์ สภาวะที่ปราศจากตัณหา ความอึดเอมใจ ความร่าเริงใจ อันเกิดจากการสร้างคุณความดี ความไม่มีเวรต่อกัน ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานที่เริ่มต้นด้วยเบญจศีลเบญจธรรม เป็นความสุขขั้นต้น ละทิ้งความขนะและความพ่ายแพ้ด้วยขันติธรรม เมตตาธรรม ไม่มีความเดือดร้อนเพราะกิเลส เป็นสุขที่ไม่อิงอาศัยของผู้บรรลุโสดาปัตติผลและมรรคเบื้องบน ๓ สามารถละกิเลสได้ การละความติดใจในกามคุณ ๕ ที่น่าปรารถนาน่าพอใจ เป็นสุขไม่เจอกิเลส และยินดีในธรรม ๖ ประการ ปราศจากกิเลสเครื่องกังวล คือ ราคะ โทสะ และโมหะ เป็นสุขที่ไม่อาสวะ เป็นการเจริญฌานสมาบัติ บรรลุขั้นปฐมฌานสมาบัติ ละเอียดขึ้นไปถึงขั้นสัญญาเวทิตินิโรธสมาบัติ อยู่ร่วมกับพระอริยะเป็นความสุข เพราะทำให้ผู้นั้นได้มีโอกาสปฏิบัติตามพระอริยะและนักปราชญ์ ทำให้มีปัญหา เป็นพหูสูต เป็นคนมีศีล มีธรรม มีปัญญามาก และโดยที่สุดหมายถึงพระนิพพาน และสอดคล้องกับ จักพงษ์ ทิพสุ่งเนิน และคณะ^{๔๕} กล่าวว่า ความสุข คือ การสบายทั้งร่างกายและจิตใจโดยมีความสุขทั้งส่วนตนและส่วนรวม ส่วนความสุขทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ ความสุขในระดับโลกียสุขและโลกุตตรสุข แต่ทางพระพุทธศาสนาเน้นความสุขในระดับโลกุตตรสุข เพราะเป็นความสุขที่ไม่มีกิเลส ไม่มีทุกข์ทั้งปวง จนถึงการหมดสิ้นกิเลส จนเข้าถึงสุข คือพระนิพพาน และยังพบว่า วิธีการสร้างความสุขมี ๕ วิธี ๑) เสริมสร้างความสุขในระดับร่างกาย ๒) เสริมสร้างความสุขในระดับร่างกายและสร้างความสุขทางจิตใจด้วยปัญญา ๓) เสริมสร้างความสุขในระดับโลกุตตรสุขมากกว่าโลกียสุข ๔) สร้างความสุขในระดับโลกียสุขที่เป็นความสุขทางกายทั้งหมด ๕) สร้างความสุขในระดับโลกียสุขและโลกุตตรสุข ว่าเป็นความสุขระดับโลก เป็นความสุขที่ยอดเยี่ยม ในการสนับสนุนให้เกิดความสงบสุขและสันติภาพ และสอดคล้องกับ พระมหาคมสัน วิสุทธิญาณ (เนียมคชบาล)^{๔๖} พบว่า วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขประกอบด้วย ๑) ความสุขในระดับต่ำ อันเกิดจากกามคุณทั้ง ๕ เพื่อเกิดมีความสุขสดกสบายในภพปัจจุบันและเมื่อตายแล้วก็ปรารถนาที่จะไปสู่ภพที่ดีกว่า ๒) ความสุขในระดับประณีตหรือ

^{๔๔} ฌานาพรหม กรรมกรรมพิชชา, “การศึกษาวิเคราะห์หุสวรรณในคัมภีร์ธรรมบท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๖๔), หน้า ๕๗.

^{๔๕} จักพงษ์ ทิพสุ่งเนิน และคณะ, “วิธีการสร้างความสุขตามหลักพุทธปรัชญา”, วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๖): ๘๐-๘๑.

^{๔๖} พระมหาคมสัน วิสุทธิญาณ, “วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒): ๒๙-๓๐.

ระดับกลาง เกิดจากการที่จิตแน่วแน่ลงในอารมณ์ ที่เรียกว่า การบำเพ็ญฌาน เพื่อจะได้รับความสุขอันเกิดกับใจอย่างประณีตและเมื่อตายไปก็จะได้ถึงภพที่มีความสะดวกสบาย ๓) ความสุขในระดับละเอียดหรือสูงสุด เกิดจากการได้บรรลุนิพพาน เป็นความสุขไม่มีเงื่อนไขมาเกี่ยวข้อง เพื่อจะได้รับความสุขชนิดนี้จะต้องปฏิบัติตามหลักมรรคาวนา จนได้บรรลุถึงพระนิพพานจึงจะได้รับความสุขนี้

๒. ความสุขในสุขสูตร พบว่า เป็นหลักธรรมและข้อประพฤติปฏิบัติที่ทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์เพื่อความสุขในปัจจุบัน จนกระทั่งถึงการปฏิบัติเพื่อให้ตนเฝ้ากิเลสภายในจิตของตนให้หมดสิ้นไปเพื่อเข้าถึงสุขที่ดียิ่งกว่าซึ่งเป็นนิพพานสุข แบ่งได้ ๕ พระสูตร ได้แก่ ๑) สุขสูตร ว่าด้วยเวทนาที่เป็นการสลายอารมณ์ที่สุข ทุกข์ ไม่ใช่สุขไม่ใช่ทุกข์ ทั้งภายในทั้งภายนอก เมื่อรู้ว่าเป็นทุกข์ มีความแตกไปเป็นธรรมดา มีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปได้ตลอด เมื่อได้สัมผัสความเสื่อม จึงคลายความยินดีและพิจารณาถึงความเสื่อมของเวทนานั้น ๒) ปฐมสุขสูตร ว่าด้วยการเกิดเป็นทุกข์ การไม่เกิดเป็นสุข เมื่อไม่มีการเกิด สุขนี้เป็นอันพึงหวังได้ คือ ไม่หนาว ไม่ร้อน ไม่หิว ไม่กระหาย ไม่ต้องปวดอุจจาระปัสสาวะ ไม่ต้องสัมผัสไฟ ถูกตีด้วยไม้ ไม่ถูกทำร้ายด้วยศาสตราวุธ ญาติมิตรก็ไม่โกรธเคือง ซึ่งเป็นสุขจากการไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏฏ์ไม่มีที่สิ้นสุด ๓) ทุติยสุขสูตร ว่าด้วยการไม่ยินดีเป็นทุกข์ การยินดีเป็นสุข เมื่อมีการยินดี จะไปที่ไหน ๆ ก็ตามก็มีความสุข เป็นความสุขที่เกิดจากการยินดีในธรรมวินัย ๔) สุขปัตถนาสูตร ว่าด้วยเมื่อปรารถนาสุข ๓ ประการ คือ ชื่อเสียง ทรัพย์สมบัติ และเมื่อตายขอให้ได้ไปสุคติโลกสวรรค์ ควรรักษาศีล เมื่อรักษาศีลแล้ว ต้องคบเพื่อนดีมีคุณธรรมมีศีล ๕) สุขโสมนัสสสูตร ว่าด้วยการยินดีในธรรม ๖ ประการ คือ ๑) ธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ๒) การภาวนา แม้ภาวนาอยู่ที่ยินดี ๓) การละ แม้ละอยู่ที่ยินดี ๔) ปวิเวก (มีศีล, ละมิฉณาทิฏฐิ, ละอาสวะ) ๕) ไม่พยาบาท ๖) ธรรมที่ไม่เป็นความเนิ่นช้า (พระนิพพาน) จะได้รับสุขในปัจจุบัน และจะเป็นผู้เริ่มต้นตั้งความเพียรเพื่อทำอาสวะทั้ง ๔ ให้หมดสิ้นไป สอดคล้องกับ พระมหาวีเชียร สุธีโร (สิงห์คิบุตร)^{๔๗} พบว่า ความสุขคือตามสงบ ความสุขสูงสุด คือพระนิพพาน เป็นความสุขที่สมบูรณ์ไม่ขึ้นกับเวลาเหมือนนันทสุข ไม่ต้องอาศัยกามสุข การจะเข้าถึงนิพพานได้โดยการปฏิบัติมรรคมงคล ๘ ความสุขในพระพุทธศาสนา มี ๒ ประเภท คือ ๑) สามิสสุข สุขที่อิงอามิส ๒) นiramisสุข สุขที่ไม่อิงอามิส คือ อิงเนกขัมมะ หรือสุขที่อิสระ ไม่ขึ้นต่อวัตถุ อีกอย่างหนึ่งคือ สุขทางกาย และสุขทางใจ อย่างไรก็ตามความสุขที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเพียงความสุขทั่วไป ไม่ได้ครอบคลุมความสุขทั้งหมด เป็นความสุขพื้นฐานของคนทั่วไป ดังนั้น ความสุข คือ ความสบายกาย สบายใจ และความสงบ หรือการสงบระงับด้วยวิธีทางจิต และไม่ใช่ว่าการสนองความต้องการในทางไม่ดี ความสงบจึงเป็นความสุข ความสุขจึงเป็นความสงบ สันติเป็นความสุข สุขก็เป็นสันติ คือ สันติสุข และสอดคล้องกับ พระมหาสุทิตย

^{๔๗} พระมหาวีเชียร สุธีโร, “ความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา”, วารสารพุทธมคค์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒): ๔๒-๔๗.

อากาโร (อบอุณ) และคณะ^{๕๔} พบว่า มนุษย์ในโลกล้วนปรารถนาความสุข ไม่ชอบความทุกข์ พระพุทธศาสนาระบุว่า การที่บุคคลจะมีความสุขได้นั้น สามารถทำได้ตั้งแต่การเริ่มต้นทำความดีหรือการทำบุญ หมายความว่า การกระทำในสิ่งที่เป็นบุญทำให้คนมีความสุข หรือการตั้งใจทำให้มีความสุข ดังที่พระมหาสุทิตยธโรอธิบายถึงพระพุทธพจน์บทหนึ่งว่า ผู้มีสุข จิตย่อมตั้งมั่น ชีวิตของมนุษย์จะต้องมีการพัฒนา ๔ ส่วน คือ กาย ศีล จิต และปัญญา ถ้าบุคคลพัฒนาไปใน ๔ ส่วนนี้แล้วย่อมจะได้รับความสุขหรือความเจริญตามการพัฒนาของชีวิต เพราะฉะนั้น มนุษย์จึงต้องมุ่งเน้นปฏิบัติเพื่อลดความทุกข์ เข้าใจเหตุแห่งทุกข์ แล้วก็แสวงหาความสุขในโลกนี้ที่มีความยั่งยืน และสอดคล้องกับ ทรงวิทย์ ปลัดศรี^{๕๕} พบว่า การดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีและประพฤติดุปฏิบัติทางกายด้วยการยึดหลักศีลธรรมย่อมเป็นความสุขของทุกชีวิต แต่ควรพัฒนาความสุขให้สูงขึ้น ซึ่งเป็นความสุขทางจิตใจ เป็นความสุขที่ยั่งยืนในตัวเองและมีความสุขสมบูรณ์ สว่างไสวด้วยจิตอันบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งอื่นใดเหนือกว่าอีก ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงความสุขอีก ๔ ประการ ว่าเป็นความสุขอันเลิศ คือ ๑) ความยินดีในวิเวก ย่อมมีความสุข ๒) การไม่เบียดเบียน คือ การระมัดระวังไม่ทำร้ายสัตว์มีชีวิต ย่อมเป็นสุขในโลก ๓) การละกามทั้งหลายเสียได้เป็นความสุขในโลก ๔) การกำจัดความถือตัว (อัสมีมานะ) นั้นแหละเป็นความสุขอย่างยิ่ง ความสุข ๔ อย่างนี้นับเป็นความสุขแท้จริง

๓. ความสุขในการดำเนินชีวิตตามแนวสุขสูตร พบว่า เป็นข้อปฏิบัติที่ทุกศาสนิกชนและบรรพชนนำไปใช้ในชีวิตประจำวันโดยแบ่งได้ ๕ ประเด็นหลัก คือ (๑) เรื่องของการไม่ยึดติดกับอารมณ์ที่เกิดขึ้น แม้จะเป็นสุขก็ตาม เพราะไม่เที่ยงแท้ แปรปรวนไปได้ตลอด ซึ่งให้มนุษย์เข้าใจการปล่อยวางเป็นทางออกแห่งความทุกข์ ไม่ไปยึดติดกับวัตถุภายนอก (๒) เรื่องของการเห็นความเป็นจริงของโลกว่า “เมื่อมีการเกิด ก็เป็นทุกข์” แล้วให้หลักของปฏิจจสมุปบาทและมหาสติปัฏฐานมากำหนดรู้ตามความเป็นจริง ไม่ประมาทในชีวิต และใช้ชีวิตด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นเส้นทางสายกลาง (๓) เรื่องของการที่มนุษย์จะอยู่ที่แห่งใด ก็ยินดีพอใจในสิ่งที่ตนมีตนได้ พอเพียง มีกน้อย สันโดษ รู้จักประมาณทั้งเรื่องการกินทั้งในการรับสิ่งของจากผู้อื่น ไม่ปรารถนาสิ่งที่เกินตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่น (๔) เรื่องของการมีศีลที่ป้องกันการทำความชั่วทางกายทางวาจา ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้มนุษย์ได้หลุดจากพ้นจากทุกข์ที่ก่อเกิดจากความประมาทในชีวิตไปพบความสุขที่เป็นความสงบสุข ซึ่งส่งผลในเรื่องการประกอบอาชีพที่มีอยู่ในทุกๆ วัน แม้เป็นบรรพชิต ศีลก็นำพาให้เกิดสมาธิและปัญญาตามมา ทั้งยังเป็นเหตุปัจจัยให้บรรลุผลขั้นสูง (๕) เรื่องการยินดีในธรรมที่ได้

^{๕๔} พระมหาสุทิตย อากาโร (อบอุณ) และคณะ, “การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของประชาชนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา”, รายงานวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑-๔

^{๕๕} ทรงวิทย์ ปลัดศรี, “ความสุขในมรรค ๘”, วารสารเสฏฐวิทย์ปริทัศน์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๔): ๖๑

ถึงพระนิพพาน ซึ่งเป็นเบื้องต้นแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง การแสวงหาความสุขที่เหนือกว่าสุข
 ทั่วๆ ไป เป็นสุขที่เกิดจากพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า การเจริญกัมมัฏฐาน พิจารณาความเป็นจริง
 ของธรรมชาติ การได้เสียสละเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังตอบแทน การไม่พยาบาทอาฆาตผู้อื่น
 การที่ได้ละตัณหา มานะ และทิฐิของตน และการได้ตัดเหตุแห่งความทุกข์ที่มาจากอวิชชา สอดคล้องกับ
 ปราโมทย์ ยอดแก้ว^{๕๐} พบว่า ศาสนาพุทธให้ความสำคัญความรู้เรื่องปัญญาทำให้เกิดความสุข พัฒนาค้น
 จากอายตนะ อายตนะภายใน ๖ ประกอบด้วย ๑) จักขุ (ตาทำให้เราเกิดการเรียนรู้ด้วยการมองเห็น
 ๒) โสตะ (หู) ทำให้เราเกิดการเรียนรู้ด้วยฟัง ทำให้ได้ยิน ๓) ฆานะ (จมูก) ทำให้เราเกิดการเรียนรู้ด้วย
 การดม ทำให้ได้กลิ่น ๔) ชิวหา (ลิ้น) ทำให้เราเกิดการเรียนรู้ด้วยการชิม ทำให้ได้ลิ้มรส ๕) กายทำให้เรา
 เกิดการเรียนรู้ด้วยการสัมผัสทางกายทำให้รู้สิ่งต้องกาย และ ๖) มโน (ใจ) ทำให้เราเกิดการเรียนรู้ภายในใจ
 ทำให้รู้เกิดมโนวิญญาณรู้เรื่องในใจ ซึ่งอายตนะเป็นบ่อเกิดของความรู้ ให้มีศรัทธาอย่างถูกต้อง มีศีล
 มีสมาธิ และเกิดปัญญาที่แท้จริง ในการสร้างคุณค่าคนให้รู้จักคิดแยกแยะคิดสรร ตามหลักโยนิโสมนิการ
 มีสติสัมปชัญญะกำกับ และมีความเห็นชอบ เกิดความรู้ในอริยสัจ ๔ สามารถดับทุกข์ ทำให้เกิดความสุข
 ในตน แต่เมื่อจะช่วยให้สังคมมีความสุข ก็ต้องพัฒนาตนเองให้มีความสุขก่อน แล้วถึงจะส่งเสริมสังคม
 ให้เกิดความสุขโดยใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ ในการพัฒนาความรู้ ที่เป็นปัญญา ซึ่งปัญญาทำให้เกิดความสุข
 เกิดขึ้นได้โดยการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ มีศรัทธาที่ถูกต้อง มีศีล มีสมาธิ จะทำให้เกิดปัญญาเพื่อ
 ความสุขที่แท้จริง และสอดคล้องกับ พระมหาปัญญาवरวัฒน์ สิริภทโท^{๕๑} พบว่า ศีลเป็นเครื่องขัดเกลากาย
 วาจา รวมไปถึงใจให้สะอาด มนุษย์ที่มีศีลจะได้รับอานิสงส์ คือ ๑) ทำให้มีความสุขกาย สุขใจ ๒) ทำให้เกิด
 ทรัพย์สมบัติมากขึ้นได้ ๓) ทำให้สามารถใช้สอยทรัพย์นั้นได้เต็มอ้อม โดยไม่ต้องหวาดระแวงภัย ๔) ทำให้
 ไม่ต้องหวาดระแวงว่าจะมีใครมาทวงทรัพย์คืน ๕) ทำให้เกียรติคุณฟุ้งขจรขยายไป ทำให้ผู้อื่นเกิดความ
 เคารพเชื่อถือ ๖) ทำให้ชีวิตนั้นแล้งกล้า อดอาจท่ามกลางชุมชน ๗) ทำให้ไม่เป็นคนหลงลืมสติ ๘) ตายแล้ว
 ย่อมไปเกิดในสุคติภูมิ การรักษาศีลคือการควบคุมกายวาจา ไม่ทำให้ผิดปกติ คือทำบาป ขณะเป็นผู้อยู่
 ในศีล ควบคุมปกติได้ ขณะนั้นบุญก็เกิดขึ้น ศีลจึงเป็นกรอบป้องกันให้มนุษย์ใช้เป็นเครื่องยึดปฏิบัติ
 ระมัดระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น เมื่อนั้นชีวิตก็มีมีความสุข และสอดคล้องกับ นนทิวัด ไกลีลิต^{๕๒} พบว่า
 การเสริมสร้างความสุขด้วยการปฏิบัติธรรมด้วยหลักมหาสติปัฏฐานสูตรเป็นการสร้างวัฒนธรรมแห่งคนดี

^{๕๐} ปราโมทย์ ยอดแก้ว, “ความรู้: การพัฒนาความสุขแห่งโลกความจริง”, วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะ
 ครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๕): ๑๖, ๑๙.

^{๕๑} พระมหาปัญญาवरวัฒน์ สิริภทโท, “ชีวิตมีความสุขต้องมีศีล ๕”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิต
 วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๑๙๘-๑๙๙.

^{๕๒} นนทิวัด ไกลีลิต, “การเสริมสร้างความสุขในบริบทของการปฏิบัติธรรมตามแนวมหาสติปัฏฐานสูตร”, วารสาร
 สังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๖๓): ๒๖๔-๒๖๗, ๒๗๒.

มีสติอยู่ที่ปัจจุบัน และมีสัมปชัญญะ ทำให้รู้และเข้าใจสิ่งนั้นตามที่มันเป็น จิตของเราสามารถฝึกฝนได้ตามแนวทางสติปัฏฐานสูตรจะไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบ ผู้ที่ปฏิบัติธรรมตามแนวทางสติปัฏฐานสูตรจะเป็นผู้ที่มีคุณภาพใจที่ดีในเรียบเรียง มีการคิดเชิงบวก มีเหตุผล ความสุขที่แท้จริงนั้นเกิดจากจิตใจสร้างอานุภาพของจิตที่ทำให้เกิดความสุข ผู้ที่จะมีความสุข ที่เหนือกว่ารูปธรรมได้ต้องศึกษาในธรรม ๕ คือ ธรรมสมาธิ ๑) ปราโมทย์ ๒) ปีติ ๓) ปัสสัทธิ ๔) สุข ๕) สมาธิ สภาพจิตทั้ง ๕ อย่างนี้เป็นคุณสมบัติที่สั่งมาทั้งโดยตัวของมันเอง และเป็นตัวชี้วัดความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม คนที่จิตลงตัวเช่นนี้จะมีสุขอยู่ประจำตัวอยู่ตลอดเวลา มีกำลังใจที่จะทำงานที่มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคม มีจิตตั้งมั่น ปราศจากโลภ โกรธ หลง เพื่อนำไปสู่ชีวิตที่มีความสุข และพบว่าความสุขแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ ๑) ความสุขในระดับโลกียะ ได้แก่ ความสุขจากการเสพหรือบริโภควัตถุ ความสุขจากสิ่งแวดล้อม ความสุขจากการได้ทำดี ความสุขจากจิตที่เป็นกุศล มีปัญญา ศีล สมาธิ ๒) ความสุขในระดับโลกุตระ ได้แก่ ความสุขที่แท้จริง

บทสรุป

ในพระพุทธศาสนา ความสุขถูกอธิบายไว้ว่าเป็นทั้งความสบายทางกายและใจ ความสงบ และการเสวยอารมณ์อันน่าพึงพอใจที่เกิดจากการปลดปล่อยจากความทุกข์ ไม่มีกิเลสเข้ามาเจือปนให้เศร้าหมอง โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทหลัก คือ ความสุขทางกาย ที่เกิดจากการมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์และความสุขทางใจ ซึ่งเป็นความปิติในจิตใจที่พ้นจากอารมณ์ขุ่นมัวและความเบียดเบียนของกิเลส เช่น ราคะ โทสะ และโมหะ นอกจากนี้ ผู้ที่เข้าถึงการปฏิบัติขั้นสูงสามารถเกิดปิติสุขที่ไม่มีกิเลสมาปะปน จนถึงนิพพานสุข ซึ่งเป็นสุขทางใจสูงสุดที่ปราศจากทุกข์อย่างแท้จริง ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาก็มีพระสูตรอีกทั้ง ๕ พระสูตรที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ได้แก่ (๑) สุขสูตร ว่าด้วยในเวทนาทั้ง ๓ (สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา) นั้นไม่เที่ยง เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์หากยึดมั่นถือมั่นไว้ ควรพิจารณาถึงการเสื่อมไปของเวทนา (๒) ปฐมสุขสูตร ว่าด้วยการไม่เกิดซึ่งถือเป็นความสุข เพราะการไม่เกิดนำไปสู่การหลุดพ้นจากวิภวสงสารและไม่เกิดกิเลส (๓) ทุติยสุขสูตร ว่าด้วยความยินดีในการรักษาพรหมจรรย์และตัดกิเลสสามารถนำไปสู่ความสุขได้ (๔) สุขปัตถนาสูตร กล่าวถึงการปรารถนาความสุขในด้านการสรรเสริญ ความมั่งคั่ง และความสุขหลังความตายโดยการรักษาศีลและคบหากัลยาณมิตรเป็นหลักสำคัญ (๕) สุขโสมนัสสูตร ว่าด้วยการบรรลุสุขโสมนัสทางใจด้วยธรรม ๖ ประการ ซึ่งนำไปสู่การบรรลุความหลุดพ้น ดังนั้น การดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ที่มีความสุข จึงประกอบไปด้วยการมีเงินมีทองใช้สอยได้ไม่ขาด การประกอบอาชีพที่สุจริต การมีชื่อเสียง การมีมิตรสหายที่ดี การให้ทานแบ่งปันผู้อื่น การพอใจยินดีในสิ่งที่ตนมี การตั้งมั่นในศีล ๕ ศีล ๘ มีเมตตา เจริญสติ ภาวนากัมมัฏฐาน แต่ความสุขในการดำเนินชีวิตของบรรพชิต คือ การรักษาพระธรรมวินัย สำรวมกายวาจา บำเพ็ญภาวนา เจริญกัมมัฏฐาน มีสติอยู่ทุกเมื่อ

มักน้อยสันโดษ เห็นความไม่เที่ยงแท้ของทุกสิ่งในโลก ปล่อยวางอารมณ์ที่ประสบเข้า ไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่พยายาทอาฆาต เพียรฝึกตนเพื่อตัดกิเลสภายในจิตเพื่อเข้าถึงนิพพาน จนนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขที่ยั่งยืนตามหลักสุขสูตร

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยพบว่า การดำเนินชีวิตในแต่ละวันของมนุษย์ในสมัยปัจจุบัน ต่างมีสุขทุกข์มากบ้าง น้อยบ้าง แล้วแต่ตัวบุคคล และความทุกข์ที่เกิดขึ้นล้วนเกิดแต่กิเลสในจิตใจ ความสุขในสุขสูตรจึงเป็น ข้อปฏิบัติและแนวทางในการป้องกัน และรู้เท่าทันกิเลสที่เกิดขึ้นในขณะนั้น โดยมีเรื่องศีล เรื่องการพิจารณา เวทนาสุขทุกข์ เรื่องการเกิดเป็นทุกข์แล้วดับวิภวัญหะทั้ง ๓ เรื่องการยินดีในสิ่งที่ให้ตนพ้นจากทุกข์ มีความ สันโดษ พระธรรมคำสอน การภาวนากัมมัฏฐาน การสละ การมีศีล มีสัมมาทิฐิ ละอาสวะ ตัดตัณหา มานะ และทิฐิ ไม่มีความพยายาท โดยมีสติคอยกำกับเสมอ ไม่ประมาทในชีวิต ดังนั้น วัดและโรงเรียนควรนำ มาบูรณาการประยุกต์ใช้สุขสูตรในชีวิตประจำวัน เพื่อให้วัดและโรงเรียนสามารถนำไปใช้สอนและปรับใช้ ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ในส่วนโรงเรียนสามารถนำไปสอนนักเรียนและอบรมบุคลากรทำให้มี ความเข้าใจในการใช้สุขสูตรในชีวิตประจำวัน

๒. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้สุขสูตรในชีวิตประจำวันของคฤหัสถ์และบรรพชิต
- ๒) ศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติตามแนวสุขสูตรเพื่อการบรรลุธรรม
- ๓) ศึกษาวิเคราะห์การส่งเสริมความสุขตามแนวสุขสูตรในชีวิตประจำวัน

บรรณานุกรม

จักรพงษ์ ทิพสุนเนิน และคณะ. “วิธีการสร้างความสุขตามหลักพุทธปรัชญา”. วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๖): ๘๐-๘๑.
 ญาณฐาพรรณ กรรณิรมย์พิชรา. “การศึกษาวิเคราะห์สุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร-
 มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๖๔.
 ทรงวิทย์ ปลัดศรี. “ความสุขในมรรค ๘”. วารสารเสถียรวิทย์ปริทัศน์. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๔): ๖๑.
 นนทิวัด ไกลเลิศ. “การเสริมสร้างความสุขในบริบทของการปฏิบัติธรรมตามแนวมหาสติปัฏฐานสูตร”.
 วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๖๓): ๒๖๔-๒๖๗, ๒๗๒.

- ปราโมทย์ ยอดแก้ว. “ความรู้: การพัฒนาความสุขแห่งโลกความจริง”. **วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙): ๑๖, ๑๙.
- พระมหาคมสัน วิสุทธินาโณ. “วิธีปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา”. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒): ๒๙-๓๐.
- พระมหาปัญญาวรรณ สิริภทฺโท. “ชีวิตมีความสุขต้องมีศีล ๕”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.
- พระมหาวิเชียร สุธีโร. “ความสุขในทัศนะของพระพุทธศาสนา”. **วารสารพุทธมคค์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒): ๔๒-๔๗.
- พระมหาสุหิตย์ อากาศโร (อบอุ้น) และคณะ. “การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของประชาชนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- _____. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๖๑.
- ธีระพล เต็มอุดม. “ไทยปลื้ม” ดัชนีความสุข ปี 67 ขึ้นอันดับ 60 มุ่งสร้างสังคมสุขภาวะทางปัญญาอย่างยั่งยืน”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.hfocus.org/content/2024/03/30015> [๒ ตุลาคม ๒๕๖๗].

พุทธวิธีบริหาร พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

พระวชิรธรรมวิธาน*

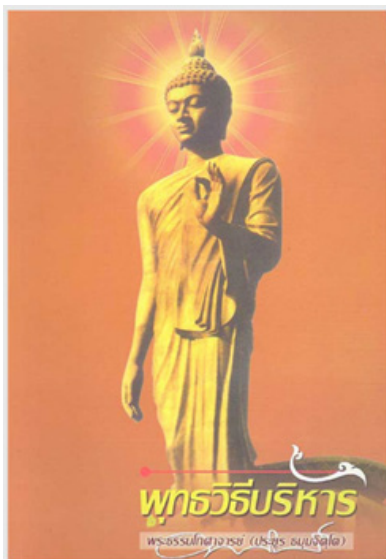
Phravachirathamvithan

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Doctor of Philosophy (Buddhist Studies), The Graduate School,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Received: November 27, 2024

Revised: January 24, 2025

Accepted: January 25, 2025

ผู้เขียน : พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

สำนักพิมพ์ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีที่พิมพ์ : ๒๕๕๙ จำนวนหน้า : ๑๑๒

บทนำ

หนังสือเรื่อง “พุทธวิธีบริหาร” เลขหนังสือ ISBN : ๙๗๔-๓๖๔-๓๘๘-๕ แต่งโดยพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ในปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่พระพรหมบัณฑิต. ศ.ดร. ราชบัณฑิต เป็นหนังสือที่ถอดคำบรรยายของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และจัดพิมพ์ขึ้นเนื่องในโอกาสที่พระมหาเถรานุเถระ

* พระวชิรธรรมวิธาน (สมนึก สมานิตโต) Phravachirathamvithan (Sommuk Samahito) นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย student in Doctor of Philosophy (Buddhist Studies) The Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

ผู้มีอุปการคุณต่อมหาวิทยาลัย ผู้บริหารระดับสูง คณาจารย์ พระเจ้าหน่าที่ ศิษย์เก่า และนิสิตปัจจุบันของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับพระราชทาน ตั้ง ปรับวุฒิ และเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นต่าง ๆ เนื่องในมหามงคลวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช องค์เอกอัครศาสนูปถัมภกวันอังคารที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๙ มีขนาดประมาณครึ่งกระดาษ A๔ และการตีพิมพ์ครั้งนี้เป็นการพิมพ์พิเศษ ๕ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ มีความหนา ๑๑๒ หน้า ตีพิมพ์จำนวน ๑๔๐,๐๐๐ เล่ม จัดพิมพ์โดยโรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระพรหมบัณฑิต, ศาสตราจารย์ ดร., ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์, อัครมหาบัณฑิต, กรรมการมหาเถรสมาคม นามเดิม ประยูร นามสกุล มีฤกษ์ ฉายา ธมมจิตโต เป็นพระราชอาคันตุกะเจ้าคณะรองชั้นหิริญญปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร, กรรมการมหาเถรสมาคม, อุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประธานกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, อาจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นพระนักวิชาการ นักบริหาร นักการศึกษา นักเทศน์ และนักเขียน ผู้มีผลงานมากมายทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เป็นพระสงฆ์ไทยรูปแรกที่ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัย ได้รับรางวัลและคุชวับัณฑิตกิตติมศักดิ์จากหลายสถาบัน และเป็นราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญา

ในฐานะเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ได้บูรณปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุมหาเจดีย์ของวัดจนได้รับรางวัลยอดเยี่ยมอันดับ ๑ ด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมจากองค์การยูเนสโก เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๕ สมัย ได้ก่อสร้างสำนักงานใหญ่ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นประธานผู้ก่อตั้งสมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติและประธานผู้ก่อตั้งสภาสากลวันวิสาขบูชาโลกที่ได้รับฐานะเป็นองค์กรที่ปรึกษาพิเศษขององค์การสหประชาชาติ

หนังสือ “พุทธวิธีบริหาร” ต้องการนำเสนอความหมายของการบริหารตามหลักพุทธวิธีบริหาร ก่อนที่จะพูดถึงพุทธวิธีบริหารต้องทำความเข้าใจความหมายของการบริหารที่เป็นสากลเสียก่อน การบริหารหมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ส่วนการบริหารตามพุทธวิธีบริหาร พระพรหมบัณฑิตได้ใช้กรอบในการพิจารณาหน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการ หรือเรียกย่อ ๆ ว่า POSDC ทฤษฎีองค์การจากงานเขียนของ ลูเทอร์ กุลิค เริ่มใช้กันมากในปี ค.ศ. ๑๙๓๗ ขยายความได้ดังนี้

๑. P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบันเพื่อมุ่งสู่ความสำเร็จในอนาคต
๒. O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เพื่อกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกตามสายบังคับบัญชา

๓. S คือ Staffing หมายถึง งานด้านบุคลากร การพัฒนาบุคลากร
๔. D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินงานตามแผน
๕. C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เพื่อควบคุมการปฏิบัติงานให้เกิดคุณภาพรวมถึงการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน^๑

วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน กว่า ๒,๕๐๐ ปี เป็นข้อมูลให้ได้ศึกษาเรื่องพุทธวิธีบริหาร ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก การศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้นทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหาร

พุทธวิธีบริหาร

หนังสือพุทธวิธีบริหารเล่มนี้ ในส่วนของเนื้อหาผู้เขียนได้ยก การบริหารในความหมายที่เป็นสากลมาเป็นกรอบในการอธิบายเกี่ยวกับหลักการบริหาร โดยเฉพาะประเด็นเรื่อง หน้าที่ ผู้เขียนได้นำมาเป็นกรอบในการอธิบายการบริหารตามหลักพุทธวิธีบริหาร โดยได้นำประเด็นที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการและการกำกับดูแลมาบูรณาการโดยใช้หลักพุทธธรรม ดังนั้นการบริหารโดยใช้หลักพุทธธรรมจำเป็นที่ผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่มีมุมมองที่กว้าง คิดไกลในวิสัยทัศน์ขององค์กร ใฝ่หาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายคือความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายขององค์กรเป็นสำคัญ และการบริหารในยุคนี้ต้องไม่มองข้ามการนำ จริยธรรมมาใช้เป็นพื้นฐานในการคิดและการปฏิบัติ เพราะหลักคุณธรรมจริยธรรมเมื่อนำมาปฏิบัติแล้วสามารถเห็นผลได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ดังนั้นการนำเอาศาสตร์ด้านการบริหารในสมัยปัจจุบันมาบูรณาการ เข้ากับพุทธวิธีบริหารตามแนวทางของพระพุทธเจ้า จะทำให้การดำเนินงานด้านการบริหารประสบความสำเร็จสอดคล้องกับบริบทของการพัฒนาสังคมในยุคปัจจุบัน

เนื้อหาโดยย่อ

ที่มาและความหมายของพุทธวิธีในการบริหาร เกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๒ เดือน คือเมื่อพระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ในวันอาสาฬหบูชาแล้ว ท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว จึงขอบวชกับพระพุทธองค์^๒ เรียกการบวชโดยใช้วิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ว่า “เธอจงเป็น

^๑ วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, “POSDCORB”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/POSDCORB#> [๒๐ มกราคม ๒๕๖๘].

ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Knowledge Park!, “หลัก POSDCORB ของ Luther H. Gulick และ Lyndall Urwick”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://kantacandidate.blogspot.com/2012/02/posdcorb-luther-h-gulick-lyndall-urwick.html> [๒๐ มกราคม ๒๕๖๘].

^๒ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, พิมพ์พิเศษ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๕.

ภิกษุมาเกิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ โดยชอบเถิด”^๑ เหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้พระพุทธองค์ได้ทรงวางรูปแบบการอุปสมบทของผู้ที่ต้องการจะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพื่อให้ได้แนวปฏิบัติที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือต้องการให้ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนายึดเป้าหมายเดียวกัน คือ มุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ โดย พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต) ผู้เขียนได้แยกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

๑. พุทธวิธีในการวางแผน

ผู้เขียนได้อธิบายพุทธวิธีในการวางแผนว่า ในการวางแผนผู้บริหารมีความสำคัญมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล วิสัยทัศน์ดังกล่าวช่วยให้ผู้บริหารสามารถกำหนดทิศทางการดำเนินการเพื่อไปสู่จุดหมายอย่างชัดเจนสอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่า ผู้บริหารต้องมีจักขุมา แปลว่ามีสายตาวัดยาวไกล คือมองการณ์ไกล ซึ่งหมายถึงว่ามีการกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกใหม่ได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน พุทธวิธีเกี่ยวกับการวางแผนนี้ สิ่งสำคัญมากคือ ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้บริหารต้องมีจักขุมา หมายถึง มีสายตาวัดยาวไกล คือมองการณ์ไกลนั่นเอง ซึ่งวิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจนและใช้สื่อสารให้สมาชิกในองค์กรยอมรับและดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทาง องค์กรทั้งหมดก็จะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์นี้

การวางแผนเพื่อประกาศพระศาสนาพระพุทธเจ้าทรงกำหนดวัตถุประสงค์ให้สมาชิกในองค์กรถือปฏิบัติแบบเดียวกัน คือให้สมาชิกยึดความหลุดพ้นทุกข์ส่วนตัว เรียกว่า อตตहितสมบัติ หรือความหลุดพ้นทุกข์ของคนอื่น เรียกว่า พรหิตปฏิบัติ เป็นเป้าหมายของการดำเนินชีวิต มีการกำหนดให้นิพพานหรือความหลุดพ้นทุกข์เป็นเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติธรรม โดยยึดหลัก ๓ ประการ คือ (๑) ไม่ทำชั่วทั้งปวง (๒) ทำดีให้ถึงพร้อม และ (๓) ทำจิตใจให้ผ่องใส และยังกำหนดวิธีการประกาศพระศาสนาว่า “ให้เผยแผ่พระศาสนาด้วยขันติหรือความอดทน ไม่ให้ใช้การกล่าวร้ายหรือการเข่นฆ่าประหารชีวิต เพื่อบีบบังคับให้คนหันมานับถือพระศาสนา ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อว่าศาสนาแห่งสันติภาพ

จะเห็นได้ว่าในการวางแผนเพื่อบริหารองค์กร มีการใช้วิสัยทัศน์กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และพันธกิจขององค์กรไว้อย่างชัดเจน พระพุทธศาสนาจึงเจริญเติบโตขึ้นมาได้เพราะผลจากวิสัยทัศน์ของพระพุทธเจ้า

๒. พุทธวิธีในการจัดองค์กร

ผู้เขียนได้อธิบายพุทธวิธีในการจัดองค์กร โดยพระพุทธเจ้าได้วางเงื่อนไขของการเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาในเรื่องวรรณะ ชนชั้น ในการรับสมาชิกใหม่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุ มีการกำหนดให้สมาชิกทุกคนเริ่มต้นจากศูนย์ คือไม่มีการอนุญาตให้นำชาติชั้นวรรณะหรือตำแหน่งหน้าที่ในเพศฆราวาส

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๙/๒๖.

เข้ามาในองค์กร ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เปรียบเหมือนแม่น้ำใหญ่บางสาย...ไหลถึงมหาสมุทรแล้วย่อมละนามและโคตรอันเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่ามหาสมุทรเหมือนกัน วรรณะ ๔ เหล่านี้...ก็เช่นเดียวกัน คือออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละชื่อและตระกูลเดิมเสีย ถึงซึ่งอันนับว่าสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหมือนกัน”^๔ พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า ทุกคนที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นพระภิกษุเสมอเหมือนกันหมด แต่การอยู่ร่วมกันด้วยความเท่าเทียมกันนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาในการบังคับบัญชาภายในองค์กรเหตุว่าสมาชิกถือตัวว่าเท่าเทียมกันไม่มีใครเชื่อฟังใครหรือยอมลงให้ใคร ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “การอยู่ร่วมกันของคนที่ไม่เสมอกันนำทุกข์มาให้”^๕

พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้บวชที่หลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้บวชก่อน เมื่อสมาชิกมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทรงจัดองค์กรในพระพุทธศาสนาออกเป็นพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา โดยทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ คณะสงฆ์สามารถบริหารจัดการเมื่อมีกิจการที่ต้องทำร่วมกัน โดยพระองค์ทรงดำรงตำแหน่งเป็นธรรมราชา ผู้บริหารสูงสุดในองค์กรพระพุทธศาสนา แบ่งงานออกเป็นด้านต่าง ๆ และแต่งตั้งให้มีผู้รับผิดชอบในแต่ละด้าน ทั้งในส่วนของการบรรพชิตและคฤหัสถ์ ถือเป็นการกระจายอำนาจและใช้คนให้เหมาะกับงานต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับประเพณีปฏิบัติในปัจจุบันที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ผู้มีความชำนาญในด้านต่าง ๆ เป็นการยกย่องพระเถระเป็นเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ ได้เหมือนกัน

๓. พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล

ผู้เขียนได้อธิบาย พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล ว่า การบริหารคนนั้นเป็นเรื่องที่ยาก พระพุทธองค์ได้วางหลักการบริหารมาตั้งแต่เริ่มแรกแล้ว การบริหารงานบุคคลเริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาใหม่ต้องมีการบวนการกลั่นกรอง และได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ ดังนั้น กระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง กระบวนการนี้ก่อให้เกิดระบบโรงเรียนในวัด ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากร トラบที่ยังไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์ก็ต้องได้รับการศึกษาอบรมต่อไป กระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นการฝึกอบรมที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าการเรียนการสอนในทางทฤษฎี ในเชิงบริหารต้องยอมรับว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบว ๔ เหล่า และทรงจำแนกประเภทของ

^๔ วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๖๐/๒๕๐.

^๕ ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๑/๕๔.

บุคคลไปตามจริต ๖ และเน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วก็จะได้รับการจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานภายในองค์กรตามความรู้ความสามารถ การบริหารงานบุคคลมีทั้งระบบการให้รางวัลและการลงโทษเทียบได้กับการใช้พระเดชและพระคุณในสมัยปัจจุบันนั่นเอง

๔. พุทธวิธีในการอำนวยการ

ผู้เขียนได้อธิบายพุทธวิธีในการอำนวยการว่า การอำนวยการให้เกิดการดำเนินงานต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ การที่สมาชิกจะทำตามคำสั่งของผู้บริหารหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำในผู้บริหารเป็นสำคัญ ผู้บริหาร คือผู้ที่ทำให้คนอื่นทำงานตามที่ผู้บริหารต้องการ ผู้นำ คือผู้ที่ทำให้คนอื่นต้องการทำงานตามที่ผู้นำต้องการ ผู้บริหารเชิงพุทธต้องมีภาวะผู้นำ คือสามารถจูงใจให้คนเกิดความต้องการที่จะปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหาร ผู้บริหารต้องมีคุณสมบัติสำคัญ ๒ ประการ คือ (๑) อุตตหิตสมบัติ คือ ความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติส่วนตัวที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำ และ (๒) พรหิตปฏิบัติ คือ ความมีน้ำใจในการปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมและองค์กรของตน

คุณสมบัติที่สำคัญของผู้บริหารที่สำคัญก็คือ ความสามารถในการสื่อสารกับคนทั่วไป เป็นการสื่อสารเพื่อการบริหารโดยใช้หลัก ๔ ส. ซึ่งมีคำอธิบายเชิงประยุกต์เข้ากับการบริหารดังต่อไปนี้ (๑) สันทสสนา (แจ่มแจ้ง) หมายถึง อธิบายขั้นตอนของการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย (๒) สมาทปนา (จูงใจ) หมายถึง อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาจนอยากจะทำ (๓) สมุตเตชนา (แก้กลัวกลัว) หมายถึง ปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และมีความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย และ (๔) สัมปหังสนา (ร่าเริง) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน

ความสามารถในการจูงใจคนของพระพุทธเจ้าตรงกับพระสมัญญาว่า ตถาคต หมายถึง คนที่พูดอย่างไร แล้วทำอย่างนั้น^๖ พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำสูงมากโดยภาวะผู้นำที่ปรากฏคือ ทรงสอนให้รู้ (ยถาวาที) ทำให้ดู (ตถากาโร) และอยู่ให้เห็น (ยถาวาริ ตถากาโร) การสั่งการของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่ายเพราะไม่ทรงใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีการแบบธรรมาธิปไตย โดยทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำความดี เรียกว่า อธิปไตย ๓ ประการ ดังนี้ (๑) อัตตานิธิปไตย การทำความดีเพราะยึดผลประโยชน์หรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้ง (๒) โลกาธิปไตย การทำความดีเพราะต้องการให้ชาวโลกยกย่องและ (๓) ธรรมาธิปไตย การทำความดีเพื่อทำความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ คือยึดธรรมคือหน้าที่เป็นสำคัญ^๗

พระพุทธองค์ทรงบริหารโดยหลักธรรมาธิปไตย โดยยึดหลักธรรมคือ การสร้างประโยชน์สุขเพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๑/๒๕๕.

^๗ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๗๙/๑๘๖.

ทรงอาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา เป็นธรรมาธิปไตย ทรงจัดการรักษาป้องกัน และคุ้มครองที่เป็นธรรม” ภายหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วไม่นาน พระมหากัสสปะได้ปฏิบัติตามพุทธพจน์นี้โดยเรียกประชุมพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป เพื่อสังคายนาพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่สำหรับใช้เป็นหลักอ้างอิงในการบริหารกิจการพระศาสนา และยึดถือพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกเป็นหลักในการบริหารจัดการพระศาสนาโดยมีคณะสงฆ์เป็นองค์กรบริหารสูงสุดสืบต่อมาจนทุกวันนี้

๕. พุทธวิธีในการกำกับดูแล

ผู้เขียนได้อธิบายพุทธวิธีในการกำกับดูแล ว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน เพื่อความผาสุกแห่งคณะสงฆ์และความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา การกำกับดูแลเป็นการควบคุมสมาชิกในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ มีการบัญญัติพระวินัยไว้ ๑๐ ประการ เป็นเครื่องช่วยให้มีวินัยในตนเองและมีเกณฑ์ในการประเมินตนเอง เป็นเครื่องเตือนใจให้ปฏิบัติตามพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้ ประเพณีปฏิบัตินี้เรียกว่า การสวดปาฏิโมกข์ มีการทำปวารณาในวันออกพรรษา เป็นการกำหนดวิธีการในการกำกับดูแลเพื่อให้มีวินัยในตนเอง กระบวนการกำกับดูแลความประพฤติที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้นั้น เป็นหลักประกันความมั่นคงและความบริสุทธิ์ผุดผ่องของคณะสงฆ์

พุทธวิธีบริหารยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญ ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร พุทธวิธีบริหารจึงไม่เป็นทั้งอัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตย ผู้บริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตย ยึดถือคติว่า (๑) ถูกต้องไม่จำเป็นต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือถูกใจทุกคน (๒) กล้าตัดสินใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม (๓) ไม่พยายามลอยตัวหนีปัญหา (๔) อำนาจหน้าที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ และ (๕) ยอมเสียสละส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่า นั่นคือประโยชน์สุขส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่”^๔ ดังนั้นการกำกับดูแลจึงเป็นการควบคุมสมาชิกภายในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ผู้นำในหัวใจคน ผู้นำคือผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ ปัญหาคือทำอย่างไรให้เป็นที่ยอมรับของผู้ตาม ผู้นำจะประสบความสำเร็จต้องมีธรรมะประจำใจ ธรรมะข้อหนึ่งสำหรับผู้นำก็คือ นิวาตะ หมายถึง ความอ่อนน้อมถ่อมตน ผู้นำมี ๒ ประเภท คือ (๑) ผู้นำที่นั่งอยู่บนหัวคน และ (๒) ผู้นำที่นั่งอยู่ในหัวใจคน ความอ่อนน้อมถ่อมตนของผู้นำแสดงถึงความ

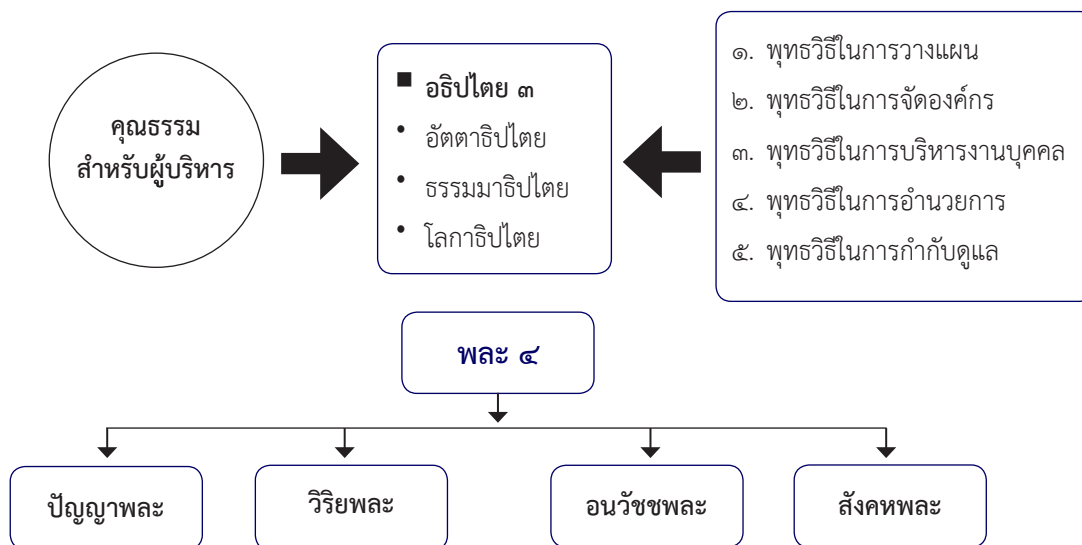
^๔ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๘/๙.

เป็นคนที่แข็งแรงไม่แข็งแรงต่าง อ่อนโยนแต่ไม่อ่อนแอ ความอ่อนน้อมถ่อมตนจะทำให้ผู้นำได้รับการยอมรับจากคนทั่วไป ผู้นำต้องรู้ว่าเมื่อไรต้องทำเป็นโง่เพื่อระดมความคิดจากคนอื่น เมื่อเขาได้แสดงความคิดเห็นแล้วจะรู้สึกว่าเป็นผลจากความคิดของเขาก็จะให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ ผู้นำที่นั่งอยู่ในหัวใจคนจะมีศัตรูน้อย หากมีบ้างก็ถือเป็นธรรมดาของโลก ต้องไม่เก็บศัตรูเอาไว้และผูกมิตรใหม่ตลอดเวลา ดังภาษิตจีนที่ว่า “มีมิตรห้ำร่อยคนยังนับว่าน้อยเกินไป มีศัตรูหนึ่งคนยังนับว่ามากเกินไป” สรุปได้ว่า “ผู้นำที่ดีต้องพยายามเปลี่ยนศัตรูให้เป็นมิตร แต่ผู้นำบางคนถนัดแต่เรื่องเปลี่ยนมิตรให้เป็นศัตรู ผู้นำที่ดีต้องสามารถนั่งอยู่ในหัวใจของมิตรและพิชิตหัวใจของศัตรู”

คุณธรรมสำหรับนักบริหาร พระพุทธเจ้าตรัสว่า โรคมะ ๒ อย่างคือ โรคทางกาย (กายิกโรค) และโรคทางจิตวิญญาณ (เจตสิกโรค)^๙ พระองค์ทรงประกาศคำสอนเพื่อรักษาโรคทางจิตวิญญาณและได้รับการยกย่องจากพระสาวกว่าเป็นนายแพทย์ผู้เยียวยารักษาโรคของชาวโลกทั้งปวง (สัพพโลกติจจโน) ยาที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการรักษาโรคก็คือ ธรรมโอสธ การรู้จักเลือกธรรมโอสธที่เหมาะสมไปใช้ในชีวิต เรียกว่า “ธัมมานุธัมมปฏิบัติ” แปลว่า ปฏิบัติธรรมน้อยให้คล้ายตามธรรมใหญ่ คือปฏิบัติข้อธรรมที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของตน การเลือกข้อธรรมมาปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ จัดเป็นการประยุกต์ธรรมมาใช้ประโยชน์ในชีวิตจริง วิธีการบริหารงานที่ดี คือ ธรรมาธิปไตยที่ใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ นักบริหารแบบธรรมาธิปไตยยึดธรรมที่เรียกว่า พละ ๔ ประการ คือ (๑) ปัญญาพละ กำลังความรู้หรือความฉลาด (๒) วิริยพละ กำลังแห่งความเพียร (๓) อนวัชชพละ กำลังการงานที่ไม่มีโทษหรือความสุจริต และ (๔) สังคหพละ กำลังการสงเคราะห์หรือมนุษยสัมพันธ์^{๑๐} พละหรือกำลังแห่งคุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ช่วยทำให้นักบริหารปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ แต่หากขาดคุณธรรมนี้เพียงข้อหนึ่งข้อใดก็เป็นนักบริหารที่ดีไม่ได้ ฉะนั้นนักบริหารที่ดีและเก่งต้องมี ๔ ประการคือ ความฉลาด ความขยัน ความสุจริต และมนุษยสัมพันธ์ นักบริหารต้องมีปัญญา คือความรอบรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่และบุคคลที่เกี่ยวข้องคือต้องมีความรู้ ๓ เรื่องคือ รู้ตน รู้คน และรู้งาน

^๙ วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๕๓/๒๐๓.

^{๑๐} วจ.นวก. (ไทย) ๒๓/๕/๓๙๒.

นักบริหารต้องพัฒนาปัญญา พัฒนาความคิด มีความขยันเมื่อเผชิญอุปสรรคต้องสามารถควบคุมบุคลากรและองค์กรให้ดำเนินต่อไปได้ หลักธรรมที่สำคัญอื่น ๆ เช่น หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักพรหมวิหารธรรม หลักธรรมที่กล่าวไว้ในหนังสือเล่มนี้ เป็นคุณธรรมอย่างดีสำหรับนักบริหารและยังส่งผลให้องค์กรเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสูงอีกด้วย

บทวิพากษ์

หนังสือ “พุทธวิธีบริหาร” ได้วางโครงสร้างของหนังสือมีความเหมาะสม ด้วยการแบ่งเนื้อหาที่ลงตัวลำดับการนำเสนอเนื้อหาเป็นลำดับขั้นตอนชัดเจน โดยเริ่มจากการจัดทำสารบัญ เนื้อเรื่องใหญ่มาเป็นบทนำเรื่อง แล้วเนื้อหาย่อยละเอียดลงไปถึงระดับของเนื้อหาย่อย ๆ เรียงลำดับจากเรื่องง่าย ๆ สู่วิธีที่ทำความเข้าใจยาก ซึ่งผู้เขียนกำหนดการเดินทางเรื่องราวหรือเนื้อหาในแต่ละบทให้มีความสอดคล้อง เนื้อหา มีความร้อยรัด มีการสืบต่อเนื่องกันจากเรื่องแรกจนถึงเรื่องสุดท้าย และหนังสือเล่มนี้ยังมีเนื้อหาที่อยู่ในเรื่องที่มีความเข้าใจได้ยาก เพื่ออธิบายให้ผู้อ่านได้ทำความเข้าใจให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นผลงานทางวิชาการที่ดี กล่าวคือ มีเนื้อหาสาระทางวิชาการ ที่มีลักษณะคุณภาพ ๓ องค์ประกอบพร้อมด้วย คือ ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ มีการวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ หรือมีผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชน สังคมหรือประเทศ

จุดเด่น

หนังสือเรื่อง พุทธวิธีบริหาร เขียนโดยพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ผู้วิจารณ์เห็นว่าการจัดโครงสร้างของหนังสือมีความเหมาะสม ด้วยการแบ่งเนื้อหาที่ลงตัวลำดับการนำเสนอเนื้อหาเป็นลำดับขั้นตอนชัดเจน การบริหารที่ประสบความสำเร็จมีความจำเป็นอย่างยิ่งในองค์กร องค์กร หรือหน่วยงานต่าง ๆ เพราะการบริหารคือการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นจึงจำเป็นที่ผู้บริหารต้องใช้ทั้ง

ศาสตร์และศิลป์ในการบริหาร นอกจากนี้สิ่งที่ทำให้การบริหารประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริงคือผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์ในการกำหนดทิศทางขององค์กรไปสู่เป้าหมายที่ชัดเจน โดยอาศัยองค์ความรู้ทางโลกมาบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความรู้ที่เป็นสากลของนักบริหารมีอยู่หลายทฤษฎี แต่ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ได้ยกหลักบริหารสากลมาอธิบาย คือหลัก POSDC อันได้แก่ P (Planning) คือ การวางแผนเพื่อเป็นการกำหนดทิศทางขององค์กร และวิธีการดำเนินงานเพื่อไปสู่เป้าหมายขององค์กร ในที่สุด O (Organizing) คือ การจัดองค์กรเพื่อเป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกองค์กรให้เกิดความชัดเจนตามสายบังคับบัญชา S (Staffing) คือ การจัดสรรคนสู่งานที่เหมาะสมตามคุณสมบัติ D (Directing) คือ การอำนวยการโดยการใช้การสื่อสารเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถดำเนินการตามแผนที่วางไว้ในประเด็นนั้นนอกจากผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความสามารถในการบริหารแล้ว ผู้บริหารจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีศิลปะในการใช้คนด้วย โดยอาศัยทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์มาบูรณาการร่วมด้วย C (Controlling) คือ การกำกับดูแลและควบคุมคุณภาพในการปฏิบัติงานภายในองค์กรให้บรรลุเป้าหมายรวมถึงการแก้ไขปัญหาและปรับปรุงเมื่อมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน

จุดด้อย

การศึกษางานเขียนเรื่องพุทธวิธีบริหาร ในทัศนะของผู้ตีความเห็นว่า การศึกษาหลักการบริหารตามแนวพุทธ หากผู้ที่อ่านมีแนวคิดที่ขัดแย้งต่อหลักธรรมของพระพุทธเจ้าอาจทำให้มองไม่ออกว่าจะนำมาใช้ร่วมกับหลักการบริหารในยุคปัจจุบันได้อย่างไร ในส่วนของหลักการวางแผนมีความจำเป็นต่อการบริหารจัดการองค์กรอย่างยิ่งในปัจจุบันเพื่อกำหนดเป้าหมายให้ไปในทิศทางเดียวกัน ในทัศนะของผู้ตีความการบริหารในยุคปัจจุบัน หากผู้บริหารยึดหลักการการวางแผนแบบเดิม ๆ อาจทำให้การบริหารไม่ประสบความสำเร็จได้ ดังนั้นจำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องนำหลักการในศาสตร์แขนงต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ร่วมกับศาสตร์ทางการบริหาร เช่น หลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์, หลักการสื่อสาร, หลักการใช้ความรู้ด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ หรือการหาทรัพยากรในการบริหารทดแทนสิ่งที่ขาดแคลน เป็นต้น ด้านการกำกับควบคุม ในทัศนะของผู้ตีความเห็นว่า การกำกับควบคุมในการบริหารงานในยุคปัจจุบันต้องอาศัยหลักการของศาสตร์แขนงต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ เช่น การนำเอากฎหมายมาใช้ในการบริหารองค์กรเพื่อใช้ในการกำกับดูแล เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยขององค์กร หรือการนำศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ เช่น พฤติกรรมศาสตร์, มนุษยสัมพันธ์, การพัฒนาบุคลิกภาพ, หรือการดูแลเรื่องสวัสดิการ และสุขภาพอนามัยของบุคลากร เป็นต้น เหล่านี้ล้วนส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารงานทั้งสิ้น

บทสรุป

จากการตีความหนังสือ พุทธวิธีบริหาร ของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ดังกล่าวข้างต้น ตามทัศนะของผู้ตีความเห็นว่า พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำศาสตร์ด้านการบริหารสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้กับการบริหารด้วยหลักพุทธธรรมได้อย่างกลมกลืนกับมิตินิยมในสมัยปัจจุบัน ส่งผลให้องค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายทั้งด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้น การบริหารงานในปัจจุบันจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำ นอกจากนี้สิ่งที่จะทำให้การบริหารประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ในการกำหนดทิศทางขององค์กรให้ไปสู่เป้าหมายที่ชัดเจน โดยอาศัยองค์ความรู้ทางโลกมาบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หากผู้นำไม่มีคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้นการบริหารย่อมไม่ประสบความสำเร็จ ฉะนั้นการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นจึงจำเป็นที่ผู้บริหารต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหาร นอกจากนี้สิ่งที่จะทำให้การบริหารประสบความสำเร็จอย่างแท้จริงผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์ในการกำหนดทิศทางขององค์กรให้ไปสู่เป้าหมายที่ชัดเจน ประยุกต์ใช้กับการบริหารด้วยหลักพุทธธรรมได้อย่างกลมกลืนกับมิตินิยมในสมัยปัจจุบัน ส่งผลให้องค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายทั้งด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล

บรรณานุกรม

- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. พิมพ์พิเศษ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. “**POSDCORB**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/POSDCORB#> [๒๐ มกราคม ๒๕๖๘].
- Knowledge Park!. “**หลัก POSDCORB ของ Luther H. Gulick และ Lyndall Urwick**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://kantacandidate.blogspot.com/2012/02/posdcorb-luther-h-gulick-lyndall-urwick.html> [๒๐ มกราคม ๒๕๖๘].

คำแนะนำ

สำหรับผู้เขียนบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมหาวิทยาลัยวารสาร

กองบรรณาธิการได้กำหนดระเบียบการส่งต้นฉบับไว้ให้ผู้เขียนยึดเป็นแนวทางในการส่งต้นฉบับสำหรับการตีพิมพ์วารสารมหาวิทยาลัยวารสาร กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และกองบรรณาธิการสามารถตรวจสอบต้นฉบับก่อนการตีพิมพ์ เพื่อให้วารสารมีคุณภาพสามารถนำไปใช้อ้างอิงได้ และมีค่าตีพิมพ์บทความตามประกาศ เรื่อง เกณฑ์ค่าใช้จ่ายวารสารมหาวิทยาลัยวารสาร

๑. การเตรียมต้นฉบับ มีรายละเอียดดังนี้

๑.๑ ขนาดของต้นฉบับ พิมพ์หน้าเดียวบนกระดาษสันขนาดเอ ๔ โดยเว้นระยะห่างระหว่างขอบกระดาษด้านบนและซ้ายมือ ๓.๑๗ เซนติเมตร ด้านล่างและขวามือ ๒.๕๔ เซนติเมตร

๑.๒ รูปแบบอักษรและการจัดวางตำแหน่ง ใช้รูปแบบอักษร Angsana New หรือ TH SarabunPSK พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟท์เวิร์ด โดยใช้ขนาด ชนิดของตัวอักษร รวมทั้งการจัดวางตำแหน่ง ดังนี้

๑.๒.๑ ขนาดกระดาษ ประกอบด้วย

๑) ชื่อเรื่องต้นฉบับของผู้เขียน ขนาด ๑๖ ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย

๒) เลขหน้า ขนาด ๑๔ ชนิดตัวธรรมดา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวา

๑.๒.๒ ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย) ขนาด ๒๐ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

๑.๒.๓ ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ) ขนาด ๒๐ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งกึ่งกลางหน้ากระดาษ

๑.๒.๔ ชื่อผู้เขียน (ภาษาไทย/ภาษาอังกฤษ) พร้อมระบุตำแหน่งทางวิชาการ ขนาด ๑๔ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวา ได้ชื่อเรื่อง (ในกรณีที่มิอาจารย์ที่ปรึกษาให้ลงชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาด้วย)

๑.๒.๕ ที่อยู่หรือหน่วยงานสังกัดของผู้เขียนเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาด ๑๔ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านขวา ได้ชื่อผู้เขียนและในบรรทัดถัดมา

- ให้ใส่อีเมล มีถือ (ถ้ามี).....

- Received :

- Revise :

- Accepted :

๑.๒.๖ หัวข้อของบทคัดย่อไทย/อังกฤษ ขนาด ๑๘ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษ ด้านซ้าย ใต้ที่อยู่/หน่วยงานสังกัดของผู้เขียน

๑.๒.๗ เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทย/ภาษาอังกฤษ ขนาด ๑๖ ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น ๑ คอลัมน์ บรรทัดแรกเว้น ๑ แท็บ (Tab) จากขอบกระดาษด้านซ้าย และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

๑.๒.๘ หัวข้อของคำคีย์เวิร์ด ภาษาไทย ขนาด ๑๘ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดซ้ายหน้ากระดาษ ใต้บทคัดย่อภาษาไทย

๑.๒.๙ หัวข้อของคำคีย์เวิร์ดภาษาอังกฤษ ขนาด ๑๘ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดซ้ายหน้ากระดาษ ใต้บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

๑.๒.๑๐ หัวข้อเรื่อง ขนาด ๑๘ ชนิดตัวหนา ตำแหน่งชิดขอบกระดาษด้านซ้าย

๑.๒.๑๑ หัวข้อย่อย ขนาด ๑๖ ชนิดตัวหนา ระบุหมายเลขหน้าหัวข้อย่อยโดยเรียงตามลำดับ หมายเลขตำแหน่งเว้น ๑ Tab จากขอบกระดาษด้านซ้าย

๑.๒.๑๒ เนื้อหา ขนาด ๑๖ ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น ๑ คอลัมน์ และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน

๑.๓ จำนวนหน้าต้นฉบับ ควรมีความยาวประมาณ ๑๐ - ๑๓ หน้า

๑.๔ การอ้างอิงการเขียน เอกสารอ้างอิงและบรรณานุกรม และการใช้อักษรย่อคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่มหาวิทยาลัยกำหนด

๒. การเรียงลำดับเนื้อหาต้นฉบับมหาจุฬาริชาการ

เนื้อหาภาษาไทยที่มีคำศัพท์ภาษาอังกฤษ ควรแปลเป็นภาษาไทยให้มากที่สุด (ในกรณีที่คำศัพท์ภาษาอังกฤษเป็นคำเฉพาะที่แปลไม่ได้ หรือแปลแล้วไม่ได้ความหมายชัดเจนให้ทับศัพท์ได้) และควรใช้ภาษาที่ผู้อ่านเข้าใจง่าย ชัดเจน หากใช้คำย่อต้องเขียนคำเต็มไว้ครั้งแรกก่อน โดยเนื้อหาต้องเรียงลำดับตามประเภทบทความดังนี้

๒.๑ บทความวิจัย

๑) ชื่อเรื่อง (title of the article) ควรสั้น และกะทัดรัด ความยาวไม่ควรเกิน ๑๐๐ ตัวอักษร ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยขึ้นก่อน

๒) ชื่อผู้เขียน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และระบุตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี)

๓) ที่อยู่ ระบุชื่อหน่วยงาน หรือสถาบัน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (บรรทัดถัดมา)

- ให้ใส่อีเมล มือถือ.....

- Received :

- Revise :

- Accepted :

๔) บทคัดย่อ (Abstract) เขียนทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เขียนสรุปสาระสำคัญของเรื่อง อ่านและเข้าใจง่าย ความยาวไม่ควรเกิน ๕๐๐ คำ โดยให้นำบทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อน บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) ซึ่งแปลจากบทคัดย่อภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษต้องมีเนื้อหาตรงกัน ใช้อักษรตัวตรง

๕) บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่าง ๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาค้นคว้า สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกเหตุผลนำไปสู่การศึกษางานวิชาการหรืองานวิจัย และควรอ้างอิงงานวิชาการหรืองานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องประกอบ

๖) วัตถุประสงค์ (Objective) ให้ชี้แจงถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา

๗) วิธีการศึกษา (Methods) ต้นฉบับด้านศาสนา และปรัชญา รวมถึงพระพุทธศาสนา ที่บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ควรอธิบายรายละเอียดของวิธีการศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษาที่ใช้ในการวิจัยให้ละเอียดพอที่ผู้อ่านสามารถทำการศึกษาค้นคว้าได้ รวมทั้งสถิติที่นำมาวิเคราะห์ข้อมูล

๘) ผลการศึกษา (Results) เป็นการเสนอสิ่งที่ได้จากการวิจัยเป็นลำดับอาจแสดงด้วยตาราง กราฟ แผนภาพประกอบการอธิบาย ทั้งนี้ถ้าแสดงด้วยตาราง ควรเป็นตารางแบบไม่มีเส้น ขอบตาราง ด้านซ้ายและขวา หัวตารางแบบธรรมดา ไม่มีสี ตารางควรมีเฉพาะที่จำเป็น ไม่ควรมีเกิน ๕ ตาราง สำหรับรูปภาพประกอบควรเป็นรูปภาพขาว-ดำ ที่ชัดเจนและมีคำบรรยายใต้รูป กรณีที่จำเป็นอาจใช้ภาพสีได้ และภาพประกอบ (Figure) และตาราง (Table) ควรมีเท่าที่จำเป็น โดยพิมพ์หน้าละ ๑ ภาพ หรือ ๑ ตาราง สำหรับคำบรรยายภาพและตารางให้พิมพ์ใต้ภาพหรือตาราง

๙) บทสรุป (Conclusion) และข้อเสนอแนะ (Recommendation) เป็นการสรุปผลที่ได้จากการวิจัย ควรมีการอภิปรายผลการวิจัยว่าเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ หรือไม่เพียงใด และควรอ้างทฤษฎีหรือเปรียบเทียบการทดลองของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องประกอบ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นด้วยตามหลักการ หรือ

คัดค้านทฤษฎีที่มีอยู่เดิม รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงการนำผลไปใช้ประโยชน์ และการให้ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต หรือ

วิจารณ์ (Discussion) เป็นการอภิปรายผลจากข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์ นำมาเปรียบเทียบกับผลการทดลองของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ด้วย

๑๐) กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) เป็นการแสดงความขอบคุณแก่ผู้ที่ช่วยเหลือให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพียงสั้นๆ (อาจมี หรือไม่มีก็ได้)

๑๑) บรรณานุกรม (Bibliography) เป็นการอ้างอิงเอกสารในเนื้อหาให้ใช้ระบบตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด และแนวทางการอ้างอิงแนวการเขียนตำราของมหาวิทยาลัย และการอ้างอิงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาให้ใช้ตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด โดยใช้รูปแบบการอ้างอิงตามมาตรฐานของคู่มือการทำวิทยานิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถสืบค้นได้จาก

การใช้อักษรย่อคัมภีร์-อ้างอิง-ภาษาไทย <https://bit.ly/37gBBQr>

การใช้อักษรย่อคัมภีร์-อ้างอิง-ภาษาอังกฤษ <https://bit.ly/3q8xc9h>

ดังที่ปรากฏในแบบฟอร์มในหน้าถัดไป

(ดาวน์โหลดแบบฟอร์มได้ที่)

<https://drive.google.com/file/d/1Cte5NHAMsJqG9UDR0-cbgcCXpYO3sXLV/view>

แบบฟอร์มบทความวิจัย (ใช้อักษร TH SarabunPSK)

.....ชื่อเรื่อง (ไทย) (20 pt).....
ชื่อเรื่อง (อังกฤษ) (20 pt).....
 (เว้นบรรทัดขนาด 14 pt)

ข้อมูลผู้เขียน (ขนาด 14 pt)

ชื่อผู้เขียนคนที่ 1 (ไทย)

ชื่อผู้เขียนคนที่ 1 (อังกฤษ)

สังกัดผู้เขียน: สถานะ, หลักสูตร, สาขาวิชา, คณะ มหาวิทยาลัย (ไทย)

สังกัดผู้เขียน: สถานะ, หลักสูตร, สาขาวิชา, คณะ มหาวิทยาลัย (อังกฤษ)

Email ผู้เขียน

***ในกรณีที่ผู้เขียนมากกว่า 1 ท่าน ให้เพิ่มข้อมูลผู้เขียนท่านที่ 2, 3 เหมือนกับท่านที่ 1

(เว้นบรรทัด ขนาด 14 pt)

บทคัดย่อ (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

คำสำคัญ : (18 pt)

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

Abstract (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

Keywords : (18 pt)

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

บทนำ (Introduction) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

วัตถุประสงค์ (Objective) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

วิธีการศึกษา (Method) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

ผลการศึกษา (Results) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

บทสรุป (Conclusion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

ข้อเสนอแนะ (Suggestion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

วิจารณ์ (Discussion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

บรรณานุกรม (References) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

***อ้างอิงแบบเชิงอรรถ ใช้ขนาด (14 pt)

๒.๒ บทความวิชาการ

๑) **ชื่อเรื่อง** (title of the article) ควรสั้น และกะทัดรัด ความยาวไม่ควรเกิน ๑๐๐ ตัวอักษร ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยให้นำชื่อเรื่องภาษาไทยขึ้นก่อน

๒) **ชื่อผู้เขียน** เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และระบุตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี)

๓) **ที่อยู่** ระบุชื่อหน่วยงาน หรือสถาบัน เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (บรรทัดถัดมา)

- ให้ใส่อีเมล มือถือ.....

- Received :

- Revise :

- Accepted :

๔) **บทคัดย่อ** (Abstract) เขียนทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เขียนสรุปสาระสำคัญของเรื่อง อ่านและเข้าใจง่าย ความยาวไม่ควรเกิน ๕๐๐ คำ โดยให้นำบทคัดย่อภาษาไทยขึ้นก่อน บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract) ซึ่งแปลจากบทคัดย่อภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษต้องมีเนื้อหาตรงกัน ใช้อักษรตัวตรง

๕) **บทนำ** (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่าง ๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน เป็นส่วนของเนื้อหาที่บอกเหตุผลนำไปสู่การศึกษางานวิชาการหรืองานวิจัย และควรอ้างอิงงานวิชาการหรืองานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้องประกอบ

๖) **เนื้อหา** ขนาด ๑๖ ชนิดตัวธรรมดา จัดพิมพ์เป็น ๑ คอลัมน์ และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน โดยมีจำนวนหน้าต้นฉบับควรมีความยาวประมาณ ๑๐ - ๑๓ หน้า

๗) **บทสรุป** (Conclusion) และ**ข้อเสนอแนะ** (Recommendation) เป็นการสรุปผลที่ได้จากเนื้อหา โดยครอบคลุมประเด็นสำคัญต่าง ๆ ในเนื้อหาอย่างครบถ้วน

๘) **บรรณานุกรม** (Bibliography) เป็นการอ้างอิงเอกสารในเนื้อหาให้ใช้ระบบตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด และแนวทางการอ้างอิงแนวการเขียนตำราของมหาวิทยาลัย และการอ้างอิงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาให้ใช้ตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด โดยใช้รูปแบบการอ้างอิงตามมาตรฐานของคู่มือการทำวิทยานิพนธ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถสืบค้นได้จาก

การใช้อักษรย่อคัมภีร์-อ้างอิง-ภาษาไทย <https://bit.ly/37gBBQr>

การใช้อักษรย่อคัมภีร์-อ้างอิง-ภาษาอังกฤษ <https://bit.ly/3q8xc9h>

ดังที่ปรากฏในแบบฟอร์มในหน้าถัดไป

(ดาวโหลดแบบฟอร์มได้ที่)

https://drive.google.com/file/d/1KCKeHNpHPEYr_26v-T8hmLaCf8vP7KZe/view

แบบฟอร์มบทความวิชาการ (ใช้อักษร TH SarabunPSK)

.....ชื่อเรื่อง (ไทย) (20 pt).....
ชื่อเรื่อง (อังกฤษ) (20 pt).....
 (เว้นบรรทัดขนาด 14 pt)

ข้อมูลผู้เขียน (ขนาด 14 pt)

ชื่อผู้เขียนคนที่ 1 (ไทย)

ชื่อผู้เขียนคนที่ 1 (อังกฤษ)

สังกัดผู้เขียน: สถานะ, หลักสูตร, สาขาวิชา, คณะ มหาวิทยาลัย (ไทย)

สังกัดผู้เขียน: สถานะ, หลักสูตร, สาขาวิชา, คณะ มหาวิทยาลัย (อังกฤษ)

Email ผู้เขียน

***ในกรณีที่ผู้เขียนมากกว่า 1 ท่าน ให้เพิ่มข้อมูลผู้เขียนท่านที่ 2, 3 เหมือนกับท่านที่ 1

(เว้นบรรทัด ขนาด 14 pt)

บทคัดย่อ (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

คำสำคัญ : (18 pt)

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

Abstract (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

Keywords : (18 pt)

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

บทนำ (Introduction) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

เนื้อเรื่อง Content) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

สรุป (Conclusion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

ข้อเสนอแนะ (Suggestion) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

(เว้นบรรทัด ขนาด 16 pt)

บรรณานุกรม (Reference) (18 pt)

(แท็บ/Tab).....เนื้อหา (16 pt).....

***อ้างอิงแบบเชิงอรรถ ใช้ขนาด (14 pt)

๓. ประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตีพิมพ์บทความประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๑. บทความพิเศษ บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้น ๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการวิชาการ/วิชาชีพ

๒. บทความทางวิชาการ ที่เสนอเนื้อหาความรู้ วิชาการไม่เข้มข้นนัก เน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชาชนทั่วไป

๓. บทความวิจัย (Research article) ได้แก่ รายงานผลงานวิจัยใหม่ที่เป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใด ๆ มาก่อน

๔. บทความปริทัศน์ (Review article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือและวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์วิจารณ์เปรียบเทียบกัน

๕. ปกิณกะ (Miscellany) ได้แก่ บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปล ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิจารณ์ วิพากษ์แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ

๔. การส่งต้นฉบับ

ผู้เขียนส่งต้นฉบับที่พิมพ์ตามข้อกำหนดของรูปแบบวารสารมหาวิทยาลัยวิชาการ จำนวน ๒ ชุด พร้อมแผ่นดิสก์ ส่งด้วยตนเอง หรือทางไปรษณีย์ลงทะเบียนมาที่

กองบรรณาธิการ วารสารมหาวิทยาลัยวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ หรือทาง e-mail: su_cha2509@hotmail.com

กรณีที่บทความได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ บรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้นิพนธ์ส่งบทความต้นฉบับที่แก้ไขครั้งสุดท้าย พร้อมซีดีรอม (CD ROM) ที่บรรจุเนื้อหาและข้อมูลที่มีอยู่ในบทความทั้งหมดที่ได้แก้ไขแล้ว ทั้งนี้ผู้นิพนธ์ต้องมีสำเนาเก็บไว้ด้วยเพื่อการอ้างอิง

หลังจากที่กองบรรณาธิการรับบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารแล้ว ขอให้ผู้เขียนส่งบทความเข้าสู่ระบบวารสารออนไลน์ ThaiJo 2.0 ทางเว็บไซต์ <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/index> โดยผู้เขียนต้องปฏิบัติตามขั้นตอนการส่งบทความอย่างเคร่งครัด โดยสามารถดูรายละเอียดขั้นตอนได้ที่ <https://docs.google.com/document/d/1NsYlde3i1zXdTfQ4x1ms5g9Wbd148Kk7yKiPexr8xal/edit>

๕. การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้นิพนธ์ควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของบทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอนพร้อมทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะส่งบทความนี้ให้กับบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์มีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารเสียก่อน

๖. การอ่านประเมินต้นฉบับ

ต้นฉบับจะได้รับการอ่านประเมิน โดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จากภายนอกและภายในมหาวิทยาลัย ในสาขาวิชานั้น ๆ ไม่น้อยกว่า ๒ ท่าน ต่อเรื่อง ประเภทของการ Peer Review คือ Double Blinded และส่งผลการอ่านประเมินคืน ผู้เขียนให้เพิ่มเติม แก้ไข หรือพิมพ์ต้นฉบับใหม่แล้วแต่กรณี

๗. ลิขสิทธิ์

ต้นฉบับที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้ามนำข้อความทั้งหมดหรือบางส่วนไปพิมพ์ซ้ำ เว้นเสียแต่จะ ได้รับอนุญาตจากมหาวิทยาลัยฯ เป็นลายลักษณ์อักษร และเพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้พิมพ์ทุกท่านต้องลงลายมือชื่อในแบบฟอร์มใบมอบลิขสิทธิ์ บทความให้แก่วารสาร พร้อมกับบทความต้นฉบับที่ได้แก้ไขครั้งสุดท้าย นอกจากนี้ ผู้พิมพ์ทุกท่านต้องยืนยันว่าบทความต้นฉบับที่ส่งมาตีพิมพ์นั้น ได้ส่งมาตีพิมพ์เฉพาะในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย เพียงแห่งเดียวเท่านั้น

๘. ความรับผิดชอบ

เนื้อหาต้นฉบับที่ปรากฏในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย เป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน ทั้งนี้ ไม่รวมความผิดพลาด อันเกิดจากเทคนิคการพิมพ์

๙. การติดต่อโฆษณาและการสมัครสมาชิก

การติดต่อโฆษณา การสั่งซื้อ และการสมัครเป็นสมาชิกวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย กรุณาติดต่อ “บรรณาธิการวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย” กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทรศัพท์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ (ต่อ ๘๗๗๓, ๘๗๕๖, ๘๗๗๔) (นายสุชนา ศิริชัยภรณ์, นายสุภูฐาน สุดาจันทร์, พระมหาขวัญชัย ปุตุติโส)

โทรสาร ๐๓๕-๒๔๘-๐๑๓ ภายใน ๘๗๗๓, มือถือ ๐๘๖ ๙๙๘๔๖๔๖ e-mail : su_cha2509@hotmail.com , Idline : Sucha2509

อัตราค่าวารสาร กำหนดออกวารสารปีละ ๓ ฉบับ จำหน่ายราคาฉบับละ ๓๐๐ บาท ไม่รวมค่าส่ง

อัตราค่าสมาชิก ปีละ ๖๐๐ บาท

๑๐. เกณฑ์ค่าใช้จ่ายวารสารมหาจุฬาริชาการ

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๐.๑ ค่าตีพิมพ์บทความภาษาไทย/บทความภาษาอังกฤษ

๑. คณาจารย์/ผู้ทรงคุณวุฒิ

ที่	ประเภทผู้เขียน	ประเภทบทความ	ค่าตีพิมพ์
๑	อาจารย์ภายใน มจร	บทความวิชาการหรือบทความวิจัย	๓,๐๐๐ บาท
๒	อาจารย์ภายนอก มจร	บทความวิชาการหรือบทความวิจัย	๓,๕๐๐ บาท
๓	ผู้ทรงคุณวุฒิ/นักปราชญ์/ผู้เชี่ยวชาญบทความวิชาการ หรือบทความวิจัย		ฟรีค่าใช้จ่าย

๒. ประเภทนิสิต/นักศึกษา

๑) ระดับปริญญาโท

ที่	ประเภทผู้เขียน	ประเภทบทความ	ค่าตีพิมพ์
๑	นิสิตภายใน มจร	บทความวิชาการ หรือบทความวิจัย	๓,๐๐๐ บาท
๒	นิสิตภายนอก มจร	บทความวิชาการ หรือบทความวิจัย	๓,๕๐๐ บาท

๒) ระดับปริญญาเอก

ที่	ประเภทผู้เขียน	ประเภทบทความ	ค่าตีพิมพ์
๑	นิสิตภายใน มจร	บทความวิชาการ หรือบทความวิจัย	๔,๐๐๐ บาท
๒	นิสิตภายนอก มจร	บทความวิชาการ หรือบทความวิจัย	๔,๕๐๐ บาท

๑๐.๒ ค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิตรวจบทความภาษาไทย/ภาษาอังกฤษ

ที่	ประเภทผู้ทรงคุณวุฒิ	ประเภทบทความ	บทความละ
๑	ผู้ทรงคุณวุฒิภายในและภายนอก มจร	บทความภาษาไทย	๗๐๐ บาท
๒	ผู้ทรงคุณวุฒิภายในและภายนอก มจร	บทความภาษาอังกฤษ	๑,๐๐๐ บาท
๓	ผู้ทรงคุณวุฒิภายในและภายนอก มจร	บทความภาษาอังกฤษ (ด่วน)	๑,๒๐๐ บาท

๑๐.๓	ค่าตอบแทนผู้ตรวจรู้ฟพิสูจน์อักษร	หน้าละ	๑๐ บาท
๑๐.๔	ค่าตอบแทนการจัดพิมพ์ต้นฉบับในวารสาร	หน้าละ	๒๐ บาท
๑๐.๕	ค่าตอบแทนผู้จัดรูปเล่มวารสาร (เหมาจ่าย)	ฉบับละ	๒,๕๐๐ บาท
๑๐.๖	ค่าตอบแทนผู้เป็นบรรณาธิการ (เหมาจ่าย)	ฉบับละ	๒,๕๐๐ บาท
๑๐.๗	ค่าตอบแทนการออกแบบปก	ปกละ	๒,๕๐๐ บาท
๑๐.๘	ค่าให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจคนที่ ๓ เป็นต้นไป	ท่านละ	๑,๐๐๐ บาท
๑๐.๙	ค่าตอบแทนให้คำปรึกษาปรับแก้ไขบทความ	บทความละ	๑,๐๐๐ บาท

แบบฟอร์มการส่งต้นฉบับเพื่อพิจารณานำลงในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

๑. ข้าพเจ้า (นาย/นาง/น.ส.).....

๒. วุฒิการศึกษาชั้นสูงสุด..... ตำแหน่งวิชาการ (ถ้ามี).....

๓. สถานภาพผู้เขียน

☐ อาจารย์ในสถาบันการศึกษา (ชื่อสถาบัน).....

โปรแกรม..... คณะ.....

☐ บุคคลทั่วไป (ชื่อหน่วยงาน)

๔. ขอส่ง

ต้นฉบับ (Original Article) เรื่อง.....

๕. ชื่อผู้เขียนร่วม (ถ้ามี)

๖. ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก เลขที่

แขวง/ตำบล..... เขต/อำเภอ.....

จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์..... โทรศัพท์มือถือ..... โทรสาร.....

E-mail

๗. สิ่งที่มาด้วย ☐ แผ่นดิสก์ข้อมูลต้นฉบับ ชื่อแฟ้มข้อมูล.....

☐ เอกสารพิมพ์ต้นฉบับ จำนวน ๒ ชุด

๘. หากบทความนี้ จำเป็นต้องเชิญให้ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ ๓ อ่านอีก ข้าพเจ้ายินดีย่อมเสียค่าใช้จ่ายเพิ่ม

และหากยังไม่ผ่านอีก ข้าพเจ้ายอมรับและไม่ขอเรียกร้องค่าใช้จ่ายทั้งหมดคืน

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความนี้ยังไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น

ลงนาม.....ผู้เขียน ลงนาม.....อาจารย์ที่ปรึกษา (ถ้ามี)

(.....)

(.....)

วันที่...../...../.....

วันที่...../...../.....

(ดาวน์โหลดแบบฟอร์มได้ที่ https://drive.google.com/file/d/14jxgXuh2-9zO_HMCBihzt-6buM7a3uzNy/view)

กระบวนการจัดทำวารสารมหาจุฬาริชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วารสารมหาจุฬาริชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นวารสารทางวิชาการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานบทความวิชาการหรืองานวิจัย ในลักษณะนิพนธ์ต้นฉบับ (Original Article) และเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับผลงานวิจัย เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนา เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา แก่สังคม เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เพื่อยกมาตรฐานการเผยแพร่งานวิชาการทางพระพุทธศาสนาในประเทศให้มีคุณภาพดี เพื่อสนับสนุนให้เกิดวารสารทางวิชาการกลางของมหาวิทยาลัย จัดพิมพ์ออกเผยแพร่ปีละ ๓ ฉบับ (มกราคม - เมษายน, พฤษภาคม - สิงหาคม, กันยายน - ธันวาคม โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานจัดทำวารสารมหาจุฬาริชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัยดังต่อไปนี้

๑. ประกาศรับต้นฉบับจากคณาจารย์ หรือนักวิจัย ช่วงที่ ๑ พ.ย.-ธ.ค., ช่วงที่ ๒ มี.ค.-ก.ค. ช่วงที่ ๓ ก.ค. - ส.ค.

๒. กองบรรณาธิการวารสารฯ รับบทความ ตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของต้นฉบับและพิจารณาเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ ๒ ท่าน (Double Blinded)

๓. กองบรรณาธิการวารสารฯ จัดส่งต้นฉบับให้ผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ในสาขาวิชานั้น ๆ อ่านประเมินต้นฉบับ ไม่น้อยกว่า ๒ ท่าน ต่อเรื่อง ประเภทของการ Peer Review คือ Double Blinded

๔. ส่งให้ผู้เขียนแก้ไขตามผลการอ่านประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review)

๕. กองบรรณาธิการวารสารฯ ตรวจสอบคุณภาพบทความและจัดทำเนื้อหาต้นฉบับวารสารมหาจุฬาริชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. กองบรรณาธิการแจ้งยืนยันรับบทความให้ผู้เขียนบทความทราบ

๗. ดำเนินการจัดพิมพ์

๘. กองบรรณาธิการวารสารฯ ดำเนินการเผยแพร่วารสารฯ

หลักเกณฑ์ในการลงตีพิมพ์ต้นฉบับของวารสารมหาจุฬาราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ต้นฉบับที่ผู้เขียนส่งมาเพื่อการพิจารณาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดวารสารหนึ่งมาก่อน
๒. ต้นฉบับที่ผู้เขียนส่งมาเพื่อการพิจารณาต้องไม่อยู่ระหว่างเสนอขอตีพิมพ์ในวารสารอื่น
๓. เนื้อหาในต้นฉบับควรเกิดจากการสังเคราะห์ความคิดขึ้น โดยผู้เขียนเองไม่ได้ลอกเลียนหรือตัดทอนมาจากผลงานวิจัยของผู้อื่น หรือจากบทความอื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือปราศจากการอ้างอิงที่เหมาะสม
๔. ผู้เขียนต้องเขียนต้นฉบับตามรูปแบบคำแนะนำที่กำหนด
๕. ผู้เขียนได้แก้ไขความถูกต้องของเรื่องที่ส่งมาตีพิมพ์ ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) แล้ว
๖. หลังจากผู้เขียนได้แก้ไขบทความเรียบร้อยแล้ว กองบรรณาธิการตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งหนึ่งก่อนแล้วจึงดำเนินการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารมหาจุฬาราชวิทยาลัย

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๓๐

โทรศัพท์ : ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๗๗๓, ๘๗๕๖, มือถือ ๐๘๖ ๙๙๘๕๖๔๖, Idline : sucha2509

E-mail : su_cha2509@hotmail.com

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารหาจุฬาราชการ

